

Žezlo lékařské fakulty

C. Höschl
J. Liguš
B. Moldan
M. Páleník
P. Pithart
B. Svoboda
V. Špidla
J. Škrha
I. Wilhelm

Z OBSAHU:

Curriculum

EU

Jubilea

Inaugurace

Sympozia

Velikonoce

Životní prostředí

VITA NOSTRA REVUE

12. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 10. 3. 2003

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

Roman Sýkora, 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

Z politických jubilejí.....	4
V. Špidla: Od roku 1968 nic nelze považovat za zcela stálé.....	5
P. Pithart: Spory o svobodu nesouhlasu jsou nejdůležitější.....	7
Anketa VNR: Může být vědecké, to je kritické myšlení přínosem pro politiku?.....	9
M. Fleissigová: Na první pohled.....	11
S J. Rupnikem o současném Česku.....	14
S Karlem Schwarzenberkem.....	18

ALMA MATER

Inaugurace rektora UK.....	22
I. Wilhelm: UK prožívá šťastné období.....	24
Rektoři varují před nedostatkem pedagogů.....	29
Spolupráce českých a slovenských vysokých škol.....	30
Studenti souhlasí s požadavky učitelů.....	30
J. Škrha: Důležitá je nejen kvantita, ale i kvalita studentů.....	31

FAKULTA

Střídání stráží na 3. LF UK.....	34
B. Svoboda: Jak dál na 3. LF UK.....	37
Prosincová zpráva o návštěvě obce Hořín.....	39
Úsměv na rtech, smutek v duši? (Beseda s J. Suchým).....	41

DISPUTACE

Vysoké školy a Evropská unie.....	44
Ochrana životního prostředí jako předmět výuky.....	46
E. Křížová: Doutnající potřeba změny v českém zdravotnictví.....	47
R. Drozdová: Některá úskalí syndromu pomáhajících profesí.....	49
M. Černá: Den zdraví a děti.....	51

SETKÁVÁNÍ

J. Liguš: Modlete se za doktory.....	54
M. C. Putna: Velký pátek: Fejton tragický.....	59
M. C. Putna: Neděle vzkříšení: Levice a pravice, Lukášovci a Janovci.....	60
K. Čapek: O absolutní pravdě.....	62

TEXT

M. Páleník: Fenomén dolního Labe.....	64
---------------------------------------	----

PŘÍLOHA

Reforma studia medicíny na 3. LF UK.....	80
--	----

POSLÁNÍ

N. Machiavelli: O ministrech. Komu naslouchat a kdy.....	94
--	----

RES PUBLICA

JUBILEA
A ČESKÁ SOUČASNOST

Z politických jubileí roku 2003

1253 – Přemysl Otakar II. se stal českým králem

1348 – založení Univerzity Karlovy

1378 – zemřel Karel IV.

1423 – vydán Žižkův vojenský řád

1453 – korunovace Ladislav Pohrobka

1618 – české stavovské povstání

1648 – vestfálský mír

1653 – zahájena stavba Klementina

1753 – patent o sčítání lidu

1848 – revoluční hnutí

1868 – demonstrace za české státní právo

1878 – vznik ČSSD

1883 – otevřeno Národní divadlo

1918 – vznik Československa

1933 – nástup Hitlera

1938 – mnichovská dohoda

1943 – sovětsko-československá smlouva o vzájemné pomoci a poválečné spolupráci

1948 – komunistický puč

1953 – zemřeli J. V. Stalin, K. Gottwald

1968 – Pražské jaro a sovětská okupace

1993 – rozdělením Československa vznikla Česká republika

Deset let poté se 7. března 2003 stal tehdejší premiér Václav Klaus 2. prezidentem ČR.

Vladimír Špidla:

Od roku 1968 nic nelze považovat za zcela stálé

Premiér, historik a pamětník na besedě v Klubu novinářů Pražského jara

Pražské jaro bylo stěžejní událostí v našich dějinách.

O tom, proč v ČR a Československu vznikl komunismus ve své totalitní podobě, by se dala vést velmi rozsáhlá debata, ale základní poznatek vychází z toho, že meziválečný systém a systém demokratické vlády v některých státech Evropy v zásadě zbankrotoval a končil hospodářskou krizí a druhou světovou válkou. **To, že došlo k bankrotu demokratického systému, takže se nedokázal postavit rizikům, která byla zjevná a která vznikla dlouhodobě, je pochopitelné: zamyslete-li se nad Evropou tehdejší doby, zjistíte, že demokracie byla vždy v menšině.** Po první světové válce jsme byli konfrontováni s nacistickým režimem v Německu, fašistickým režimem v Itálii a ve Španělsku, klerofašistickým režimem v Rakousku, režimem v Polsku, bolševickým režimem v Rusku, myslím že ani horthyovský režim v Maďarsku nelze považovat za demokratický, pak bylo Bulharsko a Rumunsko... Skutečných demokratických států bylo velmi málo a demokracie rozleptávaná totalitními režimy ze všech stran nedokázala včas rozeznat skutečná nebezpečí.

Je také zajímavé si uvědomit, že krize 2. světové války zároveň znamenala krizi všech politických systémů. Selhal nacistický režim Adolfa Hitlera, který neodhadl, co vlastně uvádí do pohybu a zahájil válku proti celému světu, kdy bylo naprosto zřejmé, že německá Třetí říše nemá naději na úspěch. Selhal Stalinův režim, protože předpokládal, že nedojde k tomuto střetnutí a nedokázal se na ně připravit. Stejně tak selhaly Francie a Velká Británie, které se domnívaly, že s režimy této povahy lze jednat, jakoby to byl obchodní partner, jako by s ním byla možná těžká, ale přesto diskuse. A na tomto pozadí vznikla druhá světová válka se svými horami mrtvých a potoky krve a ve všech koutech evropského kontinentu se stejně jako po první světové válce zrodila myšlenka „to už se nesmí opakovat“.

Evropa na to našla odpověď ve své integraci a v rozvíjení demokratického systému. Střední Evropa ale byla dominována Sovětským svazem, který svým vítězstvím - nebylo jenom jeho, protože do střetnutí byla vtažena Amerika - dokázal zastít to své původní selhání.

A v tento okamžik se i u nás volila cesta, jak zabránit tomu, aby se stalo něco podobného katastrofální době protektorátu, kdy vražda byla něco běžného a kdy se zvíle vyskytovala naprosto všeobecně. Musím říci, že **Československo podle mého názoru neprohrálo v roce 1948, ale prohrálo v srpnu 1947, protože tehdy jsme odmítli Marshallův plán, který neodmítlo např. Rakousko. Tím jsme definitivně sklouzli do mocenské sféry Sovětského svazu a už nebylo návratu.** A nešťastný Jan Masaryk, který byl znám předvídacími výroky,

to po návratu z klíčového jednání vystihl jedinou větou: „Odjel jsem jako ministr zahraničí svobodného státu, a vrátil jsem se jako Stalinův pohůnek.“ Pak už situace byla neřešitelná, běžela svým tragickým mechanismem, který se bohužel v dějinách opakuje. Neodsuzuji lidi, kteří se pokusili vybudovat něco lepšího, ale nemohu zapomenout, že ten režim skutečně krutý byl. Když jsem svého času pracoval na různých velmi pomocných místech, setkával jsem se s mnoha a mnoha lidmi, kteří byli obětmi padesátých let; byli systémem vyvrženi a od toho okamžiku už žili v situaci daleko těžší než předtím. A protože jsem takových míst vystřídal dost, postupně jsem zjistil, že to není malá skupina lidí, že od začátku byla v tom systému neúprosná krutost; měl příliš mnoho pochopů. Byl to systém, o kterém lze mít iluze, ale který nelze příliš pochvalovat. Jeho logika je zřetelná a jeho obhajitelnost je nulová.

Až po roce 1956 se situace začala u nás měnit. Pražské jaro bylo jev, který možná začal jako určité střetnutí uvnitř komunistické strany, ale i toto střetnutí vycházelo z logiky, která byla dána společensky a historicky. A logika historická říkala, že se lidé velmi vážně rozhodli demokratizovat, humanizovat a zkulturnit socialismus, dávali mu celou řadu přívlastků a zůstal onen přívlastek „socialismus s lidskou tváří“. Musím říci, že to byl originální pokus, ale že v srpnu roku 1968, časně ráno 21., zemřel. A jestliže něco zemřelo, tak už se to nikdy nevrátí. To byla příležitost možná originální pro jinou politickou dobu, než kterou zažíváme, ale pak tato možnost zemřela a návrat není možný. O tom jsem hluboce přesvědčen, je to smutné, ale je to tak.

Počítám se mezi lidi, kteří byli rokem 1968 zasaženi. Velmi hluboce si vážím těch, kteří bojovali na obou frontách světové války a ačkoliv jsem vždy měl úctu k podílu Sovětského svazu na osvobození Československa, bylo pro mne naprostým šokem, že ze směru, odkud jsme byli osvobozeni, přišla okupace. To byl pro mne totální zážitek naprosté nejistoty života; od tohoto okamžiku jsem znovu a znovu připraven na to, že se mohou naprosto radikálně změnit veškeré poměry, že nic nelze považovat za zcela stálé a že i představy extrémních situací, které se nám zdají jako nějaký zlý sen, se mohou stát skutečností. Meze pro nejistotu prakticky v lidském životě neexistují.

Politické uskupení, které bylo ochotno považovat okupaci za internacionální pomoc, bylo pro mne naprosto nepřijatelné. Prožil jsem existenciálně pocit totální zvěle, a proto zvěle a násilí a nadutost nenávidím hlubokým způsobem a jak jsem schopen, snažím se tomuto čelit.

Musím říci ještě jednu věc, proč byl rok 1968 určujícím zážitkem i z hlediska moderní české historie. Mocensko-politická elita šedesátých let, i když bychom v osobních příbězích našli mnoho iluzí a sporných věcí, vznikala jistým způsobem organicky v souvislosti s historickým vývojem. Ale ta vládnoucí skupina sedmdesátých let měla jenom jednu jedinou kvalifikaci: ochotu sednout si na pancíř okupantů. To byl úplně jiný zjev, proto ta doba byla tak temná, proto neměla svůj žádný svůj vnitřní obsah.

Stále ještě jsem nenalezl u současné KSČM jakýkoliv odstup od roku 1968 a dokonce jsem nenalezl ani přehodnocení, že to nebyla internacionální pomoc, ale pouhá okupace; to je jedna z velkých hranic, které nelze přeskóčit.

Existuje ale ještě jeden problém, o kterém si myslím, že to bude trvat ještě dlouhou dobu, než ho zvládneme. A to je politický bolševismus. Jeho obsah je jednoduchý, říká „když mám většinu, tak mám všechno“. Když v roce 1933 Říšský sněm v Německu odhlasoval

Hitlerovi zmocňovací dekrety, měl 600 členů a Hitler zvítězil většinou 88 hlasů. Ale pro Winstona Churchila byla ta většina 88 hlasů nepatrná, jak napsal, a neopravňovala nikoho k tomu, aby nebyl slyšen hlas menšiny. A Hitler k těm, kteří pro něj hlasovali, křikl „teď už vás nepotřebuji“.

Minulé období více než dvanácti let nás ještě neznavilo té základní představy politického bolševismu „mám většinu, jakkoliv je nepatrná, mohu všechno, a nemusím ty ostatní brát v úvahu, nemusím je respektovat.“ Mimo jiné se to projevilo ve snaze prosadit zde většinový systém, protože umožňuje relativním většinám získat demokratickou procedurou mimořádně velkou moc. Proto jsem zastáncem poměrného systému, proto jsem zastáncem koaličních vlád a velmi namáhavého a komplikovaného hledání nových a nových rovnováh v základních rozhodnutích.

Mám-li to shrnout - rok 1968 je klíčovou událostí našich dějin, pokusem, který mohl vyjít, který ale zemřel a který už nelze opakovat. Současně je poznatkem, jak důležité je, aby politická vedoucí elita vznikala organicky, aby byla produktem své vlastní země a vlastního politického vývoje. A pro mne byl tento rok také rozhodem s jakýmkoliv typem politického bolševismu.

Praha, 26. 2. 2002. Neautorizovaný text, upraven redakcí VNR.

Petr Pithart

Spory o svobodu nesouhlasu jsou nejdůležitější

Projev při odhalení pamětní desky připomínající pochod studentů z 25. února 1948

V poslední dekádě února 1948 se v Praze hodně pochodovalo. Pochodovalo se různými směry. Desetitisíce lidí mířily do středu města. Ozbrojení členové jedné politické strany pochodovali sem a tam. Aby byli co nejvíce vidět, pochodovali dokonce i mezi barokními sochami po Karlově mostě. Všechny tyto veřejné projevy politické vůle byly nafilmovány a viděli jsme je stokrát znovu a znovu v kinech a v televizi. Hlas speakera, který obrazy těchto pochodů doprovází, je radostně vzrušený.

Průvod studentů 25. února směrem na Pražský hrad nafilmován nebyl, alespoň o tom nevíme. Nebyla to demonstrace masová, ale těch, kteří chtěli prezidenta Beneše vyzvat, aby se nepodvolil nátlaku, bylo několik tisíc. Ubírali se do kopce a byli to lidé mladí. Na rozdíl od těch, kteří pochodovali před oficiálními kamerami, neměli zbraně. Ty měli ovšem uniformovaní příslušníci

Sboru národní bezpečnosti, kteří se jim postavili do cesty. O této demonstraci se vždycky mlučelo, ale ani v poslední době se o ní příliš nemluví.

Studenti šli proti proudu, proti přinejmenším viditelně převládajícímu dobovému proudu, který směřoval na Staroměstské náměstí, aby tam očekával Klementa Gottwalda, vracejícího se z Hradu.

Dodnes se vyrovnáváme s tím, že Prahou se v těch dnech kráčelo dvěma protichůdnými směry, a že ti, kteří šli v tom slabším proudu - při jednom z nich padl v těchto místech výstřel - věděli či tušili, co všechno přijde, a většina z těch druhých, kterých bylo na ulicích mnohem víc, to buď nevěděla či netušila. Otázka všech otázek od té doby je, zda právě tito nevědoucí či netušící, kteří nedemonstrovali proto, aby někteří lidé mohli být nahnáni do koncentračních táborů, aby třídní msta mohla být vykonávána i na dětech, aby oni sami žili obehnaní zadržovanou hranicí a trpěli upadajícím hospodářstvím, zda tedy tito nevědoucí jsou takřkajíc z oblga.

Lidé, kteří na rozdíl od studentů jsou dodnes vidět na dobových filmových záběrech, přehlédli, že právo veřejně demonstrovat bylo vyhrazeno jen pro ně, a tak přinejmenším strpěli, aby ti druzí mohli být rozehnáni. Tím, že se nepostavili za jejich právo veřejně projevit svůj odlišný názor, že neprotestovali proti tomu, že studenti byli pak vyšetřováni a vylučováni z vysokých škol a většinu života perzekvováni a diskriminováni, tím již tehdy, 25. února roku 1948, souhlasili, ať již vědomě či nevědomě, se vším tím, co pak přišlo. Jakékoli původní motivy na tom nemohou změnit nic. Ani tehdy v únoru 1948 nemohly na tom nic změnit.

A to se nás dosud týká. Našich rodičů a prarodičů, i některých z nás. Týká se to i mne, tehdy sedmiletého, později ale pionýra a člena KSČ.

A tak se ještě i dnes učíme na praktických příkladech, že **i když spolu nesouhlasíme, musíme si vzájemně zaručit právo dát svobodně najevo souhlas i nesouhlas. Nakonec se totiž ukázalo, že nebylo nejdůležitější, jaké měl kdo názory na roli státu, na sociální jistoty, na soukromé vlastnictví, na Trumana či na Stalina. Nejdůležitější bylo to, zda souhlasil s tím, že i ti, kteří mají jiné názory, budou je moci také svobodně projevit.**

Tady v Nerudově ulici, nikoli na Hradě při jednání Gottwalda s Benešem či na jásajícím Staroměstském náměstí, se v únoru 1948 rozhodlo, jakých bude příštích jednačtyřicet let v naší zemi. Rozhodlo se, že jiný hlas než hlas přitakávající moci nebude tolerován. Onen nahodilý výstřel byl příznačný: bylo to bezděčné, jaksi předčasné přiznání, že když na to přijde, bude použito i síly.

Mladým lidem, kteří šli vzhůru touto ulicí, a dnes už dávno nejsou mladí, nikdy nesplátíme, co jsme jim dlužní. Zaplatili za svůj čin občanské svrchovanosti zmařenými životy. Jediné, ale zato silné zadostiučinění necht' je pro ně v tom, že jejich čin byl a je stále platný. Studenti, kteří 17. listopadu 1989 šli z Vyšehradu do středu města, šli přece v jejich stopách. Jde dnes o docela jiné spory. Avšak spory o způsoby ochrany svobody projevit svůj nesouhlas jsou stále těmi nejdůležitějšími.

Těm, kteří se nedožili, těm, kteří desetiletí trpěli a kteří s trpkostí dnes zjišťují, že jejich obět' není dostatečně uznána, chci z tohoto místa říci, že si jich vážím a že nad jejich odvahou, nad její nedocenenou obětí mnoho přemýšlím.

Deska na kamenné zdi pod Pražským hradem, připomínající několik stovek statečných mladých lidí, bude už navždy také varovat: všechny hrady, všechny lidské stavby jsou opravdu pevné jen tehdy, jsou-li li postaveny na úhelném kameni lidské svobody.

Anketa VNR:

Může být vědecké, to je kritické myšlení přínosem pro politiku?

Tomáš Halík:

Samozřejmě může být velmi **přínosné pro demokratickou politiku**. Demokratická politika musí vyrůstat z veřejné debaty, ve které se kultivuje veřejné mínění. A právě do této veřejné debaty musí také vstupovat představitelé kritického filozofického i vědeckého myšlení, protože bez jejich přítomnosti by ta veřejná debata byla neobyčejně plochá. A pokud politika z veřejné debaty nevyrostá a pokud nemá stálý kritický korektiv v představitelích morálně kritických institucí, jako jsou univerzity, vědecké ústavy, církve a pod., pak je taková politika pouhou technologií moci a stává se nejenom nekvalifikovanou, ale zároveň pro společnost velmi nebezpečnou.

Ivan M. Havel:

Může být nepřímě. Ne, že by věda byla potřeba k nějakému politickému rozhodování, ale zkušenost vědce s tím, že musí umět se dívat na věci z odstupu, musí umět reflektovat svoji vlastní činnost, svůj vlastní obor, své otázky a odpovědi, to by měli politici umět také. Umět **sami sebe reflektovat**. - Obávám se, že naši politici to příliš neumějí, že takových je málo.

Cyril Höschl:

Odpovím modifikovaným úryvkem jednoho ze starších textů, leč stále se tematicky vracejících:

Je zajímavé, že z kruhů názorově velmi protichůdných zaznívá shodné přesvědčení, že naše společnost je neuspořádaná proto, že politická rozhodnutí jsou často odborně nekvalifikovaná. Jinými slovy, kdyby o zásadních věcech rozhodovali pouze ti, kteří „tomu rozumějí“ (politologové, ekonomové, právníci, historici, vědci), byli bychom dnes mnohem dál. Takové přesvědčení je zřejmě i na pozadí hlubokého opovržení některých jedinců včetně politiků novináři, příslušníci jiných stran, jinověrnými profesními skupinami a potažmo jinak smýšlející veřejností vůbec. Může nabýt i forem neskrývané nadutosti, jež se projevuje v emočně zatíženém výrazivě - například novináři byli dotyčným „státníkem“ označování

za „debily“. Je ovšem také skryto v pokusech o sestavení vlády odborníků a v postojích inteligence a vzdělanců vůbec.

Zde je třeba upozornit na dvě okolnosti. Tou první je skutečnost, že při určitém emočním rozpoložení společnosti zdegenerovaná a lidem opovrhující moc svou prestiž nejenom neztrácí, nýbrž ji dokonce upevňuje. Napoleon zvyšoval svou prestiž tím, že surově ponižoval velké osobnosti ve svém nejbližším okolí. Takového Beugnota sice neoznačil za „maskota svého týmu“, ale prostě za pitomce. A Beugnot, „velký jak plukovní tambor“, se malému mužíčkovi hluboce uklonil a nechal se ještě vytahat za ucho, což byla vpravdě známka opojné přízně. Nemysleme si tedy, že by zpupnost sama o sobě nějak podkopávala autoritu moci, ba právě naopak.

Druhý paradox je rovněž zdůrazněn v Le Bonově díle Psychologie davu: Nechme rozum filozofům, ale nežádejme na něm, aby příliš zasahoval do ovládání lidí. City, které až dosud byly největšími hybnými silami všech civilizací, jako čest, sebezapření, náboženská víra, touha po slávě, láska k vlasti, utvořily se bez (kritického) rozumu a velmi často navzdory němu.

To, že dav je na tom z hlediska schopnosti rozumně uvažovat vždy mnohem hůře než jednotlivci, ze kterých se skládá, platí o jakémkoliv davu, tedy i o skupině vzdělanců. „Hlasování čtyřiceti členů Akademie nebylo by, pokud jde o obecné otázky, lepší než hlasování čtyřiceti nosičů vody“. To, že je někdo vědcem, lékařem nebo advokátem, ještě neznamená, že získal schopnost správně se rozhodovat v otázkách, jež mají co činit s citem. Neexistuje jediná konkrétní politická otázka, na kterou by větší množství vědců sdílelo shodný názor. I kdyby vládli vědci, řídili by se svými emocemi a stranickým přesvědčením (ostatně jedním z nejvzdělanějších našich politiků dnes je zřejmě soudruh Ransdorf). Navíc by k prosazení svého museli dříve či později zavést tyranii své „kastý“.

Není tedy pravda, že hlavní příčinou dnešního stavu naší společnosti je amatérismus vládců a že kritický rozum je to hlavní, čeho se v politice nedostává. **Situace, v níž se ocitáme, je důsledkem naší volby jakožto občanů a naší kulturní úrovně jakožto společnosti, jež se v tomto prostoru vyvíjela po tisíc let.** Období posledních deseti let naší historie tím, že umožnilo všem politickým a pudovým silám, aby se projevíly, pouze ukázalo, jak na tom opravdu jsme a co si zasloužíme. Ptáme-li se, kdo může za naše úspěchy, kdo zavinil naše ztráty a kdo nás se současného neuspokojivého stavu může vyvést, pak se nabízí společná odpověď: pouze my sami.

Erazim Kohák:

Odpovím citátem z T. G. Masaryka:

„Být svědomitým demokratem znamená filozoficky myslet.“ („Demokratism v politice“ (1912) str. 5; in TGM, Jan Hus, Konfrontace Zürich, 1979). To znamená o všem si položit tři základní **otázky každé vědy**: Co přesně to znamená? Na čem se to zakládá? Co z toho vyplývá? Dokud si je nepoložíme, je všechno, co říkáme, jen tlach a klam, a na těch se politika prospěšná všem budovat nedá.

Libor Velíšek:

Mají-li mít politici vědecké myšlení? Jak jinak mohou odpovědět, když se sám za vědce považují a vědou se živím? **Určitě ano!**

Proč? Například proto, aby návrhy zákonů byly hodnoceny třemi anonymními recenzenty a nepřipuštěny k publikování, dokud tvrdé připomínky těchto recenzentů nebudou akceptovány. Pro parlamentní vystoupení by bylo vyhrazeno pokaždé jen 10 minut a k tomu 5 minut na diskusi. Jen dlouhé zprávy ve formě vyžádaných vystoupení by mohly trvat 30-45 minut. S patnáctiminutovou diskusí. A posledně, politici s kritickým myšlením by rozhodně upravovali poslanecké platy s platností až od dalšího volebního období.

Josef Zieleniec:

Nepochybně může být a svědčí o tom i ta skutečnost, že mnoho vědců bylo významnými státníky a politiky Benjaminem Franklinem počínaje - a ty z dnešní doby bych už asi nemusel jmenovat. Věda učí kritické reflexi na jedné straně, tedy politika se vede v prostoru spíše reálném než v prostoru přání, ale politika a politikové někdy mají snahu utíkat do polohy spíše zbožných přání než možného. Na druhé straně věda učí každého, kdo ve vědě funguje, že je vždy prostor pro zlepšování, rozvíjení, pro uplatňování nových věcí a že je nezbytně nutné vždycky tento prostor využívat a zaplňovat. Jsem přesvědčen, že toto jsou takové praktické věci, které vědce vedou v politice, ale před závorkou bych chtěl vytknout jednu absolutně zásadní věc: to je **vztah k pravdě**, který pro vědce je kritériem jeho úspěchu. A pro politika by měl být.

Na první pohled (Moralita takřka aktuální)

Den poté, co byl zvolen nový český prezident, pochvaloval si v obchodě jeden starší muž, pravděpodobně řidič sanitky, že je docela dobře, když na Hrad nenastupuje Jan Sokol, ale Václav Klaus, protože se umí lépe oblékat a chovat. Musím přiznat, že na první pohled měl onen muž pravdu: léta opečovávaný a pěstěný kandidát, při vši své skromnosti jistě ne nemajetný a také zkušený po letech premiérování a předsedování, vypadal na první pohled samozřejmě lépe než vysokoškolský profesor, který místo jmění hromadil znalosti a moudrosti proslulých filozofů. Nepodřizoval se ani žádnému diktátu – jak módnímu, tak politickému, což osvědčil už před lety odporem proti komunistickému režimu. Ale přece jen mě povrchnost tohoto hodnocení zarazila, a tak jsem se nezdržela trochu uštěpačné poznámky, že ten pán pravděpodobně hodnotí lidi spíše podle toho, co mají na sobě, a ne podle toho, co je v nich.

Leccos se totiž na první pohled může zdát hned jasné: ten, kdo vrhá bomby na cizí města a jehož vojska proudí na území cizího státu, je útočník a zasluží si odsouzení. Ten, kdo se mu staví na odpor, je oběť, které má být pomozeno, byť i proti oficiální politice vlastní vlády..

Avšak první pohled může být zavádějící, záleží na tom, kdo a odkud se dívá. Jestliže se v srpnu 1968 postavilo sedm statečných sovětských občanů před Kremlem, aby vyjádřili svůj nesouhlas s okupací Československa, byli jsme jim vděční a věděli jsme, že jsou v právu – a přesto za tento postoj byli potrestáni podle logiky socialistického zákonodárství.

Jak je tedy možné, že nyní ulicemi západoevropských, ale i severoamerických měst proudí statisíce lidí, aby protestovali proti válečným akcím, svých vlastních nebo spojeneckých vlád vůči iráckému vládcí Saddámu Husajnovi, a mohou tak činit bez obav, že budou uvězněni nebo jinak stíháni, aniž by se dopustily násilností nebo jiných trestných činů?

Na první pohled se může zdát, že tyto masové demonstrace svědčí o odporu širokých lidových mas proti prohnilemu imperialistickému úsilí ovládnout svět. Na pohled druhý však je zřejmé, že by to musel být imperialismus obzvláště prohnilý, kdyby chtěl ovládat svět, a nedokázal ovládat své vlastní občany.

A teď z jiné části světa: když měl narozeniny vůdce severní Koreje, státu, který vyhrožuje atomovými zbraněmi, slavila to celá jeho země: shromážděními, výzdobou, pěveckými koncerty dětských sborů. Na první pohled šťastná země se šťastným lidem, milujícím svého vládcu. Když se však trochu rozpomeneme – alespoň my dospělí - na dobu nepříliš vzdálenou, pak se nám musí vybavit socialistické Československo, které také mohlo na první pohled vypadat jako spokojená země – chodili jsme - tu s mávátky, tu s lampiony - na průvody, zdobili okna, málem ze sta procent volili jednotnou kandidátku Národní fronty. Někdo tak činil z přesvědčení, někdo z lhostejnosti, jiný ze strachu, ačkoliv vlastně nevěděl, co by se mu v opačném případě mohlo stát. Jen málokterí z nás věděli, co se jim stát může (a také se jim stávalo), a přesto si po svém, nezlomeni, žili dál i v maringotkách a kotelnách a jak naznačil třeba dokument ČT o samizdatu, byli to lidé tvůrčí, schopní, vynálezaví, nebojácní. To, že byli zahrnutí do izolace, nebylo jenom jejich osobním problémem.

Jestliže místo moudrého a laskavého učitele, který chtěl dětem ukazovat pravdivě širší světové souvislosti, nastoupil patolízal, odříkávající socialistické poučky, pak se to samozřejmě odrazilo na úrovni celého školství a na vzdělání nás všech. Když na úřadech všeho druhu zůstali za normalizace hlavně ti, jejichž cílem nebylo sloužit občanům, ale posluhovat vrchnosti, pak jsme to také pocítili všichni; někdy dokonce ještě pocítíme, třeba v krizových časech daňových příznání. A když byli pozvyhazováni z redakcí ti nejschopnější novináři, samostatně uvažující (jen z rozhlasu jich byly stovky), čeho jsme se asi mohli dočkat od jejich ustrašených nástupců? Jednostranných informací, frází, polopravd a dokonce i skandalizací a lží. Nebylo potom v listopadu 1989 divu, že o demonstrantech na náměstích se po některých hospodách ještě poměrně dlouho mluvilo jako o lumpech nebo přinejmenším bláznivých podivínech.

Nesrovnatelně krutější než náš bývalý normalizační režim musí být režim saddámovského Iráku. Na první pohled (netvrdím, že nepravdivý) všichni Iráčané protestují proti americkým armádám. Kdo však ví, zda mezi nimi nejsou lidé, kteří naopak se skrytou nadějí nesledují jejich postup? Vzpomínám si na konec druhé světové války: nad Prahou létala spojenecká letadla, s maminkou jsem vyhlížela, sledovala, jak vyhazují staniolové proužky na oklamání radarů a chodila je potom sbírat. Do krytu jsme se běžely schovat až začaly padat bomby na Emauzy. Nepamatuji se ovšem, že by si tehdy někdo v našem sousedství stěžoval, že Američani něco rozbombardovali. Jen v Rudém právu se to psávalo.

Nejenom na první pohled je každá válka samozřejmě strašná, o tom nás nemusí nikdo přesvědčovat, ale jenom na první pohled je vždycky zřejmé, zda to je válka nutná a oprávněná. Také v roce 1938 lidé v Západní Evropě jásali, že obětováním našeho pohraničí byl zachráněn svět mír. Tady, v Československu, by však lidé bývali rádi bojovali. Jak známo, zůstali jsme tehdy sami – stejně jako o třicet let později. To jsme se bránili sovětským agresorům povětšinou tragikomicky vtípem, jenže pro naši národní povahu, náchylnou k švejkování, by možná bylo prospěšnější, kdyby se na obranu naší svobody postavila nějaká jiná země a třeba i násilím vyhnala „zachvatčíky“, okupanty, nazpět. Teď už lze jen spekulovat, zda by ještě potom Sověti obsadili Afghánistán a jak by to vypadalo v Čečensku, kde se za přítomnosti ruských vojsk lidé v referendu „svobodně“ rozhodli připojit znovu k Rusku.

Naskýtají se i další otázky, které lidi rozdělují: Co ten Bush vlastně v Iráku hledá? Jsou to zbraně hromadného ničení, nebo jenom ropná ložiska? Je to ochránce demokracie? Je to imperialista, jak tvrdí naši komunisté, z nichž ten nejextrémnější, agent Zifčák-Růžička, posílá do Iráku živé štíty? A proč proti „vyváženému“ stanovisku vlády, jíž vede jejich vlastní ČSSD, prosadili „protiválečnou“ rezoluci významný činitel OSN a odborový expředseda, kteří měli v minulosti obdobné lustrační problémy? Možná se to ostatně zdá nápadné jen na první pohled, možná při pohledu důkladnějším bychom našli jiné než takové povrchní hodnocení, zavánějící spikleneckými teoriemi.

Ten první pohled nám ukáže přece jen vnějšek, teprve při dalším zkoumání se můžeme se dopátrat, co se děje v mysli nebo dokonce i v srdci člověka, ať už to je nebo není náhodou politik. K tomu nám žádný první pohled nestačí. Totiž jenom jeden pohled, byť by nám ho předkládal kdokoli – v novinách, na tribunách nebo z televizní obrazovky.

Marie Fleissigová

Rozhlasové povídání Jany Klusákové č. 1

S Jacquesem Rupnikem o současném Česku

Klusáková: Dnes je hostem Jacques Rupnik. Jednapadesátiletý profesor politologie a novinář. Narodil se v Praze francouzským rodičům. Žil tady patnáct let. Studoval pak ve Francii na Sorbonně a v americkém Harwardu. Nyní je mimo jiné vysokoškolským učitelem. Bohužel nikoliv u nás. Proč ne? Žádná vysoká škola o vás nemá zájem?

Rupnik: Ne. Protože žiji v Paříži již delší dobu a samozřejmě každá záminka přijet na přednášku do Čech je vítána. A taky sem často jezdím. Mám přednášky občas a velice rád využívám příležitosti kontaktu se studenty.

Klusáková: Jaký je rozdíl mezi našimi studenty teď třináct let po převratu a mezi těmi na západě?

Rupnik: Už mají jiné vzdělání. Takže je to hned poznat.

Klusáková: Mají už jiné sebevědomí než mívali?

Rupnik: Naprosto. Před deseti lety člověk přišel, měl přednášku, bylo ticho, psali si poznámky, občas jedna otázka. Teď prostě tohle není problém. To už je jiná generace. Velice otevřená.

Klusáková: Nebojí se zeptat?

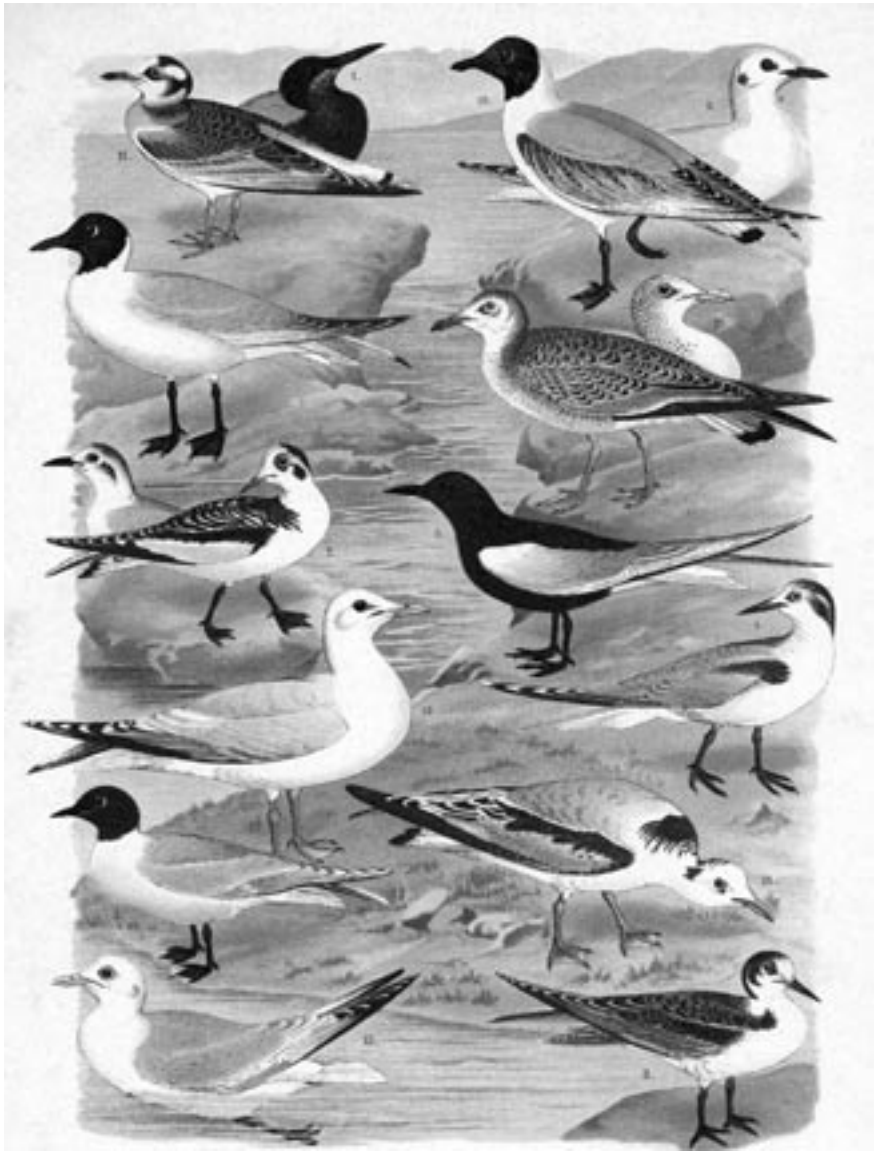
Rupnik: Oni cestovali. Taky už procestovali Evropu, ne-li celý svět. V tom je to myslím také velice optimistické, co se týče téhle společnosti vůbec. Protože ať už jsou tu problémy jakékoliv, tady ta generace je skutečně jiná. Má to ovšem jiný problém, už si nic nepamatují, když se zmíníte o dobách minulých, tak to je pro ně skutečně pravěk.

Klusáková: Nedávno byli diváci z jednoho dokumentárního filmu šokováni tím, že studenti Palachova gymnázia nevěděli, kdo byl Jan Palach. Vy jste, pane profesore Rupniku, napsal několik knih a trvale se zajímáte o situaci v naší republice. Proč?

Rupnik: Je to jednak původem, když už jsem se tady narodil. Za druhé povoláním. Můj obor je střední a východní Evropa a dnes její integrace do Evropy.

Klusáková: Co té naší současné situaci říkáte?

Rupnik: Anglicky se říká: ano, jsou tu problémy, ano, ta vláda má prostě většinu jednoho hlasu a každý den celá republika čeká, jestli paní Marvanová bude v dobré náladě nebo špatné. Právě jsem to formuloval tímto tónem, abych to odlehčil, že vlastně když to srovnáte s problémy na východ nebo na jih od hranic České republiky nebo střední Evropy, tak je to přece jenom jiné. Protože tady se demokracie etablovala, nikdo nepochybuje její základy, ani její základní instituce. Ta perspektiva integrace do Evropské unie také myslím není v zásadě ohrožena. Také, když už jste se zeptala na tu mladou generaci, všichni už berou jako samozřejmost, že žijeme ve svobodných poměrech, že všichni mohou volně cestovat a to je vlastně to nejdůležitější.

Klusáková: Na druhou stranu je tady poměrně dost lidí, kterým se daří hůř, než se jim dařilo před třinácti lety. Je tady nezaměstnanost. Je tady nejistota práce. Jsou tady lidé vysloveně chudí, kterým možnost cestování není nic platná. Co jim byste řekl?

Rupnik: Jim bych řekl, že v takovém procesu změny, ke kterému tady došlo, ta společnost vytvoří větší nerovnost. Máte větší svobodu, ale menší jistotu. Že je třeba tento proces vidět jako celkový. Za druhé bych řekl, že společnost musí hledat řešení právě těchto problémů. Že možná v devadesátých letech byl příliš důraz na to, jak zavedeme tržní hospodářství, jak budeme privatizovat. Dnes, předpokládám, je spíš důraz i na tuto sociální dimenzi. To jsou problémy, které řeší celá Evropa.

Klusáková: Proč u nás šlo volit tak málo lidí?

Rupnik: Myslím, že tady je prostě obecný trend, nechut' k politice nebo nedůvěra k politickému systému, k politické elitě. Takže jsou tu dvě věci. Na jedné straně už se to bere jako samozřejmost. Zmínil jsem se, že demokratické instituce nejsou zpochybňovány, takže už to bereme jako samozřejmost, na druhé straně už máme despekt k politické elitě a k politickým stranám. Řekl bych ovšem, že to je trend, který pozorujeme i jinde, že tato únava z demokracie přichází do střední Evropy. Zatímco my ji známe v západní Evropě už dost dobře, zde přichází předčasně. To jsou unavené demokracie, protože už desetiletí nebo někdy staletí byly demokratické. Tam, co jsou nové demokracie, je možná únava trochu předčasná.

Klusáková: Říká se, že lidé v politice usilují o moc a mít moc, to je také otevřená cesta k zbohatnutí. Bud'ne otevření.

Rupnik: Tak to je trochu jiná. Ta hlavní motivace myslím ano. Ta touha po moci ta tu určitě je.

Klusáková: Naivní občan si myslí, že politik jde sloužit lidu. To už neplatí?

Rupnik: To platí určitě pro některé. To platilo pro značnou část v té první fázi, kdy skutečně celá řada lidí najednou byla vtažena do politiky, aniž by si to někdy přála. Většina z nich do toho šla naprosto nezištně, téměř skoro všichni také z toho odešli. Což myslím ukazuje, že tam nebyly jenom jakési kariéristické touhy po moci. Pak přišla ta druhá fáze, kdy se budoval stranický systém. Ten se vybudoval za posledních deset let dost pevně a srůstání velkých stran se státem je skutečný problém politický, protože tam vzniká pokušení, privilegia. Tam už je to prorůstání mezi politickou mocí a ekonomickou mocí a zejména v kontextu privatizace...

Klusáková: Kdo tomu může zabránit? Kdo to může účinně kontrolovat?

Rupnik: Zákon, soudnictví, kontrolní orgány, parlament a tak dále. To je princip demokracie. Máme volby, máme zvolený parlament. Myslím, že to všechno funguje celkem slušně, ale to, co je slabinou této demokratické transformace, je právní stát, justice. Pokud nebude v této zemi dotažen do konce jediný větší soudní případ korupce, tak samozřejmě nebude důvěra u řadového občana v tuto demokracii.

Klusáková: Někteří lidé se hrnou i do funkce nejvyšší, jak se o tom přesvědčujeme s volbou českého prezidenta. Máte mezi dosavadními kandidáty favorita?

Rupnik: Kandidátů je tady tolik, že člověk se v tom těžko orientuje. Já jsem nedávno četl rozhovor s jedním těchto kandidátů. Zaujalo mě, jak definoval prezidentskou funkci. Už bylo dost toho havlovského a masarykovského prezidentství, co nám dávají laťku příliš vysoko a mluví o mravních hodnotách. Ne. My potřebujeme prezidenta pro všední den. A to mě zaujalo.

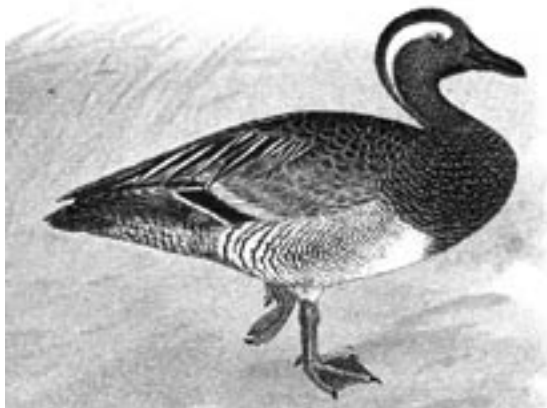
Klusáková: Obvykle se říká, že prezident České republiky by měl mít přiměřený věk, tedy ani příliš mladý, ani příliš starý. Měl by být vzdělaný, světa znalý a svět by měl alespoň poněkud znát jeho. Měl by se domluvit přinejmenším anglicky. Měl by se umět chovat. Přijatelně vypadat, vyzařovat jisté charisma, být nadstranický a finančně zajištěný. Jak se tak dívám na protější stranu stolu, nechtěl byste být, pane profesore Rupniku, českým prezidentem?

Rupnik: Nestrašte. Ale některé ty kvality, které jste vyjmenovala, ty nejsou úplně nazmar a měli bychom se možná podívat, zda všichni ti kandidáti, co se hlásí, skutečně splňují alespoň některé tyto požadavky. Přece jen je představa, že prezident je garantem některých hodnot, principů, je garantem ústavy a lidé musí mít důvěru alespoň v tuto kvalitu prezidenta. Mohou si pak o něm osobně myslet co chtějí. Těch kandidátů tohoto typu je velice málo.

Klusáková: Co myslíte, měl by u nás v České republice šanci cizinec nebo popřípadě navrácený emigrant?

Rupnik: Myslím, že Česká republika nepotřebuje cizince. Je tady celá řada moudrých a zkušených lidí. V české tradici není cizinec vítán, není prorokem ve vlastní zemi. V baltských zemích není takový problém. Třeba Lotyší mají velice brilantní ženu, která přijela z Kanady. Mluví perfektně francouzsky, anglicky, doufám, že také lotyšsky a výborně si vede. Lid ji má rád. Jsou země, kde to není problém a kde naopak ty elity z emigrace suplují slabinu domácích elit. Tady to není třeba.

Český rozhlas 1, 27. 10. 2002. Redakčně kráceno a upraveno.

Rozhlasové povídání Jany Klusákové č. 2

S Karlem Schwarzenberkem

Klusáková: Když se dnes u nás řekne: kníže, každý automaticky dodá: Schwarzenberk. Vítám vás v Českém rozhlasu, pane Schwarzenberku. Jak se máte?

Schwarzenberk: Děkuju, bezvadně.

Klusáková: Epidemie chřipky se vám vyhýbá?

Schwarzenberk: No, prozatím ještě, ale jak tu potvoru znám, asi mě ještě někde dostihne.

Klusáková: Děláte pro to něco, aby vás nedostihla? Otuzujete se třeba?

Schwarzenberk: Mimo studenou sprchu moc toho nedělám.

Klusáková: Jíte vitaminy?

Schwarzenberk: Jo, to dost jo.

Klusáková: A vyhýbáte se hromadné pražské dopravě?

Schwarzenberk: To ano, ale zase pobíhám po městě. A tam se člověk dostane do styku se spoustou lidí, kteří kechají, kašlají kolem člověka. A tak dále.

Klusáková: Mezi prostým lidem se říká, že vyvolenci prý mají k dispozici jakési zázračné léky. Spolknete pilulku a je po chřipce, je to pravda?

Schwarzenberk: Já bych rád tu pilulku někde poznal, kdybyste o ní věděla, tak mi to, prosím, sdělte.

Klusáková: Ostatně celé naše zdravotnictví, abych tak řekla, nevzkvétá. Mluví se dokonce o nemocném zdravotnictví. A lékaři odcházejí za vyššími výdělky, dílem do Německa, dílem se stávají dealery různých farmakologických firem. Odsuzujete je za to?

Schwarzenberk: Já je neodsuzuju a spíše odsuzuju naše politiky, kteří nejsou schopní to zařídit tak, aby lékaři byli zaplacení tak, jak pracují. Rozumíte, já jsem ležel už tady v nemocnici. A mám tedy zkušenosti se zdejšími lékaři. Konec konců už taky čtrnáct let tady žiju. Jsou bezvadní, ale když se podívám na jejich platy a srovnám to s jinými normálními platy, dělníků, zaměstnanců v Čechách, tak v nemocnici je to opravdu hrůza. A tudíž, když takový lékař dostane plat za hranicí, který je desetkrát vyšší než zde, tak ho naprosto chápu, že odejde. Neboť on, prosím, musí taky někdy uživit svou manželku, svoje děti a tak dále.

Klusáková: A což teprve zdravotní sestry, které mají tak neobyčejně těžkou a zodpovědnou práci. A ty platy jsou opravdu směšné.

Schwarzenberk: Ano, jsem lesník a vím, co platím lesníkům, vím, co platím našim dělníkům. A vím, co je za odpovědnost zdravotní sestry. Já nikterak nepodceňuju každou jinou práci, například když někdo pořádně sází stromky a stará se o les. Ale tady jde o život lidí.

A když zdravotní sestra nebo lékař udělá chybu, tak může jít o život. A nejsou, vzhledem ke své odpovědnosti, řádně placeni.

Klusáková: Těch lékařů skutečně ubývá a na jejich místo, protože všechno je relativní, přicházejí doma ještě daleko hůř placení lékaři, ukrajinští. Měl byste důvěru k takovému ukrajinskému lékaři?

Schwarzenberk: Což o to, já bych měl naprostou důvěru, pročpak ne. Jenomže právě ten stav u nás je neúnosný, že si vypomáháme, že sem přijdou Ukrajinci a Rusové je sice hezké, ale to není řešení problému.

Klusáková: A co školství? Sledujete stav českého školství?

Schwarzenberk: Na to už jsem trošku starej, abych to opravdu ještě zažíval. Někdy mám takový dojem, že se tady dusíme byrokracií, že taky v některých oborech zaostáváme. Neboť po pravdě řečeno, vzestup českého národa v devatenáctém století, to bylo vlastně kvůli školám, my jsme si to vybojovali, žádné velké hrdinské války jsme nevedli. Ale během devatenáctého století jsme z malého bezvýznamného národa, v rámci rakouského mocnářství, byli opravdu vzdělaný, bohatý národ, který měl školství tehdy na nejvyšší úrovni. A nějak jsme tuto poučku zapomněli, že jenom tím je možné, aby národ stoupal nahoru, aby byl jakž takž blahobyť. Abychom dosáhli svého místa.

Klusáková: Další aktualita, válka s Irákem je prý na spadnutí, máte z ní obavy?

Schwarzenberk: Každá válka je hrozná věc, bohužel patřím ke generaci, která ještě válku poslední ve střední Evropě pamatuje jako dítě. Válka je vždycky hrozná a člověk nikdy neví, jak skončí. Doufám, že přece jenom to aspoň jakž takž dobře dopadne.

Klusáková: Máme pro vás, pane Schwarzenberku, nedělní překvapení. Anketu.

Kdo by měl být českým prezidentem?

Projevy náhodných občanů:

- Dál pan prezident Havel. Kdo místo něho? Někdo inteligentní, kdo nás bude dobře reprezentovat, kdo se vyzná v mezinárodních vztazích a kdo nám nebude dělat ostudu, venku.
- To já nevím, mně to je jedno.
- Myslím si, že Václav Klaus, protože mně vyhovuje, vizází a i svým postojem. A vůbec se mi líbí.
- Rozhodně nikdo z těch, co jsou zatím navrženi. A měl by to být člověk, který nebyl zatím politicky angažovaný. Není zdiskreditovaný. A někdo, koho si váží v zahraničí. A koho si váží i národ, takže těžko říct kdo.
- Ať rozhodne přímá volba a občan. Já bych si představoval pana Václava Klause, ale jsou i druzí, třebaš Otakar Motejl anebo dokázal bych si představit i pana Fischera.
- Možná Svěráka, staršího, protože je takový rozumný, takový otec českýho národa.

Klusáková: Lidé několikrát opakují, měl by nás dobře reprezentovat v zahraničí. Je to, pane Schwarzenberku, opravdu důležité?

Schwarzenberk: Ale samozřejmě, už Ústava stanoví, že prezident reprezentuje republiku v zahraničí; zrovna prezident Havel dokázal v tom leccos, bez čeho bychom se nedostali tam, kde jsme. Tedy je to opravdu velice důležité. Ale já se obávám, že i nadál to důležité bude. Poněvadž, bohužel, pan Fukuyma se mylil, dějiny nekončí. Naopak, kráčíme do dosti neklidné doby. Takže hlava státu by měl být člověk, který má dostatečnou pevnost. Ale taky vážnost v zahraničí, aby v kritických dobách ten stát dobře zastupoval.

Klusáková: Kdo by tedy měl být českým prezidentem po Václavu Havlovi?

Schwarzenberk: Kdo? To by měl být člověk, který má mít jednu ještě vlastnost, o které se tady nemluvilo: schopnost říci ne. A někdy na tom taky setrvat, i když všichni proti němu útočí. To je tedy základní podmínka pro volbu prezidenta.

Klusáková: A jsou takoví na světě?

Schwarzenberk: Ale jsou taky takoví. Není jich moc, ale jsou. A já to považuju za opravdu zásadní věc, jestli tuto vlastnost má. Dodal bych, že musí mít odvalu udělat něco nepopulárního. Je totiž rozdíl mezi politikem a státníkem; připomínám T. G. Masaryka, který se několikrát postavil proti většině národa. A věděl proč, tuto odvalu člověk musí mít. A taky jistou představu budoucnosti národa, jenž zastupuje. Bez fantazie můžete být dobrým správcem a nebudete nikdy státníkem.

Klusáková: Co je nejdůležitější pro vás, pane Schwarzenberku?

Schwarzenberk: Já jsem dosti ješitný člověk, tak to je schopnost se ráno při holení na svůj obličej podívat, aniž bych se zastyděl.

Český rozhlas, 23. 2. 2003. Kráceno.

ALMA MATER

UNIVERZITNÍ SLAVNOSTI
A STAROSTI

Inaugurace rektora UK

Na shromáždění akademické obce v Karolinu přijal 5. 3. 2003 rektor Univerzity Karlovy profesor Ivan Wilhelm pověření ujmout se práv a povinností úřadu rektora na další tříleté období. Do funkce jej jako muže, který již svoji způsobilost pro tuto funkci osvědčil, uvedl předseda Akademického senátu UK prof. Václav Hampl; shrnul výsledky voleb rektorské volby, zkušenosti prof. Wilhelma s působením v samosprávných a akademických orgánech Univerzity Karlovy a zvláště vyzdvihl jeho činnost předsedy Akademického senátu v náročném období návratu akademického prostředí práv a povinností po konci komunistické totality. Dále řekl:

"Práce prof. Wilhelma přesahuje i mimo Univerzitu. Byl předsedou Rady vysokých škol a v posledních letech opakovaně předsedou České konference rektorů. Jeho distinkované, ale rozhodně vystupování v této roli nepřehlédnutelným způsobem posílilo prestiž Univerzity Karlovy v očích veřejnosti. V nedávné době pak vedla celonárodní autorita prof. Wilhelma až k opakovaným návrhům na jeho nominaci do voleb prezidenta republiky.

Vzhledem k tomu, že toto období se částečně překrývalo s přípravou volby rektora, prožíval jsem zvláštní rozpolcenost. Tak, jak jsem měl příležitost prof. Wilhelma poznat, velmi jsem ho přál své vlasti za prezidenta (a paní Wilhelmovou za první dámu). Současně však jsem ho velmi přál naší Univerzitě za rektora. Protože ale biomedicína, ve které pracuji,

ještě dostatečně nepokročila v klonování lidí, musíme se prozatím spokojit jen s jediným prof. Ivanem Wilhelmem, a z hlediska Univerzity považují za velmi šťastné, že návrhy na prezidentskou kandidaturu odmítli.

Jaké důvody mne k tomuto postoji vedou? Kromě uznávaného postavení mezi širší veřejností, o kterém jsem mluvil, je myslím pro optimální výkon funkce rektora zapotřebí několika dalších charakteristik. Jistě mezi ně patří loajalita k Univerzitě. Během mého působení v Akademickém senátu Univerzity jsem měl přemíru příležitostí se přesvědčit, že prof. Wilhelm Univerzitou a jejími starostmi a problémy doslova žije."

Podle prof. Hampla je podstatná i vědecká reputace a pedagogická úroveň rektora ve vlastním oboru. Snad ještě důležitější je schopnost organizovat a řídit tak rozsáhlý, složitý a heterogenní komplex, jakým je naše Univerzita. Vedle osobních vlastností a schopností kandidáta je při volbě rektora samozřejmě klíčová i jeho vize dalšího rozvoje Univerzity jako instituce vědecky výkonné, a poskytující prestižní pregraduální a postgraduální vzdělání v oborech, které jsou v dnešní společnosti kompetitivní.

Po důkladném zhodnocení všech souvislostí, se zřetelem na dosavadní vývoj přípravy a průběhu voleb, **jsem se rozhodl o kandidaturu na funkci prezidenta republiky neucházet.**

Zásadním důvodem pro toto mé rozhodnutí je pocit odpovědnosti vůči Univerzitě Karlově. Je zřejmé, že odvést mě od rozdělané práce na univerzitě a postavit ji před nutnost zcela neočekávaně a urychleně hledat nové vedení by mě mohly pouze důvody a jednoznačné okolnosti, které by „univerzitní pohled“ mohly převážít.

Funkce prezidenta republiky a její význam takovým důvodem jistě je. Nicméně okolnosti, které tyto volby doprovázejí, jako jednoznačné v žádném případě chápat nemohu.

Jako občan tohoto státu za zvlášť znepokojivý považují vzrůstající vliv KSČM daný i absencí sebereflexe demokratického politického spektra. Členové ostatních politických stran se netají tím, že bez spolupráce s komunisty již nelze k žádnému řešení. Tuto cestu považují za zhoubnou a nehodlám se na ní jakýmkoliv způsobem podílet.

Děkuji každému, kdo mně v uplynulých dnech upřímně vyjadřoval svou podporu. Budu i nadále vděčen za pomoc při práci pro Univerzitu Karlovu, ve prospěch vědy a vzdělanosti, a tím i celé České republiky.

V Praze dne 4. února 2003

Ivan Wilhelm

Ivan Wilhelm:

Univerzita Karlova prožívá šťastné období

Ze zprávy rektora o stavu a perspektivách UK v Praze

Univerzita Karlova je základním pilířem české vysokoškolské soustavy, představující nejen pětinu všech vysokoškolských studentů, ale i třetinu celého vysokoškolského vědeckého výkonu. Je mezinárodně uznávanou univerzitou s vysokým stupněm prestiže. Pohybuje-li se Univerzita Karlova v těchto parametrech, pak je také nezbytné, aby zde nesla i svůj díl odpovědnosti, a to především z hlediska nově budovaného evropského univerzitního prostoru. Zcela dominující jsou dva aspekty – intenzivní rozvoj studentské mobility a integrace programů vědecké činnosti. Dříve než dojde k uzavření dohod o kvótách studentské výměny mezi partnerskými univerzitami, musí proběhnout složitá jednání o srovnatelnosti studijních standardů jednotlivých disciplín, otázkách sociálního zabezpečení participantů, o možnostech spolupráce a perspektivách jejího vývoje.

Přitom všem však nelze přehlédnout základní požadavek nabídky vstupu do vysokoškolského vzdělávání většímu procentu populace a permanentního vzdělávání s ohledem na růst nových informací a nových výsledků vědy. Dobré jméno a vysoký kredit Univerzity Karlovy v zahraničí je však propojen i s její odpovědností vůči české vzdělávací soustavě, vůči celé veřejnosti..

Vzdělávací činnost

Vzdělávací činnost má těžiště ve vzdělávacích programech, které jsou akreditovány na bakalářské, magisterské i doktorské úrovni. Za poslední tři roky vzrostl počet studentů na univerzitě o 15 % a představuje celkem 41.000 studentů. V tomto období také prošly všechny fakulty akreditačním hodnocením výuky. To byla příležitost k přehodnocení stávajícího spektra i struktury studia a k aktualizaci jeho curricula.

Důsledně dělené studium (3Bc+2Mgr) má již tradičně FSV a od svého založení i FHS. V rámci reakreditací přistoupily na tento model i přírodovědecká a matematicko-fyzikální fakulta. Výsledkem je kompatibilní struktura studia, která dovoluje studentům v rámci zmíněných fakult volný pohyb. Jistý posun k dělenému studiu zahájila FTVS a také FF zavedla řadu dělených studijních programů.

Jako kontinuální nedělené magisterské studium je na univerzitě studium lékařství, farmacie, práva a učitelství. Hlavním argumentem pro uchování této koncepce studia v případě prvních tří jmenovaných oblastí jsou předepsané kvalifikační předpoklady pro výkon povolání. Současná poptávka po tomto studiu sice nečiní změnu struktury studijních programů naléhavou, neměla by však znamenat definitivní řešení.

Další okolností, důležitou pro zvýšení dostupnosti studia, je reálné zavedení a používání kreditních systémů hodnocení. V současné době používá kreditní, resp. bodový systém

hodnocení studijních povinností sedm fakult. Dalších devět fakult má formálně připravený systém ECTS, používá tuto metodiku pro plnění studijních povinností zahraničních studentů a předpokládám, že ji v nejbližší době začne používat standardně.

Další podmínkou, vedoucí ke zvýšení dostupnosti studia, je snižování informačních bariér. V tomto ohledu je důležitým krokem zpřístupnění databáze anotací předmětů na všech fakultách, do které dosud zařadilo celkem 15 fakult na více než 8 tisíc anotací. Dalším prvkem zvyšujícím informovanost je otevření Informačního poradenského centra, které poskytuje aktuální informace zejména o studiu. Očekávám, že právě tento zdroj informací pomůže výraznějšímu prosazení programů studentské mobility.

Potěšující je stálý růst zájmu našich studentů o studium na zahraničních univerzitách, stimuluje i zájem zahraničních partnerů o studium na našich fakultách. Celkový počet studentů, účastnících se programů mobility v rozsahu alespoň jednoho semestru, dosahuje asi 2700 v akademickém roce studia, jistě bude nadále narůstat a lze předpokládat i rychlé odstraňování nedostatků při sjednávání konkrétních podmínek studentské výměny. Je potěšitelné, že se daří držet vyvážený počet vyslaných a přijatých studentů.

Významným prvkem, zvyšujícím atraktivnost studijního prostředí a zlepšujícím orientaci a zpětnou vazbu ve vzdělávacím prostoru, je hodnocení výuky studenty. Přestože hodnocení výuky studenty bylo dosud každoročně provedeno pouze na zhruba polovině fakult, zúčastňuje se ho každoročně na 10 tisíc respondentů, kteří hodnotí pedagogy na cca 50 studijních programech. Očekávám, že tento nástroj přímého vlivu posluchačů na vzdělávací proces bude vbrzku rozšířen. Proto bude důležité, jak bude studentská část akademické obce seznamována s výsledky hodnocení a vyvozováním jeho důsledků.

Poněkud složitější úlohou je hodnocení výuky absolventy. Jakkoli tato zpětná vazba může poskytovat cenné informace o curriculach a studijních plánech z pohledu praktického využití, bude patrně ještě jistou dobou zdrojem pouze nestandardních informací kvůli nízké vypovídací hodnotě. Pro zvýšení relevantnosti názorů absolventů je nezbytný jejich pocit spolupatříčnosti k univerzitní akademické obci, který se bude kultivovat po jistou dobu.

Zvláštní kapitolou činnosti je přijímací řízení. Důraz ze strany vedení UK je koncentrován na otevřenost a transparentnost rozhodování, při zachování fakultních, či oborových specifik. Univerzita vydává každoročně kompletní zprávu o průběhu a výsledcích přijímacího řízení na všech fakultách, s detailním popisem výsledků ve všech termínech přijímacího řízení. Celkem 12 fakult zveřejňuje soubory otázek a úloh písemných zkoušek v přijímacích testech, teologické fakulty k tomuto kroku zřejmě přistoupí již v letošním roce. K podstatnému zjednodušení přijímacích zkoušek dospěla v minulém roce FF uspořádáním společného písemného kola pro všechny uchazeče o studium v daném studijním programu. Realizace tohoto záměru přivedla vedení FF k časové koordinaci přijímacího řízení s dalšími především humanitně zaměřenými fakultami, takže se rovněž zlepšily příležitosti k přijetí většímu počtu uchazečů.

Vstřícným krokem by bylo společné přijímací řízení do stejných nebo obdobných studijních programů, např. na lékařské fakulty, které sice probíhá koordinovaně v nepřekrývajících se termínech, nicméně různými způsoby.

Zvláštní pozornost v oblasti studia je na univerzitě věnována doktorandskému studiu. V **posledním třiletí vzrostl počet doktorandů o 35 % a v současnosti u nás studuje 5317 doktorandů, tj. asi 13 % všech studentů.** K hlavním problémům patří koordinace studijních standardů a úspěšnost jeho ukončování. Společnou snahou je standardizace studijních plánů na úrovni vědecké činnosti ve všech 200 akreditovaných oborech. Připomínám, že kvalita vědecké činnosti má přímou souvislost s kvalitou doktorandského studia a nadále nezbývá než trvat na co nejužší účasti doktorandů v programech vědecké činnosti pracovišť a na maximální kvalitě badatelských aktivit. Vytváření oborových rad, řídicích studium v jednotlivých oborech doktorandského studia, s celostátním zastoupením specialisty z jiných fakult a mimouniverzitních pracovišť sice pomáhá uvedené principy realizovat, avšak prozatím zdaleka neplatí obecně. Obecný požadavek zahraniční studijní stáže doktoranda, předpokládající spoluúčast školícího pracoviště v mezinárodních programech vědecké činnosti, zatím také není podmínkou ve všech oborech. Založený fond mobility poskytl v roce 2001 finanční podporu k těmto stážím 28 doktorandům, v roce 2002 pak pouze 38 doktorandům. Boleslivým problémem je úspěšnost ukončování doktorandského studia. Současně průměrných 300 absolventů v běžném roce představuje asi 6% úspěšnost, a to přesto, že jsme přistoupili k prodloužení prezenčního studia ze tří na čtyři roky. Má-li zůstat doktorandské studium na UK hlavní prioritou, musíme hledat a zavádět nové nástroje, které budou vytvářet podmínky motivující především školitele k intenzifikaci tohoto studia a doktorandy k hlubšímu soustředění se na studium. V současnosti platná pravidla pro ubytování studentů v kolejích s absolutní předností doktorandů, udělování řádných stipendií a stanovení její výše, navazování souběžných pracovních poměrů s doktorandy a jejich zapojení do pregraduální výuky jsou již nedostačující. Má-li dojít k dalšímu růstu počtu doktorandů, je nezbytné otevřít přístup do tohoto studia absolventům z jiných vysokých škol, především zahraničním.

V souvislosti s novým pojetím úlohy vzdělání a jeho významem jak pro jednotlivce, tak i pro společnost, organizuje Univerzita vzdělávací cykly nejrůznějšího zaměření. Formou certifikovaných kurzů celoživotního vzdělávání prošlo např. v loňském roce na 11.000 frekventantů.

Vědecká činnost

Vědecká činnost je dalším ze základních pilířů činnosti Univerzity Karlovy. Kvalita vědecké činnosti se přímo promítá do doktorandského studia, ale i kvalita magisterských a bakalářských studijních programů je vědeckou činností zásadně ovlivňována. Existující infrastrukturu univerzity je nezbytné dále pěstovat a rozvíjet jako předpoklad pro další rozvoj badatelských programů. Proto také byla značná pozornost věnována přípravě vstupu univerzity do programů na podporu vědecké činnosti, jako byl program nových vědeckých center (z 33 má UK účast v 17 z nich), účast v grantových soutěžích (za poslední třiletí se zvýšil objem získaných grantových prostředků téměř o 30 %), vytváření společných pracovišť s renomovanými partnerskými vědeckými institucemi, ale zejména prohlubování spolupráce se zahraničím. Bilaterální vztahy se zahraničními partnery jsou stále zřetelněji koncentrovány na spolupráci s prestižními světovými univerzitami a výzkumnými centry. Inspirativně zde působí členství ČR v mezinárodních vědeckých institucích, rozhodující jsou však evropské programy vědecké spolupráce.

Nezbytnou podmínkou partnerských vztahů je však infrastruktura odborného zázemí, koncentrovaného do přístrojového vybavení především experimentálních pracovišť a také vybavenosti informačními zdroji zcela nepochybně ve všech oborech bez rozdílu. Nakladatelství Karolinum má z tohoto hlediska velmi dobrou pozici, zabezpečující hlavní potřebu UK v produkci vědecké literatury i výukových textů. Před zásadní rekonstrukcí se nacházejí informační technologie univerzity a prakticky všech fakult a především jejich bezpečný, intenzivní a uživatelsky vstřícný provoz.

Naším hlavním partnerem v domácím prostředí je Akademie věd ČR. Mimořádnou příležitostí pro integrační snahy výzkumu a vědecké činnosti v rámci Univerzity bude rekonstrukce dlouhodobých záměrů vědecké činnosti. Podaří-li se prosadit myšlenku multidisciplinárního pohledu na výzkumné programy řešené na našich pracovištích, lze velmi nadějně zúročit obrovský myšlenkový potenciál s velmi širokým oborovým spektrem. Tento kapitál Univerzita vlastní a rozumné propojení často na první pohled neslučitelných témat může přinést synergický efekt, rozhodující pro další vývoj.

Úzké propojení doktorandského studia s programy výzkumu je skvělou, dosud nedosta- tečně využitou příležitostí, která znamená intenzivní výzkumnou činnost, permanentní zdroj mladých talentů a široké možnosti spolupráce. Nezastupitelnou úlohu v tomto procesu bude mít Vědecká rada UK..

Speciální příležitostí pro rozvoj výzkumu na fakultách je již tradiční soutěž v rámci Grantové agentury UK. Pravidla posuzování grantových návrhů jsou upravena tak, aby poskytovala srovnatelnou příležitost řešitelům bez ohledu na jejich dosavadní odborné renomé a vytvářela lepší šance zejména pro mladé začínající vědecké pracovníky. I když bude zřejmě nezbytné vzhledem k novým zákonným podmínkám pro nakládání s finančními prostředky ze státního rozpočtu upravit pravidla agentury, je potřeba, abychom tuto původní myšlenku zachovali.

Permanentní diskuse vyvolávají požadavky vědeckých rad na uchazeče v habilitačním a profesorském jmenovacím řízení. Celková shoda panuje v obecném požadavku vysoké nároč- nosti ve všech disciplínách, avšak relativní porovnání požadavků pro jednotlivé obory mezi sebou stále bývá zdrojem zpochybnování. Za poslední třiletí však vědecké rady projednaly a rozhodly o jmenování profesorem v 98 případech a docentem ve 197 případech. Potěšitelná je skutečnost, že dochází k jistému snižování fyzického věku jmenovaných.

Mezinárodní vztahy

Budování partnerských mezinárodních vztahů Univerzity Karlovy má splňovat především kri- térium úspěšného rozvoje vzdělávací a vědecké činnosti. Systematická výměna studentů s jasně definovanými povinnostmi v době stáže dává velmi dobré podmínky nejen pro výměnu informací o studijních plánech a curricula, ale je především reálným důvodem k jejich modernizaci. Partic- ipace univerzity v evropských programech studentské mobility (Socrates/Erasmus, Leonardo, CEEPUS a pod.) je bez podmínky srovnatelnosti prakticky vyloučena. Stejně perspektivní jako celoevropské programy organizované Evropskou komisí, jsou univerzitní partnerské sítě něko- lika univerzit, které podmínkám srovnatelnosti vyhovují navzájem. Univerzita je členem např. Sdružení univerzit hlavních měst evropských zemí (UNICA), Asociace Coimbra group sdružující

historické univerzity Evropy, Europaeum - sdružení osmi prestižních univerzit Evropy, které nabídly UK členství jako prozatím jediné univerzitě střední a východní Evropy, The League of World Universities se sídlem na New York University atd. Univerzita Karlova je významným členem nově založené Evropské univerzitní asociace a Mezinárodní asociace univerzit. Všechny tyto struktury, společně s řadou bilaterálních dohod, dovolují organizovat a rozvíjet mezinárodní spolupráci, jejíž součástí je především mobilita studentů.

Hlavní objem studentských výměnných stáží se bude s ohledem na strukturu studentů patrně týkat magisterského studia. Avšak dlouhodobou prioritou univerzity je doktorandské studium. Partnerské vztahy se proto odvíjejí především od společných programů a projektů vědecké a odborné spolupráce. Máme-li uspět v navazování a rozvíjení kontaktů vědecké spolupráce, pak je nezbytné nejen velmi konkrétně posuzovat obsahovou náplň vědecké a odborné činnosti a hledat možnosti partnerské komunikace, ale současně vytvářet interní podmínky technického a informačního vybavení na úrovni odpovídající partnerským vztahům. Protože máme hledat partnery mezi prestižními univerzitami světových jmen, pak se musíme srovnávat i s technickým vybavením na této úrovni. To je úkol nelehký, který může být průběžně modifikován a upravován, ale nemůže zůstat neřešen. Jde o úkol, který má vytyčit směr vývoje Univerzity na nejbližší desetiletí. Vzniká tak široký prostor pro akademické občany, kteří chtějí další perspektivy Univerzity ovlivňovat, a to jak v neformálních pracovních týmech, tak i formalizovanou cestou oficiálních orgánů univerzity.

Faktorem, který působí omezujícím způsobem v mezinárodních vztazích, jsou ubytovací kapacity na kolejích. Univerzitě se sice podařilo zakoupit nové ubytovací zařízení v Hostivaři a zvýšit tak počet lůžek v Praze o více než 15 %, perspektivně však bude nutné nalézt další ubytovací možnosti a postarat se o zvýšení ubytovacích standardů.

Otázky sociálního zabezpečení jsou však obecně jednou ze zásadních oblastí, týkajících se nejen studentů, ale i zaměstnanců. Pro zlepšení situace je nezbytná efektivnější organizace činností Univerzity tak, aby při stávajícím počtu pracovníků došlo ke zvýšení reálných příjmů, které umožní také navýšení mezd a stipendií.

Stejně důležitá je i otázka jasných perspektiv osobního růstu pracovníků univerzity, samozřejmě především odborného. Avšak další možností sociální péče je příprava nabídky nových sociálních programů, které UK připravuje jako důvěryhodný partner bankovních a pojišťovacích ústavů.

Místo závěru

V současnosti je ve svazku Univerzity Karlovy celkem 17 fakult a není žádná pochybnost, že toto složení univerzity bude určujícím i do budoucna.

Snad se ani nesluší připomínat, že UK je samosprávnou autonomní vysokou školou. Míra její nezávislosti na mimouniverzitní moci je relativně vysoká. Je to situace, o kterou jsme usilovali a která je garantovaná zákonem. Máme tedy vysokou míru svobody jak výuky, tak i bádání, UK prožívá jedno ze svých nejtěsnějších období. Že tomu tak nebylo vždy,

pamatuje stále ještě většina z nás. Tím spíše bychom měli všichni společně usilovat o to, aby se smutné období našich nedávných dějin nemohlo již nikdy opakovat.

Avšak autonomie a samospráva znamená rovněž odpovědnost. Samosprávné uspořádání univerzitních struktur je příležitostí pro každého akademického občana nejen se podílet na kontrole činností, ale osobně k činnostem konkrétně přispívat. Přebíráme zcela osobně odpovědnost za poskytované vzdělávání a pěstovanou vědu a výzkum a také odpovědnost před společenstvím, které svojí činností ovlivňujeme. To je společenství, kterým je věhlas UK akceptován všude v civilizovaném světě, ale především je to před vlastním národem. Úroveň vzdělání je posléze určujícím faktorem v takových hodnotách jako je morálka, sociální citění, tolerance k názorům jiných a způsobilost komunikace.

Nemohu než zopakovat citát Victora Weiskopfa, fyzika, který jsem zde uváděl před třemi roky. „Všechny části a všechny aspekty vědy spolu souvisejí. Věda se nemůže rozvíjet sama o sobě, ledaže je vědomě pěstována z důvodů čistého poznání a rozhledu. Věda však nemůže přežít, není-li horlivě a moudře užívána pro zlepšení života, a ne jako nástroj pro ovládání skupiny lidí jinou skupinou. Lidská existence závisí na dvou faktorech: vzájemné solidaritě a vědění. Vědění bez solidarity je nehumánní; solidarita bez vědění je neúčinná.“

Dámy a pánové, naše odpovědnost není nikterak malá, ale přímo souvisí s naší nezávislostí. Přesto, či snad právě proto prožívá Univerzita Karlova ve své historii období z nejtřástnějších.

Rektoři varují před nedostatkem pedagogů

Usnesení 69. zasedání pléna České konference rektorů

1. ČKR považuje za nutné urychleně dokončit boloňský proces v podmínkách vysokých škol ČR.

V této souvislosti je nutno:

- Završit budování strukturovaného studia s možností dostupnosti a návaznosti jednotlivých studijních programů.
- Přijmout ECTS (Evropský systém transferu kreditů) jako základní prostředek pro uznávání studia a jeho částí a také jako základní kvantitativní ukazatel studia, který umožní realizovat mobilitu studentů v národním i mezinárodním měřítku.

Tyto kroky vnímá ČKR jako nezbytné k dosažení dohody o uznávání diplomů vysokých škol ČR v rámci EU, jakož i pro navazující uplatnění našich absolventů v rámci evropského trhu práce.

2. ČKR považuje kvalitu vysokoškolského vzdělání za základní předpoklad úspěšného zapojení do evropského vzdělávacího prostoru. V té souvislosti upozorňuje, že při současném platovém ohodnocení vysokoškolských pedagogů hrozí nebezpečí akutního nedostatku

kvalitních pedagogů z řad nastupující generace. Samotná autonomie vysokých škol bez výrazného zvýšení státní dotace tento problém nevyřeší.

- ČKR zdůrazňuje význam dobré jazykové vybavenosti absolventů středních škol pro potřebnou internacionalizaci vysokých škol ČR.
- ČKR upozorňuje na možnost zapojení vysokoškolských učitelů ze zahraničí a v té souvislosti požaduje zjednodušení formalit pro jejich působení na vysokých školách ČR.
- ČKR ocenila dosavadní činnost Akreditační komise ČR a je si plně vědoma její nezastupitelné role v procesu zajišťování kvality vysokých škol.

V Hradci Králové dne 6. března 2003

Spolupráce českých a slovenských vysokých škol

Zvýšit investice do vzdělání je shodným požadavkem jak českých, tak slovenských rektorů vysokých škol. Na společném zasedání, které se konalo 6. 3. v Hradci Králové, varovala pléna České a Slovenské konference rektorů, že stupeň zaostávání těchto investic už ohrožuje možnost zapojení vysokých škol obou zemí do partnerské spolupráce v rámci evropského prostoru.

Pléna SRK a ČKR podporují projekt „Burza mobilit“ navržený studenty obou zemí, který směřuje k recipročním výměnným studijním pobytům a za žádoucí považují rovněž zvýšení mobilit doktorandů a mladých vědeckých pracovníků; tyto aktivity chápou jako užitečný krok k rozvoji boloňského procesu

Čeští a slovenští rektori se zabývali také možnostmi udělování dvojitých magisterských a doktorských diplomů, jakož i přibližováním systémů hodnocení kvality vysokoškolského vzdělávání.

Studenti souhlasí s požadavky učitelů

Studentská komora Rady vysokých škol (SK RVŠ) jako národní reprezentace vysokoškoláků v ČR souhlasí s požadavky vysokoškolských učitelů na zvýšení platů. Výši mezd ve vysokém školství považuje za nedostatečnou a demotivující. Vyšší platy by měli akademičtí pracovníci dostat v rámci celkového navýšení objemu prostředků, směřujících do oblasti vysokého školství. „Vysoké školy by měly dostávat z rozpočtu takové procento HDP, které je obvyklé v zemích OECD,“ říká místopředseda SK RVŠ Jiří Krátký. Tohoto cíle chtějí studenti dosáhnout na společných jednáních se zástupci ministerstva školství, Rady vysokých škol a České konference rektorů.

Za prioritu považují studenti zejména podporu mladých akademických pracovníků. „Platové otázky zaměstnanců VŠ jsou ale zcela v kompetenci jednotlivých škol a závisí na jejich mzdových předpisech a kolektivních smlouvách,“ dodává předseda SK RVŠ Jiří Nantl.

Jan Škrha:

Důležitá je nejen kvantita, ale i kvalita studentů

Prof. MUDr. Jan Škrha, DrSc. je vedoucím Laboratoře pro endokrinologii a metabolismus při III. interní klinice 1. LF UK a VFN a zástupcem přednosty této kliniky. Je také autorem skoro dvou stovek odborných sdělení, řešitelem několika výzkumných záměrů, působí v českých i zahraničních odborných společnostech, připravil přes 180 přednášek, učí mediky a píše pro ně učební texty. Přesto nemyslí, že by se věda musela dělat ve špičkových moderních budovách; naopak se svým pracovištěm v bývalém jezuitském klášteře ze 17. století, kam přišel ještě jako student před 27 lety, je spokojen; pochvaluje si, že metrové zdi jsou lepší než moderní klimatizace. Dokonce naopak se mu zdá, že historické ovzduší, spojené navíc s tradicí Univerzity Karlovy, může být v lecčems inspirativní; vzpomíná na pracovní ovzduší prof. Schreiber a prof. Charvátá, které mu dodávalo chuť něco udělat a něčemu se důkladně věnovat.

Současně však prof. Škrha říká, že v Laboratoři nic nedělá z finančních ekonomických důvodů: je to situace, na kterou se nezaměřoval, nevycházel z toho, co dostane za článek nebo jiné dosažené výsledky. Myslí totiž, že člověk v sobě musí mít jiného „hybatele“ a v rozhovoru několikrát zdůrazňuje význam dělného pracovního ovzduší. Tím jakoby potvrdoval, co se leckdy říká, že při rozhodování mladých vědců o budoucnosti jsou rozhodující celkové pracovní podmínky, a ne jenom výše platu.

Co říkáte požadavkům na zvýšení platů, jak jsme je naposledy slyšeli od vysokoškolských pedagogů?

Vůbec se nedivím. Když jsem slyšel, o co se jednalo nyní např. při stávce řidičů tramvají - hovořilo se o nějakých 19 tisících, tak jsem si uvědomil, že ani jako univerzitní profesor, nemám tento základní plat. Budeme potřebovat, aby vysokoškolští profesori, asistenti, docenti, byli patřičně ohodnoceni, jinak se neubráníme tomu, že posléze, jakmile dojde k větší migraci po dalším otevření hranic v rámci Evropské unie, může náš národ přicházet o velice významné pracovníky.

Také se ozývají varovné hlasy, že lékařů bude brzy – nejenom kvůli emigraci, ale i z generačních důvodů - nedostatek. Už teď se na lékařské fakulty hlásí stále méně lidí, což myslím platí i pro vaši 1. LF UK.

Myslím, že průměr na fakultách je velice srovnatelný, mohou to být určité drobné odchylky, ale nejde jen o absolutní počty, ale také o skladbu, kvalitu těch lidí. Jestliže budeme hovořit výhledově o kvalitě lékařů stejně jako o pracovních jiných profesí, bude záležet na tom, jací uchazeči se na fakulty hlásí, což je podstatné. Jistě je významné podporovat studenty, kteří mají výborné výsledky, kteří mají chuť ke studiu, vědí, proč si vybírají toto povolání

a berou je v podstatě jako poslání. Bohužel ale musím říci, že se opakovaně setkáváme s tím, že vztahy studentů ke studiu jsou různé. Původně, po roce 1989, jsme mysleli, že dojde k výrazným změnám, že se vztah studenta ke studiu napřímí, ale nyní vidíme, že jejich skladba zachovává obecné zákony, to Gaussovské rozložení: na jedné straně je řada studentů velmi dobrých, a na druhé straně ti slabší, kteří po absolvování fakulty častokrát končí různým způsobem.

Jak by měla vypadat příprava lékaře?

Zprvė by se uř v pregraduální výchově na fakultách mělo především pěstovat správné medicínské myšlení: ukázat, jak by správný lékař měl přistupovat ke svému pacientovi. Koncem dvacátého století akcelerovaly určité poznatky, zavedla se spousta moderních přístupů, ať již pedagogických nebo i vysloveně zdravotnických, které ukázaly, že některé způsoby, tendence, nejsou zcela vhodné a že je potřeba skutečně ukázat medikovi, jak má jednat s pacientem, aby se dobral správné diagnózy a aby ho tudíž mohl potom i správně léčit. To je předpoklad. Druhá věc je, jak vyškolit specialistu v oboru, který již určité bazální zkušenosti má, a teď se má rozšiřovat jeho pohled na určitou specializovanou skupinu obyvatelstva: musí zvládnout určité kvantum znalostí, o své profesi, ale na druhé straně potřebuje zkušenost. A to by měl získat na pracovištích, kde tu zkušenost mají a kde ji dovedou sdílet a předávat dalším generacím; v tom je nejpodstatnější role pedagoga, protože nemůže být pedagogem kdokoliv. V medicíně by nemělo vůbec existovat to, co známe z některých základních škol, kde učí kantor, který je jen několik lekcí před svými žáky. V medicíně a v oborech specializovaných skutečně musí být specialista, který je zkušeným odborníkem, a který právě ty nepsané zkušenosti může předávat následujícím generacím. Takto například vznikaly medicínské školy. Dnes už se to moc nenosí...

Narážíte tím na tradice univerzity?

Ano, zase se vracíme trochu zpátky, mohli bychom se dostat k Pelnářově škole, k Thomayerově škole a nakonec ke škole Charvátově, bylo to určité ovzduší, určité myšlení, nazírání, přístup lékaře k pacientovi, který měl něco do sebe. Stejně tak bychom mohli hovořit o prof. Syllabovi na 3. LF UK. Myslím, že to, co dá kniha, skriptum, učební text, je jedna věc, a co dá vlastní škola, která může odborné znalosti ještě usměrnit patřičným způsobem, je pro školence něco, na co nemůže zapomenout; jinými slovy. školence by si měl s sebou odnést do praxe zkušenosti, které nabyl na školicím pracovišti a které jsou pro jeho další kariéru odrazovým můstkem.

Předpokládáte tedy, že by měli studenti medicíny dostat nějaký základ, včetně zkušeností, nebo po promoci se teprve dále specializovat?

Studenti nemohou získat zkušenosti, studenti získávají první vědomosti o nemocích, ale to, co mohou získat, je příklad, jak pedagog přistupuje k určité problematice, jak myslí, přemýšlí, proč volí určitý diagnostický postup a tyto základy by mohli studenti už v pregraduální výuce získávat. Samozřejmě nuance, speciální část musí získávat celý život každý lékař.

Těší vás práce se studenty?

Jsem hlavně rád, když studenti medicína baví a když mají o ni zájem.

M. Fleissigová

FAKULTA

OHLÉDNUTÍ
A VÝHLEDY

Střídání stráží na 3. LF UK

Počátek letošního roku byl na 3. Lékařské fakultě ve znamení výměny vedení fakulty: profesoru M. Andělovi, druhému svobodně zvolenému děkanovi školy, skončilo jeho druhé funkční období a role děkana se ujal doc. MUDr. B. Svoboda, který kandidaturu získal volbou v Akademickém senátu 3. LF UK dne 22. 10. 2002. Na základě této volby jej jmenoval děkanem 3. LF UK rektor Univerzity Karlovy v Praze. K výměně vedení fakulty se konalo několik akcí: konference o studiu, shromáždění akademické obce a přátelský večer.

Konference o studiu

Děkan a kolegium Třetí lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze uspořádaly 16. ledna konferenci **Reforma studia medicíny na 3. LF UK**. Konference se konala u příležitosti dvou

jubileí: 655. výročí založení Univerzity Karlovy a 50 let výuky medicíny ve vinohradském zdravotnickém areálu.

V první části jednání popsal premisy a strukturu nového curricula, jehož šestiletý cyklus už absolvovali první posluchači, prof. Cyril Höschl, který byl prvním polistopadovým svobodně zvoleným děkanem fakulty. Jeho nástupce, odstupující děkan prof. Michal Anděl, se potom společně s dalšími pedagogy zabýval stavem medicínského vzdělávání u nás i v zahraničí. Na programu byly přednášky o evaluaci, přijímacím řízení a kompatibilitě curicul. Další témata se týkala akademických výkonů, studentských vědeckých prací, publikačních výstupů i pohledů mediků na výuku. Konferenci uzavřel nastupující děkan 3. LF UK doc. Bohuslav Svoboda.

(viz též Příloha...)

Inaugurace na domácí půdě

Na zasedání akademické obce se v Syllabově posluchárně ve čtvrtek 20. 2. konala slavnostní inaugurace nového děkana 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslava Svobody CSc.

Na shromáždění, které zahájila česká státní hymna, nejprve promluvila jménem nejstarších vyučujících **prof. MUDr. Radana Königová:**

Ve zdravotnictví jsem pracovala od roku 1955, z toho 42 let ve Vinohradské nemocnici, ale členem akademické obce 3. LF UK jsem se stala až po listopadu 1989, protože předlistopadovým režimem mně nebyl povolen kontakt se studenty, pouze postgraduální výuka.

Při oslavách 100. výročí Vinohradské nemocnice jsem vzpomněla řady vynikajících osobností, které přispěly k rozkvětu rozličných oborů a dnes patří již do historie medicíny. Osobnosti, které stály v čele 3. LF UK a usilovaly o přípravu, o uskutečnění a naplnění nového curricula výuky, nejsou dosud postavami historickými, ale významnou etapu historie 3. LF i Univerzity Karlovy tvoří.

Je zajímavé, že každý z děkanů pokrývá určitou oblast medicíny. Prvý děkan, zvolený po listopadu 1989 studenty, p. prof. Höschl, je vrcholným představitelem oblasti psychiatrie, světa „psyché“ – dějů duševních. Jemu a jeho kolegiu osobně vděčím za přijetí do akademické obce. Jemu a jeho nástupcům a jejich spolupracovníkům bude i většina absolventů této fakulty vděčna za znalosti a dovednosti získané v rámci reformovaného curricula.

Druhým děkanem byl zvolen p. prof. Anděl, vynikající představitel diabetologie a celé oblasti metabolismu a výživy, který dále prosazoval integraci předmětu a problémově orientovanou výuku. Uskutečnil též dostavění budovy 3. LF UK.

Třetím děkanem byl zvolen p. doc. Svoboda, významný představitel oblasti oborů operačních, který bude mít zajisté pochopení pro obtíže s impaktovanými publikacemi u lékařů pracujících často dnem i nocí na operačních sálech. Jsou mu známy i mnohé ostatní problémy, etické a ekonomické, se kterými se setkával ve funkci prezidenta ČLK.

Chtěla bych též připomenout, že kromě úkolů výzkumných a výukových oba předchozí děkani naplňovali a obohacovali život 3. LF kulturními (CM-club Classic Medicine) a společenskými akcemi, každý svým charakteristickým způsobem.

Dovolte, abych poděkovala jménem učitelů za vše dobré, co bylo učiněno v polistopadové éře děkanů, jejich kolegií a koordinátory cyklů a modulů reformovaného studia. Spectabilis děkanovi doc. Svobodovi přeji hojně úspěchů a pracovního uspokojení.

Odcházející děkan **prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.**, odmítl ve své řeči podrobněji hodnotit uplynulá volební děkanská období s tím, že je na akademické obci samé, aby minulých šest nebo dokonce dvanáct let po svém ocenila. Přesto však připomněl jako výzvu zkušenost, že laciná slova a proklamace o vzdělání nejsou nic platná, pokud je nenásledují činy v pedagogické i vědecké oblasti. Podle jeho vyjádření je činnost univerzity dvojího druhu – jednak pasivní, již je předávání poznatků, jednak role aktivní, související s plněním vědeckých úkolů.

Svá slova potom prof. Anděl doplnil symbolickými dárky: doc. Svobodovi ponechává jako symbol kritického myšlení univerzitního profesora v děkanské pracovně fotografii T. G. Masaryka. Druhým dárkem je obraz, který vytvořil zakladatel II. interní kliniky Vinohradské nemocnice prof. Jiří Sylaba, darem třetím je vlajka Evropské unie, již prof. Anděl předával „s trochou lítostí“, že už nebude děkanem, až bude o státních svátcích vyvěšena na budovu školy. Sám se se svou funkcí rozloučil předáním zlatého děkanského řetězu.

Ve své první řeči v roli děkana se **doc. MUDr. B. Svoboda, CSc.**, vyslovil s uznáním o skutečnosti, že sídlo fakulty je už dobudováno a přiznal se, že 3. LF UK je jeho domovskou alma mater, kterou sám vystudoval. Vyjádřil potom poděkování akademickému senátu za zvolení i vděčnost za dary, které obdržel od svého předchůdce; řekl, že i v pracovně na své

klinice má obraz TGM, že prof. Syllaba byl jeho uznávaným učitelem a že i přes složitý světový vývoj vlajka Evropské unie na fakultě jistě zavlaže. V druhé části projevu vyslovil odhodlání celého kolegia pokračovat v kladných aspektech práce školy tak, aby její absolventi se mohli dobře ve světě uplatnit. Děkan B. Svoboda se bude snažit, aby se z fakulty malé rozsahem stala fakulta velká významem.

Svoboda po časech Andělských

Poslední akcí, uspořádanou k ukončení činnosti kolegia prof. Anděla a nástupu nového vedení 3. LF UK v čele s děkanem doc. Svobodou, vyvrcholilo 25. února přátelským večerem v restauraci Zahrada v opeře. Mezi pedagogy, studenty a zaměstnance školy přišlo též mnoho významných „externistů“ – děkani spřátelených fakult, senátorka Z. Roithová, primátor P. Bém, zástupci ministerstev školství a zdravotnictví a další představitelé intelektuálního života. Jim všem se prof. Anděl svěřil se snem, který podle něj vystihuje pocity odcházejícího děkana: zdálo se mu, že přišel do Syllabovy posluchárny, kde už vystupovalo kvarteto vedené primářiím B. Svobodou. A pro M. Anděla už zbylo v lavicích místo jen stěží...

Navzdory tomuto trochu jímavému tónu nálada večera nikterak melancholická nebyla. Na adresu prof. Anděla zazněla slova chvály od děkanů Husitské teologické fakulty a fakulty lékařské z Hradce, které bylo doprovázeno i předáním pamětní medaile. Pak následovaly veselejší vzpomínky a vyprávění odcházejících proděkanů – prof. Höschla, prof. Stingla, doc. Rychterové. Nakonec moderátorka MUDr. Kateřina Urbančová (absolventka 3. LF UK, působící nyní v Hradci) předala slovo novému děkanovi s otázkou, jak se s Andělským řádem vyrovná příchod Svobody na 3. LF UK.

Děkan, doc. MUDr. B. Svoboda k tomu poznamenal, že svoboda neznamená jen volnost a zábava, ale také odpovědnost. Hlavně však řekl, že jeho úloha bude těžká, protože „hvězdní představitelé“ školy mu nastavili laťku opravdu vysoko.

Doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc.

Jak dál na 3. lékařské fakultě?

Proběhlo slavnostní předání děkanské funkce, inaugurační společenské setkání představitelů fakulty s významnými osobnostmi školství a zdravotnictví a nastal čas na každodenní šedivou práci, ale i na zvažování dalších výhledů a možností. Je bezesporu fakt, že současná ekonomická situace lékařských fakult je velmi složitá. Záplavy v loňském roce významným způsobem zasáhly do rozpočtu Univerzity, a tedy i fakult, kurs dolaru představuje snížení příjmu lékařských fakult za studenty anglického curricula a změny v grantovém systému a výzkumných záměrech rovněž přinášejí spíše pokles reálných příjmů fakulty. Stále více se rozevírají pomyslné nůžky mezi zdravotnickými a školskými zaměstnanci v reálné výši jejich příjmů a potřebné investice do dalšího rozvoje fakulty budou významně menší proti plánovaným.

Domnívám se, že hledání východiska z této situace pouze na úrovni fakulty je sice nutné, ale systémově do budoucna nemůže být jediným řešením. Nelze donekonečna zvyšovat počty studentů, aniž bychom zároveň zvyšovali počty pedagogů (nebo zvyšovali jejich platy úměrně k vyšší výukové zátěži). Prostředky získávané za vědeckou činnost ať už v podobě grantů, výzkumných záměrů či jiné ekonomické realizace vědecké práce jsou limitovány výší prostředků, které jsou do této oblasti investovány a v podstatě představují zastropovaný uzavřený systém.

Chceme-li nějakým způsobem ekonomický vývoj lékařských fakult zlepšit, musíme provést analýzy nákladů na jednotlivého studenta, analýzy počtu výukových hodin připadajících na učitele fakulty v oborech teoretických, preklinických a klinických a z této analýzy vycházet při definování nutných prostředků na realizaci výuky. Rovněž tak musíme analyzovat, zda šetření na investicích do materiálů a přístrojů v sobě nezahrnuje do budoucna zhoršení výukových, vědeckých, ale i medicínských schopností fakulty.

Domnívám se, že tento problém není jen problémem 3. lékařské fakulty, ale je v různé intenzitě problémem všech lékařských fakult v České republice. Proto po dohodě s Akademickým senátem fakulty iniciuji schůzku děkanů, předsedů akademických senátů a tajemníků fakult. V této sestavě bychom měli hledat možnosti systémového řešení současných problémů lékařských fakult a společně vyvinout tlak na příslušná ministerstva školství a zdravotnictví, aby jej akceptovala. Hledání řešení je o to důležitější, že požadavky na počty studentů, resp. absolventů lékařských fakult, nebudou klesat, protože demografické údaje a strom života výkonných lékařů ukazují, že potřeba absolventů jako náhrady za stávající lékaře (spolu se současným zvyšováním průměrného věku populace) bude v následujících letech stále stoupat. My však nemůžeme produkovat jenom kvantitu, ale jsme povinni garantovat státu a společnosti kvalitní absolventy lékařských fakult. Obávám se, že by to nebylo možné, kdybychom pouze extendovali počty studentů a zásadním způsobem nezměnili současné finanční možnosti lékařských fakult.

Bohužel, přebírám děkanskou funkci v okamžiku, kdy se ekonomické problémy lékařských fakult výrazně stupňují. Nechtěl bych zaměstnancům a pedagogům naší fakulty říci „utáhněte si opasky“, nechtěl bych studentům říci „budeme vás učit jako po roce 1945 tzv. lucernové ročníky“. Chtěl bych učitelům, zaměstnancům a studentům říci, že současné kolegium děkana spolu s Akademickým senátem vyvine maximální úsilí k tomu, aby našlo řešení této obtížné situace. Bude však nezbytně nutné, aby nás jak pedagogická, tak studentská část akademické obce v této naší snaze podpořila a pomohla.

Loňský srpen nám může připadat hodně vzdálený - pokud jsme ovšem přežili tehdejší záplavy v suchu a bez úhony. Mnozí ale takové štěstí neměli a ještě dlouho bude trvat, než vysuší a opraví své domy nebo si dokonce budou nuceni najít domov nový. Jednou z obcí, která byla vodní pohromou postižena zvláště citelně, je Hořín na Mělnicku. A právě tam směřovala z 3. LF UK finanční pomoc ve výši 50 tisíc korun, kterých se ve prospěch obětí záplav zaměstnanci dobrovolně zřekli ze svého zářijového platu.

Prosincová zpráva o návštěvě obce Hořín

Těsně před Vánocemi se nám podařilo dotáhnout věci tak daleko, že jsme mohli jako zástupci vedení školy, komise pro pomoc poškozeným záplavami a akademického senátu dojet po předchozím jednání s povodňovým štábem okresu Mělník do obce Hořín. Je to malá obec na levém břehu Labe, téměř naproti mělnickému zámku, která byla v tomto okrese snad nejvíce postižena povodněmi: v obci žije na 750 obyvatel, již během podzimu měli 65 demolic, řada lidí žije nyní v maringotkových buňkách a voda ze sklepů zmizela v posledních domech teprve kolem 10. prosince. Na jaro se plánuje dalších asi 20 demolic v domech, kde voda nasákla do veřčovicových cihel a kde mrazy dokonávají dílo zkázy ... Celková škoda je zatím odhadována na 450 milionů korun.

V této vsi jsme s pomocí pana starosty Fouse a paní Pelákové z povodňového štábu vytipovali pět domácností, které byly velkou vodou postiženy nejvíce – detaily a dílčí představu o rozsahu škod vám jistě řekne fotografie.

Co je však daleko působivější než všechny fotografie, je osobní prožitek, a toho se nám dostalo ve vrchovaté míře – vidět na vlastní oči obec, choulící se v protivně rozplizlé mlze pod promrzlým sněhovým příkrovem, na zdech všech domů stopy po vystouplé povodňové hladině, cítit vlhkost provlhlého zdiva a syrových nových omítek, ale především mluvit s lidmi, kteří si celé to peklo na sklonku léta prožili na vlastní kůži... Při předávání našich darů (z fakultní sbírky 47.000,- Kč a osobního daru 3.000,- Kč pana děkana M. Anděla, spolu s osobním přáním děkana a dopisy naší komise) – po 10.000,- Kč každé z pěti domácností, naše návštěva nebyla předem ohlášena – jsme se setkali s dojemným odzbrojujícím dojetím k slzám a nenadávali a o to větší radostí, nikdy však ani v náznaku s odevzdanou pasivitou či zoufalstvím – všichni ti lidé dál chodí do práce, s velkým nasazením, klidem a soustředěným úsilím odstraňují postupně vzniklé škody na svých domech, a dokáží se starat i o věci společné – právě nyní například měli v obci velkou radost z finančního daru, určeného na opravu cenných obecních kapliček!

Museli jsme si přiznat, že návštěva Hořína v nás zanechala velice silný dojem – my všichni, co se pohybujeme v klinické medicíně, důvěrně známe mnohé formy lidského utrpení, bezmoci a bolesti, ale tady se náhle setkáte s něčím naprosto odlišným od své dosavadní medicínské zkušenosti – s následky plošného působení ničivého živlu, který skoro stejným dílem ohrozil všechny lidi v obci (medicína katastrof!) a dopady těchto škod budou patrné ještě dlouho, doufejme, že pouze na budovách a komunikacích, nikoli na zdraví lidí.

Jsmo hluboce přesvědčeni, že naše mise splnila očekávání všech dárců na fakultě (obdarovat někoho zcela konkrétního). Všichni obdarovaní si nesmírně váží nejen předané hotovosti, ale i dopisů vedení školy a osobního přání pana děkana.

Josef Stingl

Vážení,

velice nás potěšil Váš dopis spolu s krásným přáním do nového roku. Je moc hezké, když víme, že existují lidé, kteří s námi soucítí a není jim lhostejný osud jiných. V této životní zkoušce jsme obstáli a za všechno velice děkujeme.

Do nového roku Vám všem přeje hodně zdraví.

*S pozdravem
manželé Maškovi
Vrbno 66
Mělník
30. 12. 2002*

Úsměv na rtech, smutek v duši?

Beseda s Jiřím Suchým

Ani po prezidentských projevech nového hradního pána mi není jasné, kdo vlastně tu příslovecnou blbou náladu šíří: je to ten, kdo takto pojmenoval ochablou mysl společnosti, anebo ti, kdož se o tu ochablost přičinili? Jedno však vím jistě – ještě stále jsou u nás lidé, kteří blbou náladu ani nezpůsobili, ani ji nešíří, ačkoliv by k tomu mohli mít spoustu důvodů.

1999: Oslavy 40 let Semaforu

vátnímu divadlu, vlastní společnosti, přišla velká voda a v srpnu vzala všechno, co bylo od července jeho – kostýmy, archiv, celé zařízení divadla. Jiří Suchý by si mohl zoufat, plakat nebo se vztekat, místo toho však sedl a napsal - pro nutnější podmínky v kočování - novou hru, nazvanou s příznačně „To nám to pěkně začíná“. A na vypůjčených jevištích už zase hraje; je rád, kolik lidí a divadel mu nabídlo pomoc, a všem, kdož mu vstřícně pomohli, je vděčen, i když v závěru besedy poznamenává, že si ta pomáhající divadla také za to nechávají platit. Poznámka vyznívá poněkud trpce – ostatně stejně jako postřeh, že když se chce Jiří Suchý stát „mediální hvězdou“, musí vždycky nastat nějaká pohroma, „ted’ uvažuju o požáru“, říká s nadsázkou.

Když se studenti zajímali, kolikže vlastně písní složil, odpovídá úctyhodným číslem 1250; sám si je už všechny nepamatuje a stále rád má jen pár desítek, mezi nimi i známou „Jo, to jsem ještě žil...“, což ovšem není příliš optimistická písnička. Přesto Jiří Suchý žertuje, že raději má jídlo, hlavně krupicovou kaši s čokoládou. Z dalších odpovědí je však zřejmé, že přímo obžerství snad nehoduje. Alespoň když se má přiznat k vlastnostem, které rád nemá, jmenuje

S jedním z nich besedovali studenti 3. LF UK na lednovém čaji Trimeđu. Byl to básník, textař, zpěvák, herec Jiří Suchý, který svým uměním inteligentně baví a rozesmává už snad třetí generaci diváků, i když smůly zažil v životě dost. Nejenže v neúspěšnějším období přišel o skvělého partnera, takřka dvojče Jiřího Šlitra, ale také byl celá léta umlčován, zakazován a se svým Semaforem z mnoha scén vykazován. A když se k stáru (snad se neurazí) dopracoval po dvanácti letech budování kapitalismu v Čechách k skutečně pri-

mezi sedmero hříchy i nestřídmost. A dále vyjmenovává netoleranci, sobectví, lakomství, smilstvo (to prý s otazníkem), závist a nepřejcnost. Jednomu hříchu by se rád někdy podal – lenosti. Docela rád by si někdy zalenošil, třeba na pláži u moře. Jenomže je workholic, a tak lenošit vydrží den – druhý den je nervózní a dne třetího si jde koupit tužku a blok.

Zato hněv, který také mezi hříchy řadí, nemá Jiří Suchý rád už od dětství, kdy ze vztek-
lých lidí míval strach a býval prý proto k smíchu. Teď si pochvaluje, že dosáhl takového
postavení, v němž už na něj nikdo nekřičí. Ostatně toho řevu si dost užil na vojně, ale i tam
se po svém bránil: s tím, kdo na něj řval, přestal mluvit – ani jako pouhý voják v základní
službě neodpovídal třeba nadřízenému majorovi (není to vlastně projev bytostného smyslu pro
humor?). A aby sám na někoho křičel? To prý také ne, maximálně připouští, že na vlastního
syna někdy trochu „zvýšil hlas“.

Na otázku, z čeho má strach, Jiří Suchý rychle spontánně, po člověčím, odpovídá, že
z umírání. A potom se svěřuje i s obavou, příznačnou pro principála divadelní společnosti:
má strach, že přestanou chodit diváci, že už jeho hry nebudou k smíchu. Už nyní chodí do
Semaforu sice méně diváků než v šedesátých letech, ale zato je to podle jeho slov publikum
mnohem kultivovanější, přemýšlivější.

Beseda se stočila i k prozaičtějším otázkám, např. sportu, a tak jsme se dozvěděli, že
Jiří Suchý v mládí hrával náruživě ping-pong, ale jinak sportu nefandí – dělá to jen někdy,
z vlasteneckých příčin; hokej sledoval v minulosti „z politických důvodů“, protože když
jsme byli potlačováni Rusy, byl to jeden z mála způsobů, jak jim něco vrátit.

Tak, jak někoho zajímá sport, zajímá Jiřího Suchého politika – také by rád někomu fandil,
ale teď se mu prý těžko fandí, neví totiž komu, i když by fandil rád.

A má nějaký sen? Chtěl by natočit dobrý film, jen „mít takových dvanáct milionů“, stále
doufá, že se mu to poštěstí.

Přejme mu to i my a doufejme, že nás potom pohladí na duši tak, jak to činí už desítky
let svými písněmi, kresbami a hlavně divadlem. Možná nejsem sama, komu i tu nejhorší
náladu zlepší moudrý vtíp a inteligentní humor tak, jak by to nedokázal žádný bavič, žádný
předtočený smích nebo příkaz shora. A že jsem si snad víc, než je třeba, všimla na besedě
s Jiřím Suchým i melancholické noty, která občas podle mého mínění zazněla? Inu – myslím,
že jen zkušená, a proto smutná klauni bývají moudří.

Marie Fleissigová

DISPUTACE

EVROPSKÉ MOŽNOSTI
ČESKÉ ROZPAKY

Vysoké školy a Evropská unie

Spolek absolventů a přátel UK - Carolinum a Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK uspořádaly 26. února v Karolinu jeden z ROZHOVORŮ O EVROPSKÉ UNII, tentokrát na téma VYSOKOŠKOLSKÉ POLITIKY. Hlavními hosty byli německý velvyslanec dr. Michael Libal a dr. Siegbert Wuttig, expert DAAD z Bonnu.

Podle Jeho Excelence dr. Libala rozšiřování Evropské unie znamená obnovu evropské duchovní jednoty, která se však stále udržovala i navzdory četným minulým konfliktům. Ve středověku představovala tuto duchovní sounáležitost jednota univerzitního prostoru, v němž se scholárové pohybovali a v němž se mohli cítit stejně bez ohledu na to, zda studovali v Boloni nebo v Praze. A obnovit tuto jednotu je nyní cílem současné vysokoškolské politiky, což v první řadě vyžaduje pokud možno nejjednodušší způsob výměny studentů. V této souvislosti dr. Libal vyzdvihl význam mobility studentů pro vnitřní soudržnost elit jako jedné z podmínek soudržnosti celé Evropy. Varoval však přitom před nebezpečím, které by mohlo vysokoškolskému vzdělání hrozit, kdyby při rozvíjení evropského univerzitního prostoru a ve snaze o konkurenceschopnost univerzit docházelo k jejich zglajchšaltování.

Německý velvyslanec upozornil i na další problémy, které se projevují v Evropě obecně a které jsou známy také odborné české veřejnosti, jako jsou např. kvalifikační předpoklady pro studium na vysokých školách. Dále formuloval otázku kvality vzdělání: je lepší, aby univerzity produkovaly více absolventů, nebo aby měly na studenty přísnější nároky? A i když chápeme vzdělání jako sociální službu, může veřejnost platit skutečně všechno? V závěru se dr. Libal pozastavil nad dilematem nové doby, kdy se moderní a stále vzdělanější společnosti opírají o náročné technologie: nemohou se však vymknout kontrole a nemůže dojít k jejich zneužití?

Některými tématy se potom podrobněji zabýval dr. Wuttig, když hovořil o úrovni předuniverzitního vzdělání, uplatnění absolventů a o konkurenceschopnosti vysokých škol nejen v rámci Evropy, ale i s přesahem např. do USA. Z jeho slov vyplynulo, že nejenom česká, ale ani německá společnost mnohdy nechápe bakalářské vzdělání jako plnohodnotné. I další problémy, o kterých dr. Wuttig hovořil, jsou nám blízké – také německé vysoké školy se snaží obstát v boji o studenty, jak je - zvláště na technické obory - přilákát. I v SRN, kde je školství financováno státem, se debatuje, jak je možné počet studujících zvýšit a zda zvýšené nároky hradit z ekonomiky, nebo i z plateb za studium. Přesto však ani v SRN nelze očekávat, že by se za vysokoškolské vzdělání platilo – alespoň pokud tam prý bude sociálně demokratická vláda. Podobně jako u nás se však už dnes vybírají různé poplatky, např. za prodloužení studia. Pro některé atraktivní studijní obory, mezi něž patří medicína, platí v Německu numerus clausus; v praxi to znamená, že zájemci o toto studium se hlásí a jsou přijímáni na jednom centrálním místě, a teprve odtamtud jsou do jednotlivých škol přidělováni. Tam, kde omezení neplatí, mohou si sami vybírat univerzity.

Dr. Wuttig pak krátce představil pestrou paletu evropských studijních výměnných programů a nabídl i údaje o vysokoškolské akademické obci: SRN má 82 milionů obyvatel, vysoké školy navštěvuje 1,9 mil. studentů, 10 % z nich jsou cizinci. Učí je 200.000 pedagogů – včetně externistů.

Dostalo se pochopitelně i na činnost a náplň DAAD (Deutscher Akademischer Austausch Dienst - Německá akademická výměnná služba), se kterou úzce spolupracuje přes 230 německých vysokých škol, ve stručnosti bylo řečeno i co konkrétního přinese vstup ČR do EU vysokým školám a jejich studentům a učitelům: volný pohyb osob (bez víza a pracovního povolení), možnost účastnit se všech programů výměny - tedy i s možností vycestovat a studovat např. v Asii či USA nebo Latinské Americe.

V názoru, že se **v Evropské unii otevřou absolventům VŠ nové možnosti**, se shodli účastníci konference, která se 12.-13. března konala v Brně a jejímž tématem byl vliv vstupu do EU na trh práce. Zástupci vysokých škol, studentů, ministerstev, profesních a zaměstnavatelských organizací a neziskového sektoru konstatovali, že absolventů vysokých škol se bude plně týkat svoboda pohybu, což zahrnuje i možnost zvolit si zemi EU, kde se budou dále vzdělávat a hledat zaměstnání.

„K tomu je ale nezbytné, aby Česká republika uznávala kvalifikaci, získanou v jiných zemích EU,“ řekl Jiří Nantl, předseda Studentské komory Rady vysokých škol. „Pokud totiž nebudeme uznávat diplomy některých zemí, nebudou ani v těchto zemích přijímány diplomy naše. Ani vysokoškolské vzdělání nebude samo o sobě zárukou dobrého pracovního uplatnění. Vyplývá to z proměn struktury nabídky pracovních příležitostí v dnešní společnosti, znamená to jediné – každý na sobě musí pracovat, nejlépe už za studia.“

Ochrana životního prostředí jako předmět výuky

Univerzita Karlova v Praze ve spolupráci s Universität Konstanz uspořádala v prvním březnovém víkendu v Praze symposium *Environment and Universities in Europe*. O vztahu současných univerzit ku vzdělávání a výzkumu na poli udržitelného rozvoje na něm jednalo 35 účastníků nejenom z pořadatelských institucí, ale také vysokých škol z Ruska, Rakouska, Ukrajiny, Nizozemí, Srbska, Černé Hory a Rumunska. Na základě vlastních zkušeností vyzvaly ostatní univerzity, aby se vzděláváním a zejména výzkumem životního prostředí více zabývaly a aby s výsledky své práce seznamovaly – např. formou seminářů – také všechny své studenty.

Potěšujícím výsledkem je prohlášení rektora kostnické univerzity prof. Gerharta von Graevenitz, který přislíbil, že napříště projdou v Kostnici všichni studenti pedagogiky, všichni učitelé všech oborů, kurzy o ochraně životního prostředí. Nutno ovšem připomenout, že enviromentální výuce se věnuje pozornost i v zemích na východ od nás, nový přístup zaznamenávají např. vysoké školy na Ukrajině, které vyučují ekonomiku právě s ohledem na udržitelný rozvoj.

Na Univerzitě Karlově se přímo ochraně životního prostředí věnují fakulty přírodovědná, právnická a humanitních studií, ale i na dalších fakultách existují obory, které s ochranou životního prostředí souvisejí – na matematicko-fyzikální fakultě je to např. katedra meteorologie a životního prostředí. A problematika zdraví a životního prostředí, dříve známá pod názvem hygiena, je obsažena samozřejmě na lékařských fakultách pod obecným pojmem ochrana veřejného zdraví.

Jak ale ředitel Centra pro životního prostředí Univerzity Karlovy prof. Bedřich Moldan dále vypočítává, politikou v oblasti životního prostředí se zabývají doktorandi z Institutu veřejné politiky na fakultě sociálních věd. Univerzita nabízí prakticky všechny obory, které pokrývají problematiku životního prostředí – výjimku tvoří technické obory, ale tuto mezeru zaplňuje spolupráce s ČVUT a také s Vysokou školou chemicko technologickou, s její fakultou vody a životního prostředí. Na ČVUT existuje kabinet životního prostředí, na ekonomické škole je katedra ekonomie životního prostředí, ekologie průmyslu se přednáší v Ústí n/L a v Ostravě, v Brně je enviromentalistika humanitní, takže podle prof. Moldana je nabídka je dosti široká - poměrně na vysoké úrovni.

Otázka B. Moldanovi

VNR: Pane profesore, na sympoziu jste mluvili o tom, jak univerzity budou vychovávat k ochraně životního prostředí a ke vztahu k přírodě, ale až se ti vaši studenti vzdělají, vystudují, absolvují ekologické kurzy, budou moci své poznatky uplatnit v praxi? Budou k jejich odborným znalostem přihlížet také odpovědné orgány, které rozhodují o stavbách továren, dálnic, kácení dřeva?

Moldan: Ale to je samozřejmě cíl! Kdybychom si nemysleli, že to tak dopadne, tak bychom se asi vůbec o něco takového nepokoušeli, to je zcela evidentní. To není jenom na úrovni zbožných přání, protože máme zkušenost, že absolventi třeba z oboru ochrany životního prostředí jsou velmi žádáni právě z různých veřejných institucí. V poslední době je

o ně velký zájem i z průmyslu, protože všechny průmyslové podniky dnes musí mít systém enviromentálního řízení, a to ne jenom v nějaké zastrčené kancelářičce, která s ničím nesouvisí, ale opravdu na úrovni nejvyššího vedení. A to je podmínkou pro získání evropských certifikátů, takže s potěšením musím konstatovat, že například naše firmy mají ve srovnání s ostatními kandidátskými zeměmi v EU těchto certifikátů nejvíc. A to díky tomu, že máme lidi univerzitně vzdělané, kteří to dnes mohou dělat.

Doutnající potřeba změny v českém zdravotnictví aneb Točí se, točí kolovrátek

Dne 27. 2. 2003 uspořádala asociace Fontes rerum (družstvo pro ekonomická, politická a sociální studia) seminář k financování českého zdravotnictví s podtitulem „**Jak zatáhnout sekuru zdravotních pojišťoven**“. Hlavními řečníky byli MUDr. Jiří Bek, ředitel České národní zdravotní pojišťovny, MUDr. Marie Součková, ministryně zdravotnictví, MUDr. Jan Šula, ředitel a majitel soukromého zdravotnického zařízení a ing. Veselý, daňový poradce.

MUDr. Bek zahájil své vystoupení tím, že za naléhavý problém označil vzrůstající zadluženost lůžkových zařízení. Upozornil na opakované selhání dohodovacích řízení (5x během 2,5 roku) mezi zdravotními pojišťovnami a nemocnicemi. Jeho důvodem je, že nemocnice nejsou dle svých tvrzení schopny za stávající úhrady od pojišťoven zajistit dosavadní kvalitu a dostupnost péče. Jako ředitel pojišťovny považuje za varovné, když nemocnice trvají na vyšších úhradách, než odpovídá ekonomickým možnostem pojišťoven (které jsou prověřitelné z veřejně dostupných výročních zpráv). Znamená to nutit je k vnitřní zadluženosti s důsledkem druhotné platební neschopnosti, v níž kromě nemocnic je dnes i VZP. Jedná se podle něho asi i o účelové chování nemocnic, které spoléhají na to, že jejich požadavku bude vyhověno např. uvolněním dodatečných prostředků ze státního rozpočtu. Takovéto finanční injekce jsou však nesystémové a nebudou efektivní, pokud nemocnice nebudou vedeny k větší odpovědnosti vůči svým dodavatelům („nemohou si objednat více, než na co mají“).

Ministryně Součková vidí řešení deficitu ve snížení kapacity lůžkového fondu a jeho restrukturalizaci. Upozornila na předimenzované personální vybavení zařízení, jež jsou využívána v průměru ze 60 %, u dětských lůžkových oddělení ze 40 %. Mnohé investice považuje za nepromyšlené a nerozumné. Obrovský nepoměr mezi nemocničními a sociálními (ošetřovatelskými) lůžky je nutno zvrátit - současných více než 60.000 nemocničních lůžek je v ostrém nepoměru k 8.000 lůžek sociálních. Další možnosti vidí v efektivním využívání nejmodernější technologie a specializovaných pracovišť (navrhuje např. vícesměnný provoz operačních sálů) a v podpoře ambulantní chirurgie. Možnost komerčního připojištění nevylučuje, ale až poté, co bude stanoven standard. Pozitivní možnosti ušetření prostředků spatřuje rovněž v další standardizaci léčby. Osobně se jí nelíbí, že onkologové dávají přednost cytostatické léčbě i v případech, kdy by pomohla radioterapie. Standardizace se musí týkat rovněž používání antibiotik a ke snížení lékových nákladů by měly sloužit pozitivní listy účelné farmakoterapie.

MUDr. Šula vykreslil rozdíl mezi soukromým a státním zdravotnickým zařízením, který dle jeho slov spočívá především v oblasti chování k nemocnému (především v komunikaci s ním) a v přímé odpovědnosti vlastníků za hospodaření zařízení. Naznačil, že tato zařízení by mohla za soukromou úhradu i českým pacientům nabízet to, na co lékaři pracující ve veřejných zařízeních nemají čas či motivaci – podrobné seznámení s povahou onemocnění a léčby a pečlivou edukaci pacienta. V diskusi zaznělo, že veřejné zdravotnictví se nesmí zbavovat své zákonné povinnosti informovat nemocného tím, že ji nebude plnit a těžiště se přesune do soukromého sektoru. Další z možností soukromých zařízení je poskytovat tzv. druhý názor. Daňový poradce ing. Veselý obhajoval myšlenku zaměstnaneckého soukromého připojištění, které by si jako nákladovou položku zaměstnavatel odečítal z hrubého zisku. Již dnes jsou mnohé firmy motivovány platit svým zaměstnancům některé zdravotní služby navíc. Výdaje však nemohou uplatnit jako odčitatelné položky, a proto kamuflují tyto služby jako dary zdravotnickým zařízením.

Z vystoupení řečníků bylo zřejmé, že české zdravotnictví se nadále potýká s nevyrovnaností zdrojů. Celkově byly tyto zdroje sice označeny opakovaně za dostatečné či až bohaté (ing. Musílková, ředitelka VZP, ve svém vystoupení v diskusi), ale nestačí na dosavadní potřeby lůžkových zařízení. V oblasti nemocniční péče nás tedy čeká modernizace. Vnímat ji jen jako redukci či ekonomizaci je sociálně nebezpečné, neboť vyloučení pacientů se spíše sociální potřebou péče ze zdravotních lůžek pro ně může znamenat sociální propad a exkluzi - tyto lidé, většinou staří a bezmocní, nemohou obhajovat své zájmy, ani nemohou plně spoléhat na péči své rodiny. Takové řešení by jen znamenalo přehození „horkého bramboru“ na jinou stranu. Systém rovněž musí mít určitou rezervu kapacit pro případné akutní situace, např. při záplavách se ukázalo, jak důležitý byl přesun lidí do volných kapacit zdravotnických zařízení. Moderní společnost (označovaná jako riziková společnost, U. Beck) musí počítat i s katastrofickými situacemi a nenechat vyhrotit některé problémy v hlubokou sociální krizi a devastaci.

Sál o kapacitě cca 200 lidí byl zcela zaplněn - většinou se sešly známé tváře, které se již více než deset let opakovaně setkávají na obdobných akcích s neutuchající nadějí, že nastane nějaký průlom v patové situaci vývoje českého zdravotnictví. Bohužel ani tentokrát tomu tak nebylo a **žádné překvapení se nestalo. Myšlenka zaměstnaneckého zdravotního připojištění byla definitivně smetena z agendy větou organizátora a moderátora semináře ing. Jana Mládky, že nic, co by snížilo daňové základy, nemůže v současné době politicky projít.** Někdy zkrátka ti, kdo rozhodují, mají hotové odpovědi a nepřipustí tázání v nových souvislostech. Měla jsem intenzivní pocit, že se nejprve budeme muset naučit formám diskuse. Velká setkání jsou neefektivní - činí z naprosté většiny přítomných pasivní posluchače, zatímco známé tváře si navzájem asi nesdělují nic nového. Jako operativnější způsob by se mně zdálo vytvoření pracovních skupin, pověřených jasným úkolem a termínem jeho splnění. V těchto pracovních skupinách musí být zastoupeno celé spektrum profesí a nikdo nemůže být privilegován - ekonomové, právníci a politici si zkrátka nevystačí, pokud nebudou mít vedle sebe akademiky, filozofy, etiky, sociální vědce, lékaře apod., kteří budou na jednu stranu problematizovat jejich vidění, na druhou stranu je nutit k legitimnější, a tím dlouhodobě nosnější dohodě.

PhDr. Eva Křížová, Ústav lékařské etiky, 3. LF UK

Některá úskalí syndromu pomáhajících profesí

Úvod

Wolfgang Schmidbauer – autor publikace Psychická úskalí pomáhajících profesí – se zamýšlí nad tzv. syndromem pomáhajících profesí, který vyzníval u lidí volících si „altruisticky“ zaměřenou službu potřebným jako své povolání. Podle jeho zkušeností si takto orientovaná povolání podvědomě volí častěji jedinci s určitými nevyřešenými, převážně osobnostními a neurotickými konflikty, rannými traumaty z dětství, kteří tak řeší „svůj hlad“ po uznání, po empatickém porozumění, vděčnosti a vzájemnosti. Autor nabízí k zamyšlení zajímavou problematiku, týkající se také psychologie zdravotnických profesí, která jednoznačně vykrystalizovala při řešení problémů zástupců pomáhajících profesí. Jde o problém POMÁHÁNÍ - JAKO OBRANA.

Klíčová slova

sociální povolání, pomáhající profese, syndrom pomáhajících profesí, burnout – syndrom vyhoření, společenské mýty, neschopnost žádat o pomoc, nežádoucí kompenzační mechanismy

SYNDROM POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ

Profese zdravotnických pracovníků se řadí mezi velmi náročná tzv. sociální povolání (patří sem také např. učitelé, psychologové, sociologové, sociální pracovníci...), která mají svá specifická úskalí v tzv. syndromu pomáhajících profesí.

Podle W. Schmitbauera /3/ je ve všech těchto sociálních povoláních „osobnost jako taková tím nejdůležitějším nástrojem veškerého profesního konání. Hranice možností jejího zatížení a její flexibility jsou současně hranicemi možností jejího konání“.

Základním problémem člověka, postiženého syndromem pomáhajících profesí je velký rozpor - sociálně daná a očekávaná narcistická „fasáda“, orientovaná na vysoký a strnulý ideál JÁ a neuspokojené potřeby.

Fasáda říká: „Já nic nepotřebuji, já dávám,“ a dítě uvnitř nařká: „Hladovím a žízním (po zájmu a bezpečí), ale nesmím se opovážit ven“. Vnitřní situaci takto postižených lze přiblížit názorným obrazem: zanedbané a hladové dítě za nádhernou, pevnou fasádou. Dochází tedy k paradoxu – emocionální frustrace, bezmocnost a nejistota - bída za fasádou, která se zdá být pevná. Vlastní slabost a potřebnost pomoci je potlačována, opomíjena a zastírána.

Ve vztahu pomáhající–klient chybí oboustranná a vyrovnaná vzájemnost. U syndromu pomáhajících se tento nedostatek otevřené vzájemnosti stává osobnostním rysem, částí charakterové obrany. Klient má právo vyjádřit své potřeby, hledat možnosti jejich uspokojení a pomáhající mu musí pomáhat najít řešení k saturaci jeho potřeb. Své vlastní potřeby však musí ponechat stranou. K jeho obranné struktuře patří pomoc druhým na účet vlastních přání, odmítání vlastní potřebnosti a přijímání pomoci nejvýše ve formě „dalšího vzdělávání, aby ještě zdokonalil svou odbornou zdatnost k výkonu pomoci“.

„Vysoká vzdělanost a odbornost neusnadňuje nastíněný problém ve výkonu povolání, pouze zprostředkovává kognitivní koncepty, praktické dovednosti a etické normy. Zacházení s přáními a úzkostmi, s citovou stránkou práce s lidmi, vyrovnávání se s nadměrnou zátěží se prakticky ponechává náhodě. Zkušenost a erudice nedělá člověka chytřejším a ve směru kompenzace zátěží úspěšnějším, uvolněnějším, ale často paradoxně pohled na profesi a ev. na život ještě vyhrcojuje a postupně naopak otupuje.“ /3/

Spousta zdravotníků (sester i lékařů) je přepracovaná, nespokojená, nemotivovaná, dostává se do rozporu profesionálních, osobních i společenských rolí. Kvalitně poskytovaná léčebná a ošetrovatelská péče je obecně jedna z nejnáročnějších činností i z hlediska intenzity stresového a celkového psychického zatížení. Předpokládá se, že pomáhající má dostatečnou osobní sílu k tomu, aby dokázal být stabilní oporou všem, o které pečuje, všem, kteří se k němu upínají s nadějí, že jim vždy bude pomozeno. Sám je vystaven, jako představitel profese specifického společenského statutu, také vysokým morálním a společenským nárokům, které jsou velmi zavazující. Současně sám nezřídka ztrácí emoční stabilitu a ideály, které byly silným motivačním činitelem při volbě vykonávaného povolání. Sám vnitřně hladoví a žizní po zájmu a bezpečí. Důsledkem tohoto procesu je, že jeho vnitřní rozpor sílí. V žádné skupině jiných povolání nejsou psychické poruchy a strádání tolik skrývány a bagatelizovány jako v této, která se bezprostředně zabývá ošetrováním a léčbou právě těchto problémů.

Největší nesnáze přirozeně působí určitá slabá místa osobností pomáhajících. Jejich nevyřešené neurotické konflikty nebo hlubší osobnostní poruchy byly (dle dlouhodobých amerických studií např. u souboru respondentů z řad lékařů) podstatně častější než v normální populaci. (Vaillant /4/)

Také obdobné anglické studie potvrzují statisticky významné výsledky v problémech u lékařů v četnosti sebevražd, v oblasti partnerských konfliktů, v problémech s psychotropními látkami, alkoholem, drogami, v potřebě psychotherapeutické léčby apod. ve srovnání s běžnou populací. (Brook/1/)

Paradoxní reakce nastávají rovněž při terapii vlastních onemocnění pomáhajících, a to ve smyslu podceňování, negování a zastírání skutečnosti. V případě vlastní léčby většina zdravotníků užívá léky nahodile, nepravidelně a v nedostatečném dávkování.

Otázka kouření, alkoholu a užívání jiných drog je bagatelizována a je významně spojena s nežádoucí kompenzací strádání a s únikovými mechanismy.

Častými symptomy bývají také deprese, problémy s komunikací v osobním životě, ve vnímání vzájemnosti, sounáležitosti, v rovině sociálních, partnerských vztahů. Osobní potřeby, přání a požadavky postižený často neumí čitelně vyjadřovat, dostatečně signalizovat. Dostává se do bludného kruhu nespokojenosti, pocitů nedostatečného ocenění, výčitek a konfliktů vůči blízkému okolí.

Podle Enzmannna /2/ lze profesionální ideály perfektnosti v praxi udržovat pouze popíráním skutečností. Činnost pomáhajícího pak snadno ztrácí svou zásadní orientaci. Následně zklamání, které se zákonitě dostavuje, již nelze adekvátně zpracovat a vznikající chyby účinně korigovat.

„Burnout“ - nebo-li vyhoření pomáhajících, jež se stává stále aktuálnějším problémem, je nezdídkou obrannou reakcí a důsledkem této situace.

Starý, historicky pojatý model - altruistický ideál pomáhajících, který má fungovat nezávisle na chvále, výtkách, posilování motivace, při neomezených nárocích na pracující osobu - se přece jen v současné době pomalu rozplývá.

Shrnutí:

Syndrom pomáhajících profesí je provázen spojením charakteristických osobnostních rysů, jež vytvářejí ze sociální pomoci strnulou životní formu na účet osobního vývoje.

Základním problémem syndromu pomáhajících profesí je sociální fasáda, orientovaná na vysoký, strnulý ideál JÁ, který vyvolává v profesním i soukromém životě spoustu návazných problémů.

O pomoc k uchování duševního zdraví pomáhajících v praxi není dobře postaráno.

PhDr. Radomila Drozdová, Ústav lékařské etiky. 3. LF UK

LITERATURA:

1. **Brook, M. F. et al.** *Psychiatric illness in the medical profession. Br. J. Psychiatry* 113, s. 1013-1023, 1967.
2. **Enzmann, D., Kleiber, D. Helfer-Leiden.** *Stress und Burnout in psychosozialen Berufen. Heidelberg (Asanger) 1989.*
3. **Schmidbauer, W.** *Psychická úskalí pomáhajících profesí. Portál, s.r.o., Praha 2000. ISBN 80-7178-312-9*
4. **Vaillant, G. E., Sobowale, N. C., McArthur, C.** *Some psychological vulnerabilities of physicians. N. Engl. Journal of Medicine* 287, s.745-748, 1966

Den zdraví a děti

Světový den zdraví, 7. dubna 2003, byl věnován tématu „Zdravé životní prostředí pro děti“.

Toto téma je nesmírně závažné a nemělo by být vnímáno pouze jako jednorázové připomenutí problematiky. Zdravé životní prostředí je beze sporu důležité pro lidskou populaci obecně, avšak mnohonásobně větší význam má pro vyvíjející se dětský organismus.

Proč představují děti rizikovou skupinu? Jaké jsou příčiny zvýšené vnímavosti dětí k nežádoucímu působení faktorů prostředí? Patří mezi ně zejména:

Životní styl, způsoby chování dítěte odpovídající věku a jeho vývojovému stupni. Děti vykazují vyšší fyzickou aktivitu a pohyblivost než dospělí. V relaci k tělesné hmotnosti potřebují větší objem vzduchu a konsumují větší množství vody a potravy než dospělí. Děti

se seznamují s okolím ohmatáváním a vkládáním do úst mnohdy i špinavých předmětů, hlíny, odpadků apod., nemají ještě fixované hygienické návyky. Při svých aktivitách jsou tak v intenzivním kontaktu s půdou, prachem, pískem, rostlinným pokryvem, v domech pak s podlahovými krytinami. Tyto skutečnosti mají za následek vyšší expozici toxickým látkám z jednotlivých složek prostředí zejména v průmyslových oblastech či v místech s vyšší dopravní zátěží. K tomu přistupuje skutečnost, že děti jsou zvědavé, nejsou schopny si uvědomit rizika svého počínání ani využít varovných informací na etiketách výrobků.

Rozdílná odpověď na působení toxických látek v závislosti na vývojovém stadiu dítěte. Při stanovení podmínek na ochranu dětského organismu je nutno zvažovat všechna specifika dětského věku, která způsobují, že reakce dětí na tutéž noxu může být v důsledku rozdílů mezi dětským a dospělým organismem zcela odlišná, a to jak svým průběhem, tak i intenzitou. U řady toxických látek z prostředí (např. u olova) byla u dětského organismu prokázána vyšší resorpce i závažnější následné škodlivé účinky než u dospělých. Některé toxické kontaminanty potravních řetězců mohou procházet placentou, takže dítě jimi může být ovlivněno již před narozením. Fétus je například mnohem citlivější k neurotoxickému působení organických sloučenin rtuti než jeho matka. Perzistentní chlorované organické látky schopné kumulace v tukích (např. polychlorované bifenylly, dioxiny, chlorované pesticidy) mohou poškozovat vývoj nervového systému a vyvolávat změny chování, hypoaktivitu, poruchy učení a poznávacích schopností, mohou porušovat hormonální rovnováhu a zvyšovat riziko závažných onemocnění (např. diabetes, některá nádorová onemocnění) v pozdějším věku.

Fyziologické rozdíly v toxikodynamice i toxikokinetice xenobiotik. Schopnost dětského organismu metabolizovat, detoxikovat a vyloučit toxické látky z organismu je, zejména v prvních měsících života, značně odlišná od dospělého člověka. Tyto rozdíly jsou dané především nezralostí enzymů angažovaných v biotransformačních procesech, které se postupně vyvíjejí v průběhu dní až týdnů po porodu.

Všechny odlišnosti dětského věku by proto měly být zvažovány při posuzování a regulování rizika působení faktorů prostředí na zdraví. Děti vyžadují skutečně specifický přístup a zvýšenou ochranu před chemickými toxickými látkami z prostředí. Ochrana dětí před nežádoucím působením chemických látek z prostředí patří mezi priority moderní společnosti a měla by být nedílnou součástí kontinuálně působících preventivních strategií.

Prof. MUDr. Milena Černá, odd. hygieny obecné, CPL, 3. LF UK

SETKÁVÁNÍ

TEOLOG O LÉKAŘÍCH
LITERÁTI O VÍŘE

Prof. ThDr. Ján Liguš, děkan Husitské teologické fakulty UK:

Modlete se za doktory

Vědecká odbornost a víra v Boha jdou ruku v ruce

Pane děkane, na večírku na rozloučenou s děkanem prof. Andělem jste nadhodil zajímavou otázku, a to, jaký je vztah lékaře a kněze. Řekl jste, že býval pokládán za vztah antagonistický, ale že tento vztah zdaleka antagonistický není. Jak tedy tento vztah chápete?

Až do konstituování tzv. socialistické společnosti lékař, kněz a učitel spolupracovali na formování lidského charakteru, lidské osobnosti. Stejně tak úzce spolupracovali na úsilí pomoci člověku v jeho tísní. Když se potom stále více zdůrazňovaly pozitivistické aspekty všech vědních oborů včetně medicíny, kladl se důraz na to, že reálné je pouze to, co se dá ověřit. To vyústilo až v ideologický zápas, kdy ateismus byl definován jako jediný autentický, správný světový vědecký názor, který umožňuje člověku vědecky bádát, s tím, že každý jiný postoj byl ideologicky diskvalifikován. V minulém režimu jsem znal celou řadu lékařů, kteří měli potíže politického charakteru; protože byli věřící, nebyly jim umožněny atestace a další postup. V tom jsem viděl ideologický zápas, který díkybohu skončil rokem devadesátým, a teď věřím, že obojí půjde ruku v ruce, protože to vždycky k sobě patřílo.

Jak tedy k sobě patří lékař a kněz? První pečuje o tělo, druhý o duši, v čem mohou spolupracovat?

Kompaktnost člověka je trichotomická: tělo – duše – duch, alespoň tak se dá velmi nepřesně řečeno hovořit o struktuře celého lidského bytí. V přísloví „V zdravém těle zdravý duch“ je skryta hluboká pravda, protože když se člověk má tělesně špatně, strádá duševně i duchovně. Na druhé straně bolest a utrpení přispívá k formování lidského charakteru a lidské osobnosti. Zájemem lékařské vědy je poskytnout člověku pomoc v tísní, aby mohl opět získat zdraví a uplatňovat se v občanském životě. Ale ruku v ruce s tím jdou aspekty vnitřního života, vnitřní založení je podmíněno fyzickým a tělesným stavem, a tady vidím integritu teologie a lékařské vědy, kněžství i lékařství: jde o lidskou osobnost, o její integritu a o to, aby se člověk mohl cítit dobře a mohl prožívat i štěstí. Lidská osobnost i vztahy souvisí s tím, že kněz nebo teologie proniká ještě za to, co je viditelné, a to je otázka vnitřní struktury člověka. Když člověk prožívá stresy, deprese, úzkosti, obavy, otevírá mu teologie rozměr, kterým lze i tyto věci překonávat. Mám příklad ze Starého zákona, výrok z páté kapitoly Joba – verš. 18, kde je řečeno „Bůh působí bolest, ale též obváže rány. Co rozdrtil, vyléčí svou rukou.“ A k tomu vzhlíží teologie – ať je stav člověka jakýkoliv, není to ještě poslední slovo a člověk smí doufat v určité zlepšení i uzdravení; naděje pořád přesahuje danost, tu skutečnost, která nás někdy velice drtí. Tady zase vidím vztah - lékařství působí vnějšně (ale i duševně, jde-li o psychiatrii a

jiná odvětví), a teologie ukazuje, že vnitřní stav člověka může být řešen tím, že člověk transcenduje sebe a imanentní skutečnost pohledem k Bohu jako k moci, která člověka drží a bezpečně směřuje k určitému a jasnému cíli.

Chcete tím říci, že i utrpení dává nějaký smysl?

Teologie se dívá na utrpení tak, že utrpení člověka je a) neodstranitelné v těchto dějinách, a to stoprocentně. A b) utrpení velmi často formuje člověka tak, že se stává vnímavějším, laskavějším, citlivějším i k omylům, slabostem a problémům druhých. Tím se ale distancuji od oslavování utrpení, nechci ho idealizovat, bolest je vždycky bolest, nemoc je vždycky nemoc, ale chtěl jsem naznačit, že utrpení má ještě skrytý rozměr pro člověka – a na to poukazuje teologie: Pán Bůh není s člověkem jen tehdy, když se mu dobře daří, ale i tehdy, když se mu daří špatně; je součástí našeho života jako moc překonávající všechny problémy, s kterými se člověk musí vyrovnávat.

Probírám si v hlavě, co jste řekl, a mám pocit, že náboženství hlavně působí na lidskou psychu – nešlo by to nahradit psychoanalýzou?

Vidím také spolupráci mezi psychoanalýzou a teologií, zejména praktickou, která se zabývá duchovní péčí, pastýřským působením, a obojí by se dalo srovnat takto: psychoanalýza provede rozbor, odhalí příčiny, které jsou příčinami nebo se ukazují jako následky. Příčina a následek – to je otázka kauzálního chápání skutečnosti, to znamená, že tyto poznatky mohou být jak pro kněze, tak pro psychologa velice užitečné, aby se mohl zorientovat, co za tím vším stojí. Ale psychoanalýza odkazuje člověka pouze na lidské prostředky a lidské možnosti, zatímco pastýřská služba, teologie, odkazuje člověka ještě na Boží transcendenci. V Bibli je řečeno, že Ježíš Kristus vzal na sebe naše nemoci a nesl na sobě naše bolesti. Tím je vyjádřena identita, ztotožnění Boha s lidským utrpením a zároveň jeho skrytá přítomnost. Německý teolog Dietrich Bonhoeffer, který byl popraven nacisty v dubnu 1945, před popravou řekl: „Všechno mohu v Kristu, i přijmout odsouzení a popravu.“ To není princip, to je smysl pastýřské péče pomáhat člověku spoléhat na Boha, v jehož rukou všichni jsme, a to ve všech životních situacích.

Ovšem na druhou stranu, pokud se bude třeba nemocný nebo ohrožený člověk jenom spoléhat na to, že vše má nějaký vyšší smysl a je dáno předem - to asi byste také nedoporučoval. Myslím, že je zapotřebí, aby současně fungoval i lékař (nebo soudce, děje-li se něco nezákonného); snad přece není správné jen se odevzdat osudu?

V křesťanství se vždycky objevovaly extrémní, a jeden z nich trvá dodnes. I v 21. století jsou spirituální hnutí, která říkají, že Pán Bůh na všechno stačí, proto lékaře nepotřebujeme, musíme jen věřit. Nebudu ty skupiny jmenovat, jsou i v české společnosti a vycházejí z jednostranného pojetí, že člověk může být vyléčen ze všech nemocí a když vyléčen není, pak proto, že má špatnou nebo malou víru. Když jsem byl mladý, myslel jsem, že v 20. a 21. století už takové trendy nebudou, ale dnes se mi zdá, že od pádu bývalého režimu nastal posun až k iracionalitě, o čemž svědčí obliba a vznik nových náboženských kultů a dokonce i reklamních možností obracet se na věštky, astrology. To jenom potvrzuje, jak těžko může člověk snést realitu, která ho obklopuje - když nemá jasno v otázkách teologických nebo otázkách víry, tak se uchyluje vždycky jiným směrem. Čili tyto tendence jsou a možná,

že budou vždycky. Mnozí se možná dají přesvědčit, proč mají chodit k lékaři, když Ježíš Kristus je nejvyšší lékař a když v dobách apoštolských se uzdravovalo vkládáním rukou. To je jedna věc.

A jaká je ta druhá stránka?

To, že každé poznání, vědecké, teologicky řečeno vede vždycky k Boží moudrosti; to, že máme lékařskou vědu na takovém stupni, na jakém je, a že máme odborníky v různých oblastech lékařské vědy je rovněž projevem Božího milosrdenství. Řekl bych, že to je možná větší projev Boží dobroty než ten první aspekt, o němž jsem mluvil: protože tady mohou hledat pomoc všichni lidé a mohou ji přijímat z rukou odborníků. Takže odbornost vědecká a víra v Boha jdou ruku v ruce a ruku v ruce spolupracují. Obvykle lidem říkám: za svého lékaře se musíte moc modlit a být mu vděčný. Pokud se lékař řídí legislativními i morálními předpisy, je naprosto scestné zavrhnout poznání, které je rovněž od Boha. Samozřejmě všechny vědecké výsledky a výzkumy mají sloužit lidem, bohužel porušenost lidská je často proti nim obrácí. To je ovšem problém lidských hodnot, orientace života, ale nikoliv vědeckého poznání a odbornosti, za kterou musíme být vděční. Mám teď na mysli výrok apoštola Pavla, který říká: „V Kristu jsou skryty všechny poklady moudrosti a rozumnosti.“ Tedy i poznání. A v tom vidím symbiózu obojího.

Jak se ale díváte na takové poznatky, které vedou až k popírání hodnoty života, na eutanázii, potraty... Je známo, že katolická církev je velice striktní pokud jde o anti-koncepci a o potraty. Jsou takto přísné také evangelické církve?

Já ty věci vnímám tak, že u každého základního postoje teologického nesmí chybět moje odpovědnost, a nesmí chybět zásadní stanovisko, respektující určité problémy života. Zmínila jste se o více aspektech, s nimiž se teologie minulosti nemusela vyrovnávat. Jsou otázky, které se vynořují v posledních desetiletích, díky poznání vědeckému a objevům, které tu jsou přítomny. Každá ta část si zasluhuje specifické pojednání. Pokud jde o římsko-katolické stanovisko k otázkám početí a porodnosti, antikoncepce, opírá se o stvořitelský řád, že manželství a rodičovství jsou ruku v ruce s tím, že se méně přihlíží k základnímu članku, k odpovědnosti člověka a i jeho možnostem. Například názor, že manželé budou mít tolik dětí, kolik jim Bůh dá, je velice vágním vyjádřením, které nepočítá také s únosností a odpovědností. Mohu na sebe vzít tolik břemena, kolik unesu. Ale nemohu na sebe brát zátěž, pod níž padnu, to Pán Bůh od nikoho nechce. Tedy odpovědnosti a důvěra v Boha jdou ruku v ruce. A ta odpovědnost má ještě rozměr sociální a sociologický: nejen děti mít, ale také je odpovědně připravit na život. Z toho každá církev a každé tvrzení musí vycházet.

A co eutanázie?

To je otázka velmi složitá. Základní postulát teologický je, že Bůh je dárce života a Bůh také život odnímá. Málo se hovoří o mezních situacích člověka, kdy se mu život jeví velmi prázdný, nevyplněný, prožívá velké bolesti, a to netrvá rok, ale 15-20 let...

Může mít i pocit, že někoho zatěžuje...

Ano. A vnitřní utrpení člověka, že je neužitečný, že je na obtíž, to jsou faktory velmi vážné, které se musí hodnotit. V čem vidím problém, to je nebezpečí zneužití. Bojím se, že potom

by se tak řešily i nemoci a záležitosti lidí, které by asi neměly mít nic společného s eutanázií. To vidím jako problém. Jestliže ale věřím v Boží působení ve všem, i ve svém životě, tak si nemám klást otázku, proč jsem veden v tomto životě vyšší mocí, Bohem. Vidím, že to je teoretická otázka, protože to hodnotíme my, a nejsme v kůži toho dotčeného.

Když jste, pane děkane, hovořil o možnostech zneužití, dotkl jste se vlastně všeobecné morálky společnosti. Jak se mohou církve podílet na jejím zlepšení? A kde vidíte největší vady společnosti – že nemá zakotveny etické zásady, že myslí jenom na hmotné statky?

Těch aspektů vidím více. Než začnu odpovídat na otázku morálního klimatu v naší společnosti, chtěl bych říci, že v tom vidím pro naši společnost příspěvek Husitské teologické fakulty, která vzdělává jak kněze pro určitě církve, tak odborníky v sociálních, učitelských, religionistických a jiných vědních oborech s tím, že studenti do sebe vstřebají základní morální hodnoty teologické, včetně těch husitských, morálních etických principů a zároveň jsou vychováni k odbornosti.

Mohl byste, prosím, upřesnit, kde se vaši absolventi uplatňují?

Bleskově vyjmenuji: v sociálních zařízeních státních i církevních jako vedoucí pracovníci, dále jako učitelé náboženství, filozofie a etiky, celá řada je jich na městských úřadech jak v sociálních sférách, tak jako poradci v duchovních záležitostech. Jsou i na některých ministerstvech, celá řada jich je v armádě jako duchovní kaplani a ve vězeňské službě. Minulý rok jsme otevřeli kurz práce s vězni – vede ho muž, který mezi vězni pracuje už 13 let. I tímto způsobem chceme pomáhat vychovávat odborníky, ale i morálně silné osobnosti, které by mohly jak dobře profesně vykonávat svou práci, tak se řídit hodnotami, které vždycky s teologií souvisely.

Tedy bychom se mohli vrátit k té otázce morálního stavu.

Morální klima v naší společnosti je částečně odrazem světového klimatu, a to doby, kdy se zhroutily osvícenské všelidské ideály a do popředí se dostaly hodnoty materiální, individualismus, úspěšnost jednotlivců v podnikání, v práci, ale i následného ořesu hodnot, které se opíraly o lidský rozum... Věřilo se, že lidstvo je na cestě vývoje, morálního zdokonalování a jednou přijde doba, kdy nebudeme potřebovat ani policii, ani armádu, protože tu je univerzální pokrok. Tyto ideály se zhroutily za první světové války, o druhé ani nemluvě, a pak za totalitních systémů, u nás to byl režim komunistický. Obávám se, že v brzké době už nedojde k obnově klasických hodnot, jak jim lidé rozuměli před dvěma sty lety. To souvisí ještě s jednou věcí – není tu autorita, která by hodnotový systém garantovala. Náboženství bylo odbouráno. Takzvaná socialistická společnost chtěla sice určité hodnoty držet ideologií, manipulováním, nařizováním s tím, že v popředí nebyly ani tak hodnoty, jako ideologie, nicméně šly ruku v ruce: tři a půl roku jsem pracoval v dolech, když mne vyhodili z náboženských důvodů ze školy, a nezávisle na tom jsem byl jako horník vyznamenan za dobrou práci. Protože za minulého režimu byly hodnoty ideologizovány, nepronikly mezi lidi tak, aby je lidé brali jako svoje.

A co církve?

Tím, že v minulém režimu byly náboženství-školství, náboženství-medicína, náboženství-filozofie a náboženství-psychologie striktně od sebe odděleny, nepodařilo se církvím pro-

niknout do společenských rámců tak, aby mohly formovat morální klima. S tím souvisí další aspekt – a to je revoluce 1989: přinesla do všech struktur proud, který v revolučním nadšení všechno rozházela - nejen v politických strukturách, ale i v kultuře. Církve začaly hledat, jak se udržet v tom náporu změn politických, sociálních, ekonomických, finančních. Ty zápasy pořád pokračují a nedomnívám se, že brzy skončí - nejsem si jist, zda může dojít k náhlé změně hodnotové orientace.

Je v tom společnost v ČR horší, nebo lepší než v jiných státech?

Naše fakulta měla symposium s univerzitou z Regensburgu, kde tématem jednoho referátu byl hodnotový systém evropských národů; konstatovalo se v něm, že hodnotový systém je zhroutil, lidé se orientují velice silně na materialismus zvláště tam, kde chybí v jejich životě duchovní nebo spirituální rozměr. Potom smysl veškerého usilování vidí v hmotném zajištění sebe a své rodiny a tomu všechno podřizují, v některých případech i svědomí, v některých případech čest. Denně jsme svědky určitých machinací a problémů a nevidím, že v brzké době k nějakému vytvoření hodnotových systémů dojde. A od roku 1989 postrádám vytváření určitých infrastruktur, kterými by se dalo působit na myšlení lidí. Ovšem to stojí peníze a čas.

Když mluvíte o těch strukturách, myslíte tím občanská sdružení?

Ano, ale i akademie a jiná zájmová klubová seskupení, kde by se dalo prostě na lidi působit. Uvědomuji si, že to je součástí globálních problémů lidstva, jak na to upozorňoval pan prezident Havel v souvislosti s globalizací: jsou nastartovány trendy technické, vědecké, ale není globální etika. Jak dál? Trápí mě, že pozitivních jevů je ve světě čím dále tím méně.

Hovoříte sice skepticky, ale to, co děláte, že jste děkanem teologické fakulty, svědčí o tom, že asi nechcete této skepsi propadat a že chcete něco udělat. Hlásí se na vaši fakultu hodně zájemců?

Na konci prvního období svého děkanování - teď jsem byl zvolen na druhé období - pozoruji graduální vývoj k lepšímu. Myslím, že to není prázdná chvála, když řeknu, že pedagogové na této fakultě se velmi angažují ve prospěch studentů, radí jim, pomáhají, věnují jim hodně času. Pozoruji také, že studenti si toho váží, že je tu klima přátelství a důvěry. Pokud jde o zájem, pak pro příští rok nabízíme 10 studijních oborů – jako poslední otvíráme bakalářské studium sociální pedagogiky. Za poslední období se počet našich studentů zvýšil minimálně o dvě stě, takže máme přes 800 studentů i s doktorandy a s posluchači v kombinovaném nebo individuálním studiu. Teď se nám hlásí kolem 400 uchazečů – jsme rádi, že mladí lidé jsou ochotní jít i do takových oborů, jako je učitelství, duchovní a sociální služba.

Marie Fleissigová

M. C. Putna

Velký pátek: Fejeton tragický

„Tragický“ neznamená „smutný“. Friedrich Nietzsche dokonce vyslovil v knize Zrození tragédie z ducha hudby termín „pesimismus síly“. Vidění světa, které se projevuje v hrůzných řeckých příbězích Oidipů, Médeí a Faider, je výrazem síly, protože je schopno pohlédnout absurditě, krutosti a bezvýchodnosti lidského života do tváře: Tak tohle jsme my, tohle je člověk. Kdo je schopen přijmout tragédii, prokazuje svou sílu, a to je důvod k dobré mysli.

Křesťanství vděčí Nietzschemu za mnohé. Tak i za možnost nového nahlédnutí, co všechno znamenají Pašije, příběh Kristova utrpení, vrcholící na Velký pátek. Rok co rok si křesťané v tento den „přehrávají“ ten starý příběh. Většinou v symbolických formách při liturgii, někdy přímo „divadelně“, v pašijových hrách (rače si zajet do bavorského Oberammergau nebo do Hořic na Šumavě), někdy znásobené silou hudby. V Pašijích ve zpracování Johanna Sebastiana Bacha jsou zhudebněné pasáže evangelní zprávy o Kristově umučení střídány reflexivními vložkami, které se obracejí přímo k divákovi: To se týká tebe! To je tvůj příběh! Ty nejsi divák – ty jsi sám postavou dramatu! Bachovy chorály, které mělo zpívat celé shromáždění, odpovídají „za diváky mluvícím“ chórům řeckého divadla. Právě v bachovské podobě Pašijí je nejzřetelnější, že příběh Velkého pátku je TAKÉ tragédií v řeckém a nietzscheánském smyslu.

Velkopáteční příběh jedné nespravedlivé smrti je „nekončící příběh“. Jednak ve svém celku, jsa příběhem lidského života vůbec, a jednak v detailech, které se při nových a nových „přehráváních“ vynořují a účastník mystéria náhle vidí zase z nového úhlu starou pravdu. – „ano, toto se děje tady a teď“. Letos mi z nahrávky Wilhelma Furtwänglera, dirigenta primárně wagnerovského a eo ipso i nietzscheánského, vyvstala jako děsivé zrcadlo scéna, v níž Pilát hodlá dát milost jednomu odsouzenci na smrt a nabízí davu na výběr – zda má propustit Ježíše Nazaretského nebo recidivistu Barabáše. A dav bez váhání zahučí v temných, do nesnesitelná – furtwänglerovsky záměrného nesnesitelná - prodlužovaných akordech: BA! RRA! BAM! A tak se i děje: Má-li dav možnost si svobodně vybrat - polichocen už tím, že se na jeho názor někdo táže – vybere si neomylně toho horšího. Svobodná volba davu je iluze a protimluv. Dav ve skutečnosti dá vždycky na to, co mu našeptávají „velekněží a starší z lidu“ a znovu a znovu volí zločince. Volí to, co vede k jeho vlastnímu zotročení a zkáze.

„A co tím jako chtěl říci?“ – táže se teď asi čtenář. To má být nějaká laciná alegorie na politické poměry, snad dokonce na nějaké konkrétní volby? Nebo naopak pachtění „pozvednout trochu náboženskou úroveň“ Mladé fronty Dnes, když už teda jsou ty Velikonoce? Nic z toho. Tragédie není „kvůli něčemu“. Tragédie je tu proto, že je pravdivá.

M. C. Putna

Neděle Vzkříšení: Levice a pravice, Lukášovci a Janovci

Jestli Bůh je nebo není, to se dokázat nedá. Velikonoce však jsou a dokazovat se to nepotřebuje. Málo věcí je v tomto světě reálnějších než Velikonoce.

Byly tu vždycky. Celé antické Středomoří slavilo v tento čas svátky bohů zabitých a vzkříšených, oplakávalo je a za pár dní se z jejich, a tím i ze svého nového života radovalo. V Babylóně Tammúz, v Sýrii Adonis, v Egyptě Osiris, v Řecku Dionýsos. A v Římě – v tom Římě nejsvětějším a nejhříšnějším (což může být jedno bez druhého?), tam se slavily svátky Attida, kdysi lokálního boha maloasijského. Jeden den svátků se nosival římskými ulicemi ověčený kmen borovice, na němž byla připevněna socha muže. Další den se nazýval Dnem krve a Attidovi kněží se v něm v extázi všelijak trýznili a prolévali krev, aby se tak ztotožnili s utrpením svého Pána. Pak nastal Den mlčení a po něm Den radosti, kdy celý Řím konal průvody jásavé. Jak lze v těch prastarých svátcích nevidět předzvěst křesťanského Velkého pátku, křížových cest, kajících procesí, napjatého ticha Bílé soboty a velikonoční radosti na Hod Boží velikonoční? Jak lze nevidět v té podobnosti nejdokonalejší potvrzení, že velikonoční příběh Ježíše Krista je pravdivý?

Všech se nás Velikonoce týkají, všechny nás spojují i rozdělují, hned dvakrát rozdělují.

První dělení se týká Dne krve. Na středověkých obrazech Ukřížování obvykle stojí kříž ve středu a dělí plochu na dvě poloviny. Na pravé (z pohledu obrazu) jsou shromážděni „přátelé Páně“ – Máří Magdaléna, milovaný učedník Jan, římský setník vyznávající pod křížem Syna Božího, „dobrý lotr“ Dismas a samozřejmě bolestná Matka Páně, matka všech matek, kterým z lidí trápí a zabíjejí děti, ta, jež Stabat Mater Dolorosa, juxta cruceum lacrimosa, dum pendebat filius, nezkoušejte to z latiny přebásňovat, Antonín Dvořák už to počestil, an českou hudbu přiložil. Židé i Římané, zbožné ženy i lotři a kurvy, ti všichni mohou být přáteli Páně, pokud jim srdce na kámen neztvrdlo.

Na levé straně jsou „nepřátelé Páně“, židovští velekněží a římsí vojáci a otlemená lůza – zase ta skrumáž, ve které, stejně jako napravo, nezáleží na rase, jazyku, náboženské a církevní příslušnosti, orientaci politické a jakékoliv jiné. „Jsem křesťan“ a „nejsem křesťan“ může znít stejně zleva jako zprava, a na těch slovech pramálo záleží. Záleží na činech, jimiž se každý na svou polovinu obrazu staví.

Druhé dělení se týká Dne radosti. I ti, kdo se všim srdcem snaží stát na pravé straně mezi „přáteli Páně“, se právě svým „vším srdcem“ dělí. KTERÉHO Pána totiž chtějí být přáteli? Přece toho, co o něm Evangelium vypráví. Ale které evangelium? Všechna evangelia vyprávějí o témže, a přece trochu o jiném. Jsou zanicení čtenáři Lukášovi a jsou zanicení čtenáři Janovi.

Lukáš, v dovršení práce svých M+M předchůdců, o muži soucitném, muži trpícím, o boddhisatvovi slitovném, o ochránci žen, otroků a vůbec takových těch všelijakých. O tom, jehož příběh vrcholí na Den krve, Velký pátek.

Jan naopak, v předzvěděni práce všech teologů i všech apokryfistů, o Bohu zrovna na chvíli vtěleném, o Logu předvěčném, o učiteli vševědném, o zahanbiteli farizejů na zemi a démonů v pekle. O tom, jehož příběh vrcholí na Den radosti, Neděli vzkříšení.

Ne že by Lukášovci nevěřili, že byl On opravdu vzkříšen. Ale jejich srdce je nejužejí s Ním na Velký pátek, neboť Jeho zkušenost nejhlubšího ponížení a odevšad svírající smrti se tolik podobá naší lidské zkušenosti.

Ne že by Janovci nevěřili, že On opravdu zemřel. Ale jejich srdce je nejužejí s Ním na Neděli vzkříšení, neboť Jeho zkušenost nejvyššího vítězství a navždy podupané smrti se tolik nepodobá naší lidské zkušenosti.

A co z toho je pravda, quid est veritas?

Est vir, qui adest.

(M. C. Putna: Chvály, Brno 2001, nakladatelství Petrov)

Karel Čapek

O absolutní pravdě

„Na Moravě,“ ozval se pan Brych, „dělají zelí jako kaši. Já tam byl jako tovaryš. Zrovna vám teče.“

„Ale jděte,“ divil se páter Jošt. „Zelí se musí procedit. Ale nepovídejte, to ani nemůže být k jídlu.“

„No, a jedí to tam. Lžicema to tam jedí.“

„To je hrůza,“ trnul kanovník. „Lidi, to je divný národ. Vždyť přece zelí se musí omastit, že, pane Binder? To já nechápu, jak to může někdo dělat jinak.“

„Víte,“ řekl pan Brych zamyšleně, „ono to asi je jako s tou vírou. Taky člověk nepochopí, že jinej může věřit něco jiného.“

„Dejte pokoj,“ bránil se páter Jošt. „A to bych spíš věřil v Mohameda, nežli bych jed jinačí zelí. To přece dá rozum, že se má zelí jen omastit.“

„A víru, tu nedá rozum?“

„Naši víru jo,“ řekl rozhodně pan kanovník, „ale ty ostatní nedá rozum.“

„Tak jsme zase tam, kde jsme byli před tou válkou,“ vzdychl si pan Brych.

„Lidi jsou vždycky zase tam, kde bejvali,“ ozval se pan Binder. „Však to taky pan Kuzenda říká. Bindere, říká, žádná pravda se nedá vybojovat. Víš, Bindere, říká, ten náš Pán Bůh na bagru nebyl tak špatnej, a ten tvůj v kolotoči taky ne, a vidíš, přece zanikli. Každěj věří na svýho výbornýho Pánaboha, ale nevěří druhýmu člověku, že ten taky věří něco dobrýho. Lidi mají nejdřív věřit v lidi, a to ostatní se už najde. Tak to říká pan Kuzenda.“

„Ba jo,“ mínil pan Brych. „Člověk si třeba může myslet, že druhá víra je špatná víra, ale nemá si myslet, že ten, kdo ji má, je špatnej a sprostěj a podvedenej chlap. To je v politice a ve všom.“

„A proto se tolik lidí nenávidělo a pobilo,“ ozval se páter Jošt. „Víte, čím větší věci někdo věří, tím vzteklejc pohrdá těma, co v ně nevěří. A přece největší víra by byla věřit v lidi.“

„Každěj to myslí náramně dobře s lidstvem, ale s jedním každým člověkem, to ne. Tebe zabiju, ale lidstvo spasím. A to nejni dobře, velebnosti. Svět bude zlej, pokud nezačnou lidi věřit v lidi.“

„Pane Binder,“ řekl páter Jošt zamyšleně, „tak třeba pro mne zejtra udělejte to moravské zelí. Já to zkusím“

„To se musí trochu zasmažit a jako dusit. A takhle s klobásou, to je docela dobrý. Každá víra a každá pravda má něco dobrýho, a kdyby to bylo jen to, že ten druhej ji má rád.“

Karel Čapek, Továrna na absolutno, nakladatelství Růže, České Budějovice, 1969

TEXT

BOBŘI
NA LABI

Marian Páleník

Fenomén dolního Labe

DÍL 1.

LABE

Vodní safari

Plavba po řece Labi mezi Ústím a hranicí s Německem je nevšedním zážitkem. Ve střední Evropě se s něčím podobným nesetkáte. Výš po proudu je příroda Labe nesrovnatelně chudší. Níže po proudu - v Německu - má zase značně jiný charakter řeka a v důsledku toho i živá příroda.

Zatímco při procházce lesem zahlédnete v nejlepším případě srnku, při plavbě po dolním českém Labi máte pocit, že jste na safari v zoologické zahradě. Během jediné tříhodinové plavby jsem viděl více volavek popelavých než za celý předchozí život. Nevšední nebyla jen jejich přítomnost či množství, ale zejména jejich chování. Kombinací nízkého, pomalého letu a plachtění důstojně přelétávaly před naší lodí i za ní z břehu na břeh, nebo se dokonce vyplašit nenechaly vůbec a zůstávaly stát - na větvi, kameni vyčnívajícím z vody nebo přímo v ní - číhající zřejmě na kořist pod vodní hladinou.

Také liška, kterou většina lidí ve volné přírodě v životě neviděla, se naší přítomností nenechala rušit a klidně na břehu pojídala mrtvou rybu. Bažant jindy před člověkem rychle přechá do bezpečí, ale u Labe zůstal klidně stát na břehu. Měl jsem dokonce pocit, že se v jeho rudé tváři zračí údiv, kde se mu v cestě najednou vzala tak velká vodní plocha. Možná ale jen přemýšlel, zda by doletěl až na druhý břeh, anebo čekal, až jeho pokus o překonání nečekané překážky bude bez lidských čumilů.

Ptačí ráj to na pohled

Z výšek pískovcových skal pod Děčínem vyletěl sokol. Na rozdíl od lišky a bažanta jsem sokola viděl poprvé v životě. Jindy kolem nás zase poletovala hejna racků, po vodní hladině proplouvaly kachní rodinky.

Bujná vegetace na březích, často připomínající tropickou džungli, dávala tušit přítomnost množství dalších tvorů. Zvířaty se to hemžilo pod námi, kolem nás i nad námi. Ti (zatím) nejvýznamnější zůstali samozřejmě našim zrakům skryti, ale například přítomnost bobrů pozorovatelům oku neunikla. Na březích zachycené větve mohl proud unést jen jim. Prozradily je nezaměnitelné stopy jejich zubů na větvích.

Nevídaná pestrost

Zajímavá byla také pestrost stanovišť. Labe protékající Českým středohořím a labskými pískovci rozhodně není jednotvárné. Téci v obrovských meandrech přinutily řeku vysoké kopce. Ty našim předkům nedovolily řeku narovnávat jako ve střední (horní) části toku a díky tomu se vám během plavby objevují stále nové a nové scenérie. Jednu chvíli je břeh Labe takřka mrtvý - to jsou vybetonované úseky v Děčíně a Ústí nad Labem, avšak jen pár set metrů dál už břehy pokrývají neprostupné křoviny ukrývající občas bahnitě tůň. Ty vzápětí vystřídá kousek lužního lesa se slepým ramenem. Pak je pro změnu břeh zase písčitý a o kus dál můžete vidět nejvzácnější biotop: štěrkopískový náplav. Labe se hned rozlévá do širě, takže rybáři stojícímu uprostřed řeky sahá voda sotva nad kolena, vzápětí je sevřeno do užšího úseku se silným proudem. Plujete-li proti němu, poznáte sílu proudu podle rychlosti své lodi. Někdy je proud tak silný, že by vám možná stačil pomalejší běžec. Tato pestrost řeky předurčuje i rozmanitost živé přírody.

Účelem zmíněné nevšední plavby přitom paradoxně vůbec nebylo pozorování pestré a jedinečné přírody řeky Labe. Naopak. Během plavby jsme měli být přesvědčeni, že příroda Labe vlastně nestojí za její ochranu a že Labe je především vodní cestou. Co bychom teprve museli vidět, kdyby bylo našim cílem pozorování přírody! I tak jsem si připadal jako v ptačím ráji, kde před vámi každé zvíře neprchá okamžitě do úkrytu - většinou dříve, než je stačíte zahlédnout.

Dolní Labe mi během plavby občas připomínalo některý z přítoků Amazonky, jak je známe z mnoha pořadů běžících v televizi či kině.

České Galapágy

Nemohl jsem si také nevzpomenout na líčení Galapág, kde si můžete většinu jinde vzácných nebo se vůbec nevyskytujících zvířat doslova pohladit. Je to dáno jejich přísnou ochranou a ještě přísnějším zákazem lovu. Lachtani, kormoráni, terejové, leguáni se nedají rušit vaší přítomností. Galapážské ostrovy přitom zdaleka nejsou jen rezervacemi se zákazem vstupu. Naopak, turistika je hlavním odvětvím místní ekonomiky. A turisté se sem nejedí opalovat na plážích či koupat v moři, ale právě kvůli kontaktu s místní zvířenou. A to přesto, že Galapágy leží stovky kilometrů daleko od pevniny a dostat se na ně není ani snadné ani levné.

Podobně jsou mnozí lidé ochotni zaplatit, aby mohli na vlastní oči spatřit na moři velrybu. (Ta nakonec přináší větší užitek živá než ulovená a hospodářsky zpracovaná.) Naše země moře nemá, chlubit bychom se však mohli (mimo jiné) přírodou dolního Labe, které by před sebou mohlo mít velkou budoucnost. Za předpokladu patřičné péče a ochrany zdejší přírody.

Labe - mrtvá stoka

Většina z nás má Labe bohužel stále spojeno se známým sloganem „Labe - stoka Evropy“. Ten platil ještě začátkem 90. let dvacátého století. Avšak během několika málo let došlo k výraznému zlepšení čistoty labské vody - především díky postupnému zprovoznování čistíren odpadních vod. I v tomto směru můžeme očekávat další pokrok. Čistší voda pochopitelně znamená více života. Na Labe se překvapivě rychle vrátili živočišové a rostliny citlivé na čistotu vody. Příkladem je měkkýš velevrub malířský (kriticky ohrožený druh). Nejcitlivější jsou na čistotu vody pochopitelně ryby. V průběhu minulého desetiletí byl zaznamenán nárůst početnosti některých dříve vzácných druhů, mimo jiné jelce jesena (ohrožený druh).

Nejdynamičtější ekosystém a ptačí dálnice

Druhým faktorem stojícím za neobvykle rychlým růstem přírodní rozmanitosti (druhově pestrosti neboli biodiverzity) přírody dolního Labe je samotný charakter řeky, respektive její samoobnovovací schopnost. Na rozdíl například od desítky let rostoucího lesa, je řeka velmi dynamickým druhem ekosystému. Je to dáno jednak nepřetržitě proudící vodou, která přináší stále nové a nové živiny, ale i rostliny a živočichy, jednak tím, že zejména pro zvířata je řeka významnou dopravní trasou. Kdo se při své migraci orientuje podle řeky Labe, jen velmi těžko zabloudí; řeka teče po staletí každý rok stejnou trasou. Není tedy potřeba pamatovat si postavení hvězd či slunce.

Zvláště pro ptáky slouží Labe jako snadno zapamatovatelná migrační cesta mezinárodního významu. Ke své cestě přes celou Evropu ji využívá například pár orla skalního. Nad Labem přelétávají i jeřábi a celá řada dalších druhů. Požítat ulovenou rybu byl u Labe (mezi Děčínem a Ústím) pozorován orlovec říční.

Kormoráni nad městem

K úžasu některých ornitologů si dolní Labe za své zimoviště vybrali kormoráni, kterým v tuhé zimě roku 1995 zamrzly severoněmecké rybníky, na nichž zimovali do té doby. Zajímavé je, že se jim na dolním Labi zalíbilo a od té doby se sem vracejí každou zimu. Za svůj si vybrali vzrostlý strom kousek pod Malým Březnem. Je jich na něm tolik, že bývá rychle celý pokryt jejich bílým trusem. Každý den se kormoráni vydávají na lov a kromě labského údolí přelétávají přímo přes Ústí nad Labem. Osobně jsem je několikrát pozoroval přímo nad centrem města a jednou i nad místním sídlištěm.

Klíčovým faktorem pro fantastickou pestrost živé přírody dolního Labe je vysoká úrodnost říčních ekosystémů. U řeky roste vše jako z vody a neprostupnost břehových porostů skýtá možnost ideálního úkrytu. Bohatství potravní nabídky láká ve srovnání s jinými ekosystémy velké množství živočichů. Řada z nich pak sama představuje potravu pro jiné. Bohatý výskyt kořisti láká množství predátorů. (Například býložravými rybami se živí jednak dravé ryby, jednak řada ptáků od ledňáčka po orlovce, ale také vydra.) Potravní řetězce jsou zde nebyvale rozvětvené, dlouhé a složité. Něco podobného bychom jinde hledali jen velmi těžko.

Útočiště

K tomu přistupuje fakt, že řada živočichů zde - možná trochu nečekaně - nalézá klid a bezpečí. Velmi rychle pochopí, že od občas proplouvajících lodí jim nehrozí žádné nebezpečí. Nепrostupná vegetace a bahno na některých úsecích břehu zase oddělují řeku od nedalekého ruchu a shonu na obou březích. (Vedou po nich frekventované silnice a železnice, kolem nichž se soustřeďuje osídlení.) Ani rybáři, s kterými se na dolním Labi mohou velmi často setkat, pro ně (s výjimkou ryb pochopitelně) nepředstavují hrozbu - nestřílí po nich, naopak klidně a tiše sedí na břehu.

Jak se dolní Labe stává migrační cestou a zimovištěm stále většího počtu druhů ptáků, roste i pravděpodobnost, že se zde časem někteří z nich usídlí natrvalo. Stejný princip platí i pro další více či méně vzácné živočichy a obdobné je to i v případě rostlin. Příroda dolního Labe se za poslední desetiletí výrazně změnila. Je jisté, že nezůstane v dnešní podobě. Za předpokladu její ochrany se bude dále dynamicky vyvíjet, vracet se sem budou další a další druhy. Nemusí to trvat příliš dlouho a z dolního Labe se mohou stát jakési české Galapágy.

Původní? Dochovaný?

Do původní podoby, jak vypadala před příchodem člověka, ba ani do stavu, v jakém byla v 19. století, se příroda dolního Labe pochopitelně nikdy nevrátí. Na dolním Labi byly provedeny nevratné zásahy. Dělo se tak zejména kvůli lodní dopravě. Tok Labe byl napřimován, ze dna byly vytrhány skály i větší balvany, koryto bylo a je prohrabáváno. Na některých místech, kde se Labe rozlévalo, byly vystavěny tzv. koncentrační stavby - příčné a podélné hráze (někdy nazývané výhony). Šlo však, dalo by se říci, o měkké úpravy, které charakter a živou přírodu řeky nepoznamenaly zásadním způsobem.

Kanál a kanalizace

Hůře dopadla příroda Labe na drtivě většině středního toku, kde byly provedeny tvrdé úpravy. Původně meandrující řeka byla kvůli lodní dopravě výrazně zkrácena, od Pardubic po Ústí nad Labem bylo vystavěno více než 20 zdymadel. Vzduší vodní hladiny sahá vždy až k výše položenému jezu, takže se tento 170 kilometrů dlouhý úsek Labe změnil v pomalu tekoucí řeku s téměř stojatou vodou. Řeka zde byla proměněna v plavební kanál; byla tzv. "kanalizována". Je nasnadě, že živá příroda plavebního kanálu se diametrálně liší od tzv. volné řeky, již je české Labe právě na svém čtyřicetkilometrovém úseku mezi nejnižším zdymadlem Střekovem a česko-německou hranicí.

Nebe a dudy

Rozdíl v pestrosti přírody volné řeky a řeky zkanalizované je takřka řádový. Břehy kanalizované řeky byly (respektive být musely) zpevněny velmi strmou dlažbou nebo upraveny

těžkým kamenným záhozem. Vodní hladina prakticky přestala kolísat. Řada rostlinných i živočišných druhů prostě zmizela.

Posledním úsekem, kde je ještě můžeme nalézt, je právě dolní Labe. Bylo sice regulováno, charakter volné řeky si však uchovalo. Hladina výrazně kolísá, občas se řeka rozlije z břehů, jindy se naopak obnaží mělké části dna. A přesně to je tím nejdůležitějším a nejvýznamnějším. Bez toho by nebylo dolní Labe volnou řekou.

Rodinný šperk

Vzácná příroda dolního Labe je jedinečná zejména tím, že nám ukazuje, jak původně vypadalo prakticky celé Labe. Měkké úpravy a další výše zmíněné faktory nám navíc dávají naději, že hodnota tohoto posledního nezkanalizovaného úseku může dále narůstat. Nezbytným předpokladem ovšem je, abychom k dolnímu Labi přistupovali jako k rodinnému stříbru. Rodinný šperk také opatrujeme jako oko v hlavě a nevyměníme jej za pár stokorun při první příležitosti, která se nám naskytne.

Součást národního bohatství nás všech

Měřit úroveň země nebo národa pouhým objemem výroby (nebo dokonce jen jeho růstem) není jen věcnou chybou, ale - podle mého přesvědčení - také projevem nekulturnosti a barbarství. Kdo je bohatší? Ten, kdo je kvůli špinavé vodě nucen postavit si bazén (a tím zvýšit tolik oblíbený hrubý domácí produkt), anebo ten, kdo se může koupat v čisté řece? Ten, kdo má les, anebo ten, kdo má hromadu dříví, respektive peněz, které za ně utrhá? Ten, kdo prodává šterk těžžený z lomů, nebo ten, kdo „vlastní“ reliéf krajiny bez amputovaných vrchů?

Zdravý rozum nám říká, že je třeba hledat rovnováhu a nikoho soudného by nenapadlo topit dřevěnými sochami z 15. století nebo obětovat Karlštejn či Vyšehrad, kdyby se pod nimi našlo zlato. Nepochybují však o tom, že by se nás majitel ložiska snažil přesvědčit, že Karlštejn není vlastně ničím jiným než bezcennou soustavou splených kvádrů. Na stejné úrovni mi připadají tvrzení, že dolní Labe je bezcennou nepůvodní tekoucí vodou, kolem níž roste lebeda a kopřivy.

Nedomyšlené je poukazování na PET lahve a polyetylenové sáčky zachycené po každé větší vodě na labských březích. Jsou bezesporu nevábné, nedokážu si ale představit, jak by mohly snížit hodnotu přírody dolního Labe. Hodnotné jsou především vzácné a ohrožené druhy rostlin a živočichů, i když lépe možná vypadá (takřka mrtvý) trávník fotbalového či golfového hřiště.

Naše přírodní bohatství je (stejně jako kulturní památky, vzdělanost národa nebo zdravotní stav populace) bezesporu nedílnou součástí našeho národního bohatství. Zvyšovat výrobu za cenu snížení přírodního bohatství je krajně nedomyšlené a nelze nazvat jinak než jako hloupé. Připustí to podle mne jen nekulturní národ, který ve volné přírodě nevidí žádnou hodnotu. Civilizovaní lidé jsou ochotni zaplatit za to, aby mohli spatřit na

moří velrybu. Osvíceným dokonce stačí vědomí, že se obejdeme bez jejich zabíjení, že si mohou svobodně žít po svém.

Složitější je pochopitelně situace, kdy zvířata nejsou schopna přežít kvůli změnám, které způsobuje lidská činnost v jejich životním prostředí. Příkladem může být právě zkanalizovaná řeka, kde není schopna existovat většina živočichů a rostlin vyskytujících se (stále ještě, případně už zase) na dolním Labi.

Barbarský a kulturní přístup

Řeky přestaly být kulturními národy vnímány jako pouhé vodní cesty a ekonomické zdroje. Byly uznány za hodné ochrany. Řeka je nesmírně zajímavý a krásný fenomén. Více než kterákoli jiná část přírody nám připomíná, že nejsme na Zemi jediní, kdo má právo žít. Řeky jsou přirozenými prvky ekologické stability krajiny. Lze je přirovnat k nosným zdem, jejichž narušení vážně ohrozí celou stavbu, nebo kmeni, který nese korunu stromu. Ztrátu jednotlivých větví strom přežije, bez kmene existovat nemůže.

O dolním Labi to vše platí dvojnásob. Jeho specifická nespočívá jen v jedinečné konfiguraci terénu (až 400 metrů hluboké kaňonovité údolí), ale především v tom, že je posledním svého druhu u nás. Plným právem si tedy zaslouží tu nejpřísnější ochranu. Dolní Labe by mělo být ponecháno v dnes dochované podobě svému vlastnímu vývoji. Chceme-li si o sobě dále myslet, že jsme kulturním národem, měli bychom pečlivě vážit jakékoli zásahy a nevratných zásahů se vyvarovat zcela. Spíše bychom měli začít řešit problém, jak vrátit alespoň částečně původní charakter zkanalizovanému úseku Labe. Jak jej oživit a revitalizovat.

Prakticky se u nás neví, že v některých zemích (západní) Evropy a v severní Americe jdou opačnou cestou a začínají řeky vracet do podoby blízké té původní. V 70. letech minulého století byl v USA přijat tzv. Wild River Act (velmi volně přeloženo „zákon za zachování divokého charakteru řek“), který zakázal úpravy vybraných úseků řek. Později dokonce docházelo k bourání některých přehradních hrází, další jsou na radě. U nás se nic podobného nechystá, naopak sílí hlasy po kanalizaci dolního Labe.

Nejekologičtější doprava?

Jedním z oblíbených omylů je tvrzení, že nejekologičtějším druhem dopravy je lodní doprava (a tudíž bychom měli přírodu dolního Labe rozvoji tohoto druhu dopravy obětovat). Pomínu, že ačkoli jsou koňská doprava či cyklistika nesrovnatelně ekologičtější, nikdo se jich přesto nezastává, a poukážu na mnohem závažnější problém výše uvedené argumentace: Je jim otázka, podle jakých kritérií byly lodní a železniční doprava srovnávány? Vynecháme-li škody způsobené úpravami řek a srovnáme-li výhradně množství zplodin a hluku, pak nám samozřejmě vyjde nejlépe doprava lodní. Abstrahovat od přírody, jakoby ani neexistovala, je ovšem školácká chyba, za níž by vyhodili žáka od maturity. V okamžiku, kdy započítáme dopady jednotlivých druhů dopravy na přírodu, lodní (říční) doprava propadne jednoznačně za železnici.

Za pokus by možná stálo i vyhodnocení vlivu narovnání toku kdysi meandrujícího Labe na povodně. Dá se totiž důvodně předpokládat, že s Labem ponechaným v původní délce by hospodářské škody způsobené ničivými povodněmi nebyly tak vysoké.

Kanalizovat, či nekanalizovat?

Objem labské lodní dopravy kulminoval koncem 19. a začátkem 20. století, přičemž hlavní přepravovanou komoditou bylo uhlí. Od té doby v Labi uteklo hodně vody a hodně věcí se změnilo. Železnice byla elektrifikována, značná část dopravy se přesunula na silnice, těžba uhlí klesá. Lodní doprava postupně přestávala být konkurenceschopnou a své zlaté časy má dávno za sebou. Nostalgické vzpomínky na časy romantiky a touha dohnat podílem lodní dopravy země ležící na dolních tocích evropských řek jsou patrně hlavními motivy snah dosáhnout tzv. konečného řešení. Přeloženo do češtiny: Stáте, dej nám 6,5 (původně 4) miliardy korun, abychom mohli dokončit kanalizaci celého českého Labe. Kolik vás to celé bude stát, se uvidí, až to bude hotové. (Když to šlo u Temelína, proč by to nešlo u Malého Března?) Až to bude v roce 2010 hotové, kdo se bude ptát po slibovaném přínosu pro státní pokladnu? Kdo si vzpomene? A nedáš-li, pak budeš odpovědný za krach našeho podniku a postaráš se o nezaměstnané lodníky. V naší zemi je to přece obvyklé.

Původní plány na výstavbu jezů u Prostředního Žlebu a Malého Března z 90. let dvacátého století padly. Rychle vznikl plán nový, revidovaný, údajně velmi ekologický. (Cílová plavební hloubka mezitím záhadně narostla z 1,6 na 1,9 metru.) Realizace této „ekologické“ varianty by však měla dopady jen o málo méně zničující než předchozí. Navíc s jídlem roste chuť, a tak lze čekat, že by po dostavbě přišel požadavek na další zvýšení plavební hloubky, a tudíž vodní hladiny.

Existuje řešení?

Zvážit bychom mohli měkká opatření - citlivé úpravy těch nejproblematičtějších úseků, které by umožnily větší naložení lodí a tudíž vyšší zisky jejich majitelům. Optimální opatření by měli hledat technici a ekologové společně. Věřím, že by se pak našlo řešení, jehož dopady na přírodu a charakter dolního Labe by byly minimální a které by současně vedlo k větší prosperitě lodní dopravy.

Věřme, že se k této spolupráci jednoho dne najde vůle.

Do té doby bude i nadále dolní Labe, naše rodinné stříbro v ohrožení.

PŘEHLED DRUHŮ

Chtěl bych zdůraznit, že příroda dolního Labe není cenná zdaleka jen výskytem vzácných rostlin a živočichů. Omračující je celkový počet druhů. Jen střevlíků bylo na jediné lokalitě nalezeno 105 druhů! Ačkoli stále nebyla na dolním Labi provedena souhrnná, systematická a dlouhodobější biologická studie, z dílčích průzkumů byl již nyní potvrzen

výskyt následujícího počtu druhů, přičemž s největší pravděpodobností nejde o úplná ani konečná čísla:

202 druhů obratlovců,
998 druhů bezobratlých,
653 druhů cévnatých rostlin,
101 druhů mechorostů.

Kriticky ohrožené (nejpřísněji chráněné) druhy:

Bobr evropský, vrápenec malý (savci); břehouš černoocasý, bukáček malý, morčák velký, orel mořský, orel skalní, orlovec říční, ostralka štíhlá, rybák černý (ptáci); zmije obecná (plazi); skokan skřehotavý (oboživelníci); mihule potoční (ryby); střevlík zlatitý (brouci); velevrub malířský (měkkýši); drobnokvět pobřežní (cévnaté rostliny); aphanorhagma patens, bryum klinggraeffii, fissidens arnoldi, fissidens rufulus, sytrichia latifolia (mechorosty).

Silně ohrožené druhy:

Vydra říční, netopýr černý, netopýr velký (savci); bekasina otavní, bělorit šedý, čáp černý, čírka modrá, hohol severní, kavka obecná, konipas luční, ledňáček říční, lžičák pestrý, pisík obecný, vodouš kropenatý, volavka bílá (ptáci); ještěrka obecná, slepýš křehký, užovka podplamatá (plazi); mlok skvrnitý (oboživelníci); páskovec dvojzubý (vážky); škeble rybníčná (měkkýši); potočnice lékařská (cévnaté rostliny).

Ohrožené druhy:

Plch velký, veverka obecná (savci); bramborníček hnědý, břehule říční, hýl rudý, kopřivka obecná, kormorán velký, koroptev polní, lejsek šedý, moudivláček lužní, potápka malá, potápka roháč, rorýs obecný, slavík obecný, ůuhýk obecný, vlaštovka obecná (ptáci); užovka obojková (plazi); ropucha obecná, ropucha zelená (oboživelníci); jelec jesen (ryby); otakárek fenyklový (motýli); prskavec větší (brouci); formica cinerea, formica cunicularia, formica fusca, formica lemani, formica rufibarbis (mravenci); klínatka rohatá, vážka tmavá, šídlo stinné (vážky); čmelák zahradní, čmelák zemní (hmyz); plamének přímý (cévnaté rostliny); riccia cavernosa, bryum rubens, dicranella schreberiana, physcomitrium eurystomum, physcomitrium sphaericum, pseudepherum nitidum (mechorosty).

Za pozornost stojí i výskyt dalších druhů (např. raků, vážek, střevlíků), zajímavě by šlo psát o mnohých z nich. Například o vydrách, volavkách, ledňáčcích, drobnokvětech a dlouhé řadě dalších. Pro tentokrát jsme dali přednost druhu, který oživení dolního Labe symbolizuje možná nejlépe. Je jím bobr evropský.

DÍL 2.

BOBR NA ČESKÉM LABI

Návrat bobra evropského do severních Čech lze pokládat za malou senzaci. Vždyť bobra na českém Labi mohli naši předkové pozorovat naposledy v 18. století. Prakticky celé 20. století byl v Čechách bobr evropský vymizelým druhem. Na německém Labi však labští bobři přežili. Na úplné minimum - 90 - klesl jejich početní stav kolem roku 1945. Od té doby se díky velmi přísné ochraně a obětavosti mnoha dobrovolníků populace labských bobrů postupně zvyšovala až na více než 3 000. Jádrem jejich výskytu je biosférická rezervace „Střední Labe“ nad Magdeburkem, odkud se bobři pomalu, ale jistě šířili a šíří jak dále po proudu, tak i proti proudu. Kromě Labe osídlili labští bobři i další přítoky v Německu.

Odtud pronikal labský bobr i do severních Čech. V roce 2000 se počet „českých“ bobrů na dolním Labi pohyboval mezi 10 a 12 jedinci. Bude-li bobr na českém Labi skutečně chráněn, má šanci zvyšovat své stavy a pronikat dále do vnitrozemí. Nabízí se mu tři možnosti: Labe, Ploučnice a Bílina. Jeho populace je však zatím stále natolik nízká a tudíž zranitelná, že v nejbližších několika letech půjde především o jeho přežití.

Jak to začalo?

Bobři obývali tuto planetu dávno před člověkem - nejméně čtyřicet miliónů let. Vědci na základě nálezů starých kostí předpokládají, že v třetihorách se na severní polokouli vyskytovalo celkem 12 rodů bobrovitých. Většina z nich vyhynula s příchodem nebo v průběhu čtvrtohor. Podle nejnovější teorie měl takzvané pleistocénní vymírání na svědomí prehistorický člověk - lovec. Jedním z usvědčujících důkazů je pozoruhodná okolnost: Z přírody se tehdy ztratily takřka výlučně větší druhy (nazývané souhrnně „megafauna“) oplývající dostatkem masa. Lze tedy odhadovat, že našim nekulturním prapředkům padly za oběť i některé rody bobrovitých savců. Vždyť jeden druh bobra byl velký jako medvěd!

Ať už má vyhynutí bobřích rodů na svědomí člověk nebo ne, jedno zůstává jisté: současnosti se dožil pouze jediný rod se dvěma druhy. Těmi jsou bobr evropský a bobr kanadský. Nutno ovšem podotknout, že zejména bobr evropský měl namále. Bobrů v Evropě totiž stále ubývalo, až počátkem 20. století klesl jejich počet na pouhých 2 000. Nechybělo tedy mnoho a bobr evropský mohl zmizet nadobro.

Proč bobr málem nepřežil

Zatímco viník zmizení pravěkých bobrů musí být ještě usvědčen, ústup novověkého bobra můžeme s jistotou připsat člověku. Činil tak trojím způsobem.

1. Nejviditelnější činností, která decimovala stavy bobrů (ale zdaleka nejen jich), byl lov. Zabíjet zvířata bylo (a pro někoho stále je) zábavou. Zvláště, když šlo o zvíře slabé a bezbranné, na člověka neútočící. Navíc se ke smůle bobra spojilo příjemné s užitečným: Zabítý bobr znamenal pro lovce odměnu v podobě kvalitní (a tedy drahé) kožešiny a masa. To bylo mimochodem povoleno pojídat i v postní dny, neboť bobr byl řazen mezi vodní živočichy, na něž se zákaz konzumace masa nevztahoval. A do třetice měl bobr smůlu, protože produkt jeho žláz (tzv. bobří stroj nebo také castoreum) byl využíván zejména ve voňavkářství jako tužidlo. Za léčivé bylo pokládáno i bobří sádlo. Zabíjet bobry se tedy z krátkodobého pohledu vyplatilo. A to až do okamžiku jejich takřka úplného vybití.

2. Lov bobrů nám ovšem může zastínit další příčinu mizení bobrů. Člověk se úspěšně rozmnožoval, až postupně „zcivilizoval“ drtivou většinu území. Bobr člověku nepřímo konkuroval. Prostředí, které obýval, na něž byl specializován, ale které také spoluvytvářel - mokřady a lužní lesy - člověk likvidoval. Bobrům odebral převážnou většinu jejich životního prostředí a i kdyby je nelovil, nedopadli by nejspíš bobří dvakrát lépe.

3. Poslední příčinou likvidace bobrů u nás (zejména v 18. a 19. století) byly nesmyslné předsudky: Bobří byli pokládáni za masožravce lovcí ryby, a tudíž byl vydán příkaz bobry hubit. Rybářům zase vadily bobří nory v hrázích rybníků. Další pokládali bobra za škodlivé zvíře pro jeho porážení stromů. Některé z těchto předsudků bohužel dnes ožívají.

O bobrovi se toho všeobecně mnoho neví, neboť se s ním u nás nemělo možnost setkat již několik generací. Vždyť poslední - v bobrovně chovaný - bobr uhynul v jižních Čechách roku 1882. Z vlastní zkušenosti tedy bobra drtivá většina z nás nezná a znalosti o něm jsou minimální. Není divu, že si řada lidí plete bobra s mnohem menší ondatrou či nutrií.

Velikost a postava bobra

Bobr evropský je (po kapybaře) druhý největší hlodavec na světě. Přesto, že jsem se o bobrovi snažil dozvědět co nejvíce, když jsem ho poprvé uviděl vycpaného, byl jsem velice překvapen jeho velikostí. Zkuste si představit středně velkého ovčáka nebo srnce. Pokud byste je postavili vedle dospělého bobra, zjistili byste, že bobr je ještě větší! Bobr váží až 30 kilogramů (průměrná hmotnost se pohybuje kolem 25 kg) a poměr těla k nohám je u něj jiný než u psa či srnce. Je nižší, ale mohutnější a zavalitější.

Představu o velikosti bobra si můžete udělat, máte-li psa. Zkuste jej změřit. Málokterý pes měří na délku více než 100 cm. A to je délka, již bobr evropský dosahuje! A jelikož jde o hlodavce, můžeme si jej představit jako přerostlé (obří) morče. Má zavalitý trup, vyklenutý hřbet, svislé břicho, krátký krk a kulatou hlavu s malýma ušima a očima.

Ocas

Na rozdíl od ostatních hlodavců má bobr svérázný ocas - je zploštělý, široký a zaoblený. Bobří ocas je lysý a šupinatý. Připomíná trochu tenisovou raketu. Bobr jej používá při plavání ve vodě a pod vodou jako kormidla. Na souši si na něm občas sedí, což může působit poněkud komicky. Kromě toho mu slouží i jako jakási velká plácačka. V případě hrozícího nebezpečí se bobr snaží zachránit skokem do vody a úderem ocasu o vodní hladinu, který zní jako výstřel, dává ostatním bobrům znamení a současně se pokouší zmást pronásledovatele. I chvilkové zaváhání protivníka jistě nejednomu bobrovi spasil život.

Bobr je ale přizpůsoben svému specifickému prostředí zdaleka nejen tvarem svého ocasu.

Barva a srst

Bobří srst je většinou světle až tmavě hnědá, někdy až takřka černá. Protože je bobr nucen potápět se v zimě do vražedně ledové vody, nesmí dojít k promáčení jeho srsti. Ta je mimořádně hustá a skládá se ze dvou druhů chlupů - vlníků a pesíků. Vlníky jsou vnitřní srstí - podsadou, která na sebe váže vzduch vytvářející izolační vrstvu kolem bobřího těla. Pesíky jsou dlouhé, přečnívají a smáčeji se. Pesíky chrání podsadu před vodou. Na většině záběrů můžeme vidět bobra s mokřými pesíky, takže připomíná ropáka a člověk rozhodně nemá chuť si jej pohladit.

Jakmile ale bobří srst uschne, načechrá se a bobra na obrázku prozradí jen jeho plochý a šupinatý ocas. Nevím, nakolik lze bobra ochočit, ale pohazení suchého bobra by mohlo být příjemné. Bobří kožešiny byly ceněny zejména pro hustotu srsti. Vždyť na 1 cm² připadá až 30 000 chlupů! Kožich z bobra musel opravdu hřát.

Smysly

Bobr je přizpůsoben životu ve vodě i tím, že jeho oči, uši a nozdry jsou posazeny na horní části hlavy. Díky tomu může bobr při plavání na hladině vynořit jen část hlavy a být tím méně nápadný.

Před ponořením bobr dokáže uzavřít nos a uši. Podobně své masité rty zavře za svými řezáky, aby mu při hlodání pod vodu do tlamy nenatekla voda. Jeho zrak a chuť jsou slabší, má však skvěle vyvinutý sluch, čich a hmat. Aby byl výčet úplný, dodejme, že jeho hlas připomínající naříkání je poměrně slabý a zvuky vydávají bobří při rozrušení a při hrách. Často se však ozývají mláďata dožadující se potravy.

Ruce

Abychom se utvrdili ve své nadřazenosti nad zvířaty, používáme pro zvířecí ruce pojem „přední končetiny“. V případě bobra je však skutečně na místě pojem „ruce“. Je mimořádně

překvapující, že evoluce dala tak vzdálenému příbuznému nástroj tolik podobný lidským rukám. Možná ještě více překvapí, že pro hlodavce bobra bylo výhodnější mít protistojný nikoli palec, ale malíček! A k čemu bobra ruce potřebuje? Především je díky nim schopen uchopit větev. Kromě toho se bobří ruce uplatňují při stavbě hrází, hradů a dalších bobřích staveb, hrabání, hrách, bojích a péči o mláďata. Rukama si také upravuje srst. Bobr totiž jako vodní zvíře existenčně závisí na dokonalé izolační funkci své srsti, a tak péči o ni věnuje spoustu času.

Ždíme ji, suší, rozčesává, promašťuje tukem, který produkuje jeho podocasní žláza. (Bobr má dvě žlázy. Jedna, sloužící péči o srst, produkuje průhlednou vazkou gelovitou hmotu, druhá produkuje castoreum neboli bobří pižmo, což je řídká páchnoucí hnědá tekutina, kterou používá ke značkování.) Bobřív palec je zkrácený, ale je opatřen dlouhým drápem. Drápy druhého a třetího prstu (obdoby lidského ukazováčku a prostředníčku) mají speciální výběžky. Vše kvůli péči o srst. Při plavání pohybuje rukama buď současně nebo střídavě.

Nohy

Ponekud zvláštní jsou i bobří nohy. Jsou značně delší než ruce a fungují jako silná vesla a spolu s ocasem a rukama bobrovi umožňují jednak rychlý pohyb pod vodou, jednak prudké změny směru. Plavat ale dokáže i bez pohybu končetin, jen pohybem svého ocasu! Asi nás nepřekvapí, že nohy bobra jsou opatřeny plovací blánou. Na druhém prstu nohy má bobra dráp opět sloužící k hrubému rozčesávání srsti.

Pohyb na souši

Bobr je přizpůsoben životu ve vodě, kde se bez problémů a na dlouho potápí a mistrně plave. Pod vodou je schopen vydržet 10 až 20 minut. I na souši se dokáže pohybovat celkem mrštně a rychlostí se vyrovná běžícímu člověku, přesto je v těchto chvílích nejzranitelnější a hrozí mu zde největší nebezpečí. I bobří mají své přirozené nepřátele. Na Labi se bobra může setkat především s liškou a s nejbližším příbuzným vlka - psem.

Zdaleka největší nebezpečí pro bobra se skrývá v člověku. Jeden z prvních bobřů proniknuvších po Labi z Německa do severních Čech byl nalezen mrtvý na souši, nejspíš ubit klackem. Jiný byl pro změnu zastřelen brokovnicí. Několik bobřů bylo u nás přežeto vlakem či autem. Pobytu na souši se ovšem bobra zcela zřící nemůže. Ulehčuje si proto situaci hloubením stezek, které se posléze zaplní vodou, a tak tvoří jakési kanály, jimiž se bobra pohybuje snáz než po souši. Další bobří stavbou jsou bahnitě skluzavky, po nichž se bobra velmi rychle dostane do bezpečí - do vody. Nadto vždy jeden bobra sleduje pozorně okolí, aby při náznaku nebezpečí skokem do vody varoval ostatní. Ti se pak bez váhání vrhají za ním. Rozhodnete-li se někdy vydat na pozorování bobra a uslyšíte-li ono charakteristické plácnutí, můžete jít klidně domů. Vyplašený bobra se na stejném místě hned tak neobjeví.

Migrace

Hlavním bezpečnostním opatřením bobra je zásada: nevzdalovat se více než 20 metrů od břehu. (Pouze na místech daleko od lidských sídel se bobr vzdálí od břehu i 100 metrů.) Toto pravidlo bobrovi umožňuje přežít v dnešní době, kdy mu největší nebezpečí hrozí od automobilů, volně pobíhajících psů a pytláků. Paradoxně je stejné pravidlo hlavní překážkou dalšího přirozeného šíření bobrů proti proudu Labe. Pokud bude bobrů na českém Labi přibývat, stávající prostředí je neuživí. Mladí bobři se proto budou snažit hledat nový domov, ale v postupu dále proti proudu Labe jim budou stát v cestě pro ně nepřekonatelné překážky: jezy a zdymadla. Hráz střešovské nádrže v Ústí nad Labem je pro bobry jakýmsi obřím špuntem.

Rodinný život

Bobři žijí monogamní život. Jinými slovy mají jednoho partnera a s ním žijí celý život.

Mají-li dostatek potravy, mívají bobři potomky každý rok, jinak každý druhý. Bobří maminka je gravidní necelé čtyři měsíce a malé bobříky rodí v květnu nebo v červnu. Mívá je většinou dvě až čtyři, jen výjimečně jedno nebo pět. Novorozeňata váží půl až tři čtvrtě kilogramu. Hned po příchodu na svět vidí, jsou plně osrstěná a již po několika dnech jsou schopna plavat. Nicméně první měsíc svého života stráví v doupěti v péči své matky, která je tři měsíce kojí. Již po dvou týdnech je však začíná přikrmovat pevnou stravou. Při péči o mladé se opět uplatňují bobří ruce, na nichž rodiče své děti doslova nosí.

Po měsíci stráveném v doupěti se malí bobříci postupně vydávají - pod přísným dozorem matky - na výpravy do světa. Ve své rodině, kterou tvoří rodiče a o rok starší sourozenci, zůstávají dva roky, pak jsou vyhnáni. Vlastní rodiny jsou pak schopni založit ve čtvrtém (výjimečně ve třetím nebo i druhém) roce života, rozmnožovat se jsou schopni až do svých šestnácti let.

Zatímco kanadští bobři žijí v koloniích, evropští v rodinách. Svě území si vymezují především pachovými značkami (k značkování jim slouží jejich pachové žlázy, pro jejichž produkt byli loveni člověkem) a cizího bobra v něm nesnesou.

Mladé páry si pak musí hledat vlastní teritoria, neobsazená jinými bobry. Narůstá-li bobří populace, roste i plocha s výskytem bobrů.

Životní prostředí a potrava

Kde jsou vůbec evropští bobři schopni se vyskytovat? Už jsem se zmínil o tom, jak jsou bobři vysoce specializováni a mimořádně přizpůsobeni svému prostředí. Specializováni jsou především svým jídelníčkem, čímž je určeno, v jakém prostředí jsou schopni přežít a existovat. Bobři jsou vegetariáni a živí se převážně lýkem, mladými větvičkami a kůrou především vrb a topolů. Nepohrdnou ale ani jinými tzv. měkkými dřevinami, rostoucími na březích vod, jako jsou jasaný, olše, osiky, břízy, jilmy apod.

Někdy si smlsnou i na jabloni či jeřábu. Kromě toho bobří spásají i byliny - zejména kopřivy, šťovík, ale také leknín, stulík, orobinec a další. Vzácně si zamlsají na spadaném ovoci či uloupí na poli řepu, mrkev či kukuřici. Na Labi se bobří naučili vyhrabávat hlízy topinambur. Je poněkud překvapující, že bobří rodinku užíví pouhých 500 metrů břehu, je-li dostatečně bohatý na porost.

Dalším faktorem, který určuje výběr lokalit, na nichž jsou bobří schopni zakládat rodiny, je přítomnost vody a druh terénu. Bobří si vybírají vodní toky, které nejsou příliš prudké, mají relativně stálou vodní hladinu a jsou hluboké okolo dvou metrů. To má více důvodů. Bobří v zimě neupadají do zimního spánku a živí se ze své zásobárny, které si vytvářejí začátkem zimy a zejména na podzim napichováním větví do dna pod vodní hladinou. Kdyby si bobří vybrali mělkou vodu, při silných mrazech by jim jejich zásobárny zamrzly. Pokud by si vybrali místa s příliš kolísající vodní hladinou, mohli by v dobách sucha padnout za oběť šelmám. Příliš nízká vodní hladina by ústí bobřích nor zpřístupnila suchozemským šelmám.

Bobří stavby

Bobr připomíná člověka i tím, že - jako jedno z mála zvířat - přizpůsobuje prostředí, v němž žije, svým potřebám. S trochou nadsázky lze říci, že bobří pracují - vlastněma rukama. Aby udržovali potřebnou výšku vodní hladiny, stavějí ze stromů, větví, hlíny a drnů hráze. A nejen to, bobří neustále udržují stálou výšku vodní hladiny tím, že rozšiřují či zužují průtoky, jimiž voda z jejich území odtéká.

V této souvislosti bych rád uvedl drobnou historku. Jeden pozorovatel kanadských bobrů na Aljašce se pokusil bobrům rozšířit jejich odtok. Byl překvapen, jak pevné hráze bobří stavějí. Rozhodně nejde o hromady klestí. Když se mu podařilo z hráze odstranit větve a voda v bobří nádrži začala pomalu opadávat, velmi rychle se objevil bobr s drnem v rukou a odtok neprodleně utěšnil. (Nutno ovšem dodat, že bobří na Aljašce se lidí nebojí, což dokazuje, že ne všude po bobrech stílejí.)

Bobří bydlí v hnízdech přístupných pouze z vody, respektive zpod vodní hladiny. Tyto nory si bobří sami vyhrabávají v březích. Pokud je břeh kamenitý, stavějí si bobří tzv. hrady vysoké maximálně 2 metry a 3 metry v průměru. Podobně jako při stavbě hrází používají ke stavbě hradů větve a říční jíl. Často si bobří budují kombinace hradu a podzemní nory - podle podmínek, které jim jeho prostředí nabízí. Kromě toho si bobří budují i menší úkryty, v nichž občas přespávají, zejména v létě, kdy jsou noci krátké a bobří se vydávají dál od svého území.

Do svého hnízda se bobří dostávají podplaváním. Než dorazí „domů“, zastaví se v jakési předsíni, kde se zbaví vody a nečistot. Teprve pak pokračují do hlavní obytné komory - ložnice a obývacího pokoje. Ta je suchá (vždy nad hladinou podzemní vody), vystlaná jemnými větvičkami. Aby bobří mohli dýchat, vede kolmo vzhůru větrací šachta, na povrchu zamaskovaná větve a listy. Bobří si pro jistotu budují další dva či tři únikové východy, rovněž ústící pod vodní hladinou.

Porážení stromů

Bobr je asi nejznámější svým porážení stromů. Činí tak ze dvou důvodů. Poražené kmeny slouží bobrům jako stavební materiál, současně si tak ale bobři přibližují potravu, jelikož okusují kůru a lýko, a přitom neumějí šplhat po stromech. Bobři jsou mistři dřevorubci a dokáží svými velmi ostrými řezáky (dlouhými až 12 cm) ohlodat strom tak, aby spadl tam, kam potřebují, a tak, aby je pád vzrostlého stromu nezranil. Porazit jsou schopni stromy o průměru více než 60 cm.

Škodlivý, nebo užitečný?

Na místech bobří pastvy spatříte na první pohled spoušť: z řady stromů zůstanou jen kuželovitě ohlodané pařezy, z keřů zbývají jen krátké pahýly. Musíme si ale uvědomit, že se na těchto místech vyskytují převážně rychle rostoucí dřeviny. Bobr svému prostředí naopak pomáhá: zmlazuje a prosvětluje porosty a z okousaných větví odnesených velkou vodou dál po proudu mnohdy vyrostou stromy tam, kde by to bez bobra nebylo zdaleka tak jednoduché. Uchytí se i část větví z bobřích zásobáren, které přežijí zimu. Bobři dále urychlují rozklad rostlinné biomasy, zvyšují druhovou pestrost (např. v bobřích nádržích byl zjištěn znatelně vyšší počet bezobratlých), brání zarůstání stojatých vod požíráním vodních rostlin a přispívají k udržování vody v krajině.

Závěr je tedy poměrně jednoznačný: Pokud se bobr neusídlil právě v hrázi rybníka, je nejen jednou ze součástí svého prostředí, ale naopak mu svou činností prospívá. Není ani trochu vetřelcem, ale naopak nedílnou součástí naší přírody!

Kromě toho jsou bobři velmi sympatičtí, pozoruhodní a krásní tvorové, jejichž přítomnost by nám chyběla.

Marian Páleník: RODINNÉ STŘÍBRO V OHROŽENÍ. Fenomén dolního Labe. Sdružení Přátelé přírody - Občanská společnost, Ústí n/L, 2001.

Aktuální poznámka pro VNR:

Bobrů u nás - díky přísné ochraně - pomaloučku přibývá. Přicházejí a připlovávají k nám polští, rakouští a bavorští jedinci (přes Český les, Orlické hory atd.). Bohužel česká xenofobie se patrně vztahuje i na bobry, a tak hlavní hygienik podřízený ministroví zemědělství spustil loni hysterický pokřik o údajném přemnožení bobrů. Toho se chytla televize (hádejte, který kanál) a mnohaletou a mravenčí práci s popularizací tohoto stále velmi vzácného a současně neškodného a krásného zvířete zmařilo pár hloupých několikavteřinových televizních „reportáží“. Dnes je tedy národ poučen o škodlivosti a přemnožení bobra, ač opak je pravdou. Věřme, že nakonec pravda (a láska) zvítězí.

Marian Páleník, Přátelé přírody, březen 2003

PŘÍLOHA

REFORMA
STUDIA

Reforma studia medicíny na 3. lékařské fakultě UK

Konference k dokončení celého šestiletého cyklu nového curricula i šestiletého období činnosti stávajícího kolegia děkana

Praha, 16. ledna 2003

ABSTRAKTA

VÝCHOZÍ STAV, SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE, EVROPĚ A VE SVĚTĚ

Michal Anděl

Medicína je vyučována jako univerzitní obor od raného středověku. Předtím, již od dob antických byla medicína vyučována v malých školách, jakýchsi učilištích. Závazek studenta k učitelům je kodifikován již v Hippokratově přísaze.

Původní studium medicíny vycházelo jednak ze starých antických textů, významnou součástí byly jejich logické analýzy, probíhající během disputací. Od 16. století přibývalo různých poznatků přírodních věd, které postupně rozšiřovaly horizonty poznání a vedly k přiblížení studia i praxe medicíny realitě. Lékařství se postupně **od spekulativního pojetí** dostávalo **k pojetí empirickému**. Toto pojetí trvalo až do poloviny devatenáctého století, kdy bylo založeno pojetí vědecké. K vědecké interpretaci nemocí i jejich příznaků a syndromů přispěli zejména fyziologové Magendie a Claude Bernard na straně jedné, patologové a klinici na straně druhé. Velký význam hrála pro vědecké pojetí medicíny **2. vídeňská lékařská škola**, k níž patřili čeští profesori vídeňské univerzity patolog Rokitský a klinik Škoda.

K zásadnímu posunu ve výuce medicíny došlo však již o sto let dříve. Pod vlivem nárůstu empirických znalostí i rozvoje poznatků z anatomie a fyziologie začíná narůstat význam pozorování u lůžka nemocného. Holanďan **Boerhave** zavedl výuku u lůžka na anglických univerzitách, jeho krajan, současník, žák a kolega **van Swieten zavedl výuku mediků u lůžka** při výuce studentů medicíny v době vlády Marie Terezie **okolo roku 1750**. Od té doby se začalo vyučovat více u lůžka se dvěma důsledky: rostl význam nemocnic pro výuku a klesalo množství disputací. První moment je jistě pozitivní, druhý může přinášet své problémy.

Základním přístupem ve výuce medicíny do konce 60. let 20. století byl celosvětově koncept výuky oddělených předmětů dle jejich klasické klasifikace z 18. a 19. století. Jednotlivé otázky spolu související byly probírány izolovaně a jakási integrace problémů byla pouze na studentech. Koncem 60. let a na počátku sedmdesátých let se objevují první vážné pokusy odklonu od klasického curricula, především integrací předmětů a také zaváděním problémově

orientované výuky. **Integrace** znamená výuku asociovaných problémů současně: v našem pojetí je tak v průběhu jednoho měsíce probírána anatomie, histologie a embryologie ledvin, biochemie a fyziologie ledvin a vylučování. Následuje konference s klinickými příklady, které jsou zasazeny do kontextu anatomie a fyziologie. Ve 2. cyklu pak integrovaná výuka znamená, že se současně vyučuje patologie, patologická fyziologie, farmakologie a základní klinické problémy – to se týká například endokrinního systému, nádorů atd. **Problémově orientovaná** výuka by měla od nastolení problému hledat jeho řešení: například problémem jsou poruchy lokomoce, bolesti na hrudi, nebo břišní obtíže. Pionýry v reformě výuky medicíny se staly University McMaster v Kanadě, Maastricht v Holandsku a Harvardova univerzita ve Spojených státech.

V současné době je dle reformovaného curricula medicíny vyučováno především na 20–25 % všech evropských lékařských fakult a asi na třetině severoamerických lékařských fakult. Typicky se takto vyučuje na části britských fakult, na většině norských, na finských lékařských fakultách a na některých švédských lékařských fakultách. Zcela reformovaná je výuka v Sydney, kde je radikálně problémově orientované curriculum. Podobně je radikálně změněno curriculum na mnoha severoamerických fakultách. Zcela nově začala reformovaná výuka na lékařské fakultě v Drážďanech, kde probíhá v menší skupině paralelně s výukou klasickou.

Reformované curriculum na 3. lékařské fakultě UK si vůbec neklade za cíl být příkladem pro ostatní. Naopak, chce působit především lokálně a dokázat, že k cíli, totiž k úspěšnému zakončení lékařské fakulty, může vést více cest.

VÝCHOZÍ STAV CURRICULA V ČESKÉ REPUBLICE, EVROPĚ A VE SVĚTĚ

Jiří Horák

Lékařské curriculum ve své podobě, kterou jsme si zvykli nazývat klasickou, prodělalo v údobí přibližně od r. 1910 do konce 20. století jen minimální změny. Rozdělení a skupinové sdružení oborů na teoretické, preklinické a klinické se v průběhu několika generací natolik osvědčilo, že dodnes není řada vynikajících lékařů přesvědčena o nutnosti klasického curriculum reformovat. Typické rysy klasického curricula lze definovat následovně:

- rozdělení na řadu víceméně fixních předmětů a oborů v rámci tří výše uvedených skupin;
- co obor či předmět, to učebnice a samostatná zkouška;
- co obor či předmět, to ústav fakulty či klinika;
- u zkoušek zejména z teoretických a preklinických oborů se vyžadují takové podrobnosti, které nikdo s výjimkou specialistů daného oboru nebude nikdy potřebovat. Student se tak v okamžiku zkoušky stává jakýmsi pseudoodborníkem na danou problematiku, protože schopnost studentů naučit se neuvěřitelné podrobnosti je téměř nekonečná. Výsledná známka je odvislá právě od tohoto typu vědomostí, které student s úlevou zapomíná již v okamžiku, kdy opouští examinatorovu pracovnu;
- malá či žádná horizontální provázanost mezi jednotlivými obory;

• k prvnímu kontaktu studenta s nemocným s výjimkou případně ošetrovatelské praxe dochází typicky až ve třetím ročníku.

Vývoj klasického curricula se dosud s mírnou nadsázkou omezoval na diskuse typu zda má či nemá opodstatnění předmět lékařská chemie, zda se má anatomie vyučovat společně s histologií a embryologií, zda má být samostatná zkouška z klinické propedeutiky či zda je dobře mít před státními zkouškami z klinických oborů ještě zkoušku na konci 5. ročníku.

Postupně zvyšování významu funkčních oborů na úkor oborů morfologických a rostoucí potřeba orientovat se v neustávající záplavě nových poznatků vedly některé přední zahraniční univerzity k zavedení hlubokých reforem, které znamenají zásadní odklon od klasického curricula. Mezi nejvýznamnější průkopníky změn patří lékařské fakulty univerzit Harvard, McMaster a Maastricht. Třetí lékařská fakulta pod vedením tehdejšího děkana prof. Höschla tento trend jako první z českých lékařských fakult zachytila a od r. 1996 zavedla zásadně reformované curriculum, podle něhož dnes probíhá výuka ve všech šesti ročnících magisterského studia.

VÝCHODISKA, DŮVODY A CÍLE REFORMY CURRICULA NA 3. LF UK PRAHA

Cyril Höschl

Zásadní reforma curricula na 3. lékařské fakultě UK, která svým rozsahem a časovým rozvrhem neměla v našem universitním školství precedens, byla vedena těmito základními **východisky a důvody**:

1. Medicína 20. století se výrazně změnila, struktura její výuky u nás se však nezměnila vůbec.
2. Staré curriculum nerespektovalo na pregraduální úrovni dostatečně požadavky klinické praxe.
3. Staré curriculum nebylo v teoretických disciplínách zdrojem dostatečné motivace studentů.
4. Ve výuce převládala pasivní forma („plenary lectures“), o které je všeobecně známo, že je nejméně účinná.
5. Staré curriculum bylo od roku 1989 předmětem soustavné kritiky studentů.
6. Resort zdravotnictví považoval za nebezpečný nárůst počtu absolventů lékařských fakult, který byl sice v roce 1990-1992 dočasně administrativně zastaven, ale je stále podporován ekonomickými nástroji (!).

Cílem změny curricula tedy bylo:

1. Přiblížit výuku a výcvik lékařství současnému stavu medicíny.
2. Orientovat je více k praktickým dovednostem, vypracovat operacionálně definovaný katalog dovedností, které student musí do promoce zvládnout (logbook).
3. Motivovat studenty k většímu zájmu o teorii (vědu) praktickou klinickou výukou od počátku. Vyjít ze základních poznatků psychologie pedagogiky, že procedurální (implicitní) paměť je trvalejší než paměť deklarativní (explicitní), že znalosti se lépe osvojují v kontextu a že impregnací paměti napomáhá emoční složka.

4. Orientovat proto výuku k aktivním tréninkovým formám a k nábviku dovedností. Navíc rozvinout aktivní formy získávání, výběru a využití informací, kritické myšlení a schopnost diskuse.

5. Reagovat na dlouhodobou kritiku z řad studentů. Průběžně vyhodnocovat kritickou zpětnou vazbu ze strany učitelů i studentů, udržovat „otevřený systém“.

6. Výuku je třeba individualizovat a reagovat tak i na společenskou potřebu nezvyšovat dále počet lékařů v naší zemi. Náklady na umělou zaměstnanost lékařů, popř. podpory v nezaměstnanosti by v budoucnu vysoce přesáhly náklady na zavedení nového curricula. Individualizace výuky měla vést jednak k jejímu zkvalitnění, jednak k produkci limitovaného počtu lékařů.

REKONSTRUKČNÍ KROKY V CURRICULU

Josef Stingl

Základy k rekonstrukci curricula výuky magisterského studia medicíny na 3. LF UK byly položeny již na úvodním výjezdním zasedání vybrané skupiny 13 učitelů fakulty v Zahradkách u České Lípy v březnu 1996. V závěru tohoto zasedání byly stanoveny tyto základní zásady dalšího postupu reformy:

1. Reformu je nutné začít uskutečňovat okamžitě, aby mohlo být nové curriculum uvedeno v život již od začátku školního roku 1996/97.

2. Jako začátek reformy curricula bylo celé šestileté studium rozděleno do tří dvouletých cyklů a každý cyklus pak dále rozčleněn na moduly a na přidružené disciplíny (jazyky, TV atd.). V kontrastu k původní vertikální stratifikaci curricula byl položen základní důraz na horizontální propojování předmětů.

3. Byli stanoveni vedoucí (koordinátoři) cyklů a modulů, zodpovědní za všechny následné prvotní kroky reformy, tj. a) za sladění dosud oddělených syllabů jednotlivých předmětů v rámci modulů, b) za optimální redukci hodin tzv. frontální výuky ve prospěch individuálního studia a výuky v menších skupinách, v nichž se předpokládá především vysoce motivovaný, a tedy aktivní a kreativní přístup studentů, c) spolupráce na vytvoření nového rozvrhu hodin, d) vypracování nového systému integračních konferencí (s významnou účastí klinických učitelů), zkoušek, zkušebních otázek a podkladů k přípravě na zkoušky, e) zhotovení podkladů pro publikaci informací o struktuře nového curricula ve fakultní Karolině a na webových stránkách 3. LF UK, to vše ve stejném rozsahu v české i v anglické verzi.

4. Vypracování algoritmu kompatibility nového curricula s transfery studentů jiných fakult k nám a opačně a následně i kompatibility se zeměmi EU.

5. Vykonání všech nutných legislativních a administrativních kroků (projednání změny curricula na AS 3. LF UK).

6. Publikace nově vytvářeného curricula na odborných sjezdech v ČR i v zahraničí, uspořádání mezinárodní konference o novém curriculumu na 3. LF UK.

7. Pořádání pravidelných výročních výjezdních zasedání (1x ročně) s hojnou účastí studentů, na kterých jsou hodnoceny dosavadní výsledky zaváděné reformy.

8. Vypracování nového systému evaluace studia.

REKONSTRUKČNÍ KROKY: 3. CYKLUS

Michal Anděl

Zatímco koncept integrované a problémově orientované výuky zásadně změnil výuku v 1. a 2. cyklu studia, tedy v 1. - 8. semestru studia, výuka v 9. - 12. semestru se zásadně nezměnila. V této periodě studia je pochopitelně základní orientace na výuku klinických oborů: probírá se jednak **systematika klinických oborů**, později **diferenciální diagnostika** v jednotlivých klinických oborech. Postupně je zaváděna výuka **klinické anatomie**. Zápočet z klinické anatomie bude nutnou podmínkou pro část SRZ z chirurgických oborů. Základní premisou je pokud možno co nejindividuálnější výuka v klinických předmětech. V 5. ročníku je toho dosaženo v řadě předmětů, ve kterých je počet studentů při praktické výuce na jednoho asistenta mezi 2 a 8, přičemž si studenti mohou například ve vnitřním lékařství vybrat mezi 35 nabídkami praktické výuky. Díky tomu byla v řadě oborů zrušena povinnost výuky kroužkové a studenti se zapisují k asistentům dle svých preferencí jak časových, tak s ohledem na osobu vyučujícího. Studenti se zapisují v 5. ročníku zásadně elektronicky.

Prázdninová praxe v klinických oborech začíná ve 4. ročníku dvěma týdny praxe z chirurgie a třemi týdny z vnitřního lékařství. V 5. ročníku se praxe týká dvou týdnů gynekologie a porodnictví a dvou týdnů oboru dle vlastního výběru. V 6. ročníku je 22 týdnů předstátnicové praxe ve vnitřním lékařství, dětském lékařství, chirurgii a gynekologii s porodnictvím. Celkem tedy studenti stráví na praxích a v 6. ročníku 30 týdnů zcela praktické výuky. (Krom toho je praktické výuce věnován i 5. ročník a řada cvičení v 3. a 4. ročníku.) Dále je v 6. ročníku 8 týdnů výuky preventivního lékařství, zahrnující i základy rodinného lékařství, klinické prevence a veřejného zdravotnictví. Nově se skládá **část státní rigorózní zkoušky z klinických neurobehaviorálních věd**, zahrnující neurologii, psychiatrii a lékařskou psychologii.

Je zjišťováno, zda skutečně studenti zvládli základní dovednosti. Důležitou pomůckou je při tom **logbook dovedností**, které má student provést sám, pod dohledem a kterým má přihlížet. Tento logbook, který připravila skupina učitelů klinických oborů ve shodě s evropskou iniciativou Euroskills nepředstavuje podmínku zápočtů, představuje však syllabus dovedností, které mohou být přezkoušeny před příslušnou částí státní rigorózní zkoušky

Zcela systematicky je studentům zadáváno **téma k diplomové práci**, orientované především na preventivní problematiku. Výjimka je povolena studentům, kteří systematicky provádějí studentskou vědeckou činnost. U nich může být téma diplomové práce orientováno na jejich studentskou vědeckou aktivitu.

VÝSLEDNÝ STAV K ROKU 2003, LOGBOOK, PRAKTICKÁ VÝUKA A NĚKTERÉ ZVLÁŠTNOSTI VÝUKY LÉKAŘSTVÍ NA 3. LÉKAŘSKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY KARLOVY

Michal Anděl, Bohuslav Svoboda

1. **Přijímání** ke studiu dvoukolové, ve 2. kole **interpretace neznámého testu od školního roku 1992/93.**
2. **Hodnocení akademického výkonu ve vztahu k výsledku přijímacího řízení (výzkum) od šk. r. 1992/93.**
3. 1. cyklus: **Integrovaná výuka: Struktura a funkce lidského těla - od šk. r. 1996/97.**
4. 1. cyklus: **Integrovaná výuka: Biologie bunky a genetika - od šk. r. 1996/97.**
5. 1. cyklus: **Výukové integrační konference s kliniky - od šk. r. 1996/97.**
6. 2. cyklus: **Integrovaná výuka: Teoretické základy klinické medicíny - od šk. r. 1996/97.**
7. 2. cyklus: **Problémově orientovaná výuka: Základní klinické problémy.** Speciální patologie a farmakologie jsou vyučovány v kontextu klinických problémů.
8. 2. cyklus: **Povinně volitelné kurzy od šk. r. 1992/93.** Celkem okolo 100 kurzů na výběr.
9. 3. cyklus: **část SRZ Klinické neurovědy - od šk. r. 2000/01.**
10. 3. cyklus: **2 týdny prázdninové praxe v oboru dle vlastního výběru - od šk. r. 2000/01.**
11. 3. cyklus: **elektronické přihlašování studentů k praktické výuce v 5. r. - od šk. r. 2002/03.**
12. 3. cyklus: **Závodění teoretické výuky do curricula: klinická anatomie - od šk. r. 2001/02.**
13. 3. cyklus: **logbook praktických dovedností - od šk. r. 2002/03.**
14. 3. cyklus: **povinná diplomová práce orientovaná na preventivní aspekty medicíny**
15. **Vertikální curricula, např. výživa.**
16. **Evaluační výuky studenty: a) systematická, b) vyhodnocování výuky spolu se studenty na výjezdních zasedáních - od šk. r. 1996/97.**
17. **Habilitační řízení a jmenovací řízení: základní ověření, zda uchazeč je schopen pregraduálně vyučovat celý obor - od šk. r. 1998/99.**

EVALUACE VÝUKY NA 3. LF UK

Vlasta Rychterová

Hodnocení výuky probíhalo na fakultě od začátku 90. let a jeho výsledky byly opakovaně publikovány. Evaluační se zabývala určitými dílčími aspekty výuky a otázky, na které jsme

chtěli znát odpověď, odpovídaly aktuálním problémům. Když od akademického roku 1996/97 došlo k zásadní přestavbě výuky, potřeba intenzivní vzájemné komunikace a posilování zpětné vazby mezi studenty a učiteli vedla k hledání institucionálních prostředků této komunikace a evaluace se stala jedním z těchto prostředků. Objevila se hodnocení nejen organizovaná vedením fakulty, ale potřeba konkrétního ohlasu na nový způsob výuky vedla i učitele, zodpovědné za určité úseky výuky, k organizování dílčího hodnocení.

Význam hodnocení výuky studenty je zdůrazněn i tím, že akademický senát Univerzity Karlovy přijal dne 3. 9. 2001 řád pro hodnocení výuky studenty univerzity, který ukládá 1x ročně hodnotit každý výukový předmět s ohledem na jeho kvalitu jeho náplně a kvalitu pedagogického výkonu. Řád stanoví, že hodnocení může být anonymní.

Princip evaluace vychází vždy z dobrovolné a anonymní účasti, organizace evaluace spočívá buď v přesném načasování rozdáni a vybrání dotazníků po absolvování výuky, což zajišťuje organizátor, nebo je evaluace závislá od počátku pouze na aktivitě studentů s tím, že dotazníky jsou k dispozici na stanoveném místě a vyplněné dotazníky je možné odevzdat do určené schránky; kompromisní je způsob, při kterém jsou dotazníky rozdány na závěr části výuky a studenty je odevzdávají do určené urny.

Domnívali jsme se, že způsob hodnocení, vycházející z vlastní aktivity studentů, bude více korespondovat s představou samostatnosti a odpovědnosti studentů a jejich zájmu o problémy nového curricula, a proto v r. 2000/01 byl použit tento způsob. Hodnocen měl být MIIC Základní klinické problémy, protože ten je vyjádřením zcela nového pojetí výuky a v jeho rámci došlo k nejzásadnějším změnám. Bohužel se vrátilo pouze 8 dotazníků přibližně z 80. Proto jsme v r. 2001/02 využili řízené organizace s cíleným rozdávaním a vybíráním dotazníků. Byl hodnocen modul IA Struktura a funkce lidského těla, modul IB Biologie buňky a genetika, modul ID Nemocný člověk a některé kurzy z modulu IIC Základní klinické problémy. Modul IE Metodologie hodnotil sám vedoucí modulu prof. PhDr. Jiří Kožený a blíže se výsledky nebudeme zabývat. Dále byla hodnocena výuka v 5. a 6. ročníku, účastnilo se však málo studentů, protože cílená organizace evaluace při individuálním rozvrhu je velmi obtížná, výsledky buď nelze hodnotit, nebo je výpovědní hodnota velmi omezená.

Výsledky

Obsahují kvantitativní hodnocení modulových kurzů a jejich součástí, připomínky, které upozorňují na různé problémy i mimodotazníkové otázky a konečně hodnocení učitelů.

Vzhledem k tomu, že i při cíleně organizované evaluaci, se účastnil velmi různý počet studentů, ne vždy všichni odpověděli na všechny dané otázky a distribuce frekvencí známek, použitých jako hodnotící škály, neměla normální rozložení, bylo statistické zhodnocení velmi obtížné. Byla použita Kruskalova Wallisova jednosměrná analýza variance pořadí, která má účinnost 95,5 % parametrického f-testu. Různé počty studentů dávají různou váhu hodnotě parametru polohy na známkové škále, do určité míry jsme se snažili obejít tuto chybu tím, že jsme nelpěli na přesnosti vzniklých hodnot, ale brali jsme v úvahu pořadí hodnot.....

Kromě připomínek, které se konkrétně vážou na jednotlivé součásti výuky, se objevily připomínky, které mají obecnou platnost:

Student má být na začátku kterékoliv složky výuky seznámen:

- s náplní,
- s časovým a prostorovým harmonogramem,
- s požadavky na průběžné vědomosti,
- na zápočet,
- ke zkoušce.

Je třeba:

- pravidelně prověřovat znalosti studentů,
- sjednotit požadavky na studenty v rámci oborů,
- zvážit omezení počtu podílejících se oborů v některých kurzech Modulu IIC Základní klinické problémy.

PŘIJÍMACÍ ŘÍZENÍ

Vlasta Rychterová

Od r. 1992/93 dvoukolové přijímací řízení:

- 1. kolo testy:** 30 otázek z biologie
30 otázek z chemie
30 otázek z fyziky

dodržena jednota času

není bonifikace dle výsledků středoškolského studia

vyhodnocení počítačovým programem, zcela anonymní dle PIN (program doc. M. Bednáře)

výsledky známy tentýž den, publikovány i na www stránkách fakulty

prvních 300 uchazečů postupuje do druhého kola

2. kolo komisionální ústní zkouška:

- a) reprodukce a interpretace článku
- b) rozhovor (motivace ke studiu, zájmy, jazykové znalosti atd.)

2. kolo ideově řídí a vyhodnocuje prof. J. Kožený

Závěr:

- přijímací řízení dává předpoklady pro výběr schopných studentů,
- organizace přijímacího řízení, průběh zkoušky a prostředí na fakultě důležité pro rozhodnutí studenta, na které fakultě bude studovat,
- v přezkumném řízení nebyly zjištěny nedostatky v přijímacím řízení, které by vedly ke změně rozhodnutí děkana.

POVINNĚ VOLITELNÉ KURZY

Hana Provazníková

Po roce 1990 se vedení fakulty rozhodlo vypsát nepovinné předměty, prohlubující základní znalosti v jednotlivých oborech, o které si studenti mohli výuku v ročníku rozšířit. Předměty si zapisovala, podle zájmu, pouze část studentů. Učitelé i studenti výuku v nepovinných předmětech hodnotili velmi kladně. Studenti si rozšířili znalosti, získali dovednosti ve zvoleném oboru a učitelé se setkávali se studenty, kteří projevovali opravdový zájem o jejich předmět. Po těchto zkušenostech rozhodlo vedení fakulty zavést od školního roku 1994/95 pro všechny studenty třetího až pátého ročníku povinně volitelné kurzy. Kurzy mají studentovi umožnit samostatně si zvolit, podle zájmu, náplň části výuky. Po prvním roce byla provedena jejich evaluace. Studenti se jednoznačně vyjádřili pro pokračování tohoto způsobu výuky. V každém dalším roce jsou kurzy evaluovány spontánně zájmem studentů.

Studenti třetího ročníku mají povinnost vybrat si výuku v některém z nabízených kurzů v rozsahu 60 hodin, studenti čtvrtého a pátého ročníku v rozsahu 90 hodin. Kurzy zapsané do indexu se stávají součástí povinné výuky.

Vedoucí kurzů každý rok zasílají na studijní oddělení stručnou anotaci kurzu, hodinový rozsah a určují počet studentů, kteří se mohou do kurzu přihlásit. Studenti si kurzy pro následující rok vybírají v květnu, přes program v počítači, ve dvou kolech. Rozhodující pro pořadí v jednotlivých kurzech je prospěch studenta.

Od školního roku 1995/96 si mohou studenti zvolit místo povinně volitelných kurzů řešení některého z vypsáných témat pro studentskou vědeckou aktivitu. Výsledky své práce jsou povinni přednést na studentské vědecké konferenci.

V reformovaném studiu medicíny jsou povinně volitelné kurzy a studentská vědecká aktivita zařazeny do výukového programu třetích a čtvrtých ročníků. Studenti pátých a šestých ročníků samostatně řeší téma diplomové práce, kterou obhajují při státní rigorózní zkoušce z preventivního lékařství. Pro studenty posledních dvou ročníků mohou vypsát výuková pracoviště kurzy nepovinné. Student se přihlašuje přímo u vedoucího kurzu, kurz nezapisuje do indexu. Přehled nepovinných kurzů je publikován ve VNS vždy na počátku zimního semestru.

Od školního roku 1998/99 jsou, podle stejných pravidel, vypisovány povinně volitelné kurzy a témata pro studentskou vědeckou aktivitu i pro anglické curriculum.

HORIZONTÁLNÍ MOBILITA STUDENTŮ

Eva Samcová

Studenti medicíny stejně tak jako studenti jiných oborů mají různé důvody pro přechod z jedné fakulty na fakultu jinou. Velmi často je to následování partnera, kamaráda, větší či

menší vzdálenost od domova, u zahraničních studentů i velikost národní komunity na dané fakultě. Je potěšitelné, že se začíná uplatňovat i dobrá pověst školy. Je smutné, že často jsou žádosti o přijetí na jinou fakultu motivovány neúspěchem na fakultě mateřské. 3. lékařská fakulta je v České republice jednou ze sedmi lékařských fakult. 5 lékařských fakult v Čechách je součástí Karlovy Univerzity. Kromě 3. LF UK probíhá na ostatních lékařských fakultách výuka podle klasického curricula. Výuka v integrovaném studiu je však úplně jinak organizována, probíhá v nových předmětech, jako je např. Struktura a funkce těla, Biologie buňky a genetika, nebo v kurzech jako jsou kurzy Dušnost a bolest na hrudníku, Poruchy psychiky, Úrazy a další. Propojování znalostí jednotlivých oborů je náročnější především pro studenty, ale také pro učitele. Výuka je však zajímavější a je ziskem jak pro studenty, tak pro učitele.

Jednou z prvních otázek při vytváření integrovaného curricula byla otázka, zda studenti jiných lékařských fakult budou moci přestoupit na naši fakultu nebo naopak, zda budou moci naši studenti pokračovat ve výuce medicíny klasickým způsobem na jiné lékařské fakultě. Odpověď lze rozdělit do dvou částí. První se týká studentů přecházejících na naši fakultu z jiné lékařské fakulty v České republice nebo naopak studentů přecházejících z 3. LF UK na jinou lékařskou fakultu v České republice (tento problém však řeší univerzita resp. fakulta, která studenta přijímá) a druhá část je odpovědí na „transfer“ studentů ze zahraniční university na naši fakultu.

Student, který chce přestoupit na 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy z jiné lékařské fakulty v ČR, může tak bez problémů učinit po druhém a čtvrtém ročníku, tj. po ukončení I. resp. II. cyklu studia. Přestup ovšem jako termín nový studijní řád nezná, a je proto kvalifikován jako nové přijetí s možností uznání jak přijímacích pohovorů, tak všech dosavadních zkoušek, které student absolvoval na své původní fakultě. Student, který se rozhodne v průběhu studia (ale vždy po ukončení ročníku) studovat na jiné lékařské fakultě v ČR, může tak učinit po druhém a čtvrtém ročníku bez toho, že by mu chyběla výuka některého předmětu. 3. LF UK se nebrání přijetí (přestupu) do jejího curricula ani do druhého a čtvrtého ročníku, pokud student splní stanovené podmínky (tj. např. přijetí do II. ročníku je obvykle spojeno s přezkoušením z předmětů přednášených v rámci Modulu B v prvním ročníku).

Pokud chce studovat na 3. lékařské fakultě UK student lékařské fakulty ze zahraničí s uznáním svého dosavadního studia na zahraniční univerzitě, postup je poněkud složitější. Po předložení dokumentů o dosavadním studiu ověřujeme přímo na jeho mateřské univerzitě doklady o studiu vyžádáním tzv. Sealed transcriptu. Rozhodující slovo, zda student bude na fakultu přijat nebo nebude přijat, má děkan fakulty. Děkan fakulty rozhodne i o ročníku, do kterého studenta přijme. V těchto případech se tedy postupuje individuálně.

Ročně žádá o možnost studia na 3. lékařské fakultě, s možností uznání dosavadního studia na zahraniční fakultě, 10 až 15 studentů. Studenti přicházející studovat na 3. LF oceňují většinou možnost účastnit se zajímavé výuky, přátelské komorní prostředí, možnost otevřené diskuse nejen na seminářích a praktických cvičeních, ale i na přednáškách. Velkou výhodou pro ně je i rozsáhlý areál Vinohradské nemocnice, ve kterém získávají jak teoretické, tak i praktické znalosti ve všech medicínských oborech již od prvního ročníku.

STUDENTSKÁ VĚDECKÁ A ODBORNÁ ČINNOST NA 3. LF UK

Richard Jelínek

Obligátní součást výuky na 3. LF UK tvoří tzv. povinně volitelné kurzy. Kurzy jsou jedno- či dvousemestrové a v jejich rámci je student povinen absolvovat celkem 150 výukových hodin (60 ve III. a 90. ve IV. ročníku). Studenti si podle svých zájmů vybírají zhruba ze stovky teoretických i klinických témat tak, aby bylo splněno hodinové pensum. Alternativou k povinně volitelným kurzům je studentská vědecká aktivita umožňující nadaným jedincům osvojit si řemeslné základy vědecké práce. Na rozdíl od povinně volitelných kurzů je tato aktivita založena na bázi čistě individuální – na domluvě školitele se studentem, který má o vypsání či osobně dohodnuté téma zájem. Školitel pak prvé krůčky svého eléva vede, kontroluje a vhodně usměrňuje jeho případné tvůrčí nápady. Studenti, kteří si volí namísto kurzů vědeckou aktivitu, se většinou rekrutují z volentérů a fiškusů, kteří již na ústavech či klinikách dobrovolně pracují a měli by tvořit širší základnu příštích adeptů postgraduálního studia doktorského. Osvojení si přístupů a řemeslné stránky vědecké práce již během základního studia se z hlediska ukončení aspirantury v předepsaném termínu 3, maximálně 4 let jeví jako nezbytné obzvláště u kombinovaných forem, kdy se doktorand zároveň připravuje ke klinické atestaci. Adepti pregraduální vědecké činnosti jsou pochopitelně mnohem svobodnější než jejich kolegové absolvující výběrové kurzy. Jsou však zavázáni k plnohodnotné prezentaci výsledků své práce na každoroční fakultní studentské vědecké konferenci, která je zcela oddělena od prezentace doktorandů. Studenti si jí řídí sami a podle dosavadních zkušeností tyto konference často po organizační stránce předčí obdobná setkání profesionálních odborných společností. Přednášky jsou hodnoceny porotou, která sestává zhruba z desítky nezávislých pedagogických pracovníků naší fakulty i sesterských organizací (včetně AV ČR). Každý z členů poroty hodnotí v bodovém systému 7 parametrů a jejich celkový průměr pak určuje pořadí při výběru delegátů na studentskou vědeckou konferenci celostátní. Způsob hodnocení je však třeba dále zdokonalit, určit, které proměnné jsou diskriminující a korigovat jejich váhu. Pro úroveň vědecké činnosti studentů jsou rozhodující nejen jejich schopnosti, ale podobně jako při studiu postgraduálním především kvalita a zájem školitelů. Alarmující skutečností je, že v posledních letech na 3. LF UK zájem o tuto náročnou formu výběrového studia klesá, přestože se počet studentů na fakultu přijatých každoročně zvyšuje.

POHLED STUDENTA

Jan Trnka

Jakožto student, který nastoupil přímo do nového curricula a neprošel žádným jiným systémem, mohu pouze popsat své dojmy, nikoli však mluvit o výhodách a nevýhodách. Důraz na seminární a praktickou výuku s sebou nese poměrně těsný kontakt učitele se studenty a umožňuje studentům do výuky aktivně zasahovat. Velmi brzké setkávání s pacienty a klinickými problémy zase ulehčuje propojení teoretických poznatků mezi sebou a ukazuje na jejich širší kontext. Změna struktury vyučovaných předmětů pomohla zařadit teoretické

poznatky i praktické dovednosti za sebe tak, jak to vyžaduje vědecké uvažování i klinická praxe, a nikoli jen podle encyklopedických (či učebnicových) hesel. Průřezové zkoušky pak tento integrovaný přístup zastřešují.

Bohužel ne všechno se zatím daří přesně podle původních úvah. Ekonomická situace fakulty neumožňuje omezit počet studentů tak, aby komunikace mezi učitelem a studentem byla vždy plodná. Ještě větší problém představuje velké množství studentů při výuce praktické, zejména u lůžka pacienta. Změna curricula se netýká zdaleka jen studentů a pro některé z učitelů je snad ještě větší výzvou. Velké integrativní zkoušky nejsou dostatečně vyvažovány průběžným hodnocením práce studentů. Logickým vyústěním restrukturalizace studia jsou problémy s učebními texty. Navíc některé části curricula stále trpí dětskými nemocemi a některá nelogická propojení a rozdělení by bylo možná třeba znovu důkladně promyslet.

Nové curriculum je jistě změnou zásadní a nikdo zřejmě nepochybuje o jeho oprávněnosti. Aby se však všechny jeho potenciální výhody mohly dostatečně rozvinout, je třeba nepolevovat v práci na něm a za vydatné pomoci evaluace výuky jej trvale vylepšovat.

POSLÁNÍ

RADY
VLADAŘŮM

Niccolo Machiavelli

O ministrech. Komu naslouchat a kdy

Výběr vhodných mužů pro důležité funkce ve státě má nemalý význam. Podle jejich kvalit bývá posuzován i panovník. Jsou-li špatní, nestojí ani panovník většinou za nic, a naopak, obklopí-li se schopnými muži, každý ho má za muže na svém místě, protože umí rozeznat skutečnou hodnotu od pozlátka.

Způsobilství či nezpůsobilství člověka pro vykonávání určité státní funkce lze předem odhadnout podle těchto tří podmínek: buď rozumí své věci sám a nikoho dalšího nepotřebuje, nebo si umí dát od jiných schopných poradit, anebo sám nedovede nic posoudit, ničemu nerozumí – a ten není k ničemu.

Poznat, zda může být někdo dobrým ministrem, lze snadno a takřka neomylně podle základního měřítká: myslí-li vždy a ve všem hlavně na sebe a svůj prospěch, pro takovou funkci se nehodí. Muž ve službách státní moci nikdy nesmí myslet na sebe, ale na prospěch země a vladaře a projednávat státní záležitosti s ním. Na druhé straně si musí panovník dobrého ministra umět vážít, nesmí ho přehlížet, má ho vyznamenávat a patřičně oceňovat, aby si ho zavázal vděkem k věrnosti a oddanosti. Jen tehdy, nasytí-li jeho tíživost i přirozenou lidskou touhu po přiměřené životní úrovni, bude mu sloužit dobře a odpovědně, protože bude vědět, že každý možný převrat ohrozí nejen panovníka, ale i jeho.

Jsou-li ministři čestní a vládce uznalý – mohou se na sebe vzájemně spolehnout a důvěřovat si. Nechová-li se však jedna ze stran podle tohoto pravidla, určitě na to doplatí.

Každý dvůr obchází smrtelné nebezpečí patolízalství a pochlebování a odolat mu dokáže jen strýzlivý muž a dobrý znalec lidských povah. Ti, co se příliš zabývají sami sebou a vlastními skutky, podléhají snadno sebeklamu, a nejsou tudíž imunní ani vůči lichocení. Je jen jeden způsob, jak se nestat jeho obětí – dát lidem najevo, že tě pravdou neurazí. To ovšem neznamená, že si může přijít kdekdo a vykládat vládci bez obalu, co ho napadne. Takový pán přijde o vážnost jedna dvě.

Moudrý volí vždycky střední cestu: radí se jen s úzkým kruhem vyvolenců, a to ještě jen tehdy, když on sám chce. Má se dovolávat jejich názoru ve všem důležitém a chovat se k členům rady tak, aby je podněcoval k co největší otevřenosti, ale pak má rozhodnout sám a na svém postoji setrvat. Kdo dopřává sluchu kdejakému snaživci, mění svá rozhodnutí kam vítr tam pláští, ten je všem lidem pro smích. A kdo podléhá tomu, co sám chce slyšet, nedopadne líp.

Páter Luca, vyslanec císaře Maxmiliána, jednou utrousil, že se Jeho Veličenstvo nikdy s nikým neradí, nicméně že stejně nerozhoduje podle svého. Chová se tedy právě opačně, než já doporučuji. Je to tajnůstkářský vládce, který mlčí o svých plánech a mínění druhých ho nezajímá. Když pak svá rozhodnutí začne uvádět ve skutek, v jeho okolí se proti nim zvedne odpor a on, nevěda kudy kam, od nich částečně nebo úplně upouští. Nikdo však neví, co vlastně chce, co sleduje a na jeho slova není spolehnoutí.

Panovník se má radit ve všech důležitých záležitostech, trpělivě vyslechnout i protichůdná mínění, dát najevo hněv, když vycítí klíčování, ale na druhé straně si počínat tak, aby nepovolným rádcům zašla chuť.

Mnozí se domnívají, že vladař vděčí za svůj úspěch dobrým rádcům. To je velký omyl. Kdo sám není moudrý, nedá na dobré rady. Výjimka potvrzuje pravidlo, a to tehdy, odevzdá-li se do rukou jediného mimořádně schopného muže. V tom případě však dlouho vládnout nebude a jeho vyvolenec ho zbaví trůnu. Neschopný panovník nic nespraví ani tím, že se bude radit s jinými, schopnějšími, protože nebude vědět, jak s jejich názory naložit a sladit je, neumí oddělit zrna od plev a prohlédnout, kdy sledují vlastní zájmy. Je třeba brát lidi takové, jací jsou, a vědět, že jsou dobří jen tehdy, přiměje-li je k tomu nutnost. Proto platí, že dobrá rada nedělá dobrého vládce, ale naopak že moudrý vládce je prapříčinou a původcem dobrých rad.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty. Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení

a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

Pamětní medaile 3. LF UK

M. Anděl

V. Bělohradský

T. Brod

M. Frass

V. Havel

H. Illnerová

R. Königová

D. Marx

P. Příhoda

Z. Svěrák

I. Wilhelm

Z OBSAHU:

Akademie

Evropa

Profily

Studenti

Univerzita

Vzdělanci

Zdravotnictví

VITA NOSTRA REVUE

12. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 15. 5. 2003

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUO VADIS

Quo vadis, Europa (V. Havel, V. Bělohradský, P. Demeš).....	4
Vysoké školy ve Finsku.....	10
R. Špok: Zdravotnictví a Evropská unie	12
J. Slípka: Mladí zdravotníci a EU	13
J. Weiser: Chci se tam vrátit.....	14

STUDIA

UK slavila 655. výročí	16
I. Wilhelm: Je naše vysoké školství českým národním zájmem?	16
J. Pešek: Společný evropský akademický prostor	19
H. Illnerová: Jak obstojí česká věda v Evropské unii	24
VNR se ptá H. Illnerové.....	27

RES PUBLICA

Z. Vostracký: Úloha vzdělanců ve společnosti	30
S T. Brodem: Občan je šlechtic moderního státu	36
Z. Svěrák: Jsme takřka zbabělí, ale umíme se sobě zasmát.....	43
M. Fleissigová: Jak se nenaučit Polednici	47

PROFILY

Křest patofyziologie.....	50
Prof. M. Frass v Praze.....	52
Mám ráda překážky, přiznala R. Königová	54

ALMA MATER

R. Jelínek: Za studentskou vědeckou konferencí 2003.....	60
Z. Bazalová: Antitumagenní účinky diallylsulfidu v Amesově testu	60
I. Galandáková: Úžinové syndromy.....	61
R. Charvát, J. Krulík: Poranění pánve a pánevních orgánů následkem dopravních nehod a pádů z výše	62
Brigáda v Hoříně.....	64
Jarní čaje v Trimeđu.....	66

ZDRAVOTNICTVÍ

Z jednání zástupců LF.....	70
D. Marx: Chyby při poskytování zdravotní péče.....	70
D. Fousková: Zdraví, člověk, kultura	76
P. Příhoda: Bioetická vnímavost v dnešní české společnosti	78

TEXTY

N. Beránková: Petronila, Mé velké já	83
M. Kratochvíl: Pohádka o Hvězdičce	87

POSLÁNÍ

M. Anděl: Velikonoční zázrak.....	94
-----------------------------------	----

Kresby: Der praktische Universal Ratgeber. Verlag von Ernst Janson.

QUO VADIS

EVROPSKÉ NADĚJE,
POCHYBNOSTI A ZKUŠENOSTI

Quo vadis, Europa

Forum 2000, Obecní dům v Praze, 15. 5. 2003

Rozpravy významných intelektuálů, politiků i umělců o globalizaci, které pod názvem Forum 2000 zahájil Václav Havel ještě jako český prezident v roce 1997, se po jeho odchodu z Hradu přesunuly do podhradí a částečné změny doznalo i jejich zaměření. V projektu Mosty přes globální propasti se setkávají představitelé odlišných názorových proudů; například 15. května v Obecním domě v Praze hovořili o perspektivách našeho světa dle jak eurooptimisté, tak euroskeptici.

VÁCLAV HAVEL: Důstojné místo ve světě

Je Evropa jedno politické těleso, jedna politická entita? Nebo není? Mám dojem, že v podstatě je jedním politickým tělesem. Možná to souvisí i s tím, že je poměrně malá, ale je propojena s ohromným kontinentem asijským a africkým, a z druhé strany je oceán. A když jedni utíkali před druhými nebo hledali nové místo, nakonec skončili v Evropě a dál nemohli. Proto možná má Evropa tak nesmírně bohaté dějiny, tak složitou strukturu tradic duchovních, různých národů a kultur a obyčejů.

Podíváme-li se na dějiny Evropy, jsou to vlastně dějiny pokusů o vybudování menších či větších říší. Všechny pokusy měly jedno společné – byly více či méně založeny na násilí a na převaze. Evropskou unii na tomto historickém pozadí cítím jako první pokus toto politické těleso zorganizovat cestou mírovou, demokratickou, založit ho na principu vzájemného respektu, na demokratických mechanismech. Od prvního vznikání evropské integrace po druhé světové válce jsme, navzdory dramatickým věcem a rozdělení světa, byli svědky relativního míru v Evropě. Je to tedy takto veliký a významný pokus a připadá mi nesmírně krátkozraké připustit si myšlenku, že se ho vůbec nemusíme účastnit. To se vždycky může obrátit jen a jen proti nám.

Toto zvláštní soustátí, jakkoliv se bude vyvíjet, mělo by být v každém případě velmi opatrné na to, aby **respektovalo identitu svých vlastních součástí**. Neboť v tom je právě vtíp celého procesu, že vzniká těleso jediné, ale bohatě strukturované a založené na vzájemném respektu. To znamená, že ve struktuře samotných orgánů musí být zohledněno jejich rozhodování nejen tím, jak jsou jednotlivé země veliké či hospodářsky a politicky silné, ale musí být zohledněna i identita, byť by to byla identita národa malého a nepříliš rozvinutého.

Často se mluví o tak zvané ztrátě státní suverenity. Ta věc vyvolává na mé tváři lehký úsměv. My žádnou suverenitu v podstatě nemáme. Vždyť **v tomto globalizovaném světě nemůže stát ležící uprostřed tak rozvinutého prostředí, jako je Evropa, mít nějakou totální suverenitu**. Nevíme, jestli vodovod, který nám přivádí do koupelny vodu, nepatří nějakým arabským šejkům. Budujeme průmyslové zóny, kde nabízíme kus své země nějakým

cizím zájemcům. Místo abychom zvelebovali průmyslová předměstí, zabíráme dál a dál hezkou zemi, budujeme tam vodovody pro kohosi, kdo pak bude tady působit. Ti hokejisté: člověk už neví, zda hrají za Gambrinus, Škodou či Coca-Colu, proti komu hrají, a už vůbec neví, komu patří... V tomto světě mluvit o jakési hrdé státní suverenitě a nepostupování kompetencí mně připadá lehce absurdní. Musíme svět vzít na vědomí, reflektovat ho a nalézt v něm své důstojné místo. Tvářit se, že není, je absurdní.

Domnívám se, že vše, co je výhodné řešit ve větším prostředí, než je třeba stát, má být v tomto prostředí řešeno. Nemáme se trápit otázkou suverenity. My se máme trápit spíše **otázkou důstojnosti vlastního chování**, jakýmsi samozřejmým sebevědomím. A toho já nalézám pramálo – a jeho nedostatek se nevykompenzuje siláckými řečmi o jakési suverenitě, kterou nám zlý Brusel chce odejmout.

On totiž existuje již po několik staletí dosti silný **vztah k ideji národního státu**. Do jisté míry se však z té ideje začíná stávat trochu již předmět kultu na jedné straně a jakási starožitnost na straně druhé. Mám dojem, že pomalu končí éra, kdy nejvyšší hodnotou všeho byl národní stát. Samozřejmě, že národní státy existují a budou existovat dál – doufejme, že budou vzkvétat a budou demokratické. Ale v mnohovrstevnaté lidské přítomnosti na této zeměkouli je to pouze jedna rovina. Je rovina obce, zaměstnání, regionu a mnoho dalších rovin a existuje i rovina jakýchsi nadstátních regionů. Můžeme pozorovat, jak právě díky globalizačním procesům stále nabývají na významu větší regionální svazky, které se tvoří a kam se přesouvá část kompetencí či rozhodování z národních států.

To má však i jiné důsledky. Stát je dílo lidské a člověk je dílo boží. Mohou být extrémní situace, kdy respekt k lidským právům a svobodám převáží nad respektem k státním útvarům. To byla další poznámka.

Nemám rád, když se některé problémy, které jsou složité, zjednodušují tím, že se etnizují. Celý **amerikanismus je z velké části zkratkovitým způsobem myšlení**. Je to simplifikace, protože je to snadněji srozumitelné. Etnizovat všechny problémy nadnárodních společností, globální problémy, nebezpečí, rozpory, svádět všechno na Ameriku mně připadá velmi nebezpečné. Vždyť to, co kritizujeme jako amerikanismus, existuje na celé zeměkouli. Dokonce i prapůvodní počátky novověkého rozmachu nejsou v Americe, ale v Evropě. Vždyť to je jen rozvinutým kusem našeho evropanství a to celé obepíná naši zeměkouli.

Podobně si myslím, že je stejnou simplifikací říkat, že Evropská unie je zdroj byrokratismu. **Byrokratismus** mě nesmírně rozčiluje a vadí, a to český, evropský, americký a jakýkoliv. Opět je to součást obecného civilizačního vývoje, a to jeho velmi nebezpečná součást. Všimněme si například, jak roste počet těch, kteří nic netvoří a pouze něco zprostředkovávají. Mezi ně patří i byrokracie a různé instituce na byrokracii navazující. To je opět problém obecnější. Vyznat se kupříkladu ve spleti českých zákonů je možná náročnější než se vyznat v právu evropském. Opět je to zjednodušení podobné svádění všeho na Ameriku.

Má poslední myšlenka se týká globálního vývoje: Pakliže jsou opravdu jeho prapůvodní zdroje v této naší části světa, v Evropě – a posléze to přerostlo v euroamerickou civilizaci, v tak zvaný Západ, a pak to vtisklo svoji podobu celé zeměkouli, a jestliže to má své nebezpečné rysy, nespočívá perspektivní úkol Evropy právě v tom to celé zreflektovat, a nikoliv vyvážet

do světa pomoci násilí, jak to Evropa dělala v éře kolonialismu? **Vyzařovat příkladem. Být inspirací** v tom, že lze ctít krajinu, životní prostředí, nadřadit kvalitu života kvantitě, že nepřetržitý růst hrubého domácího produktu není tak důležitý jako to, aby se lidem hezky žilo v hezkých městech. Je tisíc a jedna věcí, které je možno dělati lépe – a nepodléhat té strašné diktatuře konzumu a reklamy – umět šetřit energií atd. To všechno lze. A kdo jiný by s tím měl začít než ten, kdo byl kdesi u zrodu těchto dvojsmyslných dějinných pohybů. Není v tom velký úkol Evropy na další desetiletí?

VÁCLAV BĚLOHRADSKÝ: Evropa za hradbami impéria

Děkuji za možnost vyjádřit před tak evropským publikem své hluboce **pesimistické přesvědčení** o historických šancích Evropy dnes. A pokusím se zdůvodnit svůj pesimismus. Rámecem mého pesimismu je to, že od roku 1992 se Evropa stala poslední velkou stavbou komunismu v tom smyslu, že pracuje s pojmem základna a nadstavba. Takže nejdřív se zavádí euro, aby se lidé přizpůsobili. Nebyla žádná debata o zavedení eura, nebylo žádné referendum. Podobně se postaví mrakodrap v Bruselu, který se nazve Palais de Justice, ale o evropské spravedlnosti toho víme v podstatě málo. A jediní soudci, kteří zatím pracují, jsou ti, kteří kontrolují náklady na tu stavbu. Prostavěly se strašně peníze.

Nevěřím v pevnost staveb, které jsou postaveny na té marxistické distinkci: základna-nadstavba. Nevěřím, že vědomí má v historii funkci dobíhat nadstavbu, kterou nějaká osvícená menšina nejdřív postaví. A máme-li se poučit z našich dějin, pak musíme říct, že vědomí se vždycky vzbouřilo proti takto postavené základně. Toto je rámec mého pesimismu: **Maastrichtem se Evropa stala poslední velkou stavbou komunismu** založenou na distinkci, na rozdílu mezi základnou a vědomím a na jakési hluboké důvěře v základnu.

Milovali jsme v 80. letech výraz Václava Havla „intence života“ a „intence struktur“ a boj struktur s intencemi života. A víme, že nakonec intence života v jistém smyslu zvítězily a že legitimní jsou pouze ty struktury, které jsou výrazem těch intencí života. Můj dojem je, že od Maastrichtu došlo k takovému zrychlení budování evropské jednoty, která ovšem se děje na úkor tohoto přesvědčení. Že jsme přijali jakousi marxistickou metodologii víry v základnu. A proto taky rozšíření se neděje na úkor evropské jednoty, ale místo prohloubení evropské jednoty. Je to jako když se rodina, která se cítí být vratká, rozhodne mít dítě. Že tím, že rozšíří tu rodinu, tak se nějak i rozřeší problémy, které mají. Ukázala se okamžitě slabost této strategie v okamžiku, kdy se Evropa rozpadla v důsledku irácké krize.

Ten **rozpad je velmi hluboký**, protože nelze přece hovořit beztrestně o potrestání Francie, o potrestání jednoho z členských států, aniž by byla nějaká solidarita vůči tomuto státu. Ta solidarita v podstatě není. Rámec mého pesimismu tedy je, že od Maastrichtu převládla ta idea, že budeme budovat základnu, budeme dělat euro a pak vědomí lidí doběhne. Ale vědomí lidí nerado dobíhá základny. Obvykle je pak nechá chátrat.

V románu Muž bez vlastností Roberta Musila jeden z politiků, hrabě Leinsdorf, říká, že Rakousko bylo školou. Do té školy pravda nikdo nechodil, ale přesto to byla velká šance. On tím postihl jednu ze základních funkcí **moderního národního státu, byl školou. Předcházela**

vzniku národa, národy neexistovaly, národy si vytvořily moderní národní státy.

V těch školách, ve svých národních státech, se evropské národy naučily za prvé: Co to je národní jednota – vybudoval se veřejný prostor, komunikace, národy se sjednotily – za druhé, národní státy byly rámcem participace. Všechny národní státy v Evropě nakonec došly k jakési formě účasti na moci. Za třetí: všechny ty národní státy zařadily své národy do nějaké mezinárodní dělby práce. A za čtvrté: vyřešily sociální problémy. Jen ty státy v Evropě se nevyvinuly k nějaké formě totalitarismu, které dokázaly být touto školou – vyřešit tyto čtyři základní otázky.

Dnes používáme slovo **globalizace**, abychom řekli, že národní školy už nestačí plnit pedagogickou funkci. Už nejsou schopny sjednocovat, plnit tyto funkce. Sociální stát už nemůže být jenom národním sociálním státem. A tak jsme věřili, že vznikne nějaká globální občanská společnost, na základě multilateralismu, že OSN se stane základním nástrojem řešení problémů v post-nacionální éře. Ve skutečnosti se před námi vynořil nový politický fenomén – **americké impérium**. Slovo impérium ve slovníku znamená především vrchní, svrchovaná moc. Především vojenskou moc. Všechny ostatní moci pak jsou pouhé otestas, tedy moci lokální. Ale důležité v otázce impéria byl rozdíl mezi „uvnitř“ hradeb Říma a „vně“ hradeb Říma – „imperium inter pomerium“ a „imperium extra pomerium“. Uvnitř hradeb Říma bylo impérium omezeno kompetencí ještě jiných institucí, ale vně hradeb Říma, jako extra pomerium, už vystupovalo jen jako centralizovaná, jednoznačná vojenská moc. To, co je na dnešní situaci naprosto zásadní, je **že Evropa se vyskytla extra pomerium, za hradbami, mimo impérium**. Západ se rozpadl z tohoto hlediska.

Umí Evropa reagovat na tuto situaci? Je schopna představovat nějakou alternativu? Budovat nějakou novou jednotu Západu? Mé přesvědčení je, že ne, že naopak rozšířením se schopnost Evropy reagovat na tuto situaci snížila. Evropa se rozpadla politicky proto, že věří v základnu, v to, že vědomí doběhne. Ukázalo se, že chybí něco, co bychom nazvali sjednocující politickou kulturou, sjednocující intencí Evropy, sjednocující ideou Evropy. A tato situace je podle mého soudu **největší krizí, kterou po roce 1989** Evropa prožívá. A podle svého současného, nešťastného zvyku se hodně kamufluje vážnost krize – toho, že se Evropa ocitla extra pomerium a že na to není připravena.

Dovolte, abych tuto svou pesimistickou reflexi zakončil jen dvěma otázkami. Může Evropa ještě vážně usilovat o to, aby byla globálním hráčem? Není už pozdě na něco takového? Jediný legitimní úkol Evropy je rekonstituovat jednotu Říma, jednotu Západu, restituovat nějaký dialog nebo udělat znovu nějaký dialogický rámec, vybudovat znovu nějaký dialog v našem politickém rozhodování. Ale naléhání na to, že sjednocením bude Evropa globálním hráčem, to mně připadá stejně zpozdilé – Evropa je z tohoto hlediska stejně překonaná jako národní stát. Evropa nemůže být nástrojem, nemůže být globálním hráčem, který může konkurovat řekněme Číně nebo Americe. Jediné, o co může usilovat, je sjednotit ve skutečnosti logiku post-průmyslových společností a jejich vývoj.

Pokusil bych se na závěr zformulovat přece jen jakousi ideu Evropy a evropské situace, ve které se nacházíme. Po celou studenou válku se používal výraz „otevřená společnost“, kterou zformuloval a slavným způsobem prosazoval Karl Popper. Otázka je, co to je otevřená společnost. Otevřená společnost není jenom konkurence. **Otevřená společnost v evropském**

smyslu je právě ten neustálý spor mezi intencemi života a intencemi struktur, ten otevřený veřejný prostor, v němž hraje velkou roli literatura například. Evropa nikdy nepřijala tu zjednodušenou masovou americkou kulturu, ale je **jakýmsi kulturním hegemonem**. Jen v Evropě, v evropských veřejných národních prostorech hraje literatura tak obrovskou roli. V tom smyslu, kdy Solženicyn při svém projevu u Nobelovy ceny řekl, že jen literatura nás učí žít ve skutečné jednotě a prožívat nějakou vzájemnou solidaritu. Takže je tu jakási zvláštnost Evropy, a to je tato otevřená společnost, která není jenom konkurencí mezi výrobky, ale která je pokusem jednat vůči sobě, nevěřit na vědomí, které dohání základnu, ale věřit na jeho samostatnost a předchůdnost vůči všemu ostatnímu.

PAVOL DEMEŠ: Slovenské dozrávání

Na slovenském příkladu a jeho snaze integrovat se do Evropské unie je možné pozorovat, že **evropská integrace** představovala za uplynulých deset let vývoje na Slovensku základní **modernizační faktor**. Myslím si, že evropské sjednocování nebo příprava Slovenska do Evropské unie způsobily za prvé společensko politické dozrání země, kdy se instituce a správa, politické i občanské instituce, musely přizpůsobovat čemusi, co je evropské. Evropské sjednocování znamenalo pro Slovensko dozrání především zahraničně politické – hledání vztahů k sousedům, kladení si otázek, co vlastně Evropa je, a jaké místo má v něm tato malá země mít... Je možno říci, že vize Evropské unie či vize členství Slovenska v Evropské unii způsobila v zemi také **nárůst občanského sebevědomí** a občanské obratnosti. Toto jsou takové hlavní faktory vnitřní dynamiky, kdy na příkladu Slovenska je možné ilustrovat, jak vize včlenění se do Evropské unie pomohla v jeho modernizaci.

Dále je možné říct, že idea evropského sjednocení či vstupu Slovenska do Evropské unie je za posledních deset let **nejkonsenzuálnějším tématem** na Slovensku. Na tomto tématu se shodnou takřka všichni. Na Slovensku neexistuje relevantní politická či společenská síla, která by měla vytvořený a jasně artikulovaný koncept europesimismu či zdůvodnění, proč ne do Evropské unie. Neznamená to, že vždycky přesně víme, o co jde, ale na Slovensku není žádná relevantní politická strana v parlamentu či nějaká společenská organizace, která by byla schopná v tomto směru artikulovat europesimistický koncept.

Myslím si, že k tomu jsme na Slovensku dospěli díky specifickému vývoji v listopadu 1989. Ty první dva roky se nesly diskuse na téma státoprávního uspořádání – jestli spolu s Českou republikou či ne. Nakonec ten diskurs vedl k parlamentnímu rozdělení státu, ale potom jsme měli cosi, co ostatní středoevropské státy neměly. Totiž období zvláštního politického fenoménu, který se u nás nazývá **mečiarismus**.

Na Slovensku se demokratickým způsobem dostali k moci lidé, kteří jednoduše začali porušovat pravidla hry. To bylo jakousi velkou školou demokracie – mnohými politiky obrácenou, zvažovanou a ukazovanou v různých polohách... Ale my jsme věděli, že jsme osm let měli nedemokratický vývoj. Přesně jsme věděli, co to obnáší. Zažili jsme formu státního terorismu, kterou si další středoevropské státy nezažily. My jsme si museli svobodu opět nějakým způsobem vyvdorovat.

Otázka evropských hodnot je proto snad Slovákům lépe srozumitelná, protože jsme studovali zvláštní druh literatury, které se říká **demarše**. Dostávali jsme demarše od Evropské unie, od Evropské komise, Parlamentu – o tom, že jsme se odklonili od toho, co je evropské, demokratické, co by nás diskvalifikovalo z členství. Museli jsme se v tomto směru pokoušet o nápravu.

Toto období bylo i školou o tom, co to jsou **vztahy se sousedy**. Díky vizi o Evropské unii jsou, myslím, vyřešené slovensko-maďarské vztahy, dneska už nejsou problémovou věcí.

Další téma, které se nám podařilo v období mečiarismu lépe pochopit, je zásah do vnitřních záležitostí států. Totiž před volbami v roce 1998 nebo i před loňskými parlamentními volbami hodně zemí, Spojené státy i Evropská unie, v mnohém pomáhalo – kritikou, finančně, nejrůznějšími způsoby upozorňovat na hlavní rizika pro pozvání či nepozvání Slovenska. V tomto ohledu jsme si museli znovu mnohokrát položit otázku, co je naší suverenitou, do čeho nám někdo může nebo nemůže hovořit. Nakonec nám potom toto období také pomohlo lépe **pochopit úlohu států, politických stran a občanské společnosti**.

Vzhledem k tomu, že Česká republika a další visegrádské země začaly vyjednávat o dva roky dříve, museli jsme jednoduše nabrat více odvahy a dohnat země, které jsou dnes na vstup připravené. Tak, abychom zajistili soulad s kapitolami, podmínkami a podobně.

V metaforickém, sportovním náznaku to můžu popsat jako „**po boxerovi maratonec**“ – a ten dovedl s celou politickou, ale i občanskou garniturou zemi tak daleko, že dnes jsme na prahu Evropské unie.

Transatlantické vztahy Evropa-Amerika, to je nevyhnutelný předpoklad toho, abychom se vypořádali s mnohými problémy, které v Evropě máme – na Balkáně, v zemích bývalého Sovětského svazu. Evropa samotná, jsem přesvědčen, bez spolupráce se Spojenými státy, má malou šanci se s tím dostatečně vypořádat a s mnohými dalšími problémy, které se ještě na evropském kontinentě vyskytují.

Irácká krize ukázala a v mnohém obnažila, že vše je mnohem komplikovanější a že integrace nebude tak jednoduchá, jak jsme si představovali. Problémy se ukázaly i uvnitř současných členských států a aspirantských zemí. Myslím si, že před námi stojí více úkolů, jak dosáhnout toho, aby si Evropa vytvořila vyvážený vztah se Spojenými státy, a to ve jménu vlastních zájmů a vlastního klidného vývoje. Ale i ve jménu toho, aby se transatlantická spolupráce, globalizace a celosvětová situace vyvíjela klidným, a ne krizovým způsobem.

Jsem přesvědčen, že země střední a východní Evropy, které do EU vstoupí, mají velkou šanci být **katalyzátorem dialogu mezi Evropskou unií a Spojenými státy** a že tyto nové země díky svému „drajvu“ přinesou také nová témata, náměty do unie a trochu ji rozpohybují. Česká i Slovenská republika minimálně tím, že ji budou učit hrát hokej.

Rozhovory o Evropské unii

Vysoké školy ve Finsku

Další z univerzitních Rozhovorů o Evropské unii, pořádaných Carolinem a Institutem mezinárodních studií FSV UK, se konal ve středu 23. dubna v pražském Karolinu. Na rozdíl od prvního z těchto rozhovorů, který se týkal vysokoškolské politiky Německé spolkové republiky, měli účastníci tentokrát příležitost vyslechnout zajímavé informace od finského velvyslance Risto Rännäliho a expertky finského ministerstva školství Anity Lehikoinen.

K tomu je třeba podotknout, že Finsko se svými 5 miliony obyvatel patří k menším evropským státům a proti Německu není členem evropského společenství od samého počátku, ale až od r. 1995. Přestože tedy patří k novějším členům a k menším státům, bývá nám dáváno za vzor, jak se skvěle zařadilo do EU. Doplňme, že Finsko dosahuje vyššího HDP než naše republika a že jeho obyvatelé se dožívají většího věku, než je tomu u nás – střední délka života u mužů činí 73 let (u nás 70) a žen 81 roků (ČR 77).

Jak ale uvedl velvyslanec Risto Rännäli, ještě na počátku devadesátých let byli Finové proti Evropské unii; svůj názor začali měnit, když v Rusku došlo v roce 1991 k pokusu o komunistický puč a ještě výrazněji na ně zapůsobil o tři roky později volební úspěch ruského „Finožrouta“ nacionalisty Žirinovského.

Právě tato bezpečnostní hlediska pak současně s argumenty ekonomickými – nadějí na větší vývoz, zlepšení životní úrovně, vyšší zaměstnanost - byla silnými důvody pro vstup do Evropské unie. Odpůrci integrace používali podobných argumentů, ale hodnotili je opačně – měli obavy z potíží zemědělců, ze ztráty samostatnosti, suverenity, projevíly se i obavy z cizinců a z poškozování životního prostředí.

K úspěchu Evropanů v referendu značně přispělo zřízení informačních center, kde lidé kladli podobné otázky, jaké můžeme slyšet i my v ČR: zajímali se např. kolik bude členství v EU stát, jak drahé budou potraviny, kam bude ukládán jaderný odpad a zda lze z EU vystoupit. Nakonec Finové v referendu se pro vstup do Evropské unie vyslovili – hlasování se účastnily tři čtvrtiny voličů, pro byla nadpoloviční většina.

Paní Anita Lehikoinen sdělila, že ve Finsku je v současné době 20 univerzit a 29 odborných vysokých škol, na všech lze studovat bakalářské, magisterské a doktorandské programy. Dále uvedla, že finští studenti mohou studovat bezplatně, cizinci dostávají podporu od státu v případě, že před studiem na finské vysoké škole minimálně dva roky ve Finsku pracovali. Z další diskuse vyplynulo, že i finské vysoké školy se potýkají s některými obdobnými problémy jako školy české: nutnost usilovat o zkrácení doby studia u tzv. „věčných studentů“, nejednotnost přijímacích zkoušek a počet přijímaných studentů - někteří finští uchazeči se prý jen těžko vyrovnávají s tím, že ve velké konkurenci (především u uměleckých směrů - dirigování, design) jsou ke studiu zvoleni ty nejtalentovanější. Většinou jde o cizince.

Jedním ze zajímavých dat, která paní Lehikoinen uvedla, bylo první místo Finska (spolu s Nizozemím) v počtu nabízených možností studia v angličtině. Podotkla, že malé národy

s mateřským jazykem, kterým hovoří jen malá skupina lidí, mají v EU situaci o něco těžší než např. státy s většinovými jazyky (němčina, francouzština apod.), a proto je výuka v AJ a příprava těchto programů nutností, jak obstát v konkurenční nabídce jiných evropských vysokých škol.

Mluvílo se i o ekonomických aspektech vysokoškolského vzdělání. „V budoucnu stojí nejen před finskými vysokými školami nutnost zdůraznit marketinkovou oblast celé záležitosti, přestože vím, že slovo marketink nemají na akademické půdě příliš rádi. Je však nezbytně nutné proto, aby Finsko bylo zaznamenáno a registrováno na mapě evropského vysokého školství“, řekla A. Lehtikoinen.

Jiří Bayer: Rozečtená kniha (soutěž CVAK 2003)

Změní se něco v českém zdravotnictví po vstupu do Evropské unie a budou mít potom čeští zdravotníci lepší pracovní a životní podmínky? Co je čeká a nemine? Na tyto otázky hledali odpověď účastníci besedy, kterou pořádalo občanské sdružení ANO pro Evropu 6. května v Praze. Z příspěvků, které zazněly, nás mimořádně zaujaly poznámky R. Špoka, J. Slípky a J. Weisera. Proto je zde uveřejňujeme, ačkoliv v době redakční uzávěrky ještě zdaleka nebylo známo, jak české referendum o vstupu do Unie dopadne. V každém případě stojí za zamyšlení.

Radomír Špok

Zdravotnictví a Evropská unie

Vstup do Evropské unie neovlivní oblast zdravotnictví tak výrazně jako jiné sféry života. Jelikož Unie do fungování zdravotní péče příliš nezasahuje, můžeme se v jednotlivých členských zemích setkat s různými systémy financování zdravotního systému. Problémy, kterým zdravotnictví čelí, jsou však v celé Evropské unii podobné. Stárnutí obyvatelstva a dostupnost kvalitnější zdravotní péče totiž výrazně zvyšují náklady na fungování systému, který je ve většině financován z veřejných prostředků. S podobnými problémy se potýká i Česká republika. Nedokonalý výběr zdravotního pojištění či vysoké náklady na nemocniční péči jen přispívají k nízké efektivitě systému.

Ačkoli v porovnání s ostatními kandidátskými zeměmi je české zdravotnictví na vysoké úrovni a v průběhu devadesátých let došlo k výraznému zlepšení zdravotního stavu české populace (očekávaná délka života se zvýšila téměř o tři roky), průměru Evropské unie jsme dosud nedosáhli. Počet úmrtí v důsledku ischemické choroby srdeční, rakoviny a dopravních nehod je totiž stále výrazně vyšší než v zemích na západ od našich hranic. Pokud chceme tento stav vylepšit, vstup do Evropské unie nám v tom může pomoci.

Unie provádí politiku zaměřenou na veřejné zdraví, která je založena na třech základních principech – poskytnout co nejvíce informací o zdraví občanům, omezit zdravotní rizika (např. infekční choroby) a klást důraz na prevenci. Cílem této politiky není sladovat právní řády členských zemí EU, ale přispět svým dílem k ochraně zdraví jednotlivce i celé společnosti. V loňském roce byl přijat Akční plán v oblasti veřejného zdraví, který předpokládá v letech 2003 až 2008 investovat do této oblasti 312 milionů eur. Tyto prostředky budou čerpány na základě projektů, kterou mohou předkládat instituce ze zemí Evropské unie včetně České republiky. Obsahem projektů, z nichž mnohé budou navazovat na již probíhající aktivity, může být například výzkum v oblasti geneticky modifikovaných potravin nebo vlivu specifického elektromagnetického záření (mobilní telefony) na lidské zdraví. Vedle výzkumných programů Evropské unie podporuje a hodlá podporovat také různé informační kampaně zaměřené na boj proti neblahým jevům ve společnosti – alkoholismu a kouření, jakož i osvětové akce

– prevence rakoviny prsu nebo AIDS. Koordinace těchto aktivit ze strany Evropské unie tak může přispět ke zlepšení zdravotního stavu obyvatel. Na druhou stranu neočekávejme, že Unie vyřeší problémy českého zdravotnictví. Tento krok musíme učinit sami.

Radomír Špok, Institut pro evropskou politiku

Jaroslav Slípka

Mladí zdravotníci a EU

Když nám praotec Čech určil tuto část Evropy za vlast, tak si asi ani neuvědomil, že tím určil i přibližný střed Evropy. Byli jsme tedy Evropany už na samém úsvitu našich dějin, geografickým středem a jakýmsi kondenzačním jádrem celého tohoto starého kontinentu.

Není tedy divu, že jsme se stali v průběhu dějinného vývoje i jedním z kulturních center Evropy. Byla to určitě už zásluha našich předků, že se neizolovali, ale naopak otvírali renesančním vlivům evropské vzdělanosti, že tedy hlasovali pro Evropu tím, že přebírali to pozitivní, co jim post-antická jižní a západní část Evropy nabízela. Tak na základě zkušeností pařížské Sorbonny a italské Bologni mohla vzniknout první univerzita ve střední Evropě. Byla to Univerzita Karlova, která jako magnet přitahovala studenty z celé Evropy do Prahy. A tak se koncem 14. století počítalo v Praze na 10.000 evropských studentů. Není tedy divu, že to bylo v Praze v 15. století, kdy přichází moudrý český král Jiří z Poděbrad s myšlenkou spojených národů.

Bylo mým životním štěstím, že jsem mohl z té 655leté tradice prožít téměř 60 let v těsné symbióze s Univerzitou Karlovou jako její student a učitel. Nebyla to léta lehká v době, kdy mocní v této zemi nepřáli kontaktům s ostatními kulturami a naopak stavěli „pevnou hráz tzv.socialismu a míru“. Ani v této izolaci jsme ovšem nespali a udržovali jsme si své evropanství alespoň skulinami v té pevné hrázi.

Teprve když se před 14 lety otevřely hranice dokořán, jsme mohli bez obtíží a strachu na vlastní oči poznávat, co jsme zameškali a kam se ubírá pokrok, nesvázaný jednotnou oficiální ideologií. Velmi rychle se s obnovenou demokracií ztotožnila studující mládež, která získala náhle motivaci ke studiu jazyků a k cestování. Tisíce se jich rozjíždí o prázdninách do různých evropských států a vracejí se nám jako Evropané a světoobčané. Naše zdravotnická mládež poznává nejen zdravotnická, ale i sociální zařízení ve vyspělé Evropě, poznává, že důkladné znalosti medicíny a špičková zdravotnická technika musí sloužit k pokorné službě všem lidem. Přivázejí si nejen zkušenosti, které uplatňují doma, ale i poznání, že nikde není nic zadarmo, že onen pokrok je vykoupen cílevědomou prací, že není jen právo, ale i povinnost. Uvědomují si však také s hrdosí vysokou úroveň našich vysokých škol a nebojí se, že neobstojí v evropské konkurenci, která jim přinese nejen výhody, ale i těžkosti. Tato mládež je naší nadějí do budoucna a tito studenti už dávno hlasovali a budou vždy hlasovat pro Evropu.

Prof. MUDr., RNDr. Jaroslav Slípka, DrSc., Lékařská fakulta UK Plzeň

Jaroslav Weiser

Chci se tam vrátit

Podél naší hranice je řada jam zaplněných vodou, kde stály ještě nedávno sloupy nesoucí železnou oponu. Díky ní se přerušil souvislý vývoj evropské společnosti na našem území. Vyhybnuly morální zásady občanské společnosti, morální kodex, který platil i bez detailní podpory zákonů a jejich klíčků. Chci zpět do světa, kde stále ještě platí staré normy. Chci zpět do světa, kde jsou čisté záchody i ve veřejných prostorách, vlacích i nemocnicích, kde se dveře zavírají na kliku, a ne na petlici nebo špagátek, kde nikomu nepřijde, že by ukradl roli klozetního papíru nebo ručníky hned, jak (a pokud) je tam dají. Do světa, kde vyšší cena za práci znamená, že byla provedena v perfektní kvalitě a že vykonavatel díla za ně nese záruku a bezplatně ji předělá, když se rozpadne hned po odevzdání.

Předcházení nemocím je věcí organizace. Evropa je společný uzavřený prostor a jeho zdravotní situace záleží na společné a srovnatelně kvalitní péči. A záleží nejen na vrcholových výkonech, ale na každodenní praxi a ta se posunuje cestou drobných zdokonalení a drobné soutěže. V této soutěži jsme již ušli hodný kus cesty. A je třeba, aby vývoj a soutěž pokračovaly. Proto není sporu, že jediná cesta je cesta do Evropské unie.

Dnes se argumentuje vyhlídkami na snížené dotace, na zvýšenou konkurenci a nedostatek příležitostí pro jednotlivé skupiny naší společnosti po přechodu do Evropské unie. Dobře, ať ti, kteří se spoléhají na to, že je bude živit přídavek na děti a sociální podpora a oni že budou sedět u cesty a nastavovat ruku, ať ti tedy hlasují ne. Ale proč by se mezi ně řadili pracovití, pilní a vynalézaví, kteří vždy v svobodných poměrech překvapili svojí schopností najít cestu pro sebe a řešení těch mnoha složitých situací. Pokud naříkáme na špatně vyjednané vstupní podmínky – jsou tak špatné, jak špatní a lajdáčtí byli naši vyjednávači. Ale měnit se to dá jedině účastí na společném budování Evropské unie. Náš národ tradičně uvádí své svaté a má seznamy významných domácích koryfejí. Ale chybí mnohem delší seznam našich úspěšných emigrantů, ať již založili první americkou záložnu nebo zorganizovali soustavu McDonaldů nebo byli významnými astronomy, matematiky a počítačovými odborníky. Takové seznamy by ukázaly, že neschopný je stejně tak špatný doma jako v cizině. A ten schopný se vždy znovu prosadí. V Evropské unii k tomu bude mít příležitost každý.

*Dr. Jaroslav Weiser, parazitolog, odborník na boj
proti přenašečům chorob*

STUDIA

PERSPEKTIVY UNIVERZITY

A

AKADEMIE VĚD

Univerzita Karlova v Praze slavila 655. výročí svého založení

(Tisková zpráva) Oslavy proběhly ve dnech 4.-7. dubna roku 2003 v prostorách Karolina za bohaté účasti a velkého zájmu akademické i neakademické veřejnosti.

V pátek 4. dubna se uskutečnila **panelová diskuse** s názvem ROLE UNIVERZIT V BUDOUCNOSTI, které se zúčastnili: Jorgen Bojer - velvyslanec Dánského království, pan Eleftherios Karayannis - velvyslanec Řecka, pan Ralf Dreyer z Evropské komise a Paul Docherty - ředitel British Council v Praze.

Pro širokou veřejnost byl určen **Den otevřených dveří** 6. dubna.

UK pak oslavy ukončila **slavnostním zasedáním akademické obce v pražském Karolinu dne 7. dubna**. Rektor Ivan Wilhelm připomněl několik historických okamžiků univerzity a zdůraznil úlohu vzdělání. Zazněla i přednáška ředitele Institutu mezinárodních studií FSV UK prof. Jiřího Peška s názvem „Možné cesty ke společnému evropskému akademickému prostoru“.

Pak udělil rektor Wilhelm zlaté pamětní medaile bývalým prorektorům a děkanům fakult UK (*z 3. LF UK toto ocenění převzali prof. P. Widimský a prof. M. Anděl – pozn. VNR*). Na návrh Společnosti Jana Masaryka pamětní medaili získal i francouzský vědec Paul Pin, který se zúčastnil Pražského povstání v roce 1945 a v minulých letech se velmi aktivně podílel na vědecké spolupráci s českými lékaři. Z vážných zdravotních důvodů se však laureát nemohl setkat zúčastnit, a proto tuto medaili převzal jeho osobní přítel pan Josef Patejdl.

V. Hájek

Ivan Wilhelm

Je naše vysoké školství českým národním zájmem?

Dnešního dne si připomínáme 655. výročí aktu, kdy český a římský král Karel IV., na základě souhlasu vysloveného papežem Klimentem VI., nařídil, aby text zakládací listiny obecného učení v Praze byl opatřen jeho pečeti. Zakládací listina byla předložena české šlechtické obci jako jeden ze čtrnácti státoprávních aktů. Text zakládací listiny mluví o univerzitě jako o ozdobě Českého království, zřizované pro potřeby jeho věrných obyvatel. Je v ní výslovně zdůrazněno, že je určena pro místní obyvatele, aby se již nemuseli doprošovat vzdělání v cizině, ba právě naopak, aby mohli cizince zvát ke studiu k sobě. Papežský souhlas pak zaručoval obecnou platnost nabytého vzdělání i na ostatních obecných učeních křesťanského světa a svobodný pohyb mistrů a studentů v rámci svatě říše římské. **Dnes je namísto otázka, co z obsahu zakládací listiny, jestli vůbec něco, může být aktuální pro současnou moderní univerzitu.**

Dnes stojíme na prahu období, které znamená přechod do tzv. společnosti vědění. Moderní informační techniky umožňují velmi efektivní přístup a nakládání s informacemi bez ohledu na geografickou lokalizaci informačního zdroje a mají tedy zásadní vliv na řízení a rozvoj všech oblastí lidské činnosti. V reálném světě tedy znamenají jednu ze základních podmínek globálních zájmů a globalizačních procesů. **Avšak globalizační procesy přináší nejen profity, ale i značná rizika. Navíc profit v krátkodobém horizontu často znamená v delším časovém intervalu výrazný handicap.** Přístup k mnohem širší škále informací však znamená nejen efektivní řízení hospodářství s maximálním ekonomickým profitem, ale i studium dopadu lidských činností v komplexním pohledu, který bez odpovídajících informací není možný. Mám zde na mysli otázky permanentního znečišťování životního prostředí, porušování přírodní rovnováhy lidskou činností tempem, na které nelze úspěšně reagovat, využívání druhotných surovin a šetření neobnovitelných zdrojů a mnoha a mnoha otázek dalších. Je nezbytné studovat všechny tyto problémy nejen pro jejich identifikaci, ale především pro minimalizaci jejich následků.

Za naprosto zásadní nebezpečí však pokládám **růst společenských konfliktů**, jakožto produktu migračních trendů a bezohledných globalizačních postupů. Tyto konflikty nelze řešit bez hluboké znalosti jejich kořenů, tj. bez jejich hlubokého studia. Pouze studiem lze dojít k poznání a pochopení postojů jiných, přičemž studium samo vede k tolerantnosti k jiným názorům a ideám a k vytváření vlastních hodnotových žebříčků. Intenzivní výměna informací a práce s nimi znamená také začátek budování korektních vzájemných vztahů mezi jednotlivci, mezi skupinami, mezi etniky, mezi národy, státy, kontinenty, ve skutečnosti mezi civilizacemi, a to na velmi otevřené bázi.

Společnost vědění tedy znamená poskytnutí příležitosti vzdělání co největší části populace na nejvyšší možné úrovni a umožnění permanentního vzdělávání každému zájemci po celý jeho život. **Kromě přínosů společenských, o kterých jsem se právě zmiňoval, znamená vzdělání i celou řadu přínosů individuálních.** Zcela průkazně platí, že produktivita práce jednotlivce jednoznačně souvisí s úrovní jeho vzdělání. Úroveň vzdělání rovněž přímo zvyšuje adaptabilitu jednotlivce k jiným profesním zařazením, a tím zvyšuje jeho atraktivitu na trhu práce, zvyšuje schopnost jednotlivce rozlišovat osobní rizika, a tím zvyšuje také limity osobní bezpečnosti, znamená lepší návyky v životosprávě, a tím preventivně snižuje zdravotní rizika především v pokročilém věku, znamená lepší psychickou vybavenost a vyšší odolnost vůči stresům, a tedy lepší tělesnou i duševní pohodu. Schopnost celoživotního vzdělávání znamená samozřejmou schopnost celoživotního přijímání nových idejí, avšak **vzdělání jakožto individuální vybavenost znamená také vypěstovaný cit občanské odpovědnosti, smysl sociální spolupatřičnosti a vědomí světoobčanství.** Je zřejmé, že takto vybavený jedinec je mnohem méně manipulovatelný mocí, mnohem méně zneužitelný pro parciální zájmy jiných a je mnohem vyšší zárukou aktivního občana v demokratické společnosti. To vše jen jasně dokazuje, že úroveň vzdělání znamená také významné zvyšování kvality života jednotlivce. To vše je však také závazkem pro současné vysoké školy i výzvou pro orientaci jejich činností v perspektivě času.

Přitom nelze zapomínat, že vysoké školy jsou rovněž institucemi vědeckými, institucemi rozvíjejícími poznání. Význam vědy se však v posledních desetiletích také změnil. Kromě základního požadavku hledání pravdy a odkrývání poznání je stále větší tlak na pragma-

tické využívání výsledků badatelského výzkumu. Stále větší část výrobního sektoru svými uživatelskými požadavky aplikuje nové poznatky vědy do svých produktů. Cyklus věda-výzkum-vývoj-výroba se neustále zkracuje, protože v konkurenci nabídky vyrobeného zboží na volném trhu vítězí ten, kdo nabízí první. **Otázky rovnováhy mezi vzdělávací a vědeckou činností, jakož i ovlivňování rozsahu akademických svobod mimouniverzitními subjekty jsou v současnosti tématy vážných rozhovorů akademických funkcionářů především v rámci Evropy, ale i mimo tento rámec.**

A tak se snažíme hledat nejvyššího společného jmenovatele pro akademické činnosti, abychom uvedené výzvy mohli naplňovat jak jen to bude možné. K zásadním společným mezinárodním aktivitám, které vedou k intenzivnější konkrétní spolupráci vysokých škol, se dnes deklaruje mobilita pedagogů a vědeckých pracovníků, ale především studentů. Předpokládá totiž srovnatelnost studijních standardů participantů a tudíž automaticky vede k vytváření komunikačních sítí vhodných partnerů. Pragmatický význam několikaměsíčních pobytů mladých talentovaných lidí v jiných zemích, při nichž se detailně seznamují s tamním způsobem života, je okamžitě zřejmý. Tato jejich **osobní zkušenost bude znamenat zcela bezpečnou cestu k nové Evropě**, bez mnoha současných problémů, které se dnes navíc zdají být neřešitelné.

Dalším atraktivním programem mezinárodní spolupráce je účast vysokých škol ve studijních programech s názvem **“Euromaster Study Program”**. Vzájemná garance stanovené úrovně vzdělání, dávána účastníky těchto programů, znamená vlastně metodu evropské mezinárodní akreditace. V oblasti vědecké činnosti vstupujeme do evropských programů vědecké spolupráce, vytvářejících evropský výzkumný prostor, srovnávaný svým přínosem i odborným výkonem s výzkumem v nejsilnějších státech světa. Společným rysem pro všechny tyto činnosti je báze partnerských kontaktů. Nelze participovat v těchto programech jinak než spoluprací s partnery, což ovšem předpokládá srovnatelnou kvalitu vybavení, srovnatelnou institucionální infrastrukturu a organizaci, srovnatelné vzdělávací standardy atd. Proto je nezbytné o všechny tyto aspekty intenzivně pečovat, jinak nelze partnerské vztahy vůbec navazovat.

Jsme těsně před naším vstupem do Evropské unie. Pro Univerzitu Karlovu i všechny ostatní české vysoké školy jde o akt vítaný a očekávaný již dlouhou dobu. Samotné **vysoké školy se totiž již řadu let cítí být součástí evropského prostředí**. Tisíce našich studentů tráví každoročně řadu měsíců studiem na partnerských zahraničních univerzitách. Neznám studenta, který by po osobní zkušenosti alespoň semestrálního studia na univerzitě ve zemi EU nesouhlasil s tím, aby Česká republika byla součástí tohoto prostředí. Tisíce zahraničních studentů absolvuje střednědobé studijní stáže na našich vysokých školách. **Počet cizích státních příslušníků - studentů imatrikulovaných na fakultách UK představuje 8 % z celkového počtu**. To je přibližně 3000 studentů a je to bezkonkurenčně nejvyšší počet cizinců ve srovnání s kteroukoli z vysokých škol v kandidátských zemích. Předpokládáme, že vstupem ČR do EU tento zájem nepoklesne, ale naopak stoupne. Je naší povinností konat tak, aby věhlas a dobré jméno Univerzity i všech vysokých škol České republiky jak v oblasti vzdělávání, tak i vědeckých či uměleckých činností v silné zahraniční konkurenci mohlo obstát. **Příspěvek ČR do evropského vkladu vzdělanosti a poznání může být nezanedbatelný a vystupování českých vysokých škol v evropském prostoru velmi důstojné. K tomu**

je však nezbytné ve velmi krátké době odpovédět na základní otázku – je naše vysoké školství při vstupu do EU českým národním zájmem? V případě kladné odpovědi bude nazbytné na tomto národním zájmu okamžitě začít intenzivně pracovat.

Je pozoruhodné, že komplikovanými cestami poznání připravujeme tedy dnes evropské programy mobility i vzájemného uznávání kvalifikací, abychom naplňovali to, co nám do zakládací listiny vložil Otec vlasti před sedmi stoletími.

Nemohu ovšem pominout jednu okolnost, rovněž obsaženou v zakládací listině, kterou se samotným univerzitám, bez pomoci našich zřizovatelů, naplňovat nedaří. **Karel IV. v zakládací listině výslovně uvádí – “na tomto učení budou pak doktoři, mistři a žáci všech fakult, jimž slibujeme znamenité statky, a těm, které hodny toho shledáme, udělíme královské dary”. Mnohem naléhavěji než kdy dříve musíme hledat způsoby, jak docílit toho, aby se prozíravost současných státních představitelů začala přibližovat prozíravosti, kterou byl obdařen Karel IV. - Otec vlasti, která z něj učinila státníka vpravdě evropského formátu vyčnívajícího z hlubin středověku. Jinak nám patrně nezbyvá, než se smířit s tím, že tato část jeho poselství zůstane prozatím nenaplněna.**

Karolinum, 7. 4. 2003. Krácono, titulěk VNR

Jiří Pešek

Společný evropský akademický prostor

Když Karel IV. před 655 léty zakládal pražskou univerzitu, byl společný evropský akademický prostor přirozenou realitou. Garantovala jej univerzálnost západokřesťanské církve, jejíž součástí univerzity tehdy byly a nemohly nebýt. Univerzity byly církevní instituce, profesori i studenti byli kleriky, spadali do soudní pravomoci církevních soudů a o všem - o filozofických textech stejně jako o správních problémech, o naplněnosti univerzitní pokladny či o disciplíně ve studentských kolejích - se na všech evropských univerzitách hovořilo i korespondovalo společným latinským jazykem.

Tento rajský věk evropského univerzitního společenství rozmetala reformace, vznik národních univerzit raného novověku a definitivně ho antikvovala proměna právního postavení, finančního zázemí univerzit i jazykově komunikačního prostředí na přelomu 18. a 19. století. Raně novověké i plně „moderní“ státy, které postupně převzaly univerzity a obecně vysoké školy do své správní, právní i finanční rezie, neviděly v mezinárodní prostupnosti akademických prostředků nic pozitivního. Akademický vandr - peregrinatio academica - běžný a pro vyšší společenské třídy takřka povinný až do poloviny 17. století, začal být v době absolutismu státními orgány vnímán bezmála jako únik z „poddanské“ disciplíny a kontrolovatelnosti.

V pokročilém 18. a v 19. století pak rychlé opuštění latiny jako obecného výukového i akademicky komunikačního jazyka ve prospěch výuky ve státních a národních jazy-

cích zproblematizovalo většinu studentů a mladých vědců možnost studovat jinde než jen na „domácích“ univerzitách. S akademickým vandrem se přestalo počítat. Univerzitní vzdělání se ostatně týkalo jednoho, později necelých dvou procent mužské populace, nešlo tedy o nějaký obecnější společenský problém. Chtěl-li student napoleonských časů na zkušenou dále než jen z Prahy do Vídně, musel získat vysoké státní povolení k vycestování, ale i hostitelské povolení k návštěvě výuky např. na pařížské univerzitě, musel mít dostatek financí, ne snadno dostupných informací, doporučení a ovšem musel také ovládnout vyučovací jazyk hostitelské země (proto např. čeští studenti chodili koncem 19. století na vídeňskou univerzitu, kde přirozeně rozuměli němčině). Pro špičkový dorost technických oborů se ovšem „vandř“ po školách, projekčních kancelářích i továrnách v Německu, Francii nebo Anglii stal znovu již od poloviny 19. století morální povinností.

Přes zmíněné obtíže a překážky začala být v řadě akademických oborů zahraniční zkušenost koncem 19. století považována za nutnou podmínku další kariéry: alespoň pro ty akademické občany, kteří se chtěli habilitovat a stát se univerzitními učiteli. Pro Čechy hrály vedle Vídně významnou roli velké německé univerzity a vysoké technické školy, v některých oborech pak akademické školství spřátelené Francie a posléze stále více i britské univerzitní a polytechnické prostředí.

Až do 2. světové války byly pro studenty nebo mladé vědce od carského Ruska přes celou Evropu až po USA poutní Mekkou především výukově výborně organizované, vědecky nesmírně produktivní, společensky elitní a velmi prestižní německé vysoké školy. Po 2. světové válce převzaly tuto roli v nemalé míře vysoké školy anglosaské, zejména americké, které zcela cíleně usilují o pokud možno nevratné odsávání nejlepších mladých mozků ze škol celého světa. **Na výzkumných univerzitách americké první a druhé ligy pochází snad až třetina učitelů a postgraduálních studentů ze zahraničí.**

Snaha o to, aby se alespoň menší část budoucí intelektuální elity seznámila i s jinou než jen v „širší vlasti“ nabízenou vysokoškolskou výukou, nabyla např. v rozděleném Polsku 19. stol. a u nás v meziválečné době významný politický akcent. Vzpomeňme jen na česko-slovenská státní stipendia na francouzské vysoké školy. Podobně kladly důraz na zahraniční zkušenost i jiné mladé státy poversailleské Evropy: např. Jugoslávie. A je obdobně potřeba zdůraznit, že spojenci, kteří roku 1945 okupovali poražené nacistické Německo, pokládali mezinárodní výměnu stipendistů studentské i učitelské kategorie za významný prostředek překonání německé nacionální egocentričnosti a začlenění denacifikovaného Německa do evropského, resp. euroatlantického společenství. Komunita akademicky vzdělaných a vysokoškolsky etablovaných emigrantů, vypuzených ve 30. až 80. letech 20. století z různých koutů evropské či ruské vlasti směrem na západ, představovala posléze pro takové akademické cesty na zkušenou významnou oporu.

Méně akademicky svobodná, vědecky někdy skvělá, jindy problematická, přinejmenším co do životních zkušeností stipendistů však většinou významná studentská a vědecká výměnná síť vznikla od 50. let i v „táboře míru a socialismu“.

Moderní, od 60. let 20. století skutečně masové evropské akademické školství má dvě roviny svých cílů: tou jednou je potřeba připravit skupiny vysoce kvalifikovaných, flexibilních, dalšího sebevzdělání schopných, jazykově vybavených špičkových odborní-

ků bohatého spektra oborů. Moderní, vysoce sofistikovaná, rychle se proměňující a stále náročnější společnost je na těchto lidech stále více závislá. V technických, přírodovědných, medicínských ani humanitních oborech jich nikdy není dostatek a - na rozdíl od lhostejné ČR - o ně proto vysoce vyvinuté státy vedou poměrně urputnou válku. Tyto odborníky není - zejména na vyšší akademické úrovni - možno vyrábět sériově. Do velké míry individuální výuka, putování po univerzitách a špičkových výzkumných pracovištích doma i v cizině přirozeně patří k jejich přípravě i k celoživotní každodennosti. **Věda - primární i aplikovaná - je svou podstatou mezinárodní a dostat se na špičkovou úroveň není dnes již v žádném oboru možné jinak než v mezinárodním kontextu.**

Druhá rovina produkčních cílů vysokého školství má přednostně sociální charakter. Modernizace a zmasovění univerzit má totiž dvojaké účinky: Z čelných, univerzitně vzdělaných vědců se na jedné straně stávají velcí guru soudobé společnosti. Pro většinu univerzitních absolventů však zmasovění univerzit, zrovnoprávnění mužů a žen v přístupu ke studiu a zejména jisté sociální otevření po staletí sociálně spíše elitářských univerzit, přineslo rychlé znehodnocení absolventských titulů. **Dnešní nositelé magisterských, neřku-li bakalářských titulů zdaleka nemají takový sociální prestiž a postavení, jaké společnost ještě před sto lety přiznávala lidem s pouhou maturitou.**

A přece univerzity vnášejí do regionů svého působení velmi významný a rychle se uplatňující rozvojový potenciál, přispívají k modernizaci regionální společnosti a jejího civilizačního prostředí, významně pomáhají v odbourávání nezaměstnanosti a přechodu výroby i služeb na kvalitativně vyšší úroveň. **Klíčovou roli tu nehrají ani tak odborné vědomosti, jako spíše specifická studentská - intelektuální a zároveň sociální - zkušenost, získávaná na vysoké škole.** Svěrázným způsobem se do akademického prostředí vrací koncepce středověkých a raně novověkých univerzit: Převažujícím cílem univerzitní výuky totiž dlouho do novověku nebyla kumulace znalostí určitého dílčího podoboru, nýbrž utváření osobnosti, vybavené intelektuálním potenciálem a jazykově i metodicky vyzbrojené pro samostatné zvládní širokého spektra vyšších duchovních i praktických, zejména politicko-správních a organizačních úkolů.

Univerzity se tak stávají misemi moderní společnosti v dosud namnoze konzervativním prostředí. Naši západní sousedé, bojující s vysokými kvótami studentů, kteří studia nedokončí, dokonce občas tihnou k tomu, prohlašovat tuto vysokoškolskou zkušenost a navazání kontaktů uvnitř univerzit i do prostředí, propojeného s univerzitami, za hlavní a nejdůležitější - totiž sociální - aspekt akademického vzdělání. Skeptici - jako bývalý německý prezident prof. Roman Herzog - naopak nazývají university „ohřívárnami pro nezaměstnanou mládež“.

Ať tak či onak stalo se vytváření společného evropského akademického prostoru jedním z velkých témat devadesátých let 20. století. Ne, že by dosud vysoké školy evropských zemí nekooperovaly, ale poměrně dlouho chybělo politické krytí těchto kontaktů - univerzitní školství zůstávalo národní záležitostí - a neexistoval celoevropský vysokoškolský koncept. Představa systémové unifikace vzdělání v rámci Evropského společenství se objevila až po polovině osmdesátých let. Skutečnými milníky byla pak pařížská „sorbonnská“ deklarace z r. 1998, která předznamenala bolognskou deklaraci evropských ministrů školství z r. 1999, na kterou roku 2001 navázala pražská deklarace.

Vůle propojit, badatelsky a studijně „zasíťovat“ a legislativně sjednotit bázi evropského univerzitního školství tím dostává konkrétní obrysy. Děje se tak pod vlivem stoupajících nároků globalizující se ekonomiky, která vystavila Evropu nemilosrdné světové soutěži jak nejmodernějších technologií všech oblastí vědy a techniky, tak vysoce kvalifikovaných, v principu informačních služeb. **Má-li Evropa obstát ve světové konkurenci, musí spojit své síly, zvýšit kvalifikační i modernizační potenciál a eliminovat ztráty z rozdrobenosti či chaosu akademické báze, resp. přestat s neproduktivním blokováním cenných lidských zdrojů.** Deklarovaným cílem je zlepšení mezinárodní konkurenceschopnosti evropského vysokoškolského systému. Jak praví boloňská deklarace: „Životnost a účinnost každé civilizace lze měřit atraktivitou, kterou má její kultura pro ostatní země.“

Druhým určujícím momentem úsilí o reformu evropského univerzitního školství je snaha podpořit hlubší, tj. nejen ekonomickou integraci EU posílením vědomí společných evropských hodnot a pocitu sounáležitosti v rámci společného evropského kulturního a sociálního prostoru. **Integrace vysokého školství je považována za významný krok pro rozvoj evropské kulturní dimenze.**

Mají-li být uskutečněny tyto politicky formulované cíle, znamená to především **garantovat evropským vysokým školám skutečnou autonomii a ukončit jejich poručnickování národními státy.** Dále jde o to převést evropské univerzity na kompatibilní strukturální bázi, jinými slovy odbouráním neprostupnosti univerzitních systémů a sladěním vnitřního strukturování curricula (tj. celoevropským přechodem na členění studia na bakalářský a magisterský cyklus) dosáhnout bezproblémové kooperace vysokých škol a především zajistit rozsáhlou výměnu jak vědeckopedagogických sil, tak zejména studentstva.

Jsme v roce 2003 a otázka zní: **je standardizovaný oběh akademického studentstva a učitelů v síti evropských universit krásný sen, konkrétní cíl, nebo skutečnost, která se - jistě s velmi rozdílnou intenzitou i funkčností - již začala konkrétně naplňovat?** Bolognská deklarace zavádí jeden semestr, který by měl každý evropský student strávit na některé z jeho pohledu zahraniční univerzitě, jako konkrétní cíl. Z pohledu přinejmenším části fakult UK jde o princip, který se snažíme především v magisterském cyklu naplňovat již dnes. Je ovšem patrné, že pro většinu evropského (zdaleka nejen českého) vysokého školství jde objektivně a především subjektivně o hudbu budoucnosti. Rozdíl mezi elitními univerzitami a mezi průměrem či dokonce regionálním podprůměrem zůstává v tomto směru ohromný a má tendenci spíše se prohlubovat.

Jedním ze závažných jevů, které komplikují snahu o internacionalizaci a propojení evropského univerzitního školství, jsou **vzrůstající komunikační potíže jinak rychle se propojující Evropy.** Především v západní Evropě je v posledním desetiletí konstatována klesající ochota mladé generace učit se cizí řeči. Podle aktuálních informací dosahuje např. podíl mladých Angličanů, kteří končí střední školu, aniž by uměli jediný cizí jazyk, prakticky polovinu. Na francouzských univerzitách klesl během posledního desetiletí zájem o němčinu o třetinu, až polovinu dosavadního počtu studentů. Podobný stav klesajícího zájmu o jazyky sousedů lze identifikovat též v Belgii a do jisté míry snad i v Nizozemí. Jistou roli může hrát skutečnost, že se po masivním rozšíření sociální základny středoškolského a vysokoškolského vzdělání vytrácejí některé vzdělanostní standardy západoevropských vyšších středních

vrstev. Zároveň klesá i zájem mládeže o evropské sousedy jako takové. Ohromný nárůst váhy vnitroeurospkých hospodářských kontaktů a rostoucí nabídka kariérních možností pro ty absolventy vysokých škol, kteří dokáží spojit odbornou kompetenci s ovládnutím cizích řečí a se znalostí příslušných „cizích“ prostředí, zatím nenachází odraz v růstu obecného studentského zájmu.

Zázemí těchto problémů může být ovšem hlubší: **je třeba, aby unifikace evropského vzdělanostního standardu byla doplněna respektem k nadprůměrným akademickým výkonům.** V analýze podmínek pro strukturální obnovu německých univerzit napsal Manfred Erhard, že se „německá společnost musí naučit akceptovat nerovnost, spočívající na rozdílech talentu a píle“. Poukázal na to, že buď se společnost naučí respektovat a různými způsoby - tj. nejen osobním finančním ohodnocením, ale také a možná především vytvořením vědecky perspektivních výzkumných pracovišť a pracovních míst - nesrovnatelně lépe „odměňovat“ nadprůměrné nadání a úspěšně uplatněnou pracovitost špičkových akademických vzdělanců, nebo o ně přijde! Důsledkem stávající proklamované formální rovnosti držitelů akademických diplomů, totiž je, že **špičkové akademické elity (především, ale nejen technické, přírodovědné a lékařské) ve stále větší míře odcházejí pryč ze země i z Evropy. Doma zůstávají ti méně průbojní, ti skromnější, ti průměrnější.**

Je ale vůbec v silách nebo spíše v politickém a „kulturně politickém“ potenciálu státních bezplatných „masových“ univerzit, aby se změnily v konkurence schopné „research universities“? To je otázka, vztahující se k univerzitám prakticky celého evropského kontinentu. **Elity nelze vzdělat neelitním - masovým - způsobem,** resp. bez vytvoření relativně náročných podmínek pro individualizované formy výuky cestou společné badatelské práce učitelů a studentů a pro individuální motivaci příslušníků mladé akademické generace jejich zcela konkrétními úspěchy „nadškolské“ povahy. To ale nelze docílit v rámci - přednostně sociálně motivované - masy samotnou vědou nepřilíš zaujaté mládeže.

Dominantním motivem aktuálně zvýšeného zájmu politické reprezentace stejně jako evropské veřejnosti o evropský akademický prostor nejsou však problémy univerzit, jejich přelidnění, odosobnění masové výuky, odtržení výzkumu od pedagogického procesu a trvalý odliv části špičkových mladých absolventských, resp. postgraduálních elit. Daleko spíše se **jako aktuálně významný klíčový atribut i nástroj společné budoucnosti Evropy ukazuje být „společná evropská identita“.** A tu lze právě nejspíše ustavit a prosadit na bázi **společně propojené evropské akademické vzdělanosti, která integruje jak kulturní dědictví, tak specifickou kulturní kreativitu a mocný intelektuální potenciál kontinentu.** Civilizační předpoklady společné evropské vzdělanosti jsou tu přítomny již po tisíciletí.

Karolinum 7. 4. 2003. Kráceno, titulek VNR

Helena Illnerová

Jak obstojí česká věda v Evropské unii

Z projevu předsedkyně AV ČR na XXII. zasedání Akademického sněmu AV ČR

Dnes se pokusím zamyslet nad výhledy Akademie na další dva roky, ale náš pohled musí nevyhnutelně být i státnický a překlenuvat delší období. Není též jednoduché určit, který cíl je krátkodobý, střednědobý či dlouhodobý: je mnoho úkolů, které je zapotřebí začít řešit v krátkém čase, ale jejich plnění si vyžádá čas dlouhý.

Dle nového kariérního řádu Akademie bylo atestováno 3001 pracovníků. Do nejvyššího atestačního stupně, tj. na vedoucího vědeckého pracovníka, bylo doporučeno zařadit 832 pracovníků.

„Vedoucí vědecký pracovník“ měl by být nositel vědeckého titulu doktor věd nebo vědecko-pedagogické hodnosti profesor či docent. Domníváme se, že prohlášení o termínovaných pracovních smlouvách je správné i nadále. Není diskriminující, ale naopak stimulující. Každý skutečný vědec musí celoživotně usilovat o získávání nových originálních poznatků, o své začlenění do světové obce badatelské. Samozřejmě vím, že např. ve francouzském CNRS mají vědečtí pracovníci pracovní smlouvy na celý život. Až se jednou do Akademie na jedno uprázdněné místo bude hlásit 10 vynikajících badatelů jako v CNRS, budeme si moci možná takový přístup také dovolit. Zatím si jej dovolit nemůžeme. Pro zajímavost: v roce 1994 mělo 78 % vědeckých pracovníků v Akademii termínované pracovní smlouvy, v roce 1996 80 % a v roce 2002 82 %.

K úkolům Akademie patří propojování s vysokými školami. S potěšením jsem si přečetla, že stoupá počet semestrálních přednášek a cvičení, které mají pracovníci Akademie na vysokých školách; stoupá počet studentů doktorských studijních programů školených na pracovištích Akademie; stoupá počet diplomantů vypracovávajících diplomové práce v ústavech Akademie; a nakonec stoupá i počet pregraduálních studentů na pracovištích. V roce 2002 bylo řešeno 553 společných výzkumných projektů s vysokými školami. Uvítali bychom velice, kdyby pracovníci vysokých škol trávili svůj “sabbatical” na pracovištích Akademie. Naše ústavy jsou otevřeny našim kolegům z vysokých škol a bude-li zapotřebí, jistě najdeme po dobu těchto “sabbatical” i potřebnou náhradu z řad akademických pracovníků na přednášení.

Ve středu našeho zájmu zůstávají samozřejmě studenti doktorských studijních programů na pracovištích Akademie. Naši prvořadou povinností je, aby tito studenti svá doktorská studia řádně ukončili obhajobou doktorské disertační práce, tj. aby se jim jejich školitelé skutečně věnovali a aby sami tito školitelé byli zárukou silných a nosných disertačních témat.

V současnosti máme okolo 1600 těchto studentů, jejich rozložení po vědních oblastech však není rovnoměrné: 50 % jich je v oblasti věd a přírodě živé a chemii, 26 % v oblasti věd humanitních a společensko-vědních a pouhých 24 % v oblasti věd o přírodě neživé. Vysoký počet studentů ve vědách humanitních a společenských je dán částečně velkým počtem studentů ve společném pracovišti Národohospodářského ústavu AV ČR a CERGE Univerzity Karlovy. Nízký počet studentů v oblasti věd o neživé přírodě jen bohužel odráží menší zájem o fyziku a technické obory, který je příznačný pro celou Evropu. Evropská komise proto volá po podchycování zájmu dětí o vědu již od věku devíti let.

Je to však skutečně tak, že je v Evropě tak malý zájem o vědu? Zpráva Evropské komise z března 2003 udává, že Evropská unie produkuje o něco vyšší počet absolventů a PhD. doktorů ve vědě a v technologiích než Spojené státy. V roce 1999 však téměř 75 % čerstvých nositelů evropských PhD. uvedlo, že si chce založit svou vědeckou kariéru ve Spojených státech; z toho dvě třetiny mělo již v té době pevné nabídky z USA. Toto číslo je alarmující, i když nevypovídá nic o tom, zda se mladí evropští vědci případně jednou nevrátí domů.

Ve světle těchto zkušeností je **ještě více nutné se starat o pracovní a životní podmínky našich slibných mladých a mladších vědeckých kolegů.** Akademie věd v loňském roce zahájila juniorský program a hodlá v něm i nadále pokračovat. V rámci tohoto programu Grantová agentura AV ČR již přidělila prostředky na první juniorské granty, ať již pro jednotlivce či pro skupiny. Výjimečná úspěšnost v tomto programu odráží kvalitu: 60 % žádostí bude financováno. Potěšitelné je, že se o tyto granty ucházely i kombinované skupiny mladých z Akademie a vysokých škol. Osvědčily se i tzv. start-up projekty, překlenující dobu, než mladý vědecký pracovník po návratu na domovské pracoviště či po obhajobě disertační práce získá vhodné prostředky k dokončení rozpracovaných studií. A určitě se osvědčily i prémie Otto Wichterleho. V roce 2002 byly uděleny 47 mladším, vysoce tvůrčím vědeckým pracovníkům. Zamrzela nás však jedna skutečnost: v loňském roce byly uděleny jen dvě prémie v oblasti věd humanitních a společensko-vědních a i letos z této oblasti přišlo nejmeně návrhů – pouhé 4. To skutečně v této oblasti nemáme více vysoce nadějných mladších jedinců, anebo je pravdivé tvrzení, že humanitní vědci vyzrávají později?

V rámci juniorského programu se po dokončení bytů v Lysolajích začala stavět další ubytovna v areálu Lysolaje i v areálu krčském a připravuje se stavba v Liběchově. Všechny výše zmíněné aktivity snad pomohou, aby se mladí pracovníci věnovali vědě v České republice, aby se ze zahraničních stáží vraceli domů. Jednu důležitou aktivitu usnadňující takové návraty jsem ještě nezmínila. Je jí neustálý kontakt domovského pracoviště v Česku s mladým pracovníkem v zahraničí, informace o nových událostech doma, o možnostech získat granty apod. Evropská komise nyní např. v rámci 6. rámcového programu vypsalala nemalé reintegrační granty pro vědecké pracovníky ze zemí EU či asociovaných zemí, kteří pracují již více než pět let v zámoří a chtěli by zvážit svůj návrat domů. Možná, že to je právě informace, kterou bychom měli předat našim kolegům v zámoří.

Mluvím-li o mladých pracovnících či studentech na pracovištích Akademie, půjdu ještě k mladším – ke středoškolským studentům. Tiskový odbor Akademie pro ně připravil zdařilou sérii přednášek, která je hojně navštěvována, a chceme v této praxi dále pokračovat. S velkým úspěchem se též setkaly přednášky uspořádané v rámci Evropského týdne mozku.

Přijeli studenti z mnoha míst naší země, např. až z Českomoravské vrchoviny. Stále si však myslím, že máme v této činnosti rezervy a mohli bychom převzít patronát nad dalšími středními školami.

Velký úkol, který nejen Akademii, ale celou českou vědu, výzkum a vývoj skutečně čeká, je naše přizpůsobení se vstupu do Evropské unie. Ale máme skutečně šanci dobře obstát? Česká republika přistoupila k 6. rámcovému programu EU, naši vědci se mohli již plně účastnit i 5. rámcového programu a jejich úspěšnost byla průměrná; žádosti z České republiky však mělo být více. Evropský poradní výbor pro výzkum, tzv. EURAB, z ang. European Research Advisory Board, nedávno doporučil, aby kandidátské země měly koordinační těleso, tj. radu, pro výzkum. Tu Česká republika má – Radu pro výzkum a vývoj. Doporučil též, aby kandidátské země měly vybudovaný systém pro účelové financování výzkumu, založený na veřejné soutěži. Tento systém musíme dobudovat: pro základní výzkum máme dobře pracující Grantovou agenturu ČR i GA AV ČR, chybí nám však agentura pro výzkum aplikovaný, jako má např. Finsko, tzv. Tekes. Je proto dobře, že Rada pro výzkum a vývoj zahájila vážnou diskusi o zřízení Agentury pro aplikovaný výzkum.

Musíme se také soustavně snažit o evropskou a světovou úroveň oborů pěstovaných v Akademii. Po našem vstupu do EU se zvýší mobilita vědeckých pracovníků jak našich do států EU, tak ze států EU k nám. Musíme pro pracovníky přicházející k nám z jiných států EU zvýšit atraktivitu našeho výzkumu. A to můžeme udělat jen skutečnou excelencí v některých oborech řešených u nás. **Měli bychom v České republice vybudovat alespoň nějaká zcela excelentní pracoviště se zahraniční účastí.** Musí být také samozřejmostí, že dobré ředitele našich pracovišť nebudeme hledat jen v České republice, ale po celé Evropě.

Některé zárodky mezinárodních pracovišť již tady máme. Dluh máme zatím v úvahách a v přípravě mezinárodních škol či školy doktorských studií při ústavech AV ČR spolu s vysokými školami. K budování takové školy by bylo snad možné využít strukturální fondy EU, ale musel by být připraven dobrý projekt. Se zajímavou myšlenkou přišla místopředsedkyně Akademie doc. Lýdie Petráňová. Domnívá se, že se vzrůstající europeizací, vzroste též význam hledání našich kořenů, naší národní identity, a tudíž i význam pracovišť humanitních, jako jsou např. naše ústavy historické, náš Etnologický ústav či Ústav pro jazyk český nebo Ústav pro českou literaturu.

Ke všem velkým plánům a cílům potřebuje však věda, odpovídající prostředky. Potřebuje i povýšit postavení vědeckého pracovníka ve společnosti. V roce 2002 byl průměrný měsíční hrubý výdělek v Akademii 18 620 Kč. Říkám-li hrubý měsíční výdělek, myslím tím součet všech nárokových platů, osobních příplatků a odměn, včetně odměn z tuzemských i zahraničních grantů, vyplacených za celý rok a vydělený dvanácti. Vědecký pracovník s atestací měl v průměru 26 074 Kč, zatímco odborný pracovník ve výzkumu s vysokoškolským vzděláním v průměru pouhých 16 830 Kč a se středoškolským vzděláním 13 915. Tato situace mnoho lidí do vědy nepřitahuje. Rada pro výzkum a vývoj připravuje střednědobý výhled podpory výzkumu a vývoje ze státního rozpočtu; počítá s 0,7 % HDP v roce 2004, s 0,8 % v roce 2005 a s 0,9 % v roce 2006. Finové např. ze státního rozpočtu dávají na výzkum a vývoj v roce 2003 1,4 miliardy EURO, tj. asi třikrát více než Česká republika. A Finů je přitom o polovinu méně než Čechů.

V roce 2002 v Barceloně vyhlásila Rada Evropy náročný cíl: aby mohla být splněna výzva Lisabonské schůzky Rady z roku 2000, že Evropa se má do roku 2010 přetvořit v nejsoutěživější a nejdynamičtější ekonomickou společnost založenou na znalostech, musí se v průměru její výdaje na výzkum a vývoj do roku 2010 přiblížit 3 % HDP; z toho by jednu třetinu měly zajistit státní a dvě třetiny privátní zdroje. Tato úloha nebude pro Českou republiku lehká. Nebude však také lehká pro státy současné Evropské unie, neboť se v nich budou muset v průměru zdvojnásobit privátní zdroje podporující výzkum a vývoj.

Česká republika by měla též vybudovat patřičnou infrastrukturu pro výzkum a vývoj. Akademická rada vidí nyní jako prioritní úkol vybudovat odpovídající infrastrukturu pro rozvoj výzkumu, doktorských programů a dalšího vzdělávání v oblasti molekulární a buněčné biologie, genomiky, biotechnologií, biomedicíny a bioorganické chemie. Vybudování této infrastruktury by mělo zahrnovat výstavbu a vybavení nové budovy v Praze-Krči a rekonstrukci budovy Ústavu organické chemie a biochemie v Dejvicích. Uskutečnění tohoto projektu bude podmíněno získáním mimořádných zdrojů ze státního rozpočtu České republiky. Věříme, že tento ambiciózní plán vyjde a že molekulární genetika, biotechnologie, biomedicína a bioorganická chemie získají konečně v naší zemi zázemí odpovídající jejich důležitosti v současné vědě.

VNR se ptá doc. RNDr. Heleny Illnerové, DrSc.

V projevu na sněmu jste mezi úkoly AV jmenovala i propojování s vysokými školami. Jednu z možností takové spolupráce jste naznačila v praxi s tím, že jste přijala členství ve vědecké radě 3. LF UK. Co si od této činnosti osobně slibujete?

Domnívám se, že vzájemné členství pracovníků vysokých škol a Akademie ve vědeckých radách je velmi potřebné, protože může v koncepčních otázkách odhalit slibné budoucí spolupráce, dále sjednotit kritéria posuzování vědecké práce a v neposlední řadě i ukázat, kde mají vysoké školy a Akademie společný zájem, aby se sjednotily v jeho prosazování. Pro mne osobně je členství ve vědecké radě 3. LF UK velikou ctí a radostí - sama jsem na fakultě učila, byť jen v omezené míře, v kurzech patofyziologie. A k areálu 3. LF mám též blízko - nejen že jsem se na něj dávala po čtvrt století z okna našeho bytu v Horních Stromkách, ale dědeček mého muže, prof. MUDr. Pavel Kučera, stál při zrodu Státního zdravotního ústavu a jeho tvář se stále na mne dívá na jedné z chodeb fakulty.

Uvažujete i o jiných formách spolupráce s 3. LF UK - a s jakými?

Fyziologický ústav AV ČR, kde jsem zaměstnána, spolupracuje s 3. LF v oblasti neurověd ve společném výzkumném centru. Byla bych ráda, kdyby se více podařilo propojení v oblasti studia metabolismu. Biomedicínské ústavy Akademie mají spolu s lékařskými fakultami UK společně akreditovaný doktorský program biomedicíny a budu ráda, bude-li se v rámci tohoto programu dále rozvíjet vzájemná spolupráce, zejména v teoretických oborech.

Štěpán Jelinek: Cesta (soutěž CVAK 2003)

RES PUBLICA

UČENCI, UMĚLCI, POLITICI
VE SPOLEČNOSTI

Zdeněk Vostracký

Úloha vzdělavců ve společnosti

Učenci mohou přispět k harmonizaci vývoje lidstva

1. Vzdělání je podmínkou rozvoje společnosti

„Říci, že se buď musíme vzdělat nebo zaniknout, je trochu melodramatičtější, než k čemu nás skutečnost opravňuje. Říci, že se buď musíme vzdělat nebo být svědky prudkého poklesu úrovně našeho života, je v podstatě správné.“ (Sir Charles Snow)

Je samozřejmé, že všechny oblasti a druhy práce jsou pro život společnosti důležité. Vzdělání hrálo vždy významnou roli v životě člověka a jeho význam stále vzrůstá. Je také kulturní hodnotou, podle které můžeme hodnotit stav a zejména budoucnost společnosti. Univerzitní vzdělání vychází z Humboldtova principu opírajícího se o práci na výzkumných úkolech a následující výuce. Právě v tomto pořadí. To je prioritním úkolem při rozhodování o struktuře vědeckých a vzdělávacích institucí.

Je potřebné stále posilovat roli univerzit a zabránit tomu, aby se ohrožovaly vlastní rigidností. Studenti se mění a ve společnosti znalostí je potřebná průběžná renesance role univerzit. Musí se doplnit vzdělávání specialistů také o komplexní vzdělávání „architektů“ v tom nejširším slova smyslu. Také umění ve vzdělávacích programech musí mít prostor a pomoci mladým lidem v hledání smyslu života. Vždyť i ve vědě je obsažena krása, kterou je nutné studentům ukazovat. Výstižně to vyjádřil Niels Bohr:

„Jde-li o atom, musí člověk hovořit řečí básníků. Básníkům také nejde o to, aby popsali fakta, ale vytvářeli obrazy.“

Bude nutné vytvářet proporce ve studijních programech mezi přírodním, technickým a humanitním vzděláváním. Jen vysoce vzdělaní odborníci ve více oblastech - v přírodních i humanitních vědách - a s porozuměním umění mohou vytvářet architekturu světa. Právě ty je možné považovat za učence.

2. Svět se mění a je nutné řešit nové úlohy

O významu vědců a umělců a jejich roli v angažování pro společnost se diskutuje snad po celou historii lidstva. Učenci vždy zdůrazňovali svůj význam a nepostradatelnost. Osvícení vládcí si uvědomovali, že učenci jsou potřební vždy a vytvářeli prostředí pro jejich práci. Potřeba učenců byla nepochybná a všem zřejmá v případech ohrožení nebo válek. Člověk přirozeně vnímá více hrozbu než běžný průběh života. V emotivní atmosféře si také více uvědomuje a váží zachránců a již méně vnímá roli těch, kteří pracují na prevenci. Učenci jsou již nejen v roli badatelů, ale i v roli „zachránců“, což by mělo mít i silnější odezvu v povědomí společnosti. Dnes, více než kdykoliv předtím, jsme ohroženi všichni: bohatí i chudí, mocní i bezmocní, politici, hospodáři i vědci. Bude člověk bezpečný v letadle, v metru,

v autobusu, v hotelu, v divadle, při pití vody? Budou nové potopy a další přírodní katastrofy? UVědomujeme si, že jsou již taková ohrožení, dokonce velmi naléhavá a komplikovaná, že prevence se stává velmi akutní záležitostí?

Všichni si uvědomujeme běžná, našim smyslem zřejmá, rychlostí i geografickým rozsahem přiměřená nebezpečí, řekněme ohrožení prvního řádu.

Ohrožení vyššího, druhého řádu, je méně zřejmé a jeho posuzování je komplikovanější, jako např. zásahy člověka v ekologii, jaderná technologie (zbraně i zdroj energie jaderné proti fosilním palivům), změny klimatu atd.

Nyní se však vynořila další nebezpečí vyššího řádu, možná vyššího řádu, kterým může být psychologický a sociologický stav společnosti. Informační společnost působí na vyšší nervovou soustavu a vytváří nová, nepřilíš zřejmá rizika. Udrží si člověk duševní rovnováhu při neúprosném tlaku médií? Ve společnosti také může růst pocit nespravedlnosti a frustrace i manipulování, který je podnětem i k terorismu. O tom svědčí nepochopitelné útoky na nevinné občany včetně toho, že studenti stříli ve školách po svých spolužácích.

Za první významný signál je možné považovat útok na WTC v New Yorku dne 11. září 2002. Ondřej Neff napsal, že svět bude po tomto útoku změněn. Do této kategorie patří útoky na nevinné občany v metru v Tokiu, v divadle v Moskvě, na diskotéce v Bali a další. Tento terorismus je novým rozměrem rozprostřené globální partyzánské války. Je umožněn celosvětovou migrací obyvatelstva, ovšem při zachování emotivně vázaných kořenů národních nebo náboženských. Nové technologie poskytují zbraně mnohem většího i záluďnějšího rozsahu, včetně chemických a biologických zbraní, jako např. antrax, SARS. Můžeme očekávat i další prostředky s dlouhou dobou inkubace, na které může být těžké včas reagovat. Informační doba přináší také mnoho otázek. Jak budou informace šířeny, zda budou využity k pokroku, nebo zneužity policií za účelem kádrování a pod rouškou zajištění větší bezpečnosti dojde k omezení svobody a vydírání? A tak v kombinaci technologií a psychologického i sociologického stavu společnosti, včetně obětovávání sama sebe, můžeme být stále překvapováni. „Orwelův svět“ se dále vyvíjí a odkrývá další nové vrstvy, dosud nepoznané.

2. Nejsme na tom obdobně jako vlaštovky a jsme schopni vnímat nové hrozby?

Vlaštovky nevnímají nebezpečí velkých průhledných skleněných stěn, na které naráží a o které se zraňují. Nestačí také reagovat na rychlá trysková letadla, která je nemilosrdně sráží. Vlaštovky tak nejsou schopny svými přirozenými smysly pochopit nová ohrožení a přiměřeně na ně reagovat. Nemají lidé geneticky omezenou možnost vnímání a rozpoznávání „neviditelných“ nebezpečí obdobně jako vlaštovky?

Změny probíhající v dnešním světě nemají v historii lidstva obdoby. Jsou řádově povýšeny až na globální rozměr a rychlost změn převyšuje přirozenou schopnost adaptace i reakce člověka na měnící se prostředí. Změna obdobného rozsahu trvala ve feudální vlně tisíciletí, v průmyslové vlně staletí, nyní (ve vlně znalostí) trvá jen pouhá desetiletí. Vývoj technologií je přímo překotný a dnes jedna generace zažívá takové množství radikálních změn, které dříve proběhly za dobu více generací. Je člověk vůbec schopen se přizpůsobovat, když zůstává

v zajištění stejných atavistických pudů? Je člověk schopen předvídat důsledky své činnosti, když si některé technologie mohou začít žít svým životem? A nejsou právě vědci schopni tato budoucí nebezpečí více vnímat?

Je také změněn přístup k vědeckým poznatkům. Dříve byli vědci za nové poznatky církví trestáni a vězněni. Míra i forma bránění byla často velmi sporná a nehumánní, ale lidé měli čas na pochopení a přizpůsobení jejich využití. Dnes je exploze poznatků vědy, na které čekají netrpělivě podnikatelé i politici, protože vidí v jejich realizaci posílení svých pozic. Vždyť se pokouší také zasahovat do výsostného práva „Stvořitele“ a chce dokonce opovážlivě tvořit sama sebe. Jaký přínos a jaký trest člověk sklídí za svoji netrpělivost a bezbřehou tvořivost?

Lidé byli varováni mnoha podobenstvími přírodními, náboženskými i v pohádkách před uskutečňováním „hříšných“ nenasytých tužeb mocenských, materialistických, protože vedou dříve nebo později k vytváření neživotaschopných absolutistických a monopolních systémů. To platí i pro svět, ve kterém existovaly rozdílné struktury a tendence k monopolizaci se omezovala na menší území, později větší oblasti (Mezopotámie, Egypt, Čína, Řím, Indie, Evropa, Amerika atd.). Po překročení jisté hranice stability, dané zvládnutelným řízením území, nastalo zhroucení systému. Přes mnohá násilná problematická řešení přežily životaschopnější společnosti. Až dosud vždy existovala možnost výběru, protože nebyly dostupné technologie (doprava, informatika atd.), země byly geograficky a informačně odděleny a nebylo možné globální působení. Až dosud stačí si však jen představit následky nové skutečné „první světové války“, zasahující území celého světa pomocí dnešních jaderných nebo biologických zbraní. Nynější tendence ke globalizaci a monopolizaci je realitou a výběr životaschopného systému se přibližuje úrovni, ve které bude prokazovat celé lidské společenství oprávněnost svojí existence.

Obavy z budoucnosti a nových technologií měli lidé vždy, například z aut, elektřiny atd. Je snad i pravděpodobné, že i nová ohrožení člověk zvládne, pokud k řádově vyšším ohrožením přistoupí s řádově vyšším stupněm poznatků vědy. Možná, že právě nyní je člověk postaven před úkol, aby prokázal, zda je skutečný „homo sapiens sapiens“.

3. Roste odpovědnost i moc učenců „bezmocných“

„Pamatujte si, že každý člověk obdrží klíč od nebeské brány. Tentýž klíč však také odemyká bránu do pekel.“ (Průvodce v budhistickém chrámu k fyzikovi Feynmanovi)

Ve složitém a bouřlivě se měnícím světě nemají politici při objektivně krátkodobé motivaci, od voleb do voleb a přirozeným denním soupeřením o moc, čas analyzovat celé spektrum znalostí, ostřeji si uvědomovat potřebu řešení problémů v dlouhodobém horizontu. Také hospodáři jsou nejen motivováni, ale i nuceni k neúprosné krátkodobě motivované soutěži o zisk a trhy, ve které nemají prostor pro vědecké úvahy. Vědci však mají přirozenou motivaci v dlouhodobém horizontu a mají také čas na zkoumání, na komplexní teoretické modelování systému i čas na tvorbu scénářů vývoje a přípravu příslušných reakcí.

Vědci a inženýři poskytují lidstvu prostředky, které umožňují osvobodit člověka od řady problémů i nových hrozeb. Učenci podstatně, dnes možná dominantně, protože se

otevřel nový prostor „nemateriální reality“, ve kterém lze nemateriální informace přirovnat k elektromagnetickému poli, jehož účinky mají odezvu v materiálním světě. Učenci jsou, obrazně řečeno, jako zahradní architekti, kteří uvažují o vysazování stromů a jejich růstu a vlivu v horizontu přesahujícím více generací. Složitější abstraktní struktura světa i dosah rozhodování na budoucnost světa by měla mít odezvu v systémovém zapojení učenců do komplexního vytváření architektury světa.

Politici a hospodáři si své sítě vybojovali a vybudovali. Dnes o jejich roli nepochybujeme. Jakási síť vzdělanců vlastně také existuje. Je tvořena univerzitami, které si udržely akademické svobody a jistou nezávislost na politické mocenské síti a podnikatelské síti. Univerzity byly, jsou a budou, trvalými institucemi, které tvoří uzly sítě učenců a které jsou předurčeny ke kultivaci lidské společnosti.

Prísuzujeme-li významnější úlohu učencům, pak je také jejich úlohou, aby si formovali svoji síť. Bylo by jejich falešnou skromností nebo dokonce morální slabostí, kdyby se spolehlali na to, že tuto úlohu za ně vyřeší jiní, kdyby rezignovali na svoji „transcendentní moc“. Protože se nejedná o reálnou moc, lze tuto síť vytvářet jakousi spontánní organizací s vlastní vnitřní sebekontrolou i sebekázní. Vytváření sítě musí vycházet z morálky a vědění, právě v tomto pořadí, protože morálka je určující pro vědění i tu jejich zvláštní „moc bezmocných“. Jejich odpovědnost i moc vyplývá z toho, že je transcendentní a není jinými nahraditelná a není ani vynutitelné, komu a kdy poskytnou své poznatky. Učenci jsou v „rolí“ doktora Galéna v románu Karla Čapka „Bílá nemoc“ nebo v roli Alberta Einsteina při rozhodování o atomové bombě, o využití nových technologií

4. Výzkum a vývoj vyžaduje prozíravé řízení

Obecné úvahy inspirují k systémovému přístupu. Když uvažujeme o potřebě harmonizace vývoje společnosti, musíme uvažovat nejen o harmonizaci z pohledu vnějšího prostředí, ale také vnitřního prostředí vědecké obce. Proto bude, jen v přiměřeném rozsahu, naznačeno několik podnětů jako výzva k hledání řešení. Za obecněji formulovanými náměty si jistě umíme představit konkrétní úkoly.

Jedním z nejzávažnějších úkolů je harmonizace vztahů vysokého školství s nenahraditelnou zásobárnou mladých talentů a Akademie věd s tradicí a existujícím laboratorním zázemím. Přitom obě instituce mají vynikající vědecké pracovníky.

V řízení výzkumu a vývoje České republiky je nutné přijmout strategická rozhodnutí spočívající v základních řezech: stanovení kompetencí republikového řízení výzkumu a vývoje, stanovení rámcových institucionálních i regionálních proporcí, přípravy organizačních struktur a odpovídajícího financování, v definování rámce trendů výzkumu a vývoje po oborech atd. Jen tak se vytvoří synergie vědeckých a vzdělávacích institucí namísto toho, aby spolu vědci soupeřili o místo na slunci a ztráceli čas i energii. S tím souvisí příliš velké množství programů výzkumu a zejména jejich odborné i administrativní zajištění. Není přehnané, že v tomto procesu je angažováno odhadem téměř deset tisíc lidí (administrativa, žadatelé o projekty, posuzovatelé projektů, odborné rady a komise mnoha agentur, atd.). Není to v relativně malém státu příliš velký podíl? Bylo by zajímavé porovnat se světem procento

nákladů na spotřebu režie přípravy a řízení výzkumu a vývoje z celkových prostředků. Je potřebné si také uvědomit rozdílné roviny manažerského řízení od základního výzkumu až po vývoj výrobků a technologií.

Zaostáváme za Evropou i vyspělým světem, v měřitelném podílu HDP jako investice do výzkumu a vývoje. Dokonce tendence se tento rok zhoršila. Neřešení tohoto problému může způsobit odliv mozků za přiměřenými životními podmínkami a také za dobrým prostředím pro vědeckou práci. Nyní je proto aktuálním významným úkolem připravit programy přispívající k harmonizaci naší vědecké obce: výzkumné záměry a výzkumná centra. Tyto významné programy přispěly podstatně k rozvoji výzkumu a vývoje a další vlna je mimořádným příslibem, který bude naplněn, pokud budou nově připravovaná pravidla reagovat na dosavadní zkušenosti u nás i ve světě.

5. Vědecká obec a její obraz ve veřejnosti

Naléhavým úkolem je posílení společenského vědomí o roli učenců. Když posoudíme stav a vývoj ve světě (politické a podnikatelské prostředí), pak vize naší malé republiky může být vytvářena zejména v úrovni vědy a tvořivosti, pokud nechceme být jen lacinou pracovní silou. V oblasti vědy nám však stále chybí vhodná strategie, včetně získávání všeobecného uvědomování veřejnosti o úloze učenců i jejich prospěšnosti pro kulturní, ekonomickou i politickou pozici našeho státu.

Obraz vzdělaných, převážně skromných členů akademické obce, byl zkeslen v souvislosti s volbou prezidenta našeho státu. Při diskusi a prezentování kandidátů na prezidenta z akademického prostředí bylo přinejmenším vhodné a slušné zmínit se alespoň o tom, že představitelé vědy jsou prověřováni neúprosnou mezinárodní konkurencí a uznávání ve světě. Navíc byli zvoleni akademickými senáty v demokratických volbách a prověřeni i po morální stránce. Bezpochyby si zaslouží vážnosti občanů této země. Bohužel tento kladný obraz o akademickém světě nebyl občanům ani naznačen.

Profesor Wichterle vynalezl oční čočky, které proslavily naši vědu, lék na AIDS, který objevil doktor Holý atd., nám mimořádně prospěl k dobré světové pověsti. Do mediálního působení patří jaderná elektrárna Temelín. Když nediskutujeme - o více či méně politickém rozhodnutí využití jaderné energie, pak je namístě hodnotit dílo. Ve světě běžný zahajovací zkušební provoz je prezentován jako katastrofický. Jaderná elektrárna o výkonu 1000 MW je postavena na základě vědeckých prací a je unikátním inženýrským dílem, které realizovalo jen několik špičkových světových koncernů. Po úspěšném uvedení do provozu se v médiích objevila o tomto úspěchu jen krátká zmínka.

6. Učenci potřebují vhodné prostředí

Mocní vládcí a politici často podceňovali – jindy si zase uvědomovali – skutečnou potřebu učenců. Uvědomovali si také, že v patách touhy po neomezené moci a bohatství kráčí zpravidla osamocenosť a ztráta vztahů a životadárných vazeb. Osvícení moudří vládcí věděli také o tom, že chtějí-li prostřednictvím učenců získávat moc, prosperitu, podporovat kulturní rozvoj

i svoji slávu, musí vytvářet vhodné prostředí. To znamená i nekorumpovatelnost učenců v systému lidského společenství, která je podmíněna poskytnutím přiměřené životní úrovně a dobrým prostředím k vědecké práci. O tom svědčí text ze zakládací listiny Univerzity Karlovy, který by měl být stálou inspirací i současným politikům:

”A tak, aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez ustání lační po plodech vědění, nebyli již vázáni v cizích vlastech, almužny se doprošovali, ale našli již v království stůl k pohoštění svému prostřený. Těž, aby ti, jež vyznamenává vrozená bystrost a nadání, stali se poznáním věd vzdělanými, i nebyli již více nuceni, za účelem vyhledávání věd daleký kraj světa obcházet...”(Karel IV, zakládací listina UK, 1348)

(Přednáška prof. Ing. Zdeňka Vostrackého, rektora Západočeské univerzity, Plzeň, na sněmu AV ČR)

Martin Kolář: Noční motýl (soutěž CVAK 2003)

S Tomanem Brodem o trojkových výročích Občan je šlechtic moderního státu

Toman Brod: Historik. Filozoficko-historická fakulta UK (1955), Vojenský historický ústav, Historický ústav Akademie věd (politika československé vlády a veřejnosti ve vztahu k SSSR, exilové působení Edvarda Beneše), po 1968 čerpadlář, taxikář, invalidní důchodce. Autor knihy Československá cesta do sovětského područí – Osudný omyl Edvarda Beneše. Žije v Praze.

Letos je tomu sedmdesát let, kdy v Německu nastoupil k moci Adolf Hitler. Co způsobilo, že se ve státě, který se vyvíjel demokratickým způsobem, dostal legálním způsobem k moci diktátor? Co tomu nahrávalo? Bída?

Bylo několik příčin. Především versailleský mír nebyl nejšťastnějším řešením, které střední Evropu postihlo po první světové válce. Zvláště pro německý národ znamenal obrovskou zátěž: musel platit velké reparace, byl donucen odzbrojit, Francouzi okupovali Porúří, odkud vyváželi uhlí, atd. Němci se cítili nespravedlivě postiženi, doutnalo v nich stále ponížení, pořád. Zdálo se, že Výmarská republika přece jenom najde řešení, jenže pak přišla hospodářská krize a s ní bída, skoro 6 mil. nezaměstnaných, sociálně demokratická vláda ani vlády jiné nebyly schopny situaci vyřešit, na ulicích se střílelo, byl tam zmatek, stávky, tisíce a tisíce lidí bez vyhlídek. Byla dvě řešení. První nabídli komunisté - internacionální cestu, diktaturu proletariátu, bolševickou revoluci. Druhé východisko ukazovali národní socialisté: Hitler prohlašoval - musíme řešit problémy německé. Němci ho považovali za spasitele země, nabízel práci, perspektivu, národní hrdost, obnovu státu jakožto velmoci. Německo se pak skutečně začalo znovu etablovat jako velmoc, to pro Němce znamenalo obrovské pokušení, věřili Führerovi a šli za ním. Je omyl, že německý národ by byl chtěl válku; naopak lidé si říkali, že Hitler přece prožil hrůzu zákopů, ví, co je válečné ničení, a tak nás povede k míru. A pokud uskutečníme Velkoněmeckou říši, tak jí dosáhneme mírovou cestou. A Hitlerovi se daří Německo ovládat, protože nikdo na Západě není ochoten proti němu vystoupit.

Asi si na Západě ani neuvědomovali nějaké nebezpečí.

Jednak neuvědomovali, jednak neměli moc chuti. Francie si řekla: postavíme Maginotovu linii, Německo nás nemůže ohrozit, my nemáme proti němu žádné nároky, ale Německo na nás nemůže. Jenomže jakmile Francie vyklidila pole ve střední Evropě, nastoupil Hitler se svou agresivní politikou, a všechny smlouvy, naděje, předpoklady Československa zmizely, a tak časovaná bomba, která nás ze zahraničí ohrožovala, tikala stále hlasitěji. A pak tu ovšem byla ještě vnitřní bomba, nevyřešené národnostní problémy.

Říkal jste, že to byly hlavně ekonomické problémy, které posilovaly Hitlerovy pozice, ale v Německu přece musely být i vrstvy, které krize tolik nepostihla, a museli tam být také intelektuálové, kteří mohli vývoj předvídat.

(Krátké zasmání) Jistě, jenomže intelektuálové nerozhodují. Rozhodovali dělníci, ty nejchudší, zbídačené vrstvy, a Hitlerovi se během několika let vskutku podařilo zlikvidovat nezaměstnanost. Lidé dostali práci, půjčky, perspektivu. A k tomu nutno přičíst strašné vymývání mozků. Totalitní stát dokáže naprosto perfektně vymývat mozky. Tím, že má všechny sdělovací prostředky ve svých rukou.

Ne náhodou přece Hitler hodně využíval rozhlasu.

Ano, a také tisku a obrovských shromáždění polovojenských skupin, pochodů s pochodněmi a prapory. Získal mládež - co to asi znamenalo pro děti, když dostaly uniformy, chodily na výlety, hrály bojové hry! Samozřejmě všechno bylo cílené jedinou jedovatou myšlenkou, ale to si ti lidé tehdy neuvědomovali, byli hrdí, že Německo znovu povstává. Je zajímavé, že pamětníci vyprávějí o ponížení versailleského míru, odstranění nezaměstnanosti, prosperitě. Ale kupodivu o antisemitismu skoro nikdo nemluví. Jen jedno nebo dvě procenta lidí uvádějí, že je získal nacistický antisemitismus, i když samozřejmě od začátku v tomto hnutí byl. V této době nebyl ještě tak smrtonosný, holocaust se ještě nekonal a koncentrační tábory byly pro politické protivníky, židé v té době nebyli hromadně zavíráni – pokud ovšem nebyli komunisty nebo sociálními demokraty.

V souvislosti s nedávnou krizí v Iráku jsem si často říkal, že kdyby bylo tehdy světové veřejné mínění schopno se spojit a podniknout ještě včas proti Hitlerovi nějakou ozbrojenou akcí, tak by se zabránilo válce a holocaustu. Jenomže v této době by to německý národ nepřijal. V tom právě byl ten problém, že drtivá většina Němců by se postavila za Hitlera. Oni potřebovali teprve prožít hrůzu druhé světové války, aby si řekli, že to je ten hořký konec, ke kterému je Hitler dovedl.

Když už jste se zmínil o Iráku, napadá mě, že i když padne diktátor, lidé to také nemusí přivítat.

Irák je kapitola sama pro sebe. Ale máte pravdu, následky vymývání mozků nezmizí automaticky svržením diktátora. Víte, jakou to dalo práci, než se Němci zbavili své ideologické náказы. To nebyla a není jednoduchá věc.

Ukázalo se ovšem také, to jsme u dalšího výročí, u roku 1953, že když zemřel diktátor Stalin, Sovětský svaz dále trval jako říše zla ještě mnoho let.

Ale v SSSR se režim prakticky nezměnil. Padl diktátor, nastoupili ale jiní vládcové, kteří zavedené metody sice modifikovali, ale komunistická strana, její ideologie, totalitarismus stále trvaly, i když třeba v malinko pozměněné formě. Zatímco když padnul Hitler, nastoupilo úplné vakuum a bylo možné postupně zavádět demokracii. V poválečném Německu byly jiné podmínky než v Sovětském svazu po Stalinově smrti. Skutečně nové období tam nastalo až po Gorbačovovi.

Perestrojkou?

Až se rozpadl Sovětský svaz. A vidíte sama, jak to teď v Rusku vypadá, že se znovu komunisté ujímají iniciativy, pořád se tam Stalin oslavuje. Totiž diktátor má výhodu, že může lidem zaručit určitou bezpečnost – pokud nejsou disidenty, pokud se proti režimu nestaví, pak většinou nejsou odváženi do koncentračních táborů. V Rusku to sice bylo trochu jinak,

protože potřebovali stavět kanály, průplavy, poslali do gulagu každého, kdo se jim naskytl. Ale na to lidé zapomněli. V zásadě je to tak, že si říkají, za komunismu jsme měli co jíst, měli jsme pořádek, nebyly tady mafie, alespoň ne veřejně, na ulicích se nevráždilo, nekradlo, neloupilo se. To všechno slyšíme dneska u nás taky.

No právě.

To je pochopitelná nostalgie – celá řada lidí nepotřebuje žádnou svobodu cestovat a mluvit; v hospodě si můžu říkat co chci a jinde to nepotřebuju. A také chtějí laciné pivo, buřty, bydlení a hlavně, aby se stát o ně staral. To je ta smutná myšlenka, že stát je pečovatel o lidi. Ten názor je živý i na Západě.

Nepřispívají k tomu i média?

Ta média jsou kapitola sama pro sebe. U nás například ukazovala z Iráku záběry zhrouplých lidí, kteří provolávali slávu Husajnovi a vydávala to za vůli iráckého lidu. A neřeklo se, že to je zmanipulovaná vůle, jenže český národ se pak ptal, co tam tedy ti Američané hledají, když Iráčané podporují Husajna. Naše sdělovací prostředky selhaly, ale ani naše politická reprezentace nebyla na výši, to byla a je švejkovská reprezentace, která vždy čeká, až jak to dopadne.

Tím jsme dost unikli od historie. V jednom rozhovoru jste řekl, že velký podíl na tom, že jsme se dostali do komunistického područí, měl prezident Edvard Beneš tím, že se opíral právě o Sovětský svaz a že v roce 1943 s ním podepsal československo-sovětskou smlouvu o válečné pomoci a poválečné spolupráci. Proč tak jednal? Z naivity, vypočítavosti, nebo snad špatně odhadl vývoj – vždyť přece v roce 1938 v době Mnichova docela logicky uvažoval, že je zapotřebí, aby bylo postiženo víc zemí a aby vypukla světová válka.

Prezident Beneš spoléhal na válku, máte pravdu. To byl myslím jediný demokratický státník, v Evropě nebo na světě, který si přál válku. A jediný národ, který si přál válku po okupaci v roce 1939, byl český národ. To je logické, Češi i Beneš věděli, že se z této katastrofy nedostaneme jinak než porážkou Hitlera. A to se nebude asi moci dít jinak než ozbrojenou akcí, společnou akcí prozřevšího už Západu a Sovětského svazu. Samozřejmě se to nesplnilo, pakt Ribentrop-Molotov tuto vizi rozmetal, ale Beneš si myslel, že to je od Stalina machiavelistický tah, že to je čin vlastně protiněmecký, protože si Moskva posune hranice na západ; jednou se přece Sovětský svaz dostane do křížku s Německem, a proto zůstává naším latentním spojencem. A proto se také Beneš nikdy nedal strhnout k žádnému výroku, který by v Moskvě považovali za nepřátelský, zůstával rezervovaný. Nechválí sověty, ale neříká nic, co by je mohlo dráždit. Sovětský svaz podle něj jednou přijde do Evropy, ovládne ji, bude mít tady vliv, a tak to je garant naší bezpečnosti a budoucnosti. Kdyby byl Sovětský svaz „normální“ zemí, tak by to bylo správné. Jenomže Beneš nevěděl nebo nechtěl vědět, že to je bolševická, teroristická, uchvatitelská velmoc, která mluví zcela odlišným jazykem. Jestliže mluví o nezávislosti, myslí vazalství, jestliže mluví o demokracii, myslí komunismus. Beneš šel za svou myšlenkou tvrdošijně a proti vůli Angličanů odjel do Moskvy, uzavřel tam smlouvu, ale to byla smrtící náruč, do které se vrhl.

Ano, to se také projevilo v roce 1948 -

- a už v pětáctýřicátém. Západ dal od nás ruce pryč - když se chcete se Sověty dobrovolně líbat a objímat, tak zaplať Pán bůh, že s vámi nemáme takové starosti jako třeba s Poláky.

Nebylo to také tím, že Beneš byl takový demokrat, že si vůbec nedovedl něco takového představit?

Podívejte se, Beneš byl diplomat západního ražení, vyznal se v kuloárech v Ženevě, v Paříži, v Londýně, to byli partneři pro něj. Ale Stalin s Molotovem byli lidé jiného ražení, Asiati, kteří mu kývali na všechno: chceme vaši nezávislost, vaši demokracii, bezpečnost. A to Benešovi lahodilo. Nevěděl, že to je ptydepe, novořeč, kterou mluví, aby oklamali ptáčky, které chtějí lapat.

A co si o něm vlastně myslíte?

To, co jsem vyjádřil teď. Nebo máte nějakou další otázku?

Myslím třeba na Benešovy, resp. prezidentské dekrety, které nám dělají mnoho potíží, a potom i na to, proč přijal v roce 1948 demisi demokratických ministrů a umožnil tak vládu komunistů? Neprojevila se v tomto případě už také jeho choroba?

Samozřejmě. Co se týče Benešových dekretů – v nich je nejspornější ono konečné řešení německého problému v Československu. Německá problematika se v republice nevyřešila v roce 1918. Existovala zde silná komunita – 3 a půl milionu Němců ve státě, ve kterém byli kromě Čechů Slováci, karpatsí Ukrajinci, Poláci, Maďaři, to byl konglomerát národností, které vytvořily umělý stát. Československo nikdy nebylo historickým státem, historické hranice byly v Čechách, na Slovensku se určily politicko-strategické. Československý stát byl konglomerátem národů, ale šlo o to, získat všechny, aby tento stát přijaly za svůj a aby se za něj postavily. Pokusit se vytvořit jakýsi – ale to je utopie! – jakýsi politický národ.

Nesnažili se o to zakladatelé státu vlastně tím, že říkali „československý“ národ?

Tímto směrem se snažila pražská politika jít, jenomže československý národ mohl znamenat jenom část národnostního řešení, nehledě na to, že ho ani Slováci nepřijali. A mohli třeba Němci říkat, my jsme němečtí Čechoslováci? Zatímco Slováci byli považováni za státní národ, tak Němci měli status menšiny, což byl nesmysl, protože jich bylo stejně tolik jako Slováků. Patnáctiprocentní část obyvatelstva musí být chápána jako státoprávní, státotvorný činitel, musí být získána k tomu, aby se podílela na správě státu a byla by ho ochotna také bránit. A to se nestalo. Určité náznaky nadějnějšího řešení byly ve dvacátých letech, kdy aktivistické německé strany vstoupily do pražské vlády, ale to všechno pak rozbila hospodářská krize a příchod Henleina a Hitlera. Ale ještě v roce 1935, kdy byly poslední svobodné volby v republice, tak ještě třetina českých Němců – přes ideologické působení z Německa – odmítala Henleina. Devadesát procent českých Němců ho volilo až v roce 1938 v obecních volbách, až v této době lze říci, že se stávají pátou kolonou, tehdy vzniká heslo „Heim ins Reich“. To už Henlein jezdí do Berlína a Hitler mu radí, stavte takové požadavky, které Beneš a Praha nebudou moci přijmout.

Z tohoto hlediska by byl potom odsun po roce 1945 správný.

Odsun, respektive vyhnání, to nemůže být správné. Několik staletí zde žijí němečtí kolonisté, kteří přijdou na pozvání českých panovníků, kultivují zemi, zakládají města, řemesla, mají

své školy, své pozemky, statky, kostely, hřbitovy. Copak můžete takové lidi vyhnat ze země? Jenom proto, že se dali svést nějakou myšlenkou, která ale opravdu pro ně měla význam?

To byl možná také jeden z omylů prezidenta Beneše.

To nebyl omyl, to byla cílevědomá pomsta! Kromě toho že Beneš Francii nezapomněl Mnichov, tak zazlival henleinovcům a českým Němcům, že k rozbití republiky přispěli. A zapomněl, že to také udělali Slováci, vždyť vlastně v roce 1938 už nikdo z československých národů nechtěl být s Čechy pohromadě v jednom státě, čili to nebyla jen zahraniční zrada, to byla také vybuchlá vnitřní bomba nevyřešených národnostních otázek, která způsobila, že Československo už životaschopné nebylo. Odsun – tato idea také způsobila roztržku s Wenzelem Jakschem, německým sociálním demokratem, který se snažil i v exilu s Benešem spolupracovat a chtěl jakýsi modus vivendi: potrestat se mají zrádci, zločinci z řad českých Němců, ale jakou vinu nese prostý bramborář na Vysočině nebo dřevorubec na Šumavě? Co ten věděl o politice a co věděly ty děti, vždyť nakonec – koho my jsme vyháněli?

Ty, co nebojovali.

Děti, ženy a starce, protože 250 tisíc českých Němců padlo na frontách, další byli v zajetí. Žádný demokratický stát a žádné demokratické právo nezná masové vyhnání bez soudu. Nemůžete zbavit lidi majetku a vyhnat je ze země. Soud teprve musí rozhodnout, že ses dopustil zločinu, propadá ti majetek, případně můžeš být zbaven občanství.

Neodpovídal odsun ovšem také poválečným náladám?

Nebylo prakticky nikoho, kdo by se proti tomu postavil, ani takoví lidé, jako Tigrid, Pe-routka, Mareš, Koželuňová. Jistě, protestují, ukazují, jakých zločinů se dopouštějí ti naši revoluční fašisté nebo demokratičtí fašisté ve sběrných táborech, že znásilňují ženy, vraždí, jak si počínají čeští sadisté a co se děje za oněch divokých pochodů, to všechno odsuzují, ale o základní zásadě, o oprávněnosti odsunu, vysídlování, vyhánění, nepochybuje nikdo, nebo se neodvažuje říci, že to demokratický stát nesmí udělat a že za to bude sám pykat. Když vítězové neuznají práva poražených, tak pošlapávání těchto práv se pak zvrhne i proti nim. A také se to stalo.

Jak to myslíte?

Protože ti vítězové byli velmi brzy postiženi komunisty, byl jim zabavován majetek, byli vystěhováváni, zavírání do koncentračních táborů, mučení. Český národ pak těch čtyřicet let trpěl, to nebyl jen důsledek zločinů spáchaných na českých Němcích, k tomu pomohla i likvidace právního státu po roce 1945. To muselo otrávit právním vědomím celé společnosti.

Na celou společnost ovšem zapůsobilo to, že sem přišli sověti jako osvoboditelé..

Myslím, že u nás to nehrálo rozhodující roli. V Československu se podařilo komunistům získat tak obrovský vliv, protože vedli šikovnou politiku, říkali, sověti a ovšem i my jsme velcí humanisté, nebude žádná bolševická revoluce, žádné kolchozy nebo vyvlastňování ševců a holičů, to všechno je nepřátelská propaganda, my jsme pro svobodu, pro demokracii. Ale novou a skutečnou. A národ se dal ošálit. Nebo alespoň 40 procent národa.

Tím, že volili KSČ v roce 1946.

Už tady sice byla Národní fronta, ale ještě byly jakž takž svobodné volby, a 40 procent Čechů dalo komunistům hlas! Pak lidé začali střizlivět a komunisté by už v dalších volbách svůj úspěch nezopakovali, takže Gottwald velmi dobře věděl, že musí rychle zasáhnout. To se právě stalo v únoru 1948, kdy zase šikovně demokraty dohnal k tomu, že podali demisi, což byla hloupost; oni měli přimět k demisi jeho, protože on tehdy nesplnil vládní usnesení. Ta demise demokratů byl tak diletantský akt, jako bylo celé chování jak Beneše, tak i všech těch Ripků, Zenklů, Stránských a Drtinů; to nebyla garnitura, z které by musel mít Gottwald strach. Věděl, že to jsou bezhlaví rytíři s papírovým brněním. Přisahali neustoupíme nikdy, demokracii zachráníme, ale pak se rozprchli jako vrabci. Podali demisi a odjeli na venkov na plesy, místo aby v Praze mobilizovali lidi.

Pojďme trochu od té minulosti. Česká republika existuje 10 let. Někdy se o tomto výročí mluví jako o deseti letech samostatnosti, ale nebyl vznik ČR spíš výsledkem krize, neuměteltví, špatného zacházení se Slováky, nebo opožděného národního probuzení Slováků?

Proč opožděného, vždyť oni celou dobu bojovali nejdřív za autonomii, poté za samostatnost. Slovenský stát v roce 1939 byl pro ně obrovským zadostiučiněním a v roce 1968 byla jejich hlavní starostí federace. A na jakési oslavě Štefánika na Bradle už tehdy nevlály československé vlajky, ale vlajky se svatoštěpánským křížem - jakmile se Slováci mohli projevit, projeví se protičeskoslovensky. Když přijel papež v devadesátém roce na Slovensko, na letišti nebyla jediná československá vlajka, když tam přijel Havel, házeli na něj vajíčka. Jaképak tedy probuzení, Slováci byli na jiné úrovni, na jiné koleji, s jinými cíli, jinou kulturou, jinými zásadami. Takže by stejně dál házeli Čechům klacky pod nohy, žádný zákon by se nepřijal, republika by nefungovala. Takže nakonec bylo dobře se rozdělit, oni si teď svůj pořádek dělají, zdá se, že ne zcela špatně. A nejsme-li a nebudeme-li ve společném státě, budeme společně v Evropě! Prostě ukázalo se, že ta myšlenka československá je mrtvé narozeným dítětem, bohužel...

A slavil byste těch 10 let českého státu?

Slavit český stát – asi by to bylo hezké, kdyby tady nebylo tolik malérů, katastrof, zlodějství, mafiánství, že si každý říká tady není právní stát, když neodsuzuje komunisty, neodsuzuje zločince, vypouští je na svobodu, není schopen dostat před soud Grebenička (*smich*) – jaképak slavení? Já nejsem vlastenec, já jsem občan. Myslím, že občan je šlechtic, moderní šlechtic moderního státu, který si je vědom své cti, své mravnosti, svých závazků vůči společnosti, a ví také, jaká jsou práva; ale vlastenec? To mně zavání takovým tím „Nic než národ“.

Před čím byste do budoucna varoval občany České republiky?

Občané se musí především vyrovnat s vlastní minulostí. Musí mít čisté svědomí, musíme si přiznat, že Češi nedělali vždycky všechno dobře a že není vždycky všechno hezké, co je české. Především jako zátěž na nás lpí poválečné řešení německé otázky v republice. Zbavit se morálně, politicky této zátěže je *conditio sine qua non* našeho hrdého, sebevědomého vstupu do Evropy. Bez toho to nepůjde. Nemluví o žádném vracení majetku, mluví o tom, že Češi musejí říci ano, dopustili jsme se bezpráví, prosíme, odpusťte nám, vy jste sice spáchali mnohem větší bezpráví, ale to je samozřejmě váš problém. My si svůj problém vyřešíme

tím, že požádáme o odpuštění a založíme třeba nějakou nadaci nebo nějaký Altersheim. Nakonec i Václav Klaus naši někdejší vinu trošičku uznal, ale o tom raději už moc nemluví, aby si nepoškodil svou popularitu v národě. Jenže prezident nesmí spoléhat na popularitu, musí občas říkat národu i věci nepříjemné. Měl by být státníkem a státník musí mít odvahu říkat věci, které se zrovna třeba národu nelíbí. Samozřejmě v tom tkví jeho morální autorita. V tom je i jeho politický kredit, který musí plnit.

Máme vůbec nějaké státníky?

Ne, nemáme. Bohužel se ukázalo, že i ti lidé, o kterých vím, že mají zmíněný názor, tak z politické zbabělosti nejsou ochotni ho prezentovat. Možná Jan Sokol – ovšem to také není státník, to je profesor; morálně politicky bych takového člověka za prezidenta bral, ale obávám se, že by neuspěl, že by ho znemožnili. Je to příliš slušný člověk. A není dost tvrdý – může být slušný, ale musí být zároveň tvrdý; slušný člověk má vědět, kdy má uhodit pěstí do stolu.

V čem vidíte na základě svých zkušeností historika naději pro český stát?

Naděje je v tom, že se oprostí od té švejkovské vyhýbavosti, od kunktátorství, od hledání stále nějakých zisků, výhod; že bude mít hlavně čisté svědomí a čisté ruce. To je důležitá naděje pro náš národ i pro každý národ – pokud možno; žádný národ nemůže mít samozřejmě absolutně čisté svědomí, všichni se dopustili nějakých závažných přečinů, chyb, ale musí si je přiznat. A říci, ano, my o nich víme, litujeme jich a uděláme všechno, abychom je už nikdy neopakovali. A toho český národ zatím schopen není.

Marie Fleissigová

Marie Kříženecká: Klenba (soutěž CVAK 2003)

Zdeněk Svěrák mezi studenty 3. LF UK: Jsme takřka zbabělí, ale umíme se sobě zasmát

Přijde-li někdo besedovat s mediky, takřka zákonitě se první, zahřívací otázky týkají vztahu k lékařům a k medicíně. Nejinak tomu bylo i na dubnovém čaji Trimedu, kam si studenti pozvali herce, scenáristu a textaře Zdeňka Svěráka, a tak první, co jsme si vyslechli, bylo vyprávění o rodinném lékaři – vzpomínky na studené doktorské uši přiměly k prvním výbuchům smíchu mládež, které zdaleka nestačily ani připravené ani donesené židle, ani odstavené stoly, a tak se usadila i na zbývajících místečkách na podlaze zasedací místnosti. Na nás pár dospělých, kteří jsme se mezi studenty ztraceli, pochopitelně zapůsobilo potom přiznání sedmašedesátinika, jak už mu jde práce hůř a jak ho vyčerpává. Zvláště když „píše sám, je to mučírna, souboj s nejistotou, boj o sebedůvěru.“ Zato si Zdeněk Svěrák pochvaloval spolupráci se svým cimrmanovským druhem, Ladislavem Smoljakem – a netajil se ani s tím, jak rád pracuje se svým synem Janem, když se o něj přitomní zajímali.

Zajímal by mně váš vztah k vašemu synovi jako vztah scenáristy k režisérovi.

Je dobrý. Začali jsme spolu při filmu Obecná škola; trochu jsem se toho bál, ale brzy jsem zjistil, že to ten kluk natočí dobře, a nakonec to bylo lepší, než jsem si to představoval. Tak začala naše spolupráce scenáristy, herce a režiséra. Ta spolupráce je dobrá i v tom, že jsme si začali také osobně víc rozumět jako táta se synem. Někdy mi to až připadá, že jsme víc přátelé než otec a potomek. A dokonce jsou věci, kterým on rozumí lépe než já. Jsme na sobě vzájemně závislí, naše pracovní soužití není konkurenční, ale je to kolaborace lidí nesoucích stejné riziko.

(Zdeněk Svěrák se dlouze rozpovídal i o své dceři – je na den přesně o čtyři roky starší než Jan, a bylo to „takové dítě pořád samé jedničky, to není výhoda, neví pak, co má dělat“. Protože se prý „zaláskovala do studenta stavařiny“, vystudovala automatické systémy řízení ve stavebnictví, ale postupně udělala státnici z angličtiny, až ji začala vyučovat; teď si otvírá soukromou školičku a kromě toho překládá knížky. Odtud už bylo blízko k dalšímu námětu.)

Co si myslíte o současné mládeži?

To je jako byste se mně zeptala, jestli mám rád lidi. Vy jste lidi, jenže jste mladší než já, a mladá generace se vřdycky lišila od svých rodičů; pro mne byl vrcholem moderní hudby orchestr Karla Vlacha, ale mým rodičům a jejich kamarádům to připadalo neuvěřitelné, protože byli posluchači dechovky nebo smyčcových orchestrů a říkali mi: „Zdeněčku, tobě se to vážně líbí?“ A když teď slyším hudbu, která mi připadá moc hlučná, uvědomím si, jak by to působilo, kdybych se zeptal: „Tobě se to vážně líbí?“ Ale myslím, že mládež není jeden pytel a že je v ní zrovna tak jako mezi dospělými spousta lidí hnusných, ale i pěkných. Víte, já nemůžu říct, že mám rád lidi, já dokonce některé i nenávidím (*chápavé obecenstvo i tady vypuklo ve smích – tentokrát ale nevěřícíny*).

Jaké lidi tedy nenávidíte?

Mezi námi je tolik podlých lidí a farizejů, pohybují se i v politice. Divím se, že lidé nevidí, že jsou tady občané, kteří jsou třeba senátory (*smích*) – a poškodili náš národ jak psychicky, tak finančně. Asi o deset miliard. (*Dlouhý smích, spontánní potlesk*) A stále mají veřejné mínění na své straně, to je to nejhorší, že pořád strašně kvantum lidí poslouchá ty sobotní hovory a že ta stanice je nejposlouchanější.

(Když později Z. Svěrák na besedě hodnotí stav naší společnosti, vrací se ještě jednou ke komerční televizi a používá ji jako příkladu, jak snadno lze myšlení lidí ovlivnit; hovoří o „rafinovanosti intelektuála, který má talent nestoudně ohlupovat lidi, protože je intelektuálně výš a ví, jak na ně.“ Připomíná mu to nedělní televizní vystupování pastorů v USA, kteří věřícím v sále slibují Boží záchranu a své „show“ zakončí promitnutím čísla svého bankovního konta...)

Já bych se teď zeptal: světem hýbe válka (v Iráku). Jak ji reflektujete?

Horší otázku jste mi dát nemohl. Já se tím trápím, až jsem se protrápil k jinému názoru než většina našeho lidu. Myslím totiž, že teď není dobré a špatné řešení, je jenom méně špatné a špatné řešení. A došel jsem k závěru, že válka je méně špatné řešení, než kdyby se odložila. Nedomnívám se, že je jenom momentálním nápadem prezidenta Bushe; je to dlouhodobá obava Ameriky a měla by to být i obava ostatního západního světa, že takzvaná globalizace zasahuje nejenom trhy a média a ostatní věci, ale že zasahuje i oblast vědy a jejich nebezpečných výdobytků, jako jsou zbraně hromadného ničení. Lidé, kteří o tom na Západě přemýšlejí, si asi uvědomili, že 11. září začalo novou epochu, kterou bychom mohli nazvat 3. světovou válkou, i když bude třeba jiná, bude vlekoucí a stěhující se; asi došlo k střetu civilizací a k hrozbě, že výdobytky vědy se dostanou do rukou diktátorů a náboženských fanatiků. Hrozí, že jednoho dne, necháme-li je být, nás budou držet v šachu. I když trpím, když vidím umírající děti, přesto bych řekl, že asi budou lepší stovky obětí než později miliony. A jestli na to Amerika má právo? Kdy ale OSN od něčeho zachránila svět? Je to nefunkční organizace, kde má kdekdo právo veta, je schopna akorát zachovat status quo. Když se někde děje něco zločinného, pak je to uvnitř nějakého státu a nevměšuje se. A veřejné mínění? Proč nejsou masové demonstrace, když Rusové rozválcují Čechensko, když Saddám otráví plynem tisíce svých lidí? To je ticho.

To, co říkáte, pane Svěráku, bych doplnil svým názorem, že to je vlastně střet křesťanství a islámu. Za druhé mi vadí, že Američané se na to dívali z virtuálního hlediska: když válčili simulovaně, šlo jim to dobře, ale teď v terénu to není ono a diví se, že je lidé nevítají.

Já myslím, že oni je vítat budou. Už v jednom městečku to dělali, protože se zbavili svých hlídačů. Dokud se tajná služba neodstraní, budou se lidé bát. Myslím, že k vítání dojde.

(Na besedě došlo i na „hezcí témata“, týkající se umělecké tvorby a její inspirace. Nejdříve se hovořilo o písničkách, pro jejichž vznik bývá impulsem často rým. Někdy ho dodají přátelé – jako třeba „Jsou to koně mí – soutok oněmí“. Jindy zase při hledání hub napadl Z. Svěráka rým „Soňa ví, jak je seno voňavý“, nebo cestou v autě do Plzně si přehrával melodii, kterou mu dodal J. Uhlíř, a protože jel směrem na západ a bylo k večeru, vznikla písnička „Zapadání“; kdyby jel do Poděbrad, bylo by to o něčem jiném. Někdy dají inspiraci

vnoučata: když Katka jako své kamarády jmenovala lípu, mravence a králíka pana Berana, měl materiál pro písničku Kamarádka lípa. Z. Svěrák v této souvislosti říká, „prostota je to nejvyšší, k čemu může dospět“. Když přitom cituje písničku pro mateřské školky „krávy, krásy, jak si vlastně povídáte“, ozve se v publiku nadšený dívčí hlas „Jé, to bylo hezké“ a zasedací místnost se opět otrásá smíchy... Na scénáristu a hlavního představitele oscarového filmu Kolja samozřejmě směřovaly i dotazy o filmové tvorbě.)

Jak spokojen se scénářem Tmavomodrý svět?

To byl snad nejhorší oříšek, dělal jsem deset verzí. Film byl drahý, nutno bylo sehnat peníze venku. Mysleli jsme, že po oscarové slávě budeme mít všude otevřenou náruč, ale investorům se nelíbila sekvence z Mírova, že prý zpomaluje děj a že tomu nerozumí, proč by vítězný voják měl být zavřený. A my přece kvůli tomu jsme ten film točili! Angličanům zase připadalo, že Češi zachránili Velkou Británii, a tak jsme nakonec peníze na film dostali od nepřátel – od Němců, Italů, Japonců. Byl to nejdražší český film, stál 250 milionů korun, ale Američané říkali, že to je nemožné, protože v přepočtu to je 8 mil. dolarů, a tolik u nich stojí jeden herec. V Americe byl film v distribuci, ale nepsal si o další kopie, největší úspěch měl v Japonsku a v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Co se Japoncům líbilo?

Jsou velmi vnímaví a svědomití. Japonský novinář za vámi nepřijde, aniž by si předtím o vás neprostudoval všechno možné, poslušnost mých filmů znají snad líp než já sám. Jednou jsme v Tokiu – hrál se tam Akumulátor - seděli u stolečku a jeden novinář mi anglicky říkal, co si dám k pití, a já říkal, že pivo. On přišel, dal mi ho, sáhl na něj a řekl: Obávám se, že není ze sedmého schodu. *(Samozřejmě opět i tady byl smích obzvláště silný, neboť kdo by neznal Vesničku střediskovou...)*

Kde čerpáte náměty?

Nejlepší je, když máte tolik zážitků, že můžete čerpat z nich, já bohužel žiju jednotvárným životem a pohybuji se stále ve stejném prostředí, že už mi málem dochází inspirace. A mám nevýhodu, že nemůžu jít do hospody, jako to dělal Hrabal, lidé mi nevypravují, ale chtějí, abych jim vypravoval já. Jsem vděčný za každou příhodu, kterou mi řeknou kamarádi, protože život je nejlepší scénárista.

Psát ale filmy pro Oscary je nesmysl, musíte se snažit napsat dobrý film a pak teprve uvažovat, jestli by mohl jít do mezinárodní soutěže. A Oscar – toho nedají filmu, který nemá naději na obecnou srozumitelnost. Když v Americe sedíte v hospodě a díváte se z okna, vidíte po chodníku defilovat Číňany, bělochy, všechny rasy, celý svět – a pro všechny ten film musí být. Kdybychom my točili třeba Schindlerův seznam, asi bychom celý svět nezasáhli tak, aby tomu všichni rozuměli. Kolja pro to měl předpoklad, protože to byl naprosto srozumitelný lidský příběh, jak se starý chlap má starat o cizí dítě, a tomu rozumějí všude.

(Na dotaz ohledně Vesničky střediskové reaguje Z. Svěrák tím, že se rozpovídá o době, v níž vznikala – říká, že tady byla doživající diktatura, meloucí z posledního a že se lidé víc přátelili: měli na to víc času a stálo jim to za to, scházeli se na nejrůznějších místech, jezdili na chalupy. Současně srovnává: teď sice také už zase tam jezdíme, ale tehdy nebyla

taková honička, jako je dnes. Lidi neměli starost, že přijdou o práci, nemuseli se skoro vůbec rozhodovat a rozhodování boli. Svým mladým posluchačům, kteří samozřejmě nemohou ty doby pamatovat a pro něž je už samozřejmostí vybírat si obory studia a cestovat po světě, pak vysvětluje, že tenkrát byli mladí lidé rádi, když se vůbec na nějakou školu dostali. Potřebu vysvětlit normalizační poměry ostatně uhadne i jindy, když se rozpovídá o tom, co byla tzv. Anticharta a že byl podpis pod ní vynucován, aniž by oficiálně byla známa disidentská deklarace Charta 77, na níž reagovala. Ted' prý ještě pořád žijeme jako „vyorané myši“, naše společnost ještě není tak dobře vysoustruhovaná, ustálená.)

Jací vlastně jsou podle vás Češi?

Udělat nějaký generalizovaný obraz o české povaze, na to si netroufám, jenom vím, že žijeme v určité zeměpisné poloze a to s sebou přineslo, že jsme prožili určité dějiny. Kdybychom byli jinde, byli bychom jiní. Není nás moc a protože nejsme hloupí, tak jsme se v dobách, kdy národu hrozila přesila a zničení, naučili ohnout, abychom nebyli zlomeni. A když se to převalilo, tak jsme se zase narovnali. To je „Jára Cimrman ležící, spící“ – to jsme do toho filmu dali jako jeho heslo. Když jsme podepsali Antichartu, řekli jsme si, že to je hanba, že jsme se ohnuli, ale že se zase narovnáme. Jen počkejte! I to ohnutí má svůj smysl. Když jsem to šel podepsat, aby divadlo nezaniklo, byl jsem poníženy, a to na vás zanechá stopu: toho, kdo vás ponižil, ještě víc nenávidíte za to, že vám tu hanbu způsobil. A náš národ se pořád ohýbá, narovnává, málokdy bojuje - jsme sice takřka zbabělí, ale zato zase nejsme vygumováni z mapy.

Jak jste to řekl, tak to vypadá jako nějaká účelovost u Čechů.

Myslím, že to tak není. Máme také spoustu dobrých vlastností: když zjistíme, že to má smysl, že je naděje, tak se nedáme. Cítili jsme, že jsme malí, že nás Němec převálcuje a Rus převálcuje, ale víme přece o odhodlání bránit se v roce 1938 a já sám pamatuji euforii v roce 1968: Rusové najednou obsadili rozhlas, a my jsme z něj pořád vysílali, a oni to nevěděli. *(Smích)* To byl dobrý pocit. A že si umíme ze sebe dělat legraci, to také každý národ neumí.

M. Fleissigová

Jak se nenaučit Polednici

Běh času a zákonitosti života mě posunuly ke stařešinům rodu, a tak se mi dostaly do rukou dokumenty, nastřádané a uchovávané mými předky po desítky let. Mezi nimi jsou i vysvědčení z počátku 19. (to není překlep!) století, psaná na ručním papíře latinsky a později německy švabachem, dokládajícím že jakýsi můj praděd „*Jahnu Joseph*“ z „*Moravien Hohenstadiensis*“ skládal „*in Gymnasio Triboviensi*“ r. 1812 zkoušky emintem nebo primam; byl tedy nejspíše žákem úspěšným. Nikde však není psáno, jak asi reagoval na školní prospěch svého syna, uváděného jako Jan Jahnu, později i jako „*Jánu Jan od platu školního osvobozený*“, který na „*gymnasium akad. starého města Prahy*“ dostával v letech 1850-1 vysvědčení mnohem barvitější – už i proto, že se místo známek používalo slovního hodnocení. Jako tercián a kvartán měl například mravní chování chvalitebně, ale také „*živé, přitom však slušné*“ a jeho bedlivost byla „*s části rozložitá*“ a pilnost „*dostatečná*“.

„Zásluhy z výučních předmětů“ byly oceněny takto:

„Jazyk latinský – v celku dostatečně, nebo nemiluje práci, ač má dobré vlohy, polodostatečně.

Jazyk řecký - znalost gramatických forem na větším díle dostatečná, překládá obstojně.

Dějepis a zeměpis – dostatečně, ač ne velmi hluboce

Přírodovědy (silozpyt) - pro neurčitost vyjádření se jest jeho prospěch jen právě dostatečný.

Jazyk český - Písemní pokusy dosti dobré. Znalost mluvnice a pravopisu právě dostatečná (později psali o české mluvovědě: „příčinou nedostatečné pilnosti a chatrné cvičnosti jenom z polovice dostatečně vyhověl“).

Jazyk německý: S velkým přičiněním by více dokázal, takto jenom dostatečně (což o rok později stvrdil zápis: „německá mluvověda co zapotřebí jest, případně kdyby chtěl - jen ale tolik, co třeba; dostatečně“).

Mathematika (v prvním pololetí): dosti obratně, počítá méně důkladně, (pololetí druhé) právě dobře. Při opětné odbytné zkoušce dobře obstál.“

Když jsem s dcerami tyto dávné dokumenty prohlížela, neubránily jsme se trochu pobavenému dojetí, zvláště nás upoutala poslední známka: „*Zevnitřní způsob prací písemních: čitelně a ještě dosti pořádně*“. Samozřejmě jsme si přitom nutně musely vzpomenout na slzy, které nám všem kanuly na šišatá písmenka v domácích úkolech a na stížnosti, které i v současnosti slyšíme na nečitelnost svých poznámek. I s tou bedlivostí míváme potíže: vzpomínám, že se moje maminka vracivala z rodičovských sdružení podivně rozpolcená a rozpačitě mi říkala, že prý kdybych chtěla, tak bych mohla být nejlepší; chudinka nevěděla, zda mne má chválit, nebo hubovat. Podobně bývalo někdy i mně na schůzkách SRPŠ a pravděpodobně něco takového prožívá i moje dcera. Tak třeba její Mates je chytrý, bystrý, ale dlouho u něčeho nevydrží, jako dyslektikovi mu psaní příliš nejde, zato při hodinách dějepisu nebo přírodopisu ví kolikrát už dopředu to, co se teprve budou učit.

*Veronika Onderková: Koťátka
(soutěž CVAK 2003)*

Nedávno si ke mně přinesl trochu užmoulaný papírek s opsanou Erbenovou Polednicí, že se jí má prý naučit nazpaměť. Docela ochotně se usadil v pracovně, ale už za chvíli na mne volal, ať rychle přijdu. Zadoufala jsem, že se snad aspoň kousek naučil a chce přezkoušet, ale kdepak! „Babi, viš, jak to asi s tou maminkou, co zadusila dítě, bylo? Určitě byla z toho horka u vaření celá dehydratovaná - tenkrát přece moc nevětrali, škvíry ucpávali, aby jim dovnitř netáhlo. To znám, taky jsem byl dehydratovaný, když jsem stonal, a měl jsem z toho pak v nemocnici až vidiny! A to ta maminka asi také měla, zdálo se jí asi, že vidí nějaký přízrak a myslela, že to je Polednice. A jak z toho horka omdlela, padla na dítě a zadusila je.“

Zamyslela jsem se nad tou povinnou básní tak jako nikdy, protože když my jsme ji ve škole probírali, byla jsem šťastná, že jsem ji mohla před třídou pěkně nahlas recitovat a že mne za to dokonce pochválili.

„Máš asi pravdu, to je možné,“ přikyvují a pak mi padne jedna řádka do oka: „Vždyť tady také je, že jí „haslo u vaření“ – to jí možná unikal z kamen...“, nemůžu najít správný výraz a kluk

mě doplní: „oxid uhelnatý“. A tak jsem potom spolu dlouho seděli, probírali ze všech stran Polednici, ucpaný komín, kouř a nemoci, až byl čas jít spát.

Mates se tu Erbenovu báseň tehdy nenaučil, pokračoval potom ještě mnoho dní doma, ale ať to ve škole dopadlo jak chtělo, po zkušenostech žákyně, matky a babičky si už zdaleka nemyslím, že školní prospěch je tím jediným měřítkem při hodnocení dětí.

Však i z toho mého pradědečka Jana Janů – jak se později psal - byl „knížecí sekretář na Vorlíku“ a mezi jeho potomky byla první česká poštmistrová, notář, univerzitní profesor, redaktorka (co po sobě někdy nepřečte vlastní poznámky), lékařka (rukopis má vskutku „doktorský“), knihovnice (jíž zachránil vynález počítačů) a inženýři (z nichž jeden býval za svou neposednost bit ramínkem na šaty). Doufám tedy, že to i ten Mates někam dotáhne.

Zdaleka si ovšem nemyslím, že mám nějak výjimečného vnuka. Dokonce spíš doufám, že se od svých vrstevníků příliš neliší a že z těchto človíčků, blížících se pubertě, jednou vyrostou lidé, kteří se na rozdíl od nás starších nenechají libozvučnými slovy a poetickými báchorkami pouze opájet, ale že je budou podrobovat kritickému pohledu a srovnávat je s realitou. Zkrátka že tedy jen tak lehce neuvěří populistům a pochybným ideologiím, jak se to stalo leckterému z nás starších.

M. Fleissigová

PROFILY

OSOBNOSTI
PUBLIKACE

Křest patofyziologie

Po mnohaleté přestávce se lékařská obec – a zejména její dorost, studující na lékařských fakultách - dočkala nové učebnice patofyziologie od trojice autorů Fölsch, Kosiek a Schmidt. Kniha vyšla v nakladatelství Grada-Avicenum pod názvem Patologická fyziologie, slavnostní křest měla koncem května v budově 3. LF UK, jejíž profesor R. Rokyta vedl překladatelský tým; ve svém vystoupení ocenil mj. skutečnost, že publikace svým uspořádáním odpovídá problémově zaměřenému studiu, a tudíž i curricula fakulty.

„Kmotři“ Patologické fyziologie ředitel nakladatelství Grada ing. Milan Brunát, šéfredaktor MUDr. Miroslav Lomíček, děkan doc. MUDr. B. Svoboda, prof. MUDr. R. Rokyta

Předmluva ke knize Patologická fyziologie

Patologická fyziologie vychází svými kořeny z fyziologie, a proto právem patří k oborům fyziologickým. Díky tomu je nesmírně obtížné obsáhnout celou její problematiku. Má obrovskou projekci do klinických oborů a tvoří základ klinického patofyziologického myšlení. Největším úkolem patologické fyziologie je naučit studenty a lékaře patofyziologicky myslet, což znamená vycházet ze základních poznatků lékařských věd a využít je v praktické medicíně. V české literatuře bylo učiněno několik pokusů o splnění tohoto úkolu, avšak s různými výsledky. Proto jsme sáhli po německé učebnici, a to z několika důvodů. V první řadě jde o druhé vydání Patologické fyziologie pod vedením zkušených

editorů v čele s prof. Robertem F. Schmidtem z Würzburgu. První vydání této knihy mělo přes tisíc stránek a bylo více kompendiem patologické fyziologie, které nemohlo zdaleka naplnit základní poslání učebnice patologické fyziologie pro studenty lékařství. V druhém vydání se proto němečtí autoři pokusili podstatně redukovat rozsah (necelých 600 stran). Autory jsou většinou kliničtí pracovníci, což zdůrazňuje důležitost oborů pro klinickou medicínu. Jako u všech textů podobného druhu, které píše více autorů, je i v této učebnici určitá diverzita. Některé kapitoly jsou napsány vynikajícím způsobem a přímo z nich vyvěrá velká medicínská i pedagogická zkušenost autorů. Některé kapitoly jsou podle překladatelů napsány méně zdařile, a to především tam, kde se autoři příliš zaměřují pouze na klinický popis příslušného medicínského fenoménu. Kniha se snaží vycházet z principu problémově orientovaného studia (PBL - problem based learning), kdy každá kapitola začíná popisem případů nemocných a předmětem následujícího textu je jejich patofyziologický rozbor. Někdy je tento přechod velmi plynulý, někdy poněkud násilný. U některých kapitol je literatura citována podobně jako v časopisech, v jiných kapitolách citována není a je uvedena souhrnně až na konci. Respektovali jsme německý originál.

Autory použitý nový přístup ke zpracování patologické fyziologie se zásadně liší od prvního vydání. Domníváme se, že tato učebnice pomůže rozvinout patofyziologické myšlení i mezi českými a slovenskými studenty lékařství a lékaři. Věříme, že díky integrujícímu pohledu na obor bude přínosná, nejen pro studenty pregraduální, ale také pro převážnou část postgraduálních medicínských oborů v rámci přípravy k atestacím a pro celoživotní vzdělávání.

Vzhledem k rozsahu díla je překladatelský kolektiv rozsáhlý. O spolupráci jsme požádali především přednosty ústavů patologické fyziologie v České republice a Fyziologického ústavu I. LF UK v Praze. Ti pak sami rozšířili překladatelský kolektiv o své další spolupracovníky. Univerzitní pracovníky doplňují dva překladatelé z Fyziologického ústavu AV ČR.

*Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc.
doc. MUDr. Jan Mareš, CSc.
pořadatelé českého vydání*

Nakladatelství *Grada Publishing* oslavilo letos na jaře deset let vydávání zdravotnické literatury, spojené s logem Avicenum.

Kromě loga zanikajícího zdravotnického nakladatelství Avicenum se v roce 1993 podařilo vedení Grady získat i některé jeho zkušené pracovnice, jež postupně doplnili absolventi filozofických a pedagogických fakult, ale i magistři a lékaři. Po letech rozjezdu 1993-1994 vydává Grada-Avicenum průměrně ročně přes 40 nových knih. Celkem za uplynulých 10 let vyšlo ve zdravotnické redakci nakladatelství 324 titulů. Jednu pětinu produkce tvoří překlady zahraniční literatury.

Profesor Michael Frass v Praze

Vídeňský internista o spolupráci s ČR

Děkan 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc., předal 15. května pamětní medaili fakulty prof. Dr. med. Michaelu Frassovi z Vídně. Ocenil tak jeho osobní zásluhy o rozvoj spolupráce mezi vídeňskou lékařskou fakultou a lékařskými fakultami Univerzity Karlovy.

Profesor Frass je primářem Jednotky intenzivní péče na I. interní klinice Všeobecné univerzitní nemocnice ve Vídni a přednáší vnitřní lékařství na lékařské fakultě Vídeňské univerzity. Jeho výzkumná a publikační činnost zahrnuje především problematiku umělé plicní ventilace a intubačních technik; je mj. autorem chráněného vzoru kombinovaného orotracheálního–oroosofageálního tubusu, který se během deseti let dočkal celosvětového rozšíření. Jako autor a spoluautor publikoval dosud více než 130 sdělení v renomovaných časopisech.

Profesor Frass se mimořádně zasloužil o rozvoj bilaterálních vztahů mezi lékařskou fakultou Vídeňské univerzity a lékařskými fakultami Karlovy univerzity. Spolupráce byla iniciována v roce 1992, kdy byl MUDr. P. Těšínský z plzeňské fakulty (nyní pracuje na II. interní klinice FNKV a 3. LF UK) pozván ke spolupráci na klinických studiích o mediátorech sepse; v následujících letech probíhal výzkum v této oblasti jak ve Vídni, tak na plzeňské lékařské fakultě. Výsledkem byly jednak publikace v uznávaných časopisech, jednak úspěšné obhájení grantové studie IGA MZ v roce 1997. V dalších letech navštívilo JIP I. interní kli-

níky ve Vídni celkem sedm českých lékařů a pět zdravotních sester na stážích různé délky. Významnou pomoc pro výuku představovala možnost dlouhodobých (až 1 semestr) stáží pro mediky 4. a 5. ročníku, kteří byli zařazeni do výzkumného programu a z jejichž pobytů vznikly celkem 4 publikace v zahraničních časopisech. Vídeňští studenti se rovněž zúčastnili fakultní konference SVOČ. Každoročně se koná nejméně jedno odborné pracovní odpoledne ve Vídni s hlavním programem zajišťovaným českou stranou.

Profesor Frass a lékaři jeho týmu jsou rovněž častými hosty na českých kongresech a sympoziích, poprvé v roce 1993. V letošním roce přijal prof. Frass pozvání 3. LF UK k přednášce na tzv. velkém metabolickém semináři s hlavním tématem sepse a na pracovním dnu věnovaném intubačním technikám.

Významnou pomoc znamenalo zprostředkování daru zdravotnické techniky (ventilátory, infuzní technika, monitory, zdravotnické zařízení aj.) z vídeňské AKH Fakultní nemocnici Královské Vinohrady a 3. lékařské fakultě.

Profesor Frass oceňuje přátelské jednání

VNR: 3. lékařská fakulta dnes ocenila váš příspěvek k rozvoji bilaterálních vztahů mezi lékařskými fakultami z UK a z Vídně. Pro naše odborníky představuje tato spolupráce jistě velkou pomoc, dokonce i materiální, ale mne by zajímalo, zda je přínosná i pro Vídeň. Jak ji hodnotíte, pane profesore?

Frass: Domnívám se, že vzájemná spolupráce je na vědecké úrovni velmi důležitá, protože medicína je vědní obor, který přesahuje hranice. Z praktického hlediska si ceníme velmi významné dlouholeté spolupráce s dr. Těšínským, který ve Vídni strávil řadu měsíců a s kterým jsme spolupracovali a spolupracujeme na vědeckém výzkumu a budeme i v budoucnu spolupracovat. Tato spolupráce vedla také k několika mezinárodním publikacím a výměně přednášek - dr. Těšínský opakovaně přednášel na vídeňské univerzitě a já jsem byl v Čechách. A navíc existuje i výměna studentů, kteří přišli na stáž na naše pracoviště do Vídně. Víme, že se můžeme i od nich hodně naučit, protože v Čechách je velmi rozvinutý obor metabolismus a dále biochemické sledování laboratorních parametrů sepse. Dr. Těšínský je také stále zvaným řečníkem na kongresech v Rakousku, například v současné době je pozván k expertize na úrovni klinické výživy u intenzivně léčených kriticky nemocných.

VNR: Jezdí se k vám pan doktor Těšínský a další lékaři učit, nebo se od nich učíte také vy?

Frass: Je to oboustranná záležitost, učíme se my od Čechů a věřím, že se také čeští přátelé mohou naučit něčemu od nás. Například na poli laboratorní diagnostiky sepse jsou čeští kolegové napřed. A z toho plyne pozitivní přínos pro nás.

VNR: Pane profesore, vy sám se zabýváte především problematikou umělé plicní ventilace a intubačních technik - čím je pro vás tato problematika tak významná?

Frass: Zajímá mne především zajištění dýchacích cest za obtížných okolností, tehdy, když není možná konvenční endotracheální intubace. Vyvinuli jsme nástroj, který je již v Čechách také k dispozici, kterým je možné zajistit vstup do dýchacích cest bez pomoci laryngoskopu, a to inkubací do průdušnice, nebo do jícnu. Nástroj dostal název Combibus. Dr. Těšínský použil tuto intubační techniku u pacienta, který byl zaklíněn v autě při dopravní nehodě. Zavedením našeho tubusu bočním okénkem byl tento pacient ventilačně zajištěn. Dále jsme spolu například publikovali jednu kazuistiku, kdy pacient krvácel po strumektomii a nebyla možná normální klasická orotracheální intubace, protože pro krvácení bylo pole nepřehledné; ani laryngální maska nemohla být zavedena, protože vzdálenost mezi řezáky nebyla dostatečná. Tubus byl tak jediný nástroj, který bylo možno zavést. Tento případ byl popsán v časopise International Journal of Anesthesiology. Toto si myslím také přispělo k vzájemné výměně názorů a myšlenek mezi Rakouskem a Českou republikou.

A čeho si v Čechách velmi cením, to je vždy zdvořilé a přátelské jednání mezi lidmi.

Mám ráda překážky, přiznala se Na plovárně prof. Königová

Marek Eben: O ženách se všeobecně tvrdí, že jsou křehčí a zranitelnější než muži. Ale není tomu tak. Když jsme ještě chodili se psem na veterinu, tak nejvíc scén tropili samci, zatímco fenky tiše a statečně trpěly. Já bych vám rád dnes představil Na plovárně ženu, která je podle mého názoru velmi silná, protože celý svůj život pracovala na jednom z nejtěžších oddělení,

jaké nemocnice mají, na oddělení popálenin. Vítám Na plovárně *paní prof. doktorku Radanu Königovou, CSc.* Dobrý večer.

Radana Königová: Děkuji, dobrý večer.

ME: Paní profesorko, snad nepřeháním, když řeknu, že oddělení popálenin je svým způsobem výjimečné v nemocnicích.

RK: Výjimečné je a vždycky bylo. A řada lékařů odtamtud utíkala právě pro tu obtížnost jednak fyzické práce, jednak i té práce psychické nebo psychologické, která je spojena s jizevnatými deformacemi, které po popálení vznikají. Myslím, že daleko lepší péči a trpělivost mohou těmto pacientům věnovat ženy než muži. Muži mohou organizovat nebo ekonomicky vést tato pracoviště, ale tu vlastní práci lékařskou, ale i výtvarnou, která potom následuje, myslím že lépe vykonávají ženy – pokud se tomu věnují a pokud je to těší.

ME: A převládají ženy na odděleních popálenin?

RK: Ne, ale ty co znám, tak výkony, které předkládají, jsou na velmi dobré úrovni. Je jich málo.

ME: Když jste studovala, zdravotnictví ještě moc feminizované nebylo. Dali vám to někdy muži najevo?

RK: Bojovala jsem s tím, hlavně na všeobecné chirurgii. Po promoci jsem začínala v roce 1955 v Podbořanech, kde jsem byla na všech odděleních. Když jsem přišla na chirurgii, tak jsem byla tam první ženou na chirurgii v okrese; pak jsem byla vybrána, abych šla do Karlových Varů, kde byl krajský špitál, a tam jsem také byla první ženou. A nejdřív jsem musela slíbit primáři, že se nevdám, když chci dělat chirurgii. To byla podmínka. Já jsem to slíbila, protože jsem se medicíně chtěla věnovat úplně. Je to celibát, ale potom jsem se vdala a moje matka mi slíbila, že se mi postará o děti a ten slib splnila až do doby, kdy jednomu bylo osmnáct a druhému dvacet, a tak mi umožnila se medicíně věnovat.

ME: Váš tatínek byl lékař?

RK: Lékař, byl mi vzorem. Otec měl samozřejmě soukromou praxi před válkou, ale pracoval hlavně proto, že ho ta práce těšila. Na rozdíl od druhých vždycky říkal, že musí chrup léčit, že nejde jen brát a dávat protézy, i když to je ekonomicky daleko výhodnější, že se těm pacientům má věnovat maximální péče, aby se uzdravili. Pamatuji se, že i když jsme měli soukromou praxi, o peníze se vůbec nestaral. Maminka mu tehdy říkala, aby už konečně poslal nějaké účty pacientům.

ME: Máte pocit, že se s pacienty dnes málo mluví?

RK: Nemluví se s nimi. A to je právě to, co mi strašně vadí. Tou administrativou, tím papírováním, honěním bodů se pacientovi nestačíte věnovat.

ME: Pohled na popálené lidi patří myslím k nejdrastičtějším. Zvykne si na to člověk?

RK: Mně to připadalo samozřejmé.

ME: To vaše oddělení je místo, kam se člověk skoro až bojí nahlédnout. Zajímalo by mě, jestli se můžete těšit do práce? Normální smrtelník si neumí představit, že by se těšil na to, až zase přijde na oddělení a uvidí všechny ty těžké případy. Těšíte se?

RK: Těším, vždycky jsem se těšila, protože máte tady tu možnost, v rámci té kritické medicíny, na jednotce intenzivní péče, pacienty zachránit a můžete jim pomoci přežít. A pak nastává další etapa, a to je vlastně celoživotní úkol, který popáleninový chirurg má mít, aby pacienta nejenom léčil po té funkční stránce, ale i po té kosmetické nebo estetické stránce a navrátil ho jak rodině, tak společnosti. Čili to je nekonečný boj. Mám pacienty v péči třeba třicet let. Řadu z nich jsem léčila jako děti nebo jako mladé, a vždycky, často po letech, nastane období, kdy něco potřebují. Měla jsem dívku, která ztratila půlku obličeje a boltec; vdala se, děti má, teď má dokonce i vnouče, ale ten boltec nepotřebovala. Nosila dlouhé vlasy a byla psychicky celkem vyrovnaná. Vzácný případ. Teď ale potřebuje brýle. Čočky mít nemůže, protože jsem jí dělala rekonstrukci víček, a tak potřebuje něco jako boltec, aby ty brýle na tom seděly. Takže připravíte člověka na normální život, a pak se vám zase vrátí s určitou péčí či požadavkem, a to je ta kontinuita péče.

ME: Kolik těch operací řádově bývá?

RK: Mám holčinu, kterou jsem měla jako čtyřletou, s těžkým popálením obličeje, ztrátou obličeje; byl to etický problém, protože rodiče za mnou přišli, aby se neresuscitovala - byla to velmi inteligentní rodina, viděla ty hluboké ztráty na obličeji, a věděli, že i když se to bude transplantovat, že tam bude těžká deformace. A chtěli ji uchránit, jak mi to vysvětlovali, celoživotního utrpení, aby se necítila s tím hendikepem nějak ztracená. Potom ta rodina velmi dobře pochopila celou situaci a matka se jí plně věnovala - 15 let to trvalo, než měla obličej, pak odjela studovat do Spojených států, promovala, vrátila se zpátky, má tu výborné pracovní uplatnění. To je ta trpělivost pacienta, popáleninového týmu, rodiny, protože rodina musí tu rehabilitaci provádět, aby operace měly efekt.

ME: Výsledek může být docela překvapující.

RK: Ta dívka sama mnoho prodělala operacemi a bojem s tou deformací. Chci říct, že když není spolupráce rodiny, tak ty efekty nejsou. Rodina musí rehabilitaci provádět podle instrukcí.

ME: Stane se, že by se někdo pokusil vzít osud do vlastních rukou?

RK: Za tu dobu, co pracuji v tomto oboru, neměla jsem ani jedno suicidium pro deformaci obličeje. Existují ale. Právě tam, kde není poskytována kontinuální péče a opakované rekonstrukční výkony, které patří mezi úkoly popáleninového týmu. Nemá se to předávat plastickým chirurgům, což se děje ve světě, tam je pojišťovnou placená péče období kritického, období transplantování, ale pak jsou ještě mnohočetné rekonstrukční výkony – ty estetické – a ty už patří do oblasti plastické chirurgické, která se platí, takže pacientům, kterým není poskytována tato kontinuální péče, hrozí sociální smrt, jak se to nazývá.

ME: Vy jste vlastně svým způsobem také výtvarnice - z obličeje, který není, uděláte obličej, který je. Studujete, jak vypadali ti lidé předtím, a snažíte se jim udělat obličej podobný?

RK: Ne, to ne. To se nenechám ovlivňovat.

ME: Myslím, jestli ten obličej někdy není lepší, než byl předtím.

RK: To mám konkrétní pacientku, zdravotní sestru, a její manžel to o ní říkal, což se v řadě případů ovšem nedaří. Jak říkám, co je zapotřebí, je pokorná trpělivost.

ME: Vy jste si musela medicínu také vyvzdorovat, tuším, že jste kladla kolejnice?

RK: To bylo v devětačtyřicátém roce. Když jsem maturovala, nepovolili mi studovat medicínu, i když jsem zkoušky udělala. Říkali mi můžete být na univerzitě, ale ne na medicíně, protože rodinné tradice se musí přerušit. Tak jsem psala mnoho odvolání, a pak mi doporučili, abych ukázala pozitivní postoj k režimu, a tak jsem šla na pět neděl do Kunčic; to byla taková studentská brigáda, k nim jsem se připojila a pracovala na kolejnicích. Pak mi vedení brigády napsalo, že jsem je dobře kladla a toto vyjádření přiložili k jednomu odvolání na ministerstvu zdravotnictví. Teprve pak jsem se 4. prosince 1949, na svatou Barboru, zapisovala na medicínu.

ME: Máte čas během operačního výkonu si povídat s kolegy?

RK: Ne, já chci mít ticho. A když si ti mladí někdy pouštějí rádio, tak mne to velmi ruší, i když si třeba anesteziolog se sestrou něco povídají, řeknu buďte zticha, mně to vadí, chci se soustředit.

ME: Vás ta vaše práce baví?

RK: Baví, mne vůbec medicína bavila. Když jsem dostala dekret po promoci do Karlovarského kraje, tak jsem vzala kufr a jela do Karlových Varů autobusem, až tam jsem se dozvěděla, že mám nastoupit v Podbořanech. Neměli tam pro mne však ubytování, tak jsem bydlela v garáži na porodnici. Dva roky jsem tam byla a pracovala na všech odděleních, bavilo mne to, až potom jsem se dostala na chirurgii.

ME: Pokročila hodně technika operací od té doby, kdy jste začínala?

RK: Ano, na úrovni kritické medicíny a anesteziologicko resuscitační péče, která tehdy nebyla. Když jsem začínala, tak jsem jako nejmladší dávala narkózu, velmi primitivním způsobem. Například rekonstrukce obličejů byly prováděny v lokálním, místním umrtvení. Dnes se spoléhá na celkovou narkózu.

ME: Je to pro vás jako pro lékařku jednodušší jít k lékaři?

RK: Nerada jsem pacient.

ME: Neusnadňuje to ta profese?

RK: Ne, naopak, protože znáte všechny komplikace, které by mohly být.

ME: Vy jste si zvolila vědu, nesnadné povolání, ale zdá se, že ty snadné cesty moc nemáte v rodině, protože váš syn je akademický malíř Otto Placht, ten odešel do pralesa v Peru. Žije tam?

RK: Částečně, ale má tady rodinu, už třetí rok žijeme společně. Jeho cesta tam byla zvláštní, protože měl výstavu v Miami a současně tam byl peruánský malíř Pablo Amaringo, a ten ho pozval, aby přijel do Pucalpy, to je přístav v horní Amazonii, a tam mu měl pomáhat učit.

Vypravil se tam, pak tam zůstal, oženil se s indiánkou; první děti se narodily v Peru a třetí holčička se narodila v Praze.

ME: Byla jste ho v Peru navštívit?

RK: Čtyřikrát.

ME: Jaký je to pocit – do chýše přichází tchyně?

RK: Viděla jsem hygienické nedostatky, ale ty děti zase získaly jakousi imunitu. Tady jsou vlastně třetí rok a teprve teď měly plané neštovice, jinak celou dobu nemocné nebyly, i když chodí do školky a byly mezi dětmi.

ME: Vy jste je byla navštívit v té chýši; jaké to bylo?

RK: Oni měli jednu rodinnou moskytiéru a pak měli vedle toho jednu jednolůžkovou, pro hosty. Ale předtím jsem se synem cestovala v horských oblastech, viděla jsem v Andách například zavalené město Yungai, kde bylo čtyřicet tisíc mrtvých.

ME: Když sem děti přijely, jak dlouho jim trvalo, než se aklimatizovaly?

RK: Těm to nevadilo. Holčička i ten kluk se narodili v chýši, kde se rodí ve stoje, ženy jsou opřeny o kůl..

ME: Pro vás jako pro lékařku to ale bylo nezvyklé -

RK: - ale dobře to dopadlo. Tam jsou jiné poměry, ne jako u nás, kde jsou samá patologická těhotenství. On je to určitý přirozený výběr, ti co na to nemají, ti zahynou.

ME: Ještě dnes operujete, docházíte denně na kliniku, učíte..

RK: Ráda učím.

ME: Jaká je nová generace lékařů?

RK: Když přednáším, vždycky sleduji studentům na očích, jestli to vnímají, anebo jestli tam sedí jen proto, že to je povinnost. A říkám si, že kdyby jenom jeden dva pochopili můj výklad, nejen odborně, ale i jinak, tak to stálo zaplat' Pánbu za to. Jsou jiní než ta generace kolem těch čtyřiceti – padesáti, v těch studentech je naděje - než se zkazí.

ME: Asi se to nedá brát jako práce, necítíte, že to je určité poslání?

RK: Chtěla jsem dělat chirurgii, a tohle se mi zdálo nejobtížnější, já mám ráda překážky.

ME: Máte v životě něco, po čem toužíte, čeho byste ještě chtěla dosáhnout?

RK: Být živá a moci pracovat, abych nebyla na obtíž. Nechci se dožít toho, aby mně někdo obsluhoval, to bych nerada. Zatím jsem užitečná ve špitále, na fakultě i v rodině, pro vnoučata. Takže mé naplnění je více než stoprocentní.

ČT 1, pořad Na plovárně, 16. 4. 2003. Kráceno a redakčně částečně upraveno.

ALMA MATER

ZE STUDENTSKÉHO
ŽIVOTA

Za Studentskou vědeckou konferencí 2003

Tak se zas rok s rokem sešel a 15. května došlo ke skládání účtů těch statečných, kteří se namísto pohodlného absolvování povinně volitelných kurzů rozhodli udělat několik prvních krůčků po málo vděčném poli vědeckého poznání.

S potěšením možno říci, že organizace vědeckých konferencí našich pregraduálních studentů se již úspěšně přenesla z hippocampu do příslušných korových oblastí, což bohužel nejde prohlásit o těch postgraduálních. Před přísným zrakem osmičlenné poroty pak bylo v bezchybném souladu s časovým harmonogramem prezentováno 12 přednášek (9 klinických a 3 teoretické), udivujících dokonalou dokumentací. Vesměs v PowerPointu a tentokrát bez zbytečných a pozornost odvádějících kudrlinek. Drobným kazem však bylo, že se po loňské přestávce, byť v ojedinělých případech, objevilo čtení textu, což se samozřejmě vždy nepříznivě odrazilo v bodovém hodnocení.

S nejvyšším ziskem se na prvním místě ocitla Zdenka Bazalová s formálně čistě ounkým hodnocením antimutagenních účinků diallylsulfidu *in vitro*, sledována Ivanou Galandákovou s úžimovými syndromy. Teprve bronzovou medailí byla odměněna klinická studie pánevních fraktur v interpretaci kolegů Charváta a Krulíka. Všem blahopřejeme a budeme s napětím sledovat jejich vystoupení v mezistátním kole, jež se tentokrát bude konat u našich slovenských přátel.

Na vedení fakulty však je, aby se zamyslelo nad neustále klesajícím počtem studentů, kteří mají zájem osobně přečíst prvá písmena abecedy dobrodružství svobodného ducha.

Richard Jelínek

ABSTRAKTA

Antimutagenní účinky diallylsulfidu v Amesově testu

Bazalová, Z.

Školitel: doc. RNDr. Ivo Bárta, CSc.

UK, LF 3, Oddělení obecné biologie a genetiky

Cíl: Cílem projektu bylo prokázat antimutagenní působení diallylsulfidu na modelových bakteriálních kmenech *Salmonella typhimurium* TA98 a TA100.

Popis metody: K testování byl použit Amesův test. Mutagenní účinky látek jsou v Amesově testu prokazovány zvýšeným počtem bakteriálních kolonií tzv. revertant narostlých na kulti-vačním médiu. Antimutagenní efekt látek je analogicky prokazován snížením počtu těchto revertant vůči počtu revertant narostlých při působení samotného mutagenu.

Pro testování účinků diallylsulfidu byly použity kmeny *Salmonella typhimurium* TA98 a TA100. Antimutagenní účinky diallylsulfidu byly postupně testovány proti třem známým mutagenním látkám – nepřímým mutagenům IQ, AFB₁ a přímému mutagenu MNU. Mutageny

byly připraveny v pěti různých koncentracích. Každá z koncentrací mutagenu byla testována na vzorcích bez přidání a poté s přidáním čtyř různých koncentrací diallylsulfidu.

Amesovy testy byly provedeny zvlášť na kmenech TA98 a TA100 pro IQ a AFB₁. Pro MNU byl Amesův test proveden na kmenu TA100 (kmen TA98 nereagoval).

Pro vyloučení případného mutagenního účinku diallylsulfidu byly připraveny vzorky obsahující pouze diallylsulfid bez mutagenu. Negativní kontrola byla provedena na vzorcích bez mutagenu i diallylsulfidu obsahujících odpovídající koncentrace DMSO.

Výsledky: Hodnoty počtu revertant byly stanoveny počítačovým systémem LUCIA. Vyhodnocení bylo provedeno srovnáním průměrů počtu revertant narostlých na vzorcích s různými koncentracemi diallylsulfidu a vzorcích bez diallylsulfidu. Ke statistickému zpracování výsledků byl proto použit t-test. Zpracování bylo provedeno v počítačovém programu Microsoft Excel. Kromě statistického zpracování výsledků t-testem byly provedeny též výpočty procent inhibice, které udávají, o kolik procent snížil diallylsulfid počet narostlých revertant vůči vzorkům bez diallylsulfidu.

Závěr: Pro stanovenou hladinu statistické významnosti $P \leq 0,05$, byly prokázány antimutagenní účinky diallylsulfidu proti: IQ v koncentracích 30 a 300 $\mu\text{g/misku}$; AFB₁ v koncentracích 30 a 300 $\mu\text{g/misku}$; MNU v koncentraci 300 $\mu\text{g/misku}$. Procenta inhibice vykazují snížení počtu revertant u všech použitých koncentrací. Antimutagenní účinky diallylsulfidu v Amesově testu byly potvrzeny.

Úžinové syndromy

Iva Galandáková

*Školitel: MUDr. David Kachlík
UK, LF 3, Ústav anatomie*

Úžinové syndromy – náleží mezi chronické kompresivní mononeuropatie, které vznikají při průchodu nervu anatomicky definovanými prostory, tedy v místě zúžení, které může být tvořeno hypertrofickými svaly nebo atypicky rozděleným svalem, vazivovými nebo kostními strukturami, vytvářejí se až vazivové tuhé tunelovité struktury, které pak utlačují nerv, či vasa nervorum.

Cílem této vědecké práce je ukázat, že kromě syndromu karpálního tunelu existují úžinové syndromy, které jsou sice mnohem vzácnější, ale také velmi významné. Na pitevních preparátech horních a dolních končetin jsem sledovala průběhy jednotlivých nervů a v místě popsaného zúžení jsem hledala, zda by tam opravdu mohlo docházet ke vzniku úžinového syndromu.

Popis metody: Práce probíhala od dubna roku 2002, kdy jsem začala s preparáty na naší fakultě, dále na 1. LF UK a 2. LF UK a výsledkem je 30 prohlédnutých horních končetin a 36 prohlédnutých dolních končetin. Bohužel jsem během této práce zjistila, že některá místa byla již znehodnocena, a proto nelze udělat spolehlivou statistiku.

Výsledky:

Na horních končetinách z 30 prohlédnutých:

Nervus medianus – v místě úzkého průchodu mezi oběma hlavami musculus pronator teres vazivové poutko – 2krát

Nervus interosseus anterior pod musculus pronator quadratus – 1krát

Nervus radialis – při průchodu musculus supinator (supinátorový kanál) vazivové poutko - 5krát

Nervus musculocutaneus – při průchodu musculus coracobrachialis – vazivové poutko 2krát

Nervus ulnaris – syndrom ligamentum pisohamatum - 1krát

Nervus cutaneus brachii medialis – vazivové poutko - 1krát

Na dolních končetinách z 36 prohlédnutých:

Nervus tibialis - pod aponeurózou musculus triceps surae – vazivové poutko – 1krát

- v mediálním tarsálním tunelu kryt retinaculum extensorum – 1krát

Nervus plantaris lateralis – abduktorový kanál v místě úponu musculus abductor hallucis – 1krát

Nervus fibularis communis – mezi hlavičkou fibuly a úponem musculus fibularis longus (ve fibulárním tunelu) vazivové poutko – 3krát

Nervus fibularis profundus – v předním tarsálním tunelu – hypertrofické ligamentum cruciatum (retinaculum extensorum) – 2krát

Nervus fibularis superficialis – při průchodu fascií bérce asi 10 cm nad zevním kotníkem vazivové poutko - 1krát

Závěrem bych chtěla říci, že výsledky této práce by se daly také použít například pro výuku a že při učení se anatomie by se měla tato místa úžinových syndromů zmiňovat studentům, protože kromě syndromu karpálního tunelu se praktický lékař setká s ostatními úžinovými syndromy sice jen výjimečně, ale znalost těchto úžinových mononeuropatií je nutností pro odborného lékaře.

Poranění pánve a pánevních orgánů následkem dopravních nehod a pádů z výše

Charvát, R., Krulík, J.

Školitel: odb.as. MUDr. Bohumil Bakalář

Klinika anesteziologie a resuscitace FNKV a 3. LFUK Praha

Cíl: Cílem této práce bylo zjistit, k jakým typům poranění pánve a pánevních orgánů docházelo u dopravních nehod a pádů z výše.

Metoda: Retrospektivní studie, do které bylo vzato 59 pacientů, kteří byli hospitalizováni na UP KAR FNKV za poslední tři roky (2000, 2001, 2002), u kterých se vyskytlo poranění pánve a pánevních orgánů (včetně poranění ledvin – vzhledem k návaznosti na níže probíhající močové cesty). Hodnocené parametry byly následující: Pohlaví, věk, doba hospitalizace na UP KAR, rozlišení na dopravní nehody a pády z výše, bližší specifikace poranění pánve a pánevních orgánů včetně poranění ledvin, terapie, GCS (Glasgow Coma Scale) při přijetí, následná péče.

Výsledky: Do studie bylo zahrnuto 59 pacientů UP KAR. Z toho 30 mužů a 29 žen. 22 mužů bylo zraněno při dopravních nehodách, 8 při pádech z výše. U žen byl tento poměr velmi podobný, a sice u dopravních nehod to bylo 21 žen, u pádů 8 žen. Přeživších pacientů bylo 40. Hospitalizaci na KAR nedokončilo 19 pacientů, z čehož vyplývá poměrně vysoká mortalita u tohoto typu poranění (32 %). Průměrný věk všech pacientů s poraněním pánve byl 42 let. Průměrný věk všech žen byl 42 let, mužů 39,5 let. Konzervativní terapie zlomenin pánevního skeletu se uplatňovala u 42 pacientů (71,2 %) – bráno pouze z doby hospitalizace na UP KAR. Operativního řešení se užilo u 17 pacientů (28,8 %). U pánevního skeletu bylo diagnostikováno 17 typů různých typů poranění (fraktury, ruptury, dislokace). Z vnitřních orgánů pánevních (a ledvin) byl nejčastěji poraněn močový měchýř (ruptura) v 9 případech (15,2 %), kontuze ledviny v 10 případech (16,9 %) a ruptura ledviny rovněž v 10 případech (16,9 %). Z močových cest byl v jednom případě poškozen i ureter (1,7 %). Poškození velké cévy bylo rovněž zjištěno pouze v jednom případě (jednalo se o v. iliaca interna) procentuálně tvořilo toto poškození 1,7 %. Průměrná doba hospitalizace na UP KAR FNKV byla u všech pacientů 13 dní. U mužů 12,5 dne, u žen 13,5 dne.

Závěr: Zjistili jsme, že při pobytu na oddělení neodkladné intenzivní péče, kterým UP KAR bezesporu je, se poranění pánevního skeletu řeší operativně jen při velmi komplikovaných, rozsáhlých nebo devastujících poraněních, která pacienta ohrožují na životě masivní krevní ztrátou a následnou možností hemorhagického šoku.

Martin Kolář: Recept na svařák (soutěž CVAK 2003)

Brigáda v Hoříně

Zpráva pedagoga:

Dne 26. 4. 2003 jsem byla se studenty naší fakulty na brigádě v obci Hořín na Mělnicku, která byla při loňských povodních zaplavena.

V prosinci loňského roku jsme s prof. J. Stinglem předávali pěti postiženým rodinám v Hoříně peníze vybrané na fakultě. Pevně jsem doufala, že slib, který jsme dali více než před půlrokem panu starostovi, že nás přijede autobus studentů a pedagogů na jarní pomoc s úklidem, po zimních měsících splníme. I přes veškeré informační letáky, vývěsky, při použití internetu i digitální tabule byl celkový počet lidí pouze 16, ale zato odevzdali obrovský kus práce.

Byli jsme rozděleni na dvě skupiny, vždy k jednomu traktoru s valníkem a uklidili jsme dvě přístupové cesty, tedy hlavně příkopy a louku, která do té doby spíše připomínala skládku všeho, co voda před měsíci přinesla – matrace, barely, spoustu skla, dřeva a stavebního materiálu. Odpadní materiál byl zavážen na skládku, kde po našem odjezdu vyrostla slušná halda z 12 nebo 14 vrchovatých valníků.

Byla jsem velmi ráda, že jsme přispěli lidem, kteří pár kilometrů za Prahou jsou stále odkázáni na bydlení v nouzovém ubytování, a proto jsou vděční za každou formu pomoci.

Myslím, že každý, koho povodeň přímo nepostihla, na ni velmi rád zapomněl, ale v místech, jako je Hořín, kde je na každém kroku vidět, co se tenkrát stalo, musí žít ještě mnoho lidí.

MUDr. Alena Doubková, CSc.

Zpráva studenta:

Sraz v sedm hodin ráno před fakultou nebyl po pátečním náročném večeru zrovna nejpříjemnější částí akce, ale „kdo chce za den něco zvládnout, nemůže spát do oběda“!

Od fakulty jsme vyrazili autobusem – směr Mělník - a za necelou hodinu jsme stáli na návsí vesničky Hořín, kde nás nadšeně vítal místní pan starosta.

Naše asi šestnáctičlenná skupina včetně paní doktorky Aleny Doubkové se rozdělila na dvě party. A za chvíli už jedna banda mávala té druhé z valníku za traktorem, který nás odvážel k dalším obcím, které spadají také pod Hořín. Naše práce spočívala v tom, že jsme na valník házeli všechno, co sem voda před časem přinesla a naplavila. Našli jsme předměty doopravdy různé. Počínaje dřevěnými pařezy, přes kožené tašky, igelitové pytle, kabely, králíkárnu, umělohmotné přepravky až po spodní prádlo, lebku kozy, klády, okna, kusy střeš.

Hned od rána bylo krásné počasí, které v nás vzbuzovalo dobrou náladu. Když svítí sluníčko, jde všechno hned lépe. A k tomu ještě nejrůznější atrakce v podobě jízdy na valníku nebo v traktoru nám práci docela zpříjemnily.

Kdybych na vlastní oči neviděl, v jakých podmínkách ti lidé žijí, nikdy bych nevěřil, že je možné, že na tom tolik měsíců po povodních mohou někde být ještě stále tak špatně. Jenom v Hoříně a asi třech přilehlých vesničkách byla škoda vyčíslena na 450 milionů korun. Na těch domech, které velkou vodu přečkaly, je doteď vidět, že výška hladiny tady dosahovala do tří a více metrů.

Brigádu jsme zakončili u pana starosty doma, ukázal nám koně, hřibátko, fotky velké vody, dostali jsme krásně vychlazené lahváče a poděkoval nám, že jsme jim přijeli pomoci. Chvilí na to jsme už odjízďeli zpátky s dobrým pocitem, že jsme se téhle akce zúčastnili.

Petr Werner

Jarní čaje v Trimeđu

Patří k hezkým zvykům na fakultě, že si studenti z Trimeđu občas mezi sebe pozvou někoho zajímavého – sportovce, umělce, filozofa nebo lékaře či přímo svého pedagoga a v neformální besedě ho důkladně vyzpovídají. Posadí ho přitom ke stolečku s květinou a zapálenou svící, nabídnou mu šálek čaje a koláčky nebo sušenky, sami si také poslouží, nakonec mu předají s díkem růži a požádají o podpis do pamětní knihy fakulty

Těžko spočítat, kolik osobností se už takto v zasedací místnosti děkanátu vystřídalo, jen letos na jaře jsme zaznamenali hned tři návštěvy. Zřejmě vůbec nejvíce očekávaným hostem byl scénárista, textař, spisovatel, herec a též spoluobjevitel odkazu Járy Cimrmana **ZDENĚK SVĚRÁK**. Jeho vyprávění – o umění, tvorbě, ale i životě soukromém a veřejném - si přišlo poslechnout tolik zájemců, že jim vyhrazená zasedací místnost s těžší stáčila - bylo by to pryč na posluchárnu, řekla jedna z účastnic. (*Více v kapitole Res publica*)

Děkan a jeho posluchači

Na středeční podvečer 23. dubna si studenti mezi sebe pozvali děkana fakulty, doc. MUDr. **BOHUSLAVA SVOBODU**. Čekala ho řada dotazů jak na činnost pedagogickou, tak na jeho zkušenosti přednosta gynekologicko-porodnické kliniky a nechyběly ani prosby o názor na činnost ministerstva zdravotnictví a České lékařské komory.

Studenti se tak mimo jiné dozvěděli, že se jejich děkanovi v mládí nevyhnuly překážky, jež komunisté stavěli do cesty ke vzdělání: na medicínu byl přijat až po mnoha průtazích a odvoláních, neboť nebylo žádoucí, aby děti lékařů pokračovaly v rodinné tradici. Gynekologii se však původně věnovat nechtěl, jeho snem byla chirurgie; nyní už dlouho toho nelituje, porodnictví je podle něj zajímavou kombinací chirurgie a interních oborů a konečně „vytáhnout dítě je hezčí než vytáhnout slepé střevo.“

Doc. Svoboda pak několika údaji z vlastní praxe kliniky dokumentoval všeobecně známý pokles porodnosti v ČR: na vinohradské gynekologicko-porodnické klinice se dříve rodilo ročně 2800 dětí, nyní je jich 700. Přitom třetinu ve FNKV představují cizinky. Když padl dotaz na tatínky

u porodu, doc. Svoboda je pochválil – tím, že rozptylují a uklidňují maminky, ubírají část starostí a práce zdravotnickému personálu.

Co soudíte o současném vedení ministerstva zdravotnictví? V odpovědi na tento dotaz doc. Svoboda připomněl, že zdravotnictví není nikde ve světě stabilizované a že s touto problematikou potýkali všichni polistopadoví čeští ministři zdravotnictví. Hledají však stále bohužel třetí cestu: ve snaze vyhnout se konfliktům zvýšil ministr B. Fišer platy, ale nedal na ně peníze, a tak nyní nemocnice musí šetřit - na lécích i na úklidu. Nynější vedení ministerstva zdravotnictví se zaměřilo na preventivní programy, ale ty jsou výhodné, pouze když zasáhnou 70-80 % populace – při nižším procentu je to chybné. Fungovat nemůže ani systém „Paralen na kýchnutí“, zrovna tak jako dosavadní praxe, kdy pojišťovny dávají na hormony více než na cytostatika. Dr. Svoboda třikrát do měsíce řeší problém, zda některého pacienta si může nebo nemůže dovolit léčit nejvhodnějším způsobem. Obává se, že „zdravotnictví je chytáno ne za krk, ale za ocas“.

Na přání studentů si doc. Svoboda také vzpomínal na dobu, kdy stál v čele České lékařské komory. Jak říká byla to nádherná doba, její aktéři vytvářeli něco, co bylo předtím, od roku 1952 zakázáno a co se pokoušeli obnovit i při uvolnění poměrů kolem roku 1968. I když má řadu výhrad k současnému vedení České lékařské komory, zdůrazňuje význam této organizace – je nutná pro fungování lékařského stavu.

Podstatná část otázek směřovala pochopitelně k samotnému studiu na 3. lékařské fakultě a k předvolebním slibům děkana B. Svobody zvláště o informačních projektech. Doc. Svoboda se mj. pochlubil s novým kamerovým počítačovým systémem na své klinice. Zopakoval rovněž své odhodlání přispět k tomu, aby se 3. lékařská fakulta, zbavila zátěže minulosti, kdy ještě jako fakulta hygienická bývala poněkud podceňována, a aby se stala fakultou sebevědomou. Z jeho dalších slov vyplývá, že se k lepšímu už v mnohém posunula a stále posouvá, že její studenti už minulostí zatíženi nejsou a že se naopak mnozí absolventi už dobře uplatnili i za hranicemi našeho státu.

O zoologických zahradách

Posledním jarním hostem mediků z Ruské ulice byl ředitel ZOO Praha PhDr. **PETR FEJK**. V té době vrcholilo v parlamentě projednávání zákona o zoologických zahradách (jeho znění nakonec Sněmovna potvrdila přes veto prezidenta republiky), a tak jsme vybrali několik názorů na chov zvířete v zoo.

Předně na besedě zazněla i otázka základní: mají zoologické zahrady smysl pro přežití ohrožených druhů zvířete? Dr. Fejk se domnívá, že nikoliv zásadní: zoologické zahrady mohou pouze pomoci, ale návrat do přírody se může podařit jen v jednotlivých případech. Je pro to třeba důkladná příprava, aby podmínky pro život byly plnohodnotné (slovy ředitele se země musí „vzmátořit“), navracet se může pouze jedinec, a to tam, kde najde i další

příslušníky svého druhu. To se může podařit jen výjimečně, s nesmírným úsilím – příkladem může být kůň Převalského. Kdyby však měly být zoologické zahrady jediným posledním zachytným bodem pro zachování druhu, pak to je konec, míní P. Fejk. Vysazení rysa na Šumavě nebo návrat sovy do přírody však podle jeho názoru smysl má.

Moderní zoologické zahrady také už neberou zvířata z volné přírody a snaží se jim zajistit co nejlepší podmínky k životu ve velkých výbězích. Ne vždycky se jim ale daří do lepších podmínek zvířata přestěhovat. Velice konzervativní jsou třeba žirafy – pro jejich stádo vybudovali v Praze velký výběh už před víc než rokem, ale dosud se jim je tam nepodařilo přestěhovat – ani po dobrém, ani po zlém (největší samec se vzepl dokonce i proti traktorům, které je měly přimět k pohybu). Snad je v novém výběhu něco, čeho se instinktivně bojí a o čem chovatelé nemají potuchy, vysvětluje si to ředitel a vypráví i o jiných příkladech intuitivního chování zvířat: i kuny prý pomáhá vyhnat z půd chalup tygří trus, ačkoliv se v životě nemohly s touto šelmou potkat.

Pro slony je velkým utrpením i chov ve starých slonincích, s řetězy na nohou – tito chobotnatci jsou stádovými zvířaty, potrpí si na rodinný život a slonice osudově prožívají mateřství; bez mládeže a bez samce se jenom trápí. Proto v moderních zoologických zahradách je už přivazování slonů nepřijatelné - bohužel ne všude si to uvědomují a všude mají ambici chovat slony jako atrakci.

Jenže pojetí zoologických zahrad se v moderní společnosti mění – už to nemá být „Hollywood“, ale co nejlepší prostředí mají v nich najít i vystavovaná zvířata. Je to sice náročnější nejenom po ekonomické, ale i po chovatelské stránce – ale lidé prý už takové obohacené prostředí ve velkých ptačích voliérách nebo volných výbězích už dovedou ocenit. Alespoň tak je přesvědčen PhDr. Petr Fejk, ředitel pražské zoo, kde k některým úpravám v tomto smyslu už dochází.

Ze studentských aktivit, které pořádá TRIMED, stojí za zmínku také pravidelné VÝLETY mediků a pedagogů – z informací na webových stránkách a na panelech v budově fakulty víme, že se letos jelo na parníku a v karnevalových oblečcích.

Už po několikáté se letos konala i soutěž o nejlepší studentskou fotografii, nazvaná neformálně, leč výstižně CVAK. Nejvíce se líbil snímek (už MUDr.) Martina Koláře Noční motýl, zařazený do kategorie medicínských momentek. Spolu s ostatními dílky, nejúspěšnějšími v dalších kategoriích, si je můžete prohlédnout v našem časopisu.

ZDRAVOTNICTVÍ

KVALITA PÉČE
ZDRAVÝ STYL
ETICKÝ ROZMĚR

Z jednání zástupců lékařských fakult ČR, 17. 4. 2003

Výuka ve Fakultních nemocnicích má mnohé problémy. Nejsou jasné smlouvy mezi fakultami a nemocnicemi. Nejsou vždy vyjasněny ekonomické podmínky, což je zásadní problém.

Vstupem do EU se bude měnit legislativa, a to nejen v oblasti školství, ale i v oblasti zdravotnictví. Je otázka, zda budou odpovídat naše výukové možnosti. Budou se měnit normy etické, práva studentů i pacientů.

Fakultní nemocnice – Univerzitní nemocnice. Řešit vztah a postavení na stejné úrovni, ovlivňovat situaci po stránce personální i organizační.

Postavení studentů PGS - teoretické obory mají problém s dorostem, kvalitní jedinci odcházejí do zahraničí, není legislativně dobře ošetřeno.

Všichni přítomní se kladně vyjádřili ke vzniku univerzitních nemocnic. Jejich zřízení by pokrylo vyřešení všech problémů: otázky honorování teoretických i klinických oborů, výchovu PGS v teoretických ústavech, otázky etické a další.

Chyby při poskytování zdravotní péče

Úloha akreditace nemocnic při zajištění bezpečí pacientů

V souvislosti s medializovanou kauzou odnětí nesprávného orgánu v hradecké FN se opět ukazuje, že léčebná a ošetrovatelská péče není oblastí, které by se chybovost vyhýbala – bohužel je to oblast, kde chyby mohou mít závažné, někdy i fatální následky.

Co chyby způsobuje? Proč jednotlivci chybují? Jak činnost jednotlivců přispívá k selhání systému v rámci organizace? A naopak – jaký je vztah mezi systémem řízení dané organizace a výskytem chyb jejich zaměstnanců? Jaké jsou základní kauzální teorie chyb ve zdravotnictví? Liší se nějak například od oblastí strojírenského průmyslu? Zkusme hledat možné obecné příčiny podobně jako se tím zabývá mezinárodní akreditační systém pro nemocnice.

Kauzální teorie chyb

Ve strojírenském průmyslu se vychází z hypotézy, že lidé chybují často a že příčina konkrétní chyby leží mnohdy mimo konkrétního jedince. Při projektování výrobních

systémů a pracovních postupů vycházejí projektanti z předpokladu, že cokoliv se může pokazit a obvykle se též pokazí. Jejich role je tedy proaktivní – projekt zpracují tak, aby pro pracovníka bylo velmi obtížné učinit chybný úkon. Strojírenské systémy kompenzují nedokonalost lidské činnosti a dosahují tak pomocí zpětných vazeb a nadbytečných opatření vysokého stupně spolehlivosti. Tyto systémy považují i jednoprocenní chybavost za příliš vysokou – důraz při minimalizaci chyb je kladen na systém činnosti, nikoliv na jednotlivce.

Zdravotnictví představuje pravý opak – stále v něm převažuje představa, že chyby při poskytování zdravotní péče jsou způsobeny výjimečným individuálním selháním, zatímco obvykle je výkon pracovníků bezchybný. Činnost zdravotnických organizací obvykle vychází z předpokladu, že k žádné chybě nedojde. Systém pregraduálního i postgraduálního vzdělávání – významně delší ve zdravotnictví ve srovnání s jinými oblastmi lidské činnosti – je založen na výcviku odborníků k tomu, aby postupovali správně. Předpokládá se, že řádně vzdělaní pracovníci nebudou dělat chyby. Ti, kteří chybu udělají, jsou potrestáni, případně je jim nařízeno dodatečné vzdělávání. Dochází k odhalení bezprostřední příčiny chybného postupu a k nápravným opatřením, ale zdravotnické zařízení obvykle nezavádí kontinuální systém monitoringu a prevence chyb. Vzácně tak dochází k odhalení primární příčiny chyb.

James Reason, významný teoretik v oblasti řízení lidských zdrojů, rozeznává dva způsoby, jakými mohou pracovníci přispět k pochybení v rámci organizace, v níž pracují. Prvním způsobem je **aktivní selhání** – tedy porušení nějakého předpisu, chybný úkon. Tyto chyby se obtížně předvídají, mají bezprostřední negativní dopad na bezpečnost (institute, pacientů, personálu, majetku apod.) tím, že při nich dochází k narušení existujících bezpečnostních mechanismů, k jejich inaktivaci, nebo „obejití“. Druhý způsob jsou tzv. **latentní selhání** – pochybení jako důsledek nevhodně nastavených manažerských nebo organizačních systémů. V tomto případě jsou v existujícím systému přítomny latentní „patogeny“ – ty mohou být poměrně dlouhou dobu neaktivní – dotud, dokud se neobjeví aktivní selhání nebo tzv. lokální spouštěcí mechanismy pochybení. To jsou skryté defekty nebo netypická uspořádání, která mohou vést k chybám. Latentní selhání nepůsobí bezprostředně – jsou to „neštěstí, která čekají na svou příležitost“. Čím složitější je příslušný systém, tím větší nebezpečí pro něj latentní selhání představují. Latentní selhání nelze předvídat, lze je však odhalit a opravit dříve, než vedou k reálným pochybením. Reason dělí pochybení na dva typy:

1. Pochybení způsobená jednotlivcem. K těm dochází poměrně často, jejich následky nebývají rozsáhlé, počet příčin, které k nim vedou je omezený, a lze se proti nim obtížně bránit.

2. Pochybení způsobená systémem činnosti organizace. K nim dochází zřídkakdy, jejich důsledky jsou dalekosáhlé, vede k nim řada příčin a existují proti nim způsoby prevence.

Pochybení při poskytování zdravotní péče mohou patřit do obou těchto typů.

Sociologické výzkumy přispěly k chápání obecné kauzality pochybení a ke specifikaci postupů směřujících k prevenci pochybení. Shrnujeme šest hlavních závěrů:

1. Pochybení jsou častá. Normální lidé se každý den dopouštějí řady chyb.

2. Příčiny pochybení jsou známé. Chyba není událost, ke které dojde zčistajasna. Příčiny chyb vyplývají z lidských kognitivních funkcí.

1) Chyby jsou vedlejšími produkty jinak užitečných kognitivních funkcí. Člověk je schopen zautomatizovat složité úkony, čímž si uvolňuje intelektuální potenciál pro jiné činnosti, současně však tím vzniká riziko omylů a chyb v situaci, kdy nejsme na zautomatizovanou činnost plně soustředěni. Naše schopnost rychle přesouvat pozornost nám umožňuje reagovat na různé podněty, současně však vzniká riziko rozptýlení pozornosti. Naše schopnost generalizovat z vlastních zkušeností při řešení nové situace nám pomáhá nové situace zvládat, současně ale představuje riziko zaujaté paměti a může vést k tendenci zjednodušovat problémy a k přehnané sebedůvěře. Chyby jsou vlastně negativní stranou některých rozumových funkcí.

2) Většina chyb je způsobena činnostmi, které vycházejí ze slabších stránek kognitivních funkcí. Příkladem mohou být krátkodobá paměť a pozornost. Lékař může chybovat, protože si špatně zapamatuje řádné dávkování léčiva. Sestra, jejíž pozornost je rozptylována řadou různých faktorů, může chybovat – opomene podat pacientovi nutný lék. Rizika lidského faktoru zahrnují spoléhání se na paměť jedince, na jeho trvalou pozornost, dále pak neobvyklé činnosti, nadměrně dlouhé trvání pracovní směny (pohotovostní služby) a nadměrnou pracovní zátěž.

3) Zavádění činností a postupů minimalizujících závislost na kognitivních funkcích jedince může minimalizovat pochybení. Není vhodné spoléhat pouze na paměť pracovníka (záznamy, tištěné algoritmy), výhodné je zjednodušovat a standardizovat postupy, používat ve větší míře elektronické nástroje (například elektronický systém preskripce léčiv, který nepřipustí omyl v dávce léčiva či elektronicky vedená dokumentace, která neumožní neuvést důležitý údaj), přínosem je též zlepšení přístupu pracovníkům k informacím a specializování jednotlivých činností.

4) Primární příčinou většiny chyb je selhání systémů. Pochybení jsou příznaky nemocného systému – stejně jako učíme mediky léčit pacienta kauzálně, a nikoliv symptomatically, měli bychom léčit samotné postižení systému, a nikoliv pouze příznaky tohoto postižení.

Role lidského faktoru a faktoru prostředí při vzniku chyb

V odborné literatuře je řada studií, které sledují roli lidského faktoru a faktoru prostředí při vzniku pochybení ve zdravotnictví. Hlavními kauzálními faktory jsou únava, stres, drogová závislost, nuda, nadměrná nebo nepravdělná pracovní zátěž a kvalita pracovního prostředí.

Únava a nepravdělný pracovní režim

Zdravotní péče musí být k dispozici 24 hodin denně 365 dní v roce. Tento základní požadavek představuje velké nároky na lékařský i ošetřovatelský personál i na ostatní pracovníky

ve zdravotnictví, kteří mají fyziologickou potřebu spánku. Je prokázáno, že dospělý člověk obvykle nepodává špičkové intelektuální výkony, pokud spí méně než 5-8 hodin denně. Ne-standardní režimy práce, například na jednotkách intenzivní péče, resuscitačních odděleních, v operativních oborech, ale v podstatě na odděleních téměř všech medicínských specializací vedou k narušení cirkadiálních biologických rytmů zaměstnanců. Jejich výkonnost může být snížena a současně stoupá i riziko pochybení.

Řada studií se věnovala vlivu spánkové deprivace a únavy na činnost zdravotníků. Většina prací se týká lékařů, u nichž bývá délka pohotovostních služeb 36 i více hodin a zejména pak anesteziologů, jejichž činnost zejména při vedení anestezie na operačních sálech vyžaduje dlouhodobou nepřerušovanou pozornost např. při monitoringu základních životních funkcí. Zejména ty činnosti, které vyžadují pozornost, jsou citlivé na vliv spánkové deprivace a únavy pracovníka. Pozornost bývá též narušena v důsledku nemoci, požití návykových látek (nejen, ale u nás zejména alkohol), nedostatku motivace pracovníka a pocitem nezranitelnosti - „mně se přece nemůže nic stát“. Na druhé straně ty činnosti, které závisí na krátkodobé paměti a manuální zručnosti, nejsou tak významně spánkovou deprivací negativně ovlivňovány.

Závislost na návykových látkách

Zneužívání návykových látek (v našich podmínkách nejčastěji alkoholu), případně závislost na nich rovněž přispívají k výskytu pochybení ve zdravotnictví. Zdravotníci, kteří jsou pod vlivem těchto látek, mají zhoršenou výkonnost, dělají chyby vedoucí mnohdy k poškození pacientů, nárůstu nákladů na zdravotní péči a k poškození důvěry veřejnosti ve zdravotnický systém.

Přibližně u 10 % dospělé populace hraje v některé etapě jejich života svou roli sklon k závislosti na alkoholu či na jiných návykových látkách. Zdravotníci nejsou žádnou výjimkou, přičemž o něco vyšší výskyt závislosti se udává u lékařů. Drtivá většina pochybení způsobených zdravotníky pod vlivem alkoholu či jiných látek zůstává skryta – v situaci, kdy pracovníkovi hrozí sankce jak za pochybení, tak za práci pod vlivem návykových látek, není pravděpodobné, že by stoupl počet hlášených mimořádných událostí této kategorie, zejména pak těch, které by hlásil samotný „viník“.

Pracovní zátěž a faktory pracovního prostředí

Nejlepší výkony podávají pracovníci tehdy, je-li pracovní zátěž optimální – pokud je nadměrná, dochází k častějšímu výskytu chyb, pokud je zátěž nedostatečná, klesá pozornost pracovníků a opět stoupá riziko pochybení. Při práci v prostředí, kde často dochází k vyrušení pracovníků, dochází k častějšímu výskytu chyb. Pokud v pracovním procesu chybí logické návaznosti nebo je-li pracovní prostor nepřiměřený, opět se objevuje větší výskyt pochybení.

Publikace z oblasti ošetrovatelské péče ukazují, že počet chyb při podávání léků stoupá s počtem pacientů, o něž sestra pečuje, s obložeností daného oddělení i s počtem přesčasových

hodin. U sester v nepřetržitém provozu se také ukázalo, že na kvalitu jejich práce působí roční období, resp. délka denního světla – k nejvyššímu výskytu jejich pochybení dochází v zimních měsících.

Systémy hlášení a analýzy chyb

Naštěstí jen velmi malá část chyb, ke kterým při každodenním provozu každého zdravotnického zařízení zákonitě dochází, vede k poškození pacienta, pracovníka či majetku. V prevenci těchto negativních důsledků hraje velmi významnou roli institucionální systém hlášení mimořádných událostí, komplikací či pochybení různého typu a závažnosti. Vedení nemocnice, které zavede hlášení a pravidelnou analýzu mimořádných událostí, si tak zajistí dostatečný zdroj informací o „rizikových bodech“ uvnitř zařízení a může pak příslušná rizika minimalizovat či zcela odstranit dříve, než mohou vést k poškození pacientů.

Zavedení monitoringu mimořádných událostí bývá součástí přípravy k akreditaci nemocnice – naplňuje se tak oblast standardů kvality péče i oblast standardů péče o pacienty.

Jedná se o náročný proces, který vyžaduje spolupráci všech skupin pracovníků v daném zařízení (lékařů, ošetrovatelského personálu, hospodářských a administrativních zaměstnanců) – má-li totiž monitoring mimořádných událostí být opravdu užitečným nástrojem řízení, musí pokrývat nejen oblast bezprostředního poskytování zdravotní péče, ale i celý provoz zařízení (mimořádnými událostmi jsou i výpadky elektrického proudu, telefonní ústředny, bezpečnostních systémů, chyby při zásobení medicínami, plyny apod.). Tuto spolupráci lze nejlépe zajistit ustavením multidisciplinárního týmu kvality péče v daném zařízení jako poradního orgánu ředitele. Tým pak spolupracuje nejen na vypracování metodiky sběru informací o mimořádných událostech (dotazníková forma, elektronický sběr), ale podílí se i na analýze těchto událostí a na návrzích řešení.

Systematický přístup k analýze potencionálních rizikových oblastí v zařízení vede nejen k minimalizaci rizik, ale může mít i přínos pro změnu myšlení zaměstnanců. Ti totiž přestávají vnímat mimořádnou událost jako něco, co je třeba tajit a obcházet velkým obloukem ze strachu před potrestáním či ostudou, ale postupně ji vnímají jako problém, který je možno zobecnit a řešit. Příkladem mohou být právě záměny léčiv – i když provedené studie prokazují, že se jedná o nejčastější pochybení při poskytování zdravotní péče, „zjevnými“ se stávají až tehdy, dojde-li k nějakému fatálnímu důsledku.

Přítom pro vytvoření takového standardu podávání léků pacientům kvalifikovanou osobou, který minimalizuje riziko pochybení (záměny léčiva, špatné dávkování, nedodržení intervalu mezi dávkami apod.) je výhodné znát rizikové oblasti vzniku chyb nejlépe předtím, než k poškození pacienta vedou.

Obecný přehled těchto rizikových oblastí je uveden v následující tabulce.

Nečastější příčiny pochybení při podávání léku
Podání léku nedostatečně kvalifikovanou osobou (sem patří případy, kdy léky pacientům vydává/podává jiná osoba než plně kvalifikovaná a s problematikou pacientů daného pracoviště seznámená sestra, organizace by měla jasně specifikovat kvalifikaci osob podávajících léky pacientům stejně jako písemně upravit postup při podávání léků pacientům).
Nedostatečná kompetence osoby podávající lék (sice přiměřeně kvalifikovaná osoba, která však z nejrůznějších důvodů nepostupuje v souladu se stanovenými postupy podávání léčiv)
Nedostatečná kontrola ze strany vedoucí SZP/lékaře
Přetížení pracovníků (nadměrná pracovní zátěž, nízké stavy pracovníků)
Selhání komunikace (nelze dostatečně zdůraznit imperativ, aby veškeré ordinace léků byly lékaři prováděny písemně, ústní, nebo dokonce telefonické ordinace jsou zdrojem řady pochybení)
Způsob skladování léků na oddělení (jasně určená místa skladování jednotlivých lékových forem s příslušným označením skladových míst, zvláštní pozornost je třeba věnovat „rizikovým“ lékům – cytostatikům, ale i koncentrovaným infuzním roztokům apod.)
Nevhodné označování balení léků (nepřipustit rozsyávání léků z originálních balení, případně používání originálních balení – např. lahví od infuzí – ke skladování jiných látek)
Chyby při výpočtu dávek léků
Selhání medicínské technologie (např. injekčního dávkovače)
Používání nevhodných zkratk při předepisování léků
Nečitelný rukopis předepisujícího

K uvedenému výčtu pochopitelně v podmínkách konkrétního zařízení mohou přibýt další rizikové oblasti. V možnostech vedení dané nemocnice je pak vždy vypracování standardů podávání léčiv a povinnost kontrolovat funkčnost a účinnost tohoto systému. Na první pohled se to zdá jako jedna z mnoha samozřejmostí. Teprve tehdy, když se touto oblastí začneme hlouběji zabývat a zjistíme, že kolika zdánlivě banálních pochybení dennodenně dochází, lze zjištěná rizika odstranit, a tak zlepšit kvalitu poskytované péče a v neposlední řadě předejít případnému fatálnímu důsledku pochybení.

Jak již bylo mnohokrát uvedeno, akreditace nemocnice je nejen nástrojem kontrolním, ale **především** nástrojem k trvalému zvyšování kvality péče. Lze říci, že hlavním poslá-

ním akreditačních standardů je stát se manažerským nástrojem k řízení kvality – získaná akreditace je už jen formálním symbolem. Výše uvedeným pojednáním jsem chtěl tuto roli akreditačního systému ilustrovat v oblasti monitoringu chyb, stejně však funguje v dalších oblastech činnosti nemocnic.

Literatura u autora

MUDr. David Marx

Zdraví, člověk, kultura

Anglický filozof David Hume vyjádřil ve svých úvahách o chování mj. pochybnosti o tom, zda lze přijmout tvrzení člověka, že se nějak chová proto, aby tak podpořil svoje zdraví. Co se však vlastně míní zdravím?

Spolu s odpovědí by patrně vytanuly další nejasněné otázky. Racionalisticky a kriticky se ke zdravotnímu chování stavěl Immanuel Kant; soudil, že lidem záleží spíše na tom, aby dlouho žili, než na tom, aby byli zdraví, i když právě zdraví je náplní a podmínkou kýženého dlouhého života. Znojemský rodák J. S. Maar, inspirován Kantem, psal už výslovně o „řízení zdraví“. Osvícenství přineslo i terminologickou inovaci: D. Schulz von Schulzenheim hovořil už v roce 1763 ve Stockholmu zcela moderně o „chování člověka vůči vlastnímu tělu“; a s pojmem „životosprávného chování“ se v historii setkáváme už koncem 18. století. Osvícenství poněkud otráslo tradičními základy křesťanské morálky a jí motivované životosprávy. Triumf nad nejistou posmrtnou „věčnou blažeností“ začal slavit okamžitý a jistý hmotný požitek.

Osvícenský myslitel lékař La Mettrie prý zemřel na přejedání. Osvícenský lékař John Brown zemřel pravděpodobně na přejídání, alkohol a narkotika. Filozofové si byli vědomi motivačního vakua, zbylého po ochabnutí víry. Zkoumáním filozoficky a medicínsky antropologických otázek se snažili přinést alespoň částečné zdůvodnění potřeby zdravé životosprávy. Herder ze stavby lidského těla vyvodil, že člověk je přírodou „organizován“ ke kulturnosti, Fichte filozoficky odvozoval „určenost člověka“ ke kráse a dobru a v tomto rámci i ke zdraví. Ve stejném duchu se nese i „Nauka o štěstí“ olomouckého profesora medicíny Ph. K. Hartmanna. Z anatomie a fyziologie člověka odvodil požadavky na životosprávu, čistotu, pohyb atd. Básničtěji se vyjadřoval Thoreau, když napsal, že „Každý člověk je stavitelem chrámu zvaného jeho tělo...“. Dokonce i zárodky existenciálního myšlení byly už tehdy pozitivně interpretovány pro podporu zdraví. E. von Feuchtersleben soudil v „Dietetice duše“, že uvědomění si vnitřní prázdnoty („nicoty“) může člověka motivovat k pozitivní změně zkvalitněním životního stylu a duševním prohloubením. K ucelenému konceptu zdravotní výchovy a posléze podpory zdraví však měly tyto ojedinelé, byť stále se množící hlasy ještě daleko. Nejprve muselo dojít k významným sociálním a ekonomickým proměnám v 19. a především ve 20. století.

Definice zdraví formulovaná Světovou zdravotnickou organizací (WHO) v roce 1948 charakterizovala zdraví jako „stav plně tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli pouze nepřítomnost onemocnění či poruchy“. Rozporuplné reakce na takto široce vyjádřené chápání zdraví naznačily, že otázky zdraví je třeba promýšlet mnohem hlouběji a komplexněji. Otevřel se tak prostor zcela novému chápání významu zdraví. Především se začalo uvažovat o zdravotním potenciálu člověka jako o předpokladu udržení zdraví i v náročnějších životních podmínkách a situacích. Nová definice z konce 70. let se vyznačovala užším instrumentálním vyjádřením, v němž povýšila zdraví od samoúčelného cíle na prostředek k naplnění harmonického života. Péče o zdraví se začala měnit v součást celospolečenské praxe. Cesty, jež mají co nejúčinněji vést k dosažení přijatelné zdravotní situace, vycházejí z myšlenkových základů prevence onemocnění (např. imunizace, časná detekce, screening, monitoring, výchova pacientů důrazem na intervenci) a podpory zdraví, do společenské praxe jsou zaváděny prostřednictvím zdravotně podpůrných programů.

Existuje řada přístupů k realizaci záměrů těchto programů. Světové společenství podpory zdraví uznává jako základ promotivních postupů zdravotní politiku. Ta je nejširším vztahovým rámcem a podkladem všech dalších postupů podpory zdraví. Dobrá zdravotní politika má mít příznivý odraz ve zlepšování životního prostředí, ozdravování životního stylu obyvatelstva či zvyšování efektivity zdravotních služeb při zachování únosných výdajů na zdraví. Ponechme však stranou aspekty zdravotně-politického procesu, který nemůže být úspěšný bez souběžného vytváření systému organizačních, právních, hospodářských a finančních mechanismů. Skutečností zůstává, že nejdůležitějším faktorem celkové zdravotní situace obyvatelstva je životní styl. Jeho vliv dokonce podstatně převyšuje i působení narušeného životního prostředí či nefungujícího zdravotnictví. Světová zdravotnická organizace stanovila pět základních oblastí lidského chování, jež jsou v nejtěsnějším vztahu k výskytu civilizačních nemocí.

Jde o kouření, nezdravou stravu, nadměrnou konzumaci alkoholu, tělesnou nečinnost a psychosociální stres. K těmto oblastem je často – jako další oblast, zprostředkovaně odrážející poruchy ve výživě a v pohybovém režimu – přiřazována obezita. Ty nejzávažnější „nemoci civilizace“ (a že jde o téma, jež trápí lidstvo nejen v posledních desetiletích, dosvědčuje i dílo E. Carpentera „Civilizace, její následky, léčení...“, jež v roce 1910 přeložil do češtiny Dr. Edvard Beneš) mají společnou většinu podstatných okolností životního stylu doprovázejících jejich vznik. Příznačné je i to, že tyto okolnosti se málokdy vyskytují izolovaně, nezávisle na sobě. Většinou vytvářejí ucelený obraz (nezdravého) života. Nutno však připustit, že různé životní styly jsou s těmito vlivy provázány do spleti různých možností a omezení, jež dávají obsah a tvar lidským životům.

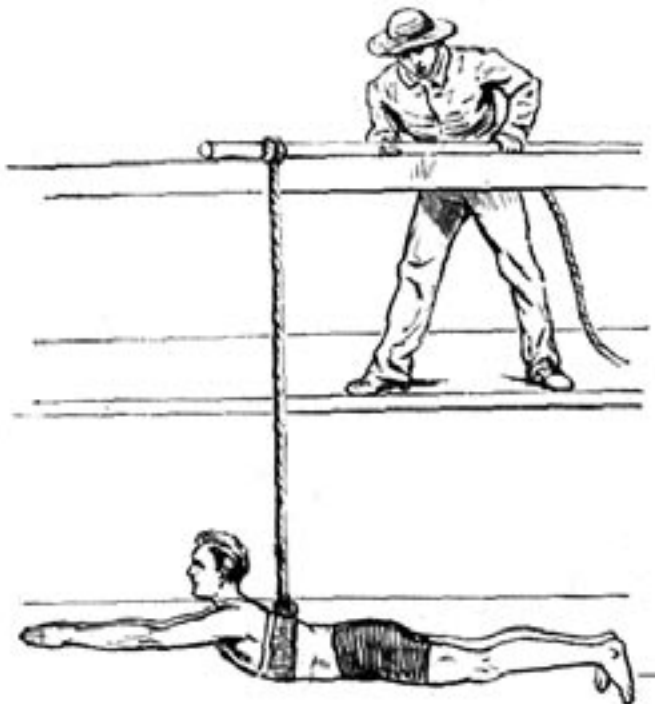
Tím naléhavěji odborníci doporučují soustavně a na všech úrovních posilovat možnosti a schopnosti jedinců i skupin vyrovnávat se s nároky stresových situací, aniž by se museli uchýlovat ke škodlivým formám adaptačního chování, jako je kouření či užívání alkoholu a drog. Mělo by jít o co nejpřesnější možnosti a nabídky pro racionální výživu a vhodnou tělesnou aktivitu. Ostatně bylo prokázáno, že např. ten, kdo kouří, se také častěji nepravdělně stravuje, pije více černé kávy, v jeho životě se vyskytuje více stresových situací a naopak. Jednotlivé faktory lidského chování ohrožující zdraví se přitom navzájem „podporují“ i v procesu vzniku samotného onemocnění. Např. koncentrovaný alkohol působí sám o sobě negativně mj. na sliznici úst a horních částí zažívacího ústrojí a na játra, ovšem jeho účinek

je znásoben, pokud dotyčný piják zároveň kouří a vyskytuje-li v jeho stravě nedostatek vitamínů a stopových prvků...

Vyjdeme-li z definice aktivního přístupu ke zdraví jako vědomého úsilí člověka zaměřeného na ochranu, udržování a zlepšení potenciálu zdraví, dá se s jistou nadsázkou říci, že není ani tak důležité hledět si jednotlivých životních zvyklostí a okolností souvisejících se zdravím, jako spíše celkového způsobu života. Jak na to, radil už Jan Evangelista Purkyně. Jeho slova nás inspirovala stejně jako úvahy, teoretická východiska a závěry současných odborníků zabývajících se problematikou podpory zdraví, jež jsme se pokusili předestřít v předchozích řádcích: „Křehkost lidského organismu upevňovati, nákazám předcházeti, nemocem brániti... Aby lidský život byl dobře počat, všemi svými fázemi u každého jednotlivce v řádných, společnosti a sobě přizpůsobených hranicích, blaženě a skvěle byl prodloužen až k přirozenému konci.“

(Zdroj: K. Daněk, Psychologie zdravotně relevantního chování ve vývoji kultury. Podpora zdraví, 1992; P. Struk, Synopse podpory zdraví - Základy, postupy. Podpora zdraví, 1992; M. Potůček, Žijeme zdravě?, Co je to aktivní zdraví? Podpora zdraví, 1992)

Mgr. Dagmar Fousková
www.medicina.cz

Bioetická vnímavost v dnešní české společnosti

Pokusím se charakterizovat sociální fenomén, ale nemohu se opřít o spolehlivá data, protože je zatím nikdo nezkoumá. Můj příspěvek má spíše žurnalistický charakter. Také jeho výchozím bodem je můj osobní dojem získaný z médií. - Pokud srovnávám český, německý a občas i polský tisk, vidím, že určitá bioetická témata vyvolávají v německém i polském prostředí zásadní spory, zatímco česká veřejnost je jimi vzrušena méně.

Která jsou to témata? (1) Ta první jsou u nás známa, ale jejich etický rozměr už není vnímán. Příklad: interrupce. (2) Druhý typ, to jsou témata, která se stávají aktuální teprve nedávno. Veřejnost a její elity nejsou na ně připraveny, ale musí nějak reagovat. Příklad: eutanázie a legalizace homosexuálního soužití. (3) Třetí typ představují témata, o nichž se ví, ale zatím nejsou na pořadu dne a jejich etický rozměr nebyl objeven. Příklad: status embrya a jeho ochrana.

Nejprve k interrupci. Postoj veřejnosti se změnil v průběhu posledních desetiletí. Ještě když jsem byl studentem medicíny, bylo zvykem, že lékař, který u nějaké ženy potvrdil těhotenství, jí gratuloval. Dnes jí to často sděluje slovy: „Jste těhotná. Chcete to tak nechat?“ - Změnily se i naše jazykové zvyklosti. V německých textech se setkávám s dvěma termíny: *Abtreibung* a *Unterbrechung*. Ten druhý jsem nacházel v publikacích z bývalé NDR. U prvního vnímám jeho negativní emoční konnotaci, druhý vnímám jako neutrální. Český ekvivalent německé *Abtreibung* (*vyhnání plodu – ozn. Vnr*) existuje, ale je asi sto let vnímán jako archaismus (moji studenti ho neznají). U nás užíváme výhradně termín, který odpovídá německému *Unterbrechung* (*přerušeni – pozn. vnr*).

Německé kolegy bude možná zajímat, že k podobnému přesunu významu došlo u nás ve zcela jiné souvislosti. To, co německá publicistika označuje jako *Vertreibung* (týká se to poválečného osudu německého obyvatelstva českých zemí), má také svůj přesný český ekvivalent, ale ten je u nás „tabu“. Místo něho se užívá výraz, který odpovídá německému nebo anglickému *Transfer*..

Toto „odproblematizování“ interrupce a vytěsnění její etické dimenze je modelem i pro postoje k situacím, které jsou umožněny nedávnými pokroky medicíny. - Když je výsledek prenatální diagnózy problematický, obě strany (lékař i pacientka) pokládají interrupci za samozřejmost. - Když je ženám, které absolvovaly fertilizaci *in vitro*, nabídnuta redukce mnohočetného těhotenství, přijímají to jako samozřejmost. - Hovořím-li o experimentech s lidskými embryi, nevidí v tom moji studenti problém.

Vím, že generalizuji, ale odpovídá to převažujícímu hlasu médií i výsledkům výzkumu veřejného mínění. Neřká se tím, co se děje im tiefenpsychologischen Bereich a v individuálním svědomí. Jako psychiatr jsem však pozoroval u svých pacientů (zejména pacientek), jejich příbuzných a u svých žáků posun týmž směrem. - Musím dodat, že tato necitlivost se týká prenatálního života. Jakmile se dítě narodí, jeho rodiče se o jeho zdraví starají většinou normálně.

Analogickou tendenci k odproblematizování vidím i ve vztahu ke konci života. Přesunout péči o senilní rodiče na geriatrická zařízení je většinou vnímáno jako samozřejmost. Idea eutanázie podle holandského vzoru byla ještě v roce 1996 přijímána s rozpaky. Dnes je veřejnost ve svém postoji k tomuto tématu rozdělena „fifty-fifty“. Přibývá případů, kdy

dospělé děti upouštějí po úmrtí rodičů od pohřebního rituálu, protože se jim zdá nákladný. Ještě před 15 lety to byl výjimečný jev.

Nejde dosud o všeobecný stav, ale o progresivní trend. Tyto příklady mají společného jmenovatele. Je jim nevnímavost pro krajní póly životního příběhu, pro jeho počátek a konec. Tedy pro situace, které provokují k filozofickým otázkám. Vzniká tu bludný kruh: (1) Vyhýbám se těmto situacím, a proto se jim nenaučím rozumět. (2) Nerozumím těmto situacím, neumím je řešit, a o to víc se jim vyhýbám. Jde o absenci vnímavosti, ale i o důsledek obranného vytěsnění. Obojí platí současně.

Tento trend se projevuje i jinde. Má širší pozadí. V letech 1990-91 se v 20 evropských zemích realizoval výzkumný projekt, který zjišťoval převažující hodnotové postoje jejich obyvatel (IVSS). Objednala ho EU, gestorem byla Vídeňská univerzita. V roce 1996 opakoval u nás toto zkoumání zdejší IVVM. Srovnání výsledků po 5 letech ukazuje progredující demoralizaci české společnosti.

Podobná situace je i v jiných postkomunistických zemích. Já ale mluvím o Česku, protože zdejší situaci vnímám zblízka. Ta má ve srovnání s Polskem, Maďarskem a DDR některé specifické rysy. Například: větší část česká společnost propadla po válce levicovému radikalismu. Komunistické převzetí moci 1948 zde proto mělo připravenou půdu a nevyvolalo významný odpor. Postátnění bylo u nás nejrozsáhlejší. Soukromý sektor byl zcela likvidován. Život církvi byl ochromen víc než v sousedních zemích. Ideologické glajchšaltování a kultury bylo důslednější. Polští kolegové mě upozornili na to, že naše humanitní inteligence, která se profilovala před válkou a kterou nacistický režim decimoval, byla komunistickým režimem zcela ruinovaná. Souhlasím. Intelektuální elita, která se vytvořila později, většinou přijala doktrínu marxistického materialismu. I u nás nastala desiluze. Ta vedla k pokusu o reformu. Bylo to tzv. Pražské jaro 1968. Po jeho porážce následovalo dvacet let rezignace. Většina optovala pro adaptivní symbiózu se senilním totalitárním režimem. Byla tu opozice, (Charta 77 aj.), ale byla izolovaná.

Na rozpad sovětského bloku jsme reagovali později než naši sousedé, nic jiného nám nezbyvalo. Převrat 1989 získal titul „sametový“. Je to důsledek ambivalence. Geschäftsführerem převratu byl dissent. Ten byl do dvou let odsunut stranou. Politickou a manažerskou elitu dnes tvoří tzv. pragmatici. Mladá vzdělaná generace, jejíž vědomí není poznamenáno bývalým režimem, ochotně přijímá doktrínu tzv. postmodernismu. Překládám si to pro sebe jako subjektivismus, relativismus a konvencionalismus. Mimočodem: projekt IVSS ukázal také zdejší extrémně nízkou religiozitu. **-Naše bioetické diskuse ukazují, že není dostatečně respektována a priori fundovaná hodnota lidské osoby. Lze to vyložit tak, že v našem vědomí vyhaslo implicitní pojetí člověka jako Ebenbild Gottes. Souhlasím, ale vedle toho platí i méně spekulativní výklad. Totalitní režim depersonalizoval, snažil se změnit jedince v součástku mechanismu. Důsledkem adaptivní symbiózy s tímto režimem bylo vzdání se vlastní autonomie, tedy rezignace na personální charakteristiku své vlastní existence.**

Pokusil jsem se ukázat, že vnímavost pro etické hodnoty je mimo jiné i důsledkem dějinného pohybu, který je nejen determinovaným procesem, ale i osudem, v němž má svou roli volba a Wahlverwandschaft.

Petr Příhoda, Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnung und Bedrohung

TEXT

LÁSKA
BOLESTNÁ
A NADĚJNÁ

Jiří Keller: Kradmé paprsky rána (soutěž CVAK 2003)

Nad'a Beránková

Petronila

Pojď a dívej se mýma očima
a já budu tvýma
půjdeme pomalu
nebudeme chvátat
nebudeme čekat na zázrak
brát den jak přichází
s pokorou
nadějí
a doufat
že není poslední
pojď a dívej se mýma očima
a já budu tvýma
budu tě hladit po vlasech
rukama ubolenýma

Byla jsi malá
zlobila
já pravila
já pravila
jsi stejně vypůjčená
ty jsi ztrnula
já se zhrozila
co to jsou
ta slova náhle vyřčená
odkud se vzala
co to znamená
nikdy nezapomněla
jsi ty ani já
léta plynula
ty jsi náhle zmizela
já poznala
jak byla pravdivá
a snad právě pro ta
slova dávná
z povědomí vyvěřelá
jsem byla přesvědčená
že jsi tady zůstala
v jiném prostoru
v jiném čase
ani dcera

ani žena
skutečnost neskutečná

Den je krátký
večer dlouhý na pohádky
pohádka je píseň
plná slov a tónů
pohádka
je obraz
na vodách
mizící ve vlnách
pohádka
je svět barev a vůní
pohádka
je postava skloněná
nad života tůní
pohádka
je kouř stoupající tiše
z lidských rukou
do vesmírné říše
pohádka
jsem já a ty
v průsečíku času
ruce sepaty

Málokdy
je v životě čas
beze dnů a bez nocí
šedobílý stín
žhavý srpen
čas obětí
otevřené okno
dítě spí
pomoz mi s prádlem
prosím
proč teď
píši
potřebuji teď

je dvacet tři čtyřicet
rok 1968
20. srpen
pokoj plný hudby
pokoj plný sporu
nebe plné hvězd
poslouchej
kombajny
ne
tanky
telefonní hovory
Ústí Praha
Praha Ústí
jste první co volají
rozpaky
nedůvěra
rozhlas se tichounce prohrává
do druhého dne
náhle ticho
setrvejte u svých přijímačů
setrvejte u svých přijímačů
probud'te sousedy
probud'te známé
dítě spí
muž odchází
noc srpnová
noc padajících hvězd
na kalendáři datum
21. srpen 1968
dítě vstává
táta
není
dětský úsměv mizí
na dlouhých 14 dní
málokdy
je v životě čas
beze dnů a bez nocí
šedobílý stín
žhavý srpen
čas obětí
otevřené okno
v uzavřeném prostoru domů
kaštany zahučely
rozevřely náruč

zaplakaly
nálet černých mūr
bez dechu a ztrnule
člověk sleduje
ty spousty černoty
pod níž mizí
zbytky jistoty
čekání
beze slov
bez hnutí
jen čas plynutí
se do prázdna propadá
ještě včera
jsem tě držela za ruku
hladila
líbala
vnímala
tvá něžná něha mě prostoupila
duši pohladila
dítě mé
dnes už ne
jen teplo ruky bezvládné
už navždy v mojí zůstane
není prostor
není čas
jen čekání
denní šíření
dveře se otvírají
vchází mladý muž
už jste volali
ne
ještě ne
táta zvolna vstává
s politováním...
na kalendáři
se do neskutečna
propadá
datum 20. srpna
1991

Když

jsi se narodila
byla jsi malá
malá holčička

Jan Šulák: Klára (soutěž CVAK 2003)

lehounký nádech človíčka
rozhodnutí
na společné pouti
loukou plnou kvítí
ruku v ruce půjdeme
šel čas
šla léta
ty jsi rostla
stárnul táta
občas
bodl v srdci šíp
ta holka musí odejít

Trhám lístek kopretiny
vždycky bílý
nikdy jiný
má mě ráda
nemá mě ráda
má mě ráda
stále tu sedá
pohlazení hledá
očka hvězdičková
holčička snová
má mě ráda
nemá mě ráda
lístek za lístkem opadává
má mě ráda
hranice času překonává
sedáme za zpěvu ptáků
sedáme za soumraku
vrací se z dálky
vstupujeme do pohádky
kos tiše zpívá
ticho přihořívá
kaštan svící kvete
je snad něco víc
než láska
na tomto světě
nemá hranic
nemá míru
otevřít dveře
do vesmíru

Červnová růže
s korunou skloněnou
zdobí dívku vzdálenou
vadne růže
vadne v čase
umírání
neubírá kráse
mami
nesmíš na mne myslet
myšlenkami mne svazuješ
cítím
jak
se kolem ovjíjí
smutkem vibrují
a já nejsem volná
pochop
já jsem já
a
ty jsi ty
mám
své povinnosti
svá práva
promiň
ale přece víš
že tě mám ráda
pokusím se říkat
nemám dceru
nemám dceru
to zrovna nemusíš
buď sama sebou
a já budu s tebou
budu tvým
nejvnitřnějším já

Lehce se sklání
obilí v zrání
květiny v strání
hlava dívky z kamene
tiše s dechem splývá
do vln času se dívá
ve své něze tklivá
hlava dívky z kamene
vyrvána ze skály

osaměla
tesána kladivem
posmutněla
stojí na rozcestí cest
hoří horkostí slunce
tone v hloubi hvězd
hlava dívky z kamene
za pohledem lidských očí
kamenné se stále točí
osud se slitoval
hořící srdce kameni vzal
navždy však zůstane
dívčí hlava z kamene

Ten den je jenom tvůj
s ranním probuzením
až do propadnutí noci
je jenom
jenom tvůj
ráno snídání připravím
usednu proti tobě
budu se dívat
jak se tvé oči pomalu
vrací ze zapomnění

vnímají čas
vážeme kytici života
z minuty
dne
spojíme vteřinou
květ vedle květu
myšlenka
bodlák žhavý
názor
karafiát hravý
láska
pomněnka milá
zoufalství
lilie bílá
květ vedle květu
plny života
mžik vedle mžiku
ve vzniku
zániku
růže čajová
s vůní
trnem
život je teď
i na hranici
mezi nocí a dnem

Nad'a Beránková

Mé velké já

Když stromy pláčou
málokdo pohladí
prasklá kůra staletá
vytéká slza za slzou
pryskyřice zavoní
tuhne výčítkou
když lidé pláčou
někdo se zastaví
podá ruku
zapomene na své trápení
jdou ruce spojené
na křižovatce se rozejdou

pak každý člověk opět pro sebe
zamyká srdce korou přepevnou

Červnový den
plný touhy
zmatku
bez konce
a
bez počátku
podržím v dlani
to kouzlo

umdlévání
průzračnost noci
věčnost okamžiku
uchovám v duši
nedozírnost nebe
čaromoc vůni
melodii země
navždy
mi v očích zůstanou
světla červených hvězd
červená noc
je naplněna
jako číše vína
voní a dýchá
životem
smrtí
zneklidňuje
čarovná moc
dávných bytí
síla neskutečna
volá
vzývá
postůj
postůj člověče
vnímej smutek lásku
táhlost louky
co se v mlhách ztrácí
poslouchej
ze sna se budí ptáci
svět dobrých skutků
svět nenávisti
jak kapky rosy
ve svitu měsíce
se blyští
červená noci opojná
neodcházej
zůstávej neznámá
pokud poznám
a pochopím
potom zemi i nebe
propojím
Pokud poznám

a ublížím
potom všechno poničím

Vnímám nehybný dech července
nad žitným polem
chvějící cestu dotykem
bosých nohou
ostro modra
bezbřehé ticho
napětí života před koncem
splnutí všeho se vším
v rozevřené bolesti zrodu
beru do ruky chléb
žehnám
vzpomínám

Z údolí
člověk chce dál
na hory
někdo stojí opodál
aby vysvětloval
rozkazoval
varoval
touhy dětských let
nemohly nikam vést
kopec stačil
bylo vidět dál
tichý vítr vanul
neklid urovnal
ve smířeném čase let
vrací se člověk zpět
už nechce
horské vrcholy
mošských pěn chocholy
nemůže netouží
vracet čas minulý
srovnaný uzlík života
ranní rosa proniká
nová hodnota lidskosti
září poznáním doteku věčnosti

Nad'a Beránková, Přítelkyním mé duše, Praha 2003

Martin MaKr Kratochvíl

Pohádka o Hvězdičce

Na přelomu dne a noci, přesně v ten pozdní podvečer, přišla holčička za tatínkem, který zrovna pracoval za počítačem a řekla mu:

„Tati, já nemůžu usnout.“

„Lehni si a počítej si ovečky,“ odvětil jí tatínek a dále pokračoval ve své práci.

„Ale to nejde, tati, tatííí, řekni mi nějakou pohádku, a já usnu hned,“ škemrala holčička.

„Já neznám pohádky, víš, svět nejsou pohádky, ale budu ti vyprávět, příběh, co je krásný jako pohádka, jo?“

„Nevadí, tatínku, tak už povídej,“ radostně odpověděla holčička.

Tatínek se zvednul od počítače, vzal holčičku do náruče, odnesl ji do jejího pokoje, sedl si k ní na postel a začal povídat...

„Víš, byly doby, kdy nebyly počítače všude, víš, je to dávno, ale kdo měl počítač a byl připojen do sítě, tak byl velký člověk, bylo to tak dávno, že jídlo sis chodila kupovat do obchodů a na síti jsi spíše jen hledala a bavila se,“ povídá tatínek.

„To bylo hodně dávno, vid’?“ zeptala se holčička.

„Ano, hodně dávno,“ odvětil tatínek a pokračoval:

„Byly to doby, kdy lidé se pomocí telefonu připojili a chvilku si šli něco hledat, pobavit se s jinými lidmi psaním emailů, či jít na chat, ale mluvili, no spíše si psali, pomocí klávesnice.“

V té době žil i jeden mladík, co dokázal sedět u své klávesnice den i dva. Byl trochu bouřlivák a pěkně neposedá, tedy spíše „posedá“. Neposedá proto, že nic dlouho nevydržel, co udělal, udělal, a potom šel vždy dál, „posedá“ proto, že vydržel sedět u počítače hodiny a hodiny a jediné, co ukazovalo, že žije, byly jeho prsty, které ťukaly do klávesnice.“

„A to s nikým nemluvil, když tam tak vysedával?“ vyzvíдалa holčička.

„Ne, pokud nebereš v úvahu mluvení–psaní, když si pokedával přes klávesnici s ostatními.“

„Hmm, to nebylo moc zábavné, všechna slova vytukávat do klávesnice,“ zhodnotila holčička.

„Bylo a nebylo,“ usmál se tatínek, pohladil holčičku po vlasech a pokračoval ve vyprávění.

„Ten mladík, moc toho neuměl, neznal takové věci, jaké znali hackeři, to jsou ti lidé co se nabourávají do cizích počítačů, aby ukázali, že na to mají.“

„Já vím, tati,“ brání se poučování holčička, „ve svých osmi letech už přece něco vím.“

„Promiň,“ omluví se táta a znovu se vrací k příběhu:

„On byl trošku jiný, on to neuměl, on nebyl hlupák, ale jeho bavila jediná věc, on strašně rád posílal esemesky, to v té době posílala spousta lidí, ale on neposílal jen svoje, ale byl rád, když viděl, jak si je posílají lidé navzájem, a ti lidé byli šťastní o on byl také šťastný.“

Kvůli nim se naučil trošku programovat, aby si ty esemesky mohli posílat rychleji a více. V té době totiž operátoři všechno blokovali a on to obcházel. V tomto ohledu měl dobré srdce.“

„A jinak ho neměl dobré?“ táže se holčička.

„Jinak byl zvláštní, ale on způsoboval bolest, on to asi nevěděl, ale uměl to velmi dobře,“ řekl tatínek.

„A to mu to ostatní neřekli?“

„Ne, oni ho měli tak rádi, za to co dělal, protože on tomu obětovával hodně, možná více než měl,“ řekl tatínek a hned se zeptal: „Můžu pokračovat?“

„A můžeš, prosím, zavřít dveře na balkon?, mě je už docela zima,“ požádala holčička.

Tatínek vstal, přikryl svou holčičku peřinou, došel k balkónu, prošel dveřmi, pohlédl již na noční oblohu, zadíval se na hvězdy, zhluboka se nadechl, otočil se, přišel zpět do pokoje, zavřel dveře a cestou k lůžku své dcery pokračoval ve vyprávění.

„Ten mladík si jednoho dne prohlížel inzeráty na síti a odepisoval na ně, dělal to proto, protože byl hodně sám, a nevěděl jak jinak mluvit s lidmi, sice i na ty jeho dopisy málokdo odpovídal, ale on byl šťastný z každé odpovědi.“

Jednoho dne se mu ozvala jeho kamarádka, že prý její kamarádka dostala od něj email. On to nepopřel a po jednom či dvou dnech byl požádán kamarádkou o sdělení svého čísla pro tu neznámou.

A tak si začali psát. Mladíkovi začalo roztávat srdce, a začal poznávat, co je to láska. Upřímná láska. A po několika týdnech se i setkali ve skutečném životě a hned si dokázali povídat celé odpoledne.“

„A to je konec?“ zeptá se holčička?

„Ne, není, to je teprve začátek, poslouvej dál,“ nabádal tatínek.

„Časem ji představil kamarádům, co si mezi sebou posílali esemesky, a když se ho ptali, kdo to je, tak on jim napsal: **TO JE MOJE HVĚZDA ŽIVOTA**. On té doby ji všichni jeho přátelé říkali Hvězdička.“

Bylo to krásné jméno pro tak krásnou dívku jakou byla ona. Snad i to jméno nedokázalo říct vše, co on spatřoval v ní, když ji viděl, když s ní byl.

Jenže ten mladík stále myslel na své přátele a ne jen na ni, to by nebylo nic tak hrozného, jenže když chtěl, tak vysedával u počítače a psal a vylepšoval systém, co posílal mezi nimi ty esemesky. A když měl čas, tak šel za Hvězdičkou. Byly to jeho krásné chvíle. A tak se míjel pátek s pátkem a Hvězdička byla stále smutnější a smutnější, docházela jí síla, ale on si neuvědomoval, že za ní chodí, jen když chce on, jen když potřebuje on dobít své baterky.

Jednoho dne se Hvězdička sebrala a odjela. Nevěděl kam, neřekla mu to. On jí to neměl za zlé, snad pochopil.

Každý minutkou přemýšlel, kdy ji spatří, kdy ji uvidí, ale doufal marně. Ani zpráva od ní mu nepřišla, ale on věděl proč. Strašně moc jí ublížil, vysál ji, a Hvězdička přišla o všechny své jiskry, co kdy měla.“

„Už spíš,“ ptá se tatínek mimo řeč.

„Nespím, teď nemůžu vůbec usnout,“ zašeptá holčička.

Tatínek tedy pokračuje ve vyprávění: „Tak tedy ten mladík, se učil více programovat, napsal mnohem lepší systém, a začal se učit víc a víc, načerpával do sebe spoustu informací, aby všude rozsával jiskřičky naděje, a tajně doufal, že jednou zažehne znovu tu jiskru, aby jeho Hvězdička opět zářila.

Každý večer odpočíval bez počítače, aby načerpal energii, díval se na západ slunce, pozoroval hvězdy, vzpomínal na Hvězdičku.

Chyběla mu, ale on věděl, že jí strašně moc ublížil a že odplula jako loďka na vodě.

Pak znovu v noci usedl k počítači a jako vyměněný se učil naslouchat cizím počítačům a cizím lidem.

Jednoho dne v něm přetekly nervy, všechna bolest byla příliš vysoká, a tak se rozhodl, že vytvoří Hvězdičce po jejím odchodu památku.

Pronikl obranou výrobců počítačových části a pozměnil plány klávesnic. Zaměnil jednu jedinou klávesu, vždyť víš, že násobení se píše jako tečka, nebo malinkatý puntík. A on místo toho puntíčku, nechal firmy vyrábět malinkatou hvězdičku *.

Pak si koupil novou klávesnici a díval se na hvězdičku, věděl že je s ním, i když byla daleko pryč.

Časem zaplavili výrobci novými klávesnicemi celý svět a na všech klávesách byla místo krát malá hvězdička.

On věděl, že porušil zákony, narušil běh, ale nemohl jinak, byl nešťastný a ještě horší bylo, že si vše zavinil sám. Jen kdyby nechtěl po Hvězdičce všechno, a přitom sám jen bral. V tomto ohledu byl krutý, velmi krutý.

Doufal, že jeho Hvězdička, pohlédne na nějakou tu klávesnici a odpustí mu jeho krutost, či aspoň na vteřinku si na něj vzpomene, ale jen doufal, nechal se unášet představami a utíkal z tohoto světa.

Večer, když odpočíval, díval se na hvězdy a když nějaká padala, myslel si, že Hvězdička už pospíchá k němu. Nevracela se a on byl nešťastný.“

„Tatí, a to zůstal sám?“

„Ano, zůstal,“ odpověděl tatínek, „až do té doby, než si uvědomil, že musí se přijít omluvit za všechny své hříchy, že musí očistit své činy, musí dát Hvězdičce, všem hvězdičkám, lásku a že musí mít srdce otevřené, aby ho ostatní měli rádi pro jeho lásku, ne pro jeho zvláštní činy.“

Teď už zavři oči, maminka už přišla domů unavená z práce, tak spi, ať vidí, jak jsme to zvládli.“

Holčička už podřimovala, a ze spánku řekla: „Tati, maminka je Hvězdička vid’?“

Tatínek přikývl hlavou na znamení souhlasu.

Pokud se ti zdá těžké uvěřit této pohádce, jen se podívej na svou klávesnici, zda tam také máš místo krát malou hvězdičku.

Na počest Hvězdičky, jako odměnu za její lásku teď malá hvězdička zdobí každou klávesnici.

*

Na důkaz toho, že i každá láska je vratká a viklavá, je kousek od hvězdičky malý křížek.

#

Na znamení, že jsem otevřel své srdce k Hvězdičce, nechť je mé jméno otisknuto pod těmito slovy.

Martin MaKr Kratochvíl
<http://makr.slansko.cz>

POSLÁNÍ

ZÁZRAK
M. ANDĚLA

Michal Anděl

Velikonoční zázrak

Kdysi, snad před devatenácti lety, jsem v dosti ponuré náladě šel přes Alexanderplatz ve východním Berlíně. Pracoval jsem tehdy krátce v nemocnici Charité, která byla vlajkovou lodí východoněmecké medicíny. Snad jen trochu ilustrací pro ty, kteří tenkrát chodili do mateřské školy: ve výškové snad dvacetipatrové budově Charité byly nápisy zakazující vstup s rogačem. Charité totiž stojí na někdejší pomezí východního a západního Berlína a těsně před mým příjezdem dva lékaři uletěli na Západ. Přes všechny výzvy, přes zřetelnou šed' východoněmecké metropole bylo pracovní prostředí v Charité mnohem příjemnější než vše, co jsem zažil do té doby v Praze. Bloumal jsem po tom podivně pustém Alexanderplatzu, pustém po bombardování ve druhé světové válce. Velká televizní věž mě nelákala, a tak jsem snad

instinktivně šel k budově gotického kostela, který jako zázrakem na Alexu přežil druhou světovou válku. Byla sobota a zevnitř zněly varhany, konalo se totiž hudební odpoledne s kázáním protestantského faráře. Dobře si to pamatuji, Bachovo *Als Du in höchsten Not*en bist a následující kázání na toto téma, které mne velmi oslovilo. Ne, nebyl jsem určitě v nejvyšší nouzi, byl jsem jen strašně otrávený z komunismu tu i onde, na obzoru zatím žádný Gorbačov, snad jen polská *Solidarność* představovala naději. A najednou ten Bach a ten kněz, poslové z jiného světa.

To bylo také to první, na co jsem si vzpomněl po začátku úterního velikonočního koncertu našich studentů v kostele svatého Martina ve Zdi. Také najednou, po starostech všedního postkomunismu těsně před vstupem do Unie naprosto jiná atmosféra. Jiný svět, svět rozjímání i naděje a také svět neskrývané radosti. To, co dvě desítky našich studentů dohromady s kolegy z AMU předvedlo, byl naprostý zázrak. Ať již se jednalo o Bachova moteta, o části Ebenovy mše či o části Händlova v angličtině podaného Mesiáše. Fakt, že se najednou dali dohromady studenti naší fakulty s kolegy hudebníky, že spolu s nimi zpívaly dvě kolegyně z filozofické fakulty a jedna budoucí bioložka, najednou z nás spontánně udělal univerzitní pospolitost. Pospolitost bez pokynů děkanů či rektorátu, pospolitost, která se nenápadně a současně i samozřejmě formuje díky svobodě, která je už všudypřítomná. Díky svobodě, která dovoluje stejně věřit jako nevěřit, slučovat se s kým chci a nemít přitom požehnaní bůhvíjakých střeškových organizací socialistické mládeže či brigád socialistické práce.

Konečně jsem si vybavil i jiný zážitek velikonoční: bylo to před třinácti roky a já jsem trávil velikonoční svátky v Oxfordu. Na Bílou sobotu jsem byl také v kostele, tuším, že to byl St. Mary Church – zpíval tam sbor složený ze studentů různých oborů. Kromě užaslého zážitku hudebního jsem měl zážitek univerzitní: v té Mekce univerzitní jsem začal cítit, co to také může být pospolitost: pospolitost či komunita, která se schází nejen tehdy, kdy má něco projednat, řešit, navrhnout nebo rozhodnout, ale i při svátcích a dalších radostných pří-

ležitostech. Byly Velikonoce, trochu chladné, ale slunné, v St. Mary zněly klasické anglické studentské sbory, ve vzduchu bylo jaro a já jsem to těm Angličanům strašně záviděl. Něco, co se nedá koupit, co se snadno nezavede změnou režimu. Ani jsme nedoufal, že by... Také na to jsem myslel to úterý předvelikonoční, na to, že bez dalších organizací, bez čárek, které by si navzájem do výkazů dělali děkani, jen tak pro sebe a pro své okolí se naši studenti sešli s jinými, aby spolu s námi začali slavit Velikonoce.

Velikonoční zázrak má celou řadu vrstev: pro někoho to je náznak jara, pro jiného velikonoční slevy, pro mnoho jiných pár hezkých volných dnů, pro mnoho dalších velká velikonoční naděje. Asi už napořád mi předvelikonoční úterý ve svatém Martinu ve zdi bude splývat s tím, které jsem kdysi prožil v Oxfordu a snad i trochu s tím berlínským. Díky.

Marie Kříženecká: Katedrála (soutěž CVAK 2003)

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů.
Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

Z OBSAHU:

Absolventi

Drogy

Fakulta

Klonování

Ocenění

Perspektivy

Srpen

Úsměvy

Zdravotnictví

M. Anděl

Z. Bárta

P. Bartůněk

P. Bém

G. H. Brundtlandová

K. Filip

P. Mareš

Z. Roithová

B. Svoboda

E. Syková

VITA NOSTRA REVUE

12. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 10. 9. 2003

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUOD BONUM

Promoce v Karolinu – projevy B. Svobody: Studium pro život, ne pro školu	4
Posláním lékaře je pomáhat	5
Vzdělání je sladké ovoce hořkých kořenů	7
Lékařská péče závisí i na péči ošetrovatelské	8
Seznam absolventů.....	9
M. Anděl: Fakulta čtyřikrát na výsluní	11
Univerzitní garden party	14

PERSPEKTIVY

Univerzita Karlova G. H. Brundtlandové	16
M. Anděl: Laudatio	16
J. Stingl: Skvělá reprezentace ČR	18
Životopis předsedkyně WHO.....	18
G. H. Brundtlandová: Životní prostředí nelze chápat izolovaně	20
Z. Bárta: Drancujeme, kam přijdeme	22
J. a L. Velíškoví: Blackout 2003	25

RES PUBLICA

P. Mareš postrádá priority výzkumu a vývoje.....	30
P. Bém: Spořit je třeba všude – v investicích i mzdách	35
Z. Roithová: Drogová problematika v evropských souvislostech	37
J. Richter: Pomůže nám vstup do EU?.....	39

ZDRAVOTNICTVÍ

M. Anděl: Politický průlom: levice připouští poplatky za návštěvu lékaře	46
Usnesení děkanů lékařských fakult v ČR	48
K. Filip: V čele nemocnice nemůže být fackovací panák	49

MEDICÍNA

Biomedicína pro senátory	54
E. Syková o možnostech buněčné terapie	54
J. Petr o klonování ve veterinární medicíně.....	58
P. Ventruba o přínosech reprodukční medicíny.....	60
P. Příhoda o manipulaci s lidskými embryi.....	62
A. P. Rethman o důstojnosti člověka	64
B. P. Holländer o klonování z hlediska ústavního práva.....	65

TEXT

P. Bartůněk: Historky z klinik a poslucháren.....	68
---	----

POSLÁNÍ

Z. Bárta: Jedenadvacátý srpen	94
-------------------------------------	----

Ilustrace: Selectio tabularum No XII ex opere Andreae Vesalii, AD MCMXL, Genevae

QUOD BONUM

PROMOCE 3. 7. 2003
PROJEVY DĚKANA B. SVOBODY
ABSOLVENTI 3. LF UK

Promoce v Karolinu – projevy děkana 3. LF UK

Doc. MUDr. B. Svoboda, CSc. Studium pro život, ne pro školu

Vaše Magnificence, spectabilis, honorabiles, cives academici, milí absolventi, vážení hosté!

Ukončujeme akademický rok 2002/2003 a zde přítomní absolventi dovršili svá magisterská studia na lékařské fakultě a budou slavnostně promováni.

Takový den nás vždy nutí k zamyšlení nad uplynulým časem, k zamyšlení nad tím, co jsme my, jako učitelé, a co vy, jako studenti, jsme chtěli, jak se podařilo naše záměry sblížit a čeho jsme ve skutečnosti dosáhli.

3. lékařská fakulta se krátce po sametové revoluci rozhodla vykročit cestou nové výuky, rozhodla se opustit schéma výuky lékařství, které v nezměněné podobě probíhalo již více než sto let, a zavedla nové curriculum studia lékařství. Toto curriculum je postaveno na problémově orientované výuce, již od 1. ročníku na práci s pacientem s cílem a snahou dát medikům maximální možnost nácvičku praktických dovedností spolu se získáním odpovídajících teoretických vědomostí.

Je obecně známý latinský citát NON SCHOLE SED VITAE DISCIMUS, překládaný UČÍME SE PRO ŽIVOT, NE PRO ŠKOLU. Méně je známo, že tento výrok je parafrází originálního výroku Senecy mladšího v Listech Luciliovi, který zněl NON VITE SED SCHOLE DISCIMUS, přeložený ne pro život, ale pro školu se učíme. Seneca tedy již na počátku našeho století vyslovil obavu a pohoršení z toho, že škola není prostředkem k dosažení vědění a umění, ale jakýmsi uměním pro umění.

Naším cílem při reformě curricula studia medicíny bylo a je vychovávat a vzdělávat studenty tak, aby jejich vědomosti a dovednosti získané v průběhu studia měly trvalý charakter. Ve výukovém procesu se snažíme naučit studenta myslet tak, jak musí myslet lékař při diagnostice a léčbě onemocnění, naučit ho myslet v syntéze všech informací, které o daném problému či pacientovi má. To je výukový proces, který je nesmírně náročný pro pedagogy i pro studenty.

Naproti tomu studenti přicházejí na naši fakultu s nejrůznějšími představami o studiu medicíny, většinou i s ideály o lékařském povolání. Jejich dosavadní představa o náročnosti vysokoškolského studia je rozdílná v závislosti na absolvované střední škole. Téměř z hodiny na hodinu po zahájení prvního semestru výuky se začínou jejich názory měnit. Konfrontace se systémem vysokoškolského studia je tak veliká, že ji řada studentů nevládne a fakultu opouští. Ti, kteří vytrvají, jsou postaveni na naší fakultě před obrovské

dilema – řídit se heslem *si finis bonus est, totum laudabile tunc est* (konec dobrý – všechno dobré) a snažit se udělat zkoušku za každou cenu bez snahy o získání trvalých vědomostí. Anebo se podrobit tomu, co je v novém curricula nutné – snažit se propojovat vědomosti z jednotlivých zkoušek a učit se pro život, ne pro aktuální výsledek. Znamená to začít studiem medicíny a medicínou žít.

Největší a zároveň nejtěžší úlohou nás pedagogů je přesvědčit studenty o tom, že medicína je řehole, která žádá celého člověka, že v životě a práci lékaře neexistují opravné termíny, že nelze pacienta jen udržet na živu, že cílem lékařovy práce je uzdravit jej. Pro studenta to znamená, že nestuduje jen pro zápočet, zkoušku, státnici, titul, že cílem jeho snažení není stát se nositelem titulu MUDr., ale lékařem, který je schopen získané vědomosti uplatnit na poli vědy, výuky či praktické medicíny. V pravém slova smyslu je tedy studium medicíny studiem pro život.

Moji milí studenti a dnes již vlastně kolegové. Měl jsem možnost sledovat vývoj vašich názorů a vědomostí v průběhu vašeho studia a mám z titulu svého oboru možnost zkoušet a hovořit s vámi na konci studia při státních závěrečných zkouškách. Dovolte mi, abych vslovil to, co mě na vývoji naší fakulty a jejím curricula nejvíce těší. Podařilo se, že z pedagogů a studentů se stali partneři, že zmizel starý scholastický, paternalistický způsob výuky a že vaše vědomosti a dovednosti s novým curriculem kvalitativně i kvantitativně stouply.

Dovolte mi, abych vám poděkoval za práci, kterou jste museli v průběhu studia odvést. Dovolte mi, abych vám poděkoval za to, že i vaší zásluhou nové curriculum výuky lékařství začalo žít. Dovolte mi, abych vám poděkoval za to, že 3. lékařská fakulta je dnes i vaší zásluhou naprosto nepominutelnou součástí výchovy nové generace lékařů. Dovolte mi, abych vám i vašim pedagogům poděkoval za to, že jste, jací jste.

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT.

Doc. MUDr. B. Svoboda, CSc.

Posláním lékaře je pomáhat

Shromáždili jsme se všichni ve staroslavné aule Univerzity Karlovy při události pro 3. lékařskou fakultu mimořádně významné a slavnostní – při promočním slibu a promoci absolventů magisterského studia medicíny naší fakulty.

Together with our czech graduates, two students of the English curriculum from Greece will take their degree today. It is a great pleasure for me to wellcome their families and friends here, to share this outstanding occasion.

Dnešní den představuje zásadní zlom v životě zde přítomných absolventů. Pro většinu z nich končí čas studia, čas her a malin nezralých a budou začínat lékařské povolání, které si více než před šesti lety vybrali za svůj studijní cíl.

Vážení absolventi, tohoto cíle jste dosáhli, za malou chvíli převezmete diplomy doktorů veškerého lékařství a svět medicíny se před vámi otevře. Někteří budete dál studovat v doktorandském programu s výhledem na vědecké či pedagogické kariéry, většina z vás

však začne s reálnou medicínou ať již v podobě oborové specializace, nebo přípravě na obor praktických lékařů.

Musím konstatovat ve shodě s Robertem Southeyem, že ať žijete jak dlouho chcete, prvních dvacet let je nejdelší polovina vašeho života. Znamená to tedy, že tempo a intenzita vašeho života se již začaly zvyšovat a nároky na vás stoupat. Tempo moderního globalizovaného světa je na jednu stranu fascinující, na druhou stranu nám téměř nedává možnost zamyslet se nad hodnotami života, zamyslet se nad tím, co jsou celospolečenské hodnoty a v kontextu toho se zamyslet i sami nad sebou.

V průběhu studia jste získali řadu vědomostí a dovedností, naučili jste se komunikovat s pacienty a získali základy etických principů, potřebných pro výkon povolání lékaře. Kromě jiných filozofických moudrostí jste vyslechli i starověkou lékařskou zásadu – *primum non nocere* – především neškodit.

Jsem přesvědčen o tom, že povolání lékaře v sobě obsahuje poslání. Poslání pomáhat lidem, pomáhat jim nejen od nemocí tělesných a duševních, ale pomáhat jim vyrovnat se s životními a celospolečenskými problémy. Ve světle této úvahy se zdá *noli nocere* překonanou zásadou. Vždyť moderní léčba přináší mnohdy pacientovi celou řadu škod od jizev až po sekundární, léčbou indukované nádory. Současná moderní medicína dovede léčit bez ohledu na to, co pacientovi léčba přináší a bere, bez ohledu na její cenu (a nemyslím tím cenu ekonomickou, ale cenu, kterou pacient pomyslně zaplatí v kvalitě svého života) a léčí vlastně bez ohledu na konečný výsledek léčby.

Vážení absolventi, mám naposledy možnost mluvit k vám oficiálně jako váš učitel. Všechny další diskuse už povedeme jako kolegové. Dovolte mi tedy naposledy zneužít učitelského paternalismu a říci vám něco, s čím budete jistě bojovat a vyrovnávat se v průběhu svého odborného života.

Nenechte se zaslepit technikou, přístroji, novými a novými léky, nepodlehnete touze po slávě a bohatství, nezneužívejte své vědomosti a dovednost svých rukou. Zvažujte, kde je hranice prospěchu vašeho pacienta, kde je etická hranice limitující povolání lékaře. Zvažujte, zda na půl žertovně „operace se zdařila – pacient zemřel“ nemá svůj hlubší smysl. Ve vašich rukou bude rozhodování o tom, zda genetické inženýrství, klonování či programované změny biologických a psychických schopností lidských bytostí mají, nebo nemají mít hranice.

Jsem přesvědčen o tom, že budete-li chtít naplnit poslání lékaře v moderním světě s jeho možnostmi diagnostiky a léčby, budete muset i nadále ctít to zdánlivě obsoletní *primum non nocere*.

Věřím, že studium na naší fakultě vám k tomu dalo dobré základy.

Dear Greek colleagues,

let me say a few words to close your studies and student life in the Czech Republic. The time is coming, when you will employ all knowledge and skills acquired during the studies at our faculty for the profit of your patients.

I believe, that our Medical faculty gave you due qualification that will be appreciated by your patients and colleagues.

You can be ensured, that you can apply to your alma mater if needed whenever in the future.

And now, for all of us:

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT.

Doc. MUDr. B. Svoboda, CSc.

Vzdělání je sladké ovoce hořkých kořenů

Je pro mne velkým potěšením, že mohu při svém prvním vystoupení v roli děkana na promociích 3. LF UK promluvit k absolventům bakalářského studia v oboru fyzioterapie a v oboru veřejného zdravotnictví.

Před několika málo dny obyvatelé České republiky řekli v prvním historickém referendu své ano vstupu do Evropské unie. To ano znamená, že v příštím roce 2004 se staneme řádnými členy této organizace. Členství nám jistě přinese velmi mnoho pozitivního, přinese s sebou větší nároky na efektivitu práce, větší konkurenci a jistě i větší nároky na vzdělanost našich lidí. O vzdělanosti se mnohdy hovoří jako o klíčovém problému, který v sobě vstup do Evropské unie má.

Proto je pro mě takovým potěšením možnost hovořit dnes k vám, kteří jste svým studiem a svými výsledky vrchovatě naplnili požadavky budoucího světa na vzdělání zdravotnických pracovníků ve vašich oborech. Ve vašich osobách spatřuji naplnění Catonových slov – *doctrina est fructus dulcis radicis amarae* – vzdělání je sladké ovoce hořkých kořenů.

Ano, vím, že rozhodnout se pro bakalářské studia nebylo snadné, vždyť je to nová forma vzdělávání zdravotníků a vaše budoucí uplatnění a zařazení bylo v době nástupu na fakultu nejasné a nejisté.

Samotné studium bylo náročné, vyžadovalo mnoho úsilí, a tak se skutečně vaše vzdělání a vaše vědomosti rodily z hořkých kořenů. Dnešního dne však začínáte sklízet sladké plody. A já věřím, že budou sladké. Povolání, které jste si vybrali, patří k těm, která člověka naplňují, dávají mu pocit zodpovědnosti a prospěšnosti. Dveře do Evropy, které se nyní pro vás otevírají, vám dávají i prostor k realizaci toho nejlepšího, co jste se na naší fakultě naučili. Medicína jde stále kupředu, je to jeden z oborů lidské činnosti, který trvale prodělává obrovský myšlenkový a technický rozvoj, to vás bude nutit k tomu, abyste se i nadále vzdělávali, a záhy poznáte, že tento krok vzdělanosti, který jste dnes dokončili, nebude zdaleka posledním.

Jsem přesvědčen, že vás studium na 3. lékařské fakultě pro vaši práci a další odborný vývoj dobře připravilo.

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT.

Doc. MUDr. B. Svoboda, CSc.

Lékařská péče závisí i na péči ošetrovatelské

Šešli jsme se dnes ve starobylé aule Univerzity Karlovy při slavnostním zakončení a promočním aktu absolventek bakalářského studia studijního programu ošetrovatelství – oboru zdravotní vědy.

Toto bakalářské studium představuje nový moderní způsob výuky ošetrovatelství, který je v souladu se systémem výuky v zemích Evropské unie, do které bychom v příštím roce měli vstoupit.

Medicus curat, natura sanat – lékař léčí, příroda uzdravuje. Toto Waltherovo rčení je opakovaně citováno. Já bych si dovolil s ním poněkud polemizovat. Léčebný proces nemá totiž jen dvě složky – lékaře jako nositele léčebného procesu a přírodu, rozumějte tím individuální genetickou výbavu pacienta, ale i složku třetí. Tato složka je dle mého názoru a celoživotních zkušeností zásadní a naprosto nepominutelná. Touto třetí složkou léčebného výsledku je ošetrovatelská péče. Bez kvalitní ošetrovatelské péče nemůže lékař a moderní způsoby léčby téměř nic. Výsledek lékařova snažení je bezprostředně závislý na kvalitě ošetrovatelské péče. Vy samy s tím máte bohaté zkušenosti a rozhodly jste se doplnit své dosavadní vzdělání bakalářským studiem tohoto oboru. Moderní medicína a moderní léčebné techniky vyžadují i po ošetrovatelské péči stále větší a větší znalosti a dovednosti a nutí nás povýšit ošetrovatelství na jejich současnou úroveň.

Jsem velmi rád, že i díky naší 3. lékařské fakultě se kvalifikace vedoucích pracovníků v kategorii středních zdravotnických pracovníků začíná měnit. Vývoj ve zdravotnictví to jednoznačně vyžaduje. Trochu mne mrzí, že tento obor vzdělání jakoby diskriminuje muže, protože stále hovořím pouze o absolventkách. Jsem přesvědčen o tom, že stejně jako ženy

vstoupily do celé řady profesí, považovaných za výlučně mužské, moderní zdravotnictví bude potřebovat i mužský element v ošetrovatelských programech. Přál bych si, aby váš další odborný a společenský vývoj odpovídal tomu, co zdravotní vědy představují pro společnost a aby na vašem příkladu se stalo toto studium atraktivním pro všechny, kteří pro to mají předpoklady, tedy i pro muže.

Věřím, vážené absolventky, že jste to právě vy, které tuto změnu chápání vámi vybraného povolání zahájíte.

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT.

Seznam absolventů 3. LF UK v akademickém roce 2002/03

Bakalářský studijní obor: fyzioterapie

Eva Bednářová
Soňa Bláhová
Jana Camrdová
Radmila Chlebková
Petra Hamplová
Daniela Hromádková
Kateřina Hůsková
Dana Joklová
Alexandra Klozová
Magdaléna Kramlová
Marie Kratochvílová
Mgr. Alena Litošová, roz. Klímová
Dana Luňáková
Barbora Nešporová
Eva Novotná
Soňa Rychterová
Martina Řezáčová
Jitka Sedlecká
Pavčina Skokanová
Michaela Šubrtová
MUDr. Monika Tawilová
František Vaňous

Bakalářský studijní obor: veřejné zdravotnictví

Eliška Baštářová
Filip Čapek
Bohuslav David
Markéta Fingerová
Martina Pangráčová
Daniela Paňková

Miroslava Skývová
Petra Smolíková
Magdalena Suchanová
Lenka Tlášková

Bakalářský studijní obor: zdravotní vědy

Marcela Chleborádová
Alena Fajčíková, roz. Hrabovská
Vendula Flašková, roz., Karbanová
Ivana Havránková, roz. Vávrová
Dana Hejduková, roz. Klempererová
Pavla Jamrichová, roz. Jedličková
Miluše Kopecká, roz. Hnátická
Dana Kostúrová, roz. Štollová
Ilona Lálová, roz. Machalová
Klára Malíková, roz. Darníková
Monika Novotná
Martina Opočenská, roz. Vondrušková
Hana Podroužková, roz. Flodrová
Zuzana Rádlová, roz. Spiessová
Lucie Sekyrková
Hana Slámová, roz. Škodová
Blanka Soukupová, roz. Šťastná
Lucie Svobodová, roz. Mlnaříková
Radek Svojanovský
Petra Šišlákova
Lenka Tomšová
Štěpánka Tyburcová, roz. Tvrdková
Eva Uhnava, roz. Jirkalová
Martina Vacková, roz. Řezníčková
Janka Vagaská
Markéta Zajíčková, roz. Neumannová

Ke sklence šampaňského pozval v poledne 8. 7. letošní absolventy magisterského oboru všeobecné lékařství na 3. LF UK děkan doc. MUDr. B. Svoboda. Na setkání, kterého se zúčastnili i další představitelé školy včetně předsedy jejího Akademického senátu dr. D. Marxe, vyzdvihl dr. Svoboda význam neustálého kontaktu fakulty s jejími absolventy k oboustrannému prospěchu a vyslovil přesvědčení, že by se setkání absolventů školy mohlo konat každoročně. (kontakty na absolventy e-mail: matrika@lf3.cuni.cz)

Magisterský studijní obor: všeobecné lékařství s preventivním zaměřením

Jana Zelenková, roz. Brejchová
Marie Augustinová
Zuzana Bezděčková
Sabina Březinová
Štěpán Budka
Filip Burget
Lenka Chottová
Ondřej Chudomel
Kateřina Čadová
Petr Dušek
Věra Fetterová
Richard Fojt
Andrea Fraňková, roz. Pokorná
Miluše Hendrichová
Petr Hora
Kristina Höschlová
Ivan Humhej
Lucie Jandusová
Michal Jareš

Hana Kahleová, roz. Popelková
Dana Karlová
Jiří Kladníček
Petra Kleinová
Dana Kontowiczová
Lubomír Kopp
Kateřina Kostrbová
David Krýsl
Eva Kubasová
Jaroslava Kuchtová
Robert Kučera
Zuzana Kudrnová
Martin Kuliha
Miloslav Kverka
Lucie Lančová
Martina Lemfeldová
Kateřina Lipavská
Lenka Lovasová
Mgr. Václav Mála

Jan Metzl
Daniela Paterová
Jan Peregrin
Karin Petrů
Kateřina Píchová
Helena Pokorná
Jan Polák
Karolína Poláková
Katarína Porubská
Štefan Porubský
Jana Protivová
Kateřina Ratajová
Alena Satková
Kateřina Steňková
Petr Svoboda
Radek Svoboda
Petr Syrovátka
Petra Špačková
Renata Štěpánková
Zuzana Šturmankinová

Kristýna Šulcová, roz. Štěchová
Marta Švecová
Monika Tawilová
Gabriela Valešová
Lucie Velíšková
Petra Vepřková
Kateřina Vosyková
Jiří Vrána
Zuzana Výchopňová
Jan Vydra
Martina Zemanová
Jakub Zieg
Petra Žočková

Absolventi studující v anglickém jazyce

Panagiotis Antonakas
Anna Dimopoulou
Spyridon Michail
Konstantinos Papadopoulos
Sofia Trompouki

**Fakulta čtyřikrát na výsluní
aneb
co mají společného 3. LF UK, HHU, WHO, AMSE a INSERM**

Během letošního roku jsem měl několikrát čest reprezentovat fakultu na akcích, na kterých se významně podílela 3. lékařská fakulta naší univerzity, akcích, které ji přivedly do těch nejvznešenějších i nejzajímavějších souvislostí.

Koncem května a posléze počátkem června proběhly dvě z nich: nejprve jsme se s několika studenty a učiteli 3. lékařské fakulty, Fakulty sociálních věd a Právnícké fakulty zúčastnili 3. společné konference Univerzity Karlovy v Praze a Heinrich Heine Universität v Düsseldorfu (HHU). Karlova univerzita byla zastoupena panem prorektorem Stinglem, z naší fakulty se ještě zúčastnil prof. Petr Arenberger. Z mnoha zajímavých osobností přijeli například profesor Mikuláš Lobkovitz, emeritní rektor UK profesor Karel Malý, moderní historikové profesor Jiří Pešek a z německé strany známý znalec moderních českých dějin

profesor Detlef Brandes. Pro nás bylo velmi příjemné, že jsme mohli našim německým kolegům předat pěkně vytištěný sborník společné konference přečíst. Konference se stává již tradicí, spojuje alespoň na chvíli pražské a düseldorfské studenty medicíny, historie či práva, a tak činí univerzitu skutečnou univerzitou. Setkání má svou roli odbornou i svou roli společenskou: úžasně příjemné setkání s kolegy z düseldorfské strany na zámečku univerzity či posezení s pražskými i düseldorfskými studenty i profesory na břehu Rýna při večeri pořádané důležitým podporovatelem konference, totiž listem Neue Rheinische Post, mimochodem majitelem Mladé Fronty Dnes i Lidových Novin. Příští konference proběhne v květnu 2005 v Praze na téma stáří. Již nyní se objevili první zájemci, z nejvýznamnějších pak londýnský farmakolog profesor Born, syn známého nositele Nobelovy ceny za fyziku.

Krátce poté jsem měl spolu s prorektorem UK profesorem Stinglem vzácnou příležitost předat zlatou medaili Univerzity Karlovy generální ředitelce Světové zdravotnické organizace Gro Harlem Brundtlandové. Univerzita udělila své nejvyšší vyznamenání Dr. Brundtlandové na návrh 3. lékařské fakulty zejména pro její aktivity spojené s prosazováním principů preventivního přístupu k lékařství. Malá slavnost byla uspořádána na půdě české mise v Ženevě díky velké pomoci českého velvyslance při organizacích OSN v Ženevě dr. Slabého. JM rektor Univerzity Karlovy přistoupil k výjimečnému kroku: vzhledem k pracovnímu vypětí generální ředitelky WHO svolil k předání medaile mimo půdu univerzity. Dr. Brundtlandová toho má vskutku hodně – po 11. září 2001 se silně angažuje v možnostech prevence útoku biologickými zbraněmi. Navíc přišla epidemie SARS, k tomu se ještě připravovala na červencové předání svému nástupci, odborníkovi na epidemiologii TBC dr. Lee. Ten se ostatně celé slavnosti také účastnil. Informoval jsem ho o programu naší plicní kliniky a oddělení výživy pro bezdomovce. Projevil o to živý zájem a přislíbil, že by mohl přijet do Prahy. Uvidíme.

O pořádání konference Asociace evropských lékařských fakult (AMSE) mne požádal v listopadu loňského roku docent Hach. Konference se totiž měla konat v Turecku, nedošlo však k dobré komunikaci mezi lokálním pořadatelem a výborem AMSE, a proto bylo rozhodnuto konat konferenci jinde. Stihli jsme to tak tak, ale docela dobře – díky organizačnímu výboru, díky našim studentům v tomto výboru a konečně i díky organizátorovi kanceláři Garant. Úžasná byla účast studentů, přijelo jich nejvíce v historii konferencí AMSE; díky za to naši studentské zástupkyni ve výboru AMSE Evě Matějčíkové. I další studentky se dosti činily – Daniela Kotrbová a Zuzana Elbertová zajistily pro studentské hosty kvalitní program. A tak došlo k zázraku: na konferenci skoro pořád studenti nejen seděli, ale také diskutovali, měli připomínky, otázky. Byli věcní a konferenci posunuli o kousek dál. Konference se zúčastnila spousta děkanů a několik rektorů, z nejvýznamnějších pak vídeňský rektor prof. Schütz či rektor ze španělské Lleidy prof. Viñas. Z jiných významných hostů byla nevšední přítomnost předsedy britského General Medical Council Graeme Cattoa. Témata konference jakoby vyplynula z našich diskusí: výuka etiky, vztah nemocnice a lékařské fakulty, implementace Bolognské deklarace do studia na lékařských fakultách a konečně účast pregraduálních studentů při výzkumu. Snad se nám konference povedla, alespoň to tak všichni říkali a snad to nebyla ani zdvořilost. Je na místě poděkovat těm, kteří mi se vším při konferenci pomáhali, zejména členům organizačního výboru, mimo něj za grafická díla – pozvánky i plakáty – Janě Potočkové, dále pak našim studentkám a funkcionářkám IFMSA,

zejména také panu děkanovi Svobodovi, že převzal můj závazek a byl skvělým a pozorným hostitelem konference. A také našim sponzorům – nakladatelství Galén a zvláště generálnímu sponzorovi celé konference farmaceutické společnosti Zentiva. Když jsme spolu s panem děkanem Svobodou žádali o podporu generálního ředitele tehdy ještě společnosti Léčiva pana ing. Michala, projevil nevšední pochopení pro podporu této zcela jistě nekomerční akce. Na straně výdajů konference je tedy velká podpora naší největší farmaceutické firmy, máme již také nějaké příjmy, byť nefinanční. Zástupci několika univerzit přislíbili pro naše studenty místa v programu Erasmus: bude tedy možné strávit rok na univerzitách v Barceloně, Grenadě, na Kanárských ostrovech (tam mají dokonce lékařské fakulty dvě!), v Lleidě a snad i v britském Manchesteru.

Naposledy se objevila fakulta v pozornosti médií i politiků v pátek 19. září. Po dlouhém vyjednávání, které začalo již před dvěma roky, otevřela francouzská instituce pro lékařský výzkum INSERM na naší fakultě společnou česko-francouzskou laboratoř pro výzkum obezity. INSERM neotevřela laboratoře všude: v Evropě je to po Glasgow a Heidelbergu laboratoř třetí. A konečně význam celé věci podtrhl generální ředitel INSERM a zejména oběd na francouzském velvyslanectví pořádaný pro zástupce 3. lékařské fakulty (děkan Svoboda, vedoucí laboratoře dr. Štich a já), zástupce spolupracující laboratoře z Toulouse, ředitele INSERM, místopředsedkyni zdravotního výboru Senátu dr. Roithovou a prorektora Klenera. Oběd byl hezky francouzsky formální a po něm následovalo ještě setkání v Endokrinologickém ústavu. Fakulta si tak, tentokrát díky aktivitě dr. Šticha, připsala další kladné body. Je snad na místě zmínit, že v oblasti diabetologie, metabolismu, endokrinologie a výživy vyprodukuje naše fakulta vůbec nejvíce impaktovaných publikací ze všech pracovišť celé České republiky. Díky tomu také takové laboratoře vznikají – i jako místo, které slibuje významnou a kompetitivní vědeckou aktivitu další.

Snad také fakt, že v mnoha oblastech jsme začali být viděni, hrát první ligu či že se o nás alespoň většinou dobře mluví, je spojen s velkým zájmem českých i zahraničních studentů o naši školu. Jen těch zahraničních bude okolo třiceti. Poslední, o které vím, se hlásí právě z Düsseldorfu. Podobnost jistě nenáhodná.

Michal Anděl

Univerzitní garden party

Poslední červnový podvečer patřila Valdštejská zahrada v Praze, jinak výsostně území Senátu PČR, absolventům Univerzity Karlovy. Právě zde totiž letos uspořádal tradiční zahradní slavnost na závěr školního roku spolek Carolinum a jako každý rok měl při této příležitosti hlavní slovo rektor Univerzity Karlovy. Tentokrát prof. Ivan Wilhelm hovořil o návrhu na reformu vysokého školství, jak ji připravily vysoké školy; ve svých úvahách namísto dosavadního plošného hodnocení dávají přednost hodnocení kvalitativnímu. Právě ve skutečné stimulaci činnosti vysokých škol vidí rektor UK jejich budoucnost, zatím však takové úvahy podle jeho slov nenacházejí u vlády vstřícnou odezvu.

V další části večera se už tradičně představil jeden z nově instalovaných děkanů – tentokrát volba připadla na děkana 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslava Svobodu, který se v improvizovaném proslovu vrátil k jednomu z bodů svého volebního programu: úvahám o výchově doktorandů. Zdůraznil přitom, že medicína musí umožnit další vzdělávání lékařů jak v klinické, tak ve vědecké oblasti. Současně vyjádřil obavu, aby studenti nestudovali pouze pro studium samotné a formuloval také další otázky, spojené s doktorandským studiem, např. kdy by s ním měli mladí vědci započít a oč by se jeho financování mělo opírat.

3. LF UK se v pomyslném světle reflektorů ocitla ve Valdštejské zahradě ještě jednou – to když studentka Danuše Bílková na slavnosti převzala jednu ze dvou cen, které Carolinum každoročně uděluje mladým vědcům: získala ji za práci Šokový index – jednoduchý klinický parametr pro rychlý odhad rizika úmrtí při infarktu myokardu (viz VNR 3/2002).

Ceny studentům předával za Carolinum Josef Svoboda.

PERSPEKTIVY

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ
PASTI CIVILIZACE

Některé ženy se do politiky skvěle hodí, obrovský talent má třeba bývalá norská ministerská předsedkyně Brundtlandová.

*Vladimír Špidla
Magazin MFD, 28. 8. 2003*

Univerzita Karlova paní Gro Harlem Brundtlandové

Na návrh 3. LF UK udělil rektor univerzity prof. Ivan Wilhelm zlatou medaili Univerzity Karlovy generální ředitelce Světové zdravotnické organizace Dr. Gro Harlem Brundtlandové. Vzhledem k tomu, že je paní Brundtlandová silně zaneprázdněna, proběhl slavnostní akt nikoliv v pražském Karolinu, jak je tomu zvykem, ale na půdě českého zastupitelství v Ženevě. Univerzitní vyznamenání do Švýcarska odvezli proděkan UK prof. Josef Stingl a proděkan 3. LF prof. Michal Anděl, který také přednesl laudatio.

V krátkém projevu po předání medaile zdůraznila Gro Harlem Brundtlandová vztahy mezi životním prostředím, udržitelným rozvojem a zdravím.

M. Anděl: Laudatio

Let me allow, on the occasion of the awarding of Golden Medal of the Charles University Prague, to introduce the Madame Dr. Gro Harlem Brundtland, Director General of World Health Organisation.

Dr. Gro Harlem Brundtland was born in the family of Norwegian medical doctor. It was her father, who was her example both in life and in profession. Dr. Brundtland followed him in the medical profession and also in the engagement in the public life. Since her childhood she has strong feeling for public problems. In her official CV we can read, she did join the children's organisation of Norwegian Labour Movement already at the age of seven.

After finishing medical studies Gro Harlem Brundtland, that time also a young mother, won a scholarship to the Harvard School of Public Health. Here, working alongside and together with distinguished public health experts, Dr. Brundtland's vision of health extending beyond the conventional medical horizon into environment issues and human development began to take concrete form.

After her return back to Oslo Dr. Brundtland started to work at Ministry of Health. She was very much interested in the problems of children's health including promotion of breastfeeding and cancer prevention. She worked in the children's department of the National Hospital and Oslo City Hospital and became Director of Health Services for Oslo's schoolchildren.

Because of her strong commitment and enthusiasm in environmental issues and in relating health and environment, Dr. Brundtland was offered in 1974 the position of Minister of Environment. During the seventies she acquired the international recognition in the environmental circles and a political reputation at home. In 1981, at the age of 41, she was appointed Prime Minister of Norway. She was the first woman and also the youngest person ever to hold the office of Prime Minister in Norwegian history. Dr. Brundtland was Head of the Government for more than 10 years.

In her political career, Dr. Brundtland has developed a growing concern for issues of global significance. In 1983 the United Nations Secretary General invited her to establish and chair the World Commission on Environment and Development. The Commission's recommendations led to the Earth summit in Rio de Janeiro in 1992.

It was the commitment to the public health problem, to the links between the environment and health and to the understanding of the broader significance of health and disease which qualified Dr. Brundtland for her position as Director General of the World Health Organization. She was elected by the Executive Board of WHO as Director General in May 1998. In this position, Dr. Brundtland gained broad respect and recognition both in international political and scientific circles.

It was also why the Charles University decided to honour and award Dr. Brundtland with the Golden Medal.

The award was initiated by the Scientific Council of 3rd Faculty of Medicine, which has traditional commitment in the field of public and preventive medicine, concerning among others with problems of children health, breastfeeding promotion, nutrition, and health of minorities. By the way, this awarding was welcomed not only by scholars of the faculty, but also by many students. 3rd Faculty of Medicine of Charles University is hosting the largest Norwegian community in the Czech republic, because of many enrolled Norwegian students. With awarding Dr. Brundtland by the Golden Medal the Charles University, her rector, her Scientific Council and her Academic Community express their respect to the whole activity of Dr. Gro Harlem Brundtland at the field of public health.

QUOD BONUM FELIX FAUSTUM FORTUNATUMQUE EVENIAT.

And now, please Mr. Vicerector for Awarding Dr. Brundtland with the Golden Medal.

Josef Stingl: Skvělá reprezentace ČR

Jaké zásluhy paní Gro Harlem Brundtlandové ocenila univerzita udělením medaile?

Její dlouholeté zásluhy o rozvoj preventivní péče a preventivní medicíny na úrovni WHO, tedy celosvětově, se zvláštním zřetelem ke kritickým oblastem (rozvojové země).

Proč udělení univerzitní medaile navrhla právě 3. LF UK?

Protože naše fakulta se vědecky i pedagogicky dlouhodobě orientuje na preventivní medicínu v mnoha ohledech – proto nemohla ponechat bez povšimnutí zásluhy G.H.B. v této sféře medicíny;

Čeho si vy sám, jako vědec i jako pedagog, u paní Brundtlandové nejvíce vážíte?

Na první pohled z ní vyzařuje jistota, ale i citlivost, ohleduplnost a upřímnost v jednání s kýmkoli, je vidět, že nebyla zbytečně mnoho let v čele norské vlády a pak i ve WHO; její nástupce to nebude mít lehké, protože mu jistě nasadila laťku velmi vysoko...

Jistě jste měl při slavnostním aktu v Ženevě příležitost s paní Brundtlandovou hovořit. Jak na vás zapůsobila po lidské stránce?

Jak jsem už uvedl – skromná, přímočará, bezprostřední a velice lidská – dokonalá symbióza vlastností dobré lékařky a političky světového formátu.

Ještě bych rád dodal, že pracovníci naší stálé mise při OSN v Ženevě vytvořili pro tento slavnostní akt naprosto dokonalé prostředí, kde se všichni hosté cítili velmi příjemně a uvolněně. Byla to skvělá reprezentace ČR.

Životopis předsedkyně WHO

Dr. Gro Harlem Brundtlandová se narodila 20. dubna 1939 v norském Oslu.

Je doktorkou medicíny a magistrou veřejného zdravotnictví. Pracovala deset let jako lékařka a vědecká pracovnice v norském veřejném zdravotnictví. Více než dvacet let působila v politickém životě, z toho polovinu ve funkci ministerské předsedkyně. V osmdesátých letech si jako předsedkyně Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (the Brundtland Commission) vydobyla mezinárodní uznání prosazováním zásad trvale udržitelného rozvoje. Od 21. července 1998 je předsedkyní Světové zdravotnické organizace.

Jako svou první profesi si doktorka Brundtlandová nevybrala oblast životního prostředí ani politiku, ale stejně jako její otec se stala lékařkou. Specializací otce byla rehabilitace, což byl obor po druhé světové válce velmi žádaný. Když bylo Gro Harlem deset let, odstěhovala se její rodina do Spojených států, kde dostal její otec Rockefellerovo stipendium. Později se nakrátko vrátili do Norska, ale poté otec opět zamířil do zahraničí, tentokrát do Egypta, kde pracoval jako expert Spojených národů pro rehabilitaci. Tak byla do malé Gro zasetá první semínka internacionalismu.

Dr. Brundtlandová zdědila po otci ještě jednu vášeň – politickou aktivitu. Když jí bylo sedm, zapsala se jako členka norského labouristického hnutí do jeho dětské sekce. Od té doby je členkou této strany a třikrát ji dovedla k vítězství ve volbách.

Smysl pro globální rozměr problémů lidstva, který se u ní začal projevovat už v dětství, rozvinula, když jako mladá matka a čerstvě kvalifikovaná lékařka získala stipendium na Harvard School of Public Health. Právě tam se při práci po boku uznávaných expertů v oblasti veřejného zdravotnictví začalo formovat její chápání zdraví jako hodnoty, jež přerůstá hranice lékařství a zasahuje i problematiku životního prostředí a lidského vývoje vůbec.

Po návratu do Oslu v roce 1965 pracovala na ministerstvu zdravotnictví a následujících devět let pro ni bylo velmi hektických. Na ministerstvu se zabývala otázkami zdraví dětí, např. kojení, prevence rakoviny a dalších onemocnění. Pracovala na dětském oddělení v National Hospital a Oslo City Hospital a stala se ředitelkou organizace pečující o zdraví školních dětí v Oslu. Kromě těchto pracovních povinností vychovávala vlastní děti a reprezentovala Norsko na mezinárodních konferencích.

Energičnost, entuziasmus a zaujatost pro věc přinesly nečekaný obrat v její kariéře. V roce 1974 bylo doktorce Brundtlandové nabídnuto místo ministryně životního prostředí. Nejdříve se k této nabídce stavěla trochu váhavě, protože byla přesvědčena, že v otázkách životního prostředí nemá dostatek zkušeností. Ale její přesvědčení o vzájemném vztahu mezi zdravím a životním prostředím nakonec rozhodlo.

V sedmdesátých letech získala mezinárodní uznání v oblasti životního prostředí i v norské politice. V roce 1981 byla ve věku 41 let poprvé jmenována ministerskou předsedkyní. Gro Harlem Brundtlandová se stala nejmladší osobou a první ženou, která kdy zastávala funkci ministerské předsedkyně v Norsku. Spolu s dalšími dvěma obdobími (1986–1989 a 1990–1996) působila jako ministerská předsedkyně v čele norské vlády déle než deset let.

Během své politické dráhy prohlubovala Dr. Brundtlandová svůj zájem o otázky globálního významu. V roce 1983 ji tehdejší generální tajemník OSN vyzval, aby založila Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj. Komise analyzovala vztahy mezi hospodářským rozvojem a životním prostředím a navrhla řešit problémy životního prostředí v celosvětovém měřítku ne zastavením, ale novým typem hospodářského rozvoje, který byl nazván rozvojem trvale udržitelným (sustainable development). Komise tyto otázky široce politicky rozpracovala a zveřejnila je po tříleté činnosti ve zprávě, nazvané Naše společná budoucnost (Our Common Future- WCED, 1987). Výsledky komise se staly základem pro světové summity, z nichž první se uskutečnil v roce 1992 v Rio de Janeiro pod názvem The United Nations Conference on Environment and Development (Konference OSN o životním prostředí a rozvoji).

Dr. Brundtlandová skončila svou premiérskou dráhu v říjnu roku 1996. Její rozsáhlé znalosti a schopnosti lékařky, političky, aktivistky a manažerky společně rozhodly o tom, že v roce 1998 byla dr. Brundtlandová zvolena předsedkyní Světové zdravotnické organizace.

Ve svém inauguračním projevu ke shromáždění Světové zdravotnické organizace dr. Brundtlandová řekla: „*Co je naším klíčovým posláním? Já vidím hlavní úlohu WHO v tom, aby působila jako morální hlas, aby stála v čele těch, kdož usilují o zlepšování zdraví všech lidí na zemi. Aby tato organizace byla vždy připravena poradit při řešení klíčových otázek, které mohou napomoci rozvoji a naopak zmírnit utrpení. Naši hlavní úlohu vidím v boji proti nemocem a narušenému zdraví tím, že budeme usilovat o zdokonalení trvale udržitelných a spravedlivých zdravotnických systémů ve všech zemích.*“

Na základě mnohých diskusí Valné shromáždění OSN v roce 1983 ustanovilo Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj (WCED – The World Commission on Environment and Development), kterou pověřilo analyzováním vztahu mezi hospodářským rozvojem a životním prostředím a navrhnutím způsobu, jak mezi nimi překonat zdánlivě neřešitelné rozpory. Komise pracovala tři roky pod vedením norské ministerské předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové a v roce 1987 vydala zprávu: „Naše společná budoucnost“ (WCED, 1987). Navrhuje v ní, aby problémy životního prostředí byly v celosvětovém měřítku řešeny ne zastavením, ale novým typem hospodářského rozvoje – „rozvojem trvale udržitelným“ (sustainable development).

Gro Harlem Brundtlandová

Životní prostředí nelze chápat izolovaně

Z úvodního slova předsedkyně

Vědci obrátili naši pozornost na naléhavé a složité problémy spojené s našim vlastním přežitím: Země se otepluje, ozónová vrstva kolem planety se oslabuje, pouště pohlcují zemědělskou půdu. Reagujeme tím, že vyžadujeme více podrobností a problémy přesouváme na instituce, jež jsou špatně vybaveny, aby si s nimi poradily. Znehodnocování životního prostředí, zprvu chápáné hlavně jako problém bohatých zemí a jako vedlejší účinek průmyslového blahobytu, se stalo problémem přežití pro národy v rozvojových zemích. Jde o smyčku sestupné spirály ekologického a ekonomického úpadku, v níž uvízly mnohé z nejchudších národů. Navzdory oficiálním nadějím, vyjadřovaným na všech stranách, nelze dnes identifikovat žádné trendy, žádné programy ani politické linie, jež by dávaly reálnou naději, že se odstraní dosud rostoucí rozdíly mezi bohatými a chudými národy. A jako součást našeho „rozvoje“ jsme rozmnožili arzenály zbraní, které jsou schopny odklonit cestu evoluce probíhající milióny let a vytvořit planetu, jakou by naši předkové nepoznali.

Když se diskutoval rámec pravomocí naší komise, někteří žádali, aby se její úvahy omezovaly pouze na otázky životního prostředí. Byl by to smrtelný omyl. Životní prostředí není odděleno od lidských aktivit, ambicí a potřeb. Pokusy definovat ho izolovaně od těchto lidských zájmů daly v některých kruzích termínu „životní prostředí“ naivní nádech. Někteří lidé

zúžili i slovo „rozvoj“ na velmi úzký okruh zájmů, spojených s tím, co by „chudá země měla dělat, aby se stala bohatší“. Takové pojetí se opět automaticky přenáší na mezinárodní scénu jako předmět působnosti specialistů i těch, kteří se uplatňují při „rozvojové pomoci“.

Avšak „životní prostředí“ je všude, kde všichni žijeme, a „rozvoj“ je to, co všichni děláme ve snaze zlepšit si svůj úděl tam, kde žijeme. Obě veličiny jsou neoddělitelné. Pro politické vůdce, kteří tuší, že jejich země dosáhly úrovně, o jejíž dostižení musí jiné národy usilovat, se otázky rozvoje stávají otázkami kritickými. Mnohé z cest vývoje průmyslově vyspělých zemí jsou evidentně neudržitelné. Vzhledem k velkému ekonomickému a politickému potenciálu těchto zemí bude mít rozhodování o jejich dalším rozvoji nesmírný vliv na schopnosti lidstva udržet pro příští generace pokrok.

Mnohé kritické problémy přežití pramení z nerovnoměrného vývoje, z chudoby a z populačního růstu. V souvislosti s tím vznikají bezprecedentní tlaky na půdu, vody, lesy a další přírodní zdroje, a to nejen v rozvojových zemích. Vážné je to, že oslabuje lidské možnosti. Souvislosti mezi chudobou, nerovností a degradací prostředí tvoří významné téma. V současné době je zapotřebí nová epocha hospodářského růstu – růstu, který má dostatek síly a zároveň je udržitelný jak pro lidi, tak pro jejich životní prostředí...

Komise se obrací na vlády přímo i prostřednictvím různých agentur a ministerstev... Komise se také obrací na soukromé podniky, počínaje živnostmi a dílnami jednotlivců až po obrovské mnohonárodní společnosti, které mají celkový hospodářský obrat větší než mnohé státy...

Naše zpráva je především určena lidem, jejichž blaho je nejvyšším cílem všech plánů rozvoje a péče o životní prostředí. Se zvláštním důrazem se obrací na mládež. Učitelé na celém světě budou muset splnit závažný úkol: tuto zprávu přiblížit mladým lidem.

Nedokážeme-li své naléhavé poselství pomocí dnešních rodičů a lidí na rozhodujících místech úspěšně prosadit do praxe, pak oslabujeme základní právo našich dětí na zdravé a životodárné prostředí. Pokud nebudeme umět přeložit naše slova do jazyka, jenž pronikne do mozků a srdcí mladých a dříve narozených, nebudeme schopni podniknout rozsáhlé sociální změny nezbytné pro to, abychom pozměnili směr vývoje...

Ve chvíli, kdy končíme svou práci, apelujeme na občanské skupiny, nevládní organizace, výchovné instituce a na vědecké obce, které v minulosti vždy hrály nezastupitelnou roli při utváření vědomí veřejnosti i při politických změnách. Budou hrát rozhodující roli, až se svět vydá na cestu udržitelného rozvoje a budou se klást základy naší společné budoucnosti.

Proces vedoucí k této jednomyslné zprávě potvrdil, že je možné sjednotit síly, určit společné cíle a dospět k souhlasu o společném činu...

Naše společná budoucnost, Praha 1991

„Trvale udržitelný rozvoj je způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.“

Josef Vavroušek, 1994

Senátor Zdeněk Bárta soudí: Drancujeme, kam přijdeme

Už druhý rok se letos konaly Mezinárodní slavnosti Labe po celém toku řeky od pramene k Severnímu moři. Jejich součástí byl koupací den a ačkoliv podle zákona schválností připadl na ojedinelé chladnou neděli 13. července, lidé do vody skákali od Špindlerova mlýna až po Ústí nad Labem. Na výzvu ekologů dali tak najevo, že Labe nesmí být chápáno pouze jako dopravní cesta, že má být řekou pro lidi, nikoli výrobním nástrojem, který může být znečištěn. Mezi patnácti otužilci, kteří si demonstrativně zaplavali v Labi v Litoměřicích, byl i senátor, evangelický duchovní Zdeněk Bárta. Když se osušil a převlékl, odpověděl nám na pár otázek:

Přišel jste sem jako kněz za svými ovečkami, nebo jako senátor za voliči?

Přišel jsem sem jako občan Zdeněk Bárta, kterému jsou sympatičtí lidé, kteří se starají o přírodu. Fandím jim, občas jim pošlu nějakou korunu nebo jinak jim pomáhám. Když mě oslovili, abych se s nimi koupal v Labi, tak jsem okamžitě souhlasil, protože to považuji za bezvadný nápad jak ukázat, že řeka není jenom kanál, kde jezdí lodi nebo kam se vypouštějí splašky. Je to je kus přírody, naše životní prostředí, ke kterému patříme. Když si je zničíme, tak jako biologický druh vyhyne.

Nebyla ta voda špinavá a studená?

Ne, byla to zkušenost nesmírně příjemná; předtím jsem tak trošku trnul, že mi bude zima a že budu drkotat zuby, ale mile mě překvapilo, že Labe je teplejší než Ohře, kam se chodívám koupat, a zdálo se mi také srovnatelně čisté. Jestli tam je skutečně nějaká chemie, kterou nedovedu rozpoznat, to nevím. Ale chtěl jsem i já v této akci ukázat, že řeka

Z pomoci Evropské unie odstranila ČR 16 % škod způsobených loňskými záplavami, uvedla Evropská komise. Celkem dostala Praha z EU v různých formách 370 milionů eur (přes 11,5 miliardy Kč). Celkové škody se odhadují na víc než 70 miliard korun. (Právo, 6. 8. 2003)

je něco strašlivě důležitého, životodárného a že máme o ni pečovat. To má samozřejmě dalekosáhlé dopady, náměty k přemýšlení. Já třeba nesouhlasím s jezy, které se mají budovat na Labi právě kvůli splavnosti. Zprvė nejsem vřbec přesvřdřený o ekonomické návratnosti tē mnohamiliardovē investice a za druhé myslím, že některé věci nemůžeme dēlat jenom kvřli ekonomice, kvřli zisku jenom pro naři generaci, protože jsou nevratné. Ze stejného dřvodu drřim palce ochrřncům přirody ve snaze zmēnit plřny na dřlnici přes chrřněnou krajinu oblast České středohoř. Vladislav Vančura by řekl, že se chováme jako lancknechtı na dobytém ůzemı: drancujeme, kam přijdeme. A to jsou věci, které se nedají vrřtıt zpřtky.

Nenı to takē trořku prohřšek proti vřli bořı?

I jako farář bych řekl, jak je to strařlivē. Biblicky řčeno jsme poslřni na vinici, abychom ji řtēpovali, ořtřřovali, a my ji drancujeme. V tom máme strařlivē moc dluhř – zařit jinak přemřřlet, břt zodpovřdnēřı a uvřdomit si, že jsme skutečně jenom součřstı přirody, a ne její absolutnı přni, kteři si mohou dēlat co chtēji. Vřdytř nemáme ani kam jinam utēct.

Neovlivnı naře jednřnı i členstvı v Evropskē unıi, kdřz bude podporovat projekty, které budou k přirodē řetnēřı?

Ano. Jsem velkř eurooptimista, a to z mnoha dřvodř. Hlavnē myslım, že vstupujeme do prostoru, ve kterém jsme vřdycky dřiv byli. Ani si neuvřdomujeme, že jeřtē před třemi řtyřmi sty lety lidē v Evropē daleko vıc komunikovali, a takē cestovali. Umělci, řemeslnıci, myslitelē jezdili po Evropē, Evropanē se mnohem vıc střkali. To, co se odehrřlo v Řımē nebo v Londřnē, se brzy přemılalo v salonech vřech evropskřch metropolı. Dalřim dřvodem, proč jsem eurooptimista, je zřjem o přirodu. Třeba ta dřlnice přes České středohoř – kdřby lidē z ministerstev dopravy a řivotnıho přostředı nařli dostatek odvahy, řasto se mluvı takē o politickē vřli, sřhnout po variantē dlouhého tunelu, tak na nēj z EU dostaneme penıze. Kdovı, jestli by nřs to nepřıřlo levnēřı neř povrchovř trasa, a bylo by to řetnēřı, ekologıčtēřı a v provozu lacinēřı. Ale to chce něco jiného, neř je malř představıvost, malř kreativıta a starř myřlenkovř schēmata, kterř si neseme z minulého reřımu a kterř nřm zabraňujı přemřřlet novē. A kdřz nēkteři zdřrazňujı, že Evropa je byrokratickř moloch, pak myslım, že nemajı pravdu; naopak v prostoru, do kterého se vracıme, budou hlavnē mladı lidē nachřzet spoustu nřpadř, podnētř, a to bude prima.

Prřvř v mıstech, kde si povıdřme, jsem vidřla malou ukřzku toho, co dokřze pomoc z Evropskē unie. Celř velkř litoměřickř ostrov je – mořnř jen po loňskřch povodnıch – zpustřlı, neupravenř, se zapřřařenř primitıvnım kempem a se zdevastovanım letnım kınem. Přesto je tady jako ořza v pouřti turistickř stanice z projektu EU – upravenē stavenı, kde jen značka ve vřřı prvňıho patra ukazuje, kam ař sahala lonı voda. A kolem jsou tedř uř trřvnıčky, cesty vysypanē pıřskem, kvřtını v plnēm kvřtu.

Docela mě mrzí, jak se málo mluví a píše o tom, na kolik projektů, opravených kostelů, baráků, krajinných celků, čističek vody, jsme dostali peníze z Evropské unie ještě dávno předtím, než jsme tam vešli.

Pomohly vám peníze z EU tady na Litoměřicku po loňských povodních?

Ani nevím. Mám informace jen o dílčích projektech, zejména sociálních, o činnosti Diakonie, Charity, pomoci z Německa, ale jak byly rozděleny evropské peníze, to nevím, ty všechny šly přes kraj.

M. Fleissigová

Plovárny na Labi, jako je ta na historickém snímku z Litoměřic, vznikaly od počátku minulého století. I přes znečištění řeky zůstávaly otevřeny až do 60. let. Úřady je zatím nedoporučují obnovovat, Labe je dopravní cestou a o hromadné koupání je třeba žádat. Ekologové ale věří, že během několika let se veřejná koupaliště na Labi obnoví.

Blackout 2003

aneb

Jak mnoho závisí civilizace na elektrické energii?

Je čtvrtek 28. srpna 2003, 16.10 letního času na východním pobřeží USA. Sedíme právě v konferenční místnosti v posledním, 9. patře Rose F. Kennedy Center for Mental Retardation and Human Development. Probíhá diskuse k současným projektům, především k pokusům spojeným s výzkumem substantia nigra. Ve druhé, větší zasedací místnosti se koná rozloučení s kolegyní z Centra, která odchází někam na sever, snad do Albany. Všude vládne normální podvečerní provoz.

V 16.11 náhle zhasnou světla. Chvíli nám to ani nepřijde. Zasedací místnost má okna, venku, a tedy i uvnitř, je stále světla dost. Po nějaké době nám to však nedá, 9. září 2001 je stále příliš živé. Pozemními telefony se nedá nikam dovolat. Mobilní telefonní síť buď nefunguje, nebo je natolik přetížena, že to vypadá, že nefunguje. Přerušujeme schůzi a rozcházíme se zjistit, co se to vlastně děje. Kdosi říká, že se jedná o velmi rozsáhlý výpadek energetické sítě táhnoucí se po celém státu New York. Počítačový expert odněkud vytahuje přenosný televizor a zapojuje ho na záložní počítačové zdroje. Dobrý nápad s několika problémy: Řada televizních vysílacích stanic také ztratila energii. Navíc Kennedy Center je uzemněná ocelová kostra se železobetonovou výplní, tedy ideální Faradayova klec, signál je nevalný, informační hodnota nulová, nikdo nic neví. Zastavuje se klimatizace, vzduch v budově se pomalu začíná ohřívat ve zbytku krásného dne. Chodby sice podžely osvětlení a výtahy jezdí, což naznačuje, že záložní zdroje naskočily. Nicméně nouzová světla na schodištích nefungují, což nám mělo hned napovědět, že start se nepodařil u všech záložních generátorů.

Vyhodnocujeme situaci. Nedá se nic dělat. Hlubokomrazicí (−70 °C) box je snad napojen na záložní zdroje (až druhý den zjišťujeme, že právě na ty, co nefungovaly), počítače, které neběžely na bateriové zdroje, jsou již „vypnutý“, ostatní vypínám. Jedeme tedy domů. V autě běží klimatizace a také rádio. Můžeme se tedy trochu ochladit a zjistit nové informace. Rozsah výpadku je obrovský. Stojí celý stát New York, většina New Jersey, část Connecticut, celé Ohio, velká část Illinois, Michigan a kus Kanady včetně Toronta. Celkem 50 milionů obyvatel bez elektřiny. V duchu si skládám poklonu, protože jsem ráno dotankoval plnou nádrž benzinu. Nic tedy nebrání cestě domů. Ale přece: nefungují semaforey a na světly řízených křižovatkách to vypadá trochu jako zmatek. Kupodivu ale kontrolovaný zmatek s téměř plynulým průjezdem, častokrát lepším, než když jsou semaforey pod napětím. Všude místo semaforů stojí policisté nebo dobrovolníci a řídí provoz. Někde s omezeními – nemohu se obrátit tam, kde potřebuji, ale až o křižovátku dál (když se nikdo nedívá). Cesta pak probíhá po dálnici bez nějakých odlišností, přece jen si auto elektrickou energii vozí s sebou...

Doma je vše tmavé. Nic neběží, krom staříčkého telefonu. Telefonní síť funguje na své oddělené zdroje energie. Volám na energetickou společnost. V době normálních výpadků se lze dostat na informace o obnovení provozu. Ne dnes. Automatický vzkaz je jiný, nemluví

o rychlosti, s jakou bude problém odstraněn. Snažíme se neotevírat mrazák a lednici příliš často. Spokojíme se se studenou večeří, i když by se dal vytáhnout gril a ugrilovat maso na dřevěném uhlí. Zásob je dost, mrazák je plný, stačí pomalu ujídat. Nápojů v lahvích je také dost. Vydržíme i několikátýdenní stav obležení. Vařit můžeme na ohni nebo na grilu nebo v krbu. Ale počkat, náš nový krb má elektrické ventilátory pro cirkulaci vzduchu. Není nám jasné, zda bez ventilátorů krbovou vložku neupečeme. Po chvíli si uvědomujeme další problém. Ačkoliv žijeme uprostřed lesa a jsme schopni vařit bez elektřiny, nedostaneme se k vodě. Máme vlastní studnu s elektrickým čerpadlem a tlakovou nádobou. Tlak vydrží na pár spláchnutí WC, na jedno dvě vaření s mytím nádobí a dvě čištění zubů. Jinými slovy s vodou při maximálním šetření vystačíme do rána. Na sprchu bychom potřebovali déšť. I když o ten letos nouze nebyla.

Na spaní se přesunujeme do obývacího. Když neběží klimatizace, je v něm o mnoho chladněji než v ložnici. Pomalu usínáme, sice v teple, ale jde to. Ve dvě ráno se budím horkem, jdu se napít. Než stihnu znovu usnout, rozsvítí se světlo v kuchyni a zůstává svítit. Je pátek, 2.20 ráno. Přesunujeme se do ložnice a zapínáme klimatizaci na minimum. V naší lokalitě na sever od New York City trval výpadek něco málo přes 8 hodin a vydrželi jsme relativně v pohodě. Několik týdnů bychom byli schopni přežít s ruční pumpou na vodu nebo záložním generátorem, který by tu naši elektrickou pumpu dokázal zásobovat elektřinou. Pouštíme také televizor a sledujeme ty méně šťastné.

New York City, které nás především zajímá (protože v něm pracujeme a po dlouhá léta jsme v něm také bydleli), je stále bez energie – a některé jeho části budou po více než 24 hodin. Podzemní dráha stojí, cestující museli být evakuováni z tunelů. Pochopitelně nejezdí ani periferní vlakový systém přepravy cestujících (Metro North a Long Island Railroad). Stejně tak nefungují ani vlaková spojení mezi Manhattanem a New Jersey. Řada osob pracujících na Manhattanu, která se nyní nemůže dostat domů, se snaží pěšky přejít George Washington Bridge a dostat se tak alespoň do New Jersey na lokální autobusovou dopravu. Převozní lodě přes Hudson River (do New Jersey) jsou přeplněny a fronta u jejich terminálu se táhne v mnohastupu přes několik městských bloků, pochopitelně téměř v naprosté tmě. Ostatní dojíždějící veřejnou dopravou, kteří takové možnosti nemají (cestující Metro North a Long Island Railroad), se snaží najít ubytování na Manhattanu. Není to jednoduché. Hotely se potýkají s vlastními problémy. Většina hostů táboří před nimi, protože pokoje jsou na magnetické klíče. Je možné je otevřít univerzálním mechanickým klíčem, ale to pro zaměstnance hotelů znamená vystoupat pěšky individuálně (někdy desítky pater) s každým hostem do jeho pokoje a pak jej opustit v neklimatizovaném pokoji, mnohde bez otvracích oken.

Na odbyt jde zmrzlina. Má to několik důvodů: Je docela teplo, nefungují klimatizace a chladicí zařízení a zmrzlina v dížích rychle taje, což podporuje prodej se slevou. Policie (regulární i narychlo povoláné zálohy) byla rozmístěna po celém městě. Pokud může, poskytuje osvětlení světly policejních aut, řídí provoz, kontroluje ulice a zajišťuje klid. Nikdo neví, kdy jejich směna skončí, kdy se město vrátí zase k normálnímu provozu. Některé restaurace poskytují přebytečné navařené jídlo. Stejně tak loď zábavní plavby kolem Manhattanu s večeří. Turistů se sešlo zanedbatelné množství, tak plavbu zrušili a večeře poskytli policistům a dobrovolníkům ve službě v okolí. Hotely mnohde přes

problémy s vlastními hosty otevírají svoje haly dalším nocležníkům a snaží se jejich trable zpříjemnit aspoň třeba sodovkou.

Nikomu není jasné, co se vlastně stalo, ale všichni od shora dolů se předhánějí s ujišťováním, že se nejedná o teroristický útok. Pravda, rozvodná síť používá vlastní nekompatibilní počítačový systém, který není spojen s běžnými sítěmi. Z vnějšku lze na tento systém přistoupit jen v definovaných přípojních místech tam, kde dochází k vlastní regulaci rozvodné sítě. Přesto jedna novinová zpráva další den uvádí, že charakter výpadku byl následující: Kontrolní centrum v Ohio obdrželo v 16.03 informaci o výpadku 300 MW příkonu ze sítě. To jsou z hlediska rozvodného systému drobné, a počítačový systém kompenzoval ztrátu okamžitým přesunem příkonu. V 16.07 obdrželo totéž centrum informaci o výpadku 800 MW. I tato kapacita byla okamžitě kompenzována. V 16.11 přišla informace o výpadku 4,7 GW. Nebylo v možnostech systému kompenzovat, přesto se o to pokusil, převedl příkon a při vzniklém přetížení rozvodné linky selhaly a poslaly do tmy 50 milionů obyvatel. Zajímavé je, že v reálném – nikoliv počítačovém – světě se zdá, že v podstatě žádný příkon nechyběl. Pravda, v Ohio selhávala jedna elektrárna, ale s celkovým výkonem asi 500 MW, nikoliv 4,7 GW. Kontrolní systém navíc místo toho, aby izoloval (odpojil) primární postiženou oblast, v tomto případě pravděpodobně Cleveland, Ohio, odpojil celý řízený region (Severovýchod USA plus část Ontaria). Ať mi nikdo nevykládá, že přesně takhle by nevypadal hackerský útok. Na druhé straně právě teď si všichni odborníci uvědomili, jak zastaralá je naše rozvodná síť.

Druhý den ráno jsme jeli do práce. Provoz byl mírný. V Bronxu byly části pod napětím a části bez energie. Stanice, kde často čerpáme benzin, nefungovala, ale Kennedy Center o pár bloků dál bylo v pořádku. To mi připomíná – kdyby nebyla elektřina, nešlo by jezdit

do práce – kde je doba benzínových pump s ruční pákou... V zaměstnání se dovídáme osudy výpadku. Naše budova přímo spojena a napojena na záložní okruhy Bronxské městské nemocnice (Jacobi Hospital zvící motolského monobloku). Při výpadku energie měly údajně naskočit čtyři generátory. Skutečnost byla mnohem střízlivější – rozběhly se jen dva. Bohužel, jeden z těch dvou, co nefungovaly, měl zásobovat novorozenecké oddělení (a pravděpodobně také náš hlubokomrazící box). Proto v nemocnici zavládl chaos, neboť jeden z funkčních generátorů musel být přepojen pro službu novorozeneckého oddělení – prostě se odpojily v tu chvíli nepotřebné JIP a zbylí pacienti se shromáždili na ta JIP oddělení,

kam byla elektrina do-
dávána. Nevím, co se
dělo v hlavní nemocnici
spojené s naší fakultou.
Je ještě větší (2 mono-
bloky v jedné budově)
a soukromá. Zatím jsem
se na to neptal. Ale vyso-
ké mínění nemám.

Jaká vyplývají po-
učení ze situace, která
se asi o týden později
opakovala v Londýně
a dnes (23.9.) v Koda-
ni a jižním Švédsku?
Rozhodně budeme šetřit
na nákup generátoru.
Pokud přibude hackerů
a rozvody nebudou brzy
obnoveny na úrovni 21.
století, jistě se bude ještě
hodit. A federální vláda
v USA by měla z našich
daní rychle začít šetřit
na obnovu rozvodné sítě
severovýchodu USA, kte-
rou už asi Thomas Edison
považoval za zastaralou.

*Libor a Jana
Veliškovi,
Benešov, září 2003*

RES PUBLICA

VĚDA
DROGY
EU

S místopředsedou vlády ČR o postavení vědy, marihuaně a českých Němcích

Petr Mareš postrádá priority výzkumu a vývoje

Původně jsem vás, pane vicepremiére, žádala o rozhovor proto, že jsem se chtěla něco dozvědět o stavu naší vědy v souvislosti se vstupem do Evropské unie. Ale mezitím jste přišel s dvěma jinými kontroverzními náměty, a tak bych byla ráda, kdybychom si napřed – s vaším dovolením – trochu pohovořili o nich. Tím prvním tématem je dekriminlizace drog; mnozí lidé se domnívají, že chcete drogy nebo jejich používání legalizovat.

Můžete zopakovat, jak jste to vlastně mínil?

V České republice se stejně jako na celém světě potýkáme s dvěma velkými problémy: Jedním je všeobecný nárůst užívání marihuany, a tím druhým je prolínání trhu s konopnými drogami a trhu s drogami tvrdými. Mezi studenty středních škol a žáky učilišť má zkušenost s konopnou drogou zhruba 50–70 % mladých lidí. A poměrně vysoké číslo je i těch, kteří experimentují nebo občas užívají marihuanu i ve vyšším věku. V roce 1998 přijal parlament tzv. Severovu změnu příslušného zákona, která z držení a vypěstování marihuany pro vlastní potřebu učinila trestný čin. Od té doby uplynulo pět let a nedošlo ke snížení počtu těch, kteří marihuanu užívají, navíc se formuluje trh s marihuanou a tvrdými drogami. Mým hlavním cílem tedy bylo zabránit, aby se ti, kteří užívají marihuanu, dostali do kontaktu s drogami tvrdými. To nebezpečí vzniká ve chvíli, kdy mladý člověk chce udělat dojem na své spolužačky, rozhodne se sehnat několik marihuanových cigaret, zajde na Václavské náměstí a tam mu ten, kdo prodává marihuanu, s největší jistotou nabídne něco podstatně horšího.

A druhý motiv byl ten, že naše represivní orgány věnují velmi mnoho profesionálního úsilí stíhání uživatelů měkkých drog, a já se obávám, že se jim proto času, prostředků a profesionálního umu nedostává při stíhání těch, kteří obchodují s drogami tvrdými a znamenají tedy to největší nebezpečí. Takže v žádném případě nejde o legalizaci drog, nikdy v životě jsem netvrdil, že marihuana je prospěšná nebo dokonce že není škodlivá. Domnívám se, že škodlivá je stejně jako kouření tabáku nebo užívání alkoholu.

Chápu, jak to myslíte, pane místopředsedo, ale nevím, zda s vámi souhlasí kromě vašich kolegů také jiní odborníci; bylo by zajímavé vědět, co tomu říkají zdravotníci.

V této otázce se asi nikdy nepodaří dosáhnout stoprocentní shody názorů a já jsem nikdy netvrdil, že ten můj názor je se stoprocentní zárukou správný. Nemyslím ale, že to, k čemu směřuji já, a k čemu směřují zastánci tvrdé represe nebo nulové tolerance, má cíle rozdílné. Každý hledá tu cestu, která je podle jeho názoru efektivnější, a ani já nemohu zaručit, že ta moje bude stoprocentně lepší.

A je někde zkušenost s tou vaší cestou? Nebo jste si ji sám vymyslel?

Pochopitelně že s tím zkušenost je, neměl odvahu přicházet v takto důležité oblasti s něčím, co bych si sám vymyslel, koneckonců nejsem ani policista, ani lékař specializující se na

tuto oblast. Tím směrem, který navrhuji, se vydává Velká Británie, už předtím se jí vydala Belgie. Stejná diskuse jako u nás se vede ve Spolkové republice Německo, o kus dál jsou v Nizozemsku. Naopak velmi tvrdou restrikcí zavedli například ve Švédsku, ale musím říci, že ani při nulové toleranci se nedosahuje srovnatelně lepších výsledků. Myslím, že krok, který navrhuji, je v souladu s politikou, kterou v ČR provádíme posledních deset let – soustřeďovat se kromě jiného i na omezování rizik, pokud už k užívání drog dojde. Podíváte-li se na počet nakažených HIV ve srovnání s ostatními zeměmi, pak je ten výsledek skutečně velice dobrý.

Druhé kontroverzní téma, které jste otevřel, bylo odškodnění sudetských Němců žijících v České republice. Jak s tímto námětem dopadáte? Řekla bych, že příznivci nepřevažují...

(V té chvíli Petr Mareš mlčky vstal, přešel od konferenčního stolu ke stolu psacímu a přinesl mi novinový výstřížek se svou fotografií, přemalovaný rudým hákovým křížem.)

Dostáváte hodně anonymů?

Dopadám všelijak, některé anonymy jsou velice drsné. Na rozdíl od toho předcházejícího tématu, kde jsou názory rozděleny půl na půl a o tom, který převáží, rozhoduje momentální atmosféra, jsem si s tímto druhým tématem zcela jist, že to není otázka náhodného přístupu nebo atmosféry, že to je krok, který je správný a který zdaleka není tak kontroverzní. Mám na starosti národnostní menšiny a pokouším se řešit jejich problémy; tak jako se snažím řešit problém polské menšiny s jejich školstvím, jako se pokouším řešit rozptýlené menšiny chorvatské, tak jako se pokouším řešit velmi komplexní problém menšiny romské, tak se pokouším řešit i problémy menšiny německé, jak je mi to uloženo. Domnívám se, že kroky, které by vedly k odstranění některých křivd, které byly zcela prokazatelně na této menšině spáchány po druhé světové válce, jsou něčím, co by česká politika měla udělat, aniž by to měl být tak velký problém, jak se občas zdá.

Pro vás by to problém být neměl, protože jste historik, možná máte podporu i pana premiéra, protože ten je také historik. Většina lidí ale si už nevzpomíná na to, co bylo, nebo své vzpomínky má zkreslené či si vůbec vzhledem ke svému věku ani nemůže tyto události pamatovat, a tak asi není schopna je posuzovat, protože o nich se dlouho nemluvalo.

Právě proto je třeba, aby o tomto tématu mluvili politici. Rozhlédněte se kolem sebe a zjistíte, že to je velké téma současné Evropy. Scházejí se Poláci s Ukrajinci, Slováci s Maďary, Němci s Francouzi, Italové s Rakušany, Poláci s Litevci a ti všichni se dívají zcela otevřeně na společné stránky dějin a vytvářejí nové prostředí, ve kterém se staré předsudky likvidují. Minulý víkend (*rozhovor se konal 15. 7.*) prezidenti Ukrajiny a Polska společně navštívili místo, ve kterém ukrajinští nacionalisté upálili v kostele několik desítek polských vlastenců, a nikdo v Evropě to nepovažuje za projev slabosti ze strany Ukrajiny. A takových příkladů bychom našli celé desítky. Evropská unie kromě jiného považuje za svůj cíl také léčení starých ran, které si náš kontinent zasazoval po staletí, a vytváření takové atmosféry, ve které už podobné spory nebudou mít smysl.

Ale jak to máte s těmi anonymy? Chodí vám jich hodně?

Chodí mi jich hodně, ale na druhé straně dostávám celou řadu dopisů, které jsou podepsané a mnohem pozitivnější. Nejen příslušníci německé menšiny, ale i další lidé, kteří mají zkušenost s událostmi v českém pohraničí po roce 1945 i později, v nich vyjadřují jednoznačný souhlas s tím, co chci udělat. Poskytují mi také příklady toho, co všechno se odehrálo a co pochopitelně není možno vzít zpátky, ale na co je možno se podívat otevřeně a alespoň symbolickým gestem se to pokusit vyřešit.

Zdá se mi, že to je spíš otázka starší generace, že těm mladším jde víc o spolupráci než o staré spory.

Určitě.

A teď už se dostáváme k třetímu tématu, které mám pro vás nachystáno, a to je věda, podpora vědě. Jak jsme na tom v porovnání se zeměmi Evropské unie? Myslím, že asi jsme na tom dost slušně.

Já se obávám, že na tom nejsme zase tak zázračně. Pokud jde o výkonnost a výsledky naší vědy, pak jsme na tom pouze o něco lépe než srovnáváme-li výkonnost a výsledky naší ekonomiky. Ve velkých srovnávacích studiích OECD se výkonnost naší ekonomiky pohybuje někde na 40. místě ve světě. Ve statistikách týkajících se výkonnosti vědy se pohybujeme okolo 35. místa, to znamená o něco lépe, ale ne zdaleka tak, abychom mohli mít pocit, že představujeme světovou špičku.

Neodpovídá potom tomu i postavení lidí, kteří tu vědu dělají?

To ano, ale já bych se přece jen vrátil k té předcházející otázce. Není sporu o tom, že máme celou řadu oborů, které představují evropskou špičku nebo patří i ke špičce světové, ale máme celou řadu oborů, kde je výkonnost hluboce podprůměrná. Stále ještě se pokoušíme bátat v širokém spektru; za 10 let existence samostatné ČR jsme nebyli schopni vytvořit něco, co by se dalo nazvat prioritami výzkumu a vývoje. A to je velký problém.

Postavení našich vědců jistě nepatří k tomu, čím bychom se mohli chlubit, zhruba tak odpovídá tomu místu, o kterém jsem mluvil předtím. I tady si myslím, že svou roli hraje to, že nejsme schopni se soustředit na skutečné priority, na to, co umíme nejlépe, stále ještě podle mého názoru penězi poněkud plýtváme. Na druhé straně je skutečnost, kterou jsem vyjádřil snad tisíckrát v rozhovorech, politických jednáních i na zasedání vlády: i při chabých schopnostech naší ekonomiky stále ještě investujeme do výzkumu a vývoje méně, než bychom mohli.

Vy jste také řekl, že pokud nebude v nastávajícím roce na vědu a výzkum více finančních prostředků, že podáte demisi. Ještě si myslíte, že ji podáte?

Já si myslím stále totéž, pokouším se použít všech nástrojů, které mám k dispozici, abych tu situaci změnil. Jsem si jist, v tuto chvíli, že peněz na výzkum a vývoj v příštím rozpočtu bude více než v tom letošním, ale uvidíme, rozhodující moment nastane na počátku září.

Nejdou hledat zdroje financí někde jinde?

Zdroje financí hledají někde jinde všichni kolegové ve vládě.

Nemyslím, že byste je ukradl jinému resortu.

Nejsem ministr financí a dokonce ani ekonom. Jen politicky mohu soudit, kde by se dalo ještě uspořít, ale v odborné debatě na toto téma mé argumenty nemají tu váhu jako argumenty ministra financí. Ale jsem si jist, že chybějící prostředky pro výzkum a vývoj, se kterými jsme pro příští rok počítali a které jsme chtěli investovat tak, aby se struktura výdajů na výzkum a vývoj přiblížila struktuře v rozvinutých zemích, ty že by nalézt bylo možné.

Ovšem jestliže je výzkum na vysokých školách a v Akademii věd, není to zbytečné tříštění sil?

Nemyslím.

Nebo je dobré, že tu je konkurence?

Myslím, že musíme vytvořit podmínky pro to, aby výzkumné a vědecké týmy akademie věd a na vysokých školách spolu mohly efektivně spolupracovat. Doufám, že připravovaný zákon o vefejných výzkumných institucích je v tomto směru dobrým krokem, protože doposud mají ústavy akademie věd a fakulty jednotlivých univerzit celou řadu problémů. Jsem také příznivcem toho, aby se věda dělala v maximálně možné míře na vysokých školách a na univerzitách, na druhé straně zjednodušená představa, že zrušením akademie věd můžeme vylepšit vědecké prostředí, je nesmyslná, podobné instituce existují všude ve světě, dokonce i v liberálních USA. To, co je nutné, je vytvořit podmínky, které umožní, aby spolupráce mezi akademií a vysokými školami nebránily administrativní přehradami a aby ta spolupráce byla co nejužší.

Co říkáte grantové politice? Nesnaží se někdy výzkumná pracoviště získat granty jenom proto, aby zlepšila své finanční podmínky, a nikoli proto, aby opravdu něco vybádala?

Systém grantů, který se v ČR uplatňuje, úplné zneužívání grantů znemožňuje. Ojedinelé případy se sice vyskytly, ale nemyslím, že by ten systém samotný něco podobného navo-voval. Ze své vlastní zkušenosti vím, že se prostředky získané z grantů občas používají nejen na samotný výzkum, což je dáno podfinancováním pracovišť, ale v zásadě způsob, jakým pracuje grantová agentura ČR nebo grantová agentura akademie věd, je ku prospěchu rozvoje výzkumu a vývoje u nás. Jiná otázka je, že tímto způsobem financujeme především základní výzkum, ale to, co hýbe dopředu dynamicky rozvíjejícími ekonomikami, je především výzkum aplikovaný a cílený. A tady nám systém financování obdobných grantové agentury chybí.

A nechybí u nás řeckně bohaté podniky, které by výzkum a vývoj financovaly?

Bohaté podniky u nás občas už máme, myslím, že u nich také narůstá pochopení pro to, že je nutné investovat do této oblasti. Musím říci, že ne vždy je problém pouze na straně byznysu, že byznys není ochoten podporovat výzkum a vývoj, ale že v mnoha případech i naše univerzity a výzkumná pracoviště ne vždy jsou schopné nabídnout našemu byznysu to, co od nich čeká. Myslím, že se to musí učit na obou stranách.

Ještě poslední otázka. V popisu práce máte také bod „lidské zdroje“. Neobáváte se, až se dosáhne mobility v rámci EU, že nám odtud budou odcházet vysoce kvalifikovaní lidé?

Už v této chvíli nám odcházejí, to riziko tady prostě je, i kdyby vláda do rozpočtu vložila takové prostředky, jaké já požaduji. Výkonnost naší ekonomiky bude ještě dlouho podstatně nižší než těch špičkových ekonomik, především v severní Americe. To nebezpečí tady platí stejně pro nás jako pro Němce, Holanďany, Dány, Francouze. Počet doktorandů ze západní Evropy, kteří se vrací ze Spojených států zpátky do západní Evropy, je velice nízký, zatímco počet amerických doktorandů přijíždějících do Evropy a zůstávajících tady je téměř mizivý. To je také důvod, proč se EU rozhodla nastartovat velice komplexní a nákladný lisabonský proces, tedy vytvořit v Evropě prostředí, které bude schopno konkurovat Spojeným státům. Tomuto záměru bychom měli velmi rychle přizpůsobit svou politiku. V globálním pohybu mozků můžeme mít i jednu výhodu: jsme schopni poskytnout přátelské prostředí odborníkům z východu, kteří se posouvají směrem do vyspělejšího světa a pro něž je adaptace u nás snazší než třeba ve Spojených státech. Na to bychom měli myslet ať už v oblasti vizové politiky nebo působení cizinecké policie. Stále ještě přistupujeme k lidem, kteří usilují o dlouhodobý pobyt v ČR, aniž bychom mezi nimi činili rozdíly. A to je věc, kterou se Američané už naučili velmi dávno a ze které profitují. U nás je ale špičkový mladý vědec stejným problémem jako člověk, podezřelý ze styku s organizovaným zločinem.

To ovšem také odpovídá stavu české společnosti. Je to tím, že jsme byli dlouho izolováni, nebo je to v nás?

Je nesporné, že přirozený vývoj postojů společnosti byl na půl století zmražen, že jsme se na počátku devadesátých let ocitli vlastně zpět na konci let čtyřicátých pokud jde o společenské vědomí a že přesto se ten vývoj odehrál podstatně rychleji. Úroveň diskusí na toto téma skutečně odpovídá diskusím, které ve Francii, v Itálii, v Dánsku svedli v letech šedesátých.

Takže nám to bude trvat ještě čtyřicet let?

Jsem si jist, že ne, tempo vývoje je naštěstí podstatně rychlejší, konfrontace s prostředím v EU nám velice prospěje a co považuji za nejoptimističtější, je způsob, jak se k této otázce staví mladí lidé. Na začátku jste se ptala na problém s českými Němci; na adresu tohoto projektu jsem nezaznamenal žádný hysterický nebo agresivní výlev ze strany člověka mladšího třiceti let.

To je nadějně.

Ano, to je.

Marie Fleissigová

Pavel Bém:

Spořit je třeba všude – v investicích i mzdách

Pražského primátora MUDr. Pavla Béma se nám podařilo oslovit na zahájení mezinárodní konference k 50 letům popáleninového centra 3. LF UK a FNKV. Mimochodem touto účastí, stejně jako přítomností na jiných podobných akcích, jakoby dokazoval, že pro svou politickou činnost nezapomíná na obor, kde léta působil. Proto jsme se zeptali: Jak se díváte na současné pražské zdravotnictví? Máte na to čas?

Zdravotnictví je dnes jedním z největších problémů současného veřejného života a tím i hlavního města Prahy, zadlužení velkých fakultních nemocnic je dnes zcela veřejným tématem a rozpočtové deficity okresních nemocnic, které byly převedeny na regiony jsou dalšími tvrdými oříšky. I když bych se rád bez toho obešel, je reforma veřejného zdravotnictví tématem, bez kterého si dnes nedovedu si představit svůj každodenní život, protože se od něj odvíjí i budoucnost Prahy.

Jak vidíte situaci pražských nemocnic? Hodně se mluví o tom, že by se měla redukovat lůžka. Myslíte, že to ještě v Praze bude zapotřebí? Nebo že už těch lůžek máme tak akorát?

Praha je specifickým regionem, je spádovou oblastí pro významnou část středočeského regionu a plní superkonziliární funkci pro celou Českou republiku. Proto samozřejmě není možné dívat se na počet lůžek v Praze z pohledu přísných aritmetických algoritmů, jednoduchých tabulek. Perspektivní úsporná, racionalizační opatření, to je nezadržitelný proces, bez kterého se reforma zdravotnictví v České republice nemůže odehrát. S tím souvisí i úsporná opatření v oblasti lůžkové péče na území hlavního města. Dále to znamená hledat úsporná opatření v jiných oblastech, v investiční výstavbě a – to se mi neříká dobře – v oblasti mzdových prostředků a personálních nákladů na pražské zdravotnictví. Samozřejmě že se můžeme podívat na srovnatelná čísla v počtu lékařů s ostatními státy EU, ale při reálném omezeném množství zdrojů je nezbytné šetřit finanční prostředky všude tam, kde je to možné: v restrukturalizaci lůžkového fondu, profilaci ambulantních a stacionárních forem péče, racionalizaci provozních a investičních nákladů velkých nemocničních zařízení a v opatření v oblasti personálních nákladů.

Nezapomínáte přitom na dostupnost lékařské péče – tak, aby zůstala zachována síť zdravotnických zařízení – a aby byly rovnoměrně rozloženy nemocnice. Jihozápadní město například nemá žádnou nemocnici.

Vůbec ji nepotřebuje. Dostupnost zdravotní péče v Praze je neuvěřitelná, ve srovnání s jinými státy EU, s vyspělým civilizovaným i zámořským světem je absolutně nadstandardní. Nedostupnost lékařské péče, to je spíš otázka příhraničních oblastí. Nemyslím, že Jihozápadní město by trpělo mimořádnou nedostupností zdravotní péče. Dokonce bych řekl, že dostupnost časová i teritoriální od superšpičkového superkonziliárního zařízení motolské nemocnice je lepší než v jiných částech Prahy.

Vaším odborným zájmem byla před vstupem do politiky drogová problematika. Vícepremiér Mareš navrhuje určitá opatření, částečnou dekriminalizace marihuany nebo lehkých drog. Co říkáte jeho návrhu?

Nepovažuji to za žádné revoluční řešení, protože už historicky se odvíjely – bohužel většinou spíše politické než odborné – debaty na téma, do jaké míry má být užívání drog či držení drog pro vlastní potřebu trestným činem. Rozhodnutím parlamentu byl v roce 1998 nakonec redefinován trestní zákon, což nakonec znamenalo kriminalizaci držení drogy pro vlastní potřebu v množství větším než malém. Analýza našeho trestního zákona ukázala, že kriminalizace uživatelů tzv. měkkých drog, především konopí, je mimořádně nákladná a že nepřináší patřičný efekt. Z tohoto důvodu pravděpodobně vicepremiér Mareš přišel s návrhem na dekriminalizaci užívání těchto tzv. měkkých drog. Nepovažuji to za nějaký zásadní průlom do současné protidrogové politiky ČR, protože se jedná pouze o jeden segment problému, na druhou stranu myslím, že se jedná o logický závěr.

Ted' mluvíte jako politik. Jak se ale na tuto problematiku díváte z lékařského hlediska?

Že kouření marihuany zdraví škodí, o tom nemůže být sporu. To, že některé produkty konopí v některých konkrétních formách mohou být účinným lékem pro léčení některých onemocnění – neurologických poruch, roztroušené sklerózy, těžkých malignit v terminálním stadiu nebo některých očních poruch, to je také chronicky známo, ale to s tímto problémem nesouvisí. Je ovšem také zřejmé, že trestnost držení produktů konopí nemá žádný odrazující efekt, uživatelů konopí od roku 1998 neubýlo, ale přibýlo. Ukázalo se také, že trestní stíhání je velmi nákladné, následná penalizace také, nezanedbatelné nejsou ani náklady v oblasti sociální péče a zaměstnanosti, protože takového kriminalizovaného mladého člověka s velkou pravděpodobností nikdo nezaměstná. Jestli existuje nějaký způsob, jak řešit zneužívání konopných produktů, pak to není represe, ale je to primární prevence. A tam bych doporučil zaměřit naše síly a naši pozornost daleko spíše než do oblasti trestně právních nástrojů.

Jistě ovšem není možno nechat pobíhat volně po ulicích dealery. Dbá Praha o to, aby se tady nevyskytovali? Přece jenom pořád na ulicích jsou. Co tomu říkáte jako pražský primátor?

Samozřejmě vůči obchodníkům s drogami, dealerům, organizovanému zločinu musí jít celá ČR pomocí všech institucí; sám jsem zastáncem tvrdých a dokonce ještě tvrdších postihů, než jsou v současné době uplatňovány vůči distributorům drog. I Městská policie může svou bezprostřední přítomností na veřejných komunikacích dealerům a distributorům přinejmenším znepříjemnit život.

Dělá to?

Ve spolupráci se státní policií to dnes v rámci specifických programů začíná dělat.

M. Fleissigová

Zuzana Roithová

Drogová problematika v evropských souvislostech

Nejen v souvislosti se vstupem ČR do EU je moudré formulovat drogovou strategii ČR v návaznosti na drogovou strategii EU. Členské státy EU mají nezávidění hodný náskok ve zkušenostech s řešením důsledků drogové závislosti, a to jak ve vztahu k psychickému i fyzickému poškození zdraví, tak také ve vztahu k související kriminalitě a zejména organizovanému zločinu.

Evropský akční plán boje proti drogám (2000–2004) definoval následující klíčové problémy na poli veřejného zdravotnictví:

- vzrůstající zájem o drogy zvláště mezi mladými lidmi;
- zvýšení p. o. (ústně) používaných nezákonných drog, jako „extáze“, výskyt nových syntetických drog a kouření heroinu;
- vzrůstající problém zneužívání amfetaminu;
- časté podceňování závažných zdravotních ohrožení;
- vysoké prevalence hepatitid C a HIV/AIDS, jakož i dalších vážných nemocí mezi nitrožilními uživateli;
- vysoké množství úmrtí v souvislosti s užíváním drog v mnoha členských státech.

Drogová strategie EU pro rok 2000–2004 si stanovila plán, jak významně změnit tento stav, prevalence stávajících uživatelů drog a výskyt nových uživatelů, zvláště pod 18 let věku.

Direktorát veřejného zdravotnictví (The Directorate of Public Health) svou činnost kooperuje s Evropským monitorovacím centrem pro drogy a narkomanií (European Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA) v Lisabonu a s mezinárodními organizacemi, jako jsou Světová zdravotnická organizace (WHO) nebo skupiny Pompidou group při Evropské radě (Pompidou group of the Council of Europe)

Hlavní cíle drogové strategie EU jsou:

- významně redukovat prevalence nezákonného užívání drog, stejně tak jako výskyt nových uživatelů, zvláště mezi mladými lidmi pod 18 let věku;
- podstatně změnit dopad zdravotního poškození (HIV, hepatitidy B a C, TBC atd.) v souvislosti s užíváním drog a snížit počet souvisejících úmrtí;
- zvětšit podstatně počet úspěšně léčených;
- významně redukovat dostupnost nezákonných drog;
- významně redukovat s drogami související zločinnost;
- významně redukovat praní špinavých peněz a nezákonné obchodování s prekurzory.

Prevence:

Prevence by měla být chápána jako široký multiresortní problém zahrnující všechny činitele ve společnosti. Spolupráce na společných strategiích a projektech mezi různými úřady by měla být povzbuzována. Příprava profesionálů z oblasti sociální, zdravotní, vzdělávací, represivní i sportovní je podmínkou pro efektivní činnost.

Kombinované užívání drog, často doprovázené alkoholem a dalšími látkami (léky), je často spojeno s duševním onemocněním, kterému nebyla věnována dostatečná pozornost.

V této skupině je rostoucí počet starších narkomanů, kteří potřebují specializovanou lékařskou péči při snižování zdravotního poškození. Dále by mělo docházet k zavádění preventivních programů cílených pro uživatele drog ve vězeních.

AKCE K REDUKCI NABÍDKY:

Organizovaný zločin

Efektivní boj s mezinárodním organizovaným obchodem s drogami vyžaduje zlepšenou spolupráci výkonných, represivních a orgánů soudní moci, především s ohledem na schengenskou dohodu.

Praní špinavých peněz

Podle závěrů Tampere European Councilu je praní špinavých peněz jádrem organizovaného zločinu. Evropská rada přijala množství akcí ve snaze dosáhnout konkrétními kroky, aby bylo možno vystopovat, zmrazit a zabavit zisky organizovaného zločinu.

Kontrola nad chemickými prekurzory a novými syntetickými drogami

Většina těchto chemikálií je široce používána v průmyslovém a v legitimním farmaceutickém výrobním procesu a je předmětem rozsáhlého obchodu. Avšak malá část tohoto obrovského obchodu je použita na výrobu nelegálních drog. Základem mezinárodního práva pro kontrolu nad prekurzory je článek 12 z r. 1988 Konvence OSN proti nezákonné přepravě narkotik a psychotropních substancí, na kterém se podílelo Evropské společenství. Uvnitř společenství Rada ES regulací EEC 3677/90 (v platném znění) a Direktivou 92/109/EEC (v platném znění) uvádí v platnost systémy pro kontrolu nad licencováním, registrací a vývozem.

Rozvoj nabídky alternativní zemědělské produkce pro pěstitele drog v rozvojových oblastech

Zodpovědný přístup EU vyžaduje příspěvek k celosvětové kontrolní politice produkce drog. Zaměřuje se na sociální a ekonomický vývoj v rozvojových zemích, hlavně těch, jež jsou spojené s pěstováním nezákonných plodin (mák, koka a hašiš). Touto spoluprací by se mělo obyvatelstvu, které je ochotno se vzdát pěstování ilegálních plodin, napomáhat vytvořit alternativní zdroje příjmu.

Závěr:

Jsem přesvědčena, že aktivity cílené na redukcí nabídky a řešení zdravotních, sociálních a kriminálních důsledků užívání drog jsou vlastně substituční terapií společnosti, v níž přibývá lidí, kteří místo překonávání životních překážek unikají z reálného světa pomocí drog na výlet za iluzí bezproblémového života. Je to nejdražší alternativa k reálnému životu, neboť následná závislost vede k destrukci osobnosti a ke zmaření života. Na počátku tohoto útěku k drogám, stejně jako k alkoholu, bývá v nejcitlivějším období dospívání deficit v základních, zejména rodinných vztazích. Nejzákladnějším klíčem k řešení drogového problému je vytvářet pozitivní klima zvláště pro děti a mladistvé v souvislosti s jejich hledáním vlastní cesty životem. Na této cestě je nejdůležitější život v dobře fungující rodině, která učí svým příkladem dítě aktivně řešit běžné životní situace.

Děti a mladí lidé potřebují, aby jim byly poskytovány pozitivní alternativy a aktivity pro volný čas. Rodiče, pedagogové a další dospělí si musí uvědomit svůj silný vliv i to, že nutně svým vlastním chováním a názory ovlivňují mladou populaci.

Děti potřebují získat povědomí o ohrožení v souvislosti s použitím drog, alkoholu a tabáku ještě předtím, než je začnou užívat. Děti a mladí lidé potřebují získat jak informace, tak i dovednost posuzovat důsledky své volby vlastního chování. Úsilí směřované na mladé lidi i další cílové skupiny by mělo zahrnout jejich vlastní příspěvek k zajištění podpory a vlivu na vrstevníky.

MUDr. Zuzana Roithová, senátorka, Parlament ČR

Jiří Richter

Pomůže nám vstup do EU?

Otázka drog – závislostí, prevence, péče a léčby

Z mnoha pohledů lze konstatovat, že v oblasti politiky, prevence a léčby související s užíváním a zneužíváním drog je Česká republika srovnatelná se zeměmi Evropské unie a řeší více či méně podobné problémy. A to jak na straně rozsahu, způsobů a trendů v oblasti poptávky (tedy užívání drog), tak i na straně prevence a léčby.

1. Drogy a naše společnost

Šíření a zneužívání nezákonných drog se objevilo po r. 1990 ve všech zemích střední a východní Evropy v předtím nebyvalé míře a závažnosti. Doprovází takřka zákonitě ekonomické, politické a sociální změny po pádu komunistických režimů. Každá země se však s tímto novým fenoménem vyrovnává jinak a po svém. Drogová problematika a její řešení v jednot-

livých zemích představuje do jisté míry „boční zrcátko“ transformačních procesů, mnohdy ilustruje kontrast obtíží a nezdarů ve zvládnání situace, a jindy naopak dokládá schopnost vlád i občanů nacházet na ni účinnou odpověď.

Prudký nárůst problémů s nezákonnými drogami, charakteristický pro střední a východní Evropu v první polovině devadesátých let, je (s menší nadsázkou než výstižností) označován jako odložená epidemie. Země „na západ od železné opony“ prožívaly příval drog od 60.–70. let, naučily se rozumět jejím bezpečnostním, zdravotním a sociálním rizikům a aspoň částečně je kontrolovat. V komunistických režimech však tento víceméně standardní vývoj proběhnout nemohl. Uzavřenost a vysoká vnější sociální kontrola, typická pro totalitární státy, zabraňovala sice výraznějšímu šíření drog, zároveň však také znemožňovala vytvoření účinných obranných mechanismů.

Po pádu komunismu odborníci jednohlasně předpovídali, že se odložená epidemie v krátké době dostaví jako určitá daň za celkovou liberalizaci společnosti: svobodu cestování, podnikání a chování bez vlivu státu na každodenní život občanů. Již v prvním období transformace bylo navíc zřejmé, že se v zemích střední a východní Evropy uplatňují faktory větší zranitelnosti vůči šíření drog. Mezi ně je možné zařadit například měnící se hodnoty a životní styl, oslabení vnějšího pořádku a sociálních jistot, zrychlenou sociální stratifikaci, nedostatečně vyvinutou infrastrukturu občanského života a nedostatečné porozumění a komunikaci o dříve tabuizovaném problému.

Drogová scéna v ČR

Před r. 1990 – takřka výhradním zdrojem drog byla domácí produkce – pěstování marihuany, výroba hydrocodonu (opiát, známý pod názvem „braun“) a pervitinu (stimulující droga, chemicky metamfetamin). Drogová scéna měla archaické rysy, především neexistoval trh v pravém slova smyslu s vyhraněnou stranou nabídky a stranou poptávky. Nevelký počet uživatelů byl sdružen do tradičních malých, uzavřených a vzájemně nepropojených skupin, v nichž probíhala produkce, distribuce i spotřeba. Tento typ drogové scény se v současnosti udržuje ve venkovských okresech a uzavřené skupinky lze najít i v Praze a jiných velkých městech.

1990–2000 – v souvislosti s celkovým uvolněním poměrů a snížením vnější sociální kontroly se situace rychle mění. ČR se stává cílovou (spotřebitelskou) zemí z hlediska mezinárodního nezákonného trhu. Rok 1994 je pokládán za zlomový, protože v předstihu před dosažením konvertibility české měny dochází k masivní invazi kvalitního a levného heroinu z dovozu na domácí trh. Počet uživatelů heroinu rychle roste a i když si pervitin udržuje své postavení, domácí produkce obecně ztrácí svůj význam. Ve velkoměstech a městských aglomeracích vzniká otevřená drogová scéna se značným finančním obratem, hierarchií distributorů, konkurenčním bojem a pochopitelně s výraznou drogovou kriminalitou. Drogy se stávají všeobecně dostupné, věková hranice prvních uživatelů se snižuje.

Drogová scéna – současnost

Užívání drog s akceptovatelným a neakceptovatelným sociálními rizikem začíná vykazovat odlišný trend. Výrazně a trvale roste užívání marihuany, extáze a jiných tzv. „tanečních drog“ či „drog technoscény“, zatímco křivka nárůstu heroinu a pervitinu již tak strmě nestoupá a zejména v Praze se spíše stabilizuje. Subkultury uživatelů se diferencují a často už

prvouživatel ví, „kam patří“. Více než dříve se objevují neinjekční formy aplikace (šňupání, kouření, inhalace z aluminiové folie), uživatelé však obvykle z úsporných důvodů přecházejí na injekční způsob aplikace. Navzdory převládající injekční aplikaci u uživatelů heroinu a pervitinu se mezi problémovými uživateli nešíří HIV/AIDS, zato je celá tato populace promořena infekčními hepatitidami. Kokain se zatím objevuje velmi výjimečně. Po úspěšných zásazích policie proti domácím laboratořím na výrobu pervitinu se rozkládají poslední zbytky tradiční „vaříčské“ subkultury a trhu s pervitinem se ujímají nezákonné mezinárodní organizace. Souběžně s tím dochází k šíření distribučních sítí a vzorců užívání prakticky po celém území státu.

Drogová scéna v ČR po vstupu do EU

Lze předpokládat, že po vstupu do EU bude ČR mnohem více konfrontována s problémem užívání drog (a tím i potřeby prevence a léčby) mezi populací migrantů. Obecné trendy charakteristické pro otevřenou Evropu budou mnohem rychleji přenositelné, stejně tak jako lze předpokládat i zvýšení prevalence HIV. Lze také předpokládat mnohem větší dostupnost tzv. tanečních drog, které se nově objevují na evropském trhu. Naopak zřejmě nelze očekávat zásadní změny vzorců užívání, věkové distribuce, prevalence či dalších epidemiologických ukazatelů.

2. Institucionální rámec

Za počátek cílené snahy po vytvoření strategie na úrovni vlády a aktivní řešení problémů souvisejících s užíváním drog lze považovat vytvoření koordinačního orgánu při Úřadu vlády – MPK. Do této doby zde měla institucionální rámec pouze represe. V r.1993 se tedy vláda ČR přihlásila k závazkům vyplývajícím z Úmluv OSN a začala se problémem užívání drog systematicky zabývat a jako svůj poradní orgán ustanovila Meziresortní protidrogovou komisi (MPK). Během velmi krátké doby byl zpracován a přijat první vládní dokument: „Koncepce a program protidrogové politiky na období 1993–1996“. Konstatoval, že zneužívání drog a nezákonný obchod s drogami představují nebezpečí pro rozvoj svobodné a demokratické ČR. Je úkolem vlády chránit občany před destruktivním vlivem drog a podpořit jejich schopnost rozhodnout se pro život bez drog. V dokumentu se vláda přihlásila k vyváženému přístupu ve smyslu Globálního akčního plánu OSN z r. 1991 a odmítla rovněž liberalizaci a legalizaci drog, byť pouze částečnou, s tím, že „ČR dosud zdaleka nevyužila všechny možnosti vyváženého přístupu a jakékoliv podcenění prevence i represe je neospravedlnitelné.“

Současná „Národní strategie 2001–2004“ navazuje na předcházející koncepční a strategické materiály o podobě protidrogové politiky vlády ČR a zaměřuje se především na zvyšování kvality a efektivity realizovaných opatření jak v oblasti prevence, léčby a resocializace, tak v oblasti represe (zvyšování kvality a efektivity je rovněž ústředním tématem Akčního plánu EU – boje proti drogám na období 2000 – 2004).

Institucionální rámec po vstupu do EU

ČR má již dnes vytvořeny všechny institucionální a organizační podmínky vyžadované EU a více či méně je jednou z mála kandidátských zemí, kde jsou tyto instituce funkční. Pro efek-

tivní zabezpečení deklarované protidrogové politiky tedy půjde především o jejich výkonnost a účinnost. Existující politika totiž obsahuje řadu dnes již chronických problémů – financování služeb, odlišné resortní politiky, neexistence efektivní prevence, mnohdy neefektivní intervence a neadekvátní opatření. Jsem přesvědčen, že zde nám může naše členství významně pomoci (prostřednictvím expertní pomoci, výměny zkušeností...), nicméně my sami musíme chtít.

3. Prevence, péče a léčba – východiska

Jestliže hledáme hlubší kořeny vzniku závislosti a zkoumáme, co život vlastně je, zjišťujeme, že žijeme život ve světě protikladů – zrození a smrt, světlo a temnota, radost a žal, štěstí a utrpení, láska a nenávisť apod. Vztah těchto dualit je antagonistický, vyvolává napětí, je zdrojem neklidu, tužeb a hledání, je zodpovědný za základní dynamiku vývoje vůbec.

V onom hledání obvykle nacházíme hlubší motivace a potřeby:

- potřebu vyhnout se bolesti či nalézt zklidnění, ulevit si od bolesti fyzické i duševní, na individuální či na kolektivní úrovni. Patří sem i bolest z prožívané nudy, z neuspokojení, bolest z pocitů odlišnosti od druhých, z nízkého sebehodnocení;
- potřebu cítit se energický, výkonný, kompetentní, bezproblémový, zbavit se vnitřních zábran, dosáhnout euforie a radosti;
- potřebu transcendence utrpení v zážitku splnutí a/nebo sebepřekročení, jednoty se sebou samým a s druhými, jednoty s Bohem a podobně.

Tyto tři vektory jsou hluboce založeny. Jsou zčásti nevědomé, zčásti s uvědomovaným a reflektovaným dopadem. Mají i svou biologickou komponentu a sílu instinktu. Všechny tři nacházejí i své korespondující drogy, které umocňují tyto prožitky.

- Opioidy: látky tlumící bolest
- Stimulancia: látky přinášející slast a euforii
- Psychedelika: (složenina slov psyché=duše a delein=zjevovat): látky zjevující cosi z nehlubších úrovní lidské psychiky.

Při vytváření programů primární prevence, sekundární prevence (aktivní léčba) a terciální prevence (prevence škod, sociální služba) jsou ve stručnosti výše uvedená východiska základním výchozím bodem pro jejich plánování a realizaci. To především znamená respektovat „přirozené“ zákonitosti vývoje závislosti na návykových látkách a programy volit jako jakési možné „výhybky“ v patologickém vývoji.

Prevence, péče a léčba – poskytovatelé služeb

Národní strategie protidrogové politiky vlády se v části, která se týká snižování poptávky, opírá o existující síť preventivních, léčebných a resocializačních zařízení, jež jsou zároveň základními prvky budované „minimální sítě“. Mezi těmito poskytovateli služeb dnes mají významnou a nezastupitelnou úlohu nestátní organizace. Z hlediska existujícího systému v oblasti prevence, léčby a resocializační péče neposkytují nestátní organizace pouze doplň-

kové či nadstandardní služby, ale provozují programy, které dnes stát svými organizacemi zabezpečuje omezeně, případně vůbec nezabezpečuje.

Klíčovými poskytovateli dnešního systému služeb jsou nestátní neziskové organizace všech typů (bez ohledu na zřizovatele dále NNO), kteří zabezpečují cca 75 % všech služeb. Jsou to služby, bez kterých nemůže být protidrogová politika efektivně a plnohodnotně realizována. Proto pro ně musí platit stejné nároky na kvalitu a efektivitu jako v případě státních organizací i stejné podmínky k jejich provozování.

Jednou z priorit Národní strategie je kontinuální a systémová podpora organizací a služeb, které jsou součástí „minimální sítě“ preventivní, léčebné a resocializační péče a které zachovávají standardy kvality a efektivity poskytovaných služeb. Nestátní organizace, které plní uvedené standardy, mohou žádat příslušná ministerstva o udělení akreditace či licence k provozování služeb. Na základě takto získané akreditace či licence mohou požádat o přidělení finančních prostředků ze státního rozpočtu. Obdobný proces by měly absolvovat i státní organizace, a to se stejným cílem – maximálního zabezpečení kvality a efektivity vynakládaných prostředků.

Prevence, péče a léčba po vstupu do EU

Z výše uvedeného vyplývá logický požadavek NNO, aby vláda přijala jednotný, efektivní a kontinuální systém financování těch nestátních organizací, které splňují podmínky kvality a efektivity poskytovaných služeb. Jednotný systém financování by měl poskytnout nestátním neziskovým organizacím dlouhodobější existenční garance, na druhé straně státní správě pak kontinuitu zajišťovaných služeb.

Přes deklaraci, že oblast vybudování nového systému financování je jednou z priorit Národní strategie, se však doposud nepodařilo učinit jedinou změnu a NNO jsou odkázány na nenárokové, velmi omezující, vždy významně krácené a často velmi pozdě přidělované dotace. Jednotliví poskytovatelé dotací v tomto vícezdrojovém modelu financování vytvářejí různé dodatečné právní podmínky a limity, které jsou dokonce v některých částech protichůdné, a pravidlem je, že jsou dotace poskytovány velmi pozdě (II. Q., nezdělaná i později). To vede zejména k významné nestabilitě těchto organizací i jejich služeb a bezpochyby omezuje také rozvoj této oblasti.

ČR má již dnes vytvořenou relativně velmi kvalitní síť služeb reflektující rozsah a závažnost problému. Lze konstatovat, že ČR je jednou z mála kandidátských zemí, kde je tato síť zařízení a programů funkční, a až na výjimky více či méně odpovídá potřebám. Pro efektivní služby v prevenci a léčbě půjde tedy především o kvalitu, výkonnost a účinnost.

Existující politika i v této oblasti obsahuje řadu chronických problémů – financování – nerovné podmínky, neexistence efektivní prevence, mnohdy neefektivní služby a neexistence systému hodnocení kvality. Jsem přesvědčen, že zde nám může naše členství významně pomoci (prostřednictvím expertní pomoci, výměny zkušeností...), nicméně i zde my sami musíme chtít...

Lze tedy souhlasit s tím, že se v podstatě zdravotnictví v Evropské unii neodlišuje od toho našeho, tudíž se velké změny po vstupu do Unie neočekávají. Na druhou stranu

ale existují oblasti, ve kterých má Evropská unie vyspělejší normy a programy, které by České republice mohly pomoci. EU se totiž více zabývá programy zaměřenými na kvalitu služeb, podporu veřejného zdraví, ochrany klientů....

Klíčové oblasti, u kterých lze předpokládat pozitivní změny:

- Zavedení nových norem a nařízení za účelem zlepšení kvality, kontroly a regulace.
- Efektivnější financování, a tudíž i více peněz pro občana ve formě zlepšení základní zdravotní péče.
- Zvýšená pozornost na efektivní prevenci a léčbu.
- Zvýšená dostupnost vzdělávání a know-how.
- Zlepšení kvality služeb a zvýšení jejich efektivity.

Materiál vznikl pro akci „Ano pro Evropu“, pořádané k referendu o vstupu do EU a byl zpracován s laskavým souhlasem k použití citací z textů MUDr. Kamila Kaliny a MUDr. Stanislava Kudrleho a nakonec i vládního dokumentu – Národní strategie protidrogové politiky na období 2001–2004

Mgr. Jiří Richter, ředitel občanského sdružení SANANIM, předseda Asociace nestátních organizací (A.N.O), richter@sananim.cz; www.drogovaporadna.cz

ZDRAVOTNICTVÍ

POLITICKÝ PRŮLOM
POSTAVENÍ NEMOCNIC

Michal Anděl

Politický průlom: levice připouští poplatky za návštěvu lékaře

Na počátku minulého týdne překvapila sociálnědemokratická ministryně zdravotnictví MUDr. Marie Součková veřejnost nečekaným sdělením: čeští pacienti si mají za návštěvu u lékaře připláacet. Současně oznámila záměr snížit počet nemocnic pro akutní péči na polovinu – z druhé poloviny by se měla stát zařízení pro péči o dlouhodobě nemocné. Poměrně razantní návrhy samozřejmě vyvolaly velkou pozornost jak veřejnosti, tak lékařů. Zejména první část těchto návrhů znamená prolomení určitého tabu, a to z neočekávané strany.

Co je to bezplatnost

Když byl na počátku devadesátých let zaveden do českého zdravotnictví pojišťovenský systém, znamenalo to základní změnu. Na rozdíl od doby, kdy zdravotnictví bylo takzvané bezplatné, se začaly stanovovat ceny diagnostických i léčebných výkonů. Ceník zdravotní pojišťovny se stal prvním pokusem vyjádřit, kolik skutečně jednotlivý lékařský výkon stojí. To mělo význam nejen pro pojišťovenský mechanismus účtování, ale také význam symbolický. Od komunistického bezobsažného konstatování o bezplatnosti to znamenalo obrat o sto osmdesát stupňů. Zdravotní péče ostatně bezplatná nebyla nikdy. Někdo ji vždy nějak musel platit: přímo, nepřímo, špatně, dobře.

Jen pár měsíců po zavedení zdravotních pojišťoven se součástí ústavního pořádku České republiky stala Listina základních práv a svobod. Její článek 31 použil šalamounskou formulaci o bezplatnosti, totiž že občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Nápadný rozpor mezi pojišťovenským principem s vyjádřením konkrétních cen a deklarací bezplatnosti (když si přitom většina občanů pojištění platí) byl od té doby předmětem řady zejména předvolebních sémantických veletočů.

Je pochopitelné, že brzy po zahájení systému zdravotního pojištění se jednotliví lékaři i celé nemocnice začali chovat podle nastavených kritérií: vedlo to k velkému nárůstu účtovaných výkonů. Pojišťovna na to odpovídala různými pokusy systém regulovat: stanovením ročního paušálu pro nemocnice (základem jeho výpočtu je platba pojišťovny příslušné nemocnici v předchozím roce), v ambulantní praxi kapitační platbou, tedy platbou pevné sumy za každého nemocného v kartotéce u praktického lékaře. Ambulantním specialistům nastavila pojišťovna nepřekročitelné finanční limity na předepsané léky. Ožehavé „přidělování“ konkrétní péče však bylo ponecháno především na lékaři či nemocnici. Ta si musela a musí

rozhodnout, kolik výkonů – zejména těch drahých – v daném období provede. Nemocný si na jedné straně nesmí připlatit například za lepší umělý kloub či kardiostimulátor, na druhé straně je v mnoha ohledech hýčkán. Může si zcela svobodně volit lékaře i nemocnici. Přijde-li k lékaři jedenkrát za tři roky nebo padesátkrát ročně, zaplatí v pojištění stejně. Regulační prvek, který by nějak významně vedl nemocného k možnému snížení počtu návštěv lékaře, v systému chybí. Snad také proto je počet návštěv u nás mnohem vyšší než v naprosté většině západních zemí.

Po infarktu za týden domů

Nemocniční medicína se v posledních patnácti letech začala dramaticky měnit. Zavedení nových léků snížilo potřebu hospitalizace nemocných v mnoha oborech. Zatímco na počátku devadesátých let leželo v nemocnicích mnoho nemocných se zhoršením plicního astmatu, nyní je taková hospitalizace výjimečná. Podobně z nemocničních lůžek vymizeli pacienti s vředem žaludku nebo dvanácterníku. Léčba probíhá úspěšně ambulantně a operace, dříve častá, je nyní výjimečná. Pacient s infarktem myokardu léčený moderně angioplastikou koronární tepny může kvalitní nemocnici opustit po týdnu (před třiceti roky odešel po týdnech šesti).

Technologie a věda také významně ovlivňují výsledky léčebné péče. Dle řady statistik má nemocný léčený ve velké, zejména fakultní nemocnici významně lepší prognózu oproti léčbě v malé nemocnici, například při léčení takových nemocí jako infarkt myokardu, rakovina prsu, leukemie, „diabetická noha“ či rozsáhlý úraz. Koncentrace odborníků a drahé technologie spolu s organizací přináší prospěch. Malé a menší nemocnice nemají šanci na dostatečné prostředky pro léčbu. Zejména proto jen v Praze v posledních letech zmizelo nebo se transformovalo několik malých nemocnic, vesměs izolovaných zařízení bez větší návaznosti: nemocnice v Chittussiho ulici, Na Míčánkách, v Obloukové ulici, v létě byla uzavřena plicní klinika ve Veleslavíně. Do Motola byly přestěhovány kliniky v Londýnské ulici. V okolí Prahy byla na léčebnu dlouhodobě nemocných změněna nemocnice v Kralupech.

Ministryně Součková navrhuje další redukci počtu nemocnic pro péči o akutně nemocné. Není však jisté, zda by to mělo současně znamenat další redukci počtu akutních lůžek. To jsou dvě odlišné věci a je třeba je důkladně promyslet. Možná, že by některé nemocnice měly být ještě o něco větší, jiné by se pak měly transformovat na léčebny dlouhodobě nemocných či na sociální zařízení. To je věc zásadní, o které bude nutné dále mluvit, stejně jako o dopravní dostupnosti těch nemocnic zbývajících.

Konečně v Evropě

Změna navrhovaná ministryní Součkovou představuje z mnoha důvodů důležitý průlom. Především: poprvé levicová strana narušila tabu bezplatnosti. ODS si sice již před lety pohrávala s myšlenkou individuálních účtů nemocného, šlo však zatím spíše o zajímavou teoretickou úvahu. Ostatně je to již skoro šest let, co ve zdravotnictví ODS neurčuje pravidla. Šestý rok sociálnědemokratické správy zdravotnictví konečně dochází k důležitým návrhům. V době ministra Davida jeho úřad připomínal schizofrenního pacienta, po zklidnění situace

jeho následovníkem Fišerem se ministerstvo chovalo jako Šípková Růženka. Ministryně Součková nyní přišla s návrhem dosti radikálním. Lze mu vytknout leccos: vytrženost ze systému, nedostatečné teoretické zdůvodnění či nedostatečné modelování důsledků. V každém případě však znamená rozchod s některými principy, které postupně sociálnědemokratičtí politici veřejnosti prezentovali. Alespoň tedy ti čeští, neboť pro evropské sociální demokraty podobné návrhy nejsou ničím novým. I v dosti rovnostářském Švédsku je doplatek nemocného při návštěvě jak ambulantního lékaře, tak specialisty i příplatek za recept mnohem vyšší a nikdo se tam tomu nijak nediví.

Bez konsenzu to nepůjde

Drobnou otázkou zůstává technické provedení celé věci. Bude platit pacient lékaři rovnou do příruční kasy, nebo v kumulované formě třeba po třech měsících? Komu půjdou ty platby: lékaři, nemocnici, nebo pojišťovně? Je výše příplatku stanovena po nějaké analýze, nebo intuitivně? Příplatek u ošetření praktikem je menší než cena za ostříhání v předměstském pražském holičství a navrhovaný příplatek při vyšetření odborníkem přijde levněji než lístek v pražském kině. Budou mít takové příplatky dostatečný regulační efekt? V téhle souvislosti bude zajímavé pozorovat vývoj u našich slovenských sousedů: navrhovaný princip příplatku i jeho výše se totiž dosti podobá tomu, s čím přišel nedávno slovenský ministr zdravotnictví Rudolf Zajac.

Mnohem důležitější a pro budoucnost navrhovaných změn zásadní otázkou je, zda za stručným projektem pro tiskovou konferenci stojí podrobnější materiál pro odborníky. Dále pak zda pro navrhovanou změnu existuje politický konsensus ve vládní koalici, nebo alespoň v mateřské straně paní ministryně. (Reakce z minulého týdne tomu nenasvědčují.) Pro příklad širší politické dohody nemusíme chodit daleko. Při nedávných dosti významných změnách v organizaci německého zdravotnictví, které znamenají také větší finanční zátěž pro pacienta, našli shodu současná ministryně zdravotnictví levicové vlády se svým stínovým protějškem a minulým ministrem zdravotnictví z opozice. Problém financování zdravotnictví totiž vyžaduje kompromisy z obou stran politického spektra. Naši nejbližší západní sousedé nám v tom dávají docela dobrý příklad.

Převzato z časopisu Respekt, 8. 9.2003

Usnesení děkanů lékařských fakult v ČR Jedna fakulta = jedna univerzitní nemocnice

Lékařské fakulty České republiky doporučují ustavit univerzitní nemocnice jako veřejnoprávní instituce vzniklé ze zákona. Na schůzce, která se konala 30. června v prostorách 3. LF UK v Praze, se děkani dále jednoznačně vyslovili pro princip 1 lékařská fakulta = 1 univerzitní nemocnice, přičemž univerzitní nemocnici chápou jako funkční, nikoli strukturální jednotku.

Tuto instituci by měl řídit statutární orgán (správní rada), jmenovaný ze dvou pětín rektorem vysoké školy na návrh děkana fakulty, z jedné pětiny ministerstvem školství, a ze zbývajících dvou pětín ministerstvem zdravotnictví a příslušným krajem.

Statutární orgán by jmenoval a odvolával ředitele nemocnice, zatímco vedoucí pracovišť univerzitní nemocnice mají jmenovat a odvolávat ve shodě ministři školství a zdravotnictví, a to na návrh děkana a správní rady.

Univerzitní nemocnice by byla financována ze zdrojů veřejného zdravotního pojištění a z dalších veřejných zdrojů (rozvojové projekty a granty EU, granty národní, státní rozpočet – investice, dotace na studenta; krajský rozpočet – zejména investice, podpora některých činností – toxikologie, např. soudní lékařství, a další činnosti „ve veřejném zájmu“) a ze zdrojů neveřejných (soukromé granty, sponzorské prostředky, hospodářská činnost).

Ředitel IKEM MUDr. Karel Filip, CSc., pro VNR: V čele nemocnice nemůže být fackovací panák

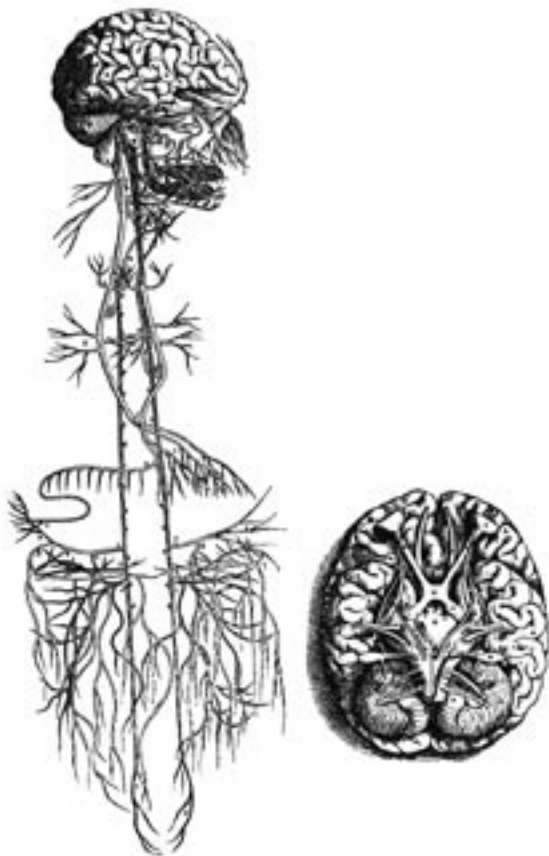
Spolupracuje Institut klinické a experimentální medicíny s lékařskými fakultami – a jak?

IKEM spolupracuje prakticky se všemi lékařskými fakultami v České republice, nejvíce ovšem s 1., 2. a 3. LF v Praze, a to nejenom v pregraduální a postgraduální výuce, ale i ve vědecko-výzkumné činnosti. Se všemi máme podepsány smlouvy o spolupráci, zatím však převážně formální důvody a dle mého soudu přílišné lpění na struktuře brání tomu, abychom se stali součástí „akademické

obce“. Americký model, kdy univerzity mají svá afiliovaná pracoviště, která participují na jejich činnosti, se zatím u nás nepodařilo prosadit.

Zmínil jste se o americkém modelu, tím jste se dotkl požadavku děkanů lékařských fakult na zřízení univerzitních nemocnic místo nemocnic fakultních. Termín univerzitní nemocnice se dokonce objevil i v návrzích ministryně zdravotnictví Marie Součkové.

Otázka je, co se pod pojmem univerzitní nemocnice skrývá. Kdyby měla být univerzitní nemocnice jenom jiným pojmenováním pro nemocnici fakultní, bez zásadní změny právní subjektivity a organizační struktury a zdrojů financování, tak je to o ničem. Myslím, že k řadě problémů vede dosavadní ohromná dvojkolejnost školství a zdravotnictví. Nemocnice je ale organizace jako každá jiná, musí mít řídicí strukturu a není možné, aby do její činnosti zasahovalo více subjektů. Na toto téma už jsem opakovaně hovořil s děkany lékařských

fakult. Myslím jedno: Univerzitní nemocnice má být organizací, která zaměstnává své zaměstnance a má mít jasně definováno: tady dostávám peníze na zdravotní péči, tady dostávám peníze na výuku a tady dostávám peníze na výzkum. A jak tyto prostředky na tyto tři činnosti využívá musí umět průhledně účetně prokazovat. Druhá věc je, že takovou instituci musí řídit odshora jeden člověk, který ovšem na hlavní činnosti musí mít své další manažery. Není možné, aby do této instituce mluvilo deset lidí.

Tím myslíte i děkany lékařských fakult?

Myslím i ty děkany. V čele každé organizace musí stát silný ředitel, a ne fackovací panák, s kterým si každý dělá co chce. A samozřejmě ředitel určí svého náměstka pro výuku, svého

náměstka pro výzkum, náměstka pro zdravotní péči, ale on bude zodpovídat za všechny tyto procesy.

Není tady zásadní spor v tom, zda má být nemocnice pro školu, nebo zda má škola sloužit nemocnici?

Vezměte to jinak. Odmyslete si nemocnice, školy atd., a představte si, že nemocnice je instituce, která poskytuje určité služby, a že si ty služby od ní někdo nakupuje.

Aha.

A fakultní nebo univerzitní nemocnice tedy poskytuje gros pro léčení pacientů. To je a pořád bude její hlavní byznys. Kdybychom zřizovali nemocnici jenom pro výuku, to by přece nemělo smysl. Druhou činností nemocnice je to, že při té příležitosti učí na jedné straně

mediky, na druhé straně hotové lékaře, zdravotní sestry, další zdravotnický personál. Za tu výuku dostává peníze, tu si od ní kupuje stát nebo univerzita a platí za to, že tam ta výuka probíhá. Všude ve světě je to docela dobrý byznys. Proto se nemocnice snaží splnit všechna možná kritéria, aby učít mohly; ale proč by měl do organizace a do řízení nemocnice mluvit ten, kdo si tu službu, výuku mediků, nakupuje? To je přece nesmysl. Ten si chce koupit určitou službu, chce, aby byla kvalitní, chce aby byla nějak garantovaná, ale to neznamená, že musí řídit celou nemocnici.

Samozřejmě může existovat i jiný model: nemocnice je majetkem univerzity, univerzita si nemocnici sama spravuje, sama řídí, provozuje, a zdravotní služby prodává zdravotní pojišťovně. I takový model je jistě možný, ale je potřeba se rozhodnout, jestli to bude tak nebo tak – současně tu máme hybridní situaci, kdy fakultní nemocnice patří a nepatří do dvou resortů.

A pracují v ní lidé zaměstnaní ve školství a jiní lidé ve zdravotnictví a podle toho také různě placení i za shodnou práci.

Právě – zaměstnanec má být zaměstnancem jedné instituce, nikoli dvou a s rozdílnou úrovní platů za jedno a tutéž činnost, to je samozřejmě nesmysl. Ale víte, ty návrhy na zřízení univerzitních nemocnic už tady byly dávno, nejméně před deseti lety, co pamatuji, a stále to není dořešené. Jedním z hlavních problémů je, myslím, skutečnost, že dnešní fakultní nemocnice disponují poměrně velkým nemovitým majetkem a představují, že by se tento majetek převedl pod univerzitu, je pro spoustu lidí asi dost nepřijatelná.

Pane řediteli, vy sám působíte ve vědeckých radách dvou lékařských fakult – 1. a 3. Každá z nich má jiný systém výuky – můžete porovnat jejich klady a zápory?

V současnosti jsem členem vědecké rady 3. LF, na 1. LF mé funkční období již skončilo. Porovnávat si příliš netroufám, ale zdá se mi, že 1. LF je více sebevědomá, více vědecká a vůči svým studentům tradičně přísná, až strohá, zatímco menší 3. LF se svými moderními prostory a novým curriculum nabízí svým studentům přátelštější prostředí, méně formální, ale nikoliv méně náročné. Několikrát jsem studentům 3. LF přednášel a byl jsem mile překvapen jejich zájmem a jejich znalostmi. Ty mohu samozřejmě posuzovat jen v rámci své odbornosti. Jsem přesvědčen, že student, který se dokáže vyrovnat s nároky např. pana profesora Anděla, se určitě neztratí. Definitivní odpověď na vaši otázku však přinese pouze praxe, a sice jak se absolventi jedné či druhé fakulty uplatní v medicíně, výzkumu a výuce.

Je hezké, že jste naši školu pochválil.

Já myslím, že to tak je. Rozhodující ale je, jak dokážete studenty připravit do života. Mám pocit, že u nás to gros v medicíně je pořád na té teorii, takže naši studenti těch praktických dovedností získávají hodně málo.

Takže na zahraničních univerzitách je studium medicíny jinak orientováno?

Určitě je tam mnohem větší prostor pro praktickou výuku.

Marie Fleissigová

MEDICÍNA

V SENÁTU
O KLONOVÁNÍ

Biomedicína pro senátory

Na svém pátém veřejném slyšení se 16. dubna v Praze věnoval Senát Parlamentu ČR problematice lidských práv a klonování člověka.

Z přednášky *doktorky Hany Brichové* (Ústav pro histologii a embryologii 1. LF UK) se přítomní dozvěděli, jakým způsobem dochází k přirozenému i umělému oplodnění a jak probíhá celý prenatální vývoj. Ředitelka Ústavu experimentální medicíny AV ČR prof. *MUDr. Eva Syková, DrSc.*, seznámila senátory s tím, co znamená buněčná terapie, jaké jsou možnosti a etické problémy získávání jednotlivých kmenových buněk. Přednáška doc. *ing. Jaroslava Petra, DrSc.*, z Výzkumného ústavu živočišné výroby obsahovala základní informace o klonování zvířat a o jeho různých metodách. Prof. *MUDr. Pavel Ventruba, DrSc.*, přednosta gynekologicko-porodnické kliniky LF Masarykovy univerzity se zaměřil na problémy nechtěné sterility a na možnosti asistované reprodukce.

Druhá část slyšení byla věnována právním a etickým problémům. Dr. *Petr Příhoda*, vedoucí Ústavu základů vzdělanosti a lékařské etiky 2. LF UK, poukázal na rozdíl mezi pragmatickým hlediskem, které má za kritérium úspěšnost, a hlediskem etickým, jehož kritériem je dobro. Prof. *Dr. Albert-Peter Rethmann*, proděkan Katolické teologické fakulty UK, hovořil o rozdílných představách na dobrý život. Ústavní soudce prof. *JUDr. Pavel Holländer, DrSc.*, se zabýval Evropskou úmluvou o biomedicině a stávající úpravou České republiky, která je podle jeho slov velmi roztržštěná a nedostatečná.

V diskusi, již shmul zpravodaj senátor *Daniel Kroupa*, upozornila prof. *Syková* na proměnlivě a vyvíjející se etické aspekty: *to, co jsme v průběhu staletí považovali za neetické, se časem stane velmi etické. Například jak z hlediska filozofů, tak z hlediska lékařů, etiků a politiků neetickým bylo pítvat lidské tělo. „Kdybychom na tom trvali ještě dnes, tak by medicína nebyla nikde, téměř žádné onemocnění bychom nedokázali léčit,*“ zdůraznila E. Syková.

Z PŘEDNÁŠEK V SENÁTU

Eva Syková o možnostech buněčné terapie

Proč buněčná terapie? Protože máme celou řadu pacientů, které nedovedeme dnes žádným jiným způsobem léčit.

Onemocnění centrálního nervového systému – léčíme většinou příznaky, a nelčíme podstatu těchto onemocnění. Pokud se týká některých úrazů, jsme absolutně v koncích. Ti, kteří jsou dnes nehybní, nebo jimž třeba funguje pouze mozek, jsou odkázáni na to, až pro ně nalezneme nějakou terapii. Možná, že to bude buněčná terapie, a proto ono velké úsilí celého světa, abychom nějakou takovou terapii vyvinuli. Potřebujeme pomoci i dětem, které se narodí s vývojovými vadami. Řekla bych proto, že otázka proč je jednoznačně pozitivní.

Není jasné, **odkud máme vzít ony buňky**, které potřebujeme. Může to být fétus, malý vyvinutý človíček v děloze ženy, nebo to může být dospělý jedinec, a pak to může být část jeho mozku, jeho kostní dřev, kterou transformujeme třeba na buňky nervové, anebo to může být naklonované embryo.

Některá onemocnění už pomocí kmenových buněk léčíme. Jsou to především nádory krvní řady. Dále se používá kultivovaných buněk kožních, které je možné vypěstovat na plátech v Petriho mističkách a přenést je na popálená místa u pacientů

Ostatní cesty jsou před námi, k jejich využití dojde v příštích letech. Snad bychom to dokázali už dnes, ale jsou tam některé problémy, spíše technické, a problémy přenosu infekcí nebo jiných nemocí. Tam se jedná o onemocnění cukrovkou, kdy můžeme nahradit buňky, které neprodukují inzulín ve slinivce.

Dále je to *selhání ledvin a jater*. Dárců orgánů rozhodně není dost. Navíc je to možná pro pacienta daleko větší zátěž a nebezpečí, a ne taková úspěšnost, jaká by byla, kdybychom mu místo toho mohli dát orgán, který by byl pěstován na míru. Tudiž umělé ledviny nebo části jaterní buňky, jak se to dělá někdy i při transplantacích, kdy pacienti nedostávají celá játra, ale pouze jejich část.

Dostáváme se k tomu, co je svým způsobem naším největším problémem, a to jsou *onemocnění mozku*. Tam totiž nikdy nebudeme mít dárcu, který by mohl dát mozek nějakému jinému člověku. Jedinou cestou je převést nervové buňky, které jsou ještě nezralé, a které se potom u jedince vyvinou. Tudiž musíme využít buňky, které jsou ještě ve stádiu vývoje, např. z embryí nebo třeba i z kostní dřev. Potom budeme moci léčit úrazy onemocnění mozku. Která to jsou?

Především to jsou všechny úrazy a poranění mozku a míchy. Pro tyto pacienty zatím vědci ani lékaři na žádné jiné řešení nepřišli, jestliže někde chybí nervové buňky, než je nahradit nějakými buňkami novými. Možná, že to budou čipy, složité elektronické obvody, které vytvoří nějakou umělou část určitého centra v mozku, jak se o to již někteří vědci snaží.

Potom jsou to veškeré ischemické léze. Převážná část naší populace nakonec umírá poměrně brzy na nádory, a pokud se vyhnou tomuto velikému nebezpečí, pak umřou buď na srdeční selhání, nebo na krvácení do mozku. Jestliže bychom pacientům, kteří nezemřou přímo na krvácení do mozku, ale léta jsou ve velmi těžkém invalidním stavu, nějak mohli pomoci, jistě by to vedlo k tomu, abychom žili přes 100 let, možná 130 let.

Pak jsou to choroby, které znesnadňují lidem zásadně život. Jsou to pacienti s Alzheimerovou chorobou, s Parkinsonovou chorobou, s jinými onemocněními vrozenými a potom s roztroušenou míšní sklerózou.

Uvedme si příklad **poškození míchy**. Někdy je téměř neslučitelné se životem a řada pacientů umírá nebo leží na jednotkách intenzivní péče řadu měsíců bez toho, aby se někdy třeba vrátili do života. Tady je etická otázka: máme tyto pacienty rok mít na dýchacím přístroji někde v nemocnici a doufat, že mezitím někdo přijde na to, jak bychom je vyléčili? Jsou to zoufalé případy, se kterými nedovedeme dneska vůbec nic dělat. To je poranění krční míchy – je ochrnuto celé tělo, většinou pacienti ani nejsou schopni přijímat potravu.

Pak je část pacientů, která má poškozenou míchu ve spodnějších částech, kdy jsou ochrnuty buď horní končetiny, dolní končetiny, velmi často horní část těla a dolní končetiny. To jsou ti pacienti na vozíčkách. Jak jim pomoci? Výzkum se samozřejmě nesoustředí jenom na nějakou implantaci buněk, ale soustředí se na to, jak obnovit schopnost samoobnovení se těch buněk. Buněčná terapie by vlastně neměla vést jenom k znovudodání buněk, ale i k podpoře této vlastní schopnosti regenerace.

Čili některé buňky, které by byly implantovány, by vlastně sloužily jako zdroj, jako pomahači pro to, aby vlastní mozková tkáň se mohla obnovit.

Nyní se dostávám k tomu hlavnímu, tj. **ke kmenovým buňkám**. Jde nám o to, abychom dodali buňky, které plnohodnotně tkáň nahradí.

Jaké máme zdroje? Máme zdroje fetální kmenové buňky. Více než 400 pacientů dnes na světě dostalo fetální buňky z potracených plodů. U nás takoví pacienti byli v 70. letech dva a v USA a ve Švédsku, kde je to nesmírně drahá záležitost, bylo implantováno více než 400 pacientů s Parkinsonovou chorobou. Do každé mozkové hemisféry dostali tkáň ze šesti až osmi fětů.

Fetální buňky, to se mi zdá jako největší etický problém. A hlavně nikdy nebudeme mít tolik fětů potracených ve stejný den, ve stejnou dobu, ve stejném stáří, stejně životaschopných, abychom mohli takto léčit všechny pacienty. Čili tudy asi nebude cesta, ale mohla by být cesta jinudy.

Půjdeme-li dále, tak jsou to především embryonální kmenové buňky z raných stádií embryí. Je to opět etický problém, ale mnohem menší, protože nebudeme vytvářet embrya pro jednoho člověka, ale z jednoho jediného embrya mohou desetitisíce pacientů dostat buňky, které už budou zcela rozmnoženy jenom v nádobkách.

Mohli bychom využít i *buňky třeba kostní dřevě*, transformovat je na buňky nervové, jaterní, kostní apod. Samozřejmě by to byla cesta nejlepší, nejlevnější, nejméně eticky problematická a pacient by mohl být vlastně dárce své kostní dřevě sám sobě, což vidíme jako obrovskou výhodu, protože by tady odpadla celá řada problémů imunologických a přenosu nemocí apod. Bohužel není tak jasné, že touto cestou to budeme moci zvládnout.

A pak jsou kmenové buňky tzv. pupečnickové krve. Zatím se nezdá, že pupečnicková krev by byla vhodným zdrojem pro léčbu třeba mozkových a nervových onemocnění.

Mluvili jsme o fetálních transplantátech. Tudy pravděpodobně se ubírat nebudeme, i když vyloučit to také nemůžeme, ale příliš mnoho lékařů rozhodně nebude obhajovat používání potracených fětů pro takovou terapii.

Embrya, to je něco jiného. Pro embryonální terapii je vhodné velmi rané stadium vývoje, de facto se jedná o embrya, která jsou stará dva, tři, čtyři dny. Ne déle, ta jsou zcela nevhodná a nikdo neuvažuje o tom, že by se nějakým způsobem embryo vyvíjelo in vitro nebo že by bylo odebíráno někomu a nějakým způsobem s ním bylo manipulováno.

Mluvíme o vajíčku, které se začalo dělit a které ještě není v děloze, které sice bylo oplozeno, ale normálně se na každé uhnízdí v děloze a dá vznik novému jedinci. Ano, je

to zárodek budoucího jedince, ale bez dělohy nemá absolutně žádnou šanci. Žádnou. Proto myslím, že etická hlediska leží tady na té hranici, než se uchytí v děloze. Protože jakmile se uchytí v děloze, už pokračuje skutečně k tomu, aby se ten jedinec narodil. Při in vitro fertilizacích máme tři dny v nádobce oplozené vajíčko, a v té chvíli poznáme, jestli vůbec má šanci se nějakým způsobem vyvíjet. Celá řada in vitro fertilizací se nepovede, opakuje se. Není to tak jednoduchý zákrok, nepovede se vždycky a závisí to na kvalitě našeho vytvořeného embrya in vitro.

Těch embryí musí být vytvořeno víc, aby se z nich vybrala dvě nebo tři – podle našeho odhadu zdravá, ze kterých se vyvine v matce zdravé dítě. Určitě během takové procedury vzniknou embrya, která jsou špatná, z nichž se nemůže nikdy vyvinout zdravé dítě. Nikdy. Ale přesto toto embryo může být zdrojem nepoškozené buňky, která se začne dělit potom dál, která by mohla být zdrojem linie buněk třeba pro 10 tisíc pacientů. My takové linie zatím nemáme. Ve Spojených státech jich existuje asi 50. Žádná z nich není ještě tak dobrá, že bychom přistoupili k nějaké jejich implantaci, ale asi bychom to dokázali. V našem centru jsme si takovou linii koupili ze Spojených států a na ni můžeme ve skutečnosti studovat vliv faktorů na tu jejich změnu.

Dostaneme se ještě k více kontroverznímu předmětu, a to je **klonování u lidí. Klonování reprodukční jsou nepřijatelná** a myslím, že se na tom všichni shodneme.

Klonování terapeutické je něco zcela jiného, protože vede k vzniku ranného stádia embrya, jenomže takové embryo nevzniklo spojením vajíčka se spermii, ale vzniklo spojením vajíčka s jádrem nějaké somatické buňky. Ve skutečnosti to není nic jiného. Samozřejmě, že to je velké zasahování do přírody a je otázka, jestli to k něčemu bude. Z etického hlediska bychom něco takového neměli asi vůbec dělat, ale co když se ukáže, že vlastně každý pacient sám by si mohl takto vyrobit takovou buňku? O tom bychom mohli zase uvažovat, i když to asi není ta nejideálnější cesta.

Lze připustit terapeutické klonování? Domnívám, že ano, že **terapeutické klonování by bylo možné připustit**. Ale je to obrovský etický problém týkající se manipulace s embryi. Samozřejmě je tam potřeba řešit celou řadu otázek. Terapeutické klonování pro získání kmenových buněk by mohlo pomoci celé řadě nemocných, ale je otázkou, zda je není možné nahradit jinými buňkami, jinými zdroji kmenových buněk. Jestliže se ukáže, že ano, pak si myslím, že na terapeutické klonování bychom z etických důvodů měli zapomenout. Jestliže se ukáže, že to je jedna jediná cesta, asi se tím budeme muset zabývat dál.

Reprodukční klonování člověka je z lékařského hlediska nepřipustné. Je nepřipustné proto, že je velmi **riskantní**.

Představa, že bychom klonovali nějaké populace, je absolutně scestná, protože by se to náhodou mohlo podařit možná jednou – já si myslím, že v nejbližší době se to nepodaří – a pak vzniká otázka, co bude takový klon. To nebude dítě, to bude klon a my **nevíme, jestli klon = dítě**. Nevíme, jak bude fungovat jeho nervová soustava, jaké bude mít znaky, jak se bude chovat, jestli nebude umírat velmi brzo nebo jestli se vůbec bude moci rozmnožovat, jaké budou jeho city. Je to absolutně neznámá, kterou nemůžeme dost dobře ověřit ani na

zvířatech. Tady by vznikla nějaká nová populace klonů, ne lidí, ne dětí, ale klonů. Ty klony by měly mít svá vlastní práva. To považuji za obrovský problém, větší problém než ten etický problém manipulace vajíčka a jádra.

Je to samozřejmě cesta, která nepatří do pohlavního rozmnožování: jedinec vzniká genetickou informací od otce a od matky a tím je zajištěno, že nedochází zaprvé k mnoha poruchám a zadruhé, že vzniká skutečně nová individualita. Tím se příroda vlastně brání u člověka, aby vznikl nepohlavní cestou, aby genetickou informací dostal jen od otce či od matky, a tudíž tam mohlo dojít k celé řadě poruch, které by potom mohly vést i k záhubě lidstva. Příroda to nedovolí a já si osobně myslím, že to bude velmi těžké to dokázat. Chybí tam genetický, biologický otec.

Ještě mi dovoluňte se vrátit k poslední věci, která možná přijde na pořad už velmi brzy. Kdybychom tedy měli začít od té nejjednodušší cesty a od té cesty nejméně eticky problematické, tam bychom mohli využít kostní dřevě, o které jsem se už zmiňovala, na které např. pracujeme, a tam jediné pracujeme zatím s lidskými buňkami. Normálně pacient, který má onemocnění krevní řady, dostává kostní dřevě z pátky bez kultivace, ale to tady vlastně nepůjde. Když chceme nahradit ne krev, ale mozkové buňky, tak je musíme dát někam in vitro, rozdělit, vybrat z nich jen určité vhodné, působit na ně. Řekněme, že to se nám podaří, tam jsme velmi daleko a tyto buňky budeme potom z pátky pacientovi implantovat, a to buď přímo do poškozené části mozku nebo míchy, anebo dokonce buňky můžeme dát intravenózně. My je ani nebudeme muset píchat do mozku, protože ta poškozená část je natolik poškozená, že právě do ní ty buňky se chtějí jakoby dostat, jsou tam přímo vtaženy, což je pro nás velká výhoda a je to slibné pro tyto buňky.

Stojí před námi další veliký úkol, jak to zajistit pro všechny pacienty, ne pro jednoho pacienta s obrovskými náklady. Tzn. **měli bychom vybudovat pravděpodobně nějaké buněčné banky**, jako máme banku krevní. Takové plány jsou už ale desítky let vypracovány, ale základní problémy jsou v tom, že pro buněčnou banku musíme mít vhodné buňky, třeba embryonální, a musíme jich mít dostatečné množství. Tzn. že banka se hlavně soustředí na to, aby se ty buňky rozmnožovaly, ne aby tam přicházely pořád nové a nové, ale aby tam jednou přišly nějaké vhodné buňky, které budeme mít přesně zkontrolovány a ty bychom třeba pak do nekonečna rozmnožovali. Takže v tom je problém, protože ty buňky musí být stabilní, musí mít pořád stejné vlastnosti, nesmí se nám nějak nádorově měnit nebo něco podobného a musí se stále dostatečně dělit. Tzn. generovat nové vhodné buňky. A potom u těchto buněk musí být ověřeno, že u člověka budou mít potenciál napravit anatomické a funkční defekty a že nezpůsobí přenos žádných jiných virových nebo nádorových onemocnění.

Jaroslav Petr o klonování ve veterinární medicíně

Klonování jako vznik geneticky totožných jedinců není nic, co bychom si vymysleli. **Příroda klonuje už stovky milionů let.** Když havajskou ploštěnku rozdělíte na několik částí, dáte jí čas a živiny, vznikne několik úplně stejných ploštěnek, které budou opět klonem. Stejně tak když z každé vypěstujete další hromadu nezmarů, ti opět budou tvořit klon.

Člověk napodobuje přírodu. My zemědělci se snažíme vytvářet jednovaječná dvojčata např. ze zárodků velmi cenných hospodářských zvířat, u skotu je to velmi běžné a dokonce i v ČR máme firmu, která se tím komerčně zabývá.

Jestli vám to připadá nepřírozné, tak každý jsme asi už někdy v životě klonovali, protože pokud si uštípnete begónii a zasadíte ji do květináče, tak jste vlastně vytvořili klon. Pokud někdo z vás sázel brambory, tak klonoval, protože opět vytvářel sadu geneticky totožných jedinců.

Klonovat dospělého živočicha je podstatně složitější. Proč to nejde? Všechny buňky našeho nebo zvířecího těla mají stejnou dědičnou informaci, ale zdaleka ne všechny geny jsou v těch buňkách funkční, některé spí, některé pracují. A právě spektrum genů, které pracují a které spí, určuje, jestli buňka bude bílou krvinkou, nebo jestli bude buňkou svalového vlákna a bude vykonávat nějakou práci. Jsou to tedy buňky velmi, velmi specializované.

Tak se dostáváme ke druhému systému klonování, to je tzv. přenos jader, systém Dolly. Z vajíčka odebereme jeho dědičnou informaci a nahradíme jí dědičnou informaci specializované buňky, která má zapnuté jenom některé geny, zbytek má povypínaný. Ty dva útvary splynou, vznikne zárodek a pokud všechno dobře dopadne, v těle matky se vyvine normální jedinec.

To, co se děje uvnitř vajíčka, je zahaleno tajemstvím. Biologové jenom tuší, dohadují se, že buňka může při vývoji jedince opět určité geny zapnout, vypnout podle toho, jak potřebuje. A ty buňky potom v těle toho klonu by vypadaly podle toho, jak by ty jejich geny byly pozapínané nebo povypínané. To je důvod, proč klonování stále ještě neodrostlo dětským chorobám. Ty choroby jsou velmi vážné.

Na začátku můžete vzít poměrně velké množství zárodků, které získáte touto metodou, ovšem na konci získáte jenom velmi malé množství klonovaných potomků. Účinnost se pohybuje kolem jednoho procenta. Pokud vyskočí nad to jedno procento, je to považováno za skutečně velký, velký úspěch.

Ještě horší je, že i **klony jsou postiženy**. Velké množství defektů postihuje placentu, další klouby, oběhový aparát, plíce bývají nevyvinuté, dochází ke kolapsu imunitního systému. Klonované myši propadají těžké obezitě, nedožívají se ani půlky toho, co se dožívá obyčejná myš. Přesto máme klony domácích zvířat – tady jsou přestavovány ovce, skot, koza, prase, kočka, králík. V současné době už máme i tři druhy klonů ohrožených zvířat, které mají blízkou příbuznost mezi domácími zvířaty, ať je to skot nebo ovce. Šance, že by naklonoval někdo pandu nebo velrybu biskajskou, je velmi nulová.

Takže můžete se ptát – je to tak náročné, drahé, k čemu je to tedy dobré? Určitě to není dobré k tomu, abychom vyráběli nějaká monstra. **Ke klonování zvířat nás vedou v podstatě ušlechtilější pohnutky.** Klony, které jsou geneticky modifikované, se mohou stát *zdrojem léků*, které pomáhají hemofilikům nebo pacientům s rozedmou plic. Tyto léky jsou v současné době v klinických zkouškách. Můžeme získat *nové materiály* – takovým je pavučina o síle zahravní hadice, třikrát pevnější než materiál, z kterého se dělají neprůstředelné vesty. Je to opravdu materiál budoucnosti. V současné době kanadská firma pomocí klonů geneticky modifikovaných vyrábí *bílkovinu z pavoučího vlákna*, je to velmi dobrý materiál např. pro chirurgické šití, pro výrobu světlovodních kabelů pro telekomunikace atd.

Zřejmě jenom klonováním a příslušnými genetickými modifikacemi budeme schopni získat *skot plně odolný vůči nemoci šílených krav*. Jednou by se klony geneticky modifikované mohly stát zdrojem orgánů pro transplantaci člověka, ovšem to je výhled do daleké budoucnosti.

Klony v současné době jsou všechny geneticky postižené a jsou postiženy i negeneticky; primáty, zřejmě včetně člověka, stávajícími metodami, především přenosem jader, zřejmě klonovat nelze. Klonování zvířat – i laboratorních – je v plenkách. Ale je to vědní disciplína, která je velmi dynamická a do budoucna velmi slibná.

Pavel Ventruba o přínosech reprodukční medicíny

Co se týče neplodnosti, je to záležitost, která trápí páry již od počátku lidského bytí. Realitou ale je, že **neplodnost v ekonomicky vyspělých zemích vzrůstá** a v současné době se udržuje na 10–15 % nechtěně neplodných partnerských dvojic. Na příčinách neplodnosti se podílí jak žena, tak muž a počet faktorů poruch plodnosti narůstá a stále více se kombinuje.

Poruchy plodnosti můžeme v současné době řešit metodami známými jako umělé oplození, děti ze zkumavky, IVF nebo také asistovaná reprodukce. Asistovaná reprodukce je v podstatě definovaná jako postupy, které vyžadují manipulaci se zárodečnými buňkami. Na počátku byla indikace pro ženy, kterým chyběly vejcovody. Dneska s výjimkou žen, kterým chybí děloha, tato indikace platí pro všechny.

Z historie bych rád upozornil na dvě důležitá data. Rok **1978 porod prvního dítěte ze zkumavky** v Anglii Luisy Brownové a u nás v roce **1982 v Brně první dítě**, které bylo současně první v bývalé východní Evropě, a to metodou, která byla o dva roky později uznána v České republice jako světová priorita, metodou „GIFT“.

Dva roky trvalo, než došlo k porodu dalšího dítěte klasickou metodou „IVF“. Do roku 1987 se v ČR narodilo jen 10 dětí.

První dvojčata v roce 1988, rutinní provoz u nás v ČR běží již více než deset let – první těhotenství po transferu rozmnožených embryí, první trojčata v roce 1994.

Od poloviny 90. let je nová etapa asistované reprodukce. Začíná se využívat mikromanipulačních technik, neplodní muži dostali šanci.

První dítě po transferu v roce 1996. Současně to byl i první občánek Slovenské republiky, protože u nás se pacienti ze Slovenska a z okolních států léčí.

Program dárcovství probíhá již více než pět let.

Nyní mi dovoluť ukázat porovnání legislativních a etických pravidel. Vycházím ze studie mezinárodní společnosti, na které jsem měl možnost se podílet a na které se podílelo 50 zemí světa. Státy byly rozděleny na tři skupiny:

- Státy se zákonnou úpravou: Rakousko, Maďarsko, Německo, Švýcarsko, Velká Británie a další. Udílí se licence, monitoruje se kvalita a jsou s tím spojeny postihy.
- Země, které se řídí doporučením: ČR, Polsko, Irsko, Portugalsko, Egypt atd.
- Státy bez regulace: Finsko, Řecko, Itálie, Kanada atd.

Co se týče ČR, pravidla se řídí doporučeními odborných společností a Ministerstvem zdravotnictví. Vychází se ze zákona o rodině ve znění pozdějších předpisů. V ČR na milion obyvatel se provádí kolem 800 cyklů umělého oplodnění.

Co se týče **partnerských vztahů**, jsou země, které striktně vyžadují manželský vztah, jsou země, které umožňují u některých metod partnerský vztah, a jsou státy, které nemají na to požadavky. Ve většině zemí se preferuje heterosexuální pár. V ČR dárcoství spermatu, embryí je jen pro manželské páry. Výjimkou může být Austrálie, pouze stát Victoria, která léčí lesbické páry.

Dárcoství oocytů – zákonnou úpravu mají země, které současně tuto metodu zakazují: Rakousko, Norsko, Švýcarsko, Švédsko. V Dánsku mají upřesnění, že při dárcoství vajíček nelze provádět současně využití dárcovského spermatu. Ve Španělsku mají omezení do 35 let. Je skupina států, která se řídí doporučením. V těchto státech, které mají doporučení, s výjimkou Japonska, je to povoleno. Pak jsou státy, které jsou zcela bez regulace – zejména islámské země.

Dárcoství spermatu je většinou povoleno. Výjimkou jsou muslimské země, které tzv. neznají mužskou sterilitu. Pro IVF, čili pro asistovanou reprodukci, se dárcoství spermatu nepovoluje v Rakousku, Norsku, Švédsku a dárcoství embryí je zakázáno v Německu a Švýcarsku, není povoleno v Rakousku, Holandsku, Švédsku a islámských zemích.

Náhradní mateřství není povoleno: ČR, Rakousko – ten peloton je poměrně dlouhý. Provádí se v méně zemích – Austrálie, Izrael, Saúdská Arábie, Kanada.

Klonování – za účelem reprodukce není povoleno a oficiálně prováděno v žádné zemi.

Asistovaná reprodukce je nejúspěšnější metodou léčby poruch plodnosti, ale samozřejmě má svá specifická rizika. Rozdělujeme komplikace na včasné a pozdní. Včasné jsou zejména související s vlastním cyklem, ať už je to krvácení, záněty cysty, dále nás trápí hyperstimulační syndrom, což je vlastně problém spojený se stimulací vaječnicků. Jako pozdní komplikace jsou dnes chápány těhotenské komplikace: dříve to bylo vyšší procento potratů, dnes je to vysoké procento vícečetných těhotenství.

Dárcoství vajíček a embryí provádíme od roku 1997 pro manželské i partnerské páry, je bezplatné, je zachována oboustranná anonymita příjemce i dárce. Indikacemi jsou poruchy ve vývoji vajíček, genetická zátěž anebo předčasné selhání vaječnicků.

Nejméně deset let se **dárcoství spermatu** provádí pouze s rozmraženým spermatem. Je to dáno kvůli kontrole přenosu nebo infekce HIV. Jiná technika není možná. Dosud nebyl prokázán přenos HIV infekce přes embryo na příjemkyni.

Dárcovství embryí je určeno pro páry s kombinovaným faktorem; slabé činnosti vaječníků a mužským faktorem. Těchto párů je relativně méně, protože každý pár má snahu, aby aspoň část toho biologického potenciálu byla od nich. V současné době není čekací listina.

V Evropě se v letech 1997–1999 provádělo 200, 230, 260 tisíc cyklů umělého oplození. 2 % všech dětí v ekonomicky vyspělých státech se rodí po umělém oplození. Nejinak je tomu v ČR. Kompletní registry mají tyto země – Francie, Finsko, Dánsko, Švédsko. Zejména Skandinávie je na to velice důsledná. ČR bohužel v roce 1999 již nebyla mezi kompletními registry, i když v roce 1997 a 1998 byla.

Počet dárcovských cyklů byl 1,5 % v roce 1999. Nejvíce bylo transferů plastických IVF a mikromanipulací. Transferů rozmražených embryí bylo 13 %. Nárůst je ale markantní zejména v dárcovství. Odhaduji, že v ČR se to v loňském roce pohybovalo kolem 4–5 %. Efektivita umělého oplození se pohybuje kolem 30 %. Výrazně vyšší je u čerstvých embryí, zhruba dvojnásobná proti transferu rozmražených embryí.

Úspěšnost po třech cyklech stimulovaných se pohybuje kolem 80–90 %. U dárcovství je paradoxně nejvyšší úspěšnost, protože ženy dostávají vajíčka od zdravých dárců. U transferu rozmražených je poloviční, kolem 15 %.

Česká republika zaujímá 10. místo u všech metod. V úspěšnosti jsme devátí, úspěšnost byla 29 %. Pro porovnání: jsme o 1 % v úspěšnosti dosažených těhotenství lepší, než je evropský průměr. Co se týče mikromanipulací je to zhruba obdobné. Česká republika je kolem 9. místa s 29 %. V porovnání s evropským průměrem jsme rovněž o 0,9 % úspěšnější, než je průměr Evropy.

Co se týče dárcovství oocytů bylo to 200 cyklů v roce 1999.

Věk pacientek. Máme relativně mladé pacientky. Jestli je to dobré nebo špatné, o tom se diskutuje, ale věk je samozřejmě limitujícím faktorem. Čím nižší věk, tím vyšší úspěšnost.

Co je jednoznačně nevýhodné? Je to poměrně vysoký počet transformovaných embryí, kdy snahou je snížit, omezit maximální počet transferovaných embryí.

Co se týče porodů vyplývá z toho, že Česká republika má výrazně více vícečetných těhotenství, než je evropský průměr.

Podle neoficiální statistiky se dá odhadnout, že v loňském roce se v ČR provedlo 10 tisíc cyklů umělého oplození.

Petr Příhoda o manipulaci s lidskými embryi

Uvažujeme dnes o klonování a o manipulaci s embryi. Jádrem sporu je **otázka, co, případně kdo je lidské embryo.**

Na otázku, kdy jsem vznikl, musím odpovědět, že ve chvíli, kdy se to povedlo mámě s tátou, že jsem zahájil svou životní dráhu jako oplozené vajíčko, jako embryo, že jsem to

byl od počátku já, i když jsem o tom neměl tušení. Existuje v etice ještě jedna teze a zní takto: Nečiň jiným to, co nechceš, aby jini činili tobě. Pokud nahlédneme, že embryo je už lidskou bytostí, zní takto: *S lidským embryem se má zacházet tak, jak bych si přál, aby se zacházelo se mnou v době, kdy jsem byl embryem, eventuálně oplozeným vajíčkem, můžeme dodat.*

Připouštím, že tato logika může být citově nepřijatelná. Něco v nás se jí přičí. Co to je? Především toto: Jakápak fair play vůči embryu, když už půl století provádíme interrupce a přitom jsme dokonce upustili od jejich zdůvodnění. To ale je odkaz na existující praxi a na veřejné mínění s touto praxí smířené. Je to argument psychologický, nikoliv etický.

Dále: klonování a experimentování s embryi může přinést prospěch lidem těžce postiženým. To je také psychologický argument, ale přiznám, že je velmi těžký. Kdybych utrpěl úraz páteře nebo kdyby ho utrpělo mé dítě, a já měl naději, že tu přeraženou míchu spojí kmenové buňky, získané z naklonovaného embrya, uvítal bych to. Ale to je nátlaková situace, jsem v situaci vydíraného. Je otázka, jestli taková situace může být vůbec východiskem normotvorby.

To ale není všechno. V zemích, jimž říkáme vyspělé, **se diskutuje o bioetice i v denním tisku a v parlamentu. Tyto debaty jsou jen dílčím projevem změny, kterou spustil rozpad bipolárního světa, ale která nazrávala už předtím.** Někteří odborníci tomu říkají změna paradigmatu. Projevuje se nejen proměnou mocensko-ekonomického silového pole v planetárním rozsahu, ale i většinou preferencí hodnot, životním stylem, pojmáním pohlavnosti, strukturou a funkcí rodiny, mezigeneračními vztahy a v neposlední řadě pojetím člověka, jeho vztahu k přírodě a jeho postavením ve světě vůbec.

V této civilizační proměně působí **i znepokojujivý trend, který redukuje člověka na pouhého spotřebitele** a lidský život včetně jeho počátků a konců na něco, co má tento spotřebitel plně k dispozici. Směřuje k odosobnění a k instrumentalizaci lidské bytosti. Pod jeho tlakem se ocitá i lékařství, resp. biomedicínské vědy a jejich aplikace. Možnost stvořit lidského jedince, který bude zdrojem náhradních dílů, možnost využít znalostí genomu a vytvářet potomstvo tak říkajíc na zakázku pomocí selekce jako při jednocení vzklíčené zeleniny, je obrovským pokušením. Každý zákonodárný akt, který chce upravit naše počínání v této oblasti, se netýká jen toho určitého praktického kroku, ale je i rozhodováním na této cestě. Může uvedenému pokušení bránit, ale může je i realizovat.

Na závěr chci upozornit na určitý rys debaty, která se o tomto tématu vede. Jde v ní o střet zájmů, tedy vlastně o bojové utkání. Stejně jako v politice jsou i zde užívány taktiky, které spočívají v účelové manipulaci s jazykem, s terminologií, s významy. Např. v nabídce eufemismu, zmiňujícího výrazu. Čin, který jedni pokládají za korupci, nazvou jini nestandardní podnikatelskou iniciativou. Právě tak lze usmrcení na vlastní žádost nazvat uplatněním práva na důstojnou smrt.

V polemikách na bioetická témata dochází k účelovému stírání rozdílů nebo naopak k zastírání shod. Příkladem zatajování shod je důraz na údajnou zásadní odlišnost klonování reprodukčního a terapeutického. To terapeutické je totiž také reprodukčním, protože je vytvořením nového lidského jedince. Rozdíl je jen v tom, jak se rozhodneme s ním naložit.

Albert-Peter Rethmann o důstojnosti člověka

Dovolte mi, abych zvolil jednu myšlenku z evropských duchovních dějin. Byla formulována filozofem Imanuelem Kantem.

Kant rozlišuje mezi tím, co má cenu, a tím, co má důstojnost. Když má něco cenu, pak to znamená, že to může být nahrazeno něčím jiným, nebo to může být použito jako prostředek pro něco jiného. Může to být chytrý či šikovně používat druhého člověka výhradně jako prostředek, využívat ho, vykořisťovat nebo ho zotročovat, ale mravně to není.

Teorie, i když je velmi chytrá a obratná, přesto zůstává nemravnou, když hodnotí člověka výhradně podle jeho tržní ceny. Tím připravuje Kant myšlenku, že každý člověk je, jak říká, účel o sobě. Člověk nesmí být výlučně používán jako prostředek pro jiné účely. Mít důstojnost znamená být účelem sám o sobě. Formulaci účelu o sobě můžeme chápat jako filozofické odůvodnění lidské důstojnosti i lidských práv.

Dovolte mi nyní, abych tuto myšlenku použil ve vši krátkosti v naší otázce ohledně klonování. Klonování se může praktikovat se dvěma cíli:

- jde o tzv. reprodukční klonování;
- jde o terapeutické klonování.

Oba postupy jsou z mého pohledu v **jasném rozporu s důstojností člověka**. U reprodukčního klonování se narodí člověk kvůli sobě samému, nýbrž kvůli tomu, že má určité vlastnosti, protože vlastní geny geniálního vědce nebo geny geniálního politika nebo geny nadaného zpěváka. **Už dnes onemocní děti z toho, že jsou poměřovány podle toho, co samy nejsou.** Co chcete říci dítěti, které přišlo na svět jen proto, že má naplňovat očekávání svého výrobce? Nejsou to jen geny, co určuje člověka. Výchova, prostředí atd. ho přinejmenším stejně tak hluboce utvářejí.

A další kritický bod. K úspěchu narození klonu je alespoň dosud nutná stovka pokusů. A v průběhu těchto pokusů dochází stále znovu **ke genetickým poškozením, chybnému vývoji, k spontánnímu odumření embrya nebo plodu**, a mnohá onemocnění se ukazují teprve po porodu. To si nemůžeme dovolit u člověka.

Také ve vztahu k tzv. **terapeutickému klonování mám značné etické pochybnosti. Embryo, které se klonuje za účelem získání kmenových buněk, se zabíjí po několika dnech vývoje**, nedorůstá do dítěte, je klonováno proto, aby bylo rozděleno a jeho kmenové buňky byly použity k léčebným pokusům na nemocných lidech. Embryo nepřísluší žádné léčebné zacházení. Ne ono má být podrobena terapii, nýbrž jiný člověk. K tomu je embryo obětováno. Klon není vůbec léčen.

Upřímně řečeno, nesměli bychom mluvit o terapeutickém klonování, **museli bychom spíš mluvit o spotřebním výzkumu embryí**. Zde je zplozen člověk, abychom ho využili pro jiné účely a přitom zničili.

Ale samozřejmě zde jsme u otázky, **od kdy je člověk vůbec člověkem**.

A tady je také vidět, že otázka statutu osoby embrya není otázkou, která se dá rozhodnout na půdě lékařství nebo přírodních věd, neboť otázky bioetiky navazují sice na biologické věcné obsahy, ale odpovědi na to předpokládají, že víme, co znamená být člověkem. A toto vědění nepochází tedy z pozorování vědce, nýbrž ze sebereflexe člověka ve filozofii, v etice a jestli chcete i v biologii.

Jedna informace, kterou jsme dostali od Kanta, je jasná. *Každý lidský život je nutno uznat a chránit jako svébytnou osobu. Žádný člověk nesmí být využíván jen jako prostředek k cíli. Každý člověk musí být nahlížen a považován jako účel o sobě, a to od začátku své existence. Jinak řečeno, každé jednání vůči druhému člověku musí sloužit jako nejvyšší cíl blahu tohoto člověka. Úcta k lidské osobě musí být východiskem každého eticky zodpovědného jednání.*

U otázky klonování narážíme tedy na základní otázku, **jak se chceme chápat jako lidé** a jak chceme jako lidé spolu zacházet také v nejrannější fázi lidského života. Pro Kanta bylo jedno jasné, a to, čím je každý jedinec a také stát vázán ve svém jednání. Je to respektování důstojnosti každého člověka ve všech fázích jeho života.

Pavel Holländer o klonování z hlediska ústavního práva

Připomínám, že Česká republika přistoupila k Evropské úmluvě o biomedicině a stejně tak přistoupila i k jejímu Dodatkovému protokolu o zákazu klonování, a to s datem 1. října 2001, přičemž oba tyto dokumenty byly publikovány ve Sbírce mezinárodních smluv.

Z hlediska vnitrostátního práva i z hlediska práva mezinárodního tyto smlouvy mají povahu tzv. smíšených smluv. To znamená, že některá jejich ustanovení zavazují toliko stát, v některých ustanoveních jsou obsaženy povinnosti pro Českou republiku k určitému chování, některá ustanovení obsahují obsahové standardy biomedicínské oblasti a problematiky klonování a tato ustanovení by bylo lze interpretovat i ve smyslu self executing. A to v návaznosti na článek 10 české ústavy ve znění euronovely, podle kterého všechny ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy, které byly schváleny parlamentem a kterými je ČR vázána, jsou součástí právního řádu a mají přednost před zákonem, subjektivní práva a povinnosti, které z nich vyplývají, jsou žalovatelné před soudy.

Kvalita a úroveň Evropské úmluvy o biomedicině a protokolu o klonování je předmětem odborných právnických diskusí v celé Evropě. Zmíním jenom stručně dva postřehy ze zemí, které nepřistoupily k těmto základním právnickým a do značné míry i orálním standardům.

Jednak to byla Spolková republika Německo a jednak Velká Británie. **V Německu** diskuse kritizuje kupř. skutečnost, že úmluva rozlišuje pojmy lidská bytost a osoba a že nelze na jejím základě podávat individuální stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Velká Británie nepřistoupila ke smlouvě z úplně opačné argumentace, protože podle panujícího stanoviska se zdá tato úmluva pro vědecký výzkum příliš omezující.

Čili jedná se o tak nesmírně živou problematiku, **že Evropa ještě nemá před sebou nějaké komparativní standardy**. To je pochopitelně pro politiky, právníky, soudce i pro doktrínu obrovský problém.

Stávající úprava na úrovni jednoduchého práva v ČR je roztržštěná a celé řady otázek, které jednak z této diskuse a jednak z úmluvy a dodatkového protokolu vyplývají, neupravuje. Jenom jako velmi stručná inventura – biomedicínský pokus je českém právu upraven v několika právních předpisech. Jednak je upraven zákonem – starým zákonem, který čeká na fundamentální změnu č. 20/1966 Sb., a to v ustanovení § 27. Klíčová v této souvislosti, což je naprosto neuspokojivé, je skutečnost, že tato stručná úprava obsažená v § 27 b zákona č. 20/1966 Sb. ve znění mnoha novel je pak detailně upravena směrnicí Ministerstva zdravotnictví č. 4/85.

Domnívám se, že ČR zatím nespĺnila povinnost, která vyplývá z mluvy, ze závazků, které přijala připojením se k úmluvě o biomedicině a k dodatkovému protokolu o zázkazu klonování. Je třeba nejdřív strukturovat problémy, které jsou z tohoto pohledu relevantní; jejich medicínská a etická řešení. Dále je třeba srovnat tuto strukturu problémů se stávajícím právem. Je potřeba pak učinit závěry, které z těch problémů vyžadují institucionální a normativní řešení a jak je promítnout v systému českého práva.

www.senat.cz

Těšnopisný záznam z veřejného slyšení Senátu PČR. Redakčně kráceno a upraveno.

TEXT

ÚSMĚVY

Historiky z klinik a poslucháren

Petr Bartůněk: Další, prosím. Presstempus 2003. Ukázky z knihy

• Špatně načasovaný doping

Jistý magistr farmacie, který se rozhodl rozšířit si vzdělání, studoval medicínu. Před zkouškami měl ve zvyku užívat psychostimulancia. Jenže se stalo, že profesor Borovanský jej nechal čekat až do večera, kdy tyto látky měly opačný, totiž útlumový účinek, a kdy se kandidátovi anatomie nevybavovalo už vůbec nic. Proto na první otázku odpověděl: „Nevím, pane profesore!“ Examinátor se mu snažil pomoci a něco z něj dostat, ale on trval na svém.

Při druhé otázce byla odpověď táž: „Nevím!“ Profesor se otázal: „Jak to, že nevíte?“ Student: „Nestudoval jsem!“ Profesor: „A chodil jste na přednášky?“ Student: „Ano, pravidelně, ale nic si nepamatuju!“ Profesor: „No, alespoň něco si musíte vybavit!“ V tu chvíli uchopil náš student profesora za ruku a zvýšeným hlasem pravil: „Tak co ode mě ještě vůbec chceš? Když ti říkám, že nevím, tak nevím!“

Profesor Borovanský neztratil klid, zabafal ze své dlouhé špičky a jenom zavolal na zřízence: „Pulkrábek, vyveďte ho!“ O velikosti Borovanského svědčí okolnost, že po půlhodině, která stačila k tomu, aby se student vzpamatoval, ho přezkoušel a nechal projít.

• Bohem nadaný pedagog

U táboráku na chalupě si stěžoval profesorovi Doskočilovi kolega lékař, že jeho syn má velké obtíže s anatomii. Pořád se učí, ale nejde mu to do hlavy a nic si nepamatuje. Když vypukly pítvy, chodil synek domů celý zoufalý a konečně prohlásil, že na to zřejmě nemá hlavu a že se to nikdy nemůže naučit a že tedy studium medicíny vzdá. Jednoho dne však přišel z pitevny celý rozzářený a vykládal, že už je to zcela jasné a jednoduché a že se to dá snadno naučit. Po pitevně se prý potuluje takový plešatý dědek v gumové zástěře, s půlčíky na špičce nosu, kterému říkají poskok. Ten prý se zastavuje u stolů, něco vysvětlí, něco ukáže a poradí. Najednou je prý všechno jasné. „Troubo,“ povídá otec, „to není poskok, ale Doskok, je to anatom a vede pitevny!“ Autentická historka je z roku 1979, ale stejně tak by mohla být o dvacet let mladší či o deset let starší. Vždyť anatom Doskočil okouznil svým didaktickým géniem celé generace mediků.

• Síla gravitace

Jak známo, profesor Borovanský se strašně bál bouřek a letadel. Koupili mu letenku na nějaký kongres do Štrasburku. Když mu paní sekretářka Petříková letenky ukázala, hrozně se rozčilil a kázal je vyměnit za vlakové jízdenky. Všichni ho přemlouvali, jaká výhoda je letadlo a jak je to bezpečná doprava. „Co odsekl jiným, nevím,“ vyprávěl potom asistent Marhan, pozdější ředitel pobočky Výzkumného ústavu farmacie a biochemie v Konárovicích

u Kolína, „ale ke mně se důvěrně naklonil a skoro šeptem mi sdělil: Člověče, dejte mi s tím pokoj, gravitace je ošemetná síla, tu nikdo neošálí!“

• Charakter

U profesora Borovanského přisedal při rigorózu asistent medik Král. Při zkoušce přišla zmínka o ježkoví, neboť pražská anatomická škola vyučuje i stručná fakta z fylogeneze a ontogeneze, tedy i ze srovnávací anatomie obratlovců. Prof. Borovanský děl mediku Královi: „Král, měli byste se věnovat studiu anatomie ježka. Je to starobylý savec, který se za posledních 70 milionů let nijak podstatně nezměnil.“ Král uznale podotkl: „Pane profesore, to je tedy charakter!“

• Délka střeva, věc ošidná

Studentku, která rozhodně nepatřila mezi zasvěcené znalce stavby lidského těla, zkoušel právě prof. Borovanský. Na otázku „Jak dlouhé je střevo?“, nejistě prohlásila, že asi 25 metrů. Examinátor ji bryskně požádal, zda by mu mohla takovou délku v pitevně, kde se tradičně zkoušelo, odkrokovat. Zmatená medička si stoupla k oknu a jala se počítat kroky. Když došla až ke dveřím, otázala se, má-li pokračovat dále. „Ale ovšem,“ odvětil examinator se sarkasmem mu vlastním, „a můžete za sebou zavřít dveře a už se nevracejte!“

• Drahá prostorekost

Akademik Jan Wolf byl světově uznávaným histologem, ale neméně proslulým přísným examinatorem. Procento těch, kteří při prvním pokusu překonat úskali histologie a embryologie neuspěli, bylo mimořádně vysoké. Akademik Wolf byl malé postavy. Byl nepochybně nejmenším členem profesorského sboru pražské lékařské fakulty. Povíдалo se, že má v autě na sedadle vysoký tvrdý polštářek, aby viděl přes volant.

Jednou nechtělo profesoru Wolfovi nastartovat auto zaparkované před ústavem. Nezbylo mu než vytáhnout z kufru kliku a pokusit se motor natočit. Právě šli kolem dva studenti, obhlédli situaci a jeden k druhému prohodil: „Koukej, jak ten prcek nemůže to auto natočit!“ A s posměškem odkráčeli.

Uplynulo několik měsíců a tehdejší komentátor profesorových technických obtíží skládal rigorózní zkoušku z histologie. Neúspěšně. Když byl ortel vyřknut, neodpustil si profesor Wolf sarkastickou poznámku: „Ujist' uji vás, pane kolego, že ten prcek tenkrát to auto natočil, ale vy rigorózum z histologie neuděláte nikdy!“ Jaký mělo toto ujištění definitivní konec, nevíme. Lze usuzovat, že prostoreký student musel skládat zkoušku z histologie u jiného examinatora, nebo dokonce na jiné fakultě.

• Podíl norského studenta na obohacení naší mateřštiny

Jeden posluchač norské národnosti, studující na lékařské fakultě, byl nejen inteligentní, ale také překvapoval výbornou znalostí českého jazyka. Vědělo se o něm, že má matku českého původu, ovšem k bližšímu objasnění souvztáhnosti došlo až při jeho jedné návštěvě histologického ústavu. Povšiml si fotografie kočky, pěkného mourka, kterou měla docentka Pohunková pod sklem psacího stolu. „Já taky rád kočky,“ prohlásil s mnohoznačným výrazem. „Chtěl bych mít nějakou na koleji.“ Paní docentka předstírala, že dvojsmyslu nerozumí, a vysvětlila mu, že se zvířata na koleji chovat nesmějí. Díky snaživě iniciativě asistenta jí to nebylo nic platné: „On kolega asi nemyslí zvířata!“ „Ani takové kočky na kolej nesmějí,“ chtěla docentka stručně ukončit hrozící diskusi. „Ó ne, to smějí! Když můj tatínek a maminka študovali v Praze, tak maminka chodila študovat za tatínkem na kolej často. Ale oni jen neštudovali, oni taky šumilikali, a proto jsem teď tady.“ Čímž byl nejen vysvětlen vztah studenta k Praze a českému jazyku, ale navíc byla čeština obohacena o nové slovo.

• Když se dva mají rádi...

Stomatolog docent Pávek se jako skupinový učitel zúčastnil zkoušky svého kroužku z histologie a embryologie. Examinátor byl přísný, medička, blondýnka s pomněnkovými očima však odpovídala prakticky bezchybně. Při poslední otázce – Rýhování vajíčka – byl zkoušející vyrušen sekretářkou. Studentka zatím plynule odpovídala na uvedenou otázku. Když profesor vyřídil potřebné, obrátil se ke zkoušené a rezolutně pravil: „Znovu a od začátku!“ Blondýnka se zapýřila, sklonila hlavu a začala: „Když se dva mají rádi...“ ale byla ihned profesorem přerušena. Tento začátek pochopitelně na mysli neměl, chtěl pouze, aby zopakovala začátek otázky.

• Na širém moři

Mladý asistent Biologického ústavu, pozdější akademik Milan Hašek, sepsal kdysi zhruba stostránková skripta o Lysenkovi a Mičurinovi, kde se stručně zmínil též o Morganových pokusech na drosofilách. V učebnici měl tyto věty: „Drosofilý jsou mušky žijící na Madeiře. Madeira je ostrov na širém moři.“ A právě tuto otázku dostal u zkoušky z biologie student s vytříbeným smyslem pro humor. Perfektně ji zodpověděl, podobně jako otázky předchozí. Na otázku examinatora, kde žijí drosofilý, se mu dostalo odpovědi, že na Madeiře. Zvědavý biolog se však vyptával nešťastným způsobem dále, kde že leží ten ostrov. Vtipný student odpověděl: „Na širém moři, jak stojí ve vašich skriptech!“

• Době poplatný

Tato historka je z doby, kdy byl veřejný život značně zpolitizovaný. Při zkoušce z biologie padla otázka „Akční proudy“. Posluchač nezabral. Examinátorem byl asistent Barvič, z funkce tajemníka katedry přisedal asistent Frenzl. Druhý měl v úmyslu studentovi trochu pomoci,

a tak se ho zeptal: „Prosím vás, vy nevíte, co je to EKG?“ Tázaný promptně odpověděl: „Energie Klementa Gottwalda.“ Oba examinátoři na sebe mlčky pohlédli a málo nadějněho studenta pozvali k druhému kolu. Samozřejmě po prázdninách.

• **Smysl pro nadsázku**

Po vzniku ČSR v roce 1918 přebírali profesori Šikl a Jedlička, oba přední patologové, inventář ústavu. Sádrou bustu staříckého mocnáře vyhodili oknem a do inventární knihy zapsali pečlivě: Busta císaře Franze Josefa zničena rozlícenou lůzou.

• **Hora incerta, mors certa**

Profesor patologie Václav Jedlička byl muž mohutné impozantní postavy a rozmáchlých gest. Jeho mnohé přednášky v šedesátých letech byly koncipovány jako krátká dramatická díla. Na syllabu byl maleus. Když prof. Jedlička popsal onemocnění, doložil je příběhem: „V Olomouci u hulánů vypukla vozhřivka. Kosila vojáky nemilosrdně a tamní patologie nestačila. Poslali tedy telegram s prosbou o výpomoc. Poslal jsem tam svého prvního asistenta. Krátce nato přišel druhý telegram. Poslal jsem tedy svého druhého asistenta. Když přišel třetí telegram, jel jsem do Olomouce sám. Přijdu do pitevny a na prvním stole leží můj první asistent, na druhém můj druhý asistent... Tak jsem je odpitval.“

• **Nepodlehl**

Humor patologických anatomů bývá suchý, což je asi dáno profesí. Profesor Šikl obdržel oznámení z děkanátu, z kterého vyplývalo, že podle stanoveného rozvrhu hodin přednášky z patologické anatomie začínají v 7.30. Na děkanát odpověděl stručným přípisem: V noci nepřednáším!

• **Jak lze neuspět**

Profesor Laufberger sepsal knihu o vzruchové teorii, což také při rigorózech z fyziologie zkoušel. Jeden bulharský medik šel na zkoušku z fyziologie a uvědomil si, že neví, jak definoval examinátor, co je jednotkou vzrušivosti (1 vzruch). Ptal se demonstrátorů na fyziologii a ti mu řekli, že jednotkou vzrušivosti je „jeden Lauf“ a ten se dělí na „10 Bergerů“. Posluchač to pak prohlásil při zkoušce a hladce propadl.

• **Žil v jiném světě**

Akademik Laufberger, jeden ze slavných, si koupil nový vůz. Jednoho rána s ním přijel do ústavu. Vystoupil, auto zamkl a celý den pilně pracoval. Večer, když skončil práci, odešel v nevyrušitelném přemítání domů. Druhý den ráno chtěl opět odjet autem do ústavu, ale auto

před domem nebylo. Rozhořčen oznámil krádež auta policii a do ústavu pak odešel pěšky. Po celodenní práci vyšel z ústavu, v zamyšlení nastoupil do auta, které stálo před ústavem od minulého dne, a jel domů. Byl udiven, když ho zastavil policista, který podle čísla poznal „ukradené“ auto. Profesoru Laufbergerovi dalo velkou námahu vysvětlit, že není zloděj.

• Neodpustila mu

Pro medičku Lucii N. se zkouška z fyziologie jevila téměř nezládnutelnou překážkou. Protože to však byla dívka houževnatá, její examinátor to nakonec vzdal a ona přece jen prošla.

Uplynulo několik let a zkoušející, docent Langmaier z Fyziologického ústavu, obdržel poštu obvyklé promoční oznámení s následujícím textem:

MUDr. Lucie Nováková si dovoluje oznámit, že ukončila studium na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy a dne 30. června 1993 byla v pražském Karolinu slavnostně promována. I přes Vaši snahu, aby to tak nebylo.

Ta poslední věta byla ovšem dopřána na psacím stroji...

• Nevystačila s logikou

Jiná studentka obdržela při rigorózní zkoušce u profesora Hepnera záladnou otázku: „Vliv vyššího atmosférického tlaku na organismus“. Jelikož při přípravě nestudovala jmenovaná tento problém zcela do hloubky, snažila se uvažovat logicky, a logicky odpověděla, že krev se při vyšším tlaku více sytí kyslíkem (krevní barvivo je však za normálních podmínek již z 98 % nasyceno). Starému profesorovi okamžitě zajiskřilo v očích. Odpověděl: „Správně, paní kolegyně. A tudíž: metabolismus?“ Studentka chvíli zapřemýšlela a logicky usoudila: „Stoupá.“ „Výborně, paní kolegyně! A tudíž: váha tělesná?“ „Klesá,“ ozvalo se po chvíli intenzivního přemýšlení.

Profesor zabafal a s lehkým úsměvem dovedl drobnou úvodní chybičku v odpovědi studentky ad absurdum: „No, znamenitě, paní kolegyně! Vy byste si měla otevřít sanatorium pro otylé lidi! Kupte si někde nějaký starý keson, zavřete v něm obézní dámy a pány, ponořte je přes noc na dno Vltavy a ráno z něj vyjdou mladí, štíhlí lidé,“ končil profesor svou dedukci o něco vyšším hlasem, než bylo při jeho basu zvykem.

• To umím i já, děkan lékařské fakulty

Do roku 1929 byl profesorem lékařské chemie a toxikologie na nynější 1. lékařské fakultě UK v Praze MUDr. Emanuel Formánek. Byl to muž vzdělaný, vtipný a pohotový debatér. Byl i děkanem lékařské fakulty, proto měl nejen právo, ale teoreticky vzato i povinnost účastnit se zkoušek ze všech předmětů, ze kterých se na fakultě skládala rigoróza. Jednou se tedy zúčastnil zkoušky z anatomie, kterou vedl obávaný profesor Janošik. Kandidátovi se nedařilo. Formánek se mu nejdříve pokusil i trochu pomáhat. Když však seznal marnost

svého konání, rozhořčeně zvolal: »Je vidět, že jste doopravdy hloupý! Na tyto otázky bych dokázal odpovédět i já, děkan lékařské fakulty!«

• **Trpká pravda**

Rok 1969. Pražská dlažba byla ještě roztržitěná pásy bratrských tanků, na Národním muzeu svítily stopy po bratrských střelách, mraky visely zatraceně nízko a vzduch progresivně houplil, ale život musel jít dál. V roce 1939 musel taky.

Zkoušku z farmakologie skládala – už pokolikáté – studentka z předaleké asijské země, dívka vsutku pohádkové orientální krásy, s níž však úroveň vědomostí kontrastovala velmi ostře. Examinátor stále nenabyl dojmu, že by měla o věcech potřebný přehled. Aby před vyslovením konečného verdiktu otupil jeho ostří, zeptal se: „Po studiích se vrátíte k vám domů?“

Studentka se usmála neskonale smutně: „Já domů né můžu. Já teď moc špatně by dopadla. U nás se to teď převrátilo, a to je všechno – docela – no. – Vždyť vy to tady znáte.“

Prošla.

• **Síla symbolu**

Když bylo duši zle, psával profesor Wenke povídky do šuplete anebo vyráběl sošky. Po roce 1968 vyrobil velikého ptáka, Ducha svobody, který nezadržitelně vzlétá do výšin, navzdory odplývajícímu času. Umístil sošku v čele zasedací místnosti, každému na očích. Byla dost nápadná, ale lidi si časem zvykli.

Do duše teklo moc, a profesor si udělal ještě druhou sošku, mírně pozměněnou verzi, kterou si vzal domů. Jednou upadla a poškodila se, takže si ji odnesl do ústavu, aby ji opravil. Než doschne, postavil ji na pár dní do své pracovny. Přišel za ním jeden z mladších spolupracovníků, prošel zasedáčkou, vstoupil k profesorovi, vytřeštil oči a ve zjevném úleku, zda nemá nějaké duplicitní vidění, přímo vyjekl: „Pááne profesore! Vy máte dva ptáky?“ Profesor se podivil: „A co vás na tom tak překvapuje v zemi českého lva?“

• **Málem vybouchla...**

Při zkoušce z farmakologie může být zaskočen nejen zkoušený, ale čas od času i examinator. Dokladem toho budiž zkušenost dr. Jitky Patočkové z 3. lékařské fakulty UK. Už si zvykla na skutečnost, že medicí cpou sacharum lactis do čípků, a to nejspíše proto, že tak pěkně voní kakaovým máslem, ale do značných rozpaků ji uvedla nedávno jedna studentka. Po vytažení otázky „nitráty“ se u zkoušející – zřejmě pro jistotu – ujišťovala, že jde o materiál, z kterého se dělají výbušniny. O tom, že by mohlo jít o souvislost s léčbou anginy pectoris ji bohužel nenapadlo.

• Řekl to písní

Připravoval se mikrobiologický kongres v Ostravě (1949). Všichni měli napilno. U Patočků studovali strukturu viru Kloboukovy nemoci i v přesčasových hodinách. Čím blíže k půlnoci se zrodil nápad, tím byl nosnější, tím více inspiroval. Jedna z nočních myšlenek kteréhosi Patočkova žáka (či Žáčka?) byla přijata nadšeně a všemi hlasy: využít ustájených zdrojů beraních krvinek k půlnoční projížďce po ústavním dvoře. Pro mladší generace mikrobiologů je to k nevíře – ale na beranech tehdy jezdil i profesor Patočka. Potom se nějak překotně odcházelo domů, na berany se zapomnělo.

Druhý den objevil pan Bušek, že všechny zdroje beraních krvinek z albertovského areálu zmizely. Telefonování. Poplach. A berani nebyli. Operativní kancelář si vždy věděla rady. Paní Císařová předává Československému rozhlasu zprávu o pokusných beranech, kteří unikli ze svých kotevů v Ústavu pro lékařskou mikrobiologii a imunologii lékařské fakulty. Pražská veřejnost se žádá o pomoc. Asi tak o polednách je přihnali. Páslí se pokojně na železničním nástupu u vyšehradského nádraží, kde je železničáři pochytili.

Za týden začal ostravský kongres. Byl velkolepý. Vilém Škovránek, tehdejší šéf pobočky Státního zdravotního ústavu, si dal záležet. Hrály i hudby, nejhřmotněji rázovitá Ostravanka. Obklopen uměřenou suitou vstoupil do sálu profesor František Patočka. Hudba spustila hezky od podlahy. A zpěvák nasadil zemité po ostravsku: „Francek pustil berana...“

Říká se, že tuto intrádu zorganizoval Kubelka. „Nevím,“ říká profesor John, „jistě je, že by se takových taškářů našlo mezi československými mikrobiology víc.“

• Žerty profesora Prusíka

O Thomayerovi, jednom z pilířů českého vnitřního lékařství, bylo všeobecně známo, že svým spolupracovníkům byl šéfem někdy strohým, autoritativním. Mnozí z nich to přes veškerou úctu k jeho tvořivému duchu nesli nelibě.

K Prusíkovi, jako asistentu prof. Thomayera, byl na oddělení přijat profesionální hudebník s rozsáhlou plicní rozedmou. Je známo, že emfyzém je častým onemocněním hráčů na dechové nástroje. Když byl mladý Prusík vyzván svým šéfem, aby připravil některého ze svých pacientů k demonstraci pro přednášku medicům, vybral zmíněného muzikanta. Profesor pak názorně inspekci, poklepem i poslechem předváděl pokročilý emfyzém. Zdůraznil příznačnost této nemoci u trumpetistů, saxofonistů, foukačů skla a podobně. Aby vyzvedl význam profese, zeptal se nemocného: „A na jaký nástroj hrajete?“ Odpověď byla zdrcující: „Na buben!“

• Umění rozhodnout

Stalo se krátce po válce, když se do Prahy na I. světový festival mládeže sjeli mladí z celého světa. Jeden z účastníků, arabský student Bouklikka, tehdy onemocněl a byl hospitalizován na IV. interní klinice. Důvodem přijetí byly vysoké teploty a nápadná únava. Dostupná

vyšetření nevykazovala výraznějších změn, ale ani léčba nebyla dlouho úspěšná. Teprve po třech týdnech došlo náhle k obratu a pacient mohl být vbrzku propuštěn. Když asistent Fučík odevzdával profesorovi Prusíkovi chorobopis bez diagnózy, ten se, jako vždy v takovém případě, rozzlobil. Fučík vysvětlil své diagnostické rozpaky a přímo se dotázal svého šéfa na diagnózu. Ten odpověděl: „Víš co, napiš tam morbus Bouklikka!“

• **Dobrá rada nad zlato**

Nestor českých internistů, profesor Syllaba, se loučil s pacientkou, doktorkou přírodních věd, která odcházela z jeho kliniky domů. Byla zde léčena antivenimózním sérem po uštknutí zmiji. Zmije však nemocnou uštkla při sbírání hub poněkud atypicky, do ruky. „Paní doktorko, příště nezapomeňte chodit do lesa vždycky v holinkách,“ dával pan profesor překvapeně pacientce rady do života, které se jí však nezdály být příliš aktuální.

• **Dvě tváře profesora Syllaby**

Koncem padesátých let jel známý internista a diabetolog profesor Syllaba autem se svými dvěma spolupracovníky na Slovensko na lékařský sjezd. Nutno podotknout, že pan profesor je od nepaměti znám svými vybranými mravy a přísně spisovným slovníkem. Zastavili v Makově, aby načerpali další benzin. Tehdy byl benzin „speciál“ ještě vzácností, která nebyla dostupná u každé benzinové pumpy. Profesor Syllaba vyjádřil svůj údiv nad tímto faktem následujícím oceněním s použitím pro něj neobvykle lidového tónu: „Podívejte se, kolegové, taková díra, a oni tu mají špěcu.“ Ještě dlouhá léta se jeho spolupracovníci, k nepředstíranému údivu pana profesora, veselili nad lidovostí svého šéfa.

• **Dysarthria versus hypacusis**

Profesor Syllaba při velké vizitě zjistil, že jedna starší nemocná má jakési obtíže při mluvení. „Poslyšte, Jiří,“ zeptal se proto ošetřujícího lékaře, „proč má nemocná dysarthrii?“ „Na kloubní obtíže si pacientka nestěžovala, pane profesore,“ pohotově odpověděl vyzvaný lékař.

• **Neobvyklá lékařská zkratka**

V době, kdy přednostou I. interní kliniky byl profesor Miloš Netoušek, hospitalizovali nemocného, jehož stonání bylo záhadné, diagnózu se přes veškeré vyšetřovací úsilí nepodařilo stanovit. Názorů na podstatu choroby bylo mnoho, ale chyběla jistota. Až někoho napadla spásná myšlenka – od čeho máme přednostu kliniky, ten by měl poradit. Přivolaný prof. Netoušek pacienta pečlivě vyšetřil, probral všechny nálezy, vztyčil ukazovák a vyřkl diagnózu: „G.O.K.“ Mezi přítomnými lékaři zavládly rozpaky. Všem bylo jasné, že jde o zkratku jakéhosi syndromu, jen si nikdo nebyl schopen její význam vybavit. Až jeden z mladých, který si mohl dovolit projevit základní neznalost, se otázal, co ta zkratka značí. Profesor Netoušek lakonicky odvětil: „God only knows.“ A důstojně odešel.

• Jak to Janu Zlatoústému jednou nevyšlo

O Charvátově žákovi, docentu Pospíšilovi řečenému Jan Zlatoústý, dlouholetém primáři kolínské interny, se vědělo, že díky svému suverénnímu projevu má skvělý kontakt s nemocnými. Uměl s nimi hovořit o všem možném, nejraději o umění, v každém případě si je získával snadno. Příhoda, jejímž se stal »hrdinou«, se udála někdy v roce 1945 na nově založené III. interní klinice, v průběhu profesorské vizity. Pospíšil referoval z paměti, bez jediného zaváhání. Akademik Charvát ho vyslechl a pak se ho optal: „Jaká je pulzace na arteria dorsalis pedis?“ Než mohl být sebejistý referent zadržen kolegy, prohlásil: „Tep na této noze je dobře hmatný!“ Když velká vizita opustila pokoj nemocných, vzal akademik asistenta pod paži a polohlasem mu řekl: „Asi ti uniklo, že onen nemocný je po amputaci levé dolní končetiny!“

• Plavali v tom oba

Sekretářkou I. interní kliniky více než 35 let byla paní Strudlová. Jen odchod do důchodu zabránil tomu, aby nedostala inventární číslo. Její tehdejší šéf, profesor Hoenig, občas chodil v pracovní době plavat do kryté plovárny Tyršova domu, tehdy veřejně přístupné. Paní sekretářce vždy oznámil, že jde na vědeckou radu. Jen poněkud zaráželo, že při návratu z vědecké rady mu z aktovky kapala voda.

Když může chodit plavat šéf, proč bych nemohla i já, řekla si paní sekretářka, taková péče tělu jen prospěje. Leč osud tomu chtěl, že se jednou setkali oba ve stejném bazénu. Paní sekretářka při tom málem skočila profesorovi na krk, nevyunikala zvláštní zrakovou ostrostí. „Paní Strudlová, co tady děláte?“ hrozivě se otázal profesor Hoenig. „Jsem na vědecké radě, pane profesore.“

• Nespavost

Z I. interní kliniky fakulty všeobecného lékařství vyšel i již zesnulý docent Strejček, dlouholetý přednosta I. interní kliniky Fakultní nemocnice na Královských Vinohradech. V době, kdy byl na klinice sekundářem teprve krátkou dobu, doprovázel při vizitě svého tehdejšího přednostu profesora Hoeniga. Došli k lůžku, na kterém před krátkou dobou zemřela pacientka. Profesor Hoenig se živě zajímal, jaký byl pitvění nález. Strejček klidně odpověděl, že neví, že na pitvě nebyl. Profesora Hoeniga tato odpověď popudila, účastnit se pitvy zemřelých je povinností sekundáře. „Já kdybych nevěděl, na co zemřel takový případ, tak bych nemohl ani klidně spát!“ bouřil profesor Hoenig. Dr. Strejček na něho pohlédl svým modrým zrakem a s kamenným obličejem pravil: „A mně bylo divně, proč v poslední době tak špatně spím.“

• Perla mezi perličkami

Při přijímacích zkouškách na fakultu dětského lékařství se zeptal jeden z členů komise adepta lékařství, kdo byl Jan Evangelista Purkyně. Odpověď zněla: „Známý brněnský lékař, který v Brně založil univerzitu.“

• Jak se hledá samička

Profesor Petrášek, přední kardiolog a dlouholetý zástupce přednosta III. interní kliniky, zkoušel propedeutiku, konkrétně základy echokardiografie. Studentka o ultrazvuku mnoho nevěděla, zato jevila zřetelné známky obav, že to nedopadne dobře. Profesor Petrášek ve snaze uklidnit situaci přešel na snazší rovinu. „Víte, který živočich ultrazvuk vyrábí?“ Přisedající docent Wilczek potichu pomáhal: „Je to taková škaredá myš, která létá v noci.“ „Netopýr?“ odpověděla nejistě a tiše studentka. „Ano, správně, netopýr. A věděla byste, proč to takový netopýr dělá?“ zněla profesorova otázka. „Ano, vím – aby si našel samičku,“ zazněla tentokrát už sebejistá odpověď.

• Překladatelka

Zkoušel jednou profesor Petrášek a ptal se: „Zdalipak byste uměla říci, co je to megahertz?“ Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat: „No, to je přece velké srdce!“

• Bez komentáře

Vyučující asistent rozebírá se studenty případ a ptá se jednoho z nich: „A co bylo dál s onou nemocnou?“ Odpověď: „Nó, teď leží na gynekologii, má něco s tím sexem!“

• Životně důležitý kloub

Státní rigorózní zkoušky z vnitřního lékařství v 6. ročníku. Zkoušel profesor Víšek, předsedou komise byl profesor z hygienických oborů. Působná, právě provdaná posluchačka zodpověděla všechny otázky včetně poslední: „Primární progresivní polyarthritis“.

Profesor Víšek v dobrém rozmaru zavzpomínal na své sekundářské začátky ve venkovské nemocnici. Obrátil se k profesorovi z hygienického oboru: „To já si pamatuji pacienty v tak pokročilém stadiu progresivní polyartritidy, jaké se už vůbec nevidí. Byli přiváženi do nemocnice se všemi klouby ankylotickými, ztuhlými, kromě jednoho.“ A obrátil se k posluchačce: „Věděla byste, který kloub to je?“ Posluchačka nevěděla. „Já vám napovím. Je to životně důležitý kloub, zvláště pro ženu do manželství. Tak který to je?“ Pýřící se posluchačka začala vyjmenovávat: kloub kyčelní, pak sakroilický. Když neuspěla, tak tázavě odpověděla: „Zápěstní?“ „Ale kdepak, tak vy si představujete, že budete manžela bít? Je to kloub mandibulární, a ten je důležitý, aby manželka mohla přece stále mluvit a pskovat manžela!“

• Dělal, co mohl...

Zúžení dvojčipé chlopně má charakteristický poslechový nález, tzv. mitrální trojzvuk. Tento zvuk se už tradičně přirovnává k volání křepelky, neboť určitá podobnost tu skutečně je. Aby studentce pomohl, otázal se examinátor, jak volá křepelka. Odpověď byla zničující: „Cukrúúú!“

• Satisfakce

Dnes již zaniklou funkci krajského internisty Středočeského kraje v minulosti tradičně vykonávali pracovníci I. interní kliniky. Krajským internistou býval i předčasně zesnulý docent dr. Jan Filip. Pro ministerstvo zdravotnictví psal obsáhlou zprávu o stavu oboru v kraji. Nejenže ho to nebavilo, ale měl především pochybnosti, zda psaní takové zprávy má vůbec nějaký smysl, obával se, že to stejně nikdo nebude číst. Na osmé nebo deváté straně do textu vsunul větu: „Kdo to dočte až sem, má u mne stovku,“ a dále pokračoval ve zprávě.

Dlouho se nedělo nic, až asi po půlroce zatelefonoval příslušný referent z ministerstva: „Pane docente, mám u vás stovku.“

• Nejhezčí je vždy první porod

Málokdo ví, jaké byly první porodnické zkušenosti jednoho z našich předních kardiologů, profesora Widimského. Bylo to nedlouho po jeho promoci a zhruba rok po svatbě, kdy trávil se svou ženou dovolenou v Kubově Huti na Šumavě. Šli procházkou z hájovny, kde tehdy bydleli a spali na seně. Vtom se lesem rozlehl burácivý křik, který muselo být slyšet snad po celé Šumavě: „Doktóóóré, doktóóóré!“ Mladý lékař byl přesvědčen, že se někomu dole přihodilo něco vážného, i hnal jako o život z kopce dolů. Přiběhl do hájovny a rozrušený domácí mu oznámil: „Telí se nám kráva, pojd'te rychle tahat!“

• Nekonvenční myšlení

Před léty zkoušela profesorka Fišerová z pediatrické fakulty internu. Studentka povídá plynule o horečce, jak nejprve stoupá a při různém typu poklesu teploty že může mít nemocný třesavku. Chtěla studentku upozornit na omyl, že třesavka není při poklesu teploty, a tak se zeptala, proč by měl mít nemocný při poklesu teploty třesavku. Suverénní odpověď examinatorku značně překvapila: „No, on tím tu horečku ze sebe vytřásá.“

• Umění naslouchat

Při brilantní přednášce o hypertenzi na III. interní klinice upozorňoval tehdy profesor Petrášek: „Hypertenze je onemocnění celého člověka. Hledáme-li její zdroje, musíme hledat i v psychice, a často právě tam. Musíme umět naslouchat, musíme se ptát na život nemocného, na jeho problémy, na jeho rodinu, zaměstnání, konflikty. To je nejlepší způsob, jak...“ Do toho vpadl hlas z posluchárny: „...jak dostat taky hypertenzi.“

• Zvyk je druhá přirozenost

V období hluboké totality byl hospitalizován na jednotce intenzivní péče interní kliniky plzeňské lékařské fakulty pan arciděkan Kozlík. Byl to pán vpravdě důstojný, který si denně

po ránu pročítal bibli a večer se nechával převážet i s postelí k televizi. Jednoho dne dostala lékařka této jednotky vzkaz, aby okamžitě telefonovala řediteli KÚNZ, což byl lékař, který se kromě korpulentní postavy vyznačoval „ráčkováním“. Vytočila tedy číslo jeho pracovny, představila se jako ošetřující pana arciděkana. Ředitel se ihned ujal slova: „Soudružno doktoro, je zde u mne círrrkevní tajemník a táže se, jak se daří soudrrruhu arrrciděkanovi,“ – tu se zarazil a začal řvát do telefonu: „Já jsem strrašnej vůl, já ještě budu řířřikat soudrrruh Bůh, já jsem strrašnej vůl!!!“ Ošetřující lékařka nevěděla, co bude lepší, zda přitakávat, že je „strašnej vůl“, nebo tvrdit, že tomu tak není. V každém případě měla po ukončení hovoru důvod k ohromnému veselí.

• **Lenin maják, Lenin zvon...**

Někdy kolem roku 1983 sloužila docentka Emmerová noční službu na interní klinice lékařské fakulty v Plzni. Večer jí zavolal žurnální lékař, aby jí sdělil, že na příjmovou ambulanci byl přivezen zasloužilý člen KSČ soudruh Koleno, a že ačkoliv má závažnou hlubokou žilní trombózu, odmítá hospitalizaci. Sešla tedy o dvě patra níže na zmíněnou ambulanci, aby shledala, že nález je takového rozsahu, že léčba bez hospitalizace nepřipadá v úvahu. S nemocným proto navázala vzorový prvotní kontakt, vědoma si toho, že z psychologického hlediska bude záležet na každém slově i počínu, a že jen tak jej pak může přesvědčit, aby v nemocnici zůstal.

Více než po deseti minutách marných argumentací, kdy dokonce zašla tak daleko, že nemocného zastrašovala všemi riziky plicní embolie včetně náhlé smrti, už málem rezignovala, ale pak jí přišla na mysl ještě jedna zbraň. Přistoupila blíž k nemocnému, vzala ho za ruku a patetickým hlasem pravila: „Soudruhu Koleno! Víte, co by vám řekl soudruh Lenin, kdyby tu byl s námi?“ V tu chvíli jedním koutkem oka zaregistrovala, jak ambulantní lékař a sestra postoupili o krok dopředu a zírali na svoji starší kolegyni lehce poděšeně. V téhle roli jí ještě neznali. Nicméně ona ve stejném duchu pokračovala: „Ten by s vámi nesouhlasil a nebyl by s vámi spokojen!“

V tom okamžiku se soudruh Koleno začal na vozíku pomalu posazovat, a když se mu to podařilo, stejně tak pateticky zvolal: „Jsem si toho vědom, soudružno doktoro, ale nemohu jinak. Stranická práce na mě čeká, a navíc je zamčená v mém stole v šuplíku!“ Po poslední slabice se znovu skácel na vozík, aby snad dal svému počínání patřičný důraz provázený hlučným plesknutím o podložku.

V té chvíli byla docentka Emmerová přesvědčena, že vyčerpala skutečně všechny možnosti psychologického přístupu. Teprve po odvozu nemocného domů se všichni přítomní upřímně zasmáli a hlavní aktérka sklídila jejich zasloužený obdiv.

• **Požadavek laika?**

Tuto historku z roku 1995 vyprávěla docentka Valešová z I. interní kliniky 3. lékařské fakulty v Praze. Když procházela klinikou, zaujal ji hlouček mediků, kteří se bez ohledu na

nemocniční příkázání „Ticho pomáhá léčit“ bezostyšně a hlučně bavili nad jakýmsi sdělením na nástěnce. Jejich chování bylo tak nápadné, že když se pak vracela, nedalo jí to, aby se blíže neseznámila s příčinou zmíněného veselí. Inkriminovaný text sestával ze dvou částí: z obálky, kde jako adresát byla uvedena VINOHRADSKÁ NEMOCNICA 6, PRAHA 10, a z vlastního dopisu, napsaného na kousku linkovaného papíru těžkou rukou neumělého pisma, jenž nesl v záhlaví nadpis OBJEDNÁVKA.

Následoval tento nepochopitelný text: „Chcel by som si objednať kazetu – HOROR – NOČNÍ MŮRA v ELMSTREET 5. Ďakujem. Moja adresa: Michal Černej, Kazimír č. d. 162, 076 13 Trebišov.“

Autentičnost dopisu byla nesporná a vylučovala možnost žertu. Nicméně neznámý, s poměry sotva obeznámený pisatel, se přesto trefil do černého a v adrese se nezmýlil. Vždyť současný stav pražských fakultních nemocnic má vskutku povahu hororu a platy jejich zaměstnanců jsou pro ně opravdu zdrojem nočních můr...

• Typical Czech story

Vyprávěl doc. Sobotka: „Když jsem byl v Liverpoolu hned po revoluci na stáží, tak jsem se byl projít po obchodním centru a chtěl jsem si koupit něco k jídlu. Přemýšlel jsem a koukal se na stoly krámků v centru a v jednom jsem viděl něco, co vypadalo jako oříškové tyčinky v karamelu a jedna stála pouze 5 pencí. Požádal jsem prodavače, aby mi jednu prodal. On se divil, že chci pouze jednu, ale prodal mi ji a pečlivě zabalil. Já trochu poodešel a už jsem se těšil, jak si pochutnám, tak jsem se do tyčinky s chutí zakousl. Bylo to tvrdé a odporné. Podíval jsem se do stánku, kde jsem tyčinku koupil a viděl jsem psí obojky, psí žrádlo – zkrátka šlo o obchod pro majitele psů a já jsem si koupil tyčinku pro psy. Na co však nezapomenu, jsou oči prodavače, který v úžasu hleděl, jak jím psí tyčinku.“

• Nezapomenutelný

Profesor Josef Švejcar byl mimořádná osobnost, ze všech slavných pediatriů nejproslulejší. Zemřel 4 roky před tím, než by se byl dožil 100 let. Poslední žijící žák fyziologa Babáka, nejlepšího žáka slavného J. E. Purkyně. Takový věkový oblouk pan profesor překlenoval! Až do posledních dnů života v plné duševní svěžesti. Ještě před několika lety i v plné kondici tělesné. Na kongresech v zahraničí zakončoval odborné spory závěrečným slovem, jež ještě před pár lety mělo charakter onoho náčelnického Howgh! Pak už se nediskutovalo.

Je červen, horko, přibývá složených zkoušek a medikům ubývá sil. Zbývá jen rigorózum z pediatrie. Říká se, že pan profesor zkouší zvláštním způsobem. Učebnice že je dost k ničemu. Zkouší se u postele a Švejcar pozoruje, zda studenti ovládají vyšetření dítěte a zvládnou popis jeho vzhledu. Rozkfikne se, že se vyplatí před zkouškou vše důkladně prokonzultovat s profesorovými asistentkami, nejlépe Misařovou a Pokornou. A opravdu, z rozhovoru s nimi vyplynuly četné užitečné rady: „Hlavně nezačínajte refe-

rování o klinickém nález, který na dítěti zjistíte. To vás Švejcar ihned vyrazí. Nejprve chce slyšet celkový dojem z dítěte, jak na vás na první pohled působí, co vás při prvním pohledu na ně napadlo, například: Pane profesore, toto je drobný, bledý hošík starý 10 měsíců, který váhou neodpovídá věku a vypadá jako nemocný – je mrzutý, má zapadlé oči, velké břicho...“

Je odpoledne, značně horko, a pan profesor se blíží. Medik Ivan Novák to batole, máleho blondáčka s infekcí močových cest, prohlédl už asi desetkrát. K tomu všemu se po pavilonu staré dětské nemocnice na Karlově šíří poplašné zprávy (za 3 minuty vylétěla, Ježíši, vyrazil toho a toho – dyť to byl šprt), pak zase naděje: „Jen odreferoval status praesens (popis nálezů na dítěti) a dostal bez otázky jedničku...“ Ale to už vchází starší šedovlasý muž a zkouška může začít: „Pane profesore, toto je drobný, bledý hošík...“ drmolí medik. Pan profesor se zarazí a obrátí se na provázející docenty Špičáka a Rösslera: „Sakra, to už je nějaká blbost – vždyť je to asi desátý bledý hošík tohle dopoledne...“ ale pak rezignuje a pobídne studenta, aby pokračoval. Student Novák vydrmolí status praesens a pak hbitě odpověděl na pár páně profesorových špeků (škodlivost nosních kapek, kojenné dítě se nikdy nemůže přejíst) a pan profesor netrpělivě vytrhne index ze studentovy třesoucí se ruky a cosi tam načmárá a otráveně ho opouští. Nevěřící zrak medika Nováka čte v rubrice pediatrie Výtečně.

Zatímco tento zblblý štěstím se potácí z boxu, vidí, jak z vedlejšího prchá jeden z kolegů a přes sklo slyší řev pana profesora: „...blbec, pitomec, prý drobný bledý hošík...“, a tak se až dole před pavilonem zeptá dotyčného nebožáka, co se vlastně přihodilo. „Ale, tak jsem začal – drobný, bledý hošík, pane profesore, jak nám to radili...“ „No a co?“ A kolega, dnes oblíbený pediatrik-praktik: „No jo, ty vole, já si v tom fofru nevším, že je to holka...“

• Švejcar motorista

Jednou přišel profesor Švejcar na kliniku velice roztrpčen a křičel cosi o gestapu a policejním státu. Když se ho snažili spolupracovníci uklidnit, dozvěděli se o příčině. Povídá: „Tak si to poslechněte. V osm hodin večer bum, bum na dveře v bytě akademika Laufbergera (vynikajícího českého fyziologa, objevitele spaciokardiografu, tehdy jen o něco málo staršího než Švejcar), přišli dopraváci a vzali mu řidičský průkaz.“ „Proč,“ ptají se jeho žáci. „No právě,“ zuří profesor, „pro nic za nic, jen proto, že je mu devadesát let, považte, hotoví fašisti...! Ale já jim ho nikdy nedám, dokud budu fit!“ Nedal, a krátce po devadesátce přestal sám jezdit.

Jeho spolupracovníci, kterým nabízel svezení domů, čas od času kličkovali. V Praze měl totiž po svých 85 letech trochu problémy. Ale dlouhé trasy jezdil brilantně. Když po jízdě nonstop Košice–Ostrava před ostravskými pediatry při vystupování z auta upadl, ujišťoval zděšené přítomné: „Závrat' mě trochu trápi, když chodím, ale v autě se cítím báječně...!“

Také za synem do Německa, kde je Švejcar junior profesorem lékařské biochemie, jezdil stovky kilometrů autem. Jednou povídal: „Tak si představte, jedu za klukem (klukovi bylo přes šedesát...), a ti pitomci (rozuměj ministerstvo vnitra) mi chtěli dát výjezdni doložku jen na 14 dnů (výjezdni doložky – pamatujete si to vůbec ještě, nevděční kverulanti?) To je

přece pitomost.“ A pan profesor se zatvářil šibalsky a lstivě a pravil: „Tak jsem jim napsal, že chci 3 týdny, protože kvůli vysokému věku (bylo mu přitom jen 87 let!) musím činit častější zastávky, a představte si, ti troubové mi to zbaštili...“

Je však třeba přiznat, že občas mu někteří z nejbližších kolegů ježdění rozmlouvali s poukazem na to, že on sice jezdí bravurně, ale ti ostatní, nezkušení a bezohlední... Avšak pan profesor je prokoukl. „Vy si myslíte, že jezdím špatně?“ a začínal se poněkud vztekat. Rozhlédl se po skupině lékařů a uviděl doc. Vlacha, šéfa úseku dětské neurologie. „No, pane docente, vždyť vás jsem včera vezl přes Prahu – tak řekněte, jezdím dobře, nebo špatně?“ A pan docent, věřící a praktikující evangelík a báječný člověk, nerad lhal. A tak odvětil: „Dobře nebo špatně, hm, to bych takhle ani neřekl, já bych řekl, že hlavně velmi šťastně.“

• **Ty tchyně!**

Profesor Zeman, traumatolog z I. chirurgické kliniky 1. LF UK, operoval pro zlomeninu bérce hezkou ženu ve vysokém stupni těhotenství. Vše dobře dopadlo. Po zhojení přišla nemocná na kontrolu již s miminkem a v doprovodu tchyně. V té době už mohlo být provedeno rentgenové vyšetření k posouzení stavu postižené kosti. Na snímku byl patrný kovový materiál běžně používaný k osteosyntéze při podobných úrazech. Rodině se zdála být kovová část značně veliká. Operatér, zvyklý od pacientů na ledacos, tuto poznámku tchyně postižené ženy ignoroval.

Při následném vyšetření si prof. Zeman povšiml, že mladá maminka je nápadně bleďá. Ujistil ji, že po chirurgické stránce je vše v pořádku, a doporučil jí pobyt na čerstvém vzduchu. Odpověď operované ho zaskočila: „Já nesmím ven. Tchyně má strach, aby do mne neuhodilo, když v sobě mám tolik železa.“

• **A pak, že jablko nepadá daleko od stromu...**

Mladý sekundář chirurgického oddělení doprovází po převazu nemocnou až k lůžku v pokoji nemocných. Pacientka je nadšena, chválí mladého lékaře a soudí, že to by její obvodní lékař, kterého klasifikuje jako „kance“, nikdy neudělal. Sekundář se táže na jeho jméno a když mu je pacientka sdělí, suše poznamená: „Tak to je můj otec.“

• **Interpretační dilema**

Dnes už není průkazné, šlo-li o výkřik unaveného internisty uprostřed noční služby, jeden z projevů medicínského humoru či o svéráznou interpretaci reálného stavu myslí dotyčného pacienta. Nicméně na žádance stálo: „Prosíme o konzilium k břichu – náhlá příhoda. Myslíme si, že na něm nic není, potřebujeme ale chirurga, protože je to debil.“

Pravdivost neobvyklé žádosti potvrdil její adresát prof. Zeman z chirurgické kliniky Všeobecné nemocnice v Praze.

• Chudák alma mater

Asistent Blekta se vyznačoval neobvyklou důkladností. S oblibou vytahoval po půlnoci mediky z postelí a ospalým předváděl na fantomovém kursu samovolný porod, kleště a extrakce. Samozřejmě, že při těchto „nočních cvičeních“, která měla charakter náletu, i zkoušel. Jakýsi velmi rozespálý medik nedovedl odpovědět na otázku, co je to „hlavička velkým oddílem vstoupilá,“ a bránil se tím, že je rozespálý a nemůže si tedy vzpomenout. Blekta to příkře odmítl: „Rozespálý nerozespálý, jaképak vzpomínání! Lékař může být unavený, v horečce, dokonce vožralej, jako jste teď vy, protře si oči, a protože má Karlovu univerzitu, tak všechno vždycky ví!“

• Srandy není nikdy dost

Státnice z porodnictví. Budoucí lékařka zvládla bezchybně vývojové vady novorozenců a také další otázky pojednala správně. Nepochybně předcházela pečlivá příprava.

Nicméně profesor Doležal se viditelně nudil, a tak medičce náhle podal lebku malpy kapucínské. „Paní kolegyně, tak toto se narodilo před časem ve Dvoře Králové, co byste nám k tomu řekla?“ Studentka vzala hlavičku do ruky a energicky pokračovala: „Na první pohled jde o jasnou malformaci, zřetelně je zmenšena mozkovna, postavení oční je rovněž atypické, soudím na nějakou vzácnější formu mikrocefalie.“ Doležal pomáhal: „A co ty zuby?“ Kolegyně radostně dodala: „Ano, předčasná dentice.“ Doležal pak ještě ukázal na krásné řezáky, jimiž byl sameček této opice za živa vybaven. „Tak máte to? Je to přece mládě upíra!“

• Pozoruhodná rozprava

Otázka prof. Doležala arabskému studentovi: „Co je to ultrazvuk?“ Odpověď bez zaváhání: „Ultrazvuk, to je moc silný žvuk!“ Po chvíli se oba dohodli, že to bude trochu jinak, a examinátor chtěl po studentovi vysvětlení pojmu ozvěna. Student naznačil, že něco tak hanebného dosud nezažil, ale po určitém klopýtání se přeci jen dostali k dalšímu pojmu – totiž k rychlosti zvuku. „Pane profesore, na Měsíc není vzduch a není ani žvuk,“ začal snědý student slibně.

Nicméně examinátor naléhal, aby se dozvěděl, jak se vypočítává podle záblesku a hromu vzdálenost bouřky, leč na arabského kolegu nevyzrál. Ten mu s úsměvem řekl: „U nás není bouřka.“ „Dobře,“ rozhodl Doležal, „ale ono na Golanských výšinách se pořád střílí. Vidíte záblesk děla, pak slyšíte výstřel a musíte určit, jak je daleko.“ Student zvázněl: „To se, pane profesore, vezmou velmi přesné stopky, při záblesku děla zmáčknu stopky a poslouchám a při prvý žvuk znovu zmáčknu stopky!“ Doležal radostně „A pak?“ „Pane profesore, to se vezmou dělostřelecké logaritmické tabulky a je to.“

Student se bránil nedostatečně s poukazem na okolnost, že byl zkoušen z fyziky, ale pak dostal možnost ve zkoušce pokračovat, dostal nedostatečnou navíc z porodnictví a byl znovu zkoušen z fyziky.

Podle studentské verze tohoto pozoruhodného příběhu si zcela rozběsněný examínátor překryl jedno oko a křičel: „Na vás patří už jen Moše Dajan!!“

• **Bez pochybností**

Docent Hoder, hlavní odborník pro anesteziologii, obhajoval na ministerské úrovni koncepci svého oboru. Po ukončení zasedání ho zastavil jeden z krajských odborníků, chirurg, a pravil: „Stejně je chirurgie starší než anesteziologie!“ „Mýlíš se, příteli,“ odpověděl mu doc. Hoder, „neboť Bůh nejdříve Adama uspal – byl anesteziologem – a teprve potom přistoupil k chirurgickému zákroku – vyjmutí žebra!“

• **Podobnost čistě náhodná**

Na stáži mediků na téma neodkladné péče hovoří vynikající a oblíbená pedagožka primářka Drábková také o netradičních způsobech podání důležitých léků například pacientům zaklíněným ve vozech, pod troskami, ve vagónech. O nakapání do nosu, o injekcích pod jazyk, o spreji do rány, o přilepení aktivní náplasti. Komentuje bystrý posluchač svému sousedovi: „Hele, hele, co oni se všechno nenaučili od těch toxikomanů!“

• **Morbus Cook**

O profesorovi Vencovském, zakladateli a dlouholetém přednostovi psychiatrické kliniky v Plzni, se vypravuje, že poslal jednoho pacienta, který trpěl četnými a pestrými neurotickými potížemi, k ambulantnímu ušnímu vyšetření. Vyšetřující otorinolaryngolog v zalepené obálce poslal profesorovi Vencovskému tento nález: Morb. Cvok. Překlepl se však na stroji a místo „v“ napsal „o“, takže diagnóza zněla: Morb. Cook! Prof. Vencovský to chápal zcela vážně, myslel, že jde o nějaké otolaryngologické samostatné onemocnění, a do propouštěcí zprávy uvedl jednak psychiatrickou diagnózu s návrhem na léčení, jednak to, že pacient trpí příznaky „Morbus Cook“ a že doporučuje nemocného k dalšímu léčení, event. hospitalizaci na ušní klinice. Obvodní lékaři respektovali údaje v propouštěcí zprávě, a než se celá záležitost vysvětlila, posílali k hospitalizaci na ušní kliniku všechny neurozy, pokud pacienti měli nějaké ušní potíže, a to pod diagnostickým rozeznáním „podezření na Kúkovu chorobu“ (susp. Morbus Cook).

• **Výhodná záměna**

Profesor Vladimír Vondráček, výrazná osobnost pražské lékařské fakulty, přecházel v zamýšlení ulici, aniž zaznamenal, že tak činí ve chvíli, kdy semafor svítil červeně. Přistihl ho však příslušník VB a pravil: „Mistře, šel jste na červenou. To by se vám nemuselo vyplatit. Mohl byste být zraněn a v lepším případě skončit v nedělní dopravní škole, kam vás mám právo poslat. Ale protože jste to vy, Mistře, nic z toho nebudu vyvozovat.“

Vondráčka přístup mladičkého příslušníka VB zaskočil, a proto se otázel: „A vy mě znáte?“ Ten odpověděl: „Kdopak by vás, Mistře, neznal!“ Profesor si pohládl svou typickou bradku a dodal: „Kdopak tedy jsem?“ Příslušník se zasmál a odvětil: „Prosím vás, kdopak by neznal Jindřicha Plachtu!“ Nutno dodat, že určitá podoba tu byla.

• **Z bonmotů připisovaných profesoru Vondráčkovi**

- Existenci andělů nelze popřít ani dokázat. Žena je něco mezi květinou, zvířetem, člověkem a andělem.
- Anděl je stvoření, jemuž chybí distální tělesné otvory. Člověk je konstrukční chyba při výrobě anděla. On otvory má, ale zase nemá křídla.
- Na konstrukci člověka se příliš šetřilo – totéž zařízení slouží k milování i k odstraňování odpadků. Taky orgán reprezentující a symbolizující lásku se stěhuje: v mládí nosíme srdce na dlani, pak v náprsní tašce, ještě později v aktovce, a nakonec ho nemáme vůbec při sobě.
- Někteří lékaři slouží lidem, někteří lidu, někteří lidstvu, někteří člověku. Já se dám léčit raději od těch posledně jmenovaných.

• **Smutně veselá**

Doktorka Věra Fischelová, známá pražská lékařka nemocí duševních, vzpomíná na jednu z prvních zkušeností po ukončení lékařské fakulty: „Můj první pacient po promoci byl schizofrenik. Žil ve svém autistickém světě, s nikým nehovořil a do kufříčku pro panenky strádal lístečky s opsanými jmény z kalendáře... To jsem zjistila až po určité době. Nikomu totiž obsah svého kufříčku neukázal. Jednou jsem se přece jen pokusila do jeho světa vstoupit. Dal mi arch papíru přeložený ve dvoulist. Na titulní straně nahoře stálo ČLOVĚKOVÉ ŽIJOU. Na všech čtyřech stranách byly neuměle nakreslené světelné zdroje – louči počínaje a světlometem konče. Dole na čtvrté straně byla tiráž: ›Časopis ČLOVĚKOVÉ ŽIJOU vychází jedenkrát týdně. Cena 1 Kčs.‹ Platit jsem nemusela“.

• **To je síla!**

Delirium tremens je těžký stav vyvolaný dlouhodobým pitím vysokých dávek alkoholu. Pro přežití pacienta bývá nejdůležitější stav minerálového a vodního hospodářství.

MUDr. Nešpor, primář oddělení pro léčbu závislosti v Praze-Bohnicích, měl nedávno na oddělení právě takového těžce nemocného. Aby zjistil, nakolik je muž schopen přijímat tekutiny a léky ústy, pokoušel se mu dát napít. Pacient poslušně spolkl Heminevrin a zapil ho několika doušky iontového nápoje. Pak pohlédl uznale na lékaře a pravil „Teda, pane vrchní, to je síla!“

Pro delirium tremens jsou typické halucinace drobných zvířat (mikrozoopsie), ale vždy se o zvířátka jednat nemusí. Dokladem toho je zkušenost primáře Nešpora: „Jeden z našich pacientů halucinoval malé Leniny, kteří proudili v zástupech oknem do jeho místnosti. Další se domníval, že Mart’ané mají enormní zájem o sádru na jeho noze, a že mu v důsledku toho hrozí amputace končetiny. Aby Mart’any uspokojil, nadrobil jim sádru na podlahu, takže to kolem jeho lůžka vypadalo, jako kdyby vydatně sněžilo.“

• Neměl jasno

Medik referuje o výsledcích pitvy, kterou provedl na mrtvém těle v průběhu stáží v Ústavu pro soudní lékařství. „Na panu Novákovi mi pouze nehraje, že je mrtvej, jinak je zdravěj jako řipa!“

• Asanace po africkém způsobu

Profesor Pavol Macúch, náměstek ministra zdravotnictví v šedesátých letech, náš dlouholetý zástupce ve Světové zdravotnické organizaci, přednosta katedry hygieny na lékařské fakultě a řadu let i ředitel ILF v Praze, zkusel zahraničního studenta z rovníkové Afriky a ptal se ho na způsoby asanace pitné vody. Student odmítal mluvit anglicky, i když to byla řeč jemu vlastní, a pravil: „Nejlepší asanace je upalování vody nad ohněm.“ Profesor se zamračil a hlasitě poznamenal: „Teď raději upaluj odtud a přijď na zkoušku, až se to pořádně naučíš!“

Za měsíc se student dostavil opět a omlouval se: „Pane šéfe, voda se neupaluje, upalují se jenom lidé, voda se spaluje a vypařuje.“ I na další otázky odpovídal černý medik velice neinformovaně. Examinátor řekl rezignovaně: „Nejenom voda, ale i vědomosti se občas vypařují. Všechno, co jsme vám přednášeli, se vypařilo! Co kdybyste se teď vypařil a za měsíc se znovu objevil ve skupenství tuhém?“

„Je mi líto, pane šéfe. Zkoušku musím udělat dnes, protože zítra odlétám, abych převzal funkci ředitele nemocnice.“

• Skepse proděkanova

Při státní závěrečné zkoušce z hygieny práce u docenta Roubala si kandidát vytáhl otázku „Kožní choroby z povolání“. Ve zkušební místnosti je přítomen i proděkan, dermatovenerolog profesor Konopík. Student nereaguje a zkoušející se snaží pomoci: „Tak nám úvodem něco řekněte o fyziologii kůže.“ Student ze sebe vypraví: „Kůže obaluje tělo, drží tkáň pohromadě a slouží k vstřebávání jedů, např. špíny.“ Docent Roubal, celý rudý, v pokusu zachránit situaci, komentuje: „Vy žertujete!“ Proděkan se suše zapojuje do diskuse: „On nežertuje, pane docente! Myslím, že by měl přijít jindy, tedy pokud nezemře na intoxikaci.“

• **Odvážná školačka**

U státní zkoušky z hygieny na LFH UK odpovídá posluchačka na otázku „Účinky hluku na lidský organismus“. Odpovídá celkem dobře a na závěr se jí ptá zkoušející: „Jak se jmenuje jev, který vzniká přirozeně u starých lidí a vyznačuje se postupným ubýváním sluchové citlivosti?“ Medička neví, načež examinátor jí chce napovědět a řekne: „Podívejte se na mne, jsem už starý člověk. Nevzpomenete si, jak se tento jev jmenuje?“ Vtom se posluchačka rozzáří a odpovídá: „Ano, už si vzpomínám, je to senilita.“ Jak reagoval profesor Symon, ředitel Ústavu hygieny a v té době proděkan fakulty, není spolehlivě doloženo. Je však nesporné, že studentka byla mimo jiné i odvážná.

• **Byl upřímný**

Vstoupí pacient do ordinace a podstrkuje lékaři košík švestek. Ten se ho ptá: „Co to nesete, člověče?“ „Švestky, pane profesore!“ „Hm,“ zabručí obdarovaný, „víte co, přineste mi je předestilované!“

• **Radost a zklamání začátečníka**

Mladý sekundář rentgenuje nemocného se žaludečními obtížemi. Po chvíli radostně hlásí přítomnému primáři: „Tady nad pylorem je okrouhlý vřed velikosti padesátihaléře!“ Primář: „Ano, ano, pane kolego, a má čtyři dírky... Pane Růžičko, sundejte si, prosím, to pyžamo!“

• **Jak docent Sobotka frustroval děti**

„V počátcích parenterální výživy jsem musel docházet do nemocnice na různá oddělení i o víkendech,“ vyprávěl jednou doc. Sobotka, „...a protože jsem měl malé děti, tak jsem je bral s sebou jako na sobotní a nedělní procházku – obě v jednom kočárku a v rámci procházky jsem oddělení vždy prošel. Kočárek stál vždy před klinikou. Jednou jsem se vrátil z dětské kliniky a můj asi dvou až tříletý syn vyslovil snad první souvislou větu: „Už mě z těch tátových věčných konzilií bolí hlava.“

• **Šťastné stáří**

Vizita dojde k lůžku s nemocnou starší paní, přijatou během noční služby pro komoci mozkovou. Pacientka tiše sedí a nepřítomně se usmívá. Lékař se ptá: „Tak jak se vám daří, paní Nováková?“ Úsměv... „Jak se jmenujete?“ Úsměv... „Víte, co se vám stalo?“ Úsměv... „Víte vůbec, že jste v nemocnici?“ Odpověď: „Jó, v nemocnici. A co se stalo vám, mladej pane?“

• Omluvitelné zděšení

Na jednom z odborných oddělení Ústřední vojenské nemocnice vyšetřovali jakousi stařenku. Lékaři se nad ní dlouho radili, až nejstarší řekl: „Musíme vás ještě ukázat náčelníkovi.“ Stařenka vyskočila ze židle a zděšeně vykřikla: „Proboha, vy to tady máte jako u indiánů?“

• Nejen časy se mění...

V polovině šedesátých let učila na katedře marxismu na lékařské fakultě v Hradci Králové tehdy běžné a dnes díkybohu již zapomenuté předměty, jako jsou dějiny mezinárodního dělnického hnutí, asistentka X. Y. Zapletla se však s obrodným procesem v roce 1968 a v následujících čistkách byla z fakulty vyhozena.

Někdy v roce 1971 ji potkal její bývalý posluchač, dnes přednosta I. interní kliniky 3. lékařské fakulty UK v Praze, profesor Horák. Viděl, jak po Starém Městě veze plný dvoukolák Leninových spisů, knih o marxistické filozofii a podobných pokladů. Bývalá marxistka ho poznala a již zdálky rozjařeně volala: „Pomsta je sladká, vezu to do sběru!“

• Status idem

Stalo se nedávno. Žehrali jsme na svěbytnost nemocničních zřízenců. Jeden z kolegů vzpomněl zdravotní sestru, která na jeho dotaz, proč není zřízenec Macháček nikdy k sehnání, odpovíděla: „Protože on vždycky hodinu dělá a pak se tomu naproti v bufetu dvě hodiny diví.“

Táž sestřička se rozhodla opustit zdravotnictví. Šla prodávat rohlíky. Když byla tázána, proč odchází, měla pohotovou odpověď: „Protože i kdybych šla šít pumpky pro kanáry, tak si vydělám víc než ve zdravotnictví.“

Tristní je skutečnost, že příhoda se odehrála před více než dvaceti lety...

• Ti pacienti...!

Paní Blanka Misconiová, elegantní blondýnka, působící před časem jako hlavní sestra ministerstva zdravotnictví, byla jednou v éře ministra Bojara v Brně na setkání zdravotníků se zástupci státní správy. I kdyby nezůstala v paměti současníků jako koncepční a osobitý garant systému home care, stačila její jediná věta pronesená na zmíněném setkání. Pravila: „Reforma a transformace zdravotnictví by mohla dle lékařů probíhat celkem rychle a úspěšně, nebýt jedné drobné, zanedbatelné překážky, a to je pacient.“

• Špirituální péče

K rukám paní Misconiové, prezidentce Národního centra domácí péče, přišel dopis, který pro jeho půvab je nutné uvést v plném znění včetně gramatických chyb:

„Vážená asociace domácí péče, prosím vás o pomoc protože náš děda nechce do nemocnice a paní doktorka řekla že ať si teda dělá co chce ať si de třeba i do tý domácí péče. Když jsem se zeptal jak se tam jde tak mi dala váš leták. Děda chce pořád umřít doma a tak si myslím, že byste k nám mohli občas poslat sestřičku, která by dědovi píchla injekci proti bolesti, kterou mu předepsala paní doktorka. Tu sociální péči kterou máte v letáku děda nepotřebuje protože bydlí u nás. Špiritální péči děda taky nepotřebuje – protože už několik let nepije a taky byl na protialkoholním léčení. Stejně mu teďka už ani ten alkohol nechutná. Zavolejte nám prosím vás co nejdřív abyste nám pomohli – s dědou není k vydržení, když má ty bolesti.“

Pisatelovo jméno paní Misconiová neuvádí, jen dodává, že dědeček dožil svůj život v kruhu svých blízkých.

• **Polní tráva**

Akademik XY, děkan jedné pražské lékařské fakulty a po dlouhá léta rozhodující činitel celého oboru i jiných dalších oblastí, muž značně si vědomý svého významu, spěchal kamsi služebním vozem. Šofér přidával plyn, jak to šlo. I tam, kde to nešlo. Zastavil je příslušník VB a začal řidiče zpovídat.

Akademik se rozhodl záležitost bezodkladně zlikvidovat vahou své osobnosti. Důstojně vystoupil, přistoupil k příslušníkovi a s důrazem oznámil: „Já jsem akademik, doktor XY, doktor věd, děkan lékařské fakulty a řádný člen Československé akademie věd.“ Příslušník odvětil zdvořile: „To jste to dotáh vysoko, gratuluju vám. Já jsem poručík Novák.“ A pokojně dál napařoval pokutu za rychlou jízdu.

• **Bez rozdílu**

Tristní společenskou a sociální situaci vědeckých pracovníků v naší společnosti skvěle vystihuje následující rozhovor: „Poslyš, víš, jaký je rozdíl mezi vědeckým pracovníkem a tasemnicí?“ „To tedy opravdu nevím!“ „V podstatě žádný. Oba jsou v ... a občas vyjde nějaký článek!“

• **Dokonalá rodinná anamnéza**

Stalo se kdysi na nynější 3. lékařské fakultě. V rámci propedeutiky se asistent vypytał medičky na rodinnou anamnézu nemocného. Studentka konstatovala, že rodiče pacienta jsou celkem zdraví, jen otec trpí tuberkulózou a matka má rakovinu.

• **Profesionální přístup**

Staniční sestra Věra patří k těm svědomitým, které si doma po večerech doplňují znalosti oboru. Tak si četla i onoho večera, kdy vedle ní ulehl manžel s povzdechem: „Já jsem dneska

tak utahanej, že snad chcípnu...Co zase čteš?“ „Umění doprovázet umírajícího,“ odvětila pro pravdě Věra.

• Ach, ty zkratky

Ve zdravotnické dokumentaci se to různými zkratkami jen hemží. Leckdy je jejich rozluštění obtížné i pro lékaře, což teprve pro studenty, kteří se s nimi teprve seznamují. Jak ukazuje následující historka, pro interpretaci zkratek není ani tak důležitá skutečná znalost jejich významu, jako bohatá představivost.

Student, který se právě prokousává dokumentací pacienta, se ptá ošetřujícího: „Pane asistente, co znamená zkratka *bpn*?“ Ten odpovídá: „*Bronchopneumonie (zápal plic)*.“ Ale student se brání: „No, ale ono je to napsáno u ledvin!“ Lékař se však nenechá vyvést z míry: „Aha, no tak pak to bude *bez patologického nálezu*.“

• Ekonomové versus medicína

Říká se, že správný lékař by neměl zůstat omezen ve svých znalostech pouze na pole medicínské. Je proto jistě zajímavé vyslechnout si poznatky i z jiných oborů. Tak třeba v rámci výuky epidemiologie se medicíni dozvěděli vskutku zajímavou věc: „...ekonomové počítali cenu lidského života a vyšlo jim: dítě 2 000 000 Kč, dospělý 1 000 000 Kč..., pak toho ale museli nechat, protože důchodci jim vyšli v minusu.“

• Zásadní řešení

Nepřilíši pracovitý asistent, který se později stal ministrem, nepocíťoval ani k alkoholu, ani ke krásným dívkám odpor dostatečný, aby se to zalíbilo šéfovi. Dámské návštěvy v asistentově pracovně bývaly časté, a poněkud staromódní pan profesor Hepner to těžce nesl: „Tohle se na ústavě, který vede on, dít nemá.“

Přímý rozhovor s dotyčným asistentem na toto choulostivé téma se mu přičil, a tak se dlouze, pečlivě a bolestně trápil přemýšlením, jak zjednat nápravu.

Jednoho dne dostal výborný, jedinečný, spásný nápad: když byl pan asistent na dovolené, vtrhli do jeho pracovny stěhováci a odtransportovali kanape.

• Mohlo se stát kdekoliv...

Spectabilis, děkan lékařské fakulty se loučí s absolventy a ve svém závěrečném proslovu mimo jiné praví: „Vážení mladí kolegové, nyní, při ukončení vašich studií musím za celý učitelský sbor fakulty přiznat, že polovina toho, co jsme vám přednášeli, neodpovídá skutečnosti a je nepravdivá. Nejvážnější problém však spočívá v tom, že nevíme, která polovina to je.“

VIVITVR IN
GENIO,
CAETERA MOR-
TIS ERVNT.

POSLÁNÍ

NÁDHERNÁ LÉTA
A
TRAGICKÝ ZLOM

Zdeněk Bárta

Jedenadvacátý srpen 1968

Hodnoty, jako jsou pokoj, štěstí a mír, nezajistí ani vojenská síla, ani pevná ideologie – i kdyby stavěla na víře v Hospodina. Pokoj v životě jedince i národů zajistí pouze dobrovolné a spontánní dodržování božích pravidel v osobním i pospolitém životě.

Ta boží pravidla jsou: právo, spravedlnost, rovnost všech lidí, svoboda pro každého, pravda, ohled na slabé, pokora, skromnost, nezneužívání moci, úcta k životu, k životnímu prostředí a mnoho dalších hodnot, které sice lidé mnohdy hlásají, jen neradi a zřídka kdy je však dodržují.

Osobní i národní tragedie podle Bible jsou vždy způsobeny právě nedodržováním těchto božích pravidel spíš než nedostatkem hmotných prostředků, malou vojenskou silou, špatnou diplomacií či málo tuhým politickým, či náboženským režimem. To přesně má na mysli Ježíš, když říká: Kdybys, Jeruzaléme, poznal, co vede k pokoji! Ale je to skryto tvým očím!

Většinové mínění tehdy Ježíšem pohrdlo, stejně jako pohrdalo před ním proroky a po něm všemi, kdo tento biblický názor také zastávali. Byl směšný v očích nacionalistických revolucionářů, stejně jako ortodoxních náboženských veličin. Dodnes je směšný se svým viděním toho, co je pro život podstatné pro většinu tak zvaně pragmaticky myslících lidí. Záchranu, spásu vidí účelově myslící většina všude jinde, než v oněch božích hodnotách.

Před třiceti pěti lety branná moc takzvaných socialistických států pod vedením Sovětského svazu ukončila v naší zemi jeden možná z nejnádhernějších pokusů o realizaci takových božích pravidel v našich dějinách. Je lež, co dnes mnozí tvrdí, že to byl jen boj o koryta uvnitř komunistické strany. Naši komunisté v celém tom hnutí šedesátých let hráli jen roli trpných přihlížečů něčemu, co nejprve nedokázali zastavit a čemu se posléze někteří z nich pokusili postavit do čela proto, že se jim zalíbila změna role: z nenáviděných diktátorů se přes noc stali nadějí davu.

Ale celý ten spontánní proces všech lidí, kteří za něco stáli, od inteligence, přes umělce, studenty, církve, až ke všem tak zvaným obyčejným lidem; celé to vzednutí touhy po pravdě, spravedlnosti a všech těch ostatních vpravdě božích hodnotách, kterému propadli všichni jenom trochu kvalitní obyvatelé této země, to s komunisty nemělo nic společného až na to, že nebytí armád komunistických zemí, celý ten proces by nakonec komunisty samozřejmě smetl z jejich výsadního postavení.

Byla to nádherná léta – a pro ty, kteří to nezažili, stačí číst tehdejší texty, vidět tehdejší filmovou i jinou tvorbu, aby pochopili, o co tehdy šlo. Bylo to vskutku národní hnutí plné ideálů, které věřící křesťan nadšeně a bez váhání mohl podepsat. Ostatně pamětníci jistě vzpomenu, jak důstojnou roli právě křesťané v celém tom procesu hráli.

A pak nastal tragický zlom. Ten jedenadvacátý srpen nebyl ještě tehdy tak strašlivý. To se stává, že brutální násilí chce umlčet touhu po pravdě. Invaze nebyla tak hrozná. Strašlivé bylo to, co následovalo po ní. To lámání charakterů, ten vlezdoprdelismus, ta zbabělost – tolika lidí! Jak silná a krásná byla naděje před srpnem, tak silná a děsivá byla následná devótnost, ustrašenost a čirý pragmatický cynismus.

Dalších dvacet zmařených let! Pokolikáté již v naši přetržité historii se lámaly charaktery! Pokolikáté již zase byla ztracena a hlavně opuštěna naděje, bytostně křesťanská naděje v hodnoty, které přinášejí pokoj a mír, pravdu a spravedlnost. Každá taková – a kolik jich již bylo – zmařená naděje zatvrzuje srdce a myslí národa. A každá další jen víc a rychleji.

Ti, kdo dnes význam tohoto zápasu let šedesátých ironicky popírají, prozrazují tím jen sami na sebe svůj cynismus a své pohrdání božími hodnotami. Jsou to ostatně titíž lidé, kteří po sametové revoluci odmítli jakýkoliv morální imperativ při rekonstrukci státu včetně onoho, že pravda a láska vítězí nad lží a nenávisť, odmítli jakoukoliv etiku v politických rozhodováních, pohrdli spravedlností a podřízením se vyšší spravedlnosti, a proto není dodnes, třináct let po revoluci, pokoj a pocit štěstí a sounáležitosti mezi lidmi. Nechce poznat naše země, co vede k pokoji. Stejně jako Ježíšův Jeruzalém. Proto je tolik lidí nespokojených. To není jen z důvodů hmotné nouze. To je z pocitu prázdnoty, pocitu absence božích hodnot, absence sdíleného ideálu.

Nechce poznat naše země, co vede k pokoji. Nepoznala to již mnohokrát ve své historii, a proto je tolik ran na její tváři, proto je tolik ran v duších nás všech. Viditelné, hmotné rány naší země nebyly nikdy tak děsivé, jako bylo rozmetání Jeruzaléma a rozehnutí celého židovstva po Ježíšově ukřižování, vždycky jsme se nějak ohnuli a vylhali: o to hůře zhojitelné jsou rány na duši země i každého z nás.

Jeruzalém nepoznal, co vede k pokoji. Ani my jako bychom to stále nemohli a nechtěli poznat. Pohrdáme božími hodnotami – snad nikdy dřív se tak ostentativně a s drzým čelem jimi nepohrdalo, jak je tomu dnes. Ve sdělovacích prostředcích, v ústech politiků, na radnicích, mezi inteligencí, ve školství – všude. Český člověk jako by se dnes styděl věřit v něco, co jen trochu přesahuje hranice komerce, konzumu, pokleslé zábavy, osobního prospěchu, co by jen trochu směřovalo k vyšším hodnotám.

A selháváme i my, křesťané. Neumíme tu nám svěřenou naději v hojivou, uzdravující sílu božích hodnot vnášet do společnosti. Jako bychom se i my za ni styděli. Jako bychom ji ani my sami už nedrželi. Buď se schováváme za zbožné fráze, které dnešnímu člověku nic neříkají a nemají proto žádnou cenu, nebo se přizpůsobujeme mentalitě svého okolí. Ale jasné slovo, kterým dokázali promlouvat o boží vůli, o pravdě a spravedlnosti proroci, slovo, které mluvil Ježíš v chrámě poté, co ho zbavil kultické zbožnosti, takové slovo nám schází.

V každém kázání by mělo zaznít slovo naděje. Přiznám se, že je neumím v tuto chvíli říct, aby to neznělo jen jako prázdná floskule. Neumím víc než jen připomenout, abychom nezapomněli na to slovo proroka Ezechiele a uvěřili, že platí i pro nás: „Toto praví panovník Hospodin suchým kostem: Hle, já uvedu do vás svého Ducha a oživnete. I poznáte, že já jsem Hospodin.“

Kázání Zdeňka Bárty 24. 8. 2003, Litoměřice

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů.
Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

Pocibkál s ostatky sv.
Kozmy a Damiána, patronů
lékařské fakulty

J. Grygar

T. Halík

C. Höschl

F. Ježek

E. Kohák

V. Pavlíček

V. Preclík

B. Svoboda

J. Šilerová

I. Wilhelm

Z OBSAHU:

17. listopad

Bolest

Budoucnost VŠ

Jubileum školy

Pacienti

Pamětníci

Popáleniny

Víra a věda

VITA NOSTRA REVUE

12. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 1. 11. 2003

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

E. Kohák: Ohlédnutí za Československem	4
17. listopad v dějinném kontextu	5

QUOD BONUM

I. Wilhelm: Akademická obec je připravena k diskusi	9
B. Svoboda: Medicína je těžká životní role	11
Nově přijatí studenti	13
J. Beneš: Imatrikulace trochu jinak	16
F. Ježek: Bavme se o budoucnosti, ne o zalepování děr	17

JUBILEUM

B. Svoboda: Vinohradská lékařská fakulta slaví 50 let	22
Fakultní léta tučná i hubená očima pamětníků (anketa)	24
J. Havránek: Univerzita Karlova v letech 1953-1969	35
P. Svobodný: Lékařské fakulty v letech 1945-1990	36
P. Čech: Prof. MUDr. RNDr. Ferdinand Škaloud	39
R. Königová: 9. výroční konference popáleninové medicíny	42
L. Brož: 50 let léčby popálenin v Praze	44

MEDICÍNA

J. Pokorný: Vztah mezi urgentní a popáleninovou medicínou	48
V. Štich: Češi a Francouzi společně o obezitě	51
S R. Rokytoou o bolesti	54
Bolest a praktičtí lékaři	57

SETKÁVÁNÍ

Občan a pacient Vladimír Preclík	61
J. Grygar: Víra a věda	66
J. Šilerová: Víra v čase globalizace	69
Koledování	70

TEXT

C. Höschl: Odpovědi bez konce	74
-------------------------------------	----

PŘÍLOHA

Obsah VNR 2003	88
----------------------	----

POSLÁNÍ

T. Halík: Náboženství a politika	94
--	----

Autorem kreseb v textu je Vladimír Preclík, který je VNR laskavě zapůjčil k reprodukci. Děkujeme.

RES PUBLICA

OD STÁTNOSTI
K SOUSTÁTÍ

Erazim Kohák

Ohlédnutí za Československem

Československo mohlo být nejmodernější v zaostávající střední Evropě dvacátých let, avšak vzdor naší intenzivní lásky to byl od počátku problematický stát. Neměl jednotnou demografickou základnu a ani společné dějiny, neměl ucelené území ani sladěnou ekonomickou základnu, neměl prostě nic z předpokladů stabilní státnosti – až na jedno, Masarykovu vznešeně idealistickou „ideu státu československého“ jako společenství stmelěného osvícenskými ideály humanitní demokracie.

Vzpomínal jsem na to, když v červnu 1968 noviny otiskly fotografii Alexandra Dubčeka při seskoku z můstku do plaveckého bazénu. Dubček na něm vypadal jako by se vznášel ve vzduchu bez viditelné podpory, s lehkostí hlavy plné ideálů. Takové asi bylo Masarykovo Československo, krásné, milované svými stoupenci, a od počátku vysoce rizikové.

Ve zpětném pohledu žasnu nad nesmírnou odvahou mužů 28. října, kteří se odvážili na tak chatrných základech založit stát. Jistě, rozpad Rakouska-Uherska jim nedal na vybranou. Češi by se museli spokojit s úlohou nevýznamného etnika ve velkoněmeckém státu od Brém po Korutany, nebo by museli založit stát vlastní. Jenže to není to hlavní. Muže 28. října posilovalo přesvědčení, že mají dějiny na své straně, že vratkou loďku republiky pohání k cíli proud dějin.

Bylo to Masarykovo přesvědčení, že Prozřetelnost směřuje proud dějin od temna pověry a podřízenosti k plnohodnotnému společenství svobodných a rovných ve vzájemné úctě a lásce. Republika založená na takových ideálech by mohla počítat s podporou dějinného vývoje. Za padesát klidných let by humanita přirozeným vývojem zastínila nacionální vášně, podobný demokratický vývoj sousedních zemí by kompenzoval neudržitelnou zeměpisnou polohu. Dějiny, vedené Prozřetelností, by podpořily odvážný počín nezávislosti.

Dopadlo to jinak. Místo století humanity, míru a pokroku nás čekaly války dvacátého století. Masarykovo Československo, stát založený na ideálu a víře ve vývoj „od teokracie k demokracii“, neměl *inter arma* šanci.

Mýlil se Masaryk? V něčem určitě. Dějiny nesměřují. Směřují je lidé, často nepředvídanými vedlejšími následky svých nedomyšlených rozhodnutí. Stejně těžko udržitelný mi připadá Masarykův osvícenský optimismus, který ostatně sám Masaryk zpochybňoval důrazem na potřebu drobné práce. Návyky lidského společenství se nezmění tím, že převrat svrhne vladaře a vyhlásí republiku. Vývoj společnosti je pozvolný a jeho směřování není nutné.

Dnes se Masarykovo Československo jeví spíš jako mezičlánek v dlouhodobém vývoji od Evropy velkých říší „z milosti Boží“ k demokratické Evropě *z vůle občanů*. Krvavá fáze národních států tu plnila přechodnou úlohu, v níž se poddaní odcházejících císařů učili být občany, kteří sami přejímají odpovědnost za věci veřejné. Bylo jí třeba, avšak bylo stejně třeba překonat tuto nevráživou nacionalistickou fázi, aby se Evropané nevyvraždili navzájem v boji všech proti všem.

Leč přece, vzdor dílčím omylům měl Masaryk tu velkou Pravdu na své straně. Od teokracie k demokracii dějiny nespějí samy od sebe, avšak to je směr, kterým je lidé potřebují směřovat. Po první světové válce se k tomu ve střední Evropě nikdo neměl. Jen Československo se o to pokoušelo. Mezi zatuchle feudálními nástupnickými státy se sklony k fašismu či klerofašismu se Masarykovo Československo jediné jednoznačně a nadšeně přihlásilo k demokracii, svobodě a spravedlnosti, tedy k ideálům demokratické revoluce, na nichž dnes, dvě generace po jeho zániku, Evropa zakládá svoji Evropskou unii.

Byť Masarykovo Československo představovalo rizikový, přechodný útvar, nasměrovalo svoje národy správným směrem. Můžeme na ně vzpomínat bez lítosti, avšak s vděčností lidem 28. října, kteří se odvážili k onomu rizikovému, leč nezbytnému a správnému kroku. Pomohli tím nastartovat dlouhý a obtížný vývoj, jehož výsledkem je Evropská unie, po tisíci roztržitých letech konečně evropské soustátí, avšak tentokrát už ne z vůle císaře, který si zpupně nárokuje boží autoritu, nýbrž z vůle svobodných občanů.

Většinu života jsem truchlil nad zánikem Masarykova Československa, své vlasti. Dnes oslavuji naše setkání v Evropské unii jako nový 28. říjen.

Literární noviny 27. 10. 2003. Kráceno.

17. listopad v dějinném kontextu

Shromážděním v Karolinu si akademická obec Univerzity Karlovy už tradičně připomněla státní svátek 17. listopadu. Na letošním shromáždění, které se konalo v úterý 18. 11., hovořili prof. Václav Pavlíček jako představitel Nadání JMZ Hlávkových a rektor UK prof. Ivan Wilhelm. Oba shodně připomněli vzájemnou vnitřní souvislost událostí roku 1939 a 1989, danou jak jejich hlavními aktéry – studenty, tak především jejich obsahem – snahou v případě prvním uchránit demokracii, v případě druhém ji opět zavést po desetiletích totalitního režimu.

VÁCLAV PAVLÍČEK mj. uvedl: Vědomí historické kontinuity a mezinárodních souvislostí provázely vzpomínky na 17. listopad ve studentském hnutí i v roce 1968 při obraně národních zájmů a demokratických hodnot proti nátlaku cizích interventů a jejich domácích spolupracovníků a opět v roce 1989, kdy se tyto tradice se staly roznětkou k rozpadu systému diktatury komunistické strany. I tento podnět se uskutečnil v mezinárodním kontextu krize a rozkladu sil a hodnot, které tento systém do té doby udržovaly.

Z pohledu tohoto mezinárodního kontextu bylo někdy Československo první – např. když bylo vydáno svými spojenci do rukou nacistického Německa, nikdy však nebylo jediné ve svém osudu. **Poznat a pochopit v tomto kontextu kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme, lze jen tehdy, pokud i dějiny budou vykládány ve školách systematicky, nikoli jen útržkovitě a libovolně podle toho, co si který učitel u svého ředitele vybojuje. Jde o zájem obecný, neboť se vztahuje k identitě národního společenství a tento obecný zájem by měl být proto i obecně uznán a prosazen.**

Události 17. listopadu 1939 byly jedním z důsledků Mnichova. Demokratické Československo bylo vydáno nacistickému Německu v naději, že ústupek diktatuře zachrání mír. Přinesl však jen vojenské posílení Německa. Zároveň tento vývoj ukázal, že příčinami konce Československa nebyla jeho chybná národnostní politika, ale strategické plány nacistického Německa. Jen těmto plánům sloužila a posloužila autonomistická politika některých stran, směřující k rozkladu územní celistvosti české státnosti. Německo sice nastolilo na území českých zemí svou vládu, nepodařilo se mu však vymýtit ideály, které byly plodem demokratické výchovy a školského systému I. republiky. Česká společnost se 28. října 1939 znovu přihlásila k odkazu zakladatelů československé státnosti. Střelba do civilního obyvatelstva přinesla smrt dělníka Václava Sedláčka a smrtelné zranění studenta medicíny Jana Opletala. Jeho pohřeb a rozloučení s ním se staly záminkou k uzavření vysokých škol, odvezení vysokoškoláků do koncentračního tábora a k popravě devíti funkcionářů vysokoškolských a dalších organizací. Oficiálně deklarované jen dočasné uzavření vysokých škol se mělo stát trvalým stavem a jen rasově a politicky způsobilým jednotlivcům mělo být později umožněno studovat některé obory na německých vysokých školách. Z tohoto studia měly být vyloučeny obory vychovávající vedoucí vrstvu ve společnosti.

Takové plány se německým úřadům a jejich kolaborantům nepodařilo uskutečnit.

Ukázala se prospěšnost demokratické výchovy ve školách a správnost myšlenky T. G. Masaryka, že demokracii je třeba se učit, k demokracii je třeba vychovávat. Škola nemůže jen vzdělávat prostřednictvím jakýchkoli vzdělávacích programů, jak někteří navrhují, ale i vychovávat, vychovávat i k demokracii a k lidským právům. V době, kdy byly demokratické instituce zničeny, trvaly hodnoty dříve vštěpované ve školách, spolcích a veřejných institucích. Výsledkem těchto hodnot a v jejich jménu vysokoškoláci a další mladí lidé odcházeli do zahraničí, aby za svou vlast bojovali ve vojenských jednotkách, vstupovali do domácího odboje a pokládali za vlast i životy. Těmito demokratickými hodnotami se mladí lidé inspirovali později po válce, když po krátké době obnovení demokracie byla nastolena znovu jiná diktatura.

Rovněž rektor UK **IVAN WILHELM** vysoce ocenil studentské aktivity roku 1938 a 1939 jako projev nesouhlasu s okupací země a protestem proti Velkoněmecké říši. Vyzdvihl přitom mezinárodní ohlas nacistické perzekuce českého vysokoškolského studentstva, o jehož velikosti svědčí fakt, že už v roce 1941 byl 17. listopad vyhlášen jako Mezinárodní den studentstva, a to na půdě Velké Británie, kam se mnozí čeští vysokoškoláci uchýlili a kde jim bylo umožněno nejenom bojovat za svobodu v anglických ozbrojených silách, ale též dokončit vysokoškolská studia.

Prof. Wilhelm se pozastavil potom nad vývojem posledních 14 let, v nichž jsme prošli cestou k demokratické a občanské společnosti. Věřící, že národ už nedopustí, aby toto snažení bylo zpochybňováno i přes omyly a chyby, k nimž pochopitelně také došlo. Omyly a chyby však bychom měli poznat, abychom se jich v dalším období vyvarovali – vždyť demokratické principy jsou spojeny i s odpovědností. Ivan Wilhelm je přesvědčen, že náš vstup do Evropské unie už nelze zpochybnit. Věřící také, že naší republice nehrozí nebezpečí, že by mohla svou identitu v Evropské unii jakkoliv pozbyt nebo rozpustit už jen proto, že v porovnání s ostatními zeměmi Česká republika k nejmenším evropským státům rozhodně nepatří.

QUOD BONUM

NOVÝ AKADEMICKÝ ROK
NOVÍ STUDENTI

Ivan Wilhelm

Akademická obec je připravena k diskusi

Projev rektora UK při zahájení akademického roku 2003/2004

Situace na vysokých školách ČR se tento akademický rok poněkud liší od situace v předchozích letech. Letošnímu akademickému roku totiž předcházelo období téměř dvou let, ve kterých jsme značnou pozornost věnovali otázkám společenských potřeb v blízké i vzdálené budoucnosti, možnostem vysokých škol tento vývoj ovlivňovat, jak z naší strany očekávaným potřebám dostát. To vše jsme permanentně konfrontovali s děním v Evropě. Přes nezanedbatelné komplikace způsobené loňskými povodněmi a organizačními otázkami uvnitř MŠMT jsme se s představiteli ministerstva relativně brzy dostali k velmi otevřené a věcné diskusi o základních otázkách vztahujících se k vysokému školství ČR. Pozoruhodným výsledkem těchto diskusí byla skutečnost, že jsme vlastně poprvé dokázali dojít ke společnému závěru, jak současnou situaci ve vysokém školství řešit nejen ve prospěch samotných vysokých škol, ale především ve prospěch ČR, její ekonomiky a jejích kulturních tradic, se zajištěním celkové konkurenceschopnosti naší pracovní síly na pracovním trhu EU.

Základní dokumenty jak akademické reprezentace, soustředěné v Evropské univerzitní asociaci, tak i státní moci vyjádřené v deklaracích ministrů evropských zemí pečujících o vysoké školství, přijatých v Praze a zcela nedávno v Berlíně, definují jednak roli vysokých škol v dalším vývoji Evropy, jednak formulují konkrétní očekávání při cestě k naplňování vytčených cílů. Na základě zmíněných skutečností jsme dospěli k závěru, že **je nezbytné vysokoškolský sektor České republiky reformovat tak, abychom mohli v evropské konkurenci obstát dlouhodobě. Základním požadavkem se má stát vysoká náročnost výzkumných a vývojových programů na vysokých školách, propojení těchto programů se vzdělávacími programy a přímá spolupráce vysokých škol s odběrateli výsledků výzkumu jak při jejich aplikaci, tak i hledání další invence ve vývoji a aplikovaném výzkumu.** To jsou činnosti, které se propojují se studiem v magisterských programech, ale na které jsou přímo orientovány především doktorské studijní programy. Vysoké školy se mají stát hlavními aktéry přechodu Evropy ke společnosti vědění a také hlavními nositeli odpovědnosti v otázkách výzkumu a vývoje. Evropské univerzity se tedy mají pro tento úkol náležitě transformovat.

Jako základní nástroj reformy českých vysokých škol byl zvolen finanční aspekt dotací ze státního rozpočtu. **Prvořadou úlohou v zadání je především stabilizace personálního zabezpečení akademické základny.** K tomu je nezbytné odstranit dlouhodobé chronické podfinancování celého systému veřejných vysokých škol. Nelze počítat s žádným systematickým programem restrukturalizace studijních programů, integrace vzdělávací a vědecké činnosti a mezinárodní konkurenceschopnosti vědecké činnosti bez intenzivního kvalifikačního posilování akademického sboru a zejména jeho rychlého omlazování. K tomu je nezbytné získat finanční prostředky nejen na nápravu v systému odměňování pracovníků, ale především na celkovou vybavenost knihoven a informačních zdrojů, technického vybavení laboratoří

a kvalitní moderní infrastrukturu. To jsou dnes hlavní motivační zdroje především mladých začínajících pracovníků, rozhodujících se pro akademickou kariéru. Víze jejich konkurenceschopnosti ve srovnání s obdobně startujícími kolegy na zahraničních univerzitách je dnes naprosto zásadním kritériem pro jejich rozhodování. Jak jinak např. vysvětlit skutečnost, že se nám stále nedaří snižovat průměrný fyzický věk habilitovaných členů akademické obce přesto, že věk habilitujících se je stále nižší a nižší?

Dalším požadavkem nového systému financování by měly být nové motivační prvky, stimulující především kvalitativní ukazatele na rozdíl od současného systému financování, který se jasně orientuje pouze na vstupy do tohoto systému. Tak by se měla výše dotace vázat např. na rozsah mezinárodní mobility studentů. Další podpora by měla být spojována s úspěšností uplatnitelnosti absolventů na trhu práce, dále na kvalifikační strukturu akademického sboru, na významnost dosažených výsledků ve výzkumu atd. Zavádět další motivační prvky do tohoto systému by nebyl problém, stejně jako permanentní modifikace prvků již jednou zavedených. Vše však musí působit permanentně po období řady let, protože celý systém má přirozenou setrvačnost a zavedené motivace by měly produkovat reálné výstupy.

Výsledkem takového financování by měl být diferencovaný vývoj vysokých škol, v závislosti na konkrétních výsledcích dosahovaných v jednotlivých ukazatelích. Struktura hodnocení podle studijních programů dává záruku, že k radikálním opatřením by mohlo dojít skutečně pouze ve velmi výjimečných případech. Diverzifikovaný vývoj jednotlivých vysokých škol by však znamenal v řadě případů řešení značně komplikovaných situací, avšak vždy by šlo v zásadě o zdravý proces. Je zřejmé, že tíha celého procesu by ležela na samotných vysokých školách. Pro start celé procedury je nezbytné do tohoto systému zavést onen motivační element, tj. navýšení finančních prostředků. Přestože politická reprezentace chápe nutnost této reformy včetně jejího časového horizontu, spojeného se vstupem ČR do EU, nepodařilo se dosud najít alespoň minimální finanční prostředky potřebné k jejímu nastartování, jak byly navrhovány ministerstvem školství a získat příslib na střednědobý výhled financování, podle kterého by navržená reforma mohla dále pokračovat. Současný vládní návrh na navýšení prostředků na rok 2004 bude pouze stěží pokrývat náklady na meziroční nárůst počtu studentů s minimální valorizací finančního normativu. Je zcela zřejmé, že v tom reforma vysokého školství nespočívá. Nezbyvá dnes pouze hledat pochopení v řadách Poslanecké sněmovny, protože vzdát se tohoto cíle levným poukazem na prázdnou státní pokladnu by znamenalo rovněž nevyužit současného odhodlání samotné akademické obce reformu zahájit.

Zahajuje se akademický rok ČVUT v Praze. V takovou chvíli se sluší přát úspěšný start, místo toho posloucháte přízemní stesky o penězích. Věřte, že akademičtí funkcionáři by se rovněž sami raději věnovali jiným, koncepčnějším otázkám. Nemohl jsem však o těchto palčivých otázkách nemluvit, obzvláště v přítomnosti pana premiéra, který toto naše shromáždění poctil svojí přítomností. Dovolte, abych vyjádřil přesvědčení, že **nic neubere na vážnosti politické reprezentaci, když se rozhodne akademickou obec navštěvovat častěji. Dveře kterékoli vysoké školy jsou otevřeny a akademická obec je připravena k otevřené věcné diskusi s kterýmkoli státním představitelem.**

Doc. MUDr. B. Svoboda, CSc.

Medicína je těžká životní role

Projev děkana 3. LF UK na slavnostní imatrikulaci nových studentů

Scházíme se dnes ve staroslavné aule Karolina při slavnostní imatrikulaci nových studentů magisterského a bakalářského studia 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Dovolte mi, abych vám, vážení hosté, ale hlavně vám, noví mladí členové akademické obce fakulty, krátce přiblížil školu, na které začínáte studovat.

Tato fakulta vznikla jako samostatná lékařská fakulta před 50 lety a stala se jednou z 5 lékařských fakult, které má jako své součásti Karlova Univerzita v Praze. Univerzita byla založena v roce 1348 českým králem a římským císařem Karlem IV. a byla to druhá univerzita založená ve střední Evropě. Již při svém založení jednou ze čtyř fakult, které měla, byla fakulta lékařská. Tradice studia lékařství má tedy své kořeny již ve 14. století a za dobu své existence univerzita vychovala obrovský počet vynikajících lékařů.

3. lékařská fakulta jako první z českých lékařských fakult a i jedna z prvních v Evropě po sametové revoluci v roce 1989 začala připravovat změnu v systému výuky lékařství, která prakticky bez jakéhokoliv systémového vývoje probíhala již od 19. století. Reforma studia byla dovršena v roce 1994, od kterého byl zahájen nový způsob výuky medicíny v podobě tzv. problémově orientovaného studia. Tento způsob studia zcela mění zaběhlé výukové systémy a způsob získávání vědomostí. Zjednodušeně řečeno učíme nyní naše studenty tak, jak budou muset uvažovat a myslet při řešení diagnostických a terapeutických problémů. Tento způsob výuky vám jistě přinese celou řadu problémů, bude vás nutit naučit se myslet jinak, vnímat získané vědomosti v souvislostech, zpracovávat celou řadu materiálů a bude klást velké nároky na vaše individuální studijní práci. Na druhou stranu jsme přesvědčeni o tom, a zkušenosti s prvními absolventy prvního curricula to potvrzují, že pokud tento typ studia přijmete za svůj, budou vaše vědomosti, ale i praktické dovednosti na velmi vysoké úrovni. Je však nutné od samého začátku studia pracovat systematicky, studovat pro získání vědomostí, a ne pro složení zkoušky, protože s postupem let vazba jednotlivě získaných vědomostí bude naprostě nezbytná a zásadní podmínkou pro vaše studijní úspěchy. V nedávných dnech proběhla na naší fakultě konference Asociace evropských děkanů a musím konstatovat, že náš systém výuky je systémem velmi moderním, ke kterému postupně přechází většina lékařských fakult v Evropě i ve světě.

Ještě jedna věc se zásadním způsobem změnila na naší lékařské fakultě po sametové revoluci. Systematicky jsme se začali zabývat výchovou odborníků, jejichž kvalifikace bude odpovídat kvalifikaci a úrovni vzdělání požadavkům, které na nás klade moderní doba a které budou nezbytné po našem vstupu do EU. Proto mohu s potěšením uvítat na dnešním slavnostním shromáždění frekventanty bakalářského studia v oboru fyzioterapie, veřejného zdravotnictví, zdravotní vědy a ošetrovatelství.

V současné době představuje bakalářské studium velmi významnou složku vysokoškolského vzdělávání, počet přijatých bakalářů každým rokem narůstá a absolventi tohoto typu studia představují novou moderně vzdělanou skupinu zdravotnických pracovníků, jejichž uplatnění u nás i ve světě je stále žádanější.

Zůstává bezesporu zásadní pravdou, že magisterské studium lékařství i bakalářské studium v oblasti zdravotnictví je v něčem studiem výjimečným. Absolventi tohoto studia budou vykonávat povolání, u kterého stále zůstává pravdou, že více než povolání je poslání. Je to povolání, které vyžaduje celého, dokonale vzdělaného člověka, protože péče o zdraví a život lidí je tou největší a nejtěžší úlohou, kterou si každý z nás může ve svých životních cílech uložit. Je to povolání, ve kterém nejsou opravné termíny a ve kterém chyby mohou znamenat ve svých důsledcích i smrt člověka. O to bude důležitější, jak studijní program na naší fakultě absolvujete, o to důležitější bude, aby vaše znalosti nebyly pro zkoušku, ale pro život. Měl jsem možnost s vámi hovořit při přijímacích pohovorech i při úvodním soustředění v Butově a jsem přesvědčen, že k tomu máte všechny předpoklady.

Přeji vám, aby vám studium úspěšně uběhlo a aby povolání, které budete po jeho absolvování vykonávat, vás naplňovalo a splnilo všechny ideály, se kterými jste si studium lékařství vybrali.

And now, it is a pleasure for me to welcome our foreign students of English curriculum at the 3rd Medical Faculty of Charles University. You have chosen the study at the second oldest university in Europe, founded in 1348 by Czech king Charles the 4th. This time honoured building, where we gather today, also owns his name, here You can see his statue and ancient paintings.

The Medical faculty was one of the 4 parts of the Charles University that exist from the beginning (founding) already. It has long-time and famous tradition, but at the same time it presents very modern type of school. Our, and from today also your faculty left the classical way of teaching at the beginning of 90ties of the last century as first of Czech medical schools. We started the modern curriculum with problem-oriented teaching of medicine. This curriculum you will probably find to be more demanding, but I believe that it will prepare you much more better for your future profession (occupation) of physician.

Your study time is a possibility for you to live in beautiful and charming city of Prague. I hope that Prague will become your home, that will bring you inspiration and stimulation during your study.

All teachers of our faculty and me will personally do everything for success of your study here. We would be very glad if you will integrate together with Czech students in very short time, so that the faculty would not have "Czech and foreign" students, but integral community of "our" students.

And now let me close with quotation: Q.B.F.F.F.S.

Karolinum, 3.10.2003

Nove přijatí studenti akademického roku 2003/04

Magisterské studium: Všeobecné lékařství s preventivním zaměřením - studující v anglickém jazyce

Anna Alda
Sanyam Beenessreesingh
Lea Bielicky
Benedicte Bratland
Maria Clausen
Menike Ingrid Gerdin
Cathrine Haave
Benedikte Hjertaas
Aleksander Holund
Patricia Kofertl
Ilya Lipman
Tonje Helen Mastol
Bunny McFarland
Ricky McFarland

Joan Magne Moan
Brigitte Mork
Ashley Nicholson
Anders Norvik
Kira Olejnikov
Johannes Orbeck-Nilssen
Christian O'Riordan Larsen
Anniken Orre
Antoniya Morin Pathmadass
Gunnar Alexander W. Ramstad
Mari Slaatta
Kristin Vullum
Ehab Watted

Magisterské studium - všeobecné lékařství s preventivním zaměřením všeobecné

David Baciak
Ota Bacík
Michala Balunová
Anna Barešová
Daniel Bárta
Jan Bárta
Tomáš Bárta
Mgr. Veronika Bartošová
Radka Bártová
Marie Benková
Věra Bezděková
Mgr. Václav Bittner
Veronika Böhmová
Radka Brožková
Veronika Březinová
Romana Císařová
Dagmar Čadková
Petr Čaplygin
František Čelikovský
Marek Čerjak

Anna Čermáková
Eva Černíková
Alena Čížková
Anna Čurdová
Linda Davidová
Barbora Dibelková
Michaela Diblíčková
Josef Dlabik
Eliška Dosedělová
Šárka Doudová
Karolína Dubská
Denis Dudnik
Jan Dvořáček
Martin Dvořák
Lenka Eichlová
Jana Fabianová
Blanka Farková
Magdalena Fárová
Anna Fleková
Marie Freyová

Josef Gebauer
Blanka Gogelová
Jakub Goldmann
Kateřina Hábová
Přemysl Hájek
Hana Hájková
Yeva Hakobyan
Martin Haninec
Helena Hapková
Tereza Heineková
Soňa Helmanová
Vladimír Horák
Irena Horová
Lukáš Hrzán
Martina Hubová
Božena Hudečková
Lidmila Hurdová
Matěj Chytil
Petr Janatka
Veronika Janošová
Veronika Jirkůvová
Simona Kafková
Anna Kallistová
Mgr. Eva Kapičková
Veronika Karásková
Soňa Karlovská
Michal Karpíšek
Hana Kasková
Katarína Kešeláková
Iveta Kinterová
Zuzana Kleinbauerová
Hana Kličková
Tomáš Kolouch
Lenka Kopcová
Petr Kořínek
David Kostrouch
Rút Kostúrová
Kateřina Koubková
Veronika Koulová
Michal Kovalský
Filip Kovanda
Jaroslav Krček
Jana Krpešová
Vít Kruntorád

Pavla Křemenáková
Pavel Křenovský
Michaela Křížová
Oskar Kubica
Imre Kukel
Martina Kultová
Eva Kuricová
Martin Kužela
Magdalena Kvasničková
Veronika Laurynová
Miroslava Lišková
Petr Lukáš
Otakar Málek
Jitka Maleřová
Jana Maluchová
Lucie Marešová
Zdeňka Martincová
Jiří Martinek
Jindřiška Martínková
Jan Marušík
Jiří Mašek
Eva Mašková
Tomáš Melicher
Marie Mikešová
Alexandra Mikitková
Pavol Mikoláš
Marie Mizerová
Zuzana Mlčochová
Veronika Mlezivová
Filip Moravec
Martin Moravec
Petr Morávek
Ing. Eva Musílková
Martin Mužík
Eva Nedvěďová
Barbora Němcová
Anna Neužilová
Zuzana Nováková
Pavčina Ondračková
Radka Otáhalová
Pavel Pacovský
Zuzana Pávková
Radek Pěkný
Jiří Pelnař

Zuzana Petříková
Dalibor Puchta
Hana Ratzová
Eva Reinová
Lenka Roubíčková
Miloslav Rousek
Veronika Růžičková
Linda Rysová
Juraj Sedlák
Michal Schreier
Mgr. Zbyněk Sklenář
Jarmila Slaninová
Lucie Stádníková
Kateřina Stehlíková
Veronika Stejskalová
Kristina Straková
Matěj Strnadel
Martin Suchan
Emilie Sulimová
Martina Svěráková
Gabriela Svobodová
Tereza Sýkorová
Petra Šabrňáková

Petra Šefrnová
Alena Šestinová
Pavel Šima
Katarína Šišková
Radim Šojdr
Vítězslava Šopíková
Dita Štuksová
Julie Švecová
Eva Tomášková
Eva Tomková
Zuzana Topinková
Michala Trkalová
Martina Tůmová
Petr Vaculík
Jan Včelák
Martin Včelák
Petra Veselá
Stanislav Vyhňálek
Marcela Wadowská
Lucie Zadražilová
Lucie Zavadilová
Markéta Zemanová
Lucie Zmeškalová

Bakalářské studium - fyzioterapie

Pavel Bajnárek
Barbora Beránková
Jana Beránková
Šimon Biskup
Veronika Bubíková
Gabriela Černá
Pavla Hášová
Marie Juráčková
Kateřina Kyzlinková
Jana Michalcová
Marcela Minaříková
Dagmar Mostecká
Eva Mutňanská
Kateřina Nikodýmová
Rudolf Papánek
Lucie Pařízková
Václav Pivoňka

Pavčina Prajznerová
Matouš Rous
Pavčina Savková
Jana Seidlmanová
Petr Slabý
Tereza Soukalová
Linda Stöckelová
Jitka Syberová
Radka Škopová
Jana Štamcová
Petra Tlašková
Tereza Tučková
Aleš Tůma
Libuše Vlachynská
Ivana Voznicová
Pavčina Zvelebilová
Elena Železnová

Doc. MUDr. Jiří Beneš, CSc.

Imatrikulace trochu jinak

Dne 3. 10. 2003 jsem se zúčastnil slavnostní imatrikulace 1. ročníku 3. LF UK. Všechno probíhalo podle předepsaného scénáře – shromáždění studentů, příchod členů pedagogického sboru oblečených v černých talárech, pedelové uvádějící děkana a prorektora, projevy, hymna, studentský slib. Nicméně byl zde jeden rušivý prvek, který působil téměř po celou dobu slavnosti: profesionální fotografové.

Je to zajímavý úkaz: Studenti i pedagogové tiše sedí a poslouchají prorektorovu a děkanovu řeč - a mezitím se aulou proplétají tři muži s fotoaparáty a videokamerou, vybírají si nejhodnější záběry a fotografují a fotografují. Všichni přítomní se tváří, že je nevidí – je to jako naruby obrácená pohádka o císařových nových šatech. Bohužel ale není možné fotografie nevnímat: Muži přecházejí z místa na místo, spouště cvakají, jednotlivé expozice jsou doprovázeny světlými záblesky. Je obtížné se soustředit a nechat na sebe působit kouzlo té chvíle a toho místa. Myslím, že je to velká škoda.

Jistě, je příjemné mít nějakou hmatatelnou památku na slavnost v Karolinu, památku, kterou je možné doma ukázat rodičům nebo přátelům. Ale nemohu si pomoci, rušení při slavnosti vnímám jako projev neúcty k tradici a k univerzitě samé a současně i jako projev necitelnosti vůči všem přítomným. Kdybych byl sentimentálnější, řekl bych, že je důležitější, aby si noví studenti odnesli vzpomínku ve svých srdcích, než aby si mohli koupit fotografii. Vždyť fotografovat se mohou i před budovou.

Pokud vím, byla imatrikulace původně iniciačním obřadem pro mladé lidi, kteří svým slibem vyjadřovali svoje odhodlání vstoupit do univerzitní komunity a podílet se na uchovávaní a rozvíjení humanitní vzdělanosti. Co je to dnes? Zsvěcovací obřad, sympatická tradice, nebo snad pouhý rituál, který se udržuje z piety a ze setrvačnosti a který je ve své podstatě bezobsažný? Teoreticky je možná kterákoliv z naznačených tří variant a nemusí to nutně znamenat nic špatného. Jen by taková cílová představa měla být předem známa a podle toho by měla slavnost vypadat. Prosim odpovědné představitele na rektorátě, aby se nad mou otázkou zamyslili a věnovali jí pozornost.

Myslím si totiž, že náš přístup k imatrikulaci souvisí s celým pojetím univerzity v dnešní době. Zda má být univerzita definována jako soubor fakult sloužících k výuce nových generací odborníků, nebo jestli má kromě toho zůstat i společenstvím lidí, které stmeluje zvláštní vztah ke vzdělání. Tento zvláštní vztah ke vzdělání neumím dost přesně popsat, ale cítím z něj zdánlivě překonané a přece znovu objeované hodnoty jako je univerzalizmus, humanismus a také špetka mystiky. Doufám, že podobné pocity mají i jiní; snad se někomu podaří vyjádřit je lépe. V každém případě však zůstává potřeba se nějak rozhodnout. A uvědomit si, co doopravdy chceme.

Předseda Rady vysokých škol František Ježek:

Bavme se o budoucnosti, ne o zalepování děr

Mateřským pracovištěm předsedy Rady vysokých škol doc. RNDr. Františka Ježka, CSc., je Západočeská univerzita v Plzni, na níž vedl Fakultu aplikovaných věd. K setkání s ním jsme tedy využili doby, kdy mu v Praze skončilo zasedání předsednictva RVŠ. Nejprve jsme se zajímali o výsledky tohoto zasedání.

K jakým závěrům jste došli? Vydáváte opět nějaké prohlášení k financování vysokých škol jako v září, když jste byli znepokojeni stávající situací?

Dnes (16. 10. 2003) jsme se financováním vysokých škol nezabývali. Dopřáli jsme si to, co by mělo být hlavní úkolem Rady vysokých škol, a to je především budoucností delší než jeden rok. Mluvili jsme o budoucnosti české vědy v Evropě, o výsledcích tzv. berlínského summitu, shromáždění ministrů školství zemí EU a zemí kandidátských, o budoucím programu rozvoje evropského prostoru vzdělávání. Naše zářijové usnesení ale zůstává v platnosti, nic se nezměnilo, víme, co chceme v nejbližších dnech udělat. Budeme jednat s poslanci tak, aby se ve druhém a případně třetím čtení návrhu o státním rozpočtu ještě poslanci vrátili k otázce vysokého školství. Domníváme se, že naše role je připravovat argumenty, a rozhodně nepřipravujeme veřejné nátlakové akce. Pokračuje vyjednávání s ústavními činiteli, s poslanci a dalšími.

Z toho, co říkáte, soudím, že máte přece jen naději na větší finanční prostředky na příští rok. Bylo by to těch pět miliard, jak jste požadovali?

Myslím, že to už nepřichází v úvahu. Bohužel asi bychom se shodli na konstatování, že byly utraceny v soudních sporech a v transakcích, které předcházely jakémukoliv jednání o rozpočtu. Kdybychom vzali ztráty způsobené neobratností či jinými vlivy, všechny zaplacené pokuty, arbitrážní spory, tak by peníze zůstaly tam, kde je možná čekat i poplatník.

Právě – zatím myslím, že všichni pláčou na nesprávném hrobě, když požadují peníze, protože je známo, že peníze nejsou. Školství není jediný obor, který je postrádá, postrádá je i zdravotnictví, knihovnictví, muzea...

Není pravda, že peníze nejsou, ale že se rozkutálely. To je jeden problém. Druhý problém je štědrý sociální systém. Třetí věcí je neefektivní podpora v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti atd. Myslím, že tam zdroje jsou. A je naší vinou, vinou akademického světa a lidí, kteří mluví k veřejným otázkám, že nejsme dostatečně slyšet a že neprosadíme, abychom se bavili o financování budoucnosti, a ne o zalepování děr.

Jak si tedy chcete počínat do budoucna, co byste vlastně chtěli?

Dlouhodobé stanovisko Rady vysokých škol je, že je nutno dlouhodobější, alespoň tříletý program financování vysokých škol. Studijní příležitosti a kontakty se zahraničím musí být připravovány tak, abychom to byli schopni platit. A k tomu je zapotřebí dlouhodobější program financování. Dovedu si představit, že letos nevyšleme 50 tisíc studentů do zahraničí, ale jen třicet tisíc, ale musíme to vědět. Nejhorší je připravit kontrakty, a pak se dozvědět, že na to nejsou peníze.

Čili znát perspektivy?

Ano, znát perspektivy.

A to tady také pořád chybí. Kdyby vysoké školy dostaly více peněz, na co by je měly použít?

Myslím, že je dokončen kvantitativní rozvoj vysokého školství, a tak finanční nárůst by měl být využit na odměňování kvality, i když to je velice těžko definovatelný pojem. Soustředit bychom se měli na několik hlavních trendů, jak se uplatnit v prostoru vědy a vzdělávání na evropském kontinentu. Tady je také otázka, jak přivést do českého vysokého školství odborníky ze zahraničí, a to jak přednášející, tak i špičkové studenty. Víím, že řada vysokých škol vyjednává v Číně, ve Vietnamu, v Indii, a je jasné, že to vyjednávání také něco stojí. Druhá věc je vytvořit pobídky pro nejlepší lidi třeba z těchto zemí, aby tady mohli začít studovat.

Co širší podpora výzkumu a vědy na vysokých školách? Neměla by se prohloubit?

Mimochodem právě dnes s námi diskutoval pan profesor Potůček na téma česká věda, její současnost a budoucnost. Shodli jsme se v názoru, že je nutné kombinovat vzdělávání a vědu a že to je ta nejučinnější forma, jak prosazovat nové poznatky do praxe. Neznamená to dělat jednoduchý pseudoaplikovaný výzkum, ale šířit fundamentální poznatky prostřednictvím studentů; čili hlavní rolí vědy na vysokých školách je produkce a difuze vědy: produkce má malý význam, když nemá difuzi a difuze je zapotřebí k tomu, aby si mladí lidé odnášeli vědecké poznatky do svých praktických povolání. Myslíme si, že podpora vědy v celém státě je žalostně malá, ale ještě horší je, že podíl vysokých škol na té podpoře je ještě žalostnější.

Vysoké školy tedy málo čerpají na vědu, nebo málo produkují vědeckých poznatků?

To jsou spojené nádoby. Měřit produkci vědeckých poznatků se dá leccíms, třeba ukazateli publikací, ale to není jediné. Právě ta difuze, kdy si absolvent odnáší postoj k vědeckým poznatkům, je také výsledkem bádání na vysoké škole, i to je výstup, který by měl postihnout základní měřítka pro vědu. Pro zajímavost: v ČR se vydalo loni na vědu 0,54 % HDP, program vlády ale byl 0,7 %. Evropská unie by do roku 2010 ráda vydávala na vědu 3 % HDP. Ten odstup je neuvěřitelný, a to ještě u nás je dominantní financování jen z veřejných zdrojů, zatímco EU má za cíl financovat vědu z poloviny ze soukromých zdrojů. U nás soukromé zdroje z podnikové sféry, ale i z nadací a od mecenášů naprosto chybí.

Čím si to vysvětlujete? Že jsou lidé tak chudí, nebo naopak tak neseriózní?

Prředevším to je odraz mladosti nové demokracie. Druhá věc je ale preference krátkodobých cílů před dlouhodobými. To jsme viděli u vzdělávání – nemáme dlouhodobější program

financování. A pak - většina podnikatelů zápolí s každodenními problémy; nevědí, zda se udrží, a tak se nezabývají tím, jak budou za tři roky budou s poznatkovou bází schopni konkurovat. Myslím, že věc se mění tam, kde je zahraniční kapitál a kde je stabilizováno finanční zdraví firmy, tam se to začíná měnit, ale bude to trvat možná pět deset let, a pak už může být pozdě. Je otázka, zda stát nemá pomoci překlenout toto meziobdobí.

K tomu ovšem by stát potřeboval znát perspektivy. Dělá u nás někdo nějaké prognózy?

Nepochybně jsou v ČR odborníci, je to třeba Centrum pro sociální a ekonomické strategie, vedené prof. Martinem Potůčkem, který byl dnes naším hostem. Publikace, které Centrum vydalo, bych považoval skoro za povinné čtení pro každého, kdo o něčem v ČR rozhoduje. Ty knihy jsou opravdu vynikající a obsahují alternativy, a to je velice cenné. Není to hotový recept, je to metoda uvažování, jsou to různé scénáře, které mohou nastat, vím – část představitelů státu tuto věc vzala vážně a tyto prameny zná. Teď jde jenom o to, zda se jim podaří tuto poznatkovou bází zúročit v politických vyjednáváních. Zatím je vzdělávání, výzkum a vývoj, politickou prioritou pouze formálně. Na druhou stranu mohu říci, že řada vládních představitelů se živě zajímá o tyto úvahy a o naši práci; byli jsme přizváni k řadě takových jednání, ve velmi příjemné atmosféře jsme byli velmi zdvořile přijati a s porozuměním vyslechnuti, jenže pak přišlo období skutků, a tam byl problém.

Tím obdobím skutků myslíte návrhy rozpočtu?

Ale já bych se raději zajímal o výhled, o to, abychom se dohodli, jak to bude za tři roky, a aby to nebylo závislé na volebním období, na tom, kdo zrovna vládne.

Zatím jsme mluvili o vědě a výzkumu. Jak to vypadá se změnami struktury studia – s podporou bakalářských oborů, předcházejících studiu magisterskému?

Už není o čem přemýšlet, je to model, který zvolili ministři evropských zemí v Boloni a teď ho znovu akcentovali v Berlíně. Samozřejmě jsou výjimky, na prvním místě bych jmenoval obory lékařské, tam se musí dohodnout lékařská komunita. Můj osobní názor je, že i tam je možné – ale ne nutné – přejít na strukturované studium. Ale jestli to má smysl, jestli to opravdu něco přinese, musí zvážit každá instituce. Jinak jsem přesvědčen, že ve všech ostatních oborech to smysl má. Jak se středoškoláky, vysokoškoláky, učitelé jsem o té věci diskutoval, sám jsem prošel vývojem velmi rezervovaným, ale teď už s tím nemám problém a tvrdím, že to je rozumné. Je to třeba udělat, protože v EU je jasně řečeno, že po roce 2005 nelze přijímat do nestrukturovaných studijních programů, pokud to není zdůvodněná a jasná výjimka.

Je v některých zemích strukturované lékařské studium?

Leckde ano, ale ne všude. Třeba teď v Brně na Masarykově univerzitě na něj přecházejí. Ideou strukturovaného studium je prostupnost, přece má smysl, aby někdo, kdo je poučen v lékařských vědách, vystudoval jiný obor s tím, že má lékařský fundament. Dovedu si představit, že po třech bakalářských letech na lékařské fakultě absolvent přichází studovat informatiku a stane se odborníkem na lékařskou informatiku – a není lékař! Vyzpovídal

jsem řadu lidí a utřídil jsem si klady a zápory strukturovaného studia: mezi klady se mluví o mobilitě, dostupnosti, šanci změnit volbu povolání. Mezi plusy patří z hlediska studentů i jiné zajímavé věci: s bakalářským titulem budu určitě snáz shánět zajímavé brigády a v sociálně slabší rodině je možnost po bakalářském studiu pracovat a v kombinované formě se vrátit ke studiu navazujícímu. Samozřejmě jsou minusy – druhé přijímací řízení, druhá selekce, čili nejistá perspektiva – ale ten, kdo studuje v bakalářském studiu, má obrovskou motivaci dělat to dobře, aby za tři roky uspěl v konkurzu a mohl pokračovat dál. Líbilo by se mi, kdyby se bakalářem stal student na jedné vysoké škole a pak navázal studiem na jiné vysoké škole, poznal dvě prostředí, dvě kultury, potkal jiné lidi.

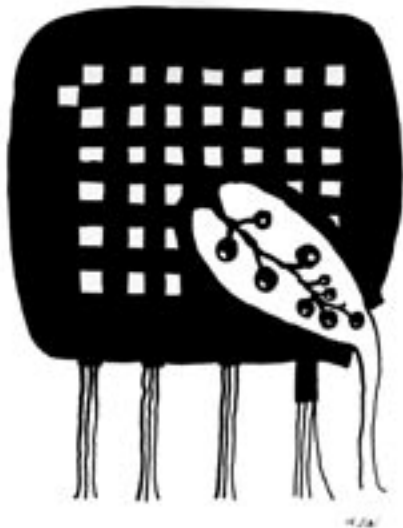
Přece se plánuje, že by měl každý vysokoškolák stážovat během studia v cizině.

Aspoň jeden semestr, to je sorbonnská výzva, je to vzdálený ideál, a to především z důvodů finančních. To tak zvyšuje náklady... Problém České republiky je, že ochota vyjízdet není příliš vysoká, ale ještě horší je, že i těch příjíždějících je relativně málo. Ale nechte sem přijet studenta z Anglie, Francie, když mu nabídnete nehostinné prostory a nedostatečný komfort infrastruktury, počínaje bydlením! A to je otázka nejenom lidí, ale i toho financování.

A kdyby se vůbec změnil způsob financování, kdyby více přispívali studenti sami?

Skončili jsme u školného, což je evergreen skoro každého rozhovoru. Bylo období, kdy jsem si myslel, že by to bylo rozumné, ale navrhovali jsme vždycky jinou alternativu než čisté školné. Na druhou stranu školné neřeší problém financování školství, řeší jiné věci – motivaci, možná paradoxně sociální spravedlnost, vztah učitel-žák transformuje do jiné polohy, ale je otázka, jestli do lepší.

Osvědčuje se vysokoškolský zákon - nebo by se měl novelizovat?

Už jednou novelizován byl, když se zavedla možnost přejít z celoživotního vzdělávání do studia graduálního. Myslím si, že vysokoškolský zákon z roku 1998 patří k nejmodernějším a velmi dobrým vysokoškolským zákonům, ostatně třeba SR převzala zhruba 90 % toho zákona. Mně se jeví, že je třeba standardní technická novelizace nejasného či víceznačného ustanovení. Nedomnívám se ale, že by bylo potřeba celkově zákon měnit. Naopak si myslím, že je velmi důležité chránit samosprávné principy vysokého školství, protože někdy tady málem vítězí nálady, že akademické senáty vše zdržují. Blíží se 17. listopad, a tak bych docela rád připomněl, že samosprávné principy vysokých škol jsou právě odkazem 17. listopadu 1989.

Marie Fleissigová

JUBILEUM

HISTORICI A PAMĚTNÍCI
O PŮLSTOLETÍ FAKULTY

MUDr. Bohuslav Svoboda

Vinohradská lékařská fakulta slaví 50 let

Připomeňme si nejprve několik základních údajů. Dne 7. dubna 1348 vydal český král Karel IV. po souhlasu papeže Zakládací listinu pro pražské studium generale. Byla to první univerzita ve střední Evropě a lékařské učení bylo jedním ze čtyř základních směrů vzdělání na nově vzniklé Univerzitě.

Ve školním roce 1882/1883 byla Pražská lékařská fakulta rozdělena na lékařskou fakultu českou a německou. Po 17. listopadu 1939 byla Česká lékařská fakulta zavřena spolu s ostatními českými vysokými školami. V květnu 1945 byla Česká lékařská fakulta obnovena a skončila svoji činnost Německá lékařská fakulta.

V roce 1953 rozhodnutím Ministerstva vysokých škol byla pražská Lékařská fakulta Univerzity Karlovy rozdělena na tři samostatné lékařské fakulty – Fakultu všeobecného lékařství, Fakultu dětského lékařství a Lékařskou fakultu hygienickou /LFH/.

Rok 1990 je pak rokem vzniku 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy z bývalé Lékařské fakulty hygienické.

V roce 1992 byla dostavěna a otevřena nová budova fakulty v Ruské ulici, která pak v roce 2000 dostala navíc ještě 6. patro a na konci letošního roku dostane i nový kabát.

Tyto úvodní odstavce na jednu stranu dokladují sepětí 3. LF UK s Univerzitou Karlovou a prokazují, že historie naší fakulty se odvozuje od dubna 1348. 50 let trvání fakulty, které nyní připomínám, je 50 let existence jedné části lékařské fakulty Univerzity Karlovy, která vznikla rozdělením historické fakulty.

Na druhou stranu předcházející odstavce neříkají nic o tom, jaký vnitřní vývoj Vinohradská lékařská fakulta prodělala od vzniku Lékařské fakulty hygienické až po dnešní podobu 3. LF UK.

Měl jsem tu čest jako proděkan a člen prvního kolegia děkana po listopadu 1989 vedeného děkanem prof. Höschlem spoluvytvářet novou podobu naší fakulty. Naším cílem tehdy bylo vytvořit velmi moderní lékařskou fakultu, která bude schopna vychovávat lékaře tak, aby byli po absolvování studia schopni se uplatnit v moderním světě všeobecné medicíny. To první, co muselo být změněno, byla obsahová náplň výuky medicíny, kde bylo nutné posílit a někdy i vytvořit pracoviště zabývající se klinickou výukou a dát do relace přebujelé oblasti zabývající se hygienou, epidemiologií a veřejným zdravotnictvím a přitom udržet moderní orientaci na preventivní medicínu. To se podařilo relativně velmi rychle, a tak si mohla fakulta ve školním roce 1992/1993 troufnout otevřít studijní program pro vzdělávání zahraničních studentů v oboru všeobecného lékařství v angličtině. Ve školním roce 1992/1993 následovalo bakalářské studium Fyzioterapie a Zdravotní vědy, ve školním roce 1994/1995

bakalářské studium Veřejné zdravotnictví a konečně ve školním roce 2002/2003 bakalářský program Ošetrovatelství.

Tím nejzásadnějším krokem k tomu, aby naše fakulta byla moderní lékařskou fakultou, pracující individuálně s menším počtem studentů, byl školní rok 1996/1997, kdy bylo zavedeno nové curriculum studia medicíny. Důvodem pro jeho zavedení byl bezesporu fakt, že historický způsob výuky medicíny tradovaný již od konce XIX. století nemohl vyhovovat a nevyhovoval obrovskému nárůstu informací a potřebných vědomostí, které musí adept medicíny v průběhu studia vstřebat.

Bylo tedy zavedeno problémově orientované studium rozdělené do tří dvouletých cyklů, jehož hlavním smyslem je integrování vědomostí napříč jednotlivými obory tak, aby student už od prvního ročníku získával schopnosti syntézy a analýzy získávaných fakt a aby při studiu zmizely historické oborové celky a jejich hranice. Náš posluchač se musí naučit studovat a myslet tak, jak musí pracovat s fakty lékař při diagnostické a terapeutické rozvaze.

V současné době máme již v medicínské praxi mediky, kteří nově koncipované curriculum studia lékařství absolvovali v celém rozsahu, jsou to promoční ročníky 2002 a 2003. Domnívám se, že pro fakultu a její další vývoj je nezbytně nutné sledovat odborný, ale i lidský vývoj absolventů našeho nového curricula a udržet s nimi zpětně vazebný kontakt tak, abychom vzdělávací proces, probíhající na 3. LF UK, mohli i nadále kultivovat. V současném globalizovaném světě jde vývoj velmi rychle kupředu a tradice Univerzity Karlovy nám dává pevný historický základ, tradice 50 let Vinohradské lékařské fakulty dokazuje, že na historickém základě je fakulta schopná se velmi výrazně a intenzivně rozvíjet a nyní je nesmírně důležité, aby reflexe současných vzdělávacích procesů dávala směr a další perspektivu naší fakultě do budoucna. Pro nás musí být stimulem nejenom naše historie, ale i naše současnost ve srovnání s ostatními lékařskými fakultami v České republice a v Evropské unii. Jsem přesvědčen, že naše fakulta nemá jen padesátiletou historii, ale má přinejmenším i stejně dlouhou budoucnost.

Fakultní léta tučná a léta hubená očima pamětníků

Za půlstoletí výuky medicíny na Vinohradech se v posluchárnách a na klinikách vystřídaly generace pedagogů. Několika z těch nejzkušenějších a dvou nejvzdálenějších jsme se zeptali:

1. Odkdy jste působil na 3. LF UK? Za jakých okolností a z jakých důvodů to bylo?
2. Na co nebo na koho nejraději vzpomínáte?
3. Co si naopak nechcete příliš připomínat?
4. Co přejete svým mladším kolegům?

Prof. MUDr. Jiří Štefan, DrSc.

Na 3. LF UK, tehdy hygienické fakultě, jsem začal studovat přesně *před 50 lety v září 1953*. Byl jsem přeřazen na novou fakultu, která vznikla po vzoru Hygienického institutu v Leningradě. Na vznikající fakultu do Prahy přišly dvě skupiny studentů. Jedna skupina se přihlásila dobrovolně po náboru, druhá skupina byla přeřazena. Patřil jsem do té druhé skupiny a nakonec jsem se ani nebránil, asi by to tehdy nemělo význam. Studoval jsem na lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Když jsem tam přišel v září k zápisu do 4. ročníku, bylo mi sděleno, že všechny moje doklady byly již zaslány do Prahy. Nábor na fakultu prováděli někteří učitelé fakulty, zdůrazňovali především moderní perspektivní zaměření na prevenci chorob, epidemiologii a hygienu při plnohodnotném lékařském vzdělání.

Prvním děkanem fakulty byl prof. František Bláha, tehdy člen ÚV KSČ, za války byl vězněn v Buchenwaldu a po válce byl jediným občanem Československé republiky, který byl předvolán svědčit u norimberského procesu s válečnými zločinci. Byl velmi lidský a jeho zásluhou s námi studovalo i několik spolužáků, kteří předtím z nejrůznějších důvodů, jako byl např. rodinný původ nebo politické názory, byli z lékařských fakult vyloučeni anebo se na žádnou fakultu nemohli dostat. Začátkem 70. let byl prof. Bláha pro své názory vyloučen z KSČ a z fakulty musel odejít.

Výuka ve školním roce 1953-1954 probíhala až od 4. ročníku, a to ve Vinohradské nemocnici a v sousedním areálu Státního zdravotního ústavu. Teoretické ústavy a některé preklinické ústavy ještě nebyly zřízeny. Výuka některých předmětů proto byla ještě v prostorách Fakulty všeobecného lékařství (např. farmakologie). V ročníku nás bylo asi 80.

V souvislosti s vnitřní i mezinárodní situací bylo na fakultě stejně jako ve společnosti několik období, kdy docházelo k určitému uvolnění a naopak ke zpřísnění režimu. Např. stačil pomlouvačný dopis o politických názorech od domovní důvěrnice a učitelé nebyl obnoven pracovní poměr (na učitele byl vždy po třech letech vypisován konkurs) anebo podle závažnosti „provinění“ musel hned odejít. 70. léta byla spojena s normalizačním obdobím

po vstupu sovětských vojsk, takže někteří pracovníci museli pro své názory fakultu opustit a některým byl zastaven jakýkoliv postup, nemohli habilitovat, obhajovat kandidátskou nebo doktorskou disertační práci. To záleželo na oboru, zda byl dostatek, nebo nedostatek jiných pracovníků.

Jako absolventi hygienické fakulty jsme měli problémy se zaměstnáním, poněvadž jsme dostávali umístěnky jen do hygienických oborů na okresní a krajské hygienické stanice po celé republice. V případě nenastoupení na určené místo hrozilo trestní stíhání. Poněvadž byl zrušen titul MUDr., promovali jsme jako „promovaný lékař-hygienik“ a teprve později absolventi dostával titul „promovaný lékař“. Uvolnit do jiného oboru mohlo jen ministerstvo zdravotnictví, a to bylo obvykle jen do neatraktivních oborů, jako je patologie, soudní lékařství, psychiatrie apod. Kdo však nechtěl některý z hygienických oborů dělat a vydržel ve svém úsilí pracovat v klinickém oboru, obvykle později se mu to po navázání kontaktu s klinickými pracovišti na okresech podařilo. Umožnila to i velmi dobrá úroveň absolventů, kteří se zcela vyrovnali absolventům jiných fakult, což bylo známo již i z prázdninových praxí studentů v mimopražských nemocnicích.

Vzpomínám na velké pracovní zaujetí studentů i jejich školitelů v souvislosti s pořádáním fakultních a celostátních studentských vědeckých konferencí. Obvykle bylo na fakultě přihlášeno 40 až 50 prací, konference probíhala v několika sekcích (teoretických oborů, preklinických oborů, interních oborů, chirurgických oborů a společensko-vědních oborů). Poroty v jednotlivých sekcích byly jmenovány podle oborů. Školitelé, nejčastěji odborní asistenti, měli zájem o nejlepší umístění ve fakultním kole, byla to i prestižní záležitost, a o postup na Celostátní studentskou vědeckou konferenci. Zde se studenti naší fakulty velmi dobře umístřovali.

Rád vzpomínám na první učitele fakulty, z nichž někteří byli habilitováni již před válkou, na internisty prof. Jonáše a prof. Syllabu, zakladatele plastické chirurgie akademika Buriana, chirurga prof. Poláka, významného epidemiologa prof. Rašku i na své učitele soudního lékařství prof. Knoblocha a později prof. Hájka (vybírám namátkou jen některé) a na jejich zaujetí, s jakým se nám věnovali. Stalo se výjimečně, že profesor nebo docent z vážných zdravotních důvodů nepřišel přednášet a poslal ze sebe někoho jiného z pracoviště.

Proto bych *mladším kolegům přál* stejné zanícení pro vysokoškolskou, odbornou a vědeckou práci, která u našich učitelů byla samozřejmá.

Prof. MUDr. Kamil Provazník, CSc.

Na fakultě působím *od roku 1960*, kdy jsem se stal, ještě jako student 6. ročníku, asistentem na 0,5 úvazku na katedře hygieny výživy, hygieny dětí a dorostu. Po ukončení studia po dlouhodobé stáži ve Francii jsem se na fakultu vrátil jako externí pracovník v roce 1970. Od té doby žiji a působím na fakultě dodnes.

Nejhezčí vzpomínky jsou spojeny s dobou mého studia. Nejen proto, že jsem se zde seznámil se svou budoucí ženou, ale také proto, že atmosféra na fakultě byla v té době

vynikající. Pedagogové, profesori a asistenti se intenzivně věnovali studentům. Účast na profesorských vizitách byla samozřejmostí, asistent měl na starosti 3-4 studenty a celou dobu stáže se jim věnoval. Klinická výuka byla považována na naší fakultě za vynikající. Kolegiální vztahy pokračovaly i mimo fakultu. Besedy v Lékařském domě, podzimní a jarní večírky, setkání v klubu byla pravidelná, plesy vynikající a při všech těchto akcích pedagogové vystupovali velmi přátelsky a vstřícně. Fakulta byla v té době středem zájmu studentů i z ostatních fakult.

Nemá smysl jednotlivě vyjmenovávat přednosta jednotlivých klinik či ústavů fakulty, byli vesměs vynikající, jen je třeba připomenout i řadu pracovníků mimofakultních - z tehdejšího Ústavu hygieny - prof. Symona, prof. Jandu, prof. Teissingra, prof. Hrubého a další.

Neříjené vzpomínky jsou vázány na atmosféru tehdejší doby. Bylo obtížné cestovat, kontakty se zahraničím byly zúženy na studium separátů. Administrativa byla velmi mocná.

Mladším kolegům přeji výborné pedagogy, dobré budoucí přednosta, samostatné myšlení a rozhodování a šťastný osobní život.

Doc. MUDr. Jaroslava Hrivnáková, DrSc.

Na místo odborného asistenta kliniky plastické chirurgie Lékařské fakulty hygienické (nyní 3. LF UK), jsem nastoupila *v roce 1961* s atestací 1. stupně z chirurgie a pětiletou praxí na chirurgických odděleních v Roudnici a v Prešově.

Důvody: jsem z Prahy a měla jsem již určité zkušenosti ze dvou delších stáží na Klinice plastické chirurgie v Bratislavě.

Nejraději vzpomínám na čtyři léta práce pod odborným vedením akademika Buriana.

Nechci si připomínat arogantní jednání několika kolegů v první době po nástupu na kliniku.

Mladším kolegům přeji podobné štěstí, jako jsem měla já, pracovat pod vesměs odborně i lidsky příkladnými přednosty – Burianem, Karfikem, Peškovou, Fárou a Tvrdkem.

Doc. MUDr. Hana Provazníková, CSc.

Na 3. lékařské fakultě působím *od roku 1962*. Byla jsem přijata na místo aspiranta na katedru Hygieny dětí, dorostu a výživy. Před dokončením aspirantury jsem byla na této katedře přijata na místo asistenta.

Nejraději vzpomínám na dobu svého studia na fakultě. Setkala jsem se s řadou velmi dobrých kamarádů, nejen ve svém ročníku. Společně jsme hráli divadlo, pořádali plesy,

setkávali se se zajímavými lidmi. Vzpomínám například na besedy se spisovatelem Arnoštem Lustigem, Jiřím Štolou, na návštěvy herců Městských divadel, ale i na rozhovory s některými moudrými profesory, jako byl prof. Polák, prof. Burian, prof. Padovec. Hodně jsem se naučila o mezilidských vztazích.

Vzpomínky na *nepříjemné situace a události* časem ztrácejí na intenzitě. Myslím si, že nejdůležitější je zachovat si vnitřní svobodu a jednat vždy tak, jak říkal náš přítel F. Petiška, aby „když si člověk večer vzpomene na prožitý den, nemusel strkat hlavu pod peřinu“.

Mladším kolegům přeji, aby až budou slavit šedesáté narozeniny, měli hodně hezkých vzpomínek na prožitý život.

Doc. MUDr. Jana Málková

Ve vinohradské nemocnici *pracuji od roku 1969*, zprvu jako sekundární lékařka na II. interní klinice (přednosta prof. Syllaba). Od roku 1974 jsem vyučovala interní propedeutiku ve 3. ročníku a pak 6. ročník - předpromoční stáže. Na I. interní klinice absolvovali studenti výuku vnitřního lékařství ve 4. a 5. ročníku. S 1. int. klinikou jsme měli společnou Katedru vnitřního lékařství.

Současně jsme všichni učitelé pracovali jako „kroužkoví asistenti“. Od prvního ročníku fakulty jsme se scházeli se svým studijním kroužkem, účastnili jsme se všech zkoušek tohoto kroužku. Absolvovali jsme s nimi Dobronice před 1. ročníkem, kde jsme se mohli dobře seznámit a vybrat studijního vedoucího. Pak existoval ročníkový učitel, který svolával schůzky kroužkových učitelů.

Byli jsme vlastně „tutors“. Svě studenty jsme znali i z mimostudijních akcí a při všech problémech za námi docházeli. Jezdili jsme s nimi i v zimě na lyžařský výcvik.

Studijní skupiny se v Dobronicích tvořily podle sportu, na který se student přihlásil (na tělovýchovné katedře). Já jsem vždycky měla basketbalový kroužek. Býval to podle studijních výsledků nejlepší kroužek v ročníku. Pak mi tělocvikáři vysvětlili, že tento sport vyžaduje vysokou inteligenci, a proto jsou nejlepší!

Ráda vzpomínám na své studenty, někteří z nich již jsou prošedivělí a mají šéfovská místa. S úctou vzpomínám na velké kliniky, kteří na Vinohradech pracovali: prof. Syllaba, prof. Víšek, prof. Kozák, prof. Chlumský, doc. Janele (interní obory), prof. Polák, doc. Vojtíšek, prof. Hájek, doc. Vlasák, prof. Čech, prof. Pešková, prof. Fára (chir.obory), prof. Hlaváček, prof. Chládek (ORL), prof. Kaňka, prof. Koutský, doc. Kafka (gynekologie), prof. Bláha, prof. Sehr (radiologie), prof. Musil (biochemie). Asi jsem na někoho zapoměla, omlouvám se.

Také ráda vzpomínám na některé pacienty. Byl to především laskavý Jaroslav Seifert, který u nás na pokoji začal psát svoji knihu vzpomínek (*Všechny krásy světa - viz prolog: „Dívám se z okna svého pokoje na vinohradský hřbitov a vzpomínám na ty, kteří již nežijí.“*)

Laskavá paměť potlačuje **nepříjemné zážitky**. Byla to všechna negativa té doby: devizové přísliby, výjezdni doložky, omezená dostupnost odborné literatury, nedostatek léků atd.

Nepříjemné bylo brodit se blátem kolem třináct let trvající stavby Kliniky plastické chirurgie. Nepříjemné byly brigády: úklid kolem kliniky, který prováděli hlavně lékaři.

Vinohradská nemocnice měla vždy mezi pacienty pověst spolehlivé a humánní nemocnice. Pěstovaly se tu kolegiální vztahy mezi obory a laskavé chování k pacientům. Pracovali tu vždy dobří odborníci. Klinické stáže byly absolventy vysoce hodnoceny.

Mladším kolegům přeji, aby pokračovali v této tradici, aby rozvíjeli jednotlivé obory tak, jak si to „genius loci“ Vinohradské nemocnice zaslouhuje.

Také jim přeji, aby se dočkali spravedlivého ocenění své práce.

Doc. RNDr. Ivo Bárta, CSc.

Na 3. LF UK, bývalou LFH UK, mě přivedla náhoda. V **červnu roku 1970** jsem ukončil studium na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, obor mikrobiologie a genetiky, pod vedením vynikajícího genetika doc. RNDr. Jana Nečásky, CSc., který mi dal velmi dobré doporučení. Byl jsem přijat na místo aspiranta na odd. biogeneze přírodních látek Mikrobiologického ústavu tehdejší ČSAV. Dodatečně jsem byl informován, že dr. Vonka, pracovník Ústavu séra a očkovacích látek, hledá genetika pro své oddělení. Při návštěvě Institutu hygieny a epidemiologie mě však vrátný omylem nasměroval na doc. Manycha na katedře epidemiologie LFH UK. Nabídl mi místo genetika na odd. lékařské biologie LFH UK, jejímž vedením byl pověřen.

V roce 1970 zakládala LFH UK vlastní teoretické obory; od počátku však byl obrovským problémem nedostatek prostor. Doc. Manych (profesorem od roku 1988) byl jmenován vedoucím odd. lékařské biologie. Byl znám jako vynikající odborník v botanice a v lékařské mykologii i jako špičkový znalec flory Českého krasu. V koncepci výuky lékařské biologie vycházel z teze, že kvalita životního prostředí zásadním způsobem ovlivňuje i zdraví člověka. Proto kladl velký důraz na výuku obecné ekologie a ekologie člověka, kterou zpracoval i ve své originální monografii „Ekologie pro lékaře“. Prof. Manych se bezesporu zasloužil o to, že výuka ekologie se stala postupně nedílnou součástí výuky biologie i na ostatních lékařských fakultách. Druhou stranou mince je fakt, že nekladl přiměřený důraz na výuku molekulární biologie a genetiky: zdůrazňoval, že absolventi LFH budou v praxi tyto obory potřebovat pouze orientačně a že tato výuka patří především na přírodovědecké fakulty.

Prof. Manychovi **jsem vděčný za to**, že mi dal od samotného počátku možnost volby vědecké práce a podpořil i mé habilitační řízení. Vycházel ze své osobní životní zkušenosti (pod velkým vlivem prof. Rašky), že si každý sám musí najít „svůj ostrov odborné působnosti“ a v něm se samostatně vypracovat. Díky tomuto přístupu se mi podařilo založit laboratoř genotoxikologie, která vyprofilovala oddělení lékařské biologie na LFH UK do

dvou laboratoří – lékařské mykologie a genotoxikologie, které existovaly až do odchodu prof. Manycha do důchodu v roce 1992.

Velmi vděčný jsem doc. D. Janovské, která mi pomohla v základní orientaci na LFH UK. Velkou oporou mi dále byli např. prof. Hájek (soudní lékařství), prof. Fára, prof. Slouka, tehdejší doc. Hájek (chirurgie), prof. Štefan (studentská odborná činnost), prof. Hrubý, doc. Petříková, doc. Bavor, doc. Provazníková, prof. Havránek, odb. as. Klement Kunz, as. Hněvkovský (Dobronice) a někteří další. V neposlední řadě musím vzpomenout i prof. Rokytu, který se vždy velmi zajímal o koncepci lékařské biologie a její propojenost na výuku fyziologie.

Nelze nezpomenout ani na aktivity některých studentů, kteří pracovali na odd. lékařské biologie: MUDr. Marie Adámková, CSc., MUDr. Jaroslav Volf, Ph.D. (nynější ředitel Státního zdravotního ústavu) se svoji ženou MUDr. Ivanou Živnou-Volfovou a RNDr. Tomáš Petr.

Ze současných pracovníků děkanátu chci poděkovat také např. paní V. Tomáškové, vedoucí personálního oddělení, která vždy velmi citlivě reagovala na různé personální problémy biologie.

Na LFH UK jsem se seznámil i se svoji manželkou, absolventkou LFH UK, MUDr. Jiřinou Semerádovou-Bártovou, CSc., vnučkou MUDr. Jana Semeráda, který se stal od roku 1904 prvním ředitelem vinohradsko-žičkovské okresní nemocnice. Můj odborný i pedagogický růst ovlivnili i tchán MUDr. Alois Semerád a další.

Zásadní změnu přinesl listopad 1989. Po revoluci se biologie konečně osamostatnila do Ústavu obecné biologie a připravovali jsme se na přestěhování do nové budovy 3. LF UK. V roce 1992 jsem byl konkurzem jmenován přednostou ústavu s tím, že bude třeba zásadně reagovat na deficit ve výuce buněčné a molekulární biologie. Nové vedení 3. LF UK (především děkan prof. C. Höschl a proděkan prof. J. Horák) založilo Laboratoř molekulární biologie při I. interní klinice FNKV. V roce 1999 vzniklo Centrum biomedicínských oborů (CBO), jehož vedoucím byl jmenován prof. R. Jelínek. Další velkým impulzem bylo vybudování, z iniciativy děkana prof. M. Anděla, 6. patra budovy, kde bylo konečně založeno moderní oddělení buněčné a molekulární biologie. V novém curicullu byl dán prostor pro systematickou výuku i lékařské genetiky. Výuka ekologie zůstala zachována v transformované podobě, včetně tradičních ekologických exkurzí studentů 1. ročníku. V roce 2002 jsem převzal vedení Centra biomedicínských oborů 3. LF UK.

Velmi rád vzpomínám na euforické a stimulující zahájení výuky v anglickém jazyce ve vynikající spolupráci s tehdejší proděkankou doc. H. Provazníkovou a doc. E. Samcovou.

Osobně **vzpomínám velmi nerad** na několik „stranických ataků“ na katedru epidemiologie a biologie především v sedmdesátých letech.

Z politických důvodů byla biologie až do porevolučního období spojena nejdříve s epidemiologií, potom se sociálním lékařstvím.

Kontakty se zahraničím byly velmi omezené. V té době mi bylo umožněno pouze několik odborně zajímavých pobytů v Institutu experimentální patologie a terapie v Suchumi (Abcházie, bývalého SSSR).

Vážím si těch mladých pracovníků, kteří nastupují do postgraduálního studia nebo pracují jako odborní asistenti a mají perspektivu dalšího pedagogického růstu. Je třeba zlepšit jejich sociální postavení. Z druhé strany (bez ohledu na sociální aspekt) však pedagogická a vědecká práce klade obrovské nároky na cílevědomost, samostatnost, pracovitost, týmovost, pokoru a invenci. Těm mladším kolegům, kteří tyto obrovské nároky splňují a chtějí skutečně v českých poměrech pracovat, je nezbytné doslova „zametat cestičku“, aby doplnili co nejrychleji řidnoucí a stárnoucí řady vědeckých a pedagogických pracovníků, především v teoretických oborech.

Prof. MUDr. Vlastimil Slouka, CSc.

Můj příchod na fakultu

Do roku 1970 byly teoretické obory vyučovány na tehdejší fakultě všeobecného lékařství. Kompletace fakulty si vyžádala obsazení učitelského místa lékařem, designovaný přednosta však právě emigroval, a tak volba padla na mne. **Od října 1971** jsem pracoval v částečném úvazku na LFH UK a byl jsem pověřen výukou lékařské fyziky. Vedení fakulty však tehdy považovalo za vhodné, abych přešel na plný úvazek.

Mně se na fakultu moc nechtělo – byl jsem spokojen se svou prací v radioizotopové laboratoři Ústavu hygieny záření a pro lékařskou fyziku nebylo na fakultě odpovídající zázemí. O mém přechodu na fakultu rozhodl nakonec velmi otevřený rozhovor s prof. Františkem Jandou, který byl tehdy současně ředitelem IHE i děkanem fakulty. Ubezpečil mne, že jako biofyzik i jako učitel splňuji všechny předpoklady, ale politicky jsem dost neúnosný. Moc se mi líbilo jeho konstatování, že je nakonec vždycky lepší služka na klíně než panička na balkóně, že mi věří a že by mne rád měl na fakultě – a to vlastně u mne rozhodlo. Pracovní podmínky byly těžké, ale nikdy jsem svého rozhodnutí nelitoval. Zvláště, když jsme si brzy vybudovali významné postavení v české biofyzice.

Rád vzpomínám na učitele z první generace fakulty a zejména na profesory Poláka a Sehra, kteří se velmi zasloužili o výstavbu oboru, zejména o prostorové zajištění pracoviště lékařské biofyziky a nukleární medicíny na tehdejší chirurgické a radiologické klinice.

Nicméně nejvíce mi v paměti utkvěly dvě z mého hlediska mimořádné události: založení *Informačního bulletinu* a zavádění výpočetní techniky, na kterých jsem se výrazně podílel.

Po sametové revoluci mě velice tížil všeobecný nedostatek informací. Proto jsem z vlastní iniciativy k l. 3. 1990 připravil první číslo občasníku *Informační bulletin LFH* (později *3. LF*) a do konce roku vydal 12 čísel. Příspěvky jsem sám připravoval, psal a tiskl. Důležité byly zejména informace o činnosti vědecké rady a odborných komisí fakulty, pravidla pro hodnocení činnosti vysokoškolských učitelů, návrh reformy studia, informace o výuce, informace o problematice výzkumu, organizační aktuality a další příspěvky. Pokračovatelem tohoto amatérského bulletinu je dnes už standardní a jistě pro fakultu nepostradatelný VNS.

Výpočetní technika na LFH a 3. LF UK

Počátky mé angažovanosti pro rozvoj výpočetní techniky na fakultě i na univerzitě spadají do roku 1985. Výuka výpočetní techniky začala v roce 1986, kdy měl biofyzikální ústav 3 počítače. Šťastným nápadem bylo využití lokální sítě používané k demonstraci rentgenových snímků v posluchárně radiologické kliniky. Kromě ukázek programování prezentovaných na TV monitorech posluchárny byly prakticky využity i dva vlastní programy: pro výpočet BMI (Body Mass Index) a originální expertní systém pro diferenciální diagnostiku jaterních onemocnění. Posluchači byli nadšeni (zejména posluchačky při výpočtu optimální tělesné hmotnosti), i když jich až 20 ve studijní skupině muselo soupeřit o dva počítače.

O rok později již byla budována učebna vybavená školními počítači IQ 151, v roce 1988 sestávala ze 14 počítačů. Pro urychlení instalace jsem jezdil pro nové počítače do Nového Boru se záměrem přesvědčovat výrobce o zvýšení jejich počtu a přednostních dodávkách pro naši fakultu (což se většinou dařilo). Po přestěhování do nové budovy 3. LF UK byla uvedena do provozu lokální počítačová síť s centrálním počítačem a 10 satelitními PC se systematickou výukou v 10 dvouhodinových lekcích a také protokoly z fyzikálních praktik byly už zpracovávány na počítačích. Tím byl dán základ pro zvyšování počítačové gramotnosti našich studentů na docela slušné úrovni. Však ještě mnozí na tyto pionýrské časy rádi vzpomínají.

Podobně dobrodružné bylo i vybavování ústavů výpočetní technikou, které sestávalo z několika kroků. Komise pro výpočetní techniku na UK získávala čas od času možnost nákupu několika počítačů, potom bylo důležité mít operativně připravenou objednávku a stěhování počítačů na fakultu. Po rozhodnutí vedení fakulty o jejich umístění jsem opět operativně počítače rozvážel na pracoviště a navíc jsem je také instaloval. Tím se celý proces ohromně urychloval. Potom následovala školení a semináře, jakož i projekt počítačové sítě na fakultě.

Kritickým momentem bylo mé zděšující zjištění, že v nové budově není plánována počítačová síť. Nicméně se, zejména díky pochopení tehdejšího děkana Höschla, podařilo počítačovou síť urychleně vyprojektovat a na poslední chvíli před otevřením nové budovy realizovat.

Co si nechci připomínat? V roce 1980 jsem dokončil zpracovávání doktorské disertační práce, pro její obhajobu byl však nutný souhlas nomenklaturních orgánů KSČ. Pro ně jsem nebyl politicky dostatečně spolehlivý a souhlas mi nebyl udělen. Tak skončila má cesta k doktorátu.

Svým mladším kolegům přeji klidné a tvůrčí pracovní prostředí a takové zapálení pro práci na fakultě, díky němuž jsme my překonávali všechny nesnáze a doslova žili pro fakultu.

Doc. RNDr. Eva Samcová, CSc.

1. Odkdy působíte na 3. LF UK? Za jakých okolností a z jakých důvodů to bylo ?

Od 1. 3. 1971. V roce 1970, kdy jsem skončila Přírodovědeckou fakultu UK, bylo omezeno přijímání absolventů vysokých škol, protože ve všech institucích, které pro absolventy přicházely v úvahu, byl tzv. stop stav. Kromě práce v laboratořích, vždy tak na 2 měsíce, jsem absolvovala brigádu i v podniku Autoopravny, kam si jezdil nechat opravovat auto prof. Volf, který byl vedoucím Katedry hygieny výživy na LFH UK. Při vydávání součástek ze skladu se mě zeptal, co tady dělám. Když jsem mu vypověděla svoji anabázi s hledáním místa, sdělil mi, že Lékařská fakulta hygienická se kompletizuje a zakládá teoretické obory. Teoretické obory byly do té doby vyučovány na Fakultě všeobecného lékařství (nyní 1. lékařské fakultě). Okamžitě jsem kontaktovala tehdy doc. Zdeňka Bardoděje a ucházela jsem se o místo asistenta na nově vznikající Katedře lékařské chemie a biochemie. Uběhlo však ještě mnoho týdnů, než sám pan docent přijel k nám domů a požádal mne, abych nastoupila na jeho oddělení.

Doc. Zdeněk Bardoděj, který byl o něco později jmenován profesorem, se stal mým prvním šéfem. Je stále vynikajícím toxikologem a nikdo se s ním nenudil a nenudí.

2. Na co nebo na koho nejraději vzpomínáte ?

Na krásnou a zajímavou práci, na studenty chytré, pilné i ty méně snaživé, na vynikající lidi, které jsem za tu dlouhou dobu poznala, které se bojím jmenovat, protože bych určitě na někoho zapomněla. Jsem vděčná za mnohá přátelství, díky nimž mohu říci, že to všechno stálo za to. Nejvíce však vzpomínám na období po roce 1989. Začátek anglického curricula znamenal vytvořit desítky materiálů v angličtině, věnovat se mnoha činnostem, které jsem nikdy nedělala, komunikovat se studenty odlišného narelu, kdy často byly pohřbívány babičky i další rodinní příslušníci za účelem vysvětlení, proč student neumí. To všechno jsem mohla tvořit společně s lidmi, kteří se nedívali na čas a snažili se změnit postavení fakulty z pozice nemilované sestřičky ostatních fakult na fakultu s dobrým jménem.

A tak ta jména, na která díky bohu ještě nemusím vzpomínat, ale která jsou stále součástí mého i našeho života. Je to především prof. Cyril Höschl, doc. Hana Provazníková, doc. Bohuslav Svoboda, prof. Richard Rokyta, prof. Jiří Horák a další, kteří vytvořili ten první tým, který měl fantastický tah na branku, řečeno fotbalovým žargonem. Jsem vděčná i za mnohé boje, které probíhaly v akademickém senátu za mého působení, ale i ty negativní věci se často obrátily v dobrou věc, protože převažovala ochota domluvit se. A to už bych musela začít mluvit o současnosti a přidat některá další jména. Ale vy jste se mi ptala, jak to bylo.

3. Co si naopak nechcete připomínat?

Jednu plechovou skříň a jednoho kašpara.

4. Co přejete svým mladším kolegům ?

Aby práce pro ně byla vzrušením a radostí. Aby byli sebevědomí a tvořiví, aby své sebevědomí měli podpořeno znalostmi. Aby byli věrní této fakultě. A neřikali nashle místo nashledanou.

Libor Velíšek, Bronx, NY, USA

1. Odkdy jste působil na 3. LF UK? Za jakých okolností a z jakých důvodů to bylo?

Na 3. LF jsem působil **od roku 1986**, kdy jsem byl vlastně aspirantem na Fyziologickém Ústavu ČSAV a jako dobrovolník jsem začal učit fyziologii u pana (tehdy) docenta Rokyty. Tady se tomu říká Adjunct Assistant Professor. Prostě máte pozici asistenta, ale peníze si sháníte jinde. Dobrovolné to bylo proto, že moc peněz tehdy nebylo, a také proto, že jako aspirant jsem ze zákona nemohl mít vedlejší pracovní poměr. Až po roce učení se našel způsob, jak se dostat k monetární kompenzaci. Důvody? Každý, kdo chce dělat vědu, by se měl alespoň pokusit učit. Uvidí tak, zdali je schopen nejnovější poznatky srozumitelně předat jiným – to je jeden ze základních předpokladů vědecké práce. A potom studenti jsou nevysychajícím zdrojem nápadů – někdy kuriózních, někdy odvážných, ale pokaždé stojících za přemýšlení.

2. Na co nebo na koho nejraději vzpomínáte?

Na všechny své studenty, pedagogy a ostatní pracovníky, se kterými jsme v letech 94-97 společně budovali Patologickou fyziologii.

3. Co si naopak nechcete příliš připomínat?

Zabedněné mozky.

4. Co přejete svým mladším kolegům?

Naděšení. Bez něj tuto práci nemohou dělat.

Jana Velíšková, Bronx, NY, USA

1. Odkdy jste působila na 3. LF UK? Za jakých okolností a z jakých důvodů to bylo?

Na 3. LF jsem nastoupila jako vědecký pracovník **v roce 1987** hned po promoci. Na fakultu mě nalákal manžel, který zde v té době učil jako dobrovolník. Nikdy jsem toho ale nelitovala, protože pan profesor Rokyta mi poskytl volnost, kterou bych jinde neměla. A to vědeckou volnost, kdy jsem si sama mohla vybrat projekt, na kterém jsem chtěla pracovat. A také osobní volnost, kdy vždy dokázal zavírat oči, když jsem se potřebovala věnovat své dceři.

2. Na co nebo na koho nejraději vzpomínáte?

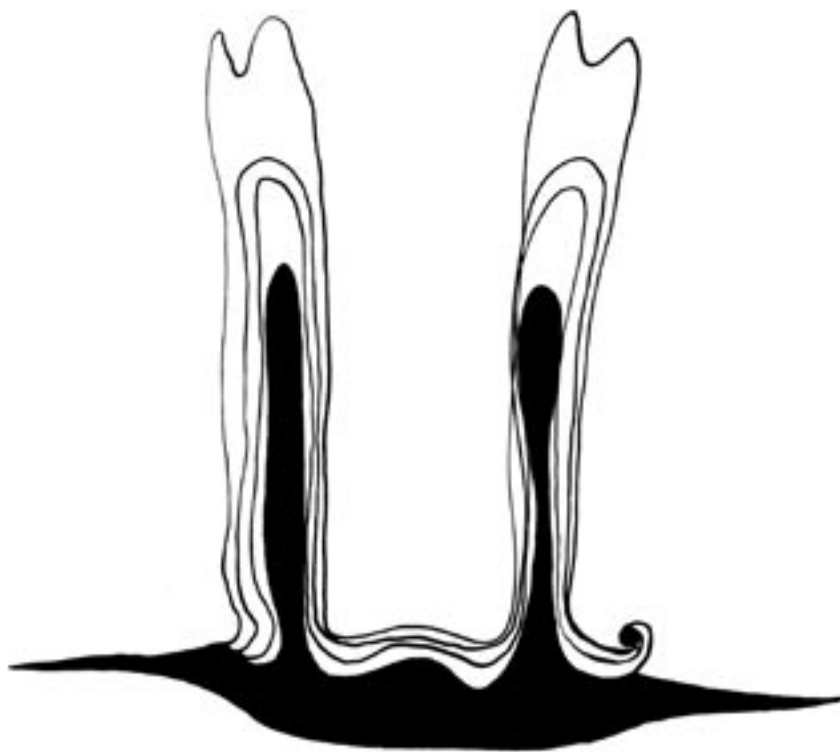
Navrch ke svým vědeckým povinnostem jsem učila tři kroužky fyziologii, což byla nezapomenutelná životní zkušenost. Ráda vzpomínám na své studenty. A samozřejmě také na svoje spolupracovníky.

3. Co si naopak nechcete příliš připomínat?

Někde jsem četla, že člověk zapomíná okolo 90 % zážitků. No a je lepší zapomenout na to špatné. Všechno je už tak dlouho...

4. Co přejete svým mladším kolegům?

Dobrého šéfa, to vydá za všechno.

Jan Havránek

Univerzita Karlova v letech 1953-1969

Stabilizace moci komunistické strany

Rokem 1953, rokem Stalinovy a Gottwaldovy smrti, se skončila nejbrutálnější etapa budování společnosti podřízené diktatuře komunistické strany, diktatuře jejího aparátu, označované jako socialistická společnost. Nezměnila se však podstata režimu, jen stávky i dělnické protesty v Plzni a jinde po vyhlášení měnové reformy ukázaly, jak zeslábla sociální opora komunistické diktatury po pěti letech její neomezené moci.

Na univerzitě k protestům nedošlo. Profesoři a zaměstnanci byli zastrašení, mladí absolventi, asistenti a aspiranti měli zdánlivě dobré perspektivy. Systém kolejí, mens a stipendií nemalou část studentů vcelku chránil před nejtvrdším dopadem všeobecného zchudnutí. Proto byl na univerzitě na počátku června vcelku klid.

Rokem 1953 skončilo udělování tradičních doktorských titulů, noví absolventi byli oprávněni užívat jen označení promováný právník, promováný lékař apod. V letech 1953–56 se stabilizovalo vnitřní uspořádání univerzity zavedené vysokoškolským zákonem z roku 1950. Ten skoncoval s univerzitní samosprávou a kodifikoval její politickou i administrativní kontrolu ministerstvem jako vykonavatelem politické linie určené KSČ. V čele univerzity stál i nadále rektor, ten však byl jmenován prezidentem republiky. V čele fakult stáli děkani a proděkani, jmenovaní ministrem školství, tajemník a vědecká rada fakulty. Jejimi členy byli děkan s proděkany, vedoucí kateder a ústavů a členové jmenovaní rektorem z významných vědeckých pracovníků fakulty a odborníků z praxe. Členy s poradním hlasem byli zástupci ČSM (Československého svazu mládeže) a odborů.

Na všech fakultách existovaly již od roku 1948 organizace KSČ. Jejich členy se stalo nemálo studentů a z nich byli přednostně vybíráni asistenti, takže na všech fakultách bylo mnoho učitelů členy komunistické strany. Organizace Československého svazu mládeže záhy zcela vytlačily tradiční spolky.

Počet studentů prudce poklesl v důsledku prověrek a reorganizace studia mezi léty 1948 a 1953. Další úbytek způsobilo odloučení přípravy učitelů, a tím i pedagogické fakulty od univerzity.

Reorganizace fakult 1953-1960

Určité zklidnění, které do práce univerzity přinesla kodifikace studijních předpisů, bylo narušováno řadou reorganizačních sítí fakult. Jejich motivací bylo napodobování sovětského modelu vysokého školství. Naštěstí nebylo provedeno důsledně a z univerzity nebyly vyčleněny lékařské fakulty. Rušení fakult, jejich dělení i zřizování nových bylo odůvodňováno politicky, i když v pozadí byly v neposlední řadě osobní zájmy. Dlouhodobou platnost si

udržely jen ty reorganizace, které byly také věcně zdůvodněné, v neposlední řadě i tím, že se rozdělené fakulty nacházely v rozličných budovách.

Jako první byla reorganizací postižena fakulta pedagogická – byla vyčleněna z univerzity a přeměněna ve Vysokou školu pedagogickou. Filozofická fakulta byla v roce 1951 rozdělena na fakultu filologickou a filozoficko-historickou. Právnická fakulta prodělala snad nejméně změn, jen převzala úkoly fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy politických a hospodářských věd. Pražská lékařská fakulta byla rozdělena v roce 1953 na tři, Přírodovědecká fakulta rovněž....

Proměna způsobu výuky na univerzitě v plánované studium s přesnými osnovami a pevně stanovenými zkouškami byla doprovázena i pevným začleněním hodin tělesné výchovy do studijního rozvrhu. Na fakultách byly zřízeny katedry tělesné výchovy. Jejich učitelé, mnozí z nich velice oblíbení, se stali neodmyslitelnou součástí univerzitního života a místa sportovních soustředění – letní tábor Albeř a Patejdlovu chatu – poznala většina studentů univerzity.

Když byla v roce 1952 na univerzitě zavedena pro studenty vojenská příprava, již byl věnován vždy jeden den v týdnu, byla při rektorátu zřízena vojenská katedra. To umožnilo studentům podstatně zkrátit čas věnovaný vojenské službě – narukovali na šest měsíců. Vojenská příprava pod vedením důstojníků byla na univerzitě chápána jako cizí element.

Na všech fakultách byla v letech 1948-1950 zavedena výuka marxismu-leninismu. Od roku 1950 museli všichni studenti po čtyři roky věnovat dvě hodiny týdně přednášce a dvě hodiny cvičení z tohoto předmětu, a to v prvním roce dějinám komunistických stran, ve druhém marxistické politické ekonomii a ve třetím marxistické filozofii. Název programu pro čtvrtý rok, v podstatě orientovaného na výklad soudobé politické problematiky z marxistického hlediska, podléhal častým změnám.

Dějiny Univerzity Karlovy IV., redaktoři Fr. Kafka, J. Petráň, Karolinum, Praha. Kráceno.

Petr Svobodný

Lékařské fakulty v letech 1945-1990

Institucionální vývoj a organizační členění

Nacistická perzekuce, revoluční opatření v květnu 1945, následné zákonodárné akty a v neposlední řadě řetěz vysokoškolských a zdravotnických reforem po únoru 1948 zcela změnilly strukturu medicínského vzdělání v českých zemích.

Institucionální vývoj lékařských fakult Univerzity Karlovy a jejich fakultních nemocnic po roce 1945 je těsně spjat se zásadními změnami v systému školství a zdravotnictví obecně.

V období let 1945 až 48 a zejména 1948-53 byla vydána řada zákonů, kterými bylo vysoké školství ideologicky a organizačně zcela podřízeno zájmům nového režimu (vysokoškolský zákon z roku 1950) a zdravotnictví socializováno (zestátnění nemocnic a dalších léčebných ústavů v roce 1949, zrušení lékařských komor roku 1950, zákon o jednotné preventivní a léčebné péči z roku 1951).

Konec okupace měl vliv na lékařské fakulty obou pražských univerzit. Německá lékařská fakulta zanikla fakticky spolu s celou Německou univerzitou během květnové revoluce 1945, kdy byly její ústavy a kliniky zabrány personálem obnovené české lékařské fakulty, právně byla zrušena prezidentským dekretem z října 1945. V červnu 1945 byla zahájena výuka na lékařské fakultě Univerzity Karlovy, tehdy – ale jen nakrátko – jediné lékařské fakultě v Čechách. Ihned po jejím reaktivování začala jednání v profesorském sboru, na ministerstvech, v Národním shromáždění a v řadě dalších zainteresovaných institucí s cílem rozšířit výuku medicíny pro větší počet posluchačů, kteří by dohnali výpadek šesti válečných ročníků, kdy výuka neprobíhala, a úbytek počtu lékařů způsobený válkou (perzekuce českých lékařů, emigrace, exterminace Židů, odsun Němců). Jednou z cest bylo využití kapacit zrušené německé fakulty, druhou zakládání poboček v regionech.

Založením poboček stávající fakulty se mělo předejít zákonodárným těžkostem spojeným se zřízením nových vysokých škol. Obě pobočky – v Hradci Králové a v Plzni – vznikly téměř rázem, bez rozsáhlejších plánů a příprav již na podzim roku 1945. Založení fakultní pobočky v Hradci Králové napomohly kromě potřeby ulehčit lékařským fakultám v Praze a v Brně mimo jiné předválečné snahy o založení třetí české univerzity, nebo aspoň postgraduální lékařské akademie právě ve východních Čechách. Již v květnu 1945 došlo k jednáním mezi akademickými funkcionáři Univerzity Karlovy a její lékařské fakulty na jedné straně a východočeskými lékaři (někteří z nich byli v Praze habilitováni) a hradeckými městskými i regionálními úřady na straně druhé o zřízení fakultní pobočky. Po příznivém stanovisku univerzitních a ministerských komisí byla 7. srpna pražská fakulta zmocněna, aby provedla personální a věcná opatření nutná k zahájení činnosti pobočky. Právně byla pobočka ustavena prezidentským dekretem 13. října 1945. Součástí Univerzity Karlovy zůstala hradecká pobočka do roku 1951. Tehdy docházelo k militarizaci vysokého školství a přes námítky děkana, a intervence ministrů školství a zdravotnictví byla zřízena Vojenská lékařská akademie, v níž se pobočka proměnila.

Rovněž Plzeň, ve které byla otevřena druhá pobočka pražské fakulty, byla kandidátkou na založení vysokých škol již před druhou a dokonce před první světovou válkou. Po osvobození se zřízení pobočky realizovalo podobnými cestami jako v Hradci Králové. Ustavena byla dekretem prezidenta z 27. října 1945.

Vývoj pražské fakulty a jejích dvou poboček v letech 1945-1948 probíhal ve znamení obnovy okupací materiálně, personálně i morálně postižené pražské fakulty, rozšiřování počtu jejích pracovišť, zaměstnanců i studentů a změn v systému výuky. Již koncem května se sice začalo zkoušet a zahájeny byly i první kurzy, pravidelné přednášky byly zahájeny v červnu. Hlavními překážkami byl nedostatek pracovníků, zcela kritický především mezi ošetřovatelkami na klinikách, špatná pracovní morálka některých pomocných sil, nedostatek řemeslníků, administrativní zmatky, hypertrofické schůzování a v neposlední řadě nedostatek

surovin, léků, chemikálií, přístrojů a odborné literatury. Největší změna se týkala pochopitelně výuky, nával studentů byl nebyvalý a ozvaly se obavy, aby pedagogické povinnosti neohrozily vědeckou činnost.

Po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 nastala éra zásadních změn v organizaci školství i zdravotnictví, která byly prakticky ukončena v roce 1953. Během prvních pěti let své vlády si komunisté po organizační a ideové stránce zcela podřídili vysoké školství stejně jako ostatní oblasti veřejného života, často otevřeně podle sovětských vzorů, cizích domácím tradicím a potřebám. Do stejného období spadají i všechny podstatné změny v systému a obsahu lékařského studia – přestavba studia na základě vysokoškolských reforem z let 1950-53 i změny v organizačním členění lékařských fakult UK a jejich fakultních nemocnic (rozdělení pražské univerzitní nemocnice v roce 1952, osamostatnění tří pražských fakult v roce 1953).

Zákon o vysokých školách z roku 1950, který ovlivnil i strukturu a obsah medicínského studia, znamenal podřídění vysokých škol autoritativnímu a direktivnímu řízení, ztrátu její autonomie i změny v jejich organizaci. Na základě tohoto zákona i dalších norem došlo v následujícím roce na pražské fakultě k reorganizaci výuky, která se projevila mj. v rozdělení dosud jednotného studia na čtyři specializované směry – všeobecný, stomatologický, pediatrický a hygienický. Dva posledně jmenované směřovaly postupně k osamostatnění v rámci specializovaných fakult. Stomatologický směr se jako fakulta nekonstituoval a jeho výuka zůstala v rámci Fakulty všeobecného lékařství, jak zněl název mateřské fakulty po roce 1953. Mimo rámec univerzity byl pro postgraduální vzdělávání lékařů založen Ústav pro doškolování lékařů (v roce 1966 přejmenován na Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů).

Výuka na pediatrické větvi studia byla zahájena ve školním roce 1951/1952 v dosavadních posluchárnách a dětských klinikách fakulty. Hygienicko-epidemiologický směr zahájil výuku ve školním roce 1952/53 v nemocnici na Královských Vinohradech, která se měla stát fakultní nemocnicí nové fakulty. Během dvou let bylo dovršeno konstituování obou specializovaných směrů do té míry, že vládním nařízením z 27. listopadu 1953 (s účinností k 1. září) byly založeny dvě nové fakulty Univerzity Karlovy – fakulta dětského lékařství a lékařská fakulta hygienická, obě se sídlem v Praze. Klinické zázemí získala fakulta dětského lékařství jednak v dosavadních dětských klinikách a odděleních na Karlově v rámci nově zřízené Dětské fakultní nemocnice, zčásti v nemocnici sester boromejek pod Petřínem (kliniky pro dospělé) a konečně v městské nemocnici v Motole, kam byla během následujících desetiletí fakultní zařízení soustředěna. Lékařská fakulta hygienická zahájila svůj rozvoj v poměrně moderní, původně okresní, od roku 1922 státní, nyní fakultní nemocnici na Vinohradech.

Rokem 1953 tak byl prakticky završen vývoj specializace, decentralizace a regionalizace medicínského studia na Karlově univerzitě. Od tohoto roku měla univerzita čtyři lékařské fakulty, z toho tři specializované v hlavním městě a jednu pobočku v regionálním centru. Roku 1958 se jí vrátila i původní pobočka hradecká, od 18. září tohoto roku již jako samostatná fakulta. Plzeňská fakulta byla fakticky samostatnou již od vydání vysokoškolského zákona v roce 1950, právní nezávislost získala 1959.

Pět lékařských fakult je součástí Univerzity Karlovy dodnes. Vysokoškolské zákony ani další zákonné normy vydané před rokem 1989 jejich postavení v rámci univerzity neovlivnily, novým potřebám specializace lékařských oborů nebo byrokratickým zásahům se podřizovalo pouze jejich vnitřní členění. Podle zákonů o vysokých školách z let 1950, 1966 a 1980 byly fakulty základními organizačními součástmi vysokých škol bez vlastní právní subjektivity. Podle vysokoškolského zákona z roku 1990 se staly fakulty vysokých škol, tedy i pět lékařských fakult UK, samostatnými právními subjekty a získaly zpět autonomii ztracenou v roce 1950. Rok 1990 přinesl i změnu názvů tří pražských fakult, které vyplynuly z některých významných změn v jejich zaměření. Podle nových fakultních statutů přijatých akademickými senáty jednotlivých fakult během roku 1990 a 1991 nesou tyto názvy: 1. lékařská fakulta (dříve fakulta všeobecného lékařství), 2. lékařská fakulta (dříve fakulta dětského lékařství) a 3. lékařská fakulta (dříve lékařská fakulta hygienická).

Dějiny Univerzity Karlovy IV., redaktoři Fr. Kafka, J. Petrář, Karolinum, Praha. Kráceno.

MUDr. Pavel Čech

Prof. MUDr. RNDr. Ferdinand Škaloud

**zakladatel vinohradské stomatologie
a průkopník československé ortodontie**

Půl století již probíhá výuka medicíny na Vinohradech, a protože generaci jejich zakladatelů tvořili tehdejší padesátníci, připadá sté výročí mnoha z nich právě na tuto dobu – na přelom tisíciletí: tak jsme si v roce 1999 připomněli sto let od narození internisty Vratislava Jonáše, v roce 2001 sto let od narození chirurga Emericha Poláka, v roce 2002 sto let od narození dalšího internisty Jiřího Syllaby. Další zakladatelská osobnost s takto kulatým výročím přichází na řadu na sklonku roku 2003.

Ferdinand Škaloud se narodil 29. října 1903 v Jičíně. V rodném městě chodil do školy od první třídy až do maturity, kterou složil 22. 6. 1922 na tamním Lepařově gymnáziu. Odešel pak do Prahy, kde na přírodovědecké fakultě studoval antropologii u věhlasného profesora Jindřicha Matiegky; v jeho Ústavu pro antropologii a demografii pracoval od ledna 1925 a v březnu 1926 se stal Matiegkovým asistentem, načež 30. června 1926 byl promován na doktora přírodních věd.

Hned poté začal v Praze studovat medicínu a z ní si zvolil obor antropologovi blízký – stomatologii; na zubní klinice, vedené zakladatelem moderní české stomatologie profesorem Janem Jesenským, byl Škaloud od ledna 1930 ustanoven demonstrátorem, od dubna téhož roku asistentem a už v roce 1931 se stal přednostou ortodontického oddělení této kliniky, kde pak setrval i následujících třináct let.

Od počátku zužitkovával obě své specializace: raná studie „Spolehlivost dentice při ocenění vývojového stavu dítěte“, otištěná roku 1931 v Anthropologii, je věnována výpočtu zubního věku. 13. května 1932 byl Škaloud promován na doktora veškerého lékařství. Od června 1932 do konce roku 1937 byl také smluvním lékařem Strojnické nemocenské pojišťovny a absolvoval studijní pobyty v Berlíně, Vídni, Bologni a Římě. Z hlediska historické a soudní antropologie pojednal „O funkčním otření zubů na českých prehistorických lebkách“ (Anthropologie, 1933). Ze své dvojí odbornosti antropologa a stomatologa těžil i v práci „Stomatologický výzkum úchylných dětí na Podkarpatské Rusi“, přednesené v roce 1934 na 4. sjezdu pro výzkum dítěte v Bratislavě a publikované ve sjezdovém sborníku: na základě vlastního vyšetřování slepých dětí v Mukačevě, chovanců Státního ústavu pro úchylnou mládež v Sevlušci, Útulku dětí s vrozenou příjící v

Nelipinu, internátu a sirotčince ve Svalavě a zdravotních osad Československého červeného kříže ve Volovém a Velkém Berezném zjistil v tomto souboru vysokou frekvenci opožděné dentice, zubního kazu, hypoplasie skloviny, deformit zubního oblouku a patra, dentálních i mandibulárních progní, prognatií a otevřeného skusu. V dalších letech publikoval převážně v Československé stomatologii.

Je-li považován za průkopníka české čelistní ortopedie neboli ortodontie, pak nejen proto, že s Karlem Wachsmannem napsal v roce 1937 učebnici „Orthodontie“, ale především pro pokrokové vedení ortodontického oddělení zubní kliniky, kde zaváděl nové diagnostické a léčebné metody (i v zahraničí proslul Škaloudův lingvolabiální oblouk i jeho chirurgicko-ortodontická metoda zařazování retinovaných nebo dystopicky uložených špičáků do zubního oblouku).

Od samého začátku nacistické okupace českých zemí se Škaloud zapojil do domácího odboje, když hned v roce 1939 se stal členem skupiny ÚVOD. Uzavření českých vysokých škol na sklonku téhož roku zabránilo jeho habilitaci. Na ortopedickém oddělení pracoval však nadále až do 12. dubna 1943: toho dne byl zatčen a pak vězněn až do konce války v Malé pevnosti v Terezíně, v koncentračních táborech v Dachau a Flossenburgu a ve věznicí v Dráždanech; po tom všem ho čekal ještě pochod smrti, který přežil, ovšem za cenu těžké újmy na zdraví.

Vzdor tomu se po válce okamžitě vrátil ke své práci: už 1. června 1945 byl opět asistentem I. zubní kliniky pražské lékařské fakulty a necelý čtvrtrok nato (25. srpna 1945) byl na základě své práce „Vztah vitamínu A k zubní tkáni a jejímu okolí“ habilitován. V hodnosti docenta stomatologie a funkci přednosty obnovil pak provoz ortodontického oddělení I. zubní kliniky.

Po I. mezinárodním sjezdu stomatologů v ČSR v roce 1947, na němž působil jako vědecký sekretář, stal se předsedou Svazu československých zubních lékařů. V letech 1949-1952 vybudoval a vedl samostatné oddělení pro čelistní ortopedii ONP Praha 2 ve Pštrossově ulici, kde soustředil péči o děti s velkými nepravidelnostmi orofaciální soustavy, vybrané v mateřských školách z poloviny Prahy; v tomto zařízení zřídil ambulanci pro ortopedickou léčbu dětí s rozštěpem rtů, čelistí a patra; pro své spolupracovníky tam pořádal pravidelné měsíční odborné semináře. Od té doby vytrval ve svém zájmu o problematiku ortodontických anomálií v předškolním věku.

Při vzniku pražských dceřinných lékařských fakult Univerzity Karlovy byl v roce 1952 pověřen vedením výuky stomatologie na Fakultě dětského lékařství i na Lékařské fakultě hygienické; v souladu s tehdejšími posláním těchto fakult orientoval výuku pro nastávající pediátry na aktivní prevenci chorob a nepravidelností orofaciální soustavy ve vývoji a růstu, kdežto na Vinohradech ji zaměřoval na problematiku úrazů a poškození orofaciální soustavy vlivem škodlivin pracovního a životního prostředí.

V roce 1954 byl jmenován státním docentem vedoucím výuky stomatologie na Fakultě dětského lékařství; od roku 1957 až do svého odchodu do důchodu v roce 1970 působil jako přednosta stomatologického oddělení vinohradské fakultní nemocnice. V období 1959-1961 byl proděkanem Lékařské fakulty hygienické UK, řádným profesorem byl jmenován 24. dubna 1961 s účinností od 1. května téhož roku.

Odchod z fakulty do důchodu nebyl odchodem od ortopedie, natož na odpočinek: ten si profesor Škaloud dával jen střídavě na své chatě na Slapech. Od ledna 1971 do července 1972 pracoval v Jeseniově ulici na středisku OÚNZ Praha 3, zůstává nadále věrný svému zaměření na výzkum a depistáž nepravidelností orofaciální soustavy dětí z mateřských škol; v letech 1973-74 se podílel jako spoluautor na sepsání skript stomatologie pro studující LFH UK; starý profesor nepřestal pracovat téměř do konce svého života – do 78 let. Zemřel 18. října 1984 v Praze.

Muž, kterého antropolog prof. Fetter označil za tichého a skromného badatele, byl zároveň milovníkem hudby a divadla, člověkem, jemuž se po utrpení válečných let dostávalo poct (medaile Za zásluhy 1939, medaile Za zásluhy v boji proti fašistům a další ocenění aktivní účasti v protifašistickém odboji, Pamětní medaile dr. A. Hrdličky Za zásluhy o čs. antropologii, Zlatá medaile Palackého univerzity v Olomouci, medaile Za zásluhy o výstavbu LFH UK v Praze, medaile Národního muzea v Praze) a významných funkcí (kromě předsednictví Svazu československých zubních lékařů byl také místopředsedou Československé antropologické společnosti, členem výboru Spolku československých zubních lékařů v Praze, předsedou hlavní problémové komise ministerstva zdravotnictví pro stomatologii, předsedou oborové komise antropologie při kolegiu lékařských věd ČSAV).

Co zůstává, je dílo do hloubi a šire vzdělaného vědce, uložené ve stovce pozoruhodných prací z oboru stomatologie i antropologie; stopa jeho přednášek v paměti českých a slovenských žáků, ale i německých, rakouských, italských, jugoslávských a zejména polských posluchačů; v neposlední řadě pak živý odkaz Škaloudova srovnávacího a funkčního přístupu k etiologii a léčbě poruch v oblasti orofaciálního systému, jeho trvalé snahy o pokrok v léčebné metodice a jeho osobního novátorského přínosu k němu – odkaz, který ve štafetě Škaloudových následovníků na Klinice stomatologie 3. LF UK drží nyní doc. MUDr. Eva Gojišová se svým moderně erudovaným kolektivem.

9. výroční konference popáleninové medicíny ČLS JEP s mezinárodní účastí

k 50. výročí popáleninového centra 3. LF UK a FNKV v Praze

Konference se konala pod záštitou primátora hl. m. Prahy MUDr. Pavla Béma, děkana 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslava Svobody, CSc. a ředitelky FNKV MUDr. Marie Alušíkové, CSc., ve dnech 15.–17. září 2003. Tématem konference byly „Komplexní a kontinuální péče u termických úrazů a elektrotraumat“, která je nezbytná u jednotlivých pacientů. Dále byla věnována pozornost a řada přednášek popáleninovému traumatu v krizových situacích.

Vědecký program byl zahájen na 3. LF UK S. W. A. Gunnem, mezinárodně uznávaným poradcem WHO pro budování moderních systémů zdravotnické záchranné služby, urgentní medicíny a medicíny katastrof. Jeho úvodní vyžádaná přednáška „The Right to Healthcare of Burn Victims“ vnesla určitý etický pohled na popáleninové trauma v celosvětovém měřítku. Za spolupředsednictví s R. Königovou byl sledován historický vývoj popáleninové medicíny ve světě. L. Brož věnoval své sdělení rozvoji pražského pracoviště v uplynulých padesáti letech. S tím úzce souvisel i rozbor mortality u kritických případů dětí a dospělých, který zpracovali přednostové ústavů soudního lékařství za období 40leté spolupráce s pražským popáleninovým centrem. Prognóza kriticky postižených samozřejmě souvisela a souvisí s pokroky v anesteziologii a resuscitaci. Odborníci v tomto oboru jsou stálými členy popáleninového týmu a dlouhodobé spolupráce byla prospěšná oběma stranám a hlavně pacientům, jak uvedl J. Šturma. Obdobný význam má i dlouhodobá spolupráce s Ústavem lékařské mikrobiologie, která umožňuje bakteriologické monitorování pacientů i prostředí. Porovnávání výsledků z hlediska kvality a kvantitativní mikrobů bylo náplní dalšího sdělení J. Vránkové.

Druhému bloku předsedali Nelson Piccolo, reprezentant Jižní Ameriky ISBI a člen redakční rady časopisu „Revista Brasileira de Queimaduras“ spolu s P. Brychtou, přednostou kliniky popálenin a rekonstrukční chirurgie ve FN Brno. O epidemiologii dětských termických úrazů a o zvládnutích jejich léčby referovali kromě českých autorů odborníci z Brazílie a Francie. I když v Brazílii je odklon od hospitalizace nerozsáhlých postižení (bez ohledu na lokalizaci popálených ploch), mortalita údajně nevzrůstá. O pozdních následcích však zmínka nebyla. Z Francie je doporučován nový kryt urgutol na povrchní postižení hlavně u dětí. Speciální úprava tkaniny i vazelíny výrazně omezuje adhezivitu tohoto krytu, a tím snižuje bolestivost převazů. Nejzajímavější byla prezentace J. Pachla, jež byla přidána k původnímu programu v tomto bloku, pojednávající o významu oscilační ventilace při ARDS u dětí.

Třetí blok byl uveden M. Marsellisem, přednostou centra popálenin a plastické chirurgie v Palermu, jenž je editorem časopisu „Annals of Burns and Fire Disasters“. Jeho zvaná přednáška byla zaměřena na psychologickou podporu popáleného pacienta v rámci nemocniční

péče, v rámci rodinného prostředí a posléze po návratu do společnosti. Jeho spolupředsedající J. Bláha, dlouholetý vedoucí lékař ambulantní a dispenzární péče pražského centra, hovořil o významu rehabilitace fyzické i psychické. Poté byly prezentovány problémy rekonstrukčních výkonů odborníky českými a brazilskými.

Čtvrtý blok byl věnován inhalačnímu traumatu, elektrotraumatu a chronickým trofickým defektům za předsednictví M. Orsága, představitele popáleninového centra v Bratislavě, a M. Valové, interní ordinářky pražské kliniky popáleninové medicíny. M. Valová připravila podrobný rozklad inhalačního traumatu z hlediska diagnostiky, léčby komplikací časných i pozdních včetně kazuistiky s infaustní prognózou. Významný byl výsledek řešení elektrotraumatu se ztrátovým poraněním penisu, jehož bylo dosaženo ve spolupráci s mikrochirurgií kliniky plastické chirurgie.

Pátý blok uvedl P. Brychta zprávou z 10. kongresu European Burns Association, který se konal v Bergenu ve dnech 10.-13. září 2003. Této části konference předsedali L. Brož, přednosta kliniky popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV v Praze, spolu se Z. Kapounkovou, jeho zástupkyní. Témata tohoto bloku měla interdisciplinární charakter z oblasti výživy, kontinuálních eliminačních metod a chirurgické léčby u kritických pacientů.

Šestý blok byl zahájen L. Kleinem, brigádním generálem a reprezentantem ČR v NATO, za spolupředsednictví B. Dvořánkové, vedoucí vědecké pracovnice kožní banky a kulturní laboratoře pražské kliniky popáleninové medicíny. L. Klein ve své první přednášce připomněl dřívější spolupráci popáleninové jednotky VLA v Hradci Králové s pražským popáleninovým centrem. Vztah mezi urgentní medicínou a popáleninovou medicínou byl zdůrazněn J. Pokorným, vedoucím katedry urgentní medicíny a medicíny katastrof IPVZ. Bezpečnostní systém ČR a zkušenosti zahraničních misí AČR byly náplní dalších sdělení pracovníků VLA z Hradce Králové. Závěrečné dvě přednášky byly věnovány problematice odběru a přípravy kožních krytů a prezentovaly zkušenosti pracovníků kožních bank z Hradce Králové a z Prahy.

Závěry konference zpracoval L. Klein:

- Konference poskytla zpětný pohled se zhodnocením práce a výsledků za uplynulých 50 let;
- podtrhla význam mezinárodní spolupráce v oblasti prevence, léčby i výzkumu termických úrazů a ukázala přínos pražského pracoviště v této oblasti;
- zdůraznila nezbytnost interdisciplinárního přístupu při řešení multidisciplinárních problémů a komplikací u popáleninového traumatu a elektrotraumatu;
- upozornila na nezastupitelnost práce kvalifikovaného střednězdravotnického personálu v komplexním léčebném přístupu a význam jeho stability v tomto náročném oboru;
- seřazení přednášek do bloků podle jednotlivých témat a zařazení i problematiky krizových situací a válečné medicíny bylo hodnoceno většinou účastníků jako přínosné a výukově zdařilé;
- závěrem byl vysloven dík za dobrou organizaci i společenské části konference a vysoce byla oceněna uvítací recepce v reprezentačních prostorách primátora hl. m. Prahy na Starém Městě.

MUDr. Ludomír Brož, přednosta kliniky popáleninové medicíny

50 let léčby popálenin v Praze

V roce 1928 se Československo stalo první zemí v Evropě, kde bylo zřízeno samostatné pracoviště plastické a rekonstrukční chirurgie a byl tak položen základ k chirurgickému řešení termických úrazů. Vzhledem ke složitosti problematiky se péče o popálené vyvinula v samostatný obor, který předpokládá zajištění technických i personálních požadavků.

Zásluhou *prof. Buriana*, který rozpoznal nedostatky v dosavadní péči o popálené a pochopil nezbytnost centralizace těchto pacientů na specializované pracoviště, bylo v roce 1953 založeno první popáleninové centrum nejen v Československu, ale i v Evropě. Výzkum a léčba popálenin v České republice mají velmi dobrou tradici, díky dlouholeté existenci popáleninových pracovišť v Praze, Ostravě a Brně. Úroveň léčby popálenin v České republice je uznávána i v mezinárodním měřítku. Je velikou zásluhou osobností akademika F. Buriana, prof. V. Karfíka, prof. H. Peškové a hlavně prof. R. Konigové, že v naší zemi je věnována popáleninám zasloužená pozornost již pět desetiletí.

Léčba popálenin se průběhem doby vyvinula v multidisciplinární obor, kdy je nezbytná spolupráce popáleninového chirurga, intenzivisty, psychologa, mikrobiologa, biochemika a dalších odborníků. Po zvládnutí akutní fáze následuje dlouhodobá a náročná rehabilitace, neopomenutelná je také spolupráce s rodinou.

Naše pracoviště se jako jedno z prvních začalo zabývat specializací léčby popálenin. O zavádění nových léčebných postupů se velkou měrou zasloužila prof. MUDr. Radana Königová, která byla dlouholetou přednostkou Kliniky popáleninové medicíny. Od roku 1969 toto pracoviště poskytuje *kontinuální a komplexní péči o popálené*. Jak naše dlouhodobé zkušenosti, tak i zkušenosti jiných světových pracovišť a také četné publikace hovoří ve prospěch časného chirurgického řešení těžkého popáleninového traumatu. Výsledkem tohoto přístupu je urychlení doby hojení, zkrácení doby hospitalizace, a tím snížení ekonomických nákladů, při adekvátním léčebném postupu je také minimalizováno riziko trvalých následků. To všechno vede ke zlepšení psychického stavu pacienta a k rychlejšímu celkovému uzdravení.

Máme-li na mysli „chirurgický“ přístup k ráně, myslíme přístup aktivní, kdy ošetřující lékař chirurgickou intervencí urychluje postup hojení kožního defektu se snahou dosáhnout co nejlepšího funkčního i kosmetického výsledku. K tomuto aktivnímu přístupu ke kožním defektům patří především snaha o včasné odstranění nektróz. Jejich přítomnost na spodině rány prodlužuje katabolickou fázi a oddaluje rozvoj fáze anabolické. Ze strany rány neexistuje kontraindikace k odstraňování nektróz. Kontraindikací může být jen nepříznivý celkový stav postiženého, který brání jakémukoliv chirurgickému zásahu. Přítomnost nektrózy zpomaluje hojení a představuje živnou půdu pro mikrobiální kolonizaci.

Před pěti desetiletími bylo jak na chirurgických pracovištích, tak i na odděleních popálenin běžné, že hluboké popáleniny postihující kůži v celé síle byly ponechávány spontánnímu hojení až do přirozeného odloučení nektrózy, téměř bez zásahu chirurga. Ten pouze napomáhal odlučující se odumřelé tkáni přerušit spojení se spodinou defektu, a to až ve třetím týdnu

po popálení. V této době jsou již nekrózy zcela demarkované a granulující spodina je často povleklá hnisavou sekrecí díky masivní bakteriální kontaminaci. V prvních dnech od úrazu bývaly excidovány pouze malé, ohraničené popáleniny. Rozsáhlejší nekrózy excidovány nebyly, protože excise do úrovně fascie /JACKSON a spol. 1960/, byly spojeny s rozsáhlým krvácením a chirurgové se při takových rozsáhlých výkonech obávali prohlubování šoku. Rozvoj moderní anestezie však náročné rozsáhlé nekrektomie umožnil.

Námítkou proti včasnému radikálnímu odstraňování nekrotů bylo, že dříve, než se vyvine zřetelná demarkace nekrotů, je u popálenin obtížné klinicky určit, jde-li o poškození kůže v celé síle, nebo o hluboké dermální postižení. Někteří argumentovali tím, že radikální nekrektomií se mohou odstranit i oblasti kůže schopné spontánního zhojení z kožních adnex zachovaných na spodině, pod nekrotickými masami.

Obrat ve smýšlení nastal, když byla do klinické praxe zavedena metoda tangenciální excize nekrotů podle Janžekovičové.

Vlastní sledování na klinice u nerozsáhlých popálenin ukázalo, že nejpříznivější výsledky autotransplantace jsou po nekrektomii provedené 3.-5. den (Bláha, Moserová 1983).

Existuje i metoda nekrevavá, nazvaná nekrolýza, která spočívá na chemickém, enzymatickém odstraňování nekrotů. Při této metodě se k čištění ran a odstraňování odumřelých tkání na spodině defektů užívá řada enzymů a kyselin. Tato metoda má jistě své indikace, ale rozhodně pro pacienty schopné snést operační zákrok výhodná není.

Po odstranění devitalizované tkáně je třeba v co nejkratší době zajistit definitivní krytí ranné plochy (closure). Nezbytnou podmínkou je přiložení autotransplantátu na dostatečně excidovanou a správně připravenou plochu, aby nedošlo k jeho ztrátě.

Kultivační laboratoř na Klinice popáleninové medicíny byla založena v roce 1989, úzce spolupracuje s Ústavem molekulární genetiky AV ČR. Produkuje kultivované epidermální štěpy autologní i alogenní. Kultivovaný epitel byl použit v léčbě několika desítek pacientů, v rozsahu popálených ploch od několika cm² po aplikaci více než 2000 cm².

Vyvinuli jsme 2 nové metodiky. Pro určité nevýhody přenosu kultivovaných keratinocytů na textilním nosiči byla vyvinuta metodika přenosu keratinocytů na polymerním nosiči na bázi hydrogelu (Dvořánková et al., 1996). Další novou metodikou, která je zde používána, je kultivace keratinocytů na bezbuněčné vepřové dermis (Matoušková et al., 1997).

Při přípravě této, v podstatě pozdravné přednášky k 50letému výročí existence pracoviště popálenin jsem si uvědomil, že já zde téměř polovinu této doby pracuji a zase se mi v podvědomí vynořila věta, kterou mě uvítala na popáleninách tehdejší primářka, pozdější přednostka dr. Königová: „Popáleniny může dělat pouze člověk nenormální, protože u popálenin je všechno jinak.“ Samozřejmě každý z nás se považuje za normálního, ale při prohlížení nejstarší zdravotnické dokumentace u začátků existence oddělení popálenin jsem si uvědomil, že popáleniny mohou dělat ne lidi nenormální, ale lidé s obrovským zaujetím pro tuto práci, vcítěním se do stavu pacienta a mnohdy i sebeobětováním.

Probíral jsem chorobopisy ze začátků tohoto pracoviště a srovnával léčbu u rozsáhlejších pacientů. Terapie byla převážně konzervativní, převazy se prováděly po čtyřech dnech,

v premedikaci Morphinum a teprve při nutnosti transplantovat nehojící se granulační plochy je použita narkóza. V medikamentózní terapii je užíván PEN v dávce 300.000 za den nebo v kombinaci se Streptomycinem a tato kombinace je užívána např. až 36 dní, vitaminy, Hysteps, Ferronat, Ca gluconicum 2x týdně, od třetího dne je podávána černá káva a někdy i víno, na bolesti Algena, lokálně tył a borová kyselina, na odběrové plochy fibrinové blány, u kterých se většinou objevuje silná, zelenavá sekrece. Pacienti odmítají rehabilitovat a poslouchají pouze pana profesora, jak si často v dekurzech sděluji lékaři. Zápisy lékařů v dokumentaci mi připadají velice osobní, lidské.

Dovolím si citovat následující zápis: „Dostavil se ke kontrole: třeba že kromě maximální flexe, která vážne asi o 10 %, vykonává všechny pohyby volně, dožaduje se posláni do rehabilitačního střediska. Po vysvětlení, že RHB střediska jsou pro těžce popálené pacienty, a že u něj nejlepší rehabilitace bude práce, prohlašuje, že nemůže pracovat, protože se s ním celý svět točí a má závratě. Bez doprovodu svého bratra se prý nemůže na cestu vydat. Do nemocnice ovšem přišel sám, na poslané vyšetření jde sám, a třeba že schody u vchodu jsou dosti příkré, jde rychle uprostřed schodů dolů sám.“

„První pacientka byla 18. 9. 1953 v 11.45 hod. pí Alžběta Špírková, zaměstnankyně MZ, opařena HK při uklouznutí a pádu do hrnce horké polévky a hned druhým pacientem, ovšem až za 3 dny, byl elektrikář zasažený proudem a popálen na HK a DK, léčen C vitamínem a Analginem při bolestech.“

V 70. letech se k pacientům již přistupuje radikálněji, nekrektomie se provádí kolem 15. dne hospitalizace, je podstatně širší škála léků a ATB, provádí se opakované RTG kontroly, stoupá počet narkóz, 20 proti 4 před 20 roky, a enormně stoupl počet biochemických, hematologických a bakteriologických vyšetření, což ostatně dokumentuje i tloušťka jednotlivých chorobopisů, která se ze 4 mm zvětšila až na 4 cm.

Provádí se kanylace CVS a aplikují se roztoky aminokyselin – Nutramin. Přístrojové zázemí je stále velmi chudé a nedokonalé, ale přesto jsou již pacienti uměle ventilováni a do popředí se pomalu dostává intenzivní péče a podstatně je založení JIP v říjnu 1969 v původním popáleninovém centru v Legerově ulici. V tomto období je kladen důraz i na péči rehabilitační a rekonstrukční. Obrovským zlomem bylo v roce 1983 přestěhování do nové moderní budovy v areálu nemocnice. Je zde na tehdejší dobu jedna z nejlépe vybavených JIP pro dospělé se zajištěním vitálních funkcí těžce popálených pacientů.

V roce 1989 došlo i ke změně v zařazení popálenin ve struktuře nemocnice a popáleninová medicína byla ministrem prof. Klenerem stanovena jako samostatný obor.

Nová kapitola v léčbě popálenin v Praze byla otevřena v loňském roce, kdy naše pracoviště jako první v bývalém východním bloku použilo tzv. umělou kůži – Integra, jejíž použití je tématem jiné přednášky.

MEDICINA

OBEZITA
BOLEST
URGENTNÍ MEDICINA

Vztah mezi urgentní a popáleninovou medicínou

Úvod

Kolébku urgentní medicíny je v zahraničí i u nás obor anesteziologie a resuscitace. Od sedmdesátých let minulého století zabezpečoval organizačně i odborně rychlou zdravotnickou pomoc, předchůdkyni Zdravotnické záchranné služby (ZZS). Anesteziologové jsou optimálně připraveni na poskytování kvalifikované péče při stavech vzniklých následkem oslabení nebo selhávání základních životních funkcí z jakékoliv příčiny. V prvních fázích postižení pomáhají těžce popáleným následovně:

- poskytováním účinné a bezpečné analgezie,
- léčením popáleninového šoku,
- vedením anestezie při chirurgickém ošetřování popálených na operačním sále.

Po celých 50 let existence specializované péče o těžce popálené u nás se souběžně od nejskromnějších začátků vyvíjela též anesteziologie a resuscitace.

Problematika těžkého popáleninového úrazu staví před anesteziology ojedinělé problémy:

1. Předně způsob zabezpečení průchodnosti dýchacích cest při operačních výkonech na obličejí. Po skončení 1. světové války vyřešil tento závažný problém úspěšně britský anesteziolog I. Magill. Zavedl dnes běžné tracheální rourky, jimiž prochází vdech i výdech, vypracoval techniku endotracheální intubace nosem poslepu a zdokonalil nástroje a postupy pro laryngoskopii a endotracheální intubaci za kontroly zrakem, což mělo obrovský význam pro vojáky postižené za války popálením obličeje po zasažení plamenomety, aby mohli být operováni v celkové anestezii;

2. Vypracování časné protišokové terapie, která umožňuje přežití těžce popálených a odůvodnění nezbytnosti jejího zahájení a vedení již v přednemocniční etapě;

3. Vypracování postupů resuscitační a intenzivní péče uplatňovaných na lůžkových částech ARO a na JIP specializovaných pro popálené.

V průběhu poválečných let v Československu měl akademik F. Burian výhodu z výborné spolupráce s kol. L. Čvančarovou, která byla jeho dlouholetou anesteziologickou spolupracovnicí. Vypracovala anesteziologické postupy přiměřené specifickým náročným podmínkám plastické chirurgie a předala je dalším kolegům.

Urgentní medicína je u nás nastavbovým oborem teprve 5 let. Nyní má 239 odborníků, z toho 12 ze SR. Převážná většina odborníků pracuje v ZZS. V nemocnicích náleží na oddělení urgentního příjmu. Ta jsou postupně budována. Nárůst jejich počtu se očekává

v dalším období transformace zdravotnictví. Oddělení urgentního příjmu je nevhodnějším pracovištěm pro zajišťování plynulého přechodu těžce raněných a nemocných z přednemocniční do nemocniční neodkladné péče specializovaného druhu.

Čím je obor urgentní medicína prospěšný těžce popáleným?

Urgentní medicína v ZZS navazuje na poskytnutí první pomoci popáleným odbornou přednemocniční neodkladnou péčí. Je meziklámkem mezi laickou první pomoci na místě postižení a specializovanou péčí v popáleninových centrech.

Přínosem urgentní medicíny základního významu pro osud těžce popálených je zvýšení odborné úrovně pomoci poskytované pracovníky ZZS na místě postižení. Na místo úrazu vyjíždějí stále častěji ve výjezdových skupinách RLP odborní lékaři oboru urgentní medicína. Jejich nejbližšími pomocníky jsou zdravotníci záchranáři, kteří od roku 1995 procházejí ve vybraných Vyšších zdravotnických školách tříletým vzděláváním speciálně zaměřeným na práci v ZZS. V současnosti je jich v ČR přibližně 500.

Pokud byla postiženým poskytnuta laická první pomoc, navazují členové výjezdové skupiny RLP na ni. Nezřídka však jsou mezi prvními, kteří poskytují pomoc zahajují. Díky modernímu vybavení ZZS a letecké záchranné službě a kvalifikaci mohou provádět na místě postižení výkony odborné přednemocniční neodkladné péče, které ještě donedávna byly proveditelné toliko v nemocnicích, např.:

- instrumentální zajištění průchodnosti dýchacích cest endotracheální intubací nebo, v případě nezbytí, koniotomií,
- zajištění účinné plicní ventilace pacienta oxygenoterapií a umělou plicní ventilací,
- zajištění vstupu do krevního řečiště, nejčastěji nabodnutím jedné nebo více periferních žil. Nelze-li zjednat vstup do periferní žíly punkcí, má lékař ZZS k dispozici soupravu BIG pro vstup do kostní dřeně, aby mohla být zahájena resuscitace krevního oběhu převodem infuzních roztoků krystaloidních nebo koloidních co nejdříve po úraze a aby byla umožněna účinná aplikace naléhavě indikovaných léčiv, především analgetik, kortikosteroidů a protišokově účinných farmak,
- aseptické krytí popálených ploch.

Katedra urgentní medicíny a medicíny katastrof Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví po řadu let organizuje a realizuje vzdělávací kurzy v základech urgentní medicíny pro lékaře pracující v ZZS, kteří při práci ve vlastním oboru se hlásí ke spolupráci do středisek ZZS, aby byli připraveni na náhlé stavy ohrožující život, se kterými se ve vlastním oboru nesetkávají.

Od zřízení oboru pořádá katedra pravidelně specializační kurzy pro uchazeče o dosažení odbornosti v urgentní medicíně. V tomto oboru jsou obsaženy kapitoly z medicíny katastrof, které připravují lékaře na organizování a řízení záchranné akce při hromadném výskytu raněných.

Dosažená úroveň zajišťování vysoké úrovně poskytování pomoci v přednemocniční etapě je v souladu se soudobou úrovní zdravotnictví a technické úrovně ve společnosti.

Soudobé způsoby spojení linkovými a mobilními telefony umožňují při tísňovém volání občanům vyznívat operátorky Zdravotnického operačního střediska o výskytu poranění a potřebě pomoci velice rychle po nehodě. Moderní vybavení ZOS umožňuje neprodleně reagovat na tísňové volání a optimálně využívat technické prostředky pro poskytnutí rychlé a kvalitní přednemocniční neodkladné péče při jednotlivém i při hromadném výskytu popálených. Pokrytí celého státního území mobilními prostředky záchranné služby, pozemními i leteckými, dovolují, aby těžce popálený pacient kdekoliv na území republiky byl v co nejkratší době převzat do odborné zdravotní péče již na místě postižení pracovníky ZZS a dopraven přímo na místo specializované pomoci – tedy do jednoho ze tří center pro popáleniny (Praha, Brno, Ostrava).

V minulých padesáti letech zajišťovala ZS podle svých možností rychlou dopravu těžce popálených a jiných těžce raněných a závažně nemocných z místa postižení do nejbližší nemocnice. Vybavení tehdejších sanitních vozidel umožňovalo toliko převoz a ošetření nebo sledování stavu pacienta jen minimálně. Lékaři ZZS mohli na jeho stav toliko dohlížet. Pro práci v přednemocniční etapě nebyli školeni a postačovala jim základní odbornost v jakémkoliv oboru. Proto se od nich očekávalo toliko poskytnutí první pomoci.

Pro tento systém se dnes používá termín „**scoop and run**“ (**nalož a odvez**).

V roce 1974 vydalo ministerstvo zdravotnictví čtyři metodická opatření základního významu č. 32, 33, 34 a 35, která byla východiskem pro přebudování zdravotnictví podle zásad diferencované péče (vytváření jednotek intenzivní péče a lůžkových částí ARO) a pro budování služby Rychlé záchranné pomoci – převážně při ARO. Méně často byla pracoviště RZP podřízena přímo náměstkovi ředitele pro LP péči, ale i v těchto případech bylo nejčastěji vedení svěřeno anesteziologovi. Ve výjezdových skupinách RZP často vyjížděli k těžkým případům anesteziologové. Začala realizace zásady „**stay and play**“ (**zdrž na místě a ošetřuj**). Tato změna přinesla výrazně lepší výsledky péče o postižené v těžkém stavu. Záchranná služba se stává „vysunutou rukou nemocnice“. Lékař vyjíždí za pacientem k poskytnutí časně lékařské pomoci.

Materiální vybavení sanitních vozů bylo postupně zdokonalováno.

V roce 1992 vyšla vyhláška MZ ČR č. 494 Sb. „o zdravotnické záchranné službě“. Od té doby vznikají okresní a územní střediska ZZS odděleně od nemocnic jako samostatné právní subjekty. Mají moderní autopark a logistickou základnu, podmínky pro rychlou organizaci záchranné akce při jednotlivém a hromadném výskytu postižených, moderní Zdravotnické operační středisko, vazbu na LZS a vlastní personál, včetně lékařů. Došlo k vytvoření odbornosti „zdravotnický záchranář“ pro středoškoláky od roku 1995 a ke zřízení nástavbového oboru „urgentní medicína“ v roce 1998.

Je to desetiletí kvalitativního růstu PNP a ZZS.

Výhodou je růst prestiže ZZS jako samostatného útvaru v rámci zdravotnictví, výhodou odborná perspektiva lékařů pracujících v ZZS, lepší připravenost na naléhavé výzvy, možnost

připravovat a realizovat záchranné akce při mimořádných událostech – ty jsou často prováděny hromadným výskytem popálených – požáry budov, havarovaných vozidel, výbuchy v průmyslových podnicích.,

V 70 % okresů je ZZS organizována podle Vyhl. 434/92. Další části státu čekají.

Nevýhodou je odtrženost lékařů ZZS od nemocnice, která je bází pro jejich odborné vzdělávání při lůžkách pacientů v těžkém až kritickém stavu na OUP a na pracovištích NNP. Je to problém, který čeká na systémové řešení.

Spolupráce AR a UM s popáleninovou medicínou je těsná a prospěšná.

Po řadu let trvá i na mezinárodní úrovni. Předními světovými představiteli problematiky péče o těžce popálené jsou naši hosté prov. Masellis z Palerma a prof. Gunn ze Ženevy. Nejvýznamnější mezinárodně uznávanou reprezentantkou ČR je prof. R. Königová.

MUDr. Vladimír Štich, Česko-francouzská laboratoř pro klinický výzkum obezity při 3. LF UK

Češi a Francouzi společně o obezitě

Na 3. lékařské fakultě byla v září založena Francouzsko-česká laboratoř pro klinický výzkum obezity, která je společnou laboratoří francouzského Národního ústavu pro zdraví a lékařský výzkum (INSERM) a 3. lékařské fakulty UK. Zakládání laboratoří francouzské instituce v jiných zemích je novým trendem rozvíjení mezinárodní spolupráce na poli vědeckého výzkumu. Předpokládá, že vědci obou zemí budou rozvíjet svou činnost současně na dvou, případně i více pracovištích, aniž by bylo nutné řešit administrativní problémy spojené s vyřizováním stáží, stipendií a podobně. Nicméně laboratoří tohoto typu není ze strany INSERMU založeno mnoho. Naše laboratoř je třetí svého druhu v celé Evropě: dosud takovéto zahraniční laboratoře INSERMu pracují ve skotském Aberdeenu a německém Heidelbergu. Založení laboratoře je tak vyjádřením dlouhodobé úspěšné spolupráce ve výzkumu obezity mezi 3. LF UK a laboratoří pro výzkum obezity INSERMu ve francouzském Toulouse.

Jaké jsou cíle práce laboratoře a které otázky se stanou středem pozornosti? Protože obezita je charakterizována zvýšenou akumulací tukové tkáně, bude pozornost věnována především výzkumu role tukové tkáně v etiopatogenezi chorob a metabolických odchylek, které obezitu provázejí: tj. inzulinové rezistence, diabetes mellitus II. typu, hyperlipidemie či hypertenze.

Zvýšené riziko zmíněných chorob u obézního člověka je dáno interakcí jeho dědičných dispozic, určujících metabolickou a endokrinní výbavu jeho tukové tkáně, a vlivů prostředí,

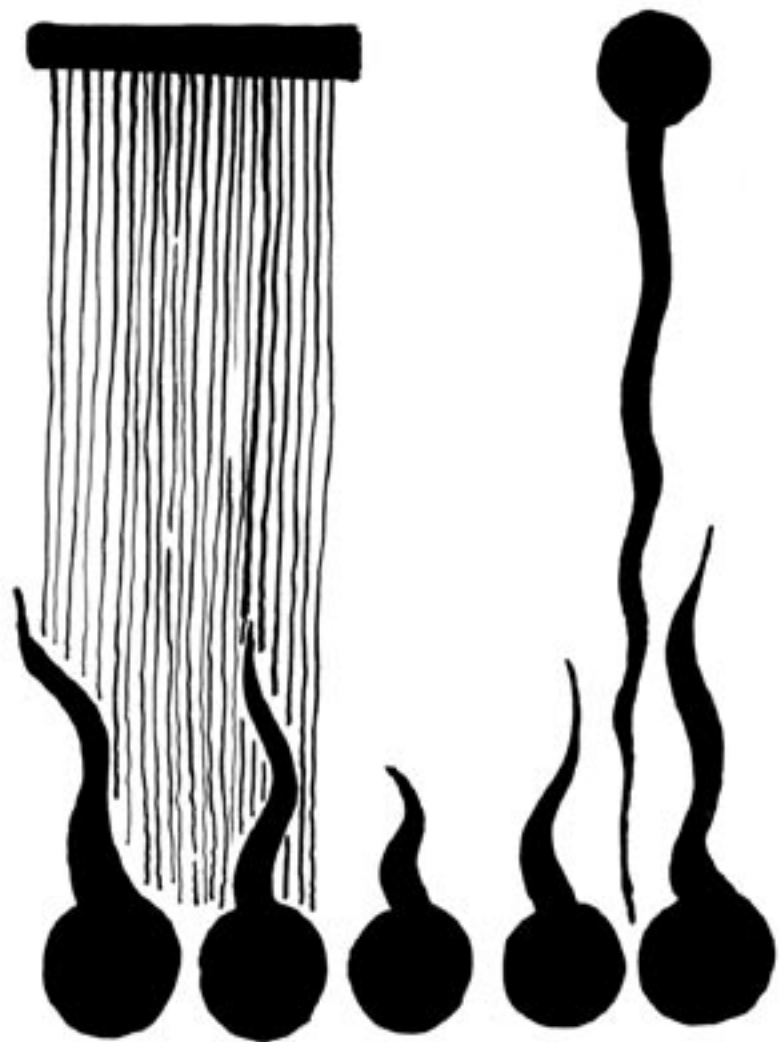
především výživy či pohybové aktivity, které jsou schopny tyto zděděné charakteristiky modifikovat. Sledování interakce genu a prostředí, tj. intervencí do životního stylu, jsou jedním z hlavních témat, jimž by se laboratoř měla věnovat. Pozornost je soustředěna především na geny, které jsou exprimovány v tukové tkáni a které řídí ukládání a mobilizaci tuků v tukové tkáni či sekreci nejrůznějších hormonálních působků z tuku. Látky produkované v tukové tkáni (př.: leptin, rezistin, adiponektin) přitahují v poslední době zvýšenou pozornost, protože je možné, že hrají důležitou roli v etiopatogenezi metabolických chorob obecně, nejen u obézních jedinců. Sledovány jsou změny exprese výše zmíněných genů při intervencích do výživy či pohybové aktivity obézních i neobézních jedinců, eventuálně jedinců s chorobami, které jsou spojeny s inzulinovou rezistencí. Současně se změnami exprese genů v tukové tkáni jsou sledovány i některé metabolické funkce tukové tkáně in vivo, abychom mohli určit, zda změna exprese genu je provázána i změnou genem regulované funkce v tukové tkáni. Metabolismus tukové tkáně je možno sledovat u člověka in vivo metodou mikrodialýzy, dlouhodobě na našem pracovišti používanou. Metoda umožňuje sledování dějů v tukové tkáni při nejrůznějších dynamických situacích, jako například tělesné cvičení nebo podávání farmak.

Při výzkumu výše zmíněných témat spolupracuje naše pracoviště s francouzskými kolegy již delší dobu a ve spolupráci úspěšně spojujeme know-how francouzské strany v metodikách genové exprese či v analytických metodikách s klinickým a fyziologickým zázemím našeho pracoviště. Existence společné laboratoře dává společné práci institucionální rámec, jehož hlavním výstupem by měla být výměna myšlenek a nápadů především mezi mladými lidmi z obou pracovišť. Poskytuje také větší možnosti pro zapojení do evropských výzkumných programů, a tak opět zajímavý myšlenkový prostor pro ty, kteří ho hledají.

Výskyt obezity v evropských zemích

WHO studie Monika 1987-1992

	Obezita - muži %	Obezita - ženy %
Česká republika	25	30
Slovinsko	15	26
Itálie	15	17
Německo	18	26
Švédsko	11	11
Rakousko	20	19
Finsko	16	19

V.P. 71

S Richardem Rokytou o bolesti a evropském kongresu algeziologů

Na začátku září se v Praze konal IV. kongres Evropské federace Mezinárodní asociace pro studium bolesti (EFIC). Vzbudil značnou pozornost nejenom odborníků, ale i novinářské veřejnosti, téma bolesti se objevilo v mnoha člancích a rozhovorech. Zajímalo nás, co o výsledcích kongresu soudí jeho generální sekretář, člen mezinárodního vědeckého výboru a předseda Honorary Committee prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc., přednosta Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie 3. LF UK.

Myslím, že úspěch tady opravdu byl. Byl to čtvrtý kongres algeziologické evropské společnosti a byl hodnocen jako dosud nejlepší. A také byl největší, přijely na něj tři tisíce účastníků nejen z evropských zemí, ale i z celého světa. Takže po organizační stránce měl úspěch.

Co o kongresu soudíte po stránce vědecké?

Vědecký program byl také dobrý, pracoval na tom velice slušný tým mezinárodního odborného programu, který vedl Francouz Daniel le Bars a ve kterém byli špičkoví odborníci z celé Evropy i ze Spojených států a Kanady. To bylo základem pro to, aby jak zvaní řečníci, tak témata symposií byla vybrána velice dobře. A protože obsazení atrahuje publikum, přijelo sem tolik lidí - kupodivu nejvíce z Velké Británie, a ne z Německa, jak jsme to předpokládali. Po Británii byla na druhém místě Itálie, dále Francie, Španělsko, a teprve potom Německo. Zdařilé byly i některé organizační novinky, např. každý den kvečeru byla sekce pro praktické algeziology, kde se řešily konkrétní problémy, jako je bolest u dětí, u žen, bolest nádorová. Lékařům se tam dostalo i praktických návodů, jak bolest léčit, a dozvěděli se, jak se k tomu přistupuje v různých zemích.

Které vědecké téma vás na kongresu nejvíce zaujalo?

To bylo mnoho témat a nových tendencí. Zaprvé se ohromně rozvíjí farmakoterapie; dnes skutečně nabývá výhradně vědecké zaměření, protože se dokonaleji poznávají patofyziologické mechanismy. Hledají se specifické léky tak, aby farmakoterapie byla skutečně cílená, už to není střelba do prázdna. Druhým směrem, který se bude velmi rozvíjet, je genetika bolesti. Přestože bolest je většinou záležitost polygenetická, zjistilo se, že za některé typy bolesti jsou zodpovědné určité geny, např. dr. Seltzer z Toronta demonstroval gen chronické bolesti na chromozomu 22. Pak jsou ohromně na špičce zobrazovací metody – dnes si můžeme znázornit projekci bolesti do různých struktur. Já sám jsem předsedal sympoziu o terapii bolesti použitím korové elektrické stimulace, která se provádí na několika pracovištích na světě. V Čechách se začala provádět na neurochirurgické klinice ÚVN ve Střešovicích. Je to jedna z metod neuromodulace, která je zatím velmi drahá, ale určitě bude mít význam v neurochirurgii. Ta byla dřív destrukční, dnes využívá stimulace a je rekonstrukční. Řekl bych ale, že se nikdy na žádném kongresu neobjeví není nic převratného; věda se dělá v la-

boratořích nebo v nemocnicích, ale její výsledky se musí nějakým způsobem prezentovat, dát k diskusi a to je právě na kongresech.

Hovoříme o léčbě a tišení bolesti, ale když přijde pacient k lékaři a řeknu mu – mně bolí tady a tady – může si lékař jeho tvrzení ověřit? Může se změřit intenzita bolesti?

To je velmi správná otázka, protože to je jedna z nejtěžších záležitostí v algeziologii. Máme metody, které umí bolest určit, ale většinou nejdou dost dobře použít u člověka, např. jsou to metody elektrofyziologické. Teď už jsou k dispozici i metody zobrazovací, ale ty jsou velice drahé, takže v praktické rovině nám zbývají metody psychologické, kdy lidé sami udávají, jakou mají bolest, ale to je subjektivní metoda a slouží ke srovnání bolesti jen u toho jednoho člověka.

No právě!

To je velký problém, víme, že to není ono. Proto se snažíme – a na tom se podílí náš ústav - komplexem biochemických vyšetření bolest diagnostikovat. Zdá se, že v tom by mohly pomoci zejména změny spektra lipidů a změny tvorby volných radikálů. Zatím nezbyvá, než pacientovi věřit a něco s ním dělat. Lidé jsou sice také simulanti, ale většina z nich ne. Definice SZO má nakonec větičku, že bolest je vždycky subjektivní. To je to nejdůležitější. Jsou rozdíly věkové, mezi mužem a ženou, ale největší rozdíly jsou individuální. Posouzení intenzity bolesti zatím není vyřešený problém. Proto se řeší.

Řekněme, že se také vyřeší, ale co zatím můžete s tou bolestí dělat - jenom ji tišit, nebo hledat příčiny, či brát ji jako memento, že někde něco není v pořádku?

Pro nás má bolest dva významy – první je signální – to, co říkáte -, když varuje, že není něco v pořádku. A to je bolest akutní, a tu ani nelze farmakologicky tišit – např. přívěsek slepého střeva je lepší vyjmout, než bolest utišit. Podobné je to s bolestmi zubů, chrup musíme ošetřit. Pak je ovšem bolest chronická, která je arbitrárně stanovena na dobu delší než šest měsíců; ta už je od roku 1983 uznána jako nosologická jednotka, je tedy nemocí sama o sobě. V ní působí velmi silně i psychologická složka, bolest přechází i do deprese a zase naopak deprese vyvolává bolest. Takovou bolest musíme léčit. Samozřejmě se snažíme hledat příčinu, nejčastější jsou bolesti zad, jimiž trpí 82 % obyvatelstva ve vyspělých zemích. Nicméně asi polovička z toho jsou bolesti psychogenní, většinou u lidí, kteří jsou ve stresu, mají zvýšený svalový tonus, proto se jim změni poměry na páteři a začnou je bolet záda.

Jsou odborníci pouze na bolest?

Ano, existují, jsou to algeziologové, v některých zemích je to dokonce specializace. U nás je zatím pouze algeziologická licence, ale připravuje se v novém zákoně ustanovení, že algeziologie bude nástavbová rozšířená specializace. U nás dnes už máme přes sto ambulancí bolesti, kde je algeziolog, a 11 center bolesti, kde jsou také neurologové, ortopedi, psychiatři, psychologové, neurochirurgové.

Kde jsou ta největší centra?

Největší je v Motolské fakultní nemocnici, další na Bulovce, kde je současně subkatedrou pro léčbu bolesti a akupunkturu, pak dvě velká centra v Brně, v Olomouci a v dalších krajských městech.

Když jste se zmínil o akupunkturu, musím se zeptat na netradiční způsoby léčby.

Alternativní způsoby léčby byly také předmětem několik symposií na našem kongresu. O akupunkturu se dá říci, že má cenu při léčbě bolesti, při indikovaných stavech, ovšem nepůsobí na každého, protože závisí na hladině lokálního hormonu cholecystokininu. Působí jen asi na třetinu lidí. Kromě toho jsou další alternativní metody, jako je třeba aromaterapie. A všechny jsou spojeny s psychoterapií - dělají dobře člověku, a tak působí protistresově, zvyšují hladinu endorfinů.

Vrátila bych se ještě ke kongresu. Zmínil jste se o tom, jaký jste měl vlastní referát – můžete o tom říci něco víc?

Tématem byla korová stimulace - to znamená stimulace motorické mozkové kůry. Tuto neurochirurgickou metodu objevili před dvanácti lety japoňští neurochirurgové. Při ní se odstraňuje bolest v případech, kdy už se všechny ostatní metody vyčerpají. Je důležité, že se tím odstraňuje také obtížně léčitelná neuropatická bolest, která nevzniká na periférii, ale teprve v průběhu nervů. Proto této bolesti říkáme také neurogenní. Stimulace se provádí tak, že se implantují dvě elektrody na motorickou mozkovou kůru a dvě na kůru senzorickou a spojí se s baterií. Je to jakýsi pacemaker podobně jako pacemaker srdeční. Stimuluje se většinou šest hodin, šest hodin je přestávka. Zpočátku pacient spolupracuje na nastavení stimulace a potom i několik let může být bez bolesti. Dokonce jsou případy lidí s fantomovými bolestmi, kteří byli absolutně rezistentní na jakoukoliv léčbu, a až tato stimulace jim zabrala. To je tedy jedna z možností léčby bez farmakoterapie, ale samozřejmě je to velmi náročná metoda také po finanční stránce, takže se používá jen ve výjimečných případech. Je zajímavé, že tato metoda vznikla jako náhodné klinické pozorování, a teprve teď dodatečně zjišťujeme mechanismy, které ji mohou vylepšit. Na našem ústavě máme experimentální model, a s kolegy Fraňkem, Vaculínem a Rusínou tuto oblast zkoumáme

Kdy bude další algeziologický kongres?

Za tři roky, v Istanbulu.

Také tam přijedou ty tři tisíce účastníků?

To je těžko předpokládat. Myslím, že by tam tři tisíce přijet mohly, i když Istanbul je trošku excentrický, Praha má lepší pozici.

Osvědčila se Praha jako hostitelské město?

Osvědčila, protože zaprvé Kongresové centrum je bezvadně připravené. Zadruhé jsme měli nádherné počasí, a to je také půlka úspěchu, stačilo jenom se podívat z okna paláce na nádherné pražské panoráma a už to byla velká propagace Prahy.

Byla to i propagace české vědy?

Myslím že ano, a významná, protože tady byli významní představitelé světové vědy, např. předseda IASP, psychiatr a člen Královské akademie Sir Prof. Michal Bond, byl tady Bernard Kouchner – bývalý francouzský ministr zdravotnictví, poslanec Evropského parlamentu a šéf mise v Kosovu a také zakladatel sdružení Lékaři bez hranic. Myslím, že česká věda se prezentovala velice dobře.

Myslíte, že česká věda bude mít šance v Evropské unii? Má srovnatelné postavení s jinými zeměmi?

Problémem je kvalitní lidský potenciál - zejména mladí vědečtí pracovníci jsou špatně placeni. A tak nám hrozí, že když je někdo dobrý, tak uteče buď do medicínské praxe, anebo do ciziny. Jen já mám třeba v současné době čtyři žáky a spolupracovníky v USA a jednoho ve Francii, a ti se už nikdy nevrátí. Jsou sice s námi v kontaktu, ale my bychom potřebovali, aby pracovali tady. Největším problémem současné české vědy i medicíny je stabilizace mladých kádrů. A to je náš největší problém.

Snad se to časemlepší.

Doufejme.

M. Fleissigová

Bolest a praktičtí lékaři

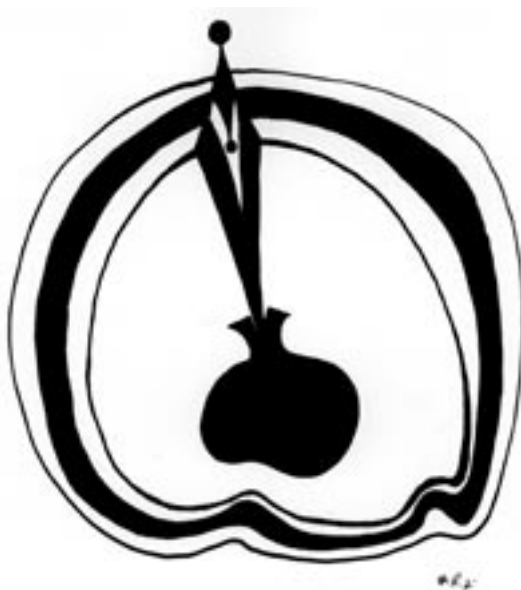
Dne 8. 11. 2003 se konalo v Praze jubilejní 10. sympozium časopisu Praktický lékař, tentokrát na téma Bolest v ordinaci praktického lékaře. Bolest byla na paškále ze všech možných pohledů: akutní, chronická, pooperační, funkční, psychická, účelová, simulovaná, v zádech, epigastriu a břicha, u VIP a sportovců.

Idiom, že vše souvisí se vším, platí obzvláště u bolestí, a tak se přednesená sdělení mnohdy překrývala. To, co praktické lékaře nejvíce zaujalo, shrnula pro Společnost všeobecného lékařství **MUDr. Zuzana Miškovská z Prahy**:

- bolest je 5. vitální známka;
- sláva bolesti. Je varovná a diagnostická, je hodnotící (úspěch léčby);
- bolest má složku somatickou - receptory, mediátory, vlákna...
- somatická bolest zpětně ovlivňuje (pato)fyzilogii hojení, správná léčba bolesti zkracuje hojení;
- bolest má složku psychickou - emoční a rozumovou. Emoční složka bolesti převládá zpočátku onemocnění, její míra je závislá na typu osobnosti - velké emoce při bolesti mají učitelky a zdravotníci;
- emoční složka bolesti zpětně ovlivňuje somatiku a hojení. Úzkostní nemocní se hojí déle;
- bolest je definována jako subjektivní, objektivizace je sporná;
- musíme se naučit vnímat pacienta s bolestí jako jeden funkční celek;
- bolest je často spojena s úzkostí a zvláště s depresí, takoví nemocní „katastrofizují“;
- nejčastějším referenčním orgánem bolesti je břicho;

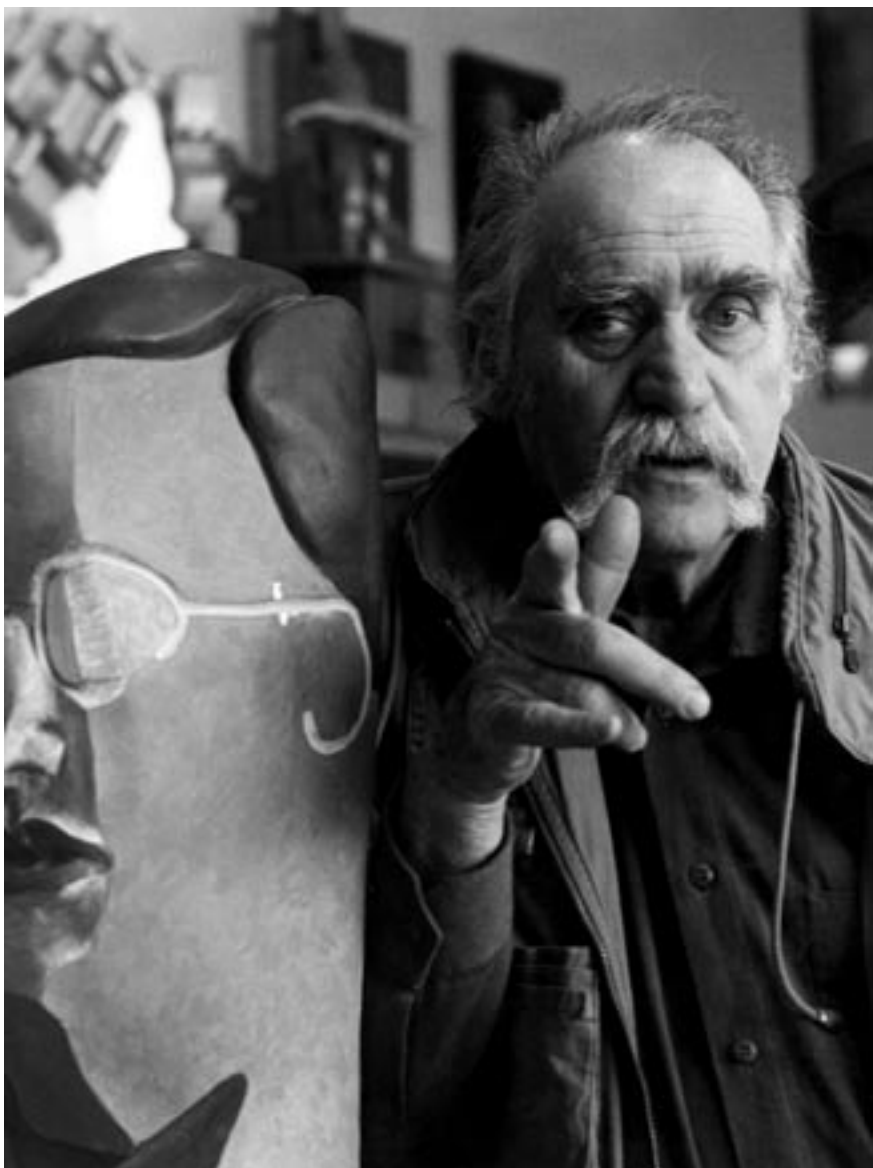
- častý výskyt bolestí zad u nás je spojen s podstatně častějším (než v Evropě) výskytem kongenitálního zúžení páteřního kanálu;
- chronická bolest je již onemocnění sui generis, ne jen symptom;
- jen 30-50 % nemocných s bolestí je správně léčeno;
- nebojme se léčit bolest opiáty - podle velkých klinických studií vznik závislosti hrozí u necelého 1 % takto léčených nemocných;
- do kombinací při farmakoterapii bolesti jsou vhodná antidepresiva 1. generace, a to v malých dávkách.

Další z účastníků - **MUDr. Bohumil Skála, PhD, z Hradce Králové** - v hodnocení semináře dospěl až k obecnějšímu závěru, když pro časopis Společnosti všeobecného lékařství mj. napsal: „Jsem moc rád, že podobné akce jako byla den Praktického lékaře s touto problematikou jsou a že se na každém dalším semináři nebo přednášce o bolesti dozvím něco nového. Jsem rád, že snad v dohledné době spoluprací zainteresovaných odborných společností vzniknou novelizované doporučené postupy pro léčbu nádorové a nenádorové bolesti. Jsem moc rád, že na podkladě těchto postupů se nám snad podaří rozbít i bariéry administrativní a léčba bolesti se stane stejně standardním postupem jako je dnes standardizována péče o hypertoniky nebo diabetiky. Vždyť současné údaje pilotních projektů ukazují, že chronickou bolestí jakéhokoliv původu trpí mezi 4 až 8 procenty našich pacientů.“

SETKÁVÁNÍ

MEZI SOCHAMI
NAD BIBLÍ

Občan a pacient Vladimír Preclík

S významným sochařem a spisovatelem o lékařích, smírčích křížích a zdivočelé době

V životě jste se mnohokrát měnil z občana v pacienta. Jaký to byl pocit, když jste se jako mladý chlapec najednou se ocitl v péči lékařů?

Bylo to tak trochu jako krok do tmy, když jsem se v ordinaci dozvěděl, že musím zůstat v ústavním léčení. Když jsem si svlékal nejen košili, ale i kalhoty a tričko, stával jsem se někým jiným, jako bych přestal být občanem a stal se jenom číslem. Já vím, že se lékaři nemohou zabývat vším, co člověk dělá, ale přece jenom jsem si myslel a teď si to myslím čím dál víc, že moderní vyšetřovací technika je vůči pacientovi nepřátelská. Sice ho dobře vyšetří, ale současně ochladí vztah mezi lékařem a pacientem. Lékaři dostanou zprávu, jak to s pacientem vypadá třeba uvnitř břicha, ale člověk už se neupíná tak na lékaře a nevisí mu na rtech, co mu poví. Takové odcizení pacientovi velice ubližuje. A to je myslím na tom současném stavu našeho zdravotnictví jeden z důležitých momentů.

Ono asi nejde jenom o zdravotnictví, ale vůbec o společnost.

O tom ale nemluvíme, jen o tom, že moderní vyšetřovací technika zřejmě skutečně odcizuje ty dva fenomény – lékaře s pacientem. Nejde o nic jiného než o dva světy: o svět lékařů, kteří se všemožně snaží pacientovi ulehčit, a o svět pacientů. Ideální je, když se ty dva světy propojují, ale ne vždycky tomu tak je.

Možná to není jenom tou technikou, ale také všeobecným spěchem. Ovšem v dobách, kdy vy jste se začal léčit, takové odcizení nepanovalo, ale chovali se lékaři vždycky tak otcovsky a laskavě, jak by člověk chtěl?

Dnes už nevím, zda jsem byl víc nervózní, když jsem se v přijímací kanceláři sanatoria z občana stával pacientem, nebo když jsem se po dlouhé době v těžce kanceláři stal zase z pacienta obyčejným občanem. Námitka, že přece občan nikdy občanem být nepřestává, neobstojí. Jeho přerod začíná vyplňováním karty s razítkem a vlastnoručním podpisem. Občan svlékne své nicotné svršky a odevzdá je. Přijdou do skladu a místo nich oblékne šaty ústavní. Ocítá se rovnýma nohama v jiné společenské přihrádce. Stává se v ten moment případem. Někdy medicínsky zajímavým, a to je jeho smůla, jindy nezajímavým, běžným, banálním, a to je jeho štěstí. O něco málo později se pomalu vytrácí i jeho občanské jméno, které je překryto číslem diagnózy.

Vladimír Preclík, Holomráz, Nakladatelství E. M. Nevole, 1995

Já si třeba pamatuji, jak mě vyšetřoval pan profesor Prusík, a to byla nějaká kapacita! Když měl napsáno, že mám něco s ledvinou, tak mi nečekaně udeřil hranou dlaně do ledviny, a já jsem ani moc nezakřičel, a tak on říkal, to je to dobré, tam ani nemůže nic být, když takovou ránu snesete. Tak to jsem zrovna od prof. Prusíka nečekal. Ale jinak to byl velice šaramantní pán. Na lékaře samozřejmě nemám důvod nasazovat, vytáhli mě několikrát z hrobu, protože choroba, která mne jako mladého postihla, byla dost těžko léčitelná. Byla to tuberkulóza ledvin, což bylo spojeno s močovými cestami a se vším, co k tomu patří, takže tehdy lékaři byli ke mně celkem laskaví, ale nejlaskavější ke mně byl streptomycin. Nebýt toho, tak už tu dávno spolu nesedíme.

To je druhá stránka toho vývoje vědy a techniky.

Ale jak mně bylo – pořád vám odbíhám – kdyby mě to potkalo teď, kdy je mi přes sedmdesát, tak bych byl víc vyžděšený, tenkrát jsem věřil takřka samozřejmě v uzdravení. Neměl jsem strach z nemoci, já jsem se jenom bál, že ztratím moc času.

Spěchal jste, abyste mohl zase studovat?

Ano, dokonce to zašlo tak daleko, že když se ten proces zastavil a byl jsem v sanatoriu na Pleši, umluvil jsem ředitele, aby mi umožnil pracovat. Jenže samozřejmě sochařina v nemocniční posteli je trochu neohrabaná, peřiny jsem doslova zasvinil, takže jsem tím trochu zlobil sestřičky – a byly to hodné řádové sestřičky. Ale to, že jsem se upnul na práci, i když drobnou, dělal jsem malé věci z plastelíny, mi velice psychicky pomohlo. A to je myslím také důležité, aby pacient myslel spíš na lepší než na horší věci.

V současné době se právě pacienti domáhají toho, aby byli víc informováni. Podle vašich patientských zkušeností - jste raději, když vám lékaři natvrdo řeknou rovnou pravdu, nebo byste chtěl, aby vás trochu konejšili?

Myslím, že kdyby mi býval tehdy lékař řekl, co mi vlastně je, a jaká je naděje na vyléčení, tak bych to nesl velmi špatně. Ale teď už mám tak vytrénované oči, že na doktorovi poznám, když mi chce říci něco špatného. A pak bych raději chtěl, ať mi to neříká, protože to je jako ortel. Myslím, že ta vnitřní naděje, že se třeba může pan doktor mýlit, u pacienta pořád trvá, ale ta naděje uvnitř je useknutá v okamžiku, když vám řeknou je to tohle a tohle. Trochu se bojím, kdyby mi měl říci lékař natvrdo říci, že mám třeba už jen tři měsíce života. Samozřejmě jsou lidé, kteří chtějí vědět pravdu, ale já se bojím.

Ten tvrdší přístup se prosazuje v USA proto, aby si lidé před smrtí mohli uspořádat všechny své záležitosti.

Amerika je praktická, to víme až příliš. Ale moje životní trauma bylo toto: někdy v pětaticeti letech jsem náhodou v jedné restauraci přisedl ke stolu, kde byl člověk, který četl z ruky. Byli tam se mnou tři kamarádi, postupně mu ukazovali ruce a já jsem viděl, že přesně ví, co říká, protože ty lidi jsem znal. Byl jsem na řadě, já mu ukázal ruce, on se zarazil a povídá „takovouhle pracku už jsem dlouho neviděl“. Trochu jsem se zalekl, ale on „nelekejte se, tahle ruka se mi moc líbí“ a že budu to a to, že mi to v životě půjde, a tak se ptám, jak dlouho budu živ. A on mi řekl „dlouho, do třiašedesáti“.

Tak to už jste tu předpověď přežil!

Ale on mi to vpálil, jako by to mohl orazítkovat a podepsat. A když mi bylo šedesát, počítal jsem, kolik mi ještě zbývá času, a začal jsem si zařizovat věci. To už jsem byl v Brně, kde jsem učil na vysoké škole.

Byl jste tehdy děkanem výtvarné fakulty, že?

Ano, a chystal jsem se do Vídně autem a jedna moje žákyně za mnou přiběhla, oči navrch hlavy, „pane profesore, nesmíte nikam jet, protože máte v horoskopu, že se zabijete na silnici“. Já jsem si to propojil s tou předpovědí chiromantika, do Vídně jsem nejel, a dodnes si myslím, že jsem si zachránil život. Chtít vědět, co mě čeká, na to jsem trochu opatrný – ve stáří je to skoro jedno, ale když něco vím, tak s tím počítám a není to úplně ideální. Nejsem asi ten typ.

Hodně pracujete s dřevem -

- tady v tomto ateliéru ano, ale v každém ateliéru dělám něco jiného. Dělám kámen – můj výuční list je kamenosochař, ale předtím jsem dělal řezbařinu, jinde svářím železo, v Bechyni kreslím.

Ještě jezdíte na hořická sochařská sympozia?

Ne ne, my jsme ta sympozia v roce 2000 oficiálně skončili, nyní se staráme o dokončení té myšlenky ve formě sochařského parku, aby se tam lidé mohli na ty naše věci dívat v přírodě jako v galerii. Píšu o tom knížku „Přišel jsem pozdravit sochy“. Jsem asi v polovině, příští rok by to mohlo vyjít.

Na to se budeme všichni těšit.

Já taky.

S tím dřevem jsem začala proto, že z vaší Dřevěné knížky je cítit láska k tomuto materiálu. Je to proto, že dřevo je něco živého, nebo že se lépe zpracovává?

Je pravda, že dřevo je mým mateřským materiálem, ale ne proto, že by se s ním pracovalo snadněji, musí se do něj třískat stejně jako do kamene, a navíc je to náročnější. Když vysekáte věc z kamene, tak už se o ni nemusíte starat, kámen je materiál naprosto stabilní. Dřevo ale praská, špiní se, musí hodně proschnout, je náročnější, je to živý materiál. Navíc se chová zrovna jako člověk, do něj nevezete, nevíte, co se mu může vylihnout v makovici. (*Smích*)

Vaší láskou jsou také smírčí kříže. Proč je máte rád? Kvůli formě, že zdobí krajinu, nebo kvůli jejich významu?

Trefila jste oba důvody – jednak jsou výtvarně krásné, jednak jsou tajemné. My, tedy skupina lidí, která se dvacet let schází v Aši, pořád ještě jejich tajemství plně neodhalila. Tušíme, že to byly objekty, které se týkaly středověkého práva, většinou šlo o hrdelní záležitosti. Když někdo někoho zabil a byl souzen šlechtickým zámeckým soudem, pak soudce věděl, že by ztratil pracovní sílu, a tak rozhodl, že viník zaplatí třeba dvacet liber vosku kostelu a že bude muset deset let žít vdovu a její děti, nebo že musí vykonat nějaké jiné pokání, a to se sepsalo do *smírčí smlouvy*. A když pachatel ortel splnil, musel postavit na to místo, kde zabil, vlastní rukou vysekaný kříž – jako znamení, že byl usmířen Bůh a pozůstalí.

To pojetí těch trestů je vlastně hodně moderní.

Já jsem to ale hodně zjednodušil, ty kříže byly vlastně ochranou pachatele; i u nás byla krevní msta, ale od té doby, kdy se zavedly smírčí smlouvy, tak to ustalo, protože zločiny měly žalobce a soudce, a lidé už si spory nemuseli vyřizovat sami mezi sebou. O smírčích křížích jsem dokonce napsal dvě knížky, ale všechny příběhy v nich nejsou reálné. Samozřejmě jsem se velice staral, abych motiv někde vyhrabal – buď v lidovém podání, v archivech, nebo ve staré literatuře. Jednou jsem třeba našel větu: „Zabil otkou vlastního syna.“ Ani jsem si nevzpomněl hned, co je to otká, ale potom hlavně proč? Zabít vlastního syna otkou, to musel být pořádný vztekoun – samozřejmě v tom musela být žena. *(Smích)*

Jak jste na to jste přišel?

(Smích) To jsem vymyslel, ale -

Vymyslel jste si to pěkně. Ale ještě se vracím k otázce, zda to vlastně nebylo moderní pojetí přístupu k pachatelům – ne je jen potrestat, ale aby z toho byl také nějaký užitek.

Je to možné. V Polsku jsou tyto kříže také a tam se jim říká kříže pokutové, tam to skutečně bylo bráno jako pokuta. U nás se to slovo smírčí kříž rází od té chvíle, kdy se našlo pár smírčích smluv. I to slovo smíření mě přitahovalo, protože smíření a pokání to jsou pojmy, které v tomto světě jakoby už nebyly -

- u nás je přece hodně lidí, kteří by se měli kát a nekají se, vůbec je to ani nenapadne.

A ani nevědí, co to je. V tomto smyslu to skutečně bylo ustanovení velmi pokrokové, vždyť smírčí smlouvy jsou z patnáctého století, a stavěly se ještě na počátku 18. století. Celá Evropa tím byla poznamenána, smírčí kříže byly nalezeny v Irsku, v Anglii, ve Francii, v Bretani, ve skandinávských zemích až po Ukrajinu. Jenom na Slovensku nebyly, ne že by se tam nevráždilo, ale pomníky ortelů tam nejsou.

Tam se to asi řešilo jiným způsobem.

To je dost zajímavá věc, o které pořád badáme, myslím, že jsme v tom dost vykonali. Mně dokonce volal mi starosta z Hostinného Podkrkonoší, zdali je tvar smírčího kříže zákonem chráněn. A já že nevím, ale pochybuji, a proč se ptáte. A on říká, my bychom chtěli v našem městě udělat takovou tečku za zrušeným středověkým hřbitovem, kde leží lidé různých národností – Němci, Rusové, Francouzi, Poláci, Židi, křesťané; chtěli bychom minulost uzavřít naším smírčím křížem. To je přece moc hezké, a tak jsem tam udělal dokonce třimetrové sousoší jako památník obětem násilí.

Jenže často se takové pomníky a památníky stávají cílem vandalů. Nemáte o něj strach?

Mám, ale to město je klidné, žijí tam opravdoví lidé -

Celkově ovšem vandalství přibývá. Čím si vysvětlujete ty zničené hroby?

Já si to vůbec neumím vysvětlit. Je to taková neuvědomělá msta nebo se ti mladí snaží ukázat svou sílu a odvahu? Je to hrozná – hlavně se ničí židovské hřbitovy, to je ten nejhrubší rasistický přístup k věci, ale vysvětlit si to neumím. Stačí také, když se podíváte na rozbitou telefonní budku nebo čekárnu na autobus, teď do toho ti sprejeři – naše doba je taková zdivočelá.

Jak se bránit tomu zdivočení?

Snad to nějak přejde, ale vezměte si naše zákony! A když někdo někomu ukradne auto, policie ani nemá chuť to vyšetřovat, vykradou se dílny, byty, a pachatelé mají jistotu, že je nikdo ani nebude pořádně hledat. Anebo když se podívám na dětské filmy, kde se čítankově navádí, jak to dítě má být tvrdé nevím vůči čemu - někdy si myslím, že televize naše (nebo čí vlastně je), že dává návody jak vraždit.

V pohádkách se ovšem také zabíjelo, také byly kruté.

Ale zvítězila pravda a dobro. Jako ve westernech; rád se na ně dívám, na Sedm statečných, V pravé poledne, Tenkrát na západě.

Jenže co s tím naděláme?

My dva už asi nic (*smích*), ale je mi to líto. Je mi líto, že klid života je pryč, když odcházíte z domova, nevíte, jestli vás někdo nevykrade, radši aby člověk ani nevycházel z domu. (*Smích*) Myslím, že to typické mládí se vybíjí na silnicích: když někdo poruší silniční pravidla, tak je to většinou mladý kluk, který nedovede spolknout, že by někdo jel rychleji než on. Když jsme byli mladí, tak jsme také na sebe chtěli upozornit, jinak jsme se odívali, nechali jsme si růst dlouhé vlasy (tomu se říkalo havel), a všechno se odbývalo na společensky přitroublé úrovni. Ale možná jsme byli jenom špatně informováni, komunisté třeba zatajovali ústavy pro mladé vrahy. Jednou jsem restauroval na Moravě blízko takového ústavu – byl jsem vyděšený, když mi vychovatelka řekla „my tady máme trojnásobného vraha, a je mu patnáct let“. Takže možná je to pořád stejně, jenom jsme o tom nevěděli.

Ale pořád tady zůstává jedna věc, která by měla pomáhat vylepšovat lidi, a to je umění.

To je pravda, ale myslíte, že lidé chodí na výstavy, že je to zajímavá? Jakoby všude ubývalo času. Myslím, že je nedostatek, že zrovna v zemi Jana Ámose Komenského je školství pořád jako rozvařené, že se přestalo zpívat, kreslit, že se přestalo mluvit. Nemyslím, že by to měli být Démosthénové, ale aby uměli se vyjádřit, nebo ta čeština – Ježíši Kriste, co se to s ní děje?! To jsme zase odběhli, nezbyvá než se vrátit.

Nezbývá než už vás nechat na pokoji, děkuji za rozhovor.

*V. Prelik v kresbě
Emila Hoffmanna*

Marie Fleissigová

Jiří Grygar

Víra a věda

Po dva říjnové týdny hostilo Karolinum výstavu „Česká bible v průběhu staletí“. Zajímavou expozici rukopisných i tištěných exemplářů doplnily neméně zajímavé přednášky např. socioložky Jiřiny Šiklové nebo biskupky Jany Šilerové. Zvláště velký počet návštěvníků přilákal astrofyzik Jiří Grygar s tématem Víra a věda. V auditoriu nechyběla ani VNR, aby vám obsah této přednášky mohla přetlučout.

V úvodu Jiří Grygar připomněl první díl Starého zákona a knihu Genesis, kde se hovoří o stvoření světa v šesti dnech. Zmínil se rovněž o tom, že se lidé podle Bible snažili vypočítat stáří světa – v 16. století tvrdili, že vesmír je starý 5600 roků, o něco později už byli opatrnější a říkali, že svět je starý asi 6000 roků s chybou asi 30 let, rozhodně ne více. A jiní lidé z knihy Genese vyvozují, že evoluce živých bytostí – rostlin, živočichů - proběhla ve velice krátkém čase. Z toho pak vznikají podle J. Grygara problémy v zemích, kde se projevuje fundamentální tlak na tradici, a to jsou především Spojené státy. „Možná jste zaznamenali film Kdo seje vítr, který popisuje Opičí proces, v němž byl v roce 1925 středoškolský učitel souzen za to, že učí o evoluci – tedy že hlásá bezbožné věci. Ovšem i nyní ve Spojených státech některé školní rady na státních školách brání výuce o evoluci. Je to o to pozoruhodnější, že se tento tlak netýká jenom vývoje živé přírody, ale i vývoje přírody neživé a zvláště základním teoriím o vzniku Vesmíru - o Velkém třesku.“

Něco podobného jsme ale prožívali také – Jiří Grygar vzpomíná, že když chtěl v šedesátých letech na veřejnosti přednášet o Velkém třesku, tak vzbudil značnou nelibost oficiálních ideologů té doby. „Kritika některých velkých myšlenek přírodovědy 19. a 20. století přicházela totiž i ze zemí totalitního komunistického tábora, kde oficiálně vládli materialisté a ateisté. Týká se to i naší země – jeden z lidí, kteří byli velmi ostře kritizováni stranickými ideology, byl Řehoř Mendel, který konal pokusy s křížením rostlin a objevil zákony o dědičnosti, což vedlo až ke genetice a k objevu genetického kódu v minulém století.

Situace je tedy pitoreskní, proti vědeckému bádání se stavějí na jedné straně fundamentalisté, a na straně druhé jsou proti němu i ti, kteří hlásají vědecký světový názor: kritizován byl Mendel a celá genetika. V SSSR dokonce mnozí genetici, kteří patřili ke světové špičce, končili ve vězeních a v gulazích. To byl stát, který tvrdil, že je založen na vědeckém materialismu - ve skutečnosti ovšem to byla doba temnější než středověk. V takové podivné situaci se proměškalo mnoho času. A je zajímavé, že se na tuto zvláštní listinu v současné době dostaly i americké státy - kromě Kansasu je to také Colorado a Nové Mexiko, které zakazuje vyučovat evoluci.

Zdá se, že spor mezi vědou a vírou je velice ostrý nejenom v historii, ale i v současné době.“ *J. Grygar soudí, že vztah mezi vědou a vírou je možno vykládat z pozice křesťanské a současné i z pozice přírodovědecké. „Některé historické zkušenosti jsme nabyli studiem pramenů z konce 16. a možná i ze 17. století, kdy došlo k nešťastnému procesu s Galileem Galileim - byl obžalován z kacířství, protože učil, že Země není středem vesmíru, že je jednou*

z planet, které krouží kolem slunce a že středem vesmíru je podle Koperníkova učení slunce, tak tehdy to vypadalo na velký a zásadní spor mezi přírodovědou a křesťanským náboženstvím, resp. katolickou církví. Z dnešního pohledu je to nepochopitelný spor. Když se chladnými očima podíváme na to, co se tam odehrávalo, zjistíme na rozdíl od literární představy pozoruhodnou věc. **Zdaleka to nebylo tak, že na jedné straně stál neohrožený Galileo, který hlásal pravdu, a na druhé straně reakční kardinálové, kteří ničemu nerozuměli. Skutečnost byla mnohem komplikovanější.** Jak známo tehdy už existovala Koperníkova domněnka, ale také existovala pracovaná geocentrická soustava, která pochází v podstatě ze starověku a od Ptolemaia: říkala, že středem vesmíru je Země, a když se počítaly planety zpátky do minulosti a porovnály se s Koperníkovým modelem, ukázalo se, že Ptolemaiovy předpovědi byly lepší. A dále - všichni víme, že Slunce ráno vychází na východě a večer zapadá na západě, čili že se pohybuje po obloze, necítíme žádné pohyby země, žádný vítr, a tak pocit, že Země je středem světa, je velmi přirozený i pro mnoho současníků. U církevního soudu Galileo hájil svou myšlenku špatnými argumenty. A kardinálové se nechťeli zabývat něčím, co bylo v rozporu s jejich zkušeností.

Kdyby to byla vědecká disputace, byl by to zajímavý důkaz, že lidé, kteří se mýlili, měli lepší argumenty než člověk, který měl pravdu. Proto musíme být velice opatrní, když se snažíme interpretovat historické události a nazírat je dnešními očima. Asi by nebylo moudré, abychom soudili své předchůdce, protože stejně tak mohou příští generace soudit nás.“

Z toho pro Jiřího Grygara vyplývá důležitý fakt - Bible je autoritou ve věcech náboženské víry, ale bylo by nesmyslné, aby byla autoritou ve věcech přírodovědeckého poznání. Důvod je prostý – přírodovědecké poznání velmi závisí na vývoji. „Když srovnáme přírodovědecké znalosti minulých staletí s těmi dnešními, vidíme naprosto nespočetný pokrok, změnu všech možných úvah, a ani dnešní poznání není konečné. Všechny změny ani neumíme už sledovat, dnes už nikdo nemůže být polyhistor, aby věděl všechno, co se odehrává. Kdybychom si představili přírodovědu jako obrovskou stavbu, pak by na vrstech této stavby bylo napsáno pro permanentní rekonstrukci uzavřeno. Naproti tomu z hlediska věřícího člověka jsou náboženské zásady neproměnné a nezávisí na stadiu, v jaké se společnost nachází. Kdyby ovšem náboženství na základě posvátných knih předepisovalo přírodním vědám co mají, nebo nemají dělat, pak by to dopadlo špatně. Pochopitelně je otázka, co se s těmi vědeckými poznatky potom děje, ale to už se samotného poznání netýká.

Na rozdíl od biblické představy z knihy Genesis se dnešní nauka o vesmíru, kosmologie, zcela výrazně liší právě tím, že podává konkrétní důkazy. A tak je dnes naprosto vyloučeno, aby někdo bral vážně šestidenní stvoření světa, vždyť evidentně šlo o podobenství, které bylo přizpůsobeno chápání tehdejších lidí.

Dnešní stupnice znalostí je mimořádně přesná, až to člověk udivuje, když uvážíme interval času, o jaký se jedná. Důležité jsou precizní důkazy. A ty závisí na dvou velkých objevech. Prvním - z roku 1929 – je zjištění, že se všechny galaxie od nás vzdalují a že to vzdalování se zrychluje, když pozorujeme galaxie vzdálenější. Jediným možným vysvětlením tohoto jevu je to, že se vesmír rozpíná. To je víc šokující než objevy, že se země točí. Jestliže se svět rozpíná, pak pozorováním vzdálených galaxií vidíme minulost vesmíru a z toho spočítáme, kdy byl vesmír nekonečně hustý a žhavý. A to, jak víme z pozorování, která byla učiněna počátkem

letošního roku, je 13,7 miliardy let. Do této stupnice se mohou naskládat jednotlivé evoluční procesy ve vesmíru: teprve před 4 miliardami let se objevují první známky jednobuněčného života, hlavní pokrok nastává před miliardou let, kdy se objevují vícebuněčné organismy. Stupnice časová i stupnice prostorová je dnes mimořádně dobře zaručená.

Ten druhý velký objev přišel 1948 od ruského fyzika žijícího v Americe: Vesmír byl v době vzniku z chemického hlediska velmi jednoduchý – byly v něm pouze dva prvky – vodík a helium. Až v roce 1957 astrofyzici vypočítali, jak vznikají prvky a zjistili, že hvězdy jsou takové chemické továrny na prvky. Když se alchymisté v minulosti snažili vyrábět pralátku, zlato, stříbro, pak to nebyla tak špatná myšlenka; potíž byla v tom, že nebyli schopni dosáhnout teploty kolem 10 mil. stupňů, což umějí hvězdy. Při této teplotě se vodík mění v helium, ale při teplotách vyšších se stane zážrak, z helia se stane palivo, popel, a to je příčinou vzniku uhlíku. A máme-li uhlík, máme základ organické chemie, a pak to trvá ještě miliardy let, než se vesmír „zašpiní“ dalšími prvky. Když jsem kritizoval americké školní rady, že brojí proti evoluci i proti Velkému třesku, pak to bylo proto, že nevědí, co činí: kdyby byly moudré, pak by zdůrazňovaly, jak je to ve Vesmíru dobře zařízeno.

Nyní přicházejí objevy jako na běžícím pásu. Bylo by velice nerozumné, aby se kdokoliv snažil pomocí přírodovědecké argumentace buď vyvracet boží existenci, nebo ji dokazovat, snažil se vypočítat Boha. Nicméně je tady něco, co souvisí se sporem o Velkém třesku. Galileo měl sice pravdu, ale hájil ji špatnými fyzikálními argumenty, a otcové kardinálové, kteří neměli pravdu, měli správné ideologické námítky. Ta situace by se byla dala řešit, kdyby věděli to, co víme dnes, že v přírodních vědách se objevuje jeden pozoruhodný princip, který vůbec není vědecký. Když tápeme, když si nejsme jistí, kudy se máme ubírat, a máme určité domněnky, jak to v přírodě funguje, tak se velmi často potvrdí, že nakonec některá domněnka, nakonec vyhraje proto, že je hezká. Jestliže se ale ve fyzice začne mluvit v takových pojmech, tak je to podezřelé, protože jak chcete měřit krásu?

Je zvláštní, že zákony, které si dávají lidé, se dají obcházet nebo porušovat. Porušovat však přírodní zákony matka příroda nedovolí. Postupem doby poznáváme různé přírodní zákony, které mají společnou vlastnost, a to, že platí bez výjimky, v rozsahu, kterému můžeme uvěřit. Astronomové jsou v tom velice příkladní - zákony, které objeví, platí nejenom v sluneční soustavě, ale i v cizích slunečních soustavách, a nejenom dneska, ale také včera, platí všude ve všech místech ve Vesmíru a ve všech časech. To nepřímou vede k úsudku, že jestliže existuje něco tak úžasně dokonalého, že všechny zákony jsou absolutní a že nepřipouští žádnou výjimku, tak to budí jisté kosmické vědomí, které různí lidé projevují různě, nemůže vést přímo k poznání Boha, ale může to cosi naznačit.“

Bible je, uzavřel Jiří Grygar, důležitá jako kniha náboženská, protože nám podává poučení, o pravdách, které nemůže přírodověda získat. Italský filozof Baronius řekl: Bible nic nepíše o tom, jak nebesa fungují, ale jak se máme do nebe dostat.

Po přednášce Jiří Grygar zodpověděl ještě přítomným jejich dotazy. Na otázku, jak je možné, že ve Vesmíru všechno klapě, odpověděl, že nikde nejsou porušeny přírodní zákony. A když byl dotázán, zda se dějí zázraky, prohlásil: „Ani Bůh neporušuje přírodní zákony“.

Mf

Jana Šilerová

Víra v čase globalizace

Snad nikoho nepřekvapím, řeknu-li, že s vírou v čase globalizace je to stejné jako tomu bylo vždycky od počátku lidstva. „Víra“ patří k základnímu lidskému vybavení srdce i mysli. Často říkáváme: „Každý přece v něco věří“ - někdo v sebe, jiný amuletům, lásce, politickým idejím...

Z té lehké psychologizace je pak víra v hlubší dimenzi metafyzickým zakotvením – někdo nebo aspoň něco nad námi je. Vědomí či tušení Boha patří k základnímu duchovnímu vybavení člověka. Je to antropologická konstanta, nevykořenitelné vlastnictví lidské duše. (C. G. Jung) A globalizace? Globální přece znamená jediný, jsoucí, úplný, celistvý, povšechný. Takový byl svět vždycky. Jeden svět, jedna lidská rodina, jeden Bůh...

My dnes, bohužel, vnímáme víru jen jako přitakání předkládaným pravdám zinstitutuovaných ideologií. Skutečná víra je však osobním vztahem důvěry k Bohu, založeným na vlastní nenahraditelné a nepřenositelné náboženské zkušenosti. Výchovou a výukou lze tuto důvěru Bohu jen podpořit. Už Tertullian dobře věděl, že křesťanem se člověk nerodí, ale stává. Jákobovským zápasem s Bohem si musí projít každý sám k osobnímu obrácení a proměně.

Globalizaci dnes chápeme jako vzájemnou propojenost a blízkost ekonomickou, sociální, kulturní, technickou, náboženskou... Bojíme se unifikace a uniformity, kterou nám takto zmenšený velký svět může přinést. Ono prolínání všech struktur života však není jednostranné, ale vzájemné. Jde o univerzalizaci partikulárního i partikularizaci univerzálního. V náboženských pak cítíme tyto vzájemně se prolínající a prostupující vlivy čím dál tím naléhavěji jako výzvu k dialogu.

V polovině minulého století jsme se my, křesťané, obávali sekularizace. Ortega y Gasset předpovídal pro závěr minulého století obnovený zájem o náboženství a nárůst jejich vlivu. Nemýlil se. Ne sekularizace, ale náboženská pluralizace nám klepe na dveře. Různá světová náboženství a jejich vliv nás v euroamerickém křesťanském světě zastihly nepřipravené a vylekané. Často nám nejde dialog ve vlastní církvi. Dialog v ekumeně s jinými církvemi je spíš zdvořilostní. Každý se pokládá za majitele té jediné správné cesty spásy a disponenta s Božím zjevením. Vůči sobě navzájem zaujímáme my, křesťané, hierarchický a konkurenční postoj. Modlíme se „Otče náš“ a s blahosklonností se domníváme, že jsou to „Otec náš“ – křesťanů. Globalizace světa nám však připomíná, že nás křesťanů je pouze 1,5 miliardy. Mohamedánů je téměř miliarda, hinduistů tři čtvrtě miliardy, buddhistů 300 milionů, lidí bez vyznání 800 milionů... Máme strach z jejich jinakosti. A strach vždycky ty druhé demonizuje a dehonestuje - v náboženství jako v politice, kultuře, rase, národě.

Náboženská pluralizace nás vyzývá (ať se nám to líbí nebo ne) k dialogu lásky a smíření (H. G. Gadamer). Nezbyvá nám než vzájemná otevřenost, respekt k jinakosti druhých, oboustranné duchovní obohacování a spolupráce. Nejde o žádný synkretismus. Je přece jeden svět a jeden Bůh, Otec nás všech. A Boží duch, Duch svatý přece vane kam chce a žádně

náboženství, ani žádná církev ho nemá ve své režii. Ježíš Kristus nás sice odlišuje – ale i jiná náboženství ho vnímají aspoň jako jednoho z velkých proroků. A Kristus přišel jako ztělesnění lásky, služby a oběti. Láska vždycky sceluje. Ze svatých obrázků známe jeho gesto rozpřažené náruče – Pokoj vám. Je to postoj otevřený, důvěryplný lásky. Ano, je zranitelný, protože láska je zranitelná. (Taky jsme mu ty ruce přibíli na kříž.) Přesto „jedině hodnověrná je pouze láska“ (Urs von Balthasar). Podle ovoce lásky budeme všichni rozpoznáváni. O víře se nejméně rozhodněji vypovídá činy. Proto nám křesťanům už dva tisíce let dává Kristus za vzor Samaritána - pohana (a žádného ze svých učedníků).

Na Fóru 2000 řekl letos dalajláma jakoby mimochodem „...ty drobné odlišnosti mezi náboženstvími..“ Mnohým to přišlo naivní, mnohé to pobouřilo. Hluboké pravdy vždycky znějí banálně. A přesto - velké odlišnosti a nepřekonatelné rozdíly vidí jenom ti, kteří mezi sebe a druhé staví hradby či hloubí příkopy neochoty k dialogu, strachu z něho, neúcty k duchovnímu životu druhých a pyšné sebejistoty...

Karl Rahner napsal: „Úkolem přítomnosti je odvažovat se v budoucnosti dovršit odkaz minulosti něčím novým, co není evolutivně ve starém obsaženo“. Nemějme z toho úkolu strach. Víme, proč jsme křesťané, kým je pro nás Kristus. Ale víme, že všichni patříme Bohu a doufáme v občasný provanutí Duchem. A tak jsem plna naděje jako důvěřivého očekávání nenaplanovatelného i v dnešním čase globalizace.

Přeji nám všem ochotu k dialogu lásky a smíření, vnitřně protřibenou nezranitelnost z víry, pokoj a radost v srdci.

*Část přednášky na výstavě „Bible v českých zemích“
v Karolinu 20. 10. 03*

Koledování

Prosincová noční tma, čím dál tím delší, a proto bezútešnější, jakoby přímo provokovala k vytvoření mýtu, že se stane zázrak a že se všechno změní k lepšímu – že se vrátí slunce, že se zrodí Mesiáš. A tak se den obratu-slunovratu stal příležitostí k oslavám Slunce – nebo syna Božího, zrozeného z Panny na slámě ve chlévě. K mnoha zvykům, které se k tomuto období vážou, patří bezesporu na jedno z prvních míst vánoční koledy. Hodně zajímavostí o jejich historii jsme pro vás našli na internetu, www.vira.cz s odkazem na Malou encyklopedii Vánoc od Valburgy Vavřínové:

Vánoční koledy, zpívané v latinské i lidové řeči, nahradily předkřesťanský rituální zpěv oslavující o saturnálních boha Saturna. Lidová víra připisovala vánočním koledním obchůzkám magickou moc. Měly přinést štěstí a blahobyt do každého stavení. Na koledu se o Vánocích chodilo o Štědrém večeru, na svátek sv. Štěpána, na Nový rok, o dni sv. Tří králů a někde i na Hromnice. Slované přijali název koleda podle názoru L. Niederleho z latinského slova Calendae (kalendy), označujícího první lednové dny, kdy se slavil slunovrat.

Tímto slovem se ale označoval i každý první den měsíce. Zikmund Winter (1846-1912) napsal, že „jako kněží pohanští prvního dne každého měsíce obcházel po domech s modlami, rovněž tak chodívali hned první kněží křesťanští s křtem po domích a dávajíce domu žehnání, přijímali za to dary. Z kalend se stala kolenda, koleda.“ Staroslověnské slovo koleda znamenalo prý také novoroční den. Balkánské národy nazývaly kalendou pohanské oslavy zimního slunovratu se zpěvy a průvody. Ve francouzské Provincii se Vánocům říkalo Calendo. V Anglii se o Vánocích zpívají carols, ve Francii noels.

Koledy ve středověku šířili po celé Evropě potulní žáci, často účinkující v oblíbených vánočních hrách. Makaronské koledy se zpívaly směsicí latiny a místních jazyků. O vánočních svátcích byly slyšet na trzích, v šencích, klášterech, domech bohatých měšťanů i šlechtických palácích. V jednotlivých zemích vedle kosmopolitních makaronských koled zněly o vánočních svátcích domácí koledy, zpívané v národním jazyce.

Anglické národní koledy jsou například doloženy od 15. století. Byly to oblíbené světské písně upravené pro vánoční potřebu nebo umělé vánoční písně komponované v lidovém duchu. Neoprárádaly komické ani satirické prvky. S anglickými Vánocemi je nerozlučně spjata relativně mladá koleda Good King Wenceslas opěvující českého knížete. Poprvé byla otištěna v Nealeově knize koled pro dobu vánoční (Carols for Christmas Side) v roce 1853. Dobrý český král Václav se stal neoddelitelným soupeřem voňavých větviček cesmíny, věčně zeleného jmelí, vánočního pudingu a báječného krocana s nádivkou.

Jedna z nejstarších německých koled je o Josefovi. Dochovala se v lipském rukopise z roku 1500. Nejproslavenější vánoční německy zpívanou koleda Stille Nacht poprvé zazněla o Vánocích roku 1818.

V Čechách je starodávný obyčej koled a koledování doložen již v předhusitských dobách. Vzdělaný mnich Jan z Holešova sepsal v Břevnovském klášteře více než před půl tisíciletím spis Štědrý večer, v němž zachytil vánoční obyčej a zvyky našich předků. Neopomněl popsat ani vánoční píseň, která se tehdy zpívala: „Vele, vele, stojí dubec uprostřed dvora.“ O mnoho mladší není ani koleda Narodil se Kristus Pán, která vznikla z latinské duchovní písně Ave hierarchie coelestis (Buď pozdraveno, kněžstvo nebeské).

V našich zemích se stejně jako jinde koledovalo a zpívaly se vánoční písně od adventu do Hromnic. První koledníci se objevovali již o svátku sv. Mikuláše. Žáci farních škol chodili na mikulášskou koledu i se svými správci. Nosili s sebou velkou figuru biskupa. Sami si oblékali bohatě zdobené šaty, jezdili na koních a vozech. V roce 1429 zpívali na Staroměstské radnici o sv. Mikuláši s „biskupem“ žáci od sv. Mikuláše, z Týna, od sv. Michala, Havla, Jiljí a Haštala. Vykoledovali si po 2 groších z denních peněz. Koledníci to však v Praze neměli lehké. Například v roce 1447 purkmistrové a konšelé obojího města přikázali „všechněm rektorům školním i farářům jich, aby na den sv. Mikuláše žáci nechodili v šatech nádherných, ani v pásech pozlacených nebo stříbrných, u věncích perlových, ale prostě, a na koních aby nejezdili.“ Lidem se ale nazdobení koledníci líbili, a tak se vždy našel způsob, jak přísný zákaz pánů konšelů a univerzity zdárně obejít. Ještě v polovině 14. století na koledu chodili i pražští preláti, kanovníci a ostatní duchovenstvo.

Za vlády Karla IV. měl pražský arcibiskup a vysocí církevní hodnostáři zaručen pevný kolední plat. Arcibiskup byl povinen „dát prelátům a kanovníkům 4 kopy, služebníkům kostela, tj. vikářům a oltářníkům a jiným 2 kopy, žokům a kůrním 20 a bonifantům 10 grošů, ovšem jen těm, kteří osobně do domu arcibiskupova přišli a kolední zpěv před ním vykonali.“ Koledovali i správci farních škol, měšťtí pacholci, biřici, pivovarští dělníci. Na koledu chodili i prostitutky! Účast příslušníků opovržených profesí na veřejných vánočních oslavách nakonec vedla v roce 1390 k vydání nařízení, jež jim účast na koledách zapovědělo. Koleda však bez toho měla čím dál nevázanější charakter. Nejružnější nařízení proto omezila i účast kněží. Nižší kněžský stav to nesl nelibě, protože tak byl ochuzen o možnost vánočního přívýdětku. Bylo tehdy zvykem, že „řádné koledy“ byly konány na způsob procesí kněží a žáků. Kněží nesli obraz Kristův, jež obyvatelé domu líbali. Žáci, oblečení v bílé roucho, nesli hořící svíce a kadidlem vykuřovali domy. Za to dostávali dary.

Zpěv pražských koledníků mívával velmi dobrou úroveň, k čemuž hlavně přispělo zavedení ars musica jako jednoho z povinných oborů na vysokém učení pražském. Karel IV. zavedl instituci kůrních žáků, jejichž hlasy se o vánoční době po století ozývaly nejen z kostelů, ale i na tržištích a v hospodách. Koleda totiž byla důležitým zdrojem příjmů věčně hladových žáků.

Nikdo se o vánočních svátcích za skrytou žebrotu nestyděl. Vždyť kdysi i Jan Hus zpíval na kůru, koledoval a žebrol na pražských ulicích. A podle starého zvyku odevzdával výslužku starším studentům a pokorně čekal na svůj díl.

Na rozdíl od Husových dob nás koledy spíše provázejí při předvánočních nákupech jako součást marketingu a pan rektor nechodí koledovat o vyšší státní dotace se sborem zpěváčků, zato s dokumenty o evropské integraci, ale v rodinné, sváteční intimitě si přesto mnozí koledy rádi zanotujeme – pokud ovšem nedáme přednost kvalitním nahrávkám vánočních písní.

A tak zbývá jen Vám, milí čtenáři, přátelé a příznivci, popřát, abyste letos na Štědrý večer měli proč a s kým si zazpívat, že „Narodil se Kristus pán, veselme se“, aby Vám sváteční pohoda vydržela i dlouho do nového roku a abyste všem případným nepřítelným osudu vzdorovali jako „dubec uprostřed dvora“ ze středověké koledy.

Redakce VNR

VPR

TEXT

CYRIL HÖSCHL
ODPOVÍDÁ

Odovědi Cyrila Höschla

CYRIL HÖSCHL: ODPOVĚDI BEZ KONCE, aneb Sloupky z Reflexu 2002, Edice Makropulos, Galén Praha, 2003. Ukázky z knihy

HOKEJ

Nepřijde vám davové sledování hokeje ve tři hodiny ráno poněkud paranoidní?

Sport zasahuje duši, tělo i společnost. Na duši působí endorfiny, ony „hormony dobra“, které se při námaze vyplavují. Je také otužována stresem, který se ve sportu odehrává. Při fandění je na rozdíl od otevřeného bojového střetu překypující zloba většinou odváděna neškodným svodidlem. V těle pohyb zvyšuje odolnost, snižuje cholesterol a mnohá rizika infarktu. Když se však přežene, nebo při troše smůly, má za následek invaliditu. Společnost se ale sportem kultivuje, neboť „přátelské utkání v kopané nám dnes uspokojivě vynahradí vypálení souřední vesnice“. Ritualizace spojená se sportem je jednou z nejmocnějších zábran otevřené agrese proti odlišné skupině lidí. Celonárodní prožívání hokeje, ono „my“ (dobří, chabří) a »oni« (padouši, nepřátelé), nám ve vysněné říši spravedlivých odplat pomáhá léčit historické rány ve vztahu k mocným či úspěšným národům. Vzpomeňme na pookupační jásání: „Neměli tam tanky, dostali dvě branky.“ Tato psychoterapie vyvažuje neblahé důsledky pasivního čučení na televizi s pivem, vysokým tlakem a kynoucí zadnicí. A tak davy těch, kdo vinou časového posunu hltají první výsledky přímých přenosů ve tři hodiny ráno, vlastně obětují své pohodlí, aby nepropásli svou psychotherapeutickou šanci. Že to na někoho může mít vliv záporný, není divu: i po acylpyrinu se může umřít. Jenže jakkoli psychiatrizovat lásku k nejmilejší národní disciplíně rozhodně není na místě. To by bylo zneužití psychiatrie. Navíc termín „paranoidní“ se sem nehodí, ledaže by šlo skutečně o chorobnou vztahovačnost nebo nějaké bludy.

ZABIJAČKA

Plk. JUDr. Boh. Kotas z Policie ČR Ústí nad Labem se v TV Nova o vraždě vyjádřil jako o „domácí zabijačce“. Ještě mě z toho mrazí. Jsem v pořádku?

Přirozený jazyk je jako živá bytost: jinak se chová na úřadě, jinak v řeznictví a jinak v milostném objetí. Každý ten malý svět má svůj argot, žargon, slang. (Slovo argot označovalo ve francouzštině původně bandu profesionálních žebráků). Jsou to převleky pro to které prostředí, profesi, skupinu. Nikomu je nelze zazlívat. Chirurg žádá po zřízenci, aby mu na sál přivezl „to maso“. Učitel se ptá kolegy, kolik je ve třídě „kusů“. Herec se světuje, že v obecnstvu byly samé „lívance“. Raději vynechme ukázkou terminologie vojenské. Uvnitř příslušné skupiny hantýrka často snižuje napětí, vede k sounáležitosti, humorným nádechem odvádí agrese. Ale pozor: není dobrým nástrojem porozumění směrem navenek. Nehodí se tam, kde přejímáme jiné role, než na které je šitá. Maso, kusy a lívance nejsou určeny ani pacientům, ani žákům, ani divákům. Nejenže pohoršují, ale mohou způsobit i osudové nedo-

rozumění, mohou zranit. A tak je to i s domácí zabijačkou. To, že Vás z toho mrazí, neznamená poruchu na Vaší straně. Porucha je v tom, kde, kdy, kdo a proč výraz použil. To může být projevem nedostatku citu nebo i profesionálního vyhoření. Také je ale pravda, že citlivost k jazyku se mění. Na upozornění Elišky Krásnohorské, že v opeře Šelma sedlák jsou věty jako „bodejž by tě kráva trkla“ nebo „jen už nechytejme lelky“, jí Bedřich Smetana v dopise odpovídá, že: „Mluva v textu v Dvořákově opeře je skutečně sprostá. Takového něco by se již nemělo trpět.“

SPOLEČNOST

Nepřijde Vám, že se společnost (a asi se to zdaleka netýká jen Čechů) rozdělila na ty, co fandí Izraelcům, a na ty, jež fandí Palestincům, ze stejné neracionálních pohnutek, jako je rozdělena na spartány a slávisty?

Černobilé fandění je vždycky dáno spíše emocí než rozumem. Otázka je, kdo je z dlouhodobé perspektivy lepším rádcem. Emoce nepotřebuje detailní znalost problému, na který se upíná, naopak. Čím větší zjednodušení, tím snazší rozhodnutí. Úspěšná životní dráha se pohybuje na vratké hraně mezi snadností rozhodnutí a jejich správností. Jak u Sparty a Slavie, tak u České televize, Palestiny či Srbska hraje při vzniku emoce roli identifikace. Naše vnitřní promítnutí se do té které role, ztotožnění se s jejími představiteli. To je to, co nás na všech zápletkách a konfliktech zajímá a vzrušuje. Představa, že „by se to mohlo stát nám“, popřípadě úleva „ještě, že se to nestalo nám“. K tomu, abychom se mohli identifikovat, nesmíme si svůj vzor příliš komplikovat hloubavým rozbořením. Nemůžeme si například připustit, že pan učitel Hnízdo je oproti tatínkovi, co nebyl na vojně, vlastně sraab. Ztratili bychom svou jistotu. Abychom se mohli ve vztahu ke strašlivému a nešťastnému konfliktu na Středním východě černobíle rozdělit, museli bychom nevědět, že značná část Izraelců si přeje s Palestinci jednat a odmítá tvrdý postoj, a že jsou Palestinci, kteří po celý život spokojeně žili a obchodovali jako izraelští občané. A ti, kdož se opásávají bombami a zabíjejí nevinné lidi, je přivedli do neštěstí. Hranice zla nevede tam, kde ji chceme vidět, když planeme nenávistí. Jak spartané, tak slávisté jsou smrtelníci jako my. Toto není relativistická pobídka k přehlížení zla. Je to jen upozornění, že jeho hranice neprochází mezi rasami či národy, ale mezi lidmi nebo spíše uvnitř jejich srdcí. Jan Masaryk říkal, že správný chlap nemůže zůstat neutrální, když se dva perou a jeden z nich má pravdu. Ovšem jsme-li odkázáni ve svém úsudku pouze na zpravodajství, neměli bychom svým očím dopustit vlčí mlhu.

ŠIKANA

Poslední dobou se znovu hodně mluví o šikaně mezi dětmi. Myslíte si, že v případě dětské šikany je vinen systém, škola či výchova rodičů, anebo je dětská šikana jaksi přirozeným, a tedy nevymýtitelným projevem v dětském kolektivu?

Odpověď zde by mohla být stručná: na vině je jak systém, tak škola a rodina. Přirozený projev to je pouze z malé části, širších rozměrů nabývá za patologických okolností. Není to jev nevymýtitelný. Ale není jen v dětském kolektivu – vzpomeňte na bažanty a mazáky všech věkových kategorií, chmelovou brigádou počínaje a vojnou či kriminálním konče. Hledáme-li

však příčiny jevů, které stojí na pomezí individuální a sociální patologie, taková odpověď nás neuspokojí. Nalézt řešení k nápravě je obtížný a nikdy nekončící úkol. Označení má původ ve francouzštině (chicane – malicherný spor) a znamená zlomyslné obtěžování či „házení klacků pod nohy“. Dnes už se význam posouvá směrem ke zlovolné krutosti. Mezi „poruchy systému“ patří bezprizornost části dětské populace, jejíž nespoutaná energie a sklon k rizikovému chování nejsou přirozeným způsobem dostatečně odvedeny takovými aktivitami jako je sport, skauting, záchranářství, hudba, péče o jiné včetně zvířat a ani individuálním kontaktem se vzory hodnými následování. Právě tyto vzory často chybí ve škole. Změna životního stylu vede k omezení společných rodinných aktivit. Rodiče nemají čas účastně a nepokrytecky sdílet s dítětem jeho svět. Tuto absenci nahrazují hmotným uspokojováním a odkazem „běž si hrát“. Když si k tomu přidáte brutalizaci filmů a počítačových her, mozaika živné půdy agrese a despektu k bližnímu je téměř kompletní. Při pohledu na ni také pochopíte, co je třeba napravovat, jenže je toho tolik, že ani nevíte, kde začít a nedopustit se karikatury na dobrý úmysl tak, jako v jedné švédské škole, kde krutost anomálního žáka přiměla úřady k tomu, že tam poslaly psychologku, aby léčila – učitele. Ti ovšem lakonicky dodávají, že je-li porucha na jejich straně, dali by přednost neschopence.

MISS B

Britka mediálně známá pod označením Miss B vysoudila právo na smrt. Myslíte si, že by lékaři měli respektovat požadavek pacienta, tedy i přání zemřít?

Možnost resuscitovat de facto mrtvého člověka, a prodlužovat tak život bez jeho kvality, staví do popředí otázku, zda má lékař právo ukončit pacientovi život, případně zda má právo tak učinit na jeho přání. Přitom argumentace typu „aby se netrápil“ není přijatelná, protože při ní jde často o projekci ze strany okolí, nikoli o přání nemocného skutečně nebýt. Krom toho další vývoj choroby někdy vzdoruje všem předpovědím. Už proto je těžké určit ten pravý moment, kdy je smrt nevyhnutelná. Povinností lékaře je především podporovat zdraví, zmenšovat utrpení a chránit život. Psychiatr, mezi jehož pacienty jsou někteří vskutku nezpůsobilí k osudovému rozhodnutí, by měl být obzvlášť opatrný při aktivitách, které by mohly vést k úmrtí těch, kteří se sami vzhledem k své neschopnosti nemohou bránit. Názor pacienta může být pokřivený duševní nemocí, například depresí. V takových situacích je úkolem psychiatra léčit nemoc, nikoli vyhovovat chorobou podmíněnému přání nemocného. Jestliže se mechanismus „smrti na přání“ stane snadno použitelným, stoupne nebezpečí jeho kriminálního zneužití. Psychiatři a právníci jsou denně vystaveni zapeklitým případům sporů o majetek, dědictví, a tedy přičetnost či svéprávnost toho kterého člena svářící se rodiny, a to i mnoho let po jeho smrti(!). Nelze předpokládat, že „obchod se smrtí“ by se nízkým pohnutkám vyhnul. To sice nemůže být uspokojivým argumentem proti právu na smrt, ale je to dostatečný důvod k požadavku na dokonalou legislativu v této věci. Ač jsem osobně odpůrcem eutanazie, tvářím v tvář složitým lidským osudům si umím představit okolnosti, za kterých je humánnější neléčit než léčit. Za takových okolností dovedu pochopit nemocného i lékaře, že se za přísně kontrolovaných podmínek dohodnou na tom, že utrpení je lépe ukončit (aktivní eutanazie), respektive neprodužovat (pasivní eutanazie). Pro většinu lékařů je to však dosud úkol nepřijatelný nebo alespoň obtížně stravitelný.

VOLBY

Je volič nacionalistů a radikálů typu Le Pena či Haidera sám přinejmenším potenciálním nacionalistou a radikálem? Znamená tedy Le Penův volební zisk, že přinejmenším sedmnáct procent Francouzů je fakticky nedemokratického smýšlení?

Vůdcové svým myšlenkám většinou nevěří, ty jsou pro lid! Nedávno jsem si podobnou otázku kladl v souvislosti s Haiderem. Vzal jsem vážně v potaz argument, že Haiderova strana vyhrála svobodné volby v krásné, civilizované a svobodné zemi. Má tudíž mandát. Pak mi přišlo, že ten mandát může být sporný: prý dvacet sedm procent, jenže z kolika, když účast u voleb byla mizivá? Nelze to tedy obrátit a říci, že drtivá většina slušných Rakušanů by Haidera nikdy nechtěla? A už jsme u obecných otázek fungování demokracie a její zranitelnosti. Svobodu lze zneužít k jejímu zničení. Rozhodnutí voličstva vypovídá nikoli o jednotlivci, ale o atmosféře doby. Znal jsem osobně vysloužilce Wehrmachtu i Rudé armády, kteří byli jemní, tolerantní a demokraticky smýšlející. Herbert von Karajan volil zřejmě NSDAP a 99,9 % všech dnešních Čechů, kterým bylo před listopadem 1989 alespoň osmnáct, volilo KSČ! Byli to všechno potenciální komunisti? Chtěli opravdu popravovat nevinné lidi a zemi přivést do ekonomického a morálního marasmu? Mysleli vážně hesla, která každoročně na prvního máje skandovali? Byli všichni, tedy celý náš národ s výjimkou několika chartistů, z nichž část byla agenty Státní bezpečnosti, opravdu odpůrci demokracie, když to výsledek voleb tak jasně naznačoval? Kde se pak ale vzalo najednou tolik demokratů? Spadli s Měsíce? Nikoli. Magor prý kdysi řekl, že revoluce, to je jako když střelí do vrabců: poplaší se a sednou si na jiné dráty. Ale jsou to titíž vrabci. I Francouzi jsou titíž. Pod různými sociálními tlaky však vzniká atmosféra odporu proti „globalizaci“, která smete toleranci k menšinám a cizincům, zvýší odpor k Evropské unii a po letité frustraci přivodí jednoduchá hesla. Lidé jsou titíž, ale hesla se mění. Výsledky voleb se mění. Společnost se pomalu, ale přesto nebezpečně polarizuje. Jednotlivci ovšem prosáknou jedem nedemokratického smýšlení až tehdy, nebudou-li demokracii ke svým cílům potřebovat: až zvítězí Le Pen a zavede pořádek. Střezme se toho, seč nám síly stačí.

ZÁKONY

Myslíte si, že by bylo žádoucí, aby byly při řízení společnosti (tvorbě zákonů apod.) více využívány (příroda) vědecké zásady a poznatky?

Myslet si, že společnost nefunguje k naší spokojenosti proto, že není dostatečně vědecky řízena, je nevymýtitelný omyl, který měl v dějinách opakovaně katastrofální následky, a to i v případě, že vycházel původně z dobré pohnutky. Vědec není z titulu své kvalifikace o nic způsobilější rozhodovat se v otázkách všedního dne než kdokoli jiný. Často právě naopak. Věda totiž sama o sobě nemá etický náboj, asi jako ho nemá kladivo, nůž nebo nukleární reakce. Teprve lidská dimenze ve využití těchto nástrojů jim dává znaménko ve smyslu dobra a zla. Každý, i sebedokonalejší nástroj může být použit chytrě či hloupě, šťastně či nešťastně, s láskou, s nenávisí, v dobrém úmyslu nebo zlovolně. A právě tyto dimenze, na vědě nezávislé, rozhodují o chodu společnosti. Kdyby zákony připravovali pouze profesionální právníci, bylo by to sice technicky asi méně strastiplné, ale z hlediska fungování demokracie

by se takto vzniklé výtvořiny neopíraly o jakýkoli mandát. Navíc v politickém rozhodování se uplatňují jiné kvality než ve vědě: více intuice, schopnost rychle se rozhodovat, úspěšně komunikovat, získávat emoční podporu jiných lidí. Profese či IQ samy o sobě nejsou ani dostatečnou kvalifikací ani důvodem k ovládnutí jiných lidí. V tom je kouzlo naší nedokonalé demokracie, ať se nám to líbí nebo ne. Jistě, v určitém období, po určitou dobu a v určité situaci je moudrý vládce lepší než parlament pokrývající celé spektrum společnosti se všemi přizemními pudy jejích členů. Jenže kdo zaručí stejnou moudrost u jeho následovníků? V demokratických volbách má „hlas čtyřiceti nosičů vody stejnou váhu jako hlas čtyřiceti členů akademie“. Problém je totiž v tom, že ve chvíli, kdy by společnost ovládli akademici, okamžitě by mezi nimi zavládly stejné sváry jako v každé jiné skupině: jedni doleva, druzí doprava, jedni proti menšinám, druzí pro globalizaci. A jak by to dopadlo s vědeckým řízením společnosti? Mnozí z nich by svou kvalifikaci mohli uplatňovat nebo dokonce zneužívat ve prospěch svých vlastních zájmů a vášní. Někdy je obtížné a protismyslné si to připustit, ale i špatná demokracie je z dlouhodobého hlediska méně nebezpečná než dobrá diktatura. Tím vším ovšem nechci říci, že každý, kdo o něčem rozhoduje, by neměl přednostně dbát nejnovějších poznatků z různých disciplín, fyzikou počínaje a ekologií konče. Konzultační úloha vědy je vskutku, zejména v našich končinách, využívána mnohdy žalostně málo.

HOMOSEXUALITA, PEDOFILIE

Vážný pane profesore, rád bych se Vás zeptal, jak je to s těmi různými odchylkami od heterosexuální orientace (homosexualita, pedofilie atd.). Jsou podle Vás vrozené nebo získané? A dají se změnit?

To je otázka, kterou donedávna měli jak laici, tak odborníci pro sebe jasně vyřešenu. Zatímco laici většinou považovali člověka s odlišnou sexuální orientací za zvrhlíka, plně zodpovědného za své chování, odborníci měli mnoho poznatků o tom, že vložka k sexuálnímu chování včetně orientace a celé struktury komunikace s partnerem se utváří v určitém kritickém období ještě před narozením, tedy během těhotenství matky. Výsledný vzorec povstává ze střetu genetické výbavy, vlivu hormonů a dalších, ne zcela probádaných činitelů. „Pud“ v tomto smyslu je vrozen. Dotyčný za svou orientaci nemůže, ale za své sexuální chování více méně zodpovídá, ovšem jenom asi tak jako většina „normálních“ lidí (pozor – i u nich je s tím mnoho malérů od rozvodů a nechtěných těhotenství až po pohlavní choroby!). S určitou nadsázkou si lze představit, že takový pedofilní sadista-vrah je v naší společnosti na tom asi tak, jako bychom byli my ve společnosti, kde normální heterosexuální poměr se ženou se trestá doživotím nebo někde i smrtí: někteří by se ovládli, jiní ne. Z těch, co by se neovládli, by některé chytli, jiné ne. A z těch, co by chytli, by to některým dokázali, jiným nikoli. A z těch, kterým by to dokázali, by některé popravili, jiné nikoli. Tato řečně konceptuální idyla byla nedávno narušena poslancem za KDH na Slovensku, Alojzem Rakúsem, který z křesťanských pozic snesl důkazy o tom, že to např. s homosexualitou není tak jednoduché a že ji lze během života korigovat. Vysloužil si tím posměch, protože odborníci jsou stále jednotni: sexuální deviace jsou vrozené; navíc homosexualita byla ze seznamu nemocí a poruch už dávno vyškrtuta, takže to není deviace. Nejde o nemoc, ale o „gusto“. Problém je ale v tom, že Alojz Rakús je jedním z nejvzdělanějších a nejlépe informovaných psychiatrů, jaké jsem kdy poznal. Proto nelze

jeho přístup jen tak smést se stolu. Jako zastánce většinového odborného proudu se však domnívám, že potíž může být i v rozdílu mezi deviantním chováním a deviací. Ne každý totiž, kdo se neobvykle sexuálně chová, je skutečně deviant. Slidič pozorující dírou po suku v kabinkách na plovárně převlékající se dívky, může být buď skutečný voyeur anebo pouhý puberťáček, co mu to nedá. Tře-li se kdosi v mačkanici v tramvaji genitálem o cizí ženu, může to být vsutku froteur, ale také pouze odvážnější zájemce. A tak bychom mohli jít dál. I heterosexuálové se za určitých okolností (například po třech letech na ponorce nebo v katolickém semináři) mohou někdy chovat homosexuálně. Pak ovšem nejde o pravou homosexualitu. Tím vším se problém zamotává, takže každý z výše uvedených názorů má v něčem svou oporu. Opakuji však znovu, že pravá deviace je z velké části vrozená a v tomto smyslu nepřecvičitelná.

OSUD

Může si člověk svým psychickým ustrojením (vrozeným i získaným) vybírat svůj osud? Předurčovat jaksi shody svých životních okolností?

Jsem přesvědčen, že do značné míry ano. Všimněte si, že dlouho a urputně omílané smyšlenky se často postupně stanou skutečností. Jako by to někdo „přivolal“. V lékařské praxi jsem se setkal s případy kancerofobiků (tedy nemocných, kteří se chorobně obávali zhoubného onemocnění, ač žádné neměli), u nichž se nakonec nádor skutečně vyvinul. Také jsou kolem nás skuhralové, kteří místo aby vzali rozum do hrsti, vzmužili se a pořádně pracovali, tak jenom naříkají, že nic nemá cenu, závidí úspěšnějším, sledují kolik kdo dostal a co má, stěžují si, že neužijí rodinu, a to tak dlouho, až je to všechno pravda, protože se svým přístupem skutečně rodinu neužijí. Pak jsou jiní, kterým se jakoby všechno daří. Mám kolegu, který je za významný objev v medicíně, jenž kdysi učinil, navržen na velice atraktivní cenu, která je spojena s finanční odměnou jeden milion korun. Bez ohledu na to, zda ji nakonec dostane nebo nikoli, byla zajímavá jeho reakce: „Höschle, do čeho jste mne to zase uvrtal, já peníze nepotřebuju, činži mám malou, do hospod nechodím, děti ať se o sebe starají samy a inkaso z důchodu utáhnu. Jenom se tím nadělá zlá krev, závist, naštvou se všichni okolo a to přece nemám ve svém věku zapotřebí.“ A s tímhle přístupem prošel životem, šířil poznání, psal skvělé knihy, dělal dobrou medicínu a vedl špičkový výzkum. Jinými slovy, ač za svůj osud a jeho nevyočitatelné tragické náhody většinou nemůžeme, přece jen si o něj svým založením a přístupem k životu koledujeme. Naše povahové rysy, smysl pro humor, zodpovědnost k sobě i jiným, temperament, míra a povaha rizik, která na sebe dobrovolně bereme, viditelně mění pravděpodobnost toho, co se s námi stane a jak to nakonec dopadne. Osud si sice nevybíráme, ale někdy mu buď sypeme písek do soukolí nebo mydlíme schody.

ETICKÝ ASPEKT VĚDY

1. Představte si, že byste nad jakoukoli pochybnost zjistil, že Romové mají nižší IQ, a že se tato skutečnost nedá vysvětlit pouze environmentálními vlivy, tj. příčina je genetická. Jak byste s tímto poznatkem naložil?

2. Bránil byste svobodu slova (a bádání) vědce, který by chtěl tento výsledek svého zkoumání publikovat?

Vámi naznačený etický aspekt vědy představuje jedno z nejcitlivějších míst v její historii. Přestože si „ideální“ vědu představujeme jako hledání pravdy (většinou testováním hypotéz po drastické redukci složitého světa), které je prosto emocí a ideologií, reálná věda emocí ani ideologií samozřejmě prosta není a nikdy asi nebude. Proto například představa, že by někdo mohl brát vážně Mengeleho „vědecké“ pokusy z koncentračních táborů, je pro většinu z nás nepřijatelná. A přece, Mengele byl ještě dlouho po válce citován, a to navzdory absolutní etické nepřijatelnosti jeho pokusů: studoval chladový stres, odolnost vůči tuberkulóze a mnoho jiných hypotéz. I zcela nedávné práce se mu věnují, i když pro poctivost řekneme, že kriticky. Naposledy například článek v srpnovém čísle časopisu *Nat Rev Genet* 2001 (*Nature, Reviews, Genetics*) z loňského roku (strany 631–634). Tento článek však ukazuje, že i z čistě vědeckého hlediska jsou Mengeleho závěry naprosto nepřijatelné, podvodné a svým způsobem falešné. Podobně tomu bylo i se svůdnými hypotézami o nadřazenosti bílé rasy, jež prý vycházely z „nálezu“ lepších výsledků v inteligenčních testech oproti rasám jiným, zejména černošské. Ukázalo se, že šlo nejen o těžko obhajitelný závěr, ale prostě o podvod, podepřený prachspřistým vymyšlením dat. Naopak empirický poznatek ze Spojených států, že na základních školách si často daleko nejlépe vedou děti přistěhovalců z Asie, zatím nikdo »vědecky« netestuje. S Vašimi otázkami souvisí i vnitřní rozpor takových osobností jako byl Albert Einstein, který jako vědec participoval na vývoji atomové bomby, ale jako člověk byl vyhraněným pacifistou. Ve svém dopise prezidentu Masarykovi se například zastával Přemysla Pittra, který byl za první republiky potrestán ztrátou svobody za odepření vojenské služby. Stavěl tak Masaryka téměř do militaristické pozice. A teď: měl Einstein-pacifista právo věnovat se jadernému výzkumu? Jistě cítíte, že tyto otázky s těmi Vašimi souvisejí. Moje odpověď je, že měl. Věda by neměla mít etická a ideologická znaménka, ta jí dává až její použití. Výrobce oceli nenese zodpovědnost za smrt nevinných obětí kulometné střelby. Výrobce sirek nenese zodpovědnost za oběti požárů. Vědec-hledač pravdy nenese zodpovědnost za vědce-občana. Mravní zodpovědnost máme všichni. Toto „politikum“ je otázkou individuálního svědomí a společenského uspořádání. Zatajovat pravdu, byť nepřijemnou, je stejně nemravné jako zneužívat ji k potlačování svobody druhých. Proto bych jakékoli poctivě dokázané nálezy nezatajoval a svobodu takového vědce vždy hájil. Stejným dechem bych ale ve volbách dal hlasy těm, kteří by byli co největší zárukou, že poznatky vědy nebudou zneužity nějakým převitem.

ZÁHADY

Setkal jste se někdy s něčím, co jste si neuměl vysvětlit? Viděl jsem kazetu s profesorem Ignatěnkem. To je Rus, záhada pro celý svět. Má v rukou takovou energii, že pošle vlny na dvoumetrového statného chlapa a on sebou sekne na zíněnku. Měří mu to a opravdu tam ta energie je, není to iluze jako David Coperfield. Za velkou záhadu považují také projevy médií v jazycích, které se nikdy neučily...

Od dětství se rádi bojíme. Vábí nás záhady a kouzla. Nejraději bychom vskutku zažili to, o čem nám čítávali v pohádkách a co tak trpce zmizelo, když sklapla knížka a my prožreli do

zklamání všedního dne, kde koberce nelétají, prošťácci netrumfují starší podlé sourozence a dobro spolehlivě nevíteží. Chytlavost záhad si ovšem neseme životem a někdy je tak silná, že zaplaší i onen otravný rozum, co nám to stále kazí a zesměšňuje. Žádné zvalené obilí, ale mimozemšťané! A když někdo okouzlenému davu zpochybní nekrvavé operace, marťany nebo zázračné elixíry, pustí se do něj. Nechceme, aby nám někdo bral i tu poslední naději na pohádku, co tak dráždivě rozechvívá naši duši. Jak to dělá pan Ignatěnko, nevím. Projevy médií v jazycích, které se nikdy neučily, jsem neslyšel. Zažil jsem ale mnoho jiných záhad, nad kterými zůstával rozum stát. Viděl jsem v Tokiu na ulici skákajícího papundeklového panáčka, žádný motorek, žádné drátky loutkovodiče. Když jste na něj šlápli, zmlkl. Sundali jste nohu, začal skákat. Naprostá záhada. Pak jsem tam viděl ocelové kruhy a chlapíka, co je zasekával jeden do druhého. Pak ho dal mně, a on se taky přesekl a ihned scelil. Cítil jsem ten odpor, ono procvaknutí, a pak už nic, jen pevné kruhy. Dal mi do dlaně minci. Do mé dlaně, kterou cítím a vím, co s ní dělám. Čáry máry fuk – otevřel jsem ji, a v mé dlani mince nebyla. Zmizela. Nevím kam. Pak mi do dlaně vložil malou kachničku z umělohmotné pěnové buničiny. Zavřel jsem ruku, on začaroval, já ruku otevřel – a hle, kachničky byly čtyři. Byla to má ruka a já o ničem nevěděl. Když mi pak některá z kouzel prozradil, byl jsem ohromen jejich stupidní jednoduchostí a zklamán z toho, na co jsem naletěl. Jenže většina těchto triků mi zůstala i nadále zapovězena. V Hamburku přede mnou kouzelník zapálil mnou podepsanou stoeurovku. Sledoval jsem každý milimetr jeho počínání včetně padání jejího popela do popelníku. Po půlhodině mi bankovku před svědky vrátil i s mým pravým podpisem. Za obojí dám ruku do ohně. Mám věřit, že jsou to zázraky, nebo že je to jen lest, stejně triviální jako ty, co už jsem prokoukl? Bude to s panem Ignatěnkem stejné, nebo to je konečně ta pravá záhada, kterou opravdu nikdo už nedokáže ani odhalit ani vysvětlit? Co myslíte?

UŽÍVÁNÍ MARIHUANY

Rád bych Vás požádal o Váš názor na užívání marihuany, a to jak z pohledu doktora, tak i člověka. Také bych chtěl vědět, zda souhlasíte s případnou legalizací. Pokud ano, tak jestli je Vám bližší holandský nebo švýcarský model.

Docela s chutí Vás zklamu ve Vašem očekávání: já mám s marihuanou pramalé zkušenosti jak z pohledu lékaře, tak i člověka. Důvodem je mj. rozdělení mého oboru na další subspecializace, z nichž některé se drogové problematice přímo věnují, jiné podstatně méně. Na základě toho, co jsem během osmadvaceti let svého působení v psychiatrii viděl kolem sebe, i toho, co jsem letmo četl, jsem v přístupu k drogám dlouho zastával spíše restriktivní, odmítavý postoj. Postupně jsem dospěl k názoru, že jde o problém mnohovrstevný a značně nesourodý. Jinými slovy to, co platí pro kokain, nemusí platit pro heroin nebo pro alkohol. Rozdělil jsem si pro sebe drogy na „kulturně kontextuální“ a „kulturně cizorodé“. Kulturně kontextuální je u nás tradičně alkohol a kouření tabáku. U jihoamerických indiánů je to poněkud jinak a ještě jinak je to například u muslimů, kteří si s chutí v bistru zakouří šíšu, ale alkohol je tabu. Kulturně kontextuálním drogám ta která společnost leccos odpustí, kdežto cizorodé drogy kriminalizuje, a to někdy brutálně. Přitom postavení té které látky ve společnosti se mění: k nám, kteří jsme po léta komunismu pouze pili, kouřili a zneužívali lékařem předepisovaná analgetika, hypnotika („prášky na spaní“) a anxiolytika (léky proti úzkosti jako diazepam),

nyní přišly ruku v ruce se svobodou a směnitelností koruny těž drogy exotičtější (kokain) a tzv. tvrdší (heroin). Navíc se u nás v posledních deseti letech odtabuizovala marihuana. Dospěl jsem k názoru, že naše společnost je k marihuane nepřiměřeně přísná v porovnání k jiným metlám. Podle mého soudu je nějaká ta cigareta „trávy“ mnohem neškodnější než alkohol a z hlediska celospolečenského dopadu méně škodlivá než cigarety „normální“. Je pravda, že zvyšuje riziko spuštění duševní poruchy nebo přechodu na nebezpečnější drogu, o zdravotních komplikacích nemluvě. Jenže u nás se na „tvrdé drogy“ (vyvolávající silnou závislost, vedoucí ke kriminalitě, měnící nápadně osobnost atd.) přechází daleko častěji z alkoholu než z marihuany, a přece nikdo v parlamentě nekriminalizuje držitele piva „v množství větším než malém“, natožpak jeho výrobce! Co se týče zdravotních a sociálních komplikací, celospolečensky jasně vede „tolerovaný“ alkohol a tabák. Traumatologie a záchranná služba denně bojují o životy desítek opilců (nehody, úrazy, rvačky, vraždy), avšak téměř ani jednoho kuřáka marihuany. Proto odpovídám: rekreační užití marihuany mi nevadí a může být občas jistě i příjemné a neškodné. Nejsem ani tak pro její legalizaci jako spíše proti její kriminalizaci. Problémy drogové scény vidím úplně jinde. A všechny laskavě čtenáři, kteří se teď ve světle svých odlišných názorů rozčílí, upozorňuji, že zde není dost místa k podrobnějšímu argumentování nebo spuštění rozsáhlé diskuse o legalizaci drog. Na to jsou jiná fóra, na která doporučuji přesměrovat mnohá bohulibá úsilí.

ZLODĚJNA

Ne, že bych potřeboval návod, jak se chovat „etičtěji“, jen by mne velice zajímal Váš názor na následující problém: lze nějakým způsobem měřit morální rozdíl mezi okrádáním jednotlivce a společnosti? Zřejmě zde záleží na více aspektech – úhlu pohledu, trvanlivosti dění atd. Která varianta je po zvážení všech následků podle Vás celkově škodnější než ta druhá a proč?

Není „etičtějších“ či „méně etických“ zlodějen. Spíše bych řekl, že okrádání, podobně jako ostatní typy zla včetně fyzického násilí, může být více nebo méně adresné. Jinak řečeno, zlo páchané na jednotlivci je konkrétní, kdežto zlo páchané na „společnosti“ je jaksi neurčité, neadresné a nepodléhá tolik mechanismům zábran, které vůči páchání zla máme. Je to podobné jako příklad pilota, který zmáčknutím páčky shodí na město bombu, jež zmasakruje civilní obyvatelstvo, ale v individuálním styku je to třeba dobrák, který by neublížil mouše, natož aby vlastníma rukama ve městě napáchal to, co mu umožnila provést absence mechanismů zábran, jež normálně fungují tvář v tvář oběti. Je-li okradena konkrétní osoba, umíme se do ní vžít, jsme schopni vzhledu do její situace, cítíme empatii. V případě společnosti můžeme sice apelovat na rozum, na vyšší city, na dlouhodobé zájmy nás všech, na mravní dopad celkového stavu země na další generace, ale to, co vnímáme v případě postiženého jednotlivce, cítit zkrátka nemůžeme: není *do koho* se vcítit. Čím větší je poměr soukromého a „státního“ vlastnictví v zemi, tím menší prostor se ve společnosti otevírá pro anonymní okrádání a naopak. Hesla typu „kdo nekrade, okrádá svou rodinu“, pocházejí ze socialismu. Vzpomínám si na dávnou příhodu z jedné malé podhorské vesnice, kde žil chudý rolník, jemuž v rámci kolektivizace v padesátých letech všechno sebrali. Jednoho dne přišel coby zbožný křesťan za farářem s dotazem, zda je porušením sedmého přikázání (nepokradeš),

když si na družstevním poli, které mu bylo kdysi vlastně ukradeno, nakope pár brambor, co tam zůstalo po odfláknuté družstevní sklizni. Odpověď pana faráře obsahovala veškerou zamotanost problému: „Když těch brambor nebude moc, tak to krádež vskutku není.“ Právníci, kteří rozmatávají zapeklité restituční nároky, dobře vědí, jak velký je rozdíl mezi právem a spravedlností, mezi etikou a dobrem, a jak těžká je Vaše otázka. Nechci tím vším říci, že okrádat společnost (nota bene, kdo to je?) je méně nemravne než okrádat jednotlivce. Chci říci pouze to, že původ „společenského majetku“ může být velice temný, že na daně lze také nahlížet jako na loupežné přepadení („bohatej m prachy bral, chudákům je rozdával“) a že rozpoznat, kdo je zlodějem a kdo okradeným, může být někdy dosti obtížné. V případě jednotlivce je to většinou mnohem jasnější.

TABU V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

Vážený pane Cyrile Höschle, rád čtu Vaše jasně napsané odpovědi, a tak Vás prosím o jednu na otázku, která mě napadla při sledování „humbuku“ okolo knihy Tabu v sociálních vědách: není uváděná rozdílná „úroveň“ nebo „hodnota“ IQ způsobena ani ne tak vyšší či nižší „inteligencí“, jako spíše tím, že různé rasy mají trošku rozdílně „stavěný“ mozek – např. Cikáni jsou emotivnější, Japonci mají vyšší potenciál sebeovládání apod. – a tak nemohou v testech postavených spíše pro techničtější typ inteligence uspět stejně dobře jako tech-Evropané či tech-Američané? Pro úplnost dodávám, že i když jsem jako knihkupec měl knihu minimálně dvacetkrát v ruce, nečetl jsem ji a pravděpodobně tak ani v budoucnu neučiním.

Bakalářova kniha způsobila rozruch, ačkoli je do značné míry vyvětralým pokusem o nekonvenční a provokující originalitu, který vychází z publikací P. Rushtona, K. MacDonalda a R. Lynna, jimž autor sice za jejich podněty děkuje, ale sází na to, že je český čtenář nezná, takže je zde může svou knihou replikovat, aniž by se vystavil nebezpečí, že to skoro nikoho nebude zajímat, jako to už nikoho nezajímá v Americe. Měření IQ je velmi ošemetná věc a s interpretací jeho výsledků musíme zacházet opatrně. Tak jako v matematice nám pomáhá dosadit si do určité rovnice extrémní hodnoty, abychom ji pochopili, tak i zde pomohou kontrastní příklady. Představte si, že dáte IQ test leopardovi nebo mravenci. Vyjdou z něj jako naprostí idioti, protože jejich svět, „Umwelt“, je zcela odlišný. To však ještě neznamená, že jsou méně schopní, hloupější, nemotornější, zaostalejší nebo dokonce horší. V jejich světě a v jejich testech bychom naopak my lidé naprosto propadli. Ani náznakem nemůžeme soupeřit s nádhernou ladností, silou, koordinací, postřehem a rychlostí leopardího pohybu. Ani v nejmenším nemáme tušení, jaké molekuly rozpozná mravenec na svých cestách, kde posečená tráva má rozměr a stín sekvojového háje. Naše převaha je pouze v tom, že oni nám nedávají své testy a nepiší knihy o naší stupiditě. Podobně, i když v menším kontrastu, je tomu s „rasami“. Navíc z genetického hlediska se zdá, že rasy snad ani neexistují. Genetická výbava se s vlivy prostředí střetává na tolika úrovních, že oddělovat vrozené a naučené z hlediska příčinnosti společenských jevů prakticky nelze. Máte tedy pravdu, že kultura, tradice, příběhy, kterými žijeme, to vše a mnoho jiného nás utváří k tomu, jací jsme v našich odlišnostech. Bakalářova kniha je snůškou tu a tam zajímavých, ale nekriticky sestavených argumentů, a mnohde zamlčuje další možné výklady citovaných studií. Tak například tam,

kde se ukazuje, že kriminalita je rasově závislá (například v USA je vyšší u černochů než u bílých), by se zároveň mělo upozornit, že kriminalita je vyšší v socioekonomicky slabších vrstvách oproti vrstvám blahobytnějším, což platí rasa nerasa. Pak si lze ovšem položit otázku, zda černoši v USA nejsou na tom celkově socioekonomicky hůř než bílí, a vidět to tedy tak, že za jejich vyšší kriminalitu může spíše to, co vede ke kriminalitě i u bílých, totiž socioekonomický marasmus, spíše než rasa jako taková. A tak bychom mohli jít dál. Ve společenských vědách a v psychologii jde o natolik složité systémy s mnoha proměnnými, že jejich filtrování při hledání kauzality je nekonečným úkolem každého, kdo se chce podobným otázkám vědecky poctivě věnovat.

PSYCHIATRICKÁ PÉČE

Proč podle Vás není stát schopen změnit a zlepšit organizaci zdravotní péče, zejména psychiatrické?

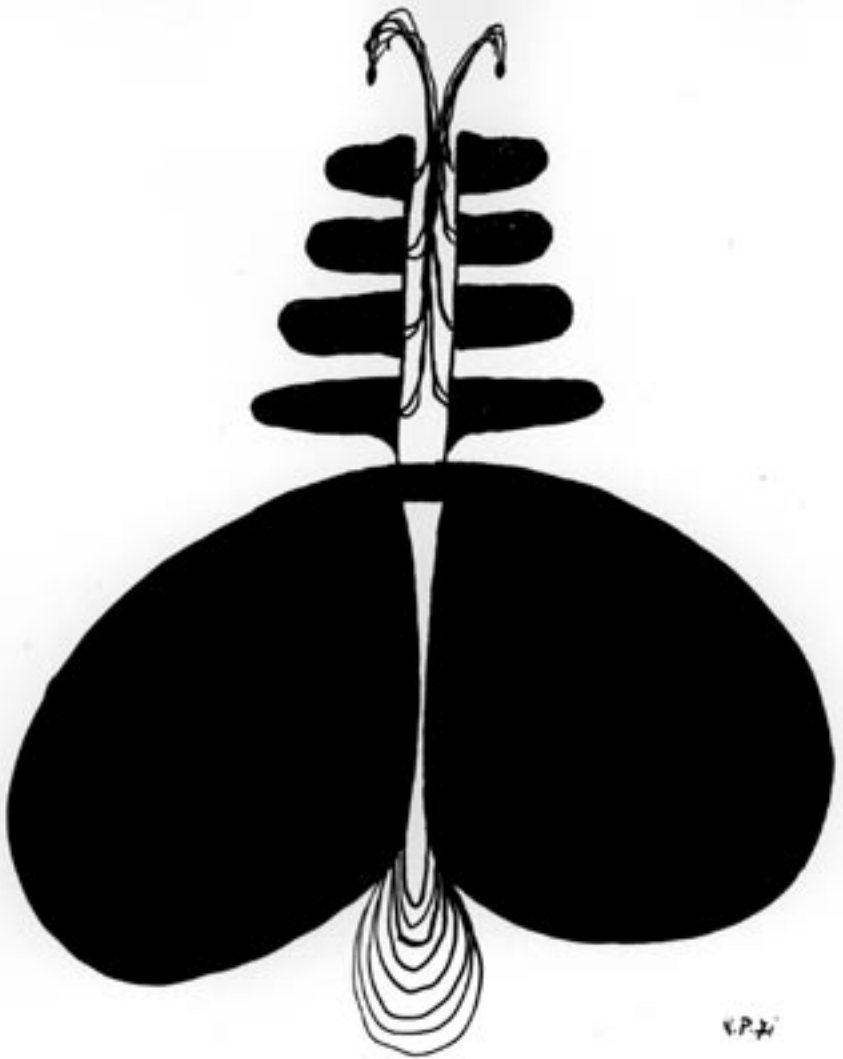
To je téma na mnoho stránek, proto zde upozorním pouze na jeden z mnoha problémů, které si neuvědomujeme, když kritizujeme nedostatky a zdá se nám jasné, jak by věci měly správně být. Vezměme si jen dostupnost odborné péče. V Mosambiku je devět psychiatrů (z toho většina v jednom zařízení) na bezmála dvacet milionů obyvatel; v Ženevě je jeden na několik set obyvatel. Do jaké míry je to první málo a to druhé moc? Jak moc nabídka prostředků, počet zařízení, lékařů, přístrojů, množství léků aj. indukuje poptávku a jak moc ve skutečnosti poptávka vyvolává nabídku? Opravdu zde platí, že čím více tím lépe a že by na jednoho doktora měl připadat jeden pacient? To jistě ne. Navíc i při úvaze, jak by věci měly správně být, záleží velmi na tom, v čím zájmu si tu otázku klademe. Jiný zájem má stát (odstranit problém, investovat jinač, nedráždit většinové voliče), jiný rodina nemocného (chce hlavně, aby je nezatěžoval, nerušil, aby pořádaně žil, pracoval a poslouchal), jiný zájem má lékař (odstranit příznaky a naučtovat to pojišťovně) a sám pacient (dát si pivko, zakouřit si, mít sex, nemuset stále poslouchat něčí protivné rady). Zdravotní politika je mimo jiné procesem harmonizace těchto zájmů, osvěty tam, kde jsou objektivně zavádějící či diskriminující a kompromisu tam, kde jsou neslučitelné. V psychiatrii je cílem transformace proměna starých kustodiálních zařízení v péči, která jde za pacientem do jeho prostředí. Komunitní systém je pro pacienty uživatelsky přátelský. Vytváří pro jednotlivce podmínky přirozeného životního prostředí a zároveň ochranu před nadměrnými nároky okolního světa. Je ideálem většiny reformátorů, které děsí obří léčebny 19. století. Je v zájmu především nemocných, zatímco rodinám na tom zase tolik nezáleží. Ty jsou vděčné za odstranění problému, tak jako tak. Státu se do toho moc nechce, protože by se tak péče mohla pěkně prodražit. A lékaři? Ti staří, konzervativní, fungují mnohem pohodlněji v léčebnách. V Dánsku komunitní systém vedl k tomu, že významně ubývá psychiatrů, protože je ten obor jakožto lékaře najednou nezajímá. Nahlížíjí ho spíše jako sociální službu, a kvůli tomu medicínu studovat nešli. A na závěr douška: když se v Krakově zjišťovalo přímo mezi psychiatrickými pacienty, co jim nejvíce vadí, ukázalo se, že hlavně to, že nemají přístup na odpolední povídání u čaje s panem biskupem. Tolik k organizaci zdravotní péče.

VÍRA

Vážený pane doktore!

Velmi by mne zajímalo, zda jste či nejste věřícím člověkem, a nakolik Váš (ať už jakýkoli) světonázorový postoj ovlivňuje výkon Vaší profese. Dále bych se rád dozvěděl, přikládáte-li (a proč) světonázorovým otázkám význam v anamnéze psychiatrických pacientů. A do třetice: nakolik významná může být souvislost mezi zkušeností – ať už v dětství, nebo v dospělosti – s tzv. „temnou religiozitou“ (akcentování viny, hříchu, trestu, soudu, zatracení apod.) a neurotickými, či dokonce psychotickými symptomy? Za případnou odpověď Vám velmi děkuji. Srdečně Vás zdraví nadšený laický čtenář Vaší rubriky.

Pominu-li skutečnost, že u některých jedinců je věc víry natolik niternou a soukromou záležitostí, že nepovažují za vhodné se s ní svěřovat neznámým lidem, stejně Vám nemohu poctivě odpovědět, protože je to komplikované. On totiž i ateismus je vlastně vírou (že bůh neexistuje), která stejně jako jiné víry s sebou přináší určité postoje, projevy, umanutost, snímání vlastní zodpovědnosti a mnoho dalšího. Všichni jsme tak trochu věřící, někdo více, někdo méně, někdo fanaticky, někdo chorobně. Můj světonázorový postoj jistě kontaminuje, byť podvědomě, můj vědecký přístup k chápání problémů, ale neovlivňuje triviálním způsobem výkon profese a ani ho ovlivňovat nesmí. Lékař zvládá pacientův stav zcela nezávisle na světonázorových rozdílech, asi jako řidič tramvaje Vás veze bez ohledu na to, jestli jste sociální demokrat, katolík, slávista nebo všechno dohromady. Je to jeho *profese*. Jsou však profesní situace a problémy na pomezí etiky, kde světový názor a víra roli hrají: ochota či nutnost provést potrat, eutanazii, nebo třeba jen obřízku (nejde totiž o nemoc a dítěte se nikdo neptá, zda o to stojí). Druhá Vaše otázka je jiného druhu: v anamnéze pacienta může světový názor (víra) hrát pro posouzení a řešení případu zásadní roli, proto jej zvažujeme. Krádež v samoobsluze má jako možný projev duševní poruchy úplně jiný význam u nevychovaného bezvěrce a jiný u přísně vedeného bigotního katolíka. Deset piv po fotbale v Horní Lhotě je přece něco úplně jiného než náhlé vypití téhož během Ramadánu u přísného vyznavače islámu. Víra má prokazatelný vliv na psychopatologii: u křesťanů například většinou snižuje riziko sebevraždy. U ortodoxních Židů či jiných přísných denominací náhlá ztráta víry může být projevem počínající choroby, jakož i naopak fanatické náboženské projevy po náhlém obrácení na víru. A do třetice – přehnaně omezující a zastrašující náboženská výchova v dětství skutečně bývá zdrojem mnoha neurotických poruch, nevládnutých konfliktů, úzkostí, poruch v mezilidských vztazích a v sexuálním životě. Jsou toho plné Freudovy spisy.

PŘÍLOHA

OBSAH ROČNÍKU

Obsah VNR 2003

RES PUBLICA

17. listopad v dějinném kontextu	VNR4/5
Anketa VNR: Může být vědecké, to je kritické myšlení přínosem pro politiku?	VNR1/9
P. Bém: Spořit je třeba všude – v investicích i mzdách	VNR3/35
T. Brod: Občan je šlechtic moderního státu	VNR2/36
M. Fleissigová: Na první pohled	VNR1/11
Jak se nenaučit Polednici	VNR2/47
E. Kohák: Ohlédnutí za Československem	VNR4/4
P. Mareš postrádá priority výzkumu a vývoje	VNR3/30
P. Pithart: Spory o svobodu nesouhlasu jsou nejdůležitější	VNR1/7
J. Richter: Pomůže nám vstup do EU?	VNR3/39
Z. Roithová: Drogová problematika v evropských souvislostech	VNR3/37
J. Rupnik o současném Česku	VNR1/14
S Karlem Schwarzenbergem	VNR1/18
Z. Svěrák: Jsme takřka zbabělí, ale umíme se sobě zasmát	VNR2/43
V. Špidla: Od roku 1968 nic nelze považovat za zcela stálé	VNR1/5
Z. Vostracký: Úloha vzdělanců ve společnosti	VNR2/30
Z politických jubilejí	VNR1/4

QUO VADIS

V. Bělohradský: Evropa za hradbami impéria	VNR2/6
P. Demeš: Slovenské dozrávání	VNR2/6
V. Havel: Důstojné místo ve světě	VNR2/4
J. Slípka: Mladí zdravotníci a EU	VNR2/13
R. Špok: Zdravotnictví a Evropská unie	VNR2/12
Vysoké školy ve Finsku	VNR2/10
J. Weiser: Chci se tam vrátit	VNR2/14

PERSPEKTIVY

M. Anděl: Laudatio	VNR3/16
Z. Bárta: Drancujeme, kam přijdeme	VNR3/22
G. H. Brundtlandová: Životní prostředí nelze chápat izolovaně	VNR3/20
J. Stingl: Skvělá reprezentace ČR	VNR3/18
Univerzita Karlova G. H. Brundtlandové	VNR3/16
J. a L. Velíškovi: Blackout 2003	VNR3/25
Životopis předsedkyně WHO	VNR3/18

ALMA MATER

Z. Bazalová: Antimutagenní účinky diallylsulfidu v Amesově testu	VNR2/60
Brigáda v Hořině	VNR2/64
I. Galandáková: Úžínové syndromy	VNR2/61
R. Charvát, J. Krulík: Poranění pánve a pánevních orgánů následkem dopravních nehod a pádů z výše	VNR2/62
Inaugurace rektora	VNR1/22
Jarní čaje v Trimeđu	VNR2/66
R. Jelínek: Za studentskou vědeckou konferencí 2003	VNR2/60
Rektoři varují před nedostatkem pedagogů	VNR1/29
Spolupráce českých a slovenských vysokých škol	VNR1/30
J. Škrha: Důležitá je nejen kvantita, ale i kvalita studentů	VNR1/31
Studenti souhlasí s požadavky učitelů	VNR1/30
I. Wilhelm: UK prožívá šťastné období	VNR1/24

QUOD BONUM

M. Anděl: Fakulta čtyřikrát na výsluní	VNR3/11
J. Beneš: Imatrikulace trochu jinak	VNR 4/16
F. Ježek: Bavme se o budoucnosti, ne o zalepování děr	VNR 4/17
Nově přijatí studenti	VNR 4/13
B. Svoboda: Studium pro život, ne pro školu	VNR3/4
Posláním lékaře je pomáhat	VNR3/5
Vzdělání je sladké ovoce hořkých kořenů	VNR3/ 7
Lékařská péče závisí i na péči ošetrovatelské	VNR3/8
Medicína je těžká životní role	VNR 4/11
Seznam absolventů	VNR3/9
Univerzitní garden party	VNR3/14
I. Wilhelm: Akademická obec je připravena k diskusi	VNR 4/9

FAKULTA

Prosincová zpráva o návštěvě obce Hořin	VNR1/39
Střídání stráží na 3. LF UK	VNR1/34
B. Svoboda: Jak dál na 3. LF UK	VNR1/37
Úsměv naitech, smutek v duši? (Beseda s J. Suchým)	VNR1/41

JUBILEUM

L. Brož: 50 let léčby popálenin v Praze	VNR 4/44
---	----------

P. Čech: Prof. MUDr. RNDr. Ferdinand Škaloud	VNR 4/39
Fakultní léta tučná i hubená očima pamětníků (anketa)	VNR 4/24
J. Havránek: Univerzita Karlova v letech 1953-1969	VNR 4/35
R. Königová: 9. výroční konference popáleninové medicíny	VNR 4/42
B. Svoboda: Vinohradská lékařská fakulta slaví 50 let	VNR 4/22
P. Svobodný: Lékařské fakulty v letech 1945-1990	VNR 4/36

STUDIA

H. Illnerová: Jak obstojí česká věda v Evropské unii	VNR2/24
J. Pešek: Společný evropský akademický prostor	VNR2/19
UK slavila 655. výročí	VNR2/16
VNR se ptá H. Illnerové	VNR2/27
I. Wilhelm: Je naše vysoké školství českým národním zájmem?	VNR2/16

MEDICÍNA

Biomedicína pro senátory	VNR3/54
Bolest a praktičtí lékaři	VNR 4/57
P. Holländer o klonování z hlediska českého práva	VNR3/65
J. Petr o klonování ve veterinární medicíně	VNR3/58
J. Pokorný: Vztah mezi urgentní a popáleninovou medicínou	VNR 4/48
P. Příhoda o manipulaci s lidskými embryi	VNR3/62
R. Rokyta o bolesti	VNR 4/54
A. P. Rethman o důstojnosti člověka	VNR3/64
E. Syková o možnostech buněčné terapie	VNR3/54
V. Štich: Češi a Francouzi společně o obezitě	VNR 4/51
P. Ventruba o přínosech reprodukční medicíny	VNR3/60

ZDRAVOTNICTVÍ

M. Anděl: Politický průlom: levice připouští poplatky za návštěvu lékaře	VNR3/46
K. Filip: V čele nemocnice nemůže být fackovací panák	VNR3/49
D. Fousková: Zdraví, člověk, kultura	VNR2/76
D. Marx: Chyby při poskytování zdravotní péče	VNR2/70
P. Příhoda: Bioetická vnímavost v dnešní české společnosti	VNR2/78
Usnesení děkanů lékařských fakult v ČR	VNR3/48
Z jednání zástupců LF	VNR2/70

DISPUTACE

M. Černá: Den zdraví a děti	VNR1/51
R. Drozdová: Některá úskalí syndromu pomáhajících profesí	VNR1/49
E. Křížová: Doutnající potřeba změny v českém zdravotnictví	VNR1/47
Ochrana životního prostředí jako předmět výuky	VNR1/46
Vysoké školy a Evropská unie	VNR1/44

PROFILY

Prof. M. Frass v Praze	VNR2/52
Křest patofyziologie	VNR2/50
Mám ráda překážky, přiznala R. Königová	VNR2/54

SETKÁVÁNÍ

K. Čapek: O absolutní pravdě	VNR1/62
J. Grygar: Víra a věda	VNR 4/66
J. Liguš: Modlete se za doktory	VNR1/54
Koledování	VNR 4/70
Občan a pacient Vladimír Preclík	VNR 4/61
M. C. Putna: Velký pátek: Fejton tragický	VNR1/59
Neděle vzkříšení: Levice a pravice, Lukášovci a Janovci	VNR1/60
J. Šilerová: Víra v čase globalizace	VNR4/69

TEXT

P. Bartůněk: Historky z klinik a poslucháren	VNR3/68
N. Beránková: Petronila, Mé velké já	VNR2/83
C. Höschl: Odpovědi bez konce.....	VNR4/74
M. Kratochvíl: Pohádka o Hvězdičce	VNR2/87
M. Páleník: Fenomén dolního Labe	VNR1/64

POSLÁNÍ

M. Anděl: Velkonoční zázrak	VNR2/94
Z. Bárta: Jedenadvacátý srpen	VNR3/94
T. Halík: Náboženství a politika	VNR4/94
N. Machiavelli: O ministrech. Komu naslouchat a kdy	VNR1/94

PŘÍLOHA

Obsah VNR 2003 VNR 4/88

Reforma studia medicíny na 3. LF UK VNR1/80

ILUSTRACE V TEXTU

VNR 2: Der praktische Universal Ratgeber. Verlag von Ernst Janson

VNR 3: Selectio tabularum No XII ex opere Andreae Vesalii, AD MCMXL, Genevae

VNR 4: Kresby Vladimíra Preclíka

POSLÁNÍ

TOMÁŠE HALÍKA

Tomáš Halík

Náboženství a politika

V naší západní kultuře převažuje názor, že náboženství a politika mají být odděleny. A odvoláváme se často na model odluky státu a církve, se kterým zejména v americkém kontextu jsou dobré zkušenosti, respektive v naší historii jsou s opakem zkušenosti špatné. Nechci tento model popírat, ale chci ukázat na jeho limity. Myslím si, že platí jen za určitých sociokulturních a historických předpokladů, že tyto předpoklady mimo západní prostor nebyly naplněny, a že dnes přestávají platit i na Západě.

Velmi stručně k historii tohoto modelu. Při uzavření vestfálského míru 1648 - aby se překonaly náboženské války v Evropě - bylo rozhodnuto přijmout zásadu *quo iust regio e iust religio* - koho zem, toho náboženství. Uplatnění této zásady vedlo k neblahému spojení trůnu a oltáře, k porušování náboženské svobody - evangeliků v habsburských Čechách, katolíků v alžbětinské Anglii. A tak v následujícím století byl přijat princip budování politiky na základě občanského principu. Velmi silným smyslem toho bylo bránit občanskou společnost před možnou dominancí mocných církví a chránit svobodu náboženství a církve před despotií absolutistického státu. Zejména ve Spojených státech se tato praxe projevila jako pozitivní a možná je toho plodem také vysoká náboženskost Spojených států ve srovnání s velkou částí Evropy.

Tento vliv se uplatňoval i mimo Západ, například v Nehruově Indii, nebo před časem v Hirošimě jsem také viděl, jak byla striktně oddělena část náboženská od části státní.

Nicméně tento model z několika důvodů zastaral. Náboženství, kromě křesťanství a do jisté míry judaismu, nejsou reprezentována ve světě takovým tělesem, jako je církev. Církev na Západě už nemají žádnou chuť, a i kdyby měly chuť, tak nemají žádnou možnost dominovat nad občanskou společností - a také ze strany demokratického státu, vázaného Deklarací lidských práv, nehrozí větší znásilnění náboženských svobod. **Církev také nejsou tím, co bývaly kdysi, například na 2. vatikánském koncilu katolická církev radikálně redefinovala sebe samu a své vztahy k ostatním církvím a náboženstvím. Ale především: církev ztratily monopol na náboženský život a národní stát ztratil monopol na politický život.** Dnes se stále více dostávají do popředí superstruktury – jak nadnárodní struktury v politice, tak i různé ekumenické kontakty mezináboženské. Zdola nesou dynamiku jak náboženského, tak politického života různá náboženská a občanská hnutí a občanské iniciativy. Čili národní stát i církevní denominace zde zůstávají, ale zdaleka nemají takovou důležitost, jako v minulosti. A to je třeba respektovat a vidět.

Náboženství, které by se štitivě odvrátilo od světa, jeho problémů, by bylo skutečně tím opiem lidu nebo opiem pro lid, jak to tvrdil Marx. Je právem a povinností náboženství vstupovat do veřejného prostoru, ale ne tak, aby tam uzavíralo manželství nebo nekritickou alianci s některými politickými mocnostmi, ale spíš aby bylo za určitých okolností i určitým kritickým korektivem a zároveň inspirací.

Hlavní rabín z Londýna, Jonathan Sax, jehož myšlení liberálního Žida je velmi blízké mému myšlení křesťanskému, řekl, že odkazem starého izraelského náboženství jsou tři typy autority: Autorita královská, to znamená, moderně řečeno, management moci. Autorita kněžská, to znamená uchovávat a kultivovat určité symboly a tradice podstatné pro společnost, čili moderně řečeno, určitá hermeneutika identity společnosti. Třetí, a tu vidím jako nejdůležitější, je autorita prorocká, která je autoritou strážců moci, kdykoliv by měla tendenci deifikovat sama sebe. A úkolem kritiků je také boj proti modlářství.

Pokud ale náboženství vyklidí veřejný prostor, tak se někdy stává náboženstvím pro lidi politika, a tehdy se stává nebezpečnou. Byla to dvě jediná deklarativně sekulární hnutí, která byla nejvíce destruktivní v lidských dějinách, komunismus a nacismus. Nacismus, který nenáviděl židovství a křesťanství, zničil ve světě 8 milionů židů, a komunismus, který nenáviděl všechna náboženství, ve svých koncentracích zahubil desítky milionů lidí. To byla politická sekulární náboženství, a ta se ukázala jako velmi destruktivní, a proto je to také velká výzva, aby ti, kdo opatrují duchovní tradice, se snažili být na strážích, aby se sekularismus, když přestane být v diskusi s duchovními tradicemi, nestal démonickým.

Ernst Gelner si přál, aby náboženství hrála v moderní společnosti podobnou roli jako královská dynastie v Británii: aby faktickou moc předala demokratickým strukturám, ale zachovala si důležitou moc symbolu a uchovávaní tradice. Myslím, že v dnešním světě, tváří v tvář zneužívání náboženství, je možná třeba, aby tato role byla ještě hlubší a dynamičtější, než se zdálo před pár desítkami let.

Forum 2000, setkání představitelů světových náboženství, Praha, 19. 10. 2003

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů.
Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083